

D. CANTEMIR
OPERE COMPLETE

IV

DIMITRIE CANTEMIR
Opere complete
Vol. IV

DIMITRIE CANTEMIR

OPERE COMPLETE
IV

Ediție critică publicată sub îngrijirea lui VIRGIL CÂNDEA

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
București, 1973

DIMITRIE CANTEMIR

ISTORIA IEROGLIFICĂ

Text stabilit și glosar de STELA TOMA

Prefață de VIRGIL CÂNDEA

Studiu introductiv, comentarii, note, bibliografie și indici
de NICOLAE STOICESCU

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

București

1973

Dimitrie Cantemir.

Gravură contemporană (Biblioteca Academiei R. S. România. Cabinetul de stampe)

PREFAȚĂ

Istoria ieroglifică reprezintă o răscruce în opera lui Cantemir, dovada deplinei maturizări a cărturarului în cugetare, erudiție și scris. Ea este cea dintii carte de mare originalitate a principelui, ca și a literaturii noastre, în care inventivitatea și talentul autorului nu mai sînt subsumate unor modele sau împrumuturi străine. Este o lucrare alcătuită cu vădită pasiune, în care Cantemir are o spontaneitate, o sprinteneală de imaginație, idei și expresie rare în scrierile sale anterioare. Acestor calități le datorăm posibilitatea de a izola în textura bogată, fascinantă a operei suficiente elemente privind stadiul cugetării cantemiriene în anii 1704—1705.

După *Divanul* (1698), cu care tînărul învățat intrase atît de onorabil în republica literelor, creația sa urmasă un drum disciplinat, reflectînd în bună măsură un program de studii și unul de realizări fără precedent în cultura românească. În cei șapte ani care separă *Divanul* de *Istoria ieroglifică*, Dimitrie Cantemir a scris o lucrare de metafizică (*Sacrosanctae scientiae indepîngibilis imago*, 1700), alta de logică (*Compendiolum universae logices institutionis*, 1701), o antologie de texte helmontiene (*Ioannis Baptistae van Helmont physices universalis doctrina*, 1701); în aceeași perioadă el a sistematizat cunoștințele de teorie a muzicii turcești într-un mic manual care cuprinde contribuții proprii.

În raport cu caracterul metodic al acestor scrieri, determinat de normele unor genuri precise, *Istoria ieroglifică* este o adevărată explozie de idei și imagini, informații și motive literare; totul, de la structură pînă la frazare, versuri și cuvinte, ne dezvăluie un Cantemir dornic de o creație originală, neîngrădită de modele, în care să-și poată pune liber în valoare ideile și erudiția. Acest roman alegoric, poem eroi-comic în proză, pamflet politic, nu cuprinde, așadar, numai relatarea criptică a disputei între Brîncoveni și Cantemirești, încheiată prin pactul de la Constanti-nopol din 1705, ci și o bogată informație despre stadiul de atunci al cugetării cantemiriene, informație nesistematică, dar suficientă pentru a reconstitui această cugetare în trăsăturile ei fundamentale, după cum dovedesc cercetările întreprinse pînă acum¹.

Orice operă se cuvine citită potrivit intențiilor autorului ei și în lumina ideilor dominante la data cînd a fost alcătuită. *Istoria ieroglifică* este, prin chiar titlul ei, o carte ermetică. Ea are un sens *literal*, autonom, un sens *alegoric*, istoric și

¹ P.P. Panaitescu, *Dimitrie Cantemir. Viața și opera*, București, 1958, p. 91, 93; Dan Bădă-rău, *Filozofia lui Dimitrie Cantemir*, București, 1964, p. 151—162; P.P. Panaitescu și I. Verdeș, *Introducere la D. Cantemir, Istoria ieroglifică*, vol. I, București, 1965, p. XL—LVII; Petru Vaida, *Dimitrie Cantemir, în Istoria filozofiei românești*, vol. I, București, 1972, p. 58—102, *passim*.

politic, acela care a ispitit cel mai mult pe cercetătorii de pînă acum, și un sens *moral*, atestat de *Scara a numerelor și cuvintelor streine tilcuitoare*. Asemenea construcții literare etajate, cu semnificații multiple, au fost foarte cultivate în scrisul medieval. Tălmăcind o alcătuire proprie de acest gen (*Convivio*) propusă (ca misterele reprezentate pe scene suprapuse) unei înțelegeri felurite, Dante scria: „...E necesar să se știe că scrierile pot fi înțelese și trebuie deslușite în cel mult patru sensuri. Unul se numește *literal* și este cel care se mărginește la înțelesul strict al cuvintelor ce alcătuiesc ficțiunea, așa cum sînt născocirile poezilor. Celălalt se numește *alegoric* și este cel care se ascunde sub haina acestor născociri, fiind un adevăr învăluit într-o minciună frumoasă ... Al treilea sens se numește *moral*... Al patrulea sens se numește *anagogic*, adică suprasens, ceea ce înseamnă lămurirea spirituală a unei scrieri...“¹.

Primele trei sensuri ne întîmpină pretutindeni în *Istoria ieroglică*. Comentatorii moderni s-au străduit ca, urmînd înseși indicațiile autorului, să clarifice în special informațiile de istorie politică; chiar dacă ele formează însăși rațiunea cărții, aceasta poate fi citită și ca o mare fabulă, și ca o suită de moralități grupate în jurul aventurii inorogului, pe care bestiariile medievale îl considerau simbol al puterii, fastului și purității².

Vizează autorul și *suprasensuri*? Cartea sa este plină de elemente ale științelor ermetice medievale pe care se dovedește astfel că le frecventa: simbolismul astrologic (zodiile, planetele, „Briul ars”, Galathea, „Caii soarelui” etc.), aluzia la teoria celor patru vîrste ale lumii (de aur, de argint, de bronz și de fier, în expresia „zilele de fier în veacul de aur”); simbolismul creștin des folosit ne arată că *Scara* nu epuizează înțelesurile cărții. Chiromancia, geomancia, *Cabala*, fizionomia, hrismoasele ne întîmpină la tot pasul. Chiar informația rară, neașteptată și învăluit expusă se pretează la interpretări simbolice. Așa, de exemplu, povestirea Lebedei bătrîne despre „fîrea Nilului”, fîntînile, adăugarea și scăderea lui pare să nu cuprindă exclusiv simbolurile politice (Imperiul otoman, venalitatea instituțiilor și dregătorilor lui); în mod evident autorul se referă la originile și cursul fluviului Nil care au pasionat pe geografi din antichitate pînă în epoca modernă³. Citarea Munților Lunii, a Zanzibarului, Guineei, Nigerului nu lasă nici o îndoială asupra caracterului respectivelor pagini: Cantemir expune teoriile curente pe vremea lui cu privire la misterioasele izvoare ale Nilului, folosind deopotrivă pe Ptolemeu și pe geografii arabi. Dar nu trebuie uitat că Nilul a fost identificat cu Gehonul biblic (unul din cele patru fluvii sacre ce izvorăsc din paradisul terestru), ceea ce poate ușor îndrepta descrierea geografică spre tilcuii simbolice religioase.

Această constatare ne îngăduie să situăm raporturile lui Cantemir cu preocupările pentru ermetism, curente în vremea lui, și pe care le aveau deopotrivă stolicul Constantin Cantacuzino și Constantin Brîncoveanu, spătarul Nicolae Milescu și Hrisant Notaras sau alți cărturari din Europa de sud-est⁴.

¹ Dante, *Opere minore*, ed. V. Cîndea, București, 1971, p. 243–244 (*Convivio*, II, 1, trad. O. Busuioceanu).

² Cf. *Dictionnaire des symboles*, Paris, R. Laffont, 1969, s.v. *Licorne*.

³ Cf. J.H. Kramers, *Al-Nil*, în *Encyclopédie de l'Islam*, vol. III, Leiden-Paris, 1936, col. 979 și urm. Apelul la literatura geografică pe care Cantemir o putuse cunoaște ar putea lămuri și înțelesul munților Monomotapa sau Cafaron (ale cărui asonanțe cu ar. *kafirun* = „necredincioși” par evidente).

⁴ Vezi în acest sens V. Cîndea, *Nicolae Milescu și începuturile traducerilor umaniste în limba română* („Limbă și literatură”, 7, 1963, p. 132).

Gravura alegorică din *Divanul*, desenele, de asemenea alegorice, din opus-culele filozofice ¹ ne arată interesul cărturarului pentru simboluri încă de la începuturile creației sale. Absența acestei dimensiuni în scrisul cantemirian ar fi fost cu totul curioasă: laicizarea cugetării în Europa de sud-est a cunoscut — ca și umanismul occidental cu două secole mai devreme — o fază de interes pentru științele ermetice, interes care, oricât de paradoxal ne pare astăzi, nu însemna o tentație a iraționalului ci, dimpotrivă, încercarea de a sparge vechile hotare ale doctrinei creștine prin apelul la un alt mod de înțelegere a naturii. Adevărul era căutat pe toate căile. Întregul veac al XVIII-lea ne va înfățișa, dealtfel, pe omul de știință atras deopotrivă de tainele regnurilor naturale sau ale lumii supracerești: Emanuel Swedenberg — inginer, naturalist și teolog vizionar — este numai un exemplu pentru această extraordinară aventură a rațiunii.

Istoria ieroglifică este înfățișată acum cititorilor în cea mai îngrijită formă a manuscrisului original, și credem că pentru stadiul actual al studiilor cantemiriene acesta este principalul avantaj al ediției de față. Textul transcris cu acribie și migală de Stela Toma este comentat și introdus de Nicolae Stoicescu pe baza tuturor contribuțiilor aduse de știința românească la cunoașterea acestei eminente opere cantemiriene. Acuratețea textului, documentația și precizia aparatului științific ni se par a fi modul cel mai potrivit de a asigura aprofundarea studiilor de viitor ale *Istoriei ieroglifice*.

Cartea care își oferă frumusețile și tainele specialiștilor atîtor domenii — literatură, stilistică, lingvistică, istorie, istorie a filozofiei și a ideilor în general — va forma negreșit obiectul a încă multor cercetări. Bogata *bibliografie* care încheie acest volum nu trebuie să ne înșele: cunoașterea *Istoriei ieroglifice* este încă la începuturile ei și această ediție nu face decît să netezească drumul pasionaților pentru această operă-cheie a creației lui Dimitrie Cantemir.

VIRGIL CÂNDEA

¹ Vezi *Studiul introductiv la Divanul, Opere complete*, vol. I, București, 1973: *Circulația Divanului*.

I. CARACTERUL, SCOPUL ŞI DATA „ISTORIEI IEROGLIFICE“

Datorită caracterului său complex, *Istoria ieroglifică nu a putut fi încadrată într-un anumit gen literar.*

Pentru A.D. Xenopol, este o „lucrare morală-filozofică” şi în acelaşi timp o „satiră politică”¹.

N. Iorga o considera atît „roman istoric”, cît şi „carte de memorii, îmbrăcată în zăbranicul glumeţ al unei fantasii alegorice” sau „memorii îmbrăcate în haină alegorică a acestei politici urite, prefăcută în fabulă hazlie şi în feerie ideală”².

Pentru „memorii scrise în formă alegorică” s-a pronunţat şi Ilie Minea, considerînd că „nu se poate numi roman social sau istoric această povestire alegorică”³.

P.P. Panaitescu a subliniat în mod deosebit caracterul de „pamflet politic” al *Istoriei ieroglifice*⁴, în timp ce Panaitescu-Perpessicius o înscrie într-o arie mai largă, considerînd că este „roman social, memorii şi roman de aventuri . . . toate acestea la un loc, cu precizarea numai că modul în care toate acestea se realizează e unul perpetuu alegoric”⁵.

După alte opinii, *Istoria ieroglifică* ar fi un „roman satirico-politic”, îndreptat împotriva mării boierimi⁶ sau „roman alegoric cu personaje din lumea animală,

¹ A.D. Xenopol, *Istoria românilor*, VIII, ed. a III-a, p. 212.

² N. Iorga, *Istoria literaturii române în sec. XVIII*, Bucureşti, 1901, p. 329, 380–381.

Urmindu-l pe N. Iorga, Sextil Puşcariu consideră că este „întîia scriere care cuprinde memorii” (*Istoria literaturii române. Epoca veche*, ed. a II-a, Sibiu, 1930, p. 170).

³ I. Minea, *D. Cantemir*, p. 27, 33.

⁴ P.P. Panaitescu, *D. Cantemir*, p. 79.

În prefaţa la *Istoria ieroglifică*, p. XXXV, se afirmă că lucrarea „se înrudeşte cu pamfletul satiric”, gen foarte răspîndit în apusul Europei. Mai departe se spune că „poate fi aşezată ca gen în rîndul pamfletelor politice-literare” (p. XXXV); cu toate acestea, la p. LXXXIV se susţine că este „roman autobiografic” şi că aparţine, tematic, „unui gen nou în literatura veche românească, genul romanului istorico-social”! Contradicţia a fost remarcată şi de Doina Curticăpeanu în „Tribuna”, 18 nov. 1965, p. 3. Vezi şi Dan Bădărău, *Filozofia lui Dimitrie Cantemir*, p. 156.

⁵ Panaitescu-Perpessicius, *Locul lui Dimitrie Cantemir în literatura română*, în vol. *Menţiuni de istoriografie literară şi folclor*, p. 295.

⁶ D. Bădărău, *op. cit.*, p. 152.

ca „Le Roman de Renart” și pamflet politic, asemenea „Istoriei secrete” despre domnia împăratului Justinian de Procopios din Cesarea”¹.

Precum vedem, *Istoria ieroglifică* a fost considerată atât roman, cât și memorii sau pamflet politic, fiind, foarte probabil, câte ceva din toate acestea la un loc. După cum se remarcă de curînd, afirmațiile categorice cu privire la încadrarea operei într-un anumit gen „riscă să exagereze sau să nedreptățească”².

Legată de această problemă este aceea a *caracterului alegoric al lucrării*. Ținînd seama că dezvăluirea unor fapte urîte, ca cele cuprinse în *Istoria ieroglifică*, cu precizarea numelor făptașilor „în mijlocul teatrului cititorilor” era considerată de autor „nici cinsteș, nici de folos”, D. Cantemir a recurs la alegorie, înfățișînd pe eroi sub chipul unor animale (domnii și boierii moldoveni) sau păsări (domnul și boierii munteni). El declară că s-a străduit ca „firea chipului cu firea dihanii să-și răducă”, adică eroii săi să aibă cît mai multe din caracterele păsărilor sau animalelor în care se întruchipau.

Pentru ca cititorii să înțeleagă totuși despre cine este vorba în povestire, autorul a alcătuit o „scară”, în care a explicat „cuvintele ieroglificești” utilizate, atât pentru numele persoanelor (nu însă pentru toate)³, cît și pentru unele expresii folosite îndeosebi pentru a demasca lăcomia dregătorilor turci.

Ținînd seama de caracterul alegoric al *Istoriei ieroglifice*, P.P. Panaitescu a considerat-o un gen de istorie secretă, a cărei cunoaștere de către public „cu indicarea directă a numelor ar fi provocat scandal”, din care pricină opera nu se putea da la iveală în Moldova și în Țara Românească și nici la Constantinopol”⁴ în acea vreme.

Afirmațiile sînt valabile doar în parte, deoarece fără „scară” povestea ar fi putut circula fără nici o primejdie; dacă autorul nu ar fi dorit să jighească pe cineva nu ar mai fi alcătuit „scara” care dă cheia lucrării. În privința aceasta nu trebuie neglijată nici opinia lui I. Minea, după care D. Cantemir a ales drumul alegoriei deoarece îl considera mai artistic⁵.

În fond, ce a urmărit marele învățat prin alcătuirea acestei lucrări? După cum declară el însuși, a avut în vedere patru scopuri: „să dezvălească” (adică să demaște) unele fapte ale „hireșelor case” (se înțelege de domni și boieri); să se „nevoiască” „spre deprinderea retorească” pentru a da o formă cît mai frumoasă

¹ Al. Piru, *Istoria literaturii române. Perioada veche*, ed. a III-a, București, 1970, p. 344. Pentru „roman alegoric” s-au pronunțat și alți cercetători, printre care G. Pascu, *Viața și operele lui D. Cantemir*, București, 1924, p. 21.

² C. Măciucă, *D. Cantemir*, p. 127.

Despre „imposibilitatea noastră de a o clasifica riguros” vorbește și Manuela Tănăsescu, o foarte bună cunoscătoare a operei (*Despre Istoria ieroglifică*, București, 1970, p. 87); ea poate fi „tablou social, eseu filozofic, manual politic”, fiind, în orice caz, mai mult decît un pamflet (*ibidem*, p. 154); tot astfel, poate fi considerată „și roman, și epopee, și pamflet, dar și eseu poem, spectacol cu măști”. De aceea, pe drept cuvînt, autoarea amintită definește lucrarea ca „o bizară plantă exotică, greu de studiat și de clasat din cauza lipsei totale de reper cu alte forme asemănătoare” (*ibidem*, p. 202).

Nu trebuie neglijată nici opinia lui George Nițu, după care prin *Istoria ieroglifică* „se pun bazele tuturor genurilor literare” la noi (*Arta discursului literar la Dimitrie Cantemir*, în „Revista de istorie și teorie literară”, 1973, nr. 2, p. 215).

³ *Istoria ieroglifică*, ed. cit., I, p. XXXIV–XXXV.

⁴ *Ibidem*, p. XXXII–XXXIV.

⁵ I. Minea, *op. cit.*, p. 33.

operei sale; să facă cunoscute „sentențiile” adunate de el „prin osteniința a câțeva vreme” și să îmbogățească limba română, prin împrumuturi de cuvinte străine¹. Nu trebuie neglijat, se înțelege, nici scopul principal nedeclarat al lui Cantemir, și anume să-și justifice lupta pe care a dus-o împotriva lui C. Brîncoveanu, aceasta îndeosebi pentru posteritate.

Motivul pentru care D. Cantemir nu și-a publicat opera² (din care pricină a rămas în manuscris pînă la 1883) a fost că, fără „scară” (așa cum ar fi putut să o publice), nu-și atingea scopul, acela de a-și demasca adversarii (și chiar pe fratele său), iar cu „scară” publicarea nu era posibilă datorită îndeosebi atacurilor la adresa conducătorilor Imperiului otoman.

Legată de această problemă este aceea a *datei și împrejurărilor* cînd a fost compusă *Istoria ieroglică*, problemă în care opiniile sînt încă împărțite.

După părerea lui N. Iorga, *Istoria ieroglică* a fost scrisă „imediat după numirea (ca domn — N.S.) lui Antioh, în cursul anului 1705, desigur înainte anului 1706, cînd vechea rivalitate începu din nou”³.

Plecînd de la unele fapte povestite în *Istoria ieroglică*, Ilie Minea consideră că lucrarea a fost începută ceva mai devreme, după mai 1704 (data testamentului lui Ilie Țifescu, despre moartea căruia amintește D. Cantemir)⁴, fiind terminată înainte de 26 octombrie 1705 (cînd autorul ei ar fi împlinit 31 de ani)⁵; „așadar după mai 1704 și înainte de 26 octombrie 1705 scria D. Cantemir *Istoria ieroglică*”⁶.

Reluînd problema datării, P.P. Panaitescu afirmă: „cartea a fost începută probabil îndată după acest eveniment (împăcarea cu C. Brîncoveanu — N.S.), în iunie 1705”; ultimul eveniment povestit fiind moartea lui Cornea Brăiloiu (după 28 noiembrie 1705), „este limpede că *Istoria ieroglică* a fost scrisă între mai și decembrie 1705”, pentru „proslăvirea” izbînzii Cantemireștilor împotriva lui C. Brîncoveanu⁷.

¹ Vezi și N. Iorga, *op. cit.*, p. 356—357, care consideră că învățatul domn a scris lucrarea ca „să-și arate învățătura” prin maximele adunate, „să desfășoare farmecul unui stil învățat din manualele de scriere frumoasă”, „să contribuie prin cartea sa la îmbogățirea limbii prin termeni tehnici, prin neologisme științifice” și „să imite pe Heliodor, să-l localizeze”.

² Se știe din prefața la *Divanul* (ed. V. Cîndea) cit de mult dorea D. Cantemir să-și editeze lucrările.

³ N. Iorga, *Istoria literaturii române*, p. 380. Opinia a fost adoptată și de Sextil Pușcariu, *Istoria literaturii române*, p. 150, și este destul de asemănătoare cu a lui P.P. Panaitescu, despre care vom vorbi îndată.

⁴ D. Cantemir afirmă că „pre această vreme (este vorba de domnia lui M. Racoviță) și Vulpea (Ilie Țifescu) piiala blănarilor și carnea cioarălor își dede” (f. 266), după ce la f. 171 spusese că vicleanul boier murise „peste puține zile” după alegerea din 1703. *Trimiterile s-au făcut la pagina a manuscrisului*.

⁵ Se știe că D. Cantemir afirmă în titlul lucrării că avea 31 de ani „cînd sfîrșitul începutei sale istorii a videa s-au invrednicit”. Întrucît povestește fapte petrecute în 1705, I. Minea a considerat că învățatul domn împlinea 31 de ani la 26 octombrie 1705, fiind născut deci în anul 1674!

⁶ I. Minea, *op. cit.*, p. 27, 31. Faptul că D. Cantemir nu amintește despre otrăvirea lui Lupu Bogdan este interpretat de I. Minea ca o dovadă că lucrarea a fost terminată înainte de moartea acestuia (*ibidem*, p. 56).

C. Măciucă, *Dimitrie Cantemir*, București, 1972, p. 119, afirmă — nu știm pe ce temei — că lucrarea a fost începută la sfîrșitul anului 1704 și terminată în decembrie 1705.

⁷ P.P. Panaitescu, *D. Cantemir*, p. 76. Opinia sa a fost împărțită apoi și de alți autori. În *Istoria ieroglică*, I, p. 27, nota 3, P.P. Panaitescu crede însă că a fost scrisă „după februarie (1705) și înainte de octombrie 1705”.

Dacă termenul final (sfârșitul anului 1705) poate fi în general acceptat—deși D. Cantemir nu respectă totdeauna cronologia faptelor¹ — cu privire la data cînd a început elaborarea *Istoriei ieroglifice* ni se pare mai întemeiată opinia lui I. Minea, care a observat că D. Cantemir scria deja în timp ce domnea încă Mihai Racoviță², deci înainte de împăcarea principelui moldovean cu C. Brîncoveanu.

Trebuie să avem în vedere faptul că o lucrare atît de mare, încărcată cu atîtea „sentenții” și teorii filozofice, nu putea fi alcătuită numai în șase sau opt luni de zile, așa cum considera P.P. Panaitescu. De aceea credem că ea a fost scrisă într-o perioadă mai îndelungată, în etape, pe baza unor materiale strînse în timp. La această concluzie ne duce și faptul că D. Cantemir arată el însuși că ținea un „catalog” sau „izvod” în care însemna „pre amănuntul” „vicleșugurile” săvîrșite de dușmanii săi (f. 524), ca și afirmația autorului că „sentențiile” din lucrarea sa au fost strînse „prin ostenița a cităva vreme”, unele foarte probabil înainte de alcătuirea lucrării. Nu trebuie să uităm, de asemenea, că în anii 1703—1705, în afară de activitatea politică, D. Cantemir nu a scris o altă operă, ceea ce dovedește că în această epocă și-a strîns materialul pentru *Istoria ieroglifică*.

Întrucît *cuprinsul lucrării* este în general cunoscut³, nu vom zăbovi prea mult asupra lui (el a fost, dealtfel, lămurit și cu ajutorul notelor de la finele lucrării).

Lucrarea începe prin prezentarea unei adunări a boierimii muntene și moldovene, ținută la Arnăuțchioi, lîngă Adrianopol, în anul 1703, cu scopul de a alege pe noul domn al Moldovei. Autorul folosește acest prilej pentru a ne înfățișa pe principalii eroi ai povestirii, dintre care unii sînt puși să țină discursuri alcătuite de D. Cantemir. Au loc lungi discuții îndeosebi despre originea Struțocămilei (Mihai Racoviță), candidatul la tron susținut de C. Brîncoveanu (Corbul), care reușește să atragă de partea sa majoritatea boierilor moldoveni și să facă să fie ales domn candidatul său.

După primirea investiturii (prilej pentru a fi demascată lăcomia dregătorilor Porții), noul domn și boierii săi pleacă în Moldova pe care o supun unei exploatare sîngeroase.

Pentru a-și consolida pozițiile, domnii și boierii Moldovei și Țării Românești încheie o înțelegere, îndreptată îndeosebi împotriva fraților Antioh și Dimitrie Cantemir, dintre care ultimul va fi urmărit apoi cu înverșunare.

Cînd boierii și domnii se bucurau de succesul lor, Cantemir aduce în scenă o răscoală a categoriilor mijlocii, nemulțumite îndeosebi de amestecul lui Brîncoveanu în Moldova.

Este povestită apoi, pe larg, prigoana pornită împotriva lui D. Cantemir (Inorogul), care este atras la o întrevedere cu Toma Cantacuzino (Șoimul), cu scopul de a fi prins. Cu această ocazie au loc lungi discuții între cei doi despre motivele discordiei dintre D. Cantemir și C. Brîncoveanu, prilej cu care sînt trecute în

¹ Astfel, după moartea lui Cornea Brăiloiu (petrecută spre sfârșitul anului 1705, f. 579—580), Cantemir povestește fapte întimplale înainte de această dată, în primul rînd numirea ca domn a lui Antioh Cantemir (f. 581) și tratativele de împăcare cu C. Brîncoveanu. Vezi și nota 370.

² D. Cantemir spune în partea a VI-a a lucrării sale că M. Racoviță „și pînă astăzi, cu minunea a toată lumea stăpînește” (f. 382).

³ El a fost povestit de numeroase ori de: N. Iorga, *op. cit.*, p. 357—380, I. Minea, *op. cit.*, p. 35—52, G. Pascu, *op. cit.*, p. 34—40, P.P. Panaitescu, *D. Cantemir*, p. 76—79, același în introducere la *Istoria ieroglifică*, I, p. XXIII—XXXI etc.

revistă relațiile dintre conducerile celor două țări începînd din vremea domniei lui C. Cantemir.

Pînă la urmă, datorită mașinațiilor lui Scarlat Ruset (Hameleonul), D. Cantemir este prins și închis de bostangii, dar reușește să scape dînd bani și se refugiază la ambasada franceză din Constantinopol. Datorită schimbării vizirului, care-i era favorabil, D. Cantemir se poate întoarce apoi la locuința sa.

În această vreme, C. Brîncoveanu — convins de Toma Cantacuzino și silit de schimbarea raportului de forțe în favoarea Cantemireștilor, sprijiniți de dregătorii otomani ce le erau favorabili — consimte să ducă tratative cu D. Cantemir prin reprezentanții săi, care realizează într-adevăr o împăcare temporară. Prin înțelegerea stabilită, C. Brîncoveanu acceptă să acorde unele despăgubiri lui D. Cantemir, din averea lui Șerban Cantacuzino, să nu se mai amestece în treburile Moldovei și să înceteze prigoana împotriva Inorogului. Cu această înțelegere — considerată de D. Cantemir drept o victorie a sa — se încheie *Istoria ieroglifică*.

II. „ISTORIA IEROGLIFICĂ“ OPERĂ LITERARĂ

Așa cum am mai arătat, *Istoria ieroglifică* este și o importantă operă literară, fiind considerată de numeroși specialiști drept primul roman din literatura noastră.

Cu toate acestea, unii cercetători au încercat să diminueze valoarea literară a acestei opere interesante și complexe, considerînd fie că ea nu poate rămîne în literatura noastră datorită felului „ciudat” în care a fost compusă¹, fie că autorul ei nu poate fi socotit „un meșter al condeiului”² sau, în sfîrșit, că *Istoria ieroglifică* „este o carte cu multe frumuseți, dar nu este o carte frumoasă”³.

Critici literari de renume — ca George Călinescu sau Panaitescu-Perpessicius — au dovedit însă că lucrarea învățatului principe este și o operă literară valoroasă. Primul a considerat că singura „operă literară viabilă” a lui Cantemir este *Istoria ieroglifică* și a scos în evidență cîteva pasaje izbutite din punct de vedere artistic, „dovezi de măiestrii caligrafice”, ca și „numeroase «elegii» în aceeași cadență populară și cu o nespuse de inteligentă tratare a metaforei țărănești, premergînd pînă la Eminescu”⁴.

Cel de al doilea a arătat prin cîteva exemple că opera, „inaccesibilă la prima vedere, este totuși, în ciuda ornamentației prea încărcate, ... rodul viabil al unui artist”, care „a folosit însuși sucul limbii și înțelepciunii populare, trecută prin alambicul eruditei sale fantasii”. El socotește *Istoria ieroglifică* un „summum al scrisului cantemiresc”⁵.

¹ Sextil Pușcariu, *op. cit.*, p. 170.

² Dan Bădărău, *op. cit.*, p. 213.

³ P.P. Panaitescu, *D. Cantemir*, p. 91.

⁴ G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, p. 44—47.

⁵ Panaitescu-Perpessicius, *op. cit.*, p. 295, 302, 304. Vezi și Șerban Cioculescu, *Despre stilul lui Dimitrie Cantemir*, în vol. *Varietăți critice*, București, 1966, p. 55, care crede că principele „nu s-a gîndit să facă literatură, dar posteritatea sa literară și-l anexează prin elementul limbii și prin ceea ce s-a putut strecura ca fantezie și creație artistică în lucrări de altă intenție” (*Istoria ieroglifică* fiind pamflet politic!). Recent, același autor consideră *Istoria* drept „capodopera scriitorului” (*Cantemir—retor și artist*, în „România literară”, 25 oct. 1973, p. 7).

După Al. Piru, *Istoria ieroglifică* este „întîia creație adevărată din literatura noastră” (*op. cit.*, p. 351).

Considerînd că *Istoria ieroglifică* „a însemnat mereu un mic scandal estetic și lingvistic”, că „a apărut ca o ciudățenie de specie nedefinită, un fel de «struțocămilă» literară”, că în jurul ei „a strîns o adevărată trenă de prejudecăți”¹, de curînd Manuela Tănăsescu a căutat să împrăști aceste prejudecăți și, întreprinzînd prima analiză literară mai amplă, să dovedească că D. Cantemir „n-a fost numai un interesant filozof, un istoric erudit, ci și un scriitor de geniu” și că opera sa trebuie „să-și reia locul ce i se cuvine printre capodoperele literaturii noastre”².

Aprecierile variază deci între scriitor care nu este meșter al condeiului și unul de geniu!

1. MODELE ȘI IZVOARE

O problemă care ne interesează aci este aceea a modelului și influențelor.

Opinia lui N. Iorga, după care *Istoria ieroglifică* „nu este altceva, cu alte personaje, decît prefacerea în românește a «Etiopicelor» lui Heliodor”³, a fost respinsă ca nefondată de toți cercetătorii, care au arătat că lucrarea lui Heliodor nu a fost decît „un model formal, privind construcția, arhitectonica lucrării, distribuția faptelor”⁴. Acest fapt este recunoscut, de altfel, și de autorul însuși, care declară în introducere că, după modelul „Istoriei etiopicești” a așezat „mijlocul istoriei la început și începutul la mijloc, iară sfîrșitul scaunul său păzindu-și”⁵.

În afară de acest împrumut pur formal, *Istoria ieroglifică* este o operă absolut originală, în care Cantemir dă drumul unei fantezii bogate, oferindu-ne o scriere plină de alegorii, de animale fabuloase, de povestiri frumos spuse, de portrete izbutite, de proverbe și cugetări. „Lui Cantemir îi place să spună istorii, anecdote și are limbușia lui Creangă în debitarea zicătorilor populare”⁶; „invenția verbală extraordinară, portretistica grotescă, dau istoriei o savoare rară”⁶.

În *Istoria ieroglifică* se simt puternice influențe ale literaturii populare, literatură bine cunoscută lui Cantemir. După cum s-a remarcat, „este vizibilă în *Istoria ieroglifică* atît legătura... cu cărțile populare care uzează de scheme alegorice (dezbateră, universul ierarhizat), cît și cu acelea care folosesc pilda cu substrat alegoric (Varlaam și Ioasaf)... sau cu cele în care fantasticul animalier este legat de motivul călătoriei” (Alexandria)⁷.

O altă carte care l-a influențat pe Cantemir este *Fiziologul*, care cuprinde povești despre animale, unele exotice, printre care filul și inorogul, care apar și în *Istoria ieroglifică*. De aceea s-a considerat că „adoptarea alegoriei animaliere ca modalitate de construcție unitară a întregii opere” ar fi o influență a *Fiziologului*⁸.

Influența populară se resimte și în unele versuri din *Istoria ieroglifică*, în limbă și în numeroase proverbe și „sentenții” presărate de D. Cantemir în cursul povestirii.

¹ Manuela Tănăsescu, *Despre Istoria ieroglifică*, p. 10, 18.

² *Ibidem*, p. 44–47.

³ N. Iorga, *Originalitatea lui D. Cantemir*, p. 18.

⁴ *Istoria ieroglifică*, ed. cit., 1, p. LXXXIV–LXXXVI, p. 5 și notele.

⁵ G. Călinescu, *op. cit.*, p. 47.

⁶ *Ibidem*, p. 44.

⁷ M. Moraru, *Alegoria animalieră și fantasticul animalier în Istoria ieroglifică* („Revista de istorie și teorie literară”, 1972, nr. 3, p. 490).

⁸ *Ibidem*, p. 482. Alți autori s-au pronunțat pentru o influență occidentală, datorită asemănării cu „Le roman de Renart” (Scarlat Struțeanu, *Cîteva elemente occidentale în opera lui D. Cantemir*, în „Preocupări literare”, 1942, nr. 8–9, p. 452).

O problemă a cărei cercetare este de abia la începuturile sale este aceea a influenței orientale. După cum se știe, D. Cantemir a fost un foarte bun cunoscător al culturii orientale, primul european care a pătruns în profunzimea acestei culturi¹. După unele cercetări, influența orientală se resimte în stil, în proza rimată și ritmată, în unele maxime, ca și în unele povestiri; de pildă, povestea spusă de Brehnace (C. Cantacuzino stolnicul) în partea a IV-a a lucrării prezintă unele asemănări cu *Qalila și Dimna*, traducere arabă, apoi și turcă, din Panciatantra².

După cum se știe, *Istoria ieroglifică* conține și numeroase *versuri*, care au constituit și ele obiectul unor studii³, în care însă opiniile asupra valorii și influențelor îndeosebi sînt diferite. Unele versuri din *Istoria ieroglifică* „sînt primele adevărate poeme române”⁴; ele „îl recomandă pe Dimitrie Cantemir drept unul din primii noștri mînuitori de versuri”⁵ (după Miron Costin și Dosoftei)⁶.

Judecățile de valoare asupra acestor versuri sînt destul de diferite; după unii cercetători, „versificația sa este în general dificilă, poticnită, lipsită de efervescență”⁷, alții au remarcat, pe bună dreptate, „vizibila ușurință a versificației... Cantemir vădindu-se mai ales un maestru al combinației ritmice”; „zeci de pagini din *Istoria ieroglifică* sînt adevărate poeme de mare rafinament și subtilitate”, motiv pentru care D. Cantemir este considerat „un mare poet”⁸.

Printre cele mai realizate și cunoscute versuri se citează:

Eu m-am vechit,
M-am veștejit
Și ca florile de brumă m-am ovilit.
Soarele m-au lovit,
Căldura m-au pălit,
Vînturile m-au negrit
Drumurile m-au ostenit,
Dzilele m-au vechit,
Aii m-au îmbătrînit,

¹ Virgil Cîndea, *Dialogul Orient—Occident, tradiție—inovație în „Divanul” lui Dimitrie Cantemir. Le dialogue Orient—Occident, tradition—innovation dans „Le Divan” de Démètre Cantemir* („Buletinul Comisiei naționale a R.P. Române pentru UNESCO”, VI, 1964, nr. 1—2, p. 41—61).

² Mircea Anghelescu, *Dimitrie Cantemir și literatura orientală* („Revista de istorie și teorie literară”, 1973, nr. 2, p. 195—200).

³ M. Sîrbulescu, *Poetul Dimitrie Cantemir* („Preocupări literare”, VI, 1941, nr. 8, p. 307—311); G. Călinescu, *op. cit.*, p. 45 și urm.; M. Sîrbulescu, *Poezia lui Dimitrie Cantemir* („Tinărul scriitor”, VI, 1957, nr. 5, p. 91—93); Nichita Stănescu, *Poezii dezvelite din Istoria ieroglifică a neasemuitului Dimitrie Cantemir și puse în vedere de către...* („Lucefărul”, 1968, nr. 30, p. 8); Șt. Giosu, *op. cit.*; Olimpia Șerban, *Dimitrie Cantemir și începuturile poeziei artistice românești* („Orizont”, 17 mai 1973, p. 4) etc.

⁴ G. Călinescu, *op. cit.*, p. 47.

⁵ M. Sîrbulescu, în „Tinărul scriitor”, 1957, nr. 5, p. 91.

⁶ După unele opinii, „Cantemir a profitat de versificațiile lui Miron Costin și mai ales ale lui Dosoftei, de a căror factură amintesc uneori foarte apropiat stihurile *Istoriei ieroglifice* (M. Tănăsescu, *op. cit.*, p. 188).

⁷ M. Sîrbulescu, *loc. cit.*

⁸ M. Tănăsescu, *op. cit.*, p. 188—189, 192—193. Vezi și Al. Piru, *op. cit.*, p. 350, care consideră pe Cantemir ca „fiind după Miron Costin și Dosoftei întiiul nostru poet liric de mari resurse elegiace, serioase sau burlești”.

versuri în care se simte influența poeziei populare ¹, sau:

Munți, crăpați,
Copaci, vă despicați
Pietri, vă fărîmați! etc.

care amintesc de „versuri din descîntece de deochi și de scrisă” ².

S-a remarcat, de asemenea, muzicalitatea frazelor din *Istoria ieroglifică*, prin potrivirea măiastră a cuvintelor, care transformă paginile în „adevărate polifonii, orchestrații savante de mare abilitate tehnică” ³.

2. LIMBA

O problemă căreia i s-a acordat o mare atenție în ultima vreme a fost *limba* utilizată de D. Cantemir. După cele mai îndreptățite opinii, în *Istoria ieroglifică* D. Cantemir se dovedește „un foarte bun cunoscător al limbii sale materne, atît al graiului popular, cît și al celui regional” ⁴, pentru care specialiștii l-au comparat pe drept cuvînt cu Neculce și cu Creangă.

În opera sa găsim nenumărate *expresii populare* utilizate și de noi astăzi, de genul: „a rîde pe sub mustăți” (f. 34 bis), „a face din țînțar armăsar” (f. 48), „de-a fir a păr” (f. 129, 340), „a rămîne cu gura căscată” (f. 164), „a atinge la ficați” (f. 226), „odată cu capul” (f. 249), „pînă într-un cap de ață” (f. 268), „prin ciur și prin dîrmoiu” (f. 313), „a lega teie de curmeie” (f. 351), „cînd se îngînă ziua cu noaptea” (f. 362), „nas de ciară” (f. 391), „a schimba fețe” (f. 409), „a-și mușca buzele”, „a-și frînge mîinile” (f. 421), „a se zbate ca peștele pe uscat” (f. 429), „să n-ai parte de copii” (f. 434), „cît negru sub unghie” (f. 468) (utilizat paralel cu „cît negrul bolului”), „cu o falcă în cer și cu alta în pămînt” (f. 493), „a căuta cu coada ochiului” (f. 562), „a avea ac de cojocul cuiva” (f. 584), „cu coada între picioare” (f. 597), „a bate apa în piuă” (f. 609) etc.

Tot astfel, în *Istoria ieroglifică*, D. Cantemir utilizează numeroși *termeni* pe care-i întîlnim și în operele cărturarilor moldoveni din secolele XVII—XVIII: Grigore Ureche, Varlaam, Dosoftei, Miron Costin, I. Neculce, ca și în cărțile populare, ceea ce constituie o altă dovadă certă că principele Moldovei cunoștea foarte bine limba vorbită în vremea sa. Iată cîțiva dintre acești termeni: asupreală, așezămînt, basnă, bănat, blem, boz, brudiu, buiguire, capiște, chiteală, dodeială, dosadă, de iznoavă, împoncișare, meserniță, mîzdă, de năprăsnă, olaturi, pozvolenie, prepus, probozire, prostateg, reidiu, simcea, sirep, stepenă, stidire, tocmală, țenchiu, vartă, vîpt etc., etc. ⁵.

¹ Șt. Giosu, *op. cit.*, p. 261.

² I. Chițimia, în „Revista de istorie și teorie literară”, 1971, nr. 1, p. 20. După alte opinii, ar fi vorba de influențe ale literaturii grecești, așa-numitele „trenoi” (*Istoria ieroglifică*, ed. cit., I, p. 137, nota 2), pe care însă Cantemir le-a turnat în vers de factură populară (Șt. Giosu, *op. cit.*, p. 261).

³ M. Tănăsescu, *op. cit.*, p. 192—193. Vezi și *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. XCI.

⁴ Șt. Giosu, *op. cit.*, p. 17—18. Vezi și Cap. *Elementul popular*, p. 241—274, unde se tratează pe larg problema. N. Iorga afirmă că D. Cantemir „scria rău românește” datorită utilizării neologismelor și „altei sintaxe” (*Originalitatea lui D. Cantemir*, p. 14).

⁵ Vezi notele și glosarul. Vezi și lista întocmită de Al. Rosetti și B. Cazacu, *Istoria limbii române literare. I De la origine pînă la începutul secolului al XIX-lea*, București, 1961, p. 306—310.

Dacă adăugăm la aceasta numeroasele proverbe populare¹, ca și versurile de factură populară presărate în cursul povestirii, înțelegem cât de întemeiată este afirmația lui Ștefan Giosu, bazată pe studiul atent al tuturor aspectelor problemei limbii utilizată de marele cărturar român.

Dar limba cunoscută de D. Cantemir era încă „brudie” (necoaptă) pentru a putea exprima întreaga gamă de probleme — îndeosebi de filozofie — pe care le trata învățatul principe. Cunoscînd limbile greacă și latină, D. Cantemir a încercat să introducă în limba română numeroase neologisme (cele mai multe dintre acestea utilizate pentru prima oară de el), urmărind prin aceasta „subțierea” limbii și îmbogățirea ei prin „împrumutarea cuvintelor streine”. În acest scop el a alcătuit o „scară” în care explică numeroși termeni de origine străină (îndeosebi latină și greacă) folosiți de el, „scară” considerată de specialiști drept *primul dicționar de neologisme în limba română*.

D. Cantemir a încercat astfel să reformeze limba, să creeze o limbă științifică. „El s-a străduit să ridice limba noastră literară la nivelul celorlalte limbi literare existente atunci în Europa, capabilă să exprime noțiunile cele mai abstracte, filozofice și științifice”².

Folosirea acestor numeroși termeni străini ca și a unei sintaxe speciale, cu verbul la sfîrșitul propoziției, de către autorul *Istoriei ieroglifice*, a făcut ca limba acestei opere să devină pe alocuri greoaie. Încercarea sa nu trebuie însă privită cu prea multă asprime. După cum s-a arătat de curînd, „a fost o încercare ca atîtea altele... pornită din dragostea pentru limba maternă, pe care și el o dorea cît mai bogată și mlădioasă”. „El a vrut să dea singur limbii române ceea ce mai tîrziu îi va da o întregă epocă”³.

Cum *Istoria ieroglifică* s-a tipărit foarte tîrziu (1883) și nu a circulat în manuscris, neologismele utilizate de D. Cantemir au pătruns pe alte căi în limba noastră. El are totuși meritul de a le fi utilizat primul și de a fi căutat să le și explice în limba română. De aceea ni se pare întemeiată afirmația după care, în privința lexicului, *Istoria ieroglifică* „reprezintă o etapă nouă în dezvoltarea limbii române literare”⁴.

Cît privește *sintaxa*, care a „speriat” pe unii cărturari⁵, s-a vorbit mai întîi de o influență orientală, datorită faptului că D. Cantemir pune uneori verbul la sfîrșitul frazei. Primul care a exprimat o asemenea opinie a fost Lazăr Șăineanu, care afirmă: „Literatura orientală a influențat profund spiritul domnescului scriitor (D. Cantemir): sintaxa turcească, cu perioadele-i enorme și cu verbul final se oglindește în a sa *Istorie ieroglifică*”⁶.

¹ Vezi mai jos, p. 20.

² Emil Petrovici, *Limba lui Dimitrie Cantemir*, în vol. *De la Varlaam la Sadoveanu. Studii despre limba și stilul scriitorilor*, București, 1958, p. 120. Despre aceasta vezi pe larg *ibidem*, p. 130—133, P. Vaida, *op. cit.*, p. 139—164 și îndeosebi Șt. Giosu, *op. cit.*, p. 175—187, care prezintă neologismele pe domenii: filozofie, medicină, filologie, literatură, estetică, muzică, geografie etc. Vezi și notele noastre despre unii termeni de origine greacă utilizați și de Radu Greceanu.

³ Șt. Giosu, *op. cit.*, p. 155, 158.

⁴ *Ibidem*, p. 306. Vezi G. Ivănescu, *Formarea terminologiei filozofice românești moderne*, în vol. *Contribuții la istoria limbii române literare în sec. XIX*, I, București, 1956, p. 171—204 și Petru Vaida, *Calcul lingvistic ca procedeu de creare a terminologiei filozofice la D. Cantemir* („Limba română”, XV, 1966, nr. 1, p. 3—12).

⁵ G. Călinescu, *op. cit.*, p. 42.

⁶ L. Șăineanu, *Influența orientală asupra limbii și culturii române*, I, București, 1900, p. LXXXVI.

Această idee a fost reluată mai târziu de Alexandru Rosetti, care consideră că plasarea verbului la sfârșitul frazei se face „după modelul frazei latine și turcești” și că, în unele fraze, „ordinea nefirească a cuvintelor s-ar putea explica prin influența limbii turcești”¹.

Împotriva acestei opinii s-a pronunțat Emil Petrovici, care consideră că perioadele lungi și ordinea uneori nefirească a cuvintelor din *Istoria ieroglifică* nu se datorește influenței orientale, ci educației „slavono-greco-latină (a lui D. Cantemir — N.S.), în care a jucat un rol important profesorul său de greacă, latină și filozofie, cretanul Ieremia Cacavela”².

Reluând problema, Dragoș Moldovanu a arătat că dislocările sînt rezultatul unei acțiuni voluntare a lui Cantemir³, fiind „un procedeu de stil unic, pe care îl putem identifica... într-o figură retorică aparținînd așa-zisului *ornatus facilis*. Este vorba de ceea ce grecii numeau *hiperbat*..., iar latinii *verbi transgressio*”. Hiperbatul este „separarea a două cuvinte strict conexe din punct de vedere sintactic, prin intercalarea unei părți de propoziție (formată dintr-un cuvînt sau din mai multe) care nu aparține în mod nemijlocit acestui loc”.

Datorită acestei explicații, „dislocările lui Cantemir ne apar mai puțin « bizare »: ele sînt actualizări sintactice ale funcției unui procedeu retoric greco-latin, realizîndu-se în condiții analoge cu adaptările din celelalte literaturi care au suferit influența retoricii clasice. În această perspectivă, ele sînt fenomene normale ale noului stil romanic”; și mai departe „extensia și frecvența hiperbatului la Cantemir sînt primele indicii ale unei folosiri conștiente” a acestuia⁴.

3. PROVERBELE ȘI MAXIMELE

Una din problemele încă puțin studiate este aceea a *proverbelor și maximelor*, a „sentențiilor” presărate de Dimitrie Cantemir în tot cursul lucrării sale. În prefață (f. III—IV), autorul declară că și-a „împodobit” lucrarea cu 760 de sentenții⁵, „putea-le-am dzice cuvinte alese”, pe care le-a strîns „prin ostenința a cîtăva vrème”, plasîndu-le în cursul povestirii „la loc cu cuvîntă”. Dîndu-și seama că aceste „sentenții” întreprup povestirea, el le-a pus între paranteze, sfătuiind pe cei care vor să urmeze

¹ Al. Rosetti, *Observații asupra limbii lui Dimitrie Cantemir în „Istoria ieroglifică”* („Buletin științific. Secțiunea de știința limbii, literatură și arte” a Acad. R.P.R., I, 1951, nr. 1—2, p. 21—22). Aceeași idee este reluată și în *Istoria limbii române literare. I De la origini pînă la începutul secolului al XIX-lea*, publicată în colaborare cu B. Cazacu, p. 304.

² E. Petrovici, *op. cit.*, p. 135. Vezi și idem, *Limba lui D. Cantemir* („Limba română”, II, 1953, nr. 6, p. 5—16).

³ Idee subliniată de același autor și în articolul *Oriental și clasic în stilistica frazei lui Cantemir* („Anuar de lingvistică și istorie literară”, Iași, XIX, 1968, p. 35), unde se spune că tot ce contravine uzului epocii este un procedeu conștient al lui D. Cantemir.

⁴ Dragoș Moldovanu, *Influențe ale manierismului greco-latin în sintaxa lui Dimitrie Cantemir: hiperbatul*, în vol. *Studii de limbă literară și filologie*, I, București, 1969, p. 38, 40, 45.

Vezi și articolul aceluiași, *Oriental și clasic...*, p. 56—57, unde se dovedește „originea clasică (greco-latină — N.S.) a construcțiilor lui Cantemir, susținută de scriitori, înțeleasă ca atare de către contemporani (Cacavela) și verificată prin analiză stilistică internă”, aceasta „ca un reflex al concordanței cu orientarea umanistă a mediului românesc cult”. Tot aici se afirmă că „la nivel frazeologic este imposibil de probat existența unor elemente specific orientale”.

⁵ De fapt, sînt mai puține, deoarece unele se repetă de 2—3 ori. De pildă: „cămila cercînd coarne ș-au pierdut și urechile”, „un răspuns blînd domolește mîniia”, „a scoate șarpele din bortă cu mîna altuia”, „după unghie (se cunoaște) leul” etc., sînt utilizate de cîte trei ori, în timp ce „sula de aur zidiul pătrunde” sau „picătura ploii piatra găurește” de două ori etc.

„necurmat” narațiunea propriu-zisă să sară cu privirea textele cuprinse între paranteze.

Judecînd puțin cam aspru opéra, N. Iorga considera că D. Cantemir a scris-o, printre altele, ca „să-și arate învățătura prin abundența, felurimea și raritatea maximeilor adunate pentru împodobirea minții unui public simplu”. El afirma mai departe că „sentențele nu se potriveau cu cartea”, dar recunoștea că autorul „le-a spus cu șartul înțelept al alcătuitoarelor de proverbe”¹.

Marele istoric nu a ținut seama de faptul că aceste „sentenții” erau la mare preț în epoca lui Cantemir, cînd circulau numeroase lucrări cuprinzînd asemenea produse ale înțelepciunii omenești. După cum s-a arătat de curînd², la 1697 Ierotei Comnen (Papagaia din *Istoria ieroglifică*!) oferise lui C. Brîncoveanu o culegere în limba greacă de „maxime de regi, generali, filozofi și oratori”, aranjate în ordine alfabetică; în 1700 s-a tipărit la Snagov *Floarea darurilor*, care cuprinde numeroase sentenții atribuite unor oameni celebri³, iar în 1713 Antim Ivireanu edita la Tîrgoviște *Pilde filozofești*, traduse de Ioan Avramie, predicatorul curții domnești din București după versiunea italiană a lucrării *Maximes des orientaux*, în care găsim „cele mai alese pilde ale filozofilor celor de de mult”, maxime culese de Antoine Galland din autori arabi, turci și persani⁴. Această lucrare a fost tradusă din grecește „pentru folosul politiei și al norodului” după versiunea greacă tipărită în același an la Tîrgoviște; lucrarea era considerată „folositoare tuturor pentru multele și deosebitele sfaturi” ce cuprindea⁵.

Mai tîrziu, la 1715, Antim Ivireanu a alcătuit și el o „antologie de sentințe din diferite cărți de sentințe”, în care a strîns din „sentințele vechilor filozofi și dascăli pe cele mai excelente și mai potrivite” și le-a dedicat lui Ștefan Cantacuzino, domnul Țării Românești⁶. Unele din acestea se găsesc, în altă formă, și la D. Cantemir; de pildă, sfaturile ca domnul să fie modest, blind și drept cu supușii buni, să iubească pe supuși „spre a te iubi și ei din toată inima”, să alunge „departe de domnie pe cei ce comit scandale” și să aibă ca „fii ai cetății pe cei pașnici”, să apere și să respecte legile, să fugă de îngîmfare și de mărire deșartă, să aprecieze știința care crește prin învățatură etc.

Dintre contemporanii greci ai lui D. Cantemir, Alexandru Mavrocordat (Camilopardul din *Istoria ieroglifică*) este autorul unei lucrări Φροντισματα, publicate de abia la 1805, în care a strîns „concluziile unei experiențe dramatice”⁷, operă pe care D. Cantemir o cunoștea probabil. Fiul Exaporitului, Nicolae Mavrocordat, devenit primul domn fanariot atît în Moldova, cît și în Țara Românească, a urmat pilda tatălui său, alcătuiind o colecție de 866 de cugetări și maxime⁸, ca

¹ N. Iorga, *op. cit.*, p. 356–357.

² Al. Dușu, *Cărțile de înțelepciune în literatura română*, p. 24–25. Autorul amintit omite dintre aceste cărți *Istoria ieroglifică* datorită caracterului ei mult mai complex decît lucrările prezentate.

³ Despre circulația cărții *Floarea darurilor* în Moldova încă din sec. XVI vezi N.N. Smochină și N. Smochină, *O traducere românească din sec. XV a cărții „Floarea darurilor”* („Bis. ort. rom.”, 1962, p. 712–741).

⁴ Oeconomides, *Ioan Avramie* („Bis. ort. rom.”, 1944, p. 151).

⁵ I. Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche*, I, p. 487–491.

⁶ Publicate de C. Erbiceanu în „Bis. ort. rom.”, 1890, p. 333–355.

⁷ Al. Dușu, *op. cit.*, p. 83.

⁸ Publicate în Hurmuzaki, XIII, p. 417–457.

și o serie de „sfaturi” către fiul său, Constantin, cu privire la modul cum trebuia condusă țara ¹ etc.

Am insistat asupra acestor „sentenții” pentru a dovedi că *asemenea produse utilizate de D. Cantemir în opera sa circulau intens în epocă*, multe din ele fiind întâlnite și în alte texte contemporane ², putând fi deci considerate *bunuri comune ale intelectualilor vremii*. Cantemir i-a depășit însă pe toți aceștia prin varietatea „sentențiilor” utilizate în *Istoria ieroglifică*.

Un studiu amănunțit și comparativ al tuturor acestor produse ale înțelepciunii omenești, care ne-ar ajuta să înțelegem mai bine și locul ocupat de D. Cantemir între contemporanii săi în acest domeniu, își așteaptă încă autorul.

După cum s-a remarcat ³, „sentențiile” strinse de D. Cantemir se pot împărți în trei mari categorii: 1) de origine populară; 2) de origine cultă și 3) creații personale ale autorului *Istoriei ieroglifice*. În stadiul actual al cercetărilor, este greu de stabilit o proporție între aceste categorii. După unele opinii, „majoritatea covârșitoare a materialului paremiologic (utilizat în general de D. Cantemir — N.S.) este de limbă română, deci este normal să susținem originea pur folclorică a sa” ⁴.

Dintre *proverbele populare* amintim: „nu toată pasărea zburătoare să mănîncă” (f. 281); „cine nu vrea să frămînte toată ziua cîrne” (f. 599); „leneșul mai mult aliargă și scumpul mai mult păgubéște” (f. 620); „cine cu sorbitura dintăi preste știință să arde în lingura de pre urmă de doă ori și de trii ori a sufla i să cade” (f. 94); „din răzsărite dzua și de pre începute fapta să cunoaște” (f. 151); „soco-teala de acasă nu se potrivește cu cea din tîrg” (f. 529); „udul de ploaie nu se tème” (f. 286); „cu paza bună din primejdia rea poate să scape” (f. 465); „gura carea singură pre sine să laudă pute” (f. 348); „picătura cea mai de pre urmă vasul îneacă” (f. 256); „obrinteala rânii de pe margini să cunoaște” (f. 529); „pre cela ce-l mușcă șarpele și de șopîrlă să ferește” (f. 576); „cine sapă groapa altuia cade singur într-însa” (f. 591); „cum îți așterni așa vei dormi” (f. 591) etc.

D. Cantemir cunoaște și folosește și unele proverbe populare turcești; de pildă: „piatra din zidire se pune iară la zidire” (f. 484), utilizat și în *Descrierea Moldovei* ⁵, pentru a arăta că turcii cînstean pe domnii mazili care puteau să redevină domni titulari, sau „apa doarne, dușmanul nu” (f. 508).

Tot astfel, folosește unele proverbe de origine polonă, ca „sula de aur zidiul pătrunde” (f. 141, 487), despre care M. Costin spune că era un „cuvînt leșesc” ⁶ etc.

Întrucît — spre deosebire de *Divanul* — D. Cantemir nu citează de unde a luat cutare proverb sau maximă, mulțumindu-se să spună uneori: „precum să dzice dzicătoarea” (f. 57) sau „precum să dzice cuvîntul” (f. 284), cum, pe de altă parte, el prelucrează sau parafrazează proverbele sau expresiile luate din diverși autori

¹ *Ibidem*, p. 415—416 și „Arhiva”, II, 1890—1891, p. 372—377. Vezi și Al. Dușu, *op. cit.*, p. 83—84.

² Vezi și M. Gaster, *Literatura populară română*, București, 1883, p. 201—206 și idem, *Crestomație română*, II, București, 1891, p. 4—8. Pentru cele privind unele vicii omenești (setea de mărire, pizma, zavistia, neștiința, lăcomia etc.) vezi și notele noastre 69, 165, 199, 317 *passim*.

³ Șt. Giosu, *op. cit.*, p. 253.

⁴ A. Fochi, *Dimitrie Cantemir etnograf și folclorist* („Revista de etnografie și folclor”, IX, 1964, nr. 2, p. 121). Vezi tot acolo și o încercare de clasificare a proverbelor după origine (este vorba de proverbele utilizate în toate operele lui D. Cantemir).

⁵ Ed. Academiei, 1973, p. 193.

⁶ M. Costin, *Opere*, ed. P.P. Panaitescu, p. 56. Vezi și A. Fochi, *op. cit.*, p. 120—121.

străini, identificarea acestora este deosebit de dificilă¹. Lectura atentă a acestor maxime și proverbe ne arată însă că o serie dintre ele provin de la scriitorii și filozofii antici, greci sau romani: Aristotel², Cicero³, Ovidiu⁴, Horațiu⁵, Vergiliu⁶, Marțial⁷, Boetius⁸, Quintus⁹ etc., fără să avem însă certitudinea că D. Cantemir le-a luat direct din autorii respectivi sau printr-un intermediar¹⁰. Este posibil, de asemenea, ca unele din acestea să provină de la Esop.

Dacă ni s-ar fi păstrat un catalog al bibliotecii învățatului domn al Moldovei, fără îndoială că recunoașterea sursei acestor maxime și proverbe ar fi fost mult ușurată. Cum în biblioteca stolnicului C. Cantacuzino — alt mare învățat al epocii — au existat operele lui Ovidiu, Horațiu, Vergiliu, ca și ale lui Esop¹¹, este foarte probabil că ele erau cunoscute și lui D. Cantemir la data alcătuirii *Istoriei ieroglifice*.

Mai amintim, în sfârșit, că învățatul domn cunoștea și unele principii de drept roman; el spune: „pedepsitului pedeapsa a să îndoii nu trebuie” (f. 217), adică „non bis in idem”, sau că nu se poate da o sentință vinovatului pe baza unei singure mărturii (f. 27), ceea ce concordă cu „testis unus, testis nullus”¹².

O problemă deosebit de importantă este aceea a „sentențelor” cu caracter moralizator care abundă în *Istoria ieroglifică*. Întrucât D. Cantemir considera că lupta sa împotriva lui C. Brîncoveanu este dreaptă și morală, a căutat să o fundamenteze și pe asemenea „sentenții” cu caracter moral, menite să condamne viciile adversarilor săi și să laude calitățile celor asemănători Inorogului. De aceea ni se pare întemeiată constatarea lui Dan Bădărău¹³ că „cele mai multe din aceste paranteze conțin îndreptări morale, dar nu au referire la morala creștină, așa cum apare în majoritatea cazurilor în *Divanul*, unde preceptele sînt împrumutate de preferință de la evangheliști, ci au un caracter profan, laic”¹⁴.

Un alt bun cunoscător al acestor probleme, Petru Vaida, a remarcat și el „cotitura spre profan” din *Istoria ieroglifică*, manifestată îndeosebi „pe tărîmul moralei aplicate”; aici viața morală nu mai este judecată prin perspectiva vieții

¹ Vezi numeroasele note ce însoțesc aceste proverbe.

² Vezi nota 275.

³ Vezi notele 203, 440, 774, 849. D. Cantemir a nutrit o stimă deosebită față de Cicero, considerat în predoslovie la *Hronic* „a limbii lătinești părănte... a voroavii frumoasă nepilduită pildă, mai a tuturor științelor domn”.

⁴ Vezi notele 538, 815.

⁵ Vezi notele 223, 534.

⁶ Vezi notele 241, 577.

⁷ Vezi nota 622.

⁸ Vezi nota 247.

⁹ Vezi nota 812.

¹⁰ După cum a arătat V. Cîndea, D. Cantemir — ca și alți intelectuali — avea acest obicei; de pildă, pe Seneca îl folosește după *Reductorium morale* a lui Pierre Bersuire (*Divanul*, p. 491, nota 114). Timpul nu ne-a îngăduit să căutăm aceste intermediare.

¹¹ Mario Ruffini, *Biblioteca stolnicului C. Cantacuzino*, București, 1973, p. 74—75, 76, 81, 82. Nu trebuie să uităm, de asemenea, că prietenul lui D. Cantemir, Toma Cantacuzino, citea *Principele* lui Machiaveli după o ediție din 1680 (semnalat de A. Pippidi, *op. cit.*, p. 929, nota 32 și, înaintea sa, de M. Ruffini, *op. cit.* p. 84).

¹² Sub forma „dictum unius, dictum nullius” se găsește și în *Hronic*, p. 368. Vezi și Dan Bădărău, *op. cit.*, p. 347.

¹³ *Op. cit.*, p. 161. Vezi și p. 296—297.

¹⁴ Am adăuga aici că și expresiile împrumutate din texte religioase sînt utilizate tot cu scopuri profane; de pildă „răspunderea moale frînge minia” (f. 57), după *Pilde*, 15, 1 („un răspuns blînd domolește minia”) sau „puternicul nebun în fruntea sfaturilor, iară săracu înțelept denafara pragurilor” (f. 139), după *Eclesiast*, cap. 10, 6 etc.

viitoare — ca în *Divanul* — locul virtuților ascetico-religioase fiind luat de virtuțile profane¹.

În numeroase „sentenții” din *Istoria ieroglică* sînt condamnate viciile fundamentale ale clasei conducătoare din acea vreme, îndeosebi: *lăcomia*², *zavistia*³, *minciuna*⁴ și *setea de mărire*⁵, vicii despre care vorbesc, de altfel, și cronicarii⁶ și pe care le-a biciuit cu asprime și talent și învățatul mitropolit Antim Ivireanul.

În opoziție cu aceste defecte grave, pe care D. Cantemir le atribuie adversarilor săi politici, stau calitățile, „vredniciile” demne de laudă, pe care autorul *Istoriei ieroglice* le apreciază în mod deosebit: *iubirea de dreptate și credința în biruința ei, bunătatea și omenia, modestia, dorința de liniște, de pace, lupta pentru folosul public.*

Iată cîteva exemple. Autorul își manifestă deseori credința în *dreptate* astfel: „dreptatea toate biruiește” (f. 384); „inima curată mai pre lesne socotește a fi focul cu apa a să amesteca decît cu strîmbătatea dreptatea a se călca” (f. 221); „mai tare iaste singurătatea în dreptatea unuia decît toate taberile în strîmbătatea a dzăci de mii de mii” (f. 328); „veri în lucruri grele, veri în lucruri iușoare, cumpăna dreptății tot va birui” (f. 496) etc.

Bunătatea și omenia sînt lăudate cu aceste frumoase cuvinte: „toată omenia și vrednicia omeniască într-această să plineste ca pre neputincioși să agiute și neștiuturiului nu numai cu cuvîntul, ce mai vîrtos cu fapta pildă aiavea să se arête” (f. 107); „mai bine ar fi cuiva cu 1000 de rane a să răni decît odată pacoste și dosadă de-aproapelui său a pricini” (f. 136).

D. Cantemir apreciază *modestia*, fuga de publicitate: „obiciuți sint cei adevărați vrédnici vredniciile sale de privala ochilor și lauda gurilor a-și ascunde” (f. 73) sau „cel ce cu tot sufletul aieva în față își lauda pofteste nici o deosăbire nu are de la ceta carile prin gurile tuturor pre drept să hulește”⁷ (f. 79—80).

În sfîrșit, autorul *Istoriei ieroglice* consideră drept una din marile „vrednicii” cînd cineva „îndată gilciava în pace întoarce” (f. 216); aceasta deoarece „tulbura-

¹ P. Vaida, *op. cit.*, p. 91. Vezi și p. 96—97, unde se reproduc pasaje moralizatoare împotriva lăcomiei, zavistiei, pizmei.

² „Lacomul și sătul flămînd iaste și lăcomia nici în hotarale gheometricești să oprește” (f. 39); „pofa lăcomii cu puterea împreunată ca pojarul în iarba uscată iaste” (f. 136); „lăcomia își vinde neamul și moșia” (f. 141); „unde nesațiul stăpînește, acolo toată lumea decît bobia strugurului mai mică iaste” (f. 195); „lacomul a să milostivi n-au învățat și, di-au și învățat, până a nu învăța au și uitat” (f. 516); „cine pre pămînt în ceia ce iaste nu s-au îndestulit, credz că acela și în ceriu măcară fericire nu va cunoaște” (f. 137) etc. Lăcomia a fost condamnată și în *Divanul* (ed. V. Cădea, p. 49, 165—167, 185).

³ „Sabiia zavistii mănunc nu are, și oricine a mină ar apuca-o nerănit și nebetejit să rămîie nu poate” (f. 409); „zavistnicul mîhnirea indoită poartă: una cînd lui ceva rău (i se întîmplă) alta cînd altuia ceva bine să nu cumva (să-i) vie să teme” (f. 421—422); „zavistnicii pentru răul altora decît de binele său mai mult să bucură” (f. 452).

⁴ „Cine spune minciune întăi obrăzul își rușinează, iară mai pre urmă sufletul își ucide” (f. 590).

⁵ „Nesățioasă pofa cinstei: pre cei ce o doresc orbeste cît pentru risul unui ceas de astăzi plînsul unui an ce vine nu socotește” (f. 517).

⁶ Vezi notele 69, 165, 199, 317 *passim*.

⁷ Mai tîrziu se vede că a uitat de conținutul acestei „sentenții”, deoarece a început să-i placă a fi lăudat. Cînd era domn al Moldovei, „lucrurile lui poftie să fie lăudate”, cum spune Neculce (ed. cit., p. 206). Comentînd acest citat, N. Iorga se întreba: „Și care e oare omul superior care, între ai lui, cărora se ostenește a li face bine, să n-o fi dorit cîndva în viață”? (*Practica domnească*, p. 6).

rea a nebunilor iară împăcarea a înțelepților meștersug iaste” (f. 125; vezi și f. 160, unde se laudă „aședzămîntul la răscoală”).

Pe lîngă pace și înțelegere, D. Cantemir cere și *unire*, considerînd că răul „publicăi” vine din „neîmpreunarea” și „vicleșugul” dinlăuntru țării: „nu atîta stricăciune publicăi adunarea nepriiatinilor den afară, pre cîtă a cetățenilor dinluntru a inimilor într-un gînd neîmpreunare aduce” (f. 104—105) sau „căci nu altădată răzspira unui nărod s-au făcut, fără numai cînd ai săi șie vicleșug ș-au făcut, și nu altă dată mai mare stricare de la nepriiateni au vinit, fără numai cînd priiatinii și credzuții au viclenit” (f. 140)¹.

D. Cantemir condamnă egoismul (f. 38), propovăduind în schimb slujirea „folosului de obște” (f. 160) sau „folosul publicăi”², care amintește de umanismul civic al Renașterii, legat la D. Cantemir de lupta pentru independență și de politica sa antioligarhică³.

Am insistat mai mult asupra acestui aspect al *Istoriei ieroglifice* pentru a arăta că ea este, pe lîngă un adevărat *tezaur al înțelepciunii populare*, și o *carte de morală profană*, care ne ajută să conturăm mai bine profilul moral al autorului ei, să înțelegem deosebirea netă dintre morala religioasă din *Divanul* și cea laică din *Istoria ieroglifică*⁴, și să apreciem considerabilul spor de cunoștințe realizat de D. Cantemir între 1698 și 1705, timp în care a cîștigat — se pare — foarte mult.

III. GÎNDIREA CANTEMIRIANĂ ÎN „ISTORIA IEROGLIFICĂ”

1. IDEILE FILOZOFICE

Ca și ideile social-politice, ideile filozofice expuse de D. Cantemir în *Istoria ieroglifică* au format obiectul a numeroase studii și monografii⁵, în care aceste idei au fost cercetate în corelație cu cele din alte opere ale învățatului domn al Moldovei.

¹ Vezi și notele 254, 338, 843.

² „Între muritori mai cinsteșă și mai adevărată laudă a să agonisi nu poate decît carea cu folosul a toată publică s-au cîștigat” (f. 520).

³ *Istoria filozofiei în România*, I, București, 1972, p. 8—90. Despre principiul etic al folosului de obște în *Istoria ieroglifică* vezi și exemplele date de P. Vaida, *op. cit.*, p. 93 și 211.

⁴ Deși s-a afirmat că *Istoria ieroglifică* este o carte „cu totul profană” (D. Bădărău, *op. cit.*, p. 365), mai găsăm totuși și unele reminiscențe din concepția mai veche, religioasă, a lui D. Cantemir. Iată cîteva exemple: „lucrul ce întăi la lumină n-au fost, Dumnădzău din ne a fi la a fi îl aduce” (f. 159); „ce unul Dumnădzău dăruiaște și orînduiaște toată lumea nici a lua nici a clăti poate” (f. 71); „agiutoriul ceresc fără carile ceva între muritori nici să clătește nici să odihnește” (f. 214); „ochiul ceresc toate vede și cumpăna nevădzută toate în dreptate și fără filoprosopie (părtinire — N.S.) cumpănește” (f. 260); „ceriasca agiutorință (careă spre toate poate)” (f. 191) etc.

În sfîrșit, mai semnalăm un pasaj din *Istoria ieroglifică* în care se simte o oarecare influență din *Divanul*: „cu anevoie iaste cineva trupul în toate pre larg și de sațiu să-și hrăniască și sufletul de poftele trușești nebetejit să-și păzască. . . , foamea la trup moarte firească, iară la suflet viață ceriască aduce” (f. 70). Pentru unele „sentații” utilizate în ambele opere vezi notele.

⁵ I. Verdeș, *Ideile filozofice și social-politice ale lui D. Cantemir în „Istoria ieroglifică”* („Cercetări filozofice”, III, 1956, nr. 6, p. 75—89); Idem, *Dimitrie Cantemir, patriot, gînditor și om de știință*, în vol. *Din istoria filozofiei în România*, II, Buc., 1959, p. 35—110; Dan Bădărău, *Filozofia lui Dimitrie Cantemir*, Buc., 1964 (*lucrare fundamentală*); Idem, *Ideile filozofice ale lui D. Cantemir, în Istoria gîndirii sociale și filozofice din România*, Buc., 1964; I. Verdeș, în *Istoria ieroglifică*, I, introducere, p. XL—LVII; P. Vaida, *Cantemir și aristotelismul* („Rev. de filozofie”, XIII, 1966, nr. 5, p. 649—661); idem, *Dimitrie Cantemir și umanismul*, Buc., 1972 (îndeosebi paragrafele *Cantemir și stoicismul antic* și *Cantemir și aristotelismul*); *Istoria filozofiei românești*, I, Buc., 1972, p. 58—102 (capitolul scris de P. Vaida, care ne-a fost de mare folos în redactarea acestui paragraf).

Prima constatare care ni se pare necesară încă de la început este aceea făcută de Dan Bădărău, după care cugetarea lui Cantemir „atestă o oarecare dezorientare specifică epocii de tranziție în care trăiește”, că el a rămas străin de marile curente filozofice care au revoluționat cultura secolului al XVII-lea, aceasta datorită faptului că a trăit într-un mediu „incapabil să inventeze și să reinnoiască el însuși”, din care pricină a trebuit să apeleze la împrumuturi „dar cu o întârziere de secole”¹.

În schimb, mai recent, C. I. Gulian a afirmat că, în unele domenii (raționalism critic, gândire socială etc.), D. Cantemir este un „anticipator” în filozofia europeană a sec. XVIII².

După opiniile lui D. Bădărău, unele aspecte filozofice înaintate care apar în *Istoria ieroglică* „vădesc o clarificare a cugetării lui Cantemir și o eliberare față de misticismul ortodox, căruia i s-a arătat tributar în *Divanul*, ca și în alte scrieri ale sale din tinerețe”³.

După cum s-a remarcat⁴, o importantă deosebire între *Istoria ieroglică* și *Sacrosanctae* constă în *schimbarea poziției lui D. Cantemir față de aristotelism*. Aristotel nu mai este „părintele obscurității păgâne”, ci un „greu și deplin învățător”; unele din tezele și noțiunile aristotelice, respinse în *Sacrosanctae*, sînt acceptate în *Istoria ieroglică*: noțiunea „materiei” și a „formei”, a substratului, a esenței, accidentelor, a celor patru pricini sau cauze (materială, formală, eficientă și finală)⁵. „Chiar acolo unde Cantemir critică, în *Istoria ieroglică*, pe Aristotel, nu mai este vorba de o respingere în bloc și de principiu a filozofiei Stagiritului de pe poziții teologice, ca în *Sacrosanctae*, ci de unele aspecte speciale ale peripatetismului”, de pildă eliminarea cauzei finale din fizică, sub motivarea că domeniul ei este etica⁶.

În problema creației lumii, Cantemir consideră că „creatorul divin a zidit lumea cu toate cîte îi aparțin ca o realitate exterioară lui”, iar după creație nu a mai intervenit în viața acesteia, care trăiește independent de ființa divină, dar potrivit poruncii inițiale⁷: „căci ziditoriul, după înțelepciunea și puterea sa, zidirea săvîrșind, de lucru se odihnește și, ca un deplin în putere stăpîn, odată numai poruncind, din véci și pînă în véci zidirea ca o slujnică după poruncă nepărăsit aleargă” (f. 537).

„Aici apare dublul caracter al concepției cantemiriene: pe de o parte, neintervenția divinității în mersul naturii odată create, ca la deiști, pe de altă parte, elementul voluntarist, specific teismului, sublinierea inferiorității și dependenței creaturii față de creator”⁸.

O problemă controversată este aceea a structurii materiei la Cantemir. După unii autori, „Cantemir este un atomist în ce privește modul în care concepe structura materiei”, dar „atomismul său nu se împacă bine cu teza creaționistă”⁹. Dan

¹ D. Bădărău, *Filozofia lui D. Cantemir*, p. 365–366.

² C.I. Gulian, *Gînditorul Cantemir în context european* („Contemporanul”, 26 oct. 1973).

³ D. Bădărău, *Filozofia lui D. Cantemir*, p. 162.

⁴ *Istoria filozofiei românești*, I, p. 79. Vezi și P. Vaida, *D. Cantemir și umanismul*, p. 218–242 (par. *Cantemir și aristotelismul*).

⁵ Vezi pe larg Dan Bădărău, *op. cit.*, p. 227–234.

⁶ *Istoria filozofiei*, I, p. 80.

⁷ Dan Bădărău, *op. cit.*, p. 235. Vezi și *Istoria ieroglică*, ed. cit., I, p. XLV.

⁸ *Istoria filozofiei românești*, I, p. 75. Dan Bădărău remarcă doar concepția deistă (*op. cit.*, p. 161).

⁹ *Istoria ieroglică*, ed. cit., I, p. XLVI.

Bădărău a respins însă această teză, afirmând că D. Cantemir a fost ostil atomismului, pe care nu l-a putut asimila ¹.

Și în *Istoria ieroglică* se simte încă influența lui Van Helmont. De pildă, una din ideile fundamentale ale lui D. Cantemir, cea privitoare la mișcarea ciclică sau la legea mișcării ciclice, inspirată de Van Helmont, schițată în *Sacrosanctae*, este prezentă și în *Istoria ieroglică* ², unde se susține că „veșnica și neobosita” mișcare a naturii, pornită de divinitate, rămîne neschimbată: „neschimbată, cînd dzic, în fete (specii), iară nu în atomuri (indivizi), trebuie să înțelegi, de vrème ce toate atomurile în toate fetele, în toată vrèmea, cursul perioadelor sale făcînd și săvîrșind și ca într-un vârtej întorcîndu-să, tînd la nemica, tînd la a fi a lucrului să întorc”. Astfel, „indivizii, parcurgînd ciclul, cedează locul unul altuia, dar speciile rămîn neschimbate. Toată mișcarea naturii trebuie înțeleasă după „paradigma” (modelul) soarelui, care parcurge o mișcare ciclică fără sfîrșit pe cer” ³.

Teza ciclității, preluată de Aristotel de la Heraclit, este cunoscută în linii mari și stolnicului C. Cantacuzino, după care „toate lucrurile cîte sînt în lume au și aceste trei stepene după ce să fac, adecăte urcarea, starea și pogorîrea, sau, cum le zic alții, adăogerea, starea și plecarea”, toate lucrurile, mai devreme sau mai tîrziu, „în stricăciune și în pierzare dezlegîndu-se” ⁴.

Cît privește *cunoașterea*, s-a afirmat că D. Cantemir „a fost primul gînditor român care a abordat la nivel propriu-zis filozofic problemele cunoașterii” ⁵. În acest domeniu Cantemir a făcut pași importanți între *Sacrosanctae*— unde considera că „știința sacră”, care nu se întemeiază nici pe rațiune nici pe simțuri, ci pe contactul mistic cu divinitatea, este singura autentică — și *Istoria ieroglică*, unde „reabilitează senzualismul”, adoptînd unele axiome respinse în *Sacrosanctae* ⁶. El susține răspicat că simțurile sau senzația sînt sursa cunoașterii, prima fază în procesul de cunoaștere: „precum toată știința din povața simțurilor să află toată lumea știe” (f. 31); „vînătoriul științii socoteala (rațiunea), iar măiestriile (uneltele) simțirea iaste” (f. 65) sau „toată cunoștința și toată știința din înainte mîrgătoarea simțire purcede” (f. 389) ⁷.

Mai departe el afirmă superioritatea experienței asupra speculațiilor sterile: „căci experiența și ispita lucrului mai adevărată poate fi decît toată socoteala minții și argumenturile arătării de față mai tari sînt decît toate chitèlele” (f. 45).

Ca filozof, Cantemir consideră că fenomenele nu trebuiesc numai observate, ci și explicate: „sufletul filozof, nu numai cum și ce s-au făcut, ce și pentru ce așe s-au făcut cercetiadză” (f. 108). Această metodă o va aplica, de altfel, D. Cantemir în celelalte scrieri ale sale ⁸.

O altă deosebire marcantă între *Sacrosanctae* și *Istoria ieroglică* se simte în concepția lui D. Cantemir despre om: aici „renunță. . . la cadrul teologic din *Sacro-*

¹ Dan Bădărău, *op. cit.*, p. 249—250.

² *Istoria filozofiei*, I, p. 80.

³ Dan Bădărău, *op. cit.*, p. 353—355.

⁴ *Cronicari munteni*, I, p. 63. În aceste cuvinte, N. Iorga vedea „teoria contemporanului Vico, pe care stolnicul l-a putut cunoaște” (*Istoria românilor*, VI, p. 386).

⁵ *Istoria filozofiei*, I, p. 81—82.

⁶ Vezi și P. Vaida, *D. Cantemir și umanismul*, p. 233, care arată că este vorba de o poziție schimbată cu 180° față de *Sacrosanctae*.

⁷ Vezi și *Istoria ieroglică*, ed. cit., I, p. LIII și Dan Bădărău, *op. cit.*, p. 303—304, care subliniază că aceste teze sînt progresiste în raport cu cele retrograde din *Sacrosanctae*.

⁸ *Istoria filozofiei*, I, p. 82.

sanctae: el nu mai raportează problema omului și a naturii umane la păcatul originar și la mîntuire, la cădere și la regenerarea prin har”¹.

Omul este pentru el cea mai „evghenichi” (nobilă) dintre toate ființele, el singur avînd conștiința scopului la începutul fiecărei lucrări și putînd alege între scopurile bune și cele rele. El are — cum spune D. Cantemir — „dinceputul lucrului socoteala sfîrșitului”.

Această finalitate conștientă, proprie oamenilor, este o urmare a faptului că aceștia sînt înzestrați cu rațiune („socoteală” și „înțelegere”)².

Pentru Cantemir obiectul filozofiei trebuie să fie cunoașterea omului: „tot capul și sfîrșitul filozofiei iaste cineva pre sine ce iaste a să cunoaște” (f. 64).

În afară de influența lui Aristotel și Van Helmont, se resimte în *Istoria ieroglifică* și o influență stoică, ceea ce a făcut pe specialiști să considere că avem de-a face cu „o asimilare autentică a stoicismului antic, printr-un contact direct cu sursele”³. Ca exemple se citează principiul „să urmezi firea” (*sequere naturam*), conceptul „socotelii drepte” (*ratio recta*), unele maxime influențate de Epictet, sau lungul excurs filozofic din partea a VIII-a, prilejuit de prinderea Inorogului, ce poate fi intitulat pe drept cuvînt „Despre statornicia înțeleptului în fața vicisitudinilor soartei”.

„Stoicismul din *Istoria ieroglifică*, ca și credința în fortuna, care pare să guverneze treburile oamenilor independent de providență, atestă o oarecare slăbire a sentimentului religios la umanistul moldovean”⁴.

În *Istoria ieroglifică* învățatul principe își expune și concepția sa despre istorie, concepție pe care o va dezvolta mai tîrziu în alte opere ale sale. După opinia sa, istoriografia păstrează faptele eroilor, asigurîndu-le nemurirea; din această cauză, istoricii merită mai multă laudă decît eroii, deoarece fără ei faptele mari nu ar fi fost cunoscute⁵. „Istoricul adevărat, adecă carile istoriia adevărat precum s-au avut istorisește, lauda (gloria) împreună cu făcătoriuil împărtășește, căci cela au ostentit lucrul a săvîrși, iară cesta au nevoit în véci a să pomeni. Și încă mai mult pre scriitorii decît pre făcătorii minunelor fericiti și lăudați a numi voi îndrăzni. Căci după faptele și armele eroilor, condéiele istoricilor de nu s-ar fi pre alb clătit, încă de demult și lauda numelui lor deodată cu oasele țărna o ar fi acoperit. Și așé, aceia au fost a lucrurilor făcători, împreună și muritori, iară ceștia numelui au fost înnoitori și în veci stăruitori”.

S-a spus că în *Istoria ieroglifică* „concepția despre cultură se lărgește” față de operele anterioare⁶. O deosebită atenție acordă D. Cantemir științei în general, considerînd că: „știința este făcliia adevărului” (f. 167) sau că: „precît lumina soarelui a lucra poate în organele vădzătoare, pre atita agiutoréște mai denainte știința în mintea aduľmăcătoare” (f. 48).

¹ *Istoria filozofiei*, I, p. 86—87.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*, p. 91.

⁴ *Ibidem*, p. 92. Vezi și P. Vaida, *D. Cantemir și umanismul*, p. 205—217 (par. *Cantemir și stoicismul antic*), unde se arată că *Istoria ieroglifică* „este cartea cea mai „păgînă”, cea mai profană a lui Cantemir, . . . , expresia cea mai sinceră a concepției sale despre viață”.

⁵ *Istoria filozofiei*, I, p. 94.

⁶ P. Vaida, *op. cit.*, p. 129.

În schimb, condamnă cu asprime neștiința, considerînd că „precum știința lucrurilor iaste lumina minții, așe neștiința lor iaste întunecarea cunoștinții” (f. 34 bis) sau că cei care „niciodată pre slove au căutat. . . neștiința în întunérecul și în tartarul necunoștinții i-au vîrît” (f. 63).

Ca filozof și om de cultură, D. Cantemir consideră că una din obligațiile adevăratului om de cultură este să nu-și ascundă cunoștințele de cei dornici să le afle: „că pre cît iaste de cu greu și de scădere cineva de știință sărac a fi, cu atîta de urîcios lucru iaste cineva știința despre cei poftitori a-și ascunde” (f. 66).

2. IDEILE SOCIAL-POLITICE

Acest aspect important al *Istoriei ieroglifice* a fost studiat cu deosebită atenție în ultima vreme¹, deși s-au mai făcut și unele exagerări, atribuindu-i-se lui D. Cantemir idei pe care nu le-a avut². Toți cercetătorii care s-au ocupat de ideile social-politice exprimate de învățatul domn au remarcat faptul că aceste idei erau înaintate pentru epoca sa, „mărturie a unui spirit progresist”. Tot astfel, s-a subliniat faptul că aceste idei „nu sînt păreri de moment, teorii ocazionale”³ și că D. Cantemir a fost, în general, consecvent acestor idei, mărturisite de el pentru prima oară în *Istoria ieroglifică*.

S-a afirmat că „în această lucrare apare pentru prima dată o prezentare a claselor și categoriilor sociale din societatea românească din acel timp — și, ceea ce este mai important, apare și o caracterizare a lor”⁴. Fără îndoială că afirmația este întemeiată, dar în aprecierea acestei caracterizări trebuie să ținem seama de atitudinea antioligarhică a lui D. Cantemir, ca și de caracterul de pamflet al acestei opere, îndreptat în primul rînd împotriva marilor boieri și a domnilor Moldovei și Țării Românești din acea vreme.

Față de *țărănime*, D. Cantemir are o atitudine de înțelegere, de compasiune, fiind considerat pe drept cuvînt scriitorul care s-a interesat cel mai mult de situația

¹ Vezi: I. Verdeș, *Ideile filozofice și social-politice ale lui Dimitrie Cantemir în Istoria ieroglifică* („Cercetări filozofice”, III, 1956, nr. 6, p. 75—87); P.P. Panaitescu, *D. Cantemir*, p. 82—86, *Istoria ieroglifică*, ed. P.P. Panaitescu — I. Verdeș, introducere, I, p. LVII—LXXXIV; D. Bădărău, *op. cit.*, p. 71—75, 156—158; Vasile Radu, *Considerații asupra ideilor politice și sociale ale lui Dimitrie Cantemir* („Apulum”, VI, 1967, p. 379—392) etc.

² De pildă, s-a spus că D. Cantemir ar fi nutrit „idei de dezrobire personală a țărănilor șerbi”, ceea ce nu poate fi acceptat (P.P. Panaitescu, *D. Cantemir*, p. 84. Vezi și D. Bădărău, *op. cit.*, p. 75) sau că, afirmînd că oamenii sînt „niște atomuri putredzitoare” (f. 540), D. Cantemir ar fi proclamat egalitatea între oameni! (D. Bădărău, *op. cit.*, p. 373). De fapt, mai departe Cantemir spune: „toți din nemică în ființă în putregiune pre o parte călători și trecători ne aflăm”, variantă a lui „prav ești și în prav te vei întoarce” (*Nașterea*, 3, 17, 18, 19, utilizat și în *Divanul*, ed. V. Cîndea, p. 157), sau „pulvis et umbra sumus” (Horațiu, *Ode*, IV, 7, 16) sau „memento, homo, quia pulvis es et in pulverem reverteris” (*Geneza*, III, vers. 19). Să nu uităm că tot Cantemir a spus că firea „pre unii în poruncă, iară pre alții în ascultare, pre unii în stăpînire, iară pre alții în supunere, vrédnici, putincioși și sufferitori i-au arătat” sau că „împărăția firii, precum are domni, senatori, deregători și orînduitori, așe are și plugari și morari și portari și chelari” (f. 71—72).

³ D. Bădărău, *op. cit.*, p. 157.

⁴ *Istoria ieroglifică*, ed. cit., p. LVIII.

acestei clase din epoca sa¹. El cunoaște starea grea a țăranimii exploatare, pentru care „lăcașul” era „foc” iar viața „pară de foc” (f. 228)².

El demască în cuvinte însuflețite exploatarea țăranimii în timpul domniei lui Mihai Racoviță, când jigăniile (boierii) „de singe nevinovat vărsătoare... , în toate părțile giunghind, zugrumînd, tăind, despoind, aruncînd, împărțind... , tot dobitocul suppus la cea desăvîrșit a peririi primejdie sosisă. Tot ochiul ce le privia cu lacrimi de singe le tînguia. Între dînele undeva glas de bucurie sau viers de veselie nu să simția, fără numai răget, muget, obide, suspine, văietături și olecăituri în toate părțile și în toate colțurile să audzia” (f. 264). Este, fără îndoială, cel mai mișcător tablou al situației grele a țăranimii din literatura noastră veche.

S-a spus că, datorită acestor grele condiții în care trăia țăranimea, Cantemir justifică lupta acesteia împotriva exploatarei sub lozinca: *pentru slobodzenie și moșie cu cinste a muri decît prin mulți véci cu necinste a trăi mai de folos și mai laudat iaste* (f. 249)³, lozincă ce nu este altceva decît parafraza unui text din Tacit: „honestas mors turpi vita potior” (mai bine să mori cu cinste decît să trăiești cu rușine). Numai că, după cît se înțelege din text, aceasta nu pare a fi lozinca țăranilor, ci a categoriilor mijlocii (curteni, lefegii etc.), categorii considerate favorabile Cantemireștilor, cu revolta cărora D. Cantemir amenință pe marii boieri⁴.

S-a mai spus, de asemenea, că prin cuvintele atribuite stolnicului C. Cantacuzino: „a muștelor prieteșugul și frăția, iară nu vrăjmășia și vecinția (șerbii) să poftim”, (f. 304), D. Cantemir ar fi propus soluționarea conflictului social din țările române prin desființarea șerbiei⁵. Numai că și aici trebuie să nu uităm că „muștele” nu sînt pentru Cantemir țăranii exploatați, ci ciocoimea și slugile boierești⁶, elemente aflate pe atunci în plin progres, cu care boierii aveau interesul să întrețină relații bune pentru a putea exploata mai departe țăranimea⁷.

Care este explicația atitudinii lui D. Cantemir față de țăranime? După Dan Bădărău, „simpatia pe care o simte (Cantemir — N.S.) pentru țăranii este mai ales ecoul condamnării regimului aristocratic feudal”; țăranimea „are dreptul să zdrobească puterea boierească” pentru a ușura înscăunarea unui monarh autoritar, care să limiteze puterea marii boierimi și să recunoască „drepturile” țăranimii⁸.

¹ D. Bădărău, *op. cit.*, p. 159.

² Aceleași cuvinte de compasiune le vom găsi mai tîrziu și în *Descrierea Moldovei*, unde învățatul domn spunea: „dintre toți muncitorii de pămînt, oricîți sînt pe lume, aș spune că țăranii moldoveni sînt cei mai nefericiți, dacă rodnicia pămîntului și a recoltelor nu i-ar salva de la mizerie”. Pe acești țăranii nedreptatea boierilor i-a silit să rabde și jugul șerbiei”.

³ P.P. Panaitescu, *D. Cantemir*, p. 83.

⁴ Vezi și Dan Bădărău, *op. cit.*, p. 73.

⁵ *Istoria ieroglifică*, ed. cit., I, p. LXII; Dan Bădărău, *op. cit.*, p. 75, 159. Vezi nota 547.

⁶ Vezi notele 457 și 549.

⁷ Despre rolul acestor categorii ca instrumente de represiune vezi N. Stoicescu, *Curteni și slujitori*, București, 1968, p. 326—340 și idem, *Rolul curtenilor și slujitorilor din Țara Românească și Moldova ca instrumente de reprimare a luptei țăranimii* („Studii”, 1962, nr. 3, p. 632—648).

Nu trebuie să uităm nici faptul că aceste categorii — slujitorii și țăranii — nu au făcut niciodată cauză comună în lupta împotriva exploatarei, deoarece urmăreau scopuri diferite. Singura răscoală la care au participat și unii și alții, urmărindu-și însă fiecare țelurile proprii și neajungînd să formeze un front comun, a fost la 1655 în Țara Românească; atunci, după izbucnirea răscoalei slujitorilor împotriva domniei, țăranii — simțind că a dispărut instrumentul de represiune — s-au răscolat și ei, fără să participe însă la luptele slujitorilor (vezi Lidia Demény, Ludovic Demény, și N. Stoicescu, *Răscoala seimenilor sau răscoala populară? 1655. Țara Românească*, București, 1968).

⁸ Dan Bădărău, *op. cit.*, p. 76.

Numai că nu țărănimea este pusă de Cantemir să se răscoale, ci, așa cum a recunoscut și autorul amintit, păturile mijlocii ale societății moldovene, dornice și ele să ia parte la conducerea statului¹. Acestea constituie deci sprijinul principal al domniei după părerea lui D. Cantemir, așa cum ele fuseseră și pentru tatăl și fratele său².

Trebuie să adăugăm și faptul că, în afară de concepția antioligarhică a lui D. Cantemir, atitudinea sa față de țărănime era dictată și de umanismul său, ca și de poziția sa socială de om care nu posedă pământ și țărani aserviți³.

Cu totul alta este poziția lui D. Cantemir în ce privește *marea boierime*, față de care a nutrit o aversiune înăscută, aversiune moștenită se pare de la tatăl său⁴. După cum a remarcat P. P. Panaitescu⁵, la baza acestei aversiuni stau originea și starea socială modestă a familiei Cantemir, ca și faptul că învățatul principe scria de pe pozițiile unui fost și viitor domn care urmărea limitarea puterii marii boierimi⁶. Așa se explică de ce nu întîlnim asemenea accente de critică la cronicarii mari boieri (Grigore Ureche, Miron Costin), care îndreptau mai adesea critica împotriva unor domni autoritari cu boierii.

După cum s-a mai observat, nici o operă a vechii noastre literaturi nu cuprinde atacuri atît de violente la adresa marii boierimi, atît moldovene, cît și muntenene. Marii boieri moldoveni sînt prezentați ca niște jigăanii care „în colți sau în unghi sau într-altă a trupului parte arme de moarte purtătoare poartă... carile de vărsarea singelui nevinovat să bucură și viața hireșă (firească) în moartea streină le stăruiaște”. Cît privește pe marii boieri munteni (pășările), aceștia „sau în clonț, sau în unghi lance otrăvite, aducătoare de rane netămăduite au... carele într-o dzi singe de nu vor vărsa și moartea nevinovatului de nu vor gusta, a doa dzi perirea sa fără greș o știu” (f. 3). Toți marii boieri sînt deci păsări sau animale de pradă care trăiesc din exploatare sîngeroasă, avînd morala lupului din povestea spusă în fața adunării boierești.

D. Cantemir distinge în rîndurile boierimii trei categorii: boierii mari, cei mai sîngeroși și cei mai lacomi; boierii „din orînduiala doua” (mijlocii), care trăiesc și ei din exploatare (*din truda altora agonisită*), dar care se tem de marii boieri, mai puternici; ultima categorie este formată din boierii de tagma a III-a (boierii mici), lipsiți de drepturi, care sînt „pururea supuși” și căroră „totdeauna în cumpăna morții dramul vieții li să spîndzură”⁷. Cantemir a prins bine nu numai relațiile boierimii cu țărănimea, relații bazate pe exploatare, dar și raporturile dintre

¹ Să nu uităm că D. Cantemir însuși afirmă că aceste categorii mijlocii erau nemulțumite de faptul că nu erau „băgate în seamă” de boieri, că nu erau consultate în treburile importante privind conducerea statului, în speță alegerea ca domn a lui M. Racoviță.

² Vezi I. Neculce, *Letopiseșul*, ed. I. Iordan, ed. a II-a, p. 110–111 și Bădărău, *op. cit.*, p. 74–75.

³ Despre unitatea dintre atitudinea antioligarhică a lui D. Cantemir și umanismul său, vezi P. Vaida, *op. cit.*, p. 257–258.

⁴ Despre bătrînul domn al Moldovei se spunea că îi „era urîți ficiorii cei de boier să nu-i vadză în ochi, de pe cum îi era nătura lui”, din care pricină „era la curte boierinași, tot ficiori de mojiți codreni și gălățeni”, iar boierii „nu mai putea suferi să fie călcați” de „mojiții” și „boierinași” lui Cantemir, care le provocau „multe năcazuri” (Neculce, ed. cit., p. 110).

⁵ *Istoria ieroglifică*, I, p. LVIII.

⁶ Vezi și Dan Bădărău, *op. cit.*, p. 373, care a remarcat că D. Cantemir „nu are cultul bogatului”.

⁷ Aceleași trei categorii de boieri-dregători apar și în *Descrierea Moldovei*, partea a II-a, cap. VI.

categoriile boierești, între care au existat totdeauna contradicții generate de lupta pentru putere.

Istoria ieroglifică oferă prilejul învățatului domn de a-și expune ideile sale privind *organizarea statului*, idei asupra cărora va reveni mai târziu în *Descrierea Moldovei*¹.

D. Cantemir pleacă de la ideea necesității unui conducător: „precum la multe mădulare un cap, așé la multe gloate o minte întriagă a nu lipsi trebuie” (f. 241)². Conducătorul este necesar pentru că — spune Cantemir — „gloatele” singure, lipsite de orientare, pot ajunge în prăpastie: „căci voia gloatelor și a noroadelor proaste iaste ca îmbletul calului neînvățat și desfrînat, carile, din netocmita și preste simțire slobodzita răpegiune, de multe ori în rîpi adînci și de maluri înalte cu capul în gios dă” (f. 135)³.

Pentru epoca sa, D. Cantemir nu întrevade decît două moduri de conducere a statului: *tirania* (sau despotismul) și *monarhia*⁴.

El se declară adversarul tiraniei, pe care o condamnă în cîteva rînduri în *Istoria ieroglifică*: „unde tirăniia stăpînește, acolo dreptatea să izgonéște” (f. 235)⁵; „unde talpa tiranii calcă, acolo poala dreptății să calcă și unde să rup legăturile dréptii stăpînii, acolo să pun obedzile vrăjmașii tiranni” (f. 221) sau „a tot tiranul una și acéia iaste socoteala ca ori cu ce mijloc ar putea streinele ale sale a face”, iar cînd nu reușește „i să pare că cu mare nenorocire de la sine li-au pierdut” (f. 85). El opune deci „stăpînirea dreaptă” tiraniei, bazată pe nedreptate⁶.

Tiranul (întruchipat de C. Brîncoveanu)⁷ nu admite să fie contrazis, poruncile sale trebuind îndeplinite fără murmur: „așé va, așé poruncéște, așé să să facă” (f. 56).

Supușii tiranului, înfricoșați, sînt obligați să-i laude faptele: „mai toți supușii de frică obiciuți sînt, nu ce adevărul, ce ce stăpînul poftéște, acéia să laude

¹ Despre aceasta vezi: *Istoria ieroglifică*, ed. P.P. Panaitescu — I. Verdeș, I, p. LXVI—LXXVIII; Ion Platon, *Unele idei înaintate în gîndirea politico-juridică a lui Dimitrie Cantemir* („Justiția nouă”, 1966, nr. 11, p. 69—80).

² Ideea se găsește și în *Divanul* (ed. V. Cîndea, p. 138), sub forma lumea „are nevoie de conducere (căci ceea ce nu este condus nu poate progresa)”.

³ După cum s-a mai remarcat, D. Cantemir a fost totuși un om al epocii sale, cu vederi mai înaintate decît mulți din contemporanii săi, dar care nu întrevadea posibilitatea participării maselor populare la conducerea statului pentru care nu aveau încă pregătirea necesară. Tot el s-a ridicat, de altfel, și împotriva participării în sfatul domnesc a boierilor incapabili și inculți (vezi mai jos, p. 33).

⁴ La „scară” el amintește și „dimocrația”, pe care o tălmăcește ca pe o „stăpînire în carea cap ales nu iaste, ce toată țara poate intra în sfat”. În text D. Cantemir îl folosește o singură dată, cu sensul probabil de boierimea de sfat („țara” fiind boierii).

⁵ Vezi și nota 449.

⁶ Trebuie remarcat faptul că și alți cărturari ai vremii au făcut această diferențiere. După opinia învățatului stolnic C. Cantacuzino, tiranul este cel care vrea „a împărăți cumu-i va fi voia, nu duple cum legile și obiceiurile lor era puse” (adică stabilite); în schimb, stăpînirea „dreaptă și milostivă” este „priveghetoare în toate cele cuvioase și drepte” (*Cronicari munteni*, I, București, 1961, p. 19).

⁷ Trebuie să subliniem aci faptul că D. Cantemir acuză de tiranie (= stăpînire nedreaptă) pe dușmanii săi politici (C. Brîncoveanu, C. Duca), în timp ce pe C. Cantemir îl consideră tipul de monarh ideal, așa cum ar fi vrut și el să fie.

și să fericiască” (f. 35). Dar acești supuși, care laudă de frică pe tiran, de abia așteaptă prilejul să-i întoarcă lauda în ocară: „unde dragostea adevărată nu iaste, acoloa cinstea iaste de frică; și unde cinstea să face de frică, acoloa îndemîna vremii să ciarcă și să aștiaptă, în carea nici frică să-i mai fie, nici cinstea carea de frică îi dă de bună voie în ocară să i-o întoarcă” (f. 37) ¹.

Condamnînd astfel tirania, D. Cantemir se pronunță pentru forma monarhică de conducere. În *Istoria ieroglifică* găsim prima dovadă a dorinței sale — manifestată și mai tîrziu în timpul domniei, ca și în tratatul din 1711 — de creare a unei *monarhii absolute*. El nu o spune aici direct — cum o va face la 1711 ² — ci indirect, cînd lămurește sensul monarhiei „stăpînire carea singură stăpînește, precum iaste a turcului, a niamțului, a moscului” (f. 7) ³. Cum în tot ce se referă mai apoi la monarhie D. Cantemir laudă această formă de guvernare ⁴, rezultă că învățatul domn se gîndea la monarhia absolută, condusă însă de un monarh luminat, pe care supușii să-l asculte.

D. Cantemir consideră că monarhul trebuie să fie drept și milos cu supușii, să-i apere împotriva dușmanilor, să respecte legile și să nu urmărească tendințe expansioniste: „că sămnul a *monarhului adevărat* acesta iaste ca nici cu acul să împungă, nici cu dinții să mușce, nici cu unghete să rumpă, ce în greșiți iertare, în răi pedepsire, în supuși milă, în streini dreptate și în hotărăle monarhii sale contenire să aréte” (f. 246); „atuncea publica înfloréște și odrăsléște cînd stăpînii miluiesc și ciartă cu dreptate și supușii ascultă și slujesc din dragoste” (f. 366) sau „atuncea sămnul dréptei stăpîniri să arată cînd pre cei neputincioși în odihnă lăsînd, spre lucrurile streine nu lăcomăsc” (f. 226).

Pentru D. Cantemir domnul este un cîrmaci, iar țara o corabie, pe care trebuia să o conducă cu multă pricepere și înțelepciune, cu chibzuială și cu prudență în hotărîri: „nici asupra vîntului vêtrelele a întinde, nici în mijlocul furtunii cîrmă fără nădejde a părăsi trebuie, căci acesta a fricosului, iară céia a nebunului lucru iaste” ⁵. În împrejurări grele, el trebuia să acționeze repede, zăbava în luarea hotărîrilor fiind foarte dăunătoare statului ⁶. Acesta este portretul suveranului ideal

¹ Vezi și nota 148.

² „Toată puterea cîrmuirii va fi în mîna domnului Moldovei; domnul să aibă putere asupra tuturor și asupra fiecărui dintre boierii moldoveni . . . ; boierii și toți supușii domniei Moldovei să fie datori a se supune domnului (așa precum a fost întotdeauna obiceiul) fără nici o împotrivire. . . ; toată legea și judecata să fie ale domnului” (N. Iorga, *Carol al XII-lea, Petru cel Mare și țările noastre (1709—1711)* („Analele Acad. Rom., Mem. Secț. istorice”, t. XXXIII, 1910, p.102). Vezi și „Studii”, 1973, nr. 5, p. 1076.

Dorința de a crea o monarhie autoritară în Moldova — tipul ideal de organizare a statului după opinia sa — își are deci originea încă din vremea dinainte de domnie, aceasta fiind soluția preconizată pentru ascoate statul așa-zis oligarhic din criză. Despre aceasta vezi mai nou *Descrierea Moldovei*, Ed. Academiei, 1973, p. 130 și Andrei Pippidi, *Politică și istorie în proclamația lui Dimitrie Cantemir din 1711* („Studii”, 1973, nr. 5, p. 923—946).

³ Vezi și P.P. Panaitescu, *D. Cantemir*, p. 84—85; Dan Bădărău, *op. cit.*, p. 72, unde se afirmă că D. Cantemir „vede scăparea într-un regim după modelul statelor absolutiste”.

⁴ Pentru a dovedi superioritatea domniei autoritare, Cantemir consideră că exploatarea singeroasă din vremea domniei lui M. Racoviță a fost posibilă numai datorită slăbiciunii domnului, care era dominat de marii boieri (f. 264—265). El ironizează și pe fratele său Antioh, ce s-a lăsat influențat de unii din dregătorii săi, care îl purtau „încotro le era voia” și care știau că „încotro vom pofti a-l trage, într-acolo va merge”.

⁵ Vezi și nota 146 și Manuela Tănăsescu, *Despre Istoria ieroglifică*, București, 1970, p. 40—41.

⁶ Vezi și nota 287.

după opinia lui D. Cantemir. În parte cel puțin, învățatul principe a îndeplinit aceste calități ca domn al Moldovei¹.

Dacă monarhul este dator să fie bun și blînd cu supușii săi, el trebuie să fie aspru și neîndurător cu cei care produc rău țării, în primul rînd cu intriganții; împotriva acestora D. Cantemir cere măsuri radicale, ținînd seama de puterea exemplului negativ: „în statul publicăi², unul nestătătoriu și de răscoale și gîlceve scornitoriu . . . ca un rău și beteag mădulariu din trupul monarhiei curmat și tăiat a fi să cade” (f. 50), deoarece „mai mult folos aduce publicăi din sine un chip rău a izgoni decît dzéce bune în sine a priimi”, un om rău fiind ca aluatul mic într-o covată mare, care „pre toți cu răutatea lui amésteacă și-i tulbură” (f. 23).

O problemă care nu trebuie trecută cu vederea este aceea a modului cum prezintă Cantemir dreptul de succesiune la tron. După opinia sa, întrucît C. Cantemir — deși de origine modestă — ar fi fost ales domn pentru meritele sale, tronul Moldovei se cuvenea mai departe urmașilor săi, considerați în *Istoria ieroglifică* drept singurii moștenitori „legali” (tronul fiind „moștenire părintească”). Din aceasta s-a născut mai tîrziu dorința sa de creare a unei monarhii ereditare, idee susținută și în tratatul din 1711, ca și în *Descrierea Moldovei*. „Dreptul” său ereditar la tronul Moldovei, apare, dealtfel, și într-un document din decembrie 1710, unde se spune că Dumnezeu l-a învrednicit „a urmare părintelui și fratelui nostru spre stăpînirea și ocîrmuirea moșneanului nostru pămînt, cu voevodzia țării noastre a Moldovii”³.

Nu aceleași drepturi recunoaște însă D. Cantemir și lui C. Brîncoveanu; acestuia — deși era de origine boierească — îi reproșează că nu avea dreptul la tron fiind din „tagma” a doua. D. Cantemir căuta astfel să „dovedească” că el este mai îndreptățit să ocupe tronul Țării Românești, ca urmaș al lui Șerban Cantacuzino. *Ideea domniei ereditare și absolute preocupă deci pe D. Cantemir încă din 1705, foarte probabil sub influența politicii socrului său*⁴.

D. Cantemir a fost considerat un precursor al despotismului luminat, pentru modul cum concepe el suveranul drept și blînd cu supușii. Mai mult încă, el „acordă supușilor unui stat dreptul la răzvrătire față de abuzuri și de încălcări prea grave din partea cîrmuirii”⁵. El consideră că „unde pravila în silă și în tărie, iară nu

¹ Vezi N. Iorga, *Practica domnească a unui ideolog: Dimitrie Cantemir*, București, 1935 (extras din „Analele Acad. Rom., Mem. Secției istorice”, t. XVI, seria III).

După opinia lui Neculce, Cantemir era bun, blind, nemăreț, nelacom, învățat și milos (ed. cit., p. 205—206).

Vezi și M. Tănăsescu, *op. cit.*, p. 44—45, care arată că principele din *Istoria ieroglifică*, așa cum îl concepea D. Cantemir, rămîne „o ipostază dorită, dar nerealizată, a ființei sale”. Nu trebuie să uităm că și împrejurările i-au fost potrivnice.

² În legătură cu acest termen, trebuie să arătăm că D. Cantemir nu are o concepție prea clară: uneori îi dă același înțeles ca monarhiei, iar alteori îl opune monarhiei. De pildă, despre Imperiul otoman în timpul răscoalei spune că „nu monarhie, ce publică iaste” (f. 182); la scară această expresie este lămurită prin „neăședzămîntul stăpînirilor”. În general, sensul acordat de Cantemir „publicăi” este acela de țară (la „scară” se spune: „politie, sfatul a toată cetatea, boierimea”).

³ „Buletinul Comisiunii istorice a României”, I, 1915, p. 306—308.

⁴ Vezi Eugen Stănescu, *Introducere la Cronicari munteni*, I, București, 1961, p. LXXVIII.

⁵ D. Bădărău, *op. cit.*, p. 373. Vezi și p. 72 și 292—293.

în bună socotială și dreptate să sprijenêște, acolo nici o ascultare a suppușilor trebuitoare nu iaste” (f. 59)¹.

În sfîrșit, Cantemir se pronunță împotriva libertății totale a supușilor, care putea fi utilizată în scopuri rele: „căci voia slobodă obiciuită iaste mai mult spre rău și împotriva adevărului decît spre bine și spre plăcêrea adevêrînții putêrea sa a-și arăta” (f. 46)².

O deosebită importanță acordă D. Cantemir *sfetnicilor domniei*. În cîteva pasaje din *Istoria ieroglifică* el subliniază importanța sfatului în conducerea țării, considerînd că „precum atocmirea mădularelor la frumsêtea trupului, așé atocmirea sfaturilor la podoaba înțelepciunii slujêște” (f. 437) și că „oricît cineva de înțelept și oricît de bine a lucrurilor socotitoriu ar fi, singur numai cu socotiala sa îmblînd și în sfaturile sale și pre altul neîntrebînd, în cea mai de pre urmă a nu greși peste puțină iaste” (f. 140)³.

El constată însă — ca și mai tîrziu în *Descrierea Moldovei*⁴ — că, întrucît marii dregători erau aleși după avere și după poziția socială, se găseau printre sfetnici numeroși oameni necinstiți, lacomi, intriganți și incapabili⁵, care cauzau mult rău „publicăi”. Soluția pe care o propune Cantemir este alegerea dregătorilor dintre oamenii înțelepți și cu mintea ascuțită, chiar dacă aceștia nu făceau parte din clasa boierească. Necesitatea dregătorilor înțelepți este subliniată de cîteva ori cu aceste cuvinte: „toate politile nu staturi înalte și pîntece lăsate, ce omoni nedespărțită și minte ispitită și ascuțită caută” (f. 247; vezi și f. 58)⁶; sau „sfatul carile poate da săracul învățat și înțelept toți împărații nebuni și neispitiți nu-l pot nemeri. Că știința înțelepciunii nu în scaunele trufase și înalte, ce în capetele plecate și învățate lăcuiaste” (f. 61).

Plecînd de la constatarea că înțelepciunea nu este apanajul celor bogăți și că „vrednicia” sufletului nu trebuie căutată în frumusețea trupului (f. 58)⁷, D. Cantemir propune ca dregătorii să fie aleși după „vrednicie” fără a se ține seamă de origine: „cine-i mai cu multe vrednicii (daruri, talente), veri din fire, veri din ostenință împodobit, acela mai mare cinste trebuie să aibă și mai tare de la toți să să iubască să cade” (f. 46)⁸.

Această poziție a învățatului domn față de dregătorii de origine nobilă are o puternică tradiție în familia Cantemir, atît tatăl, cît și fratele său arătînd o preferință deosebită boiernașilor „fiori de mojici”⁹.

¹ Vezi și nota 189.

² Vezi și *Istoria ieroglifică*, ed. cit., I, p. LXXV.

Cît privește citatul utilizat pe aceeași pagină despre „voia slobodă” care nu poate fi sugrumată cu închisoarea și lanțurile, în care P.P. Panaitescu și I. Verdeș au văzut „ideea că împotriva libertății omului și împotriva luptei lui pentru dobîndirea libertății” nu se poate lupta cu lanțuri și inchisori, P. Vaida a arătat că în realitate este vorba de o idee „specific epictetiană că libertatea voinței este acel bun cu adevărat propriu individului pe care nici o constrîngere exterioară nu i-l poate răpi” (*op. cit.*, p. 211).

³ Vezi și notele 314, 437 etc.

⁴ Vezi ediția Academiei, 1973, p. 285.

⁵ Vezi și nota 308.

⁶ Vezi și P. Vaida, *op. cit.*, p. 257–258.

⁷ Vezi și nota 185.

⁸ Vezi și nota 160. Cf. și *Pilde filozofești*, 1713, unde se spune: „de multe ori un rob este vrednic de mai multă cinste decît un boier” (apud Al. Dușu, *Cărțile de înțelepciune în cultura română*, p. 25).

⁹ I. Neculce, *Letopiseșul*, ed. cit., p. 203. Vezi și D. Bădărău, *op. cit.*, p. 74.

În *Istoria ieroglifică* D. Cantemir a mai remarcat și faptul că sfatul domnesc al Moldovei din acea vreme era dominat de câțiva mari boieri („cinci jigăanii”) care „în locul a toată vilfa și în chipul a toată stema a alaltor cu patru picioare era. Într-însele toată lauda în chivernisale și toată nedéjdea în nevoi și primejdii li să sprijeniia” (f. 134).

În concluzie trebuie să subliniem că D. Cantemir nu propovăduiește în *Istoria ieroglifică* înlăturarea exploatării țăranilor prin desființarea șerbiei, ci doar limitarea practicilor abuzive ale stăpînitorilor din acea vreme; cît privește organizarea statului, el a arătat pentru prima oară în această operă necesitatea înnoirii instituțiilor sale, prin instaurarea monarhiei absolute și ereditare, care să restabilească ordinea și dreptul și să supună autorității sale „nesupusele jigăanii” care provocau rău țării¹.

O problemă care ar merita puțină atenție este aceea a relației dintre modul cum vedea D. Cantemir organizarea statului și ideile expuse de N. Machiavelli în faimoasa sa lucrare *Il principe*. Cu alte cuvinte: a cunoscut învățatul domn lucrarea amintită și, dacă a cunoscut-o, l-a influențat? Ținînd seama de faptul că opera lui Machiavelli era citită în acea vreme de intelectualii din țara noastră (o avea în biblioteca sa Toma Cantacuzino, iar Nicolae Mavrocordat a făcut și unele însemnări pe exemplarul său)², este foarte posibil ca și D. Cantemir să o fi citit.

Dacă nu este vorba doar de locuri comune pentru intelectualii din acea vreme, în opera lui Cantemir recunoaștem unele idei pe care le găsim și la Machiavelli; de pildă, că un monarh ales de tot poporul (cum ar fi fost tatăl lui D. Cantemir, după opinia acestuia!) este mai puternic și mai îndreptățit să domnească decît cel ales de nobili; ideea că dragostea poporului poate fi păstrată numai dacă monarhul nu-l asuprește și poporul este mulțumit; necesitatea ca sfetnicii să fie aleși numai dintre oamenii înțelepți și credincioși; dreptul domnului de a acorda onoruri după voia sa, sau îndemnul de a acționa repede, fortuna fiind o femeie care se supune celor îndrăzneți³.

În același timp, trebuie să arătăm că între concepția celor doi învățați există și deosebiri. De pildă, pe cînd D. Cantemir susține că raporturile dintre suveran și supuși trebuie să se bazeze pe „dragostea adevărată” a acestora, N. Machiavelli este de părere că monarhul este „mai bine să fie temut decît iubit”, aceasta deoarece teama se păstrează prin frica de pedeapsă, iar oamenii „iubesc așa cum vor ei și se tem după cum vrea principele”⁴.

¹ Vezi Eugen Stănescu, *Un mare exemplu de istoriografie angajată: Dimitrie Cantemir* („Era Socialistă”, 1973, nr. 17, p. 35). După cum remarcă autorul amintit, „*Istoria ieroglifică* a fost scrisă ca o condamnare a sterilității vieții politice a acelei vremi pentru a se pune și mai puternic în lumină programul propriu de guvernare”.

Despre aspectul moral al problemei vezi mai sus, p. 21—23.

² Vezi: M. Grigoraș, *Machiavel și N. Mavrocordat* („Adevărul literar și artistic”, 25 martie 1923, p. 4); Const. Radu, *Apostilele lui Ion Neculai Mavrocordat pe o ediție a operelor lui Niccolò Machiavelli* („Roma”, VIII, 1928, nr. 2, p. 32—35); T. Sotirescu, *Apostilele domnitorului Nicolae Mavrocordat la o ediție a operelor lui Nicolae Machiavelli*, în vol. *Prima sesiune științifică de bibliologie și documentare*, București, 1957, p. 283—285.

³ N. Machiavelli, *Principele*, trad. Nina Façon, București, 1960, p. 39, 40, 41, 69, 84, 86, 92 etc.

⁴ *Ibidem*, p. 62—63, 64.

Cît privește libertatea ce o au principii de a folosi în luptă orice mijloace cu motivarea că scopul scuză mijloacele, D. Cantemir consideră că aceasta era morala dușmanilor săi (Scarlat Ruset și C. Brîncoveanu), care nu se dădeau în lături de la utilizarea oricăror mijloace pentru a-și atinge scopurile: „tot féliul de meștersuguri și de vicleşuguri”, după „pravila locului nostru” (f. 446) sau „nici hotar iaste pus cînd și unde spre nepriiatin a năvăli, ce cînd vremea slujéște și unde locul spre lesnire să socotéște”, deoarece „spre biruința nepriiatenului organul de sfînt și de spurcat nu să cearcă”.

În ceea ce-l privește, D. Cantemir consideră că trebuie să fii leal și cu dușmanii: „hotarul nepriiatinilor iaste ca cu oarbă pofta izbînzii din pravila dreptății și hotarăle cinstii sale să nu iasă” (f. 335).

În încheiere ni se pare că un studiu privind evoluția concepției lui D. Cantemir despre organizarea statului, comparată atent cu ideile cunoscute în vremea sa, ar fi deosebit de util.

IV. ISTORIE ȘI AUTOBIOGRAFIE ÎN „ISTORIA IEROGLIFICĂ”

Deși D. Cantemir declară de la început că „nu atîta cursul istoriiei în minte mi-au fost” (f. III), *Istoria ieroglifică* constituie și un important izvor istoric îndeosebi pentru perioada anilor 1700—1705, perioadă despre care „este expunerea cea mai detaliată a luptelor care s-au dat pentru tronul Moldovei” cum observa I. Minea¹.

Primul care a remarcat valoarea de „document” a *Istoriei ieroglifice* a fost N. Iorga, care, după ce povestește pe larg faptele cunoscute din alte izvoare ale epocii la care se referă opera învățatului domn, le înfățișează apoi pe cele cuprinse în lucrarea amintită².

Mergînd mai departe, I. Minea a observat că, deși „operă beletristică”, lucrarea are și „prețul de izvor al istoriei noastre naționale, fiindcă adaugă informațiunea, lărgéște cadrul aproape exclusiv politic al cronicilor vremii, dîndu-ne informații de istorie socială”³, despre care nu ni se spune însă nimic. „Memoriile lui D. Cantemir luminează așadar părți din istoria vremii, despre care informația cronicărească a vremii este nedumerită”⁴. După părerea aceluiași, *Istoria ieroglifică* poate servi ca izvor istoric îndeosebi pentru a cunoaște „generațiunea boerească contemporană”⁵.

I. Minea exagerează însă cînd afirmă că avem de-a face cu „o simplă expoziție de fapte” și că „nu se vedește niciodată vreo tendință de a schimba forma realității întîmplate și a o oferi cetitorilor altfel”⁶.

¹ *Op. cit.*, p. 59—60.

² N. Iorga, *Istoria literaturii*, p. 329 și urm.

³ I. Minea, *op. cit.*, p. 53.

⁴ *Ibidem*, p. 57.

⁵ *Ibidem*, p. 34. Sextil Pușcariu are mai multă dreptate cînd o consideră o „descriere amplă a întregii societăți contemporane” (*op. cit.*, p. 170).

⁶ I. Minea, *op. cit.* p. 28 și 33. Pe aceeași pagină 33, însă, același autor se întreabă: „putem oare cere atitudine impersonală, necolorată lui D. Cantemir cînd ne comunică cu graba și groaza sufletului, scăpat de primejdii, reminiscențele sale, tot atîtea bucăți rupte din sufletul său”, ceea ce — se înțelege — nu mai merge cu „simpla expoziție de fapte” de care se vorbise mai înainte.

Cu totul alta este opinia lui P. P. Panaitescu, care, ținând seama de caracterul de pamflet politic al *Istoriei ieroglifice*, consideră că, în privința faptelor și personajelor prezentate, lucrarea „nu poate fi socotită fără mari rezerve un izvor istoric”, ea nefiind, „cel puțin în parte, o povestire exactă a faptelor istorice”¹. Această rezervă trebuie să înceteze însă când este vorba de instituțiile vremii și de lupta de clasă, despre care informațiile lui Cantemir sînt „prețioase”, „interesante” și demne de crezare². Ca exemplu ni se oferă răscoala prezentată de D. Cantemir, răscoală care — după opinia lui P. P. Panaitescu — ar fi avut loc în realitate. De fapt, prezentarea acestei răscoale, inexistentă, „prefigurează... o luptă comună împotriva oligarhiei pe care o agită ca pe un spectru Cantemir, în dorința de a-i intimida pe jefuitorii țărănimii”³.

Editorul precedentei ediții a *Istoriei ieroglifice* are însă dreptate când consideră că nu avem de-a face cu „o expunere pragmatică a faptelor”, ci cu o „lucrarea de atmosferă a timpului”, atmosferă pe care, în linii mari, Cantemir o redă destul de bine.

Comparația atentă a știrilor furnizate de *Istoria ieroglifică* cu acelea aflate în izvoarele contemporane, cronici și documente — comparație făcută pe larg în notele acestei ediții — ne dovedește că — pe lângă redarea atmosferei generale a epocii cu intrigile și excesele săvîrșite de boieri⁴ — Cantemir ne oferă și o sumedenie de alte știri prețioase, unele unice, care — așa cum s-a mai observat — întregesc pe cele cunoscute din celelalte izvoare ale vremii.

Fără a avea intenția de a întocmi un inventar al faptelor exacte din *Istoria ieroglifică* sau de a stabili proporția între acestea și cele prezentate altfel de învățatul principe, vom aminti că această originală operă ne oferă știri prețioase despre relațiile dintre D. Cantemir și Toma Cantacuzino⁵ — necunoscute din alte izvoare — despre pretenția și personalitatea lui Marco pseudo-beizadea — cu privire la care știrile din alte surse sînt foarte sărace⁶; despre încercarea lui C. Brîncoveanu de a înscăuna ca domn al Moldovei la 1703, pe Vergo clucerul (f. 381—383, 557—558), și ea necunoscută altor izvoare; despre relațiile bune dintre C. Brîncoveanu și M. Racoviță în timpul primei domnii a acestuia (deși „tratatul” dintre cei doi domni de la f. 276—278 pare a fi o creație a lui D. Cantemir) etc.

În aprecierea valorii informative a *Istoriei ieroglifice*, trebuie să ținem seama că D. Cantemir omite sau transformă în mod deliberat unele fapte pe care fără îndoială le cunoștea, dar care — prezentate așa cum se petrecuseră — fie nu-i serveau tezele, fie nu erau oportune în acel moment.

Astfel, deși știa desigur că Lupu Bogdan a fost numit mare vornic de către Mihai Racoviță în prima sa domnie, în lucrare afirmă că i s-ar fi fixat un gen de domiciliu obligatoriu, fiindu-i interzis „din birlogul său afară a ieși” (f. 277), aceasta pentru a dovedi lealitatea cumnatului său față de familia Cantemir⁷.

¹ *Istoria ieroglifică*, ed. cit., I, Introducere, p. XXXVII.

² *Ibidem*, p. XXXIX, XL. Vezi și P.P. Panaitescu, *D. Cantemir*, p. 86—87.

³ Dan Bădărău, *op. cit.*, p. 73. Vezi și mai jos nota 529, unde se aduc și argumente de ordin istoric despre inexistența acestei răscoale.

⁴ Despre acestea vezi mai sus *Ideile social-politice*.

⁵ Îndeosebi în părțile a VI-a și a X-a.

⁶ Vezi P.P. Panaitescu, *Marco pseudo-beizade un pretendent la tron în vremea lui Constantin Brîncoveanu*, București, 1936 (extras din vol. omagial pentru frații Alexandru și Ion Lapedatu).

⁷ Vezi și nota 372.

Tot astfel, deși știa că dușmănia dintre Constantin Cantemir și domnii Țării Românești începuse încă de pe cînd trăia Șerban Cantacuzino, omite să amintească despre aceasta, considerînd că „începătura răutăților” datează numai din timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu. Cantemir procedează astfel pentru că soția sa Casandra — care nu era străină desigur de preocupările sale — era fiica lui Șerban Cantacuzino; după moartea soției sale însă, în *Viața lui Constantin Cantemir*, învățatul domn va vorbi pe larg și despre acest conflict ¹.

Tot astfel, nu trebuie să uităm că unele din scrisorile sau actele pe care Cantemir le reproduce în cursul *Istoriei ieroglifice* sînt creația învățatului domn², care urmărea și pe această cale să-și ponegrească adversarii săi politici.

Interesante pentru istoricii epocii sînt și *portretele* pe care le face D. Cantemir eroilor principali ai povestirii sale, personaje care au jucat un rol de seamă în viața politică și culturală a acelei epoci³ și pe care le cunoaștem mai bine din aceste portrete, *unice în literatura noastră veche*. În aprecierea acestor portrete, ca și în aceea a faptelor, istoricul nu trebuie să uite că D. Cantemir, ca participant la luptele politice, nu putea fi obiectiv în această prezentare: în general, el exagerează calitățile celor apropiați lui și îngroașă trăsăturile negative ale dușmanilor săi, îndeosebi ale lui C. Brîncoveanu și M. Racoviță ⁴.

Dintre toate personajele, tatălui său, Constantin Cantemir (Monocheroleopardalis) i se face cel mai frumos portret, din care s-a dezvoltat mai tîrziu acea caldă evocare care este *Viața lui Constantin Vodă Cantemir*. Din pietate filială, dar și pentru a dovedi meritele familiei, bătrînul și modestul domn este considerat „din toate jiganiile pămîntului mai vestit și mai ales” (f. 361), care avea „blîndețea oii, înțelepciunea lupului, cunoștința pardosului, greuimea filului, iuțimea inorogului și virtutea leului”, calități care ar fi determinat pe moldovenii „cu un duh și cu o inimă” să-l roage „ca oblăduitoriu, purtătoriu și despre tot împotrivicul păzitoriu să le fie” ⁵. El ar fi fost, după D. Cantemir, un domn ideal care „cinsteș, frumos, drept și cu înțelepciune, cum să cade, pri toate jiganiile (moldovenii — N.S.) și dobitoacele giudeca, îndrepta, ocrotiia, păziia și stăpînia” (f. 366).

Tot astfel, cumnatul lui D. Cantemir, Lupu Bogdan hatmanul (Lupul), este considerat „între toate jigăniile pururea mai socotit și mai grijliv în chitèlele (gîndurile — N.S.) sale” (f. 168) ⁶.

¹ Vezi pe larg nota 598.

² Fac excepție scrisorile pe care Cantemir declară el însuși că le-a avut în mîină sau că a luat cunoștință de ele; de pildă, el arată că i-a parvenit (pe căi despre care nu ne vorbește) o scrisoare a stolnicului C. Cantacuzino „în care să cuprindea că în curîndă vrîme toată monarhiia pasirilor în mare răzșipa și prăpădeniia Filului și a Inorogului aștiaptă” (f. 558); la fel, ia cunoștință despre o jalbă a boierilor moldoveni — puși de C. Brîncoveanu — împotriva lui C. Duca și Antioh Cantemir (f. 561) sau de scrisoarea lui Iordache Ruset către fratele său Mihalache, aflat la Poartă (f. 582). Celelalte — îndeosebi acelea schimbate între Brîncoveanu și agenții săi la Istanbul — sînt foarte probabil creația sa. Despre „tratatul” încheiat între C. Brîncoveanu și M. Racoviță vezi nota 513. Vezi, de asemenea, *Istoria ieroglifică*, ed. P.P. Panaitescu și I. Verdeș, I, p. XXXVII.

³ Pentru trăsăturile generale ale acestora vezi mai sus *Ideile social-politice*.

⁴ Vezi și I. Minea, *op. cit.*, p. 27—28, care afirmă că D. Cantemir „înnegrește pe dușmani, insistă asupra personajelor dragi”, oferind și exemple.

⁵ Despre netemeinicia acestei afirmații vezi nota 610. Despre modul cum D. Cantemir prezintă pe tatăl său și despre exagerările sale vezi și P.P. Panaitescu, *D. Cantemir*, p. 27—31.

⁶ Vezi și notele 26 și 162.

În schimb, pentru fratele său, Antioh, care a încercat o împăcare separată cu C. Brîncoveanu și a refuzat să-l ajute pe D. Cantemir când a fost prins de turci, învățatul domn are cuvinte destul de aspre dar, foarte probabil, meritate cel puțin în parte ¹.

Cît privește pe dușmanii săi sau pe partizanii acestora, D. Cantemir are cuvinte de laudă doar pentru aceia, puțini la număr, care erau înzestrați cu unele „vrednicii” (merite) de netăgăduit, îndeosebi cultură, pornind de la credința autorului că „vrednicia, macară și la nepriiatin (de) ar fi, pururea lăudată” trebuie să fie (f. 334).

Astfel, învățatul C. Cantacuzino stolnicul (Brehnacea) era „în multe științe și meștersuguri deprins”, constatare ce oferă tînarului autor reflecția „că mult să îndrepteză cu învățătura tineréțele, dară și știința mult crește și să adauge cu bătrînéțele” (f. 103) ². Spre deosebire de fratele său, M. Cantacuzino spătarul (Cucunozul) ³, stolnicul era înțelept și măsurat în politică: „de multe ori partea adevărului ținea” (f. 166), „totdeauna spre cele mai line și odihnite lucruri învăța și îndemna” (f. 289) și „de multe ori cu mare îndrăznie împotriva îndrăpniciei voii Corbului (C. Brîncoveanu) să punea, ce în deșărt” (f. 136) ⁴. Cantemir caută deci să disocieze pe stolnic de unele fapte ale lui Brîncoveanu.

Deși îi era adversar și concurent la tronul Moldovei, de care l-a lipsit în 1693 cu sprijinul lui C. Brîncoveanu, D. Cantemir recunoaște că C. Duca (Vidra) „nu puține făclii topise asupra cărților filosofești” (f. 27), ceea ce era adevărat ⁵.

Foarte aspru — dar pe drept cuvînt — este autorul *Istoriei ieroglifice* cu „seminția Cuparului”, cu frații Iordache, Scarlat și Mihalache Ruset, care au îndeplinit, într-adevăr, un rol funest în istoria politică a Moldovei și Țării Românești, Iordache fiind considerat și de cronicari „matca tuturor răutăților” ⁶.

În *Istoria ieroglifică*, Iordache Ruset (Pardosul) — care a jucat un rol de seamă în alegerea ca domn a lui Mihai Racoviță, trădînd pe Antioh Cantemir ⁷ — grămădește „răutate peste răutate, vicleșug peste vicleșug” și-și lățește „pașii lăcomiei până peste hotarele simțirii” (f. 169) ⁸.

Cel mai sinistru personaj, care joacă un rol odios în *Istoria ieroglifică*, este Scarlat Ruset (Hameleonul) „organul fărălégii, vasul otrăvii, lingura vrăjbiei, tocul minciunilor, silța (cursa) amăgéliei, cursa vicleșugului, văpsala strîmbătății și vîn-

¹ Vezi notele 173 și 803. Schimbarea de atitudine a lui D. Cantemir față de fratele său este vizibilă comparînd textul *Istoriei ieroglifice* cu prefața la *Metafizica* din 1700, unde Antioh este încă „dulcele meu frate”, cel care, „prin mijlocirea lui amabilă și frățească”, îi restituie averile etc. (trad. N. Locusteanu, p. 19).

² Parafrază după Ovidiu, *Metamorfoze*, VI, 2: „senis uenit usus” (vîrsta aduce experiența).

³ Vezi nota 177. Despre modul cum își prezintă D. Cantemir adversarii vezi și Ștefan Giosu, *Violența limbajului, o particularitate a stilului lui Dimitrie Cantemir* („Convorbiri literare”, 1971, nr. 11, p. 87–88).

⁴ Vezi și notele 32, 250, 274 și 299 și p. 41 nota 2.

⁵ Vezi nota 116.

⁶ Vezi notele 22, 24, 280 și 313. Și Neculce dă vina pe Rusetesti, cînd spune: „Caută de-acum înainte (e vorba de domnia lui C. Cantemir — N.S.) de vedzi ce s-au lucrat zavistia și răutatea în Moldova și-n Țara Muntenească, de pizma lui Șerban Vodă și-a Cupăreștilor, ce-u avut veche” (ed. cit., p. 100). Vezi și p. 102.

⁷ Vezi notele 313 și 315.

⁸ Vezi și nota 280. Totuși, ca domn, D. Cantemir l-a acceptat ca sfetnic!

dzitoriul dreptății”, care nu se sfia „fărălege peste fărălege și răutate peste răutate a grămădi” (f. 323)¹.

Foarte aspru, am spune exagerat de aspru, este D. Cantemir cu marele său dușman, C. Brîncoveanu (Corbul), cel care se amesteca în treburile Moldovei, unde schimba domnii după voie² și care a încercat să-l piardă chiar pe autorul *Istoriei ieroglifice*. Cantemir exagerează mult trăsăturile negative ale domnului Țării Românești și pentru a dovedi justetea luptei ce ducea împotriva acestuia. Brîncoveanu apare ca un uzurpator al tronului Țării Românești (cuvânt — după D. Cantemir — urmașilor lui Șerban Cantacuzino), tron pe care l-ar fi ocupat dintr-o fericită întâmplare (f. 475—477)³, „macară că din tagma a doua (a boierimii — N.S.) era” (f. 32), afirmație neadevărată⁴. Brîncoveanu este acuzat de tiranie, de utilizarea celor mai murdare manevre în lupta contra lui D. Cantemir etc.

La fel de aspru este Cantemir și cu Mihai Racoviță (Struțocămila), cel care — sprijinit de C. Brîncoveanu — a reușit să fie ales domn al Moldovei la 1703, împotriva candidaturii lui Antioh Cantemir, trădat de Cupărești. În *Istoria ieroglifică* domnul apare ca un om prost și incult, „cu mintea timpă” (f. 63—65), care — în prima domnie — „ceva a grăi de prost nu știa” (f. 265) etc.⁵ Totuși așa cum remarca N. Iorga,⁶ M. Racoviță „a putut domni bine întâi și pe urmă a știut să domnească mult, pe cînd alții mai învățați decît dînsul au înțeles rău spiritul și nevoile timpului și valorile nenorocirii i-au înghițit”.

Dar, dintre toți eroii povestirii, se înțelege că cele mai bogate și mai prețioase știri îl privesc pe D. Cantemir însuși. Datorită caracterului autobiografic al acestor memorii, ele constituie *principalul izvor* pentru cunoașterea vieții tînărului principe în perioada 1700—1705, perioadă plină de zbucium și de primejdii, dar care s-a încheiat — afirmă el — cu victoria sa temporară asupra lui C. Brîncoveanu, redutabilul său adversar politic⁷.

În afară de numeroase detalii despre participarea sa la luptele politice din această epocă, în *Istoria ieroglifică* învățatul principe mărturisește cîteva din gîndurile și sentimentele sale. În primul rînd, din partea a VIII-a (cu prilejul prinderii sale de către bostangii) aflăm că se considera un om fără noroc. Din anumite pasaje înțelegem că — la Țarigrad fiind — principele moldovean se simțea un desțărât, care tînjea de dorul țării sale, considerînd că „mai fericit iaste cineva cu strîmt trai la lăcașul său decît cu toate desfătările în casele streine” (f. 125), deoarece socotea „coliba în țarina sa și bordeiul în pămîntul său decît palaturile în streinătate mai desfătate și mai frumoase a fi” (f. 370). În sfîrșit, tot aici își expune și crezul său politic, considerînd că gloria adevărată se cîștigă numai prin slujirea neamului: *toată slava și lauda numelui cea mai de frunte iaste*

¹ Vezi și analiza făcută de Manuela Tănăsescu, *op. cit.*, p. 110 și urm. (cap. Demoniacul Hameleon).

² Vezi și notele 70, 291 și 640.

³ Vezi nota 778.

⁴ Vezi nota 49.

⁵ Vezi și notele 192 și 201.

⁶ *Istoria literaturii*, p. 360.

⁷ De fapt, nu a fost o victorie, ci un compromis: D. Cantemir, „care rîvnise la tronul muntean, trebuia acum să se mulțumească cu o mică pensie de la rivalul său” (P.P. Panaitescu, *D. Cantemir*, p. 71). Se înțelege că trebuie să ținem seama totdeauna de faptul că înorogul nu era atît de pur pe cît vrea să pară. Vezi și Manuela Tănăsescu, *op. cit.*, p. 44—45.

cînd cineva cu ostenințele carile pentru moșia sa sudorile și-au vărsat și pentru neamul său toate primejdiile în samă n-au băgat (f. 40) ¹.

Cît privește atmosfera generală a epocii și instituțiile sale ², așa cum remarca și P. P. Panaitescu, știrile oferite de *Istoria ieroglifică* sînt deosebit de prețioase. Cu excepția ceremoniei de investitură a lui M. Racoviță, care este prezentată caricatural, atmosfera epocii și instituțiile sale sînt evocate de D. Cantemir cu destulă exactitate, aceasta deoarece el nu avea motive să o prezinte altfel.

Foarte interesante sînt știrile pe care le aflăm din *Istoria ieroglifică* despre modul cum era convocată adunarea mai largă a reprezentanților categoriilor privilegiate, așa-numita „adunare a țării”, chemată să rezolve problemele mai importante ce se iveau, inclusiv alegerea domnilor. După cum arată D. Cantemir (f. 5) — și spusele sale sînt confirmate de unele izvoare istorice ³ — convocarea adunării țării se făcea prin trimiterea de „olăcari cu cărți în toate părțile și alergători în toate olaturile”, precum și de crainici, care anunțau prin orașe vestea.

În linii mari, este redată bine și atmosfera de la aceste adunări, lupta de opinii ce se desfășura adesea ⁴ într-un mod nu tocmai organizat: „la adunări mari ca acéstea oarecare amestecături și împoncișituri a să face și de multe ori pentru mici și în samă nebăgate pricini, cu cît iaste mai mare adunarea, cu atîta mai mare să face și împărechere” (f. 7). Pînă la urmă — așa cum se întîmpla și cu alte prilejuri — hotărîrea era luată de un grup de mari boieri influenți, iar membrii adunării nu făceau altceva decît să-și dea adeziunea ⁵.

Foarte interesantă este și prezentarea modului de organizare a agenturii diplomatice a domnilor Țării Românești și ai Moldovei la Poartă (așa-numita capuchehaia), care dispunea de agenți (dulăi) și spioni (cotei), ca și de un grup organizat de curieri sau călărași (ogarii), care transmiteau știrile de la Constantinopol în țară și din țară la Poartă ⁶.

În sfîrșit, deosebit de exactă este și evocarea modului cum erau dispuse oștile înainte de luptă, pe cete și bulucuri, cu serdari, căpitani și ceaushi, evocare făcută cu prilejul prezentării așa-zisei „răscoale” a muștelor (f. 282—283).

Istoricul care vrea să cunoască relațiile dintre clasele conducătoare din Țara Românească și Moldova în această epocă va găsi în *Istoria ieroglifică* un material foarte bogat. Fără îndoială că D. Cantemir are pînă la un punct dreptate cînd acuză pe C. Brîncoveanu că se amesteca în treburile Moldovei, unde, prin sume mari de bani, reușea să schimbe domnii ⁷. El recunoaște însă că nici domnii Mol-

¹ Vezi și P. Vaida, *op. cit.*, p. 99.

² Pentru relațiile dintre clase și organizarea statului vezi mai sus *Ideile social-politice*.

³ P.P. Panaitescu, *La Grande Assemblée du pays, institution du régime féodal en Moldavie et en Valachie*, în *Nouvelles études d'histoire*, III, 1965, p. 131—133. Vezi și *Istoria ieroglifică*, ed. P.P. Panaitescu — I. Verdeș, I, p. XXXVIII.

⁴ Excluzînd discursurile ținute de diverși boieri la această adunare, discursuri create de D. Cantemir, care a transformat astfel adunarea într-un „proces bufon de descriere între spețe, cu teze pro și contra, cu ascultare de martori, cu o erudiție bombastică” (G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, București, 1941, p. 45). Dealtfel, unii din acești boieri (Lupu Bogdan, C. Cantacuzino etc.), nu au participat la adunare.

⁵ N. Stoicescu, *Relațiile dintre sfatul domnesc și marea adunare a țării* (ms.).

⁶ Despre acești călărași de Țarigrad vezi N. Stoicescu, *Curteni și slujitori*, p. 114—115.

⁷ Vezi și notele 22, 640, 645, 894.

dovei (de pildă C. Duca) nu-l lăsau în pace pe Brîncoveanu¹ și că între conducerea celor două țări se ducea o luptă acerbă pentru supremație, „fietecarea socotind că chip ca acela șie suppus a fi s-ar cuvini și de nu i s-ar și cuvini, să i să cuvie a sili”, domnii celor două țări (împinși de marii boieri) urmărind să-și satisfacă „lăcomia slăvii” (f. 8); pe fiecare dintre ei „pofta lăcomiilor și jélea mărimii numelui și a lățimei împărăției ca cu o nepotolită, și nestînsă de foc pară îi pîrjolii” (f. 9).

Cît privește pe C. Brîncoveanu și Cantacuzini, D. Cantemir afirmă că vroiau să domine Moldova: „cu totulul tot asupra dobitoacelor să stăpîniască, precum și asupra pasirilor domnesc, ce aceasta nu pentru altă ce numai pentru ca să-și scoată în fală că ei fac și pot toate” (f. 583)².

În această luptă un rol nefast au jucat Rusetestii, pe care un boier muntean îi acuză că provocau „nevoi” și „asupréle” (f. 526—527) și la care se face un patetic apel să pună hotar „răutăților” și să nu mai „amestece monarhiile” (f. 521) pe care le puteau duce la risipă.

În această luptă oarbă — care a cauzat mari daune celor două țări locuite de același popor³ — domnii și boierii celor două țări făceau apel adeseori la marii dregători ai Porții, pe care-i mituiau pentru a-și îndeplini dorințele. Aceasta oferă lui D. Cantemir prilejul de a lansa prima critică sub formă alegorică împotriva

¹ Cit privește conflictul dintre D. Cantemir și C. Brîncoveanu, deși primul afirmă că el „în dreptatea sa cea neclătită să sprijeniia” (f. 593), în timp ce C. Brîncoveanu era mînat doar de ură și de lăcomie, nu trebuie să uităm că domnul Țării Românești era obligat să lupte — folosind armele epocii — împotriva lui D. Cantemir care urmărea să-i ocupe tronul, după cum mărturisește chiar Cantemir (f. 260), în Moldova rămînînd Antioh.

În această luptă C. Brîncoveanu — mai bogat — utiliza îndeosebi banii cu care mituia pe dregătorii otomani, în timp ce D. Cantemir, sîrac fiind, folosea mai ales relațiile pe care le avea cu unii din aceștia, relații datorită cărora a și reușit pînă la urmă să se impace cu Brîncoveanu. Vezi și nota 916. Vezi, de asemenea, Radu Greceanu, ed. A. Ilieș, p. 149 și P.P. Panaitescu, *D. Cantemir*, p. 67 și urm.

Ca dovezi că D. Cantemir a urmărit și după 1705 să ocupe tronul Țării Românești se invocă sigiliul cu stemele unite ale Țării Românești și Moldovei, ca și afirmația mai tîrzie a lui Antioh Cantemir, fiul său, care declara la 1739: „mon père avoit reçu du Grand Seigneur (Sultanul) deux diplômes (dont j'ai encore a Pétersbourg les originaux) pour les Principautés de Moldavie et Valachie, mais il n'est jamais entré en possession de cette dernière” (A. Pippidi, *op. cit.*, p. 930). Am remarca aici că stema unită e mai veche; au utilizat-o și Movileștii, ca și Radu Mihnea, care au domnit efectiv în cele două țări (vezi „Studii și cerc. de numismatică”, II, 1958, p. 371—376).

² Să fie aceasta o urmare a politicii lui Șerban Cantacuzino, care dorea ca „și țara Moldovei să fie în seama lor și domn Cantacozin să fie”? (*Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 pînă la martie 1717*, București, 1959, p. 14).

D. Cantemir consideră că stolnicul C. Cantacuzino era adversarul unei asemenea politici (să fi știut despre conflictul dintre cei doi frați?). După așa-zisa răscoală, el pune pe stolnic să arate că politica de tutelare a domnilor Moldovei nu urmărea decît să satisfacă „deșartă și inflată slava numelui și pentru ca să dzică (lumea): iată că tot capul ni s-au plecat și tot genunchiul ni s-au închinat”. Stolnicul recunoaște că o asemenea politică aducea „multă asupreală” supușilor, „asupreală” care „fără plată și osîndă precum nu va rămînea fără prepus iaste”. Mai departe el avertizează pe cei care produceau asemenea „asuprele” în numele unei justiții implacabile: „asupritorul a scăpa și necăjitorul a să apăra preste fire și preste puțință iaste”. Prin aceste cuvinte D. Cantemir nu amenința pe exploatare în general (cum au crezut unii cercetători), ci pe cei care inveninau relațiile dintre cele două țări surori, producînd mult rău locuitorilor.

³ Vezi și afirmațiile lui D. Cantemir despre dezbinarea dintre clasele lor conducătoare la f. 542, ca și apelul la unire făcut de Ioan Comnen (Papagaia) la f. 156—157. Vezi și nota 254.

conducătorilor Imperiului otoman, corupți și venali¹. Astfel, prin intermediul lui Panaiotachi Nikussios (Lebăda bătrână) și Alexandru Mavrocordat (Camilopardalul), D. Cantemir arată că în Imperiul otoman nu se făcea nimic fără mită: „întâi în capiște mărgînd, jîtfă boadzii locului să facă” (f. 192) sau „la vrăjitorii locului aceleia mîzdă și plată trebuie pentru ca pofta să-și poată plini” (f. 210²).

Marii dregători otomani trăgeau profituri uriașe din intrigile domnilor și boierilor Țării Românești și Moldovei, care trebuiau să plătească sume mari de bani pentru a obține ceea ce doreau sau pentru a contracara intențiile adversarilor. Astfel, în lupta pentru tronul Moldovei la 1703 — disputat de M. Racoviță, Antioh Cantemir și C. Duca — s-au plătit atît de mulți bani încît „pasirilor (boierilor munteni) nu numai pénele și dobitoacelor (boierilor moldoveni) nu numai perii, ce și tuléiele li s-au jepuit și pieile de pre carne li s-au belit” (f. 261)³, iar C. Brîncoveanu dădea „nu puține singeroase jirtfe (pungi cu bani din sudoarea săracilor!) pre la capiștele bodzilor și multe pre la nesățioasa lăcomiia vrăjitorilor” (f. 375) (adică a dregătorilor otomani)⁴.

În concluzie — fără a fi epuizat subiectul — putem spune că *Istoria ieroglifică* constituie unul din cele mai valoroase izvoare istorice pentru epoca de la sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea, epocă despre care ne dă numeroase știri prețioase, multe confirmate și de alte izvoare, iar unele unice, dar cu atît mai valoroase.

Valoarea ei ca izvor istoric crește în mod deosebit datorită modului cum autorul ei evocă atmosfera epocii, cu luptele, intrigile și nedreptățile ei, *Istoria ieroglifică* fiind un izvor unic pentru studiul mentalității societății românești de la sfîrșitul evului mediu.

V. MANUSCRISUL. EDIȚIILE

Deși este una din lucrările cele mai interesante ale învățatului principe al Moldovei, *Istoria ieroglifică* nu a cunoscut circulația — edită sau manuscrisă — a altor opere ale sale (*Divanul*, *Istoria Imperiului otoman*, *Descrierea Moldovei* etc.).

Manuscrisul. Din motivele pe care le-am arătat în această introducere, lucrarea a rămas multă vreme în manuscris, fiind dusă de D. Cantemir în Rusia. Opera este înregistrată în lista lucrărilor manuscrise ale fostului domn al Moldovei de către N. Tindal, alcătuitorul primei biografii a învățatului principe, sub titlul: „Hieroglyphica (propter occultata nomina, ita dicta) quibus continetur historia domestica, idiomate moldavo”, adică: „Ieroglificele (numite așa pentru că numele au fost ascunse), în care se cuprinde istoria faptelor interne (scrisă) în dialectul moldovenesc”⁵.

La 1783, Nicolae Nicolaevici Bantăș-Kamenski, rudă dinspre mamă cu D. Cantemir, a dăruit manuscrisul arhivelor din Moscova.

¹ Vezi și *Istoria ieroglifică*, ed. cit., I, p. XXXIV.

² Vezi și notele 408 și 643.

³ Vezi și f. 197, unde se spune că „orice în capiștea Pleonexii[i] întră iarăși afară a scoate preste firea boadzii iaste”.

⁴ Vezi și notele 643, 894 etc.

⁵ D. Cantemir, *Opere*, ed. Acad. Rom., VII/2, p. 5.

La 1878 — în urma unei hotărîri a Academiei Române — Grigore Tocilescu a fost trimis la Moscova pentru a copia manuscrisul în vederea editării. El l-a găsit în Biblioteca principală a arhivelor Ministerului de Externe din Moscova, unde l-a copiat. Lui Gr. Tocilescu îi datorăm — pe lângă transcrierea textului — și o descriere a manuscrisului cantemirian¹.

Manuscrisul *Istoriei ieroglifice* are 41 de coli a câte 16 pagini (ultima coală are doar 9 pagini). Autorul notează în josul primei și ultimei pagini a fiecărei coli numărul colii respective. Prima notare marchează sfîrșitul colii I și se află la pag. 12 a textului original, iar ultima notare marchează începutul colii 41 și se află la pag. 633.

Manuscrisul are două numerotări: una cu cifre arabe și alta în chirilică, ultima aparținînd lui D. Cantemir și folosită și de noi. Numerotarea cu cifre arabe se face cu recto verso, începe de la foaia de titlu și merge pînă la pag. 333^f — sfîrșitul manuscrisului.

Numerotarea în chirilică nu are în vedere „prefețele” și „scara” (20 file), ci începe cu textul propriu-zis și se termină cu pag. 623. De aici „postfața” și „cheia” de la sfîrșitul cărții continuă această paginație, dar de astă dată cu cifre arabe. Autorul greșește această ultimă numerotare — în chirilică — de cîteva ori (vezi Nota asupra ediției).

Fiecare pagină are 23 de rînduri; la mijloc sus colontitlu notînd părțile lucrării și în colțul exterior numerotarea paginilor. Pe alocuri sînt cuvinte marginale (vezi pag. 23, 40, 77, 99, 120, 155, 157, 160, 192, 197, 207, 231, 272, 293, 299, 300, 427, 469, 472, 501, 512, 518, 520, 522, 588, 595, 630, 639).

D. Cantemir folosește foarte multe paranteze. Așa cum arată în „prefață”, el pune în paranteze „sentențiile” și în dreptul lor pe margine le înseamnă „cîte cu doaa puncturi roșii” care au aspectul unor ghilimele. Nu găsim ghilimele în dreptul parantezelor care cuprind incidentele (pag. 7, 27 etc.).

Inițialele mari de la începutul fiecărei părți sînt ornate.

O ornamentație mai bogată oferă foaia de titlu, unde se află și semnătura autorului, prima pagină a textului *Istoriei* și paginile 270, 271, 275.

În josul foii de titlu se află o însemnare mai recentă, în limba rusă: „cartea aceasta pe limba moldovenească scrisă — dăruită de mine arhivelor statului din Moscova. Nicolae Nicolaevici Bantăș-Kamenski (numele descifrat de Gr. Tocilescu) 1783.

Edițiile. După cum s-a mai arătat², ea a fost editată prima oară de abia în anul 1883, în cadrul operelor lui D. Cantemir, publicate de Academia Română. Cu toate lipsurile ei, această ediție a fost singura utilizată pînă în anul 1965, cînd a apărut prima ediție științifică³ a *Istoriei ieroglifice*, datorată lui P. P. Panaitescu și I. Verdeș. Cele două volume ale acestei ediții cuprind o introducere întinsă, în care sînt prezentate pentru prima oară *toate* aspectele operei, apoi textul propriu-zis, precum și —

¹ Anălele Societății Academice, secția I-a. Partea administrativă și dezbateri, XI, 1878, p. 54—56. După opinia sa, locul lăsat liber „la fiecare început de carte” era destinat a fi completat apoi cu desene.

² *Istoria ieroglifică*, ed. cit., I, p. VII.

³ După cum au arătat aceiași editori, ediția lui E. Grigoraș din 1927 este o prelucrare a textului, iar ediția lui J.K. Vartician din 1957 este lipsită de note explicative, ceea ce îngreunează înțelegerea operei; prefața este, de asemenea, sumară.

tot pentru prima oară — note bogate în care se aduc informații suplimentare despre personajele și împrejurările istorice evocate de Cantemir, ca și explicații asupra unor texte mai greu de înțeles.

Această ediție a făcut mari servicii tuturor celor care doreau să-l cunoască mai bine pe Cantemir ¹, atât prin studiul introductiv în care se puneau numeroase probleme, cât și mai ales prin textul propriu-zis al operei, pe baza căruia a fost posibilă o adevărată „explozie” de monografii și studii cărora le datorăm o mult mai bună cunoaștere a cuprinsului, valorii istorice și literare, limbii, ideilor filozofice, social-politice etc. ale acestei atât de interesante opere ².

N. STOICESCU

¹ Valoarea ei a fost subliniată și în recenziile făcute, din care amintim pe cele semnate de: Doina Curticăpeanu, în „Tribuna”, 18 nov. 1965, p. 3; N. Manolescu, în „Contemporanul”, 24 dec. 1965, p. 3; Octavian Schiau, în „Steaua”, dec. 1965, p. 106—110; Emil Manu, în „Revue Roumaine d'histoire”, 1966, nr. 2, p. 358—361 etc.

² A se vedea bibliografia.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

În reproducerea textului am adoptat metoda transcrierii interpretative, metodă folosită tot mai des în redarea cu alfabet latin a grafiei chirilice. În acest fel textul devine accesibil unui cerc mai larg de cititori, adresându-se, în egală măsură, specialiștilor în problemele limbii, istoriei, literaturii, filozofiei, ca și studenților, elevilor și tuturor aceluia care doresc să cunoască mai îndeaproape opera renumitului cărturar moldovean.

Transcrierea s-a făcut după microfilmul de la Biblioteca Academiei R.S.R. (cota Mm 1), microfilm realizat după manuscrisul original aflat la Moscova (Микрофильм рукописи Д. Кантемира, *История иероглифическая, хранящейся в центральном государственном архиве, древних актов СССР* ф. № 181, кн. 1419 лл I, 1—333).

În stabilirea valorii slovelor chirilice ne-am străduit să ținem seama de datele de dialectologie istorică pe care le oferă textele de la începutul sec. al XVIII-lea.

Echivalențele obișnuite slovă-literă au fost respectate, cu următoarele observații:

г = g (+ a, o, u, ă, î, consoană) și gh (+ e, i);

к = c (+ a, o, u, ă, î, consoană) și ch (+ e, i);

ч = ce, ci (În cuvîntul *Ciacal* care apare scris și чакá și чакá l-am redat pe ч de fiecare dată prin ci);

ъ, ж = ă, i ca în pronunțarea actuală (*vîniadză* вѣниазъ, *gîlcévii* гѣлчѣвнѣ, *axiomă* аѣномъ, *rău* рѣу etc.) dar *tălhar*, *pănă*, *întăi* ca în graiul moldovenesc;

ь = ă (în cazurile foarte rare cînd apare în loc de ъ; deoarece consoanele finale sînt suprascrise, ь nu apare niciodată la sfîrșitul cuvintelor terminate în consoană);

ѣ este redat de regulă prin *ea* (*strajea* стражѣ, *lumea* лѣмѣ) și prin *é* cînd în limba actuală este *e* (*vréme* вѣрѣмѣ, *pétele* пѣтѣлѣ). Transcrierea lui ѣ prin *ea* și nu prin *é* în adjectivul pronominal relativ *care* nu constituie o abatere de la normele pe care ni le-am propus, ci reprezintă consemnarea fidelă a intenției autorului de a scrie карѣ atunci cînd pronumele precedă un substantiv feminin.

и = *ia*; în cazurile de scriptio continua de tipul чиниципиптѣ sau кѣвинтѣлѣскѣ те am notat *cini-aștiaptă*, *cuvinteli-asculte*;

⌘ = *ia* după vocale (*jiganiia* ЖИГАННН, *aiavea* АИВЕА) și la inițiala cuvintelor (*iaste* АСТЕ, *iase* АСЕ); *ea* după consoane (*acéstea* АЧЕСТА) și la pronumele personal persoana a III-a feminin, singular și plural (*ea* ⌘, *eale* ⌘ЛЕ);

θ = *th*, *ft*;

ν = *v*;

↗ are valoare de *i*, *im*, *in* și a fost transcris ca atare; prepoziția *in* este notată adesea de Cantemir ↗⌘ atunci când precedă cuvinte care încep cu o labială (*im brață*, *im brînci*).

Textul *Istoriei ieroglifice* abundă de cuvinte cu grafii duble și chiar triple pe care le-am putut consemna datorită sistemului de transcriere adoptat (СОКОТІАЛЪ — СОКОТЪЛЪ, [⌘]НІА — [⌘]НЪ, КИТЪЛЪ — КИТІАЛЪ); acestea reflectă dorința de variație grafică a autorului.

Am respectat de asemenea scrierea din original a neologismelor, în special a cuvintelor de origine greacă.

Am menținut consoanele duble ori de câte ori le-a notat astfel autorul (*sup-pune*, *sufferi*, *ellinesc* dar și *catarracte*, *tirannie* sau *cataracte*, *tiranie* etc.).

Din dorința de a reda cât mai fidel textul socotit autograf al lui D. Cantemir, nu am unificat nici scrierea diferită a unor cuvinte (*cucunos* — *cucunoz*, *hrismos* — *hrizmos*, *stîncă* — *stincă*), nici formele duble de felul: *peste* — *preste*, *pe* — *pre*, *nice* — *nici*, *sub* — *supt*, sau scrierea diferită a formelor scurte ale pronumelui personal persoana I postpus: *lasă-m*, *cruță-mi*, *pomenindu-mi*, *ce-m lasă* etc.

În privința ortografiei ne-am străduit să respectăm ortografia actuală avînd în vedere totuși păstrarea specificului limbii lui D. Cantemir. Astfel unele cuvinte socotite astăzi ca fiind sudate le-am redat: *altă ceva*, *de bine faceri*, *alt feliu* considerînd că la acea epocă erau cuvinte independente.

Paiericul = *i* cînd are valoare fonetică.

Spiritele, accentele și ericul nu s-au reproduș.

Cifrele chirilice s-au transcris prin cifre arabe.

Adausurile, în cazul unor silabe sau litere lipsă, au fost făcute în [].

După cuvintele repetate, ca și după greșelile evidente și după formele bizare s-a notat (!).

Nu a fost respectată punctuația originalului adesea arbitrară și cu inconsecvențe și s-a utilizat punctuația modernă.

În frazele lungi autorul folosește uneori paranteze în paranteze. În aceste situații parantezele interioare care închid sentențele le-am înlocuit cu pauze (—), iar incidentele le-am încadrat între virgule (vezi p. 14—15, 327, 352 etc.).

Am respectat întocmai paginația originalului chiar atunci cînd ea este greșit consemnată de autor (vezi p. 34, 35, 52, 541). (Menționăm aici că paginația utilizată în ediția Panaitescu-Verdeș este aceea de pe copia Tocilescu păstrată la Academie).

La sfîrșitul fiecărei pagini s-a pus semnul //.

Față de ultima ediție, aceea a lui P. P. Panaitescu și I. Verdeș, am îndreptat numeroase *lecturi greșite*, *am completat omisiunile*, *am înlăturat adausurile la text* și *am folosit sistemul de transcriere interpretativă* adoptat de ultimele lucrări de specialitate, străduindu-ne să păstrăm și particularitățile dialectale ale textului cantemirian.

Pentru cei doritori să cunoască unele din aceste lecturi greșite (eventual și pentru a le îndrepta în ediția veche), notăm câteva mai jos:

Ediția Panaitescu-Verdeș

pag.	27	pînă
	30	tare
	34 ^v	mare
	37 ^v	următoare
	47	clătiră
	47 ^v	de (prep.)
	67 ^v	ieste
	84	ce
	87 ^v	félurime
	92	isprăvască
	97 ^v	în sineși dobînda în palmă
	111	care
	112	mă
	117 ^v	ieste
	125	clătîndu-mă
	127 ^v	sufletului
	129	prietine
	132 ^v	alții
	135 ^v	lungirea
	144 ^v	platanul
	152	ca
	153	nesăcată
	155	și
	155 ^v	lui
	156	desfrîdate
	164 ^v	îmbrînci
	165	deșertară
	165 ^v	fărămîndu-l
	173	nemăririi
	188 ^v	apucînd
	208 ^v	lucrurile
	209 ^v	capul
	215	amuțesc
	217 ^v	sfatul
	218 ^v	vîrtoapile
	226	nedînd
	245	părți
	247 ^v	sfîrșit
	253 ^v	gură
	258	asupra
	289	socotînțiile
	289 ^v	mijlocul
	307	neavînd

Ediția noastră

pag.	25	pînea
	31	mare
	38	macră
	44	uimitoare
	62	clătinară
	63	dă (vb.)
	103	iase
	136	că
	143	féliurile
	152	istovască
	163	în sin și dobînda...
	190	oare
	192	te
	203	iase
	218	clătîndu-mă
	223	sfîrșitului
	226	pre tine
	233	unii
	239	lungimea
	257	paltinul
	272	și
	274	nescăpată
	278	cu
	279	său
	280	desfrătate
	297	îm brînci (în labe!)
	298	deșirară
	299	făcîndu-l
	314	nenemeririi
	345	apăsînd
	385	locurile
	387	chipul
	398	amurțesc
	403	faptul
	405	vîrvurile
	420	nădînd
	458	peri (fire de păr!)
	463	sfîriit
	475	șură
	484	a supăra
	545	ciocotnițiile (de la ciocotniță!)
	546	milosul
	581	neluînd

pag. 311 căutînd
313^v putîntéle
313^v ramurile
322 greutatea

pag. 589 călcînd
594 puţintéle
594 armurile
611 greuimea

Pe lîngă aceste numeroase *lecturi greşite*, care schimbă uneori înţelesul unei fraze sau propoziţii, ediţia precedentă *a omis* numeroase cuvinte din textul lui D. Cantemir. Iată cîteva exemple¹:

pag. 68 iaste <i>de nedejduit</i> (50)	443 la Grumadzii Boului <i>viind</i> (237 ^v)
167 ce <i>de pururea pizma</i> (99 ^v)	468 îndată <i>înapoi</i> (250)
186 în pădure întra <i>şi</i> (109)	517 nici vrajea, <i>nici mréjea</i> (274 ^v)
216 aţa <i>tot</i> , ...supt a căruia monarhie ar vrea <i>a să supune</i> (124)	561 carile <i>peste puţine dzile</i> (297)
244 iară altele <i>acmu</i> (138)	568 <i>în zădar</i> nu le voi mai pomeni (300 ^v)
265 pre carile mai <i>pre</i> (148 ^v)	592 <i>numai</i> pre Căprioară (312 ^v)
355 iaste <i>lăudată</i> (193 ^v)	615 a mă aşedza <i>şi a mă odihni</i> (334)
362 duhurile céle de aréte <i>ce purta</i> (197)	La începutul pag. 150 lipseşte pasajul: <i>căruia lucru, cea mai de pre urmă a tot statul răzsipă şi a tot sfatul cea de năpras-nă prăpădenie iaste.</i>
381 s-au răspuns, <i>s-au trămis</i> (206 ^v)	
440 Deci dulăii <i>carte</i> (236)	

În unele locuri întîlnim adausuri la textul originalului cantemirian:

pag. 156 iepurile ce *să va prepeliţi* (94)
159 *şi a toată greuimea* (95^v)
202 în *loc de* 40 de dzile (117)
233 *şi de nefericite* (132^v)
266 *o otrăvăsc* (149)
269 *în curse* (150^v)
279 neamul *lui* (155^v)
295 lacrămile *méle, în întreit* (163^v)

Notele şi comentariile. Faţă de ediţia anterioară:

- Am îndreptat o serie de identificări şi interpretări eronate.
- Am îmbogăţit mult notele privind personajele principale ale povestirii, ca şi pe acelea relative la momentele istorice mai de seamă invocate în lucrare.
- În schimb, nu am pus note care să explice textul, în cazul în care acesta poate fi uşor înţeles.
- Am adăugat numeroase note relative la originea proverbelor şi expresiilor utilizate de D. Cantemir.

¹ Omisiunile şi adausurile s-au dat cu litere cursive; pagina ediţiei Panaitescu—Ve rdeş este notată în ().

— Am arătat într-o altă serie de note că termenii arhaici utilizați de D. Cantemir au fost folosiți și de alți cărturari din sec. XVII—XVIII (Varlaam, Gr. Ureche, M. Costin, Dosoftei, I. Neculce).

— Am făcut numeroase trimiteri la lucrările neutilizate de editorii amintiți, care dau posibilitatea lărgirii informației pentru cei doritori să o facă.

Notele au fost trecute la sfârșitul lucrării, nu în josul fiecărei pagini, pentru a nu fragmenta textul povestirii. În înțelegerea acesteia cititorii se vor ajuta desigur și de „cheia” pe care ne-o oferă autorul ei.

Indicii. Am alcătuit doi indici: unul de nume (de locuri și persoane) și un altul de termeni, care este completat cu un glosar, unde am adus, de asemenea, o serie de corectări glosarului de la ediția precedentă. Trimiterile au fost făcute la filele ms. după numerotația manuscrisului original.

ST. TOMA și N. STOICESCU

ISTORIIA IEROGLIFICĂ

ÎN DOASPRĂDZÉCE PĂRȚI ÎMPĂRȚITĂ,
AȘIDDEREA
CU 760 DE SENTENȚII FRUMOS
ÎMPODOBITĂ,
LA ÎNCEPĂTURĂ CU SCARĂ A NUMERELOR
DEZVĂLITOARE, IARĂ LA SFÎRȘIT CU A
NUMERELOR STREINE TÎLCUITOARE

După titlul românesc al operei (în caractere chirilice) urmează cuvîntul arab *ta'lif* (= „alcătuit de“) apoi, în vinieta, numele autorului de două ori criptografiat: arabescurile vegetale ale vinietei ascund semnătura **دیمیتری بک خان تیمیر** (= *Dimitri bek Khantimir*); cifrele arabe din spațiile albe ale vinietei înseamnă, potrivit echivalentelor cifră-slovă din alfabetul chirilic: *Dimitriu Cantemir*. V. nota lui Virgil Căndea și Abdurrahman El-Said Ismail, *Semnătura lui Dimitrie Cantemir în arabă*, în „Luceafărul“ 16 (1973), nr. 45, noiembrie 10, p. 1.

SĂNĂTATE

Precum de toată probozirea¹ vrédnic să fiu, o, iubitule, foarte bine cunosc (că ostenița cheltuită nu să jeléște, fără numai când în urmă vreun folos cumva nu aduce); de vréme ce, acea aiavea ale lucrurilor pre aceasta vréme trecute istorie, precum iaste a să șirui și după cursul vremilor, careași la locul său a să alcătui mai pre lesne mi-ar fi fost, cu care chip mai mult a te îndulci și de știința lor mai de sațiu a te îndestuli ai fi putut. Și așé nici truda mea până într-atîta în deșert, fără mulțămită și fără folos ar fi rămas. Ce întăi sfîrșirea undelemnului și piiarderea vremii méle bucuros mărturisesc. Apoi giudecătoriu asuprélelor méle și drept sāmălutoriu să fii te pofdesc. Că cîteva și nu iușoare pricini sint carile spre ieroglifica aceasta istorie condeiu a-m slobodzi tare m-au asuprit. Întăi, că cu pomenirea istoriiei nu mai mult a streinelor decît a hireșelor case fapte să dezvălesc. Alor noastre, de proaste a le huli, (adevărul să mărturisim) frageda fire nu-m priiméște; de bune a le lăuda și după pofta adevărului, pre // cum sint lumii a le obști, ascunsul inimii și stidirea² ne pedepséște. Ale streinilor (carii mai cu toții încă între vii sint) céle de laudă vrédnice vrednicii³, macar că cu dînsele condeiu a-mi împodobi foarte priimitoriu aș fi fost; însă alalte, carile din calea laudei abătute sint, numere, nevoițe și fapte, așé de tot dezvălitate în mijlocul teatrului cititorilor a le scoate, și faptele într-ascuns lucrate fără nici o siială⁴ în față a le lovi, nici cinsteș, nici de folos a fi am putut giudeca. A doa, că istoriia aceasta nu a vreunor țări καθολική ce a unor case numai și μερική iaste. De care lucru, pentru asupreala mai sus pomenită, pre fietecare chip supt numele a vreuniiia din pasiri sau a vreunuiia din dobitoace a supune, și firea chipului cu firea dihaniii ca să-și răducă tare am nevoit. A triia și cea mai cu de-ădins pricină iaste că nu atîta cursul istoriiei în minte mi-au fost, pre cît spre deprinderea ritoriciască nevoindu-mă, la simcea⁵ groasă ca aceasta, prea aspră piatră, multă și îndelungată ascuțitură să-i fie trebuit am socotit. Din carea une sentenții (putea-le-am dzice cuvinte alése), carile (de ochiul zavistiii supt scutul umilinții aciuiindu-mă) din tîmpa priiatinului tău pri//cépere născîndu-să și prin ostenița a cităva vréme dobîndindu-să, prin voroavă⁶ îndelungată a le sāmăna și la loc cu cuviință după voroavă a le alătura am silit, pre carile prin parenthesisii (...) încuiate și pre margine cîte cu doaa puncturi roșii însămnate le vii videa. Deci stîlpul voroavei neamestecat a ținea de vii pofți, după obicéiu parenthesisii, din mijloc țircălamul carile sentenția cuprinde, cu ochii rădicînd, cursul istoriiei necurmat și stîlpul voroavii nefărîmat vii afla. Pentru acéstea dară, iubitule,

III

IV

V

întăi o iertăciune dăruindu-mi, încă pentru una să mă rog rămîne, pre carea (de vréme ce brudiii⁷ noastre limbi cunoscătoriu ești) de la tine pre lesne a o dobîndi curînd nedejduiesc; căci în une hotare loghicești sau filosofești a limbi streine, elinești, dzic, și lătinești cuvinte și numere, cii și colea, după asupreală voroavii aruncate vii afla, carile înțelégerii discursului nostru nu puțină întunecare pot să aducă. Ce după a ta voioasă συμπαθίαν pre acéstea cu osăbită scară, după numărul féțelor însămnată, pre cît mai chiar a le descoperi s-au putut, după înțelégerea limbii noastre a ți le tilcui mi-au căutat. Deci fiete//care cuvînt strein și neînțeleș, oriunde înainte ț-ar ieși, după rîndul azbuchelor, și după numărul féțelor, la scară îl ciarcă, că așé pofta să ți să plinească nedejduiesc. Așijderea în minte să-ți fie, te rog, că, ca moimîța omului, așé eu urmele lui Uliodor, scriitoriului Istoriei ethiopicești, călcînd, mijlocul istoriei la început, și începutul la mijloc⁸; iară sfîrșitul scaunul său pázindu-și, pre cît slăbiciunea mea au putut, pre picioare mijlocul și capul să stea am făcut⁹. Către aceasta, macar că tot trupul istoriei[i] unul și nedespărțit iaste, însă în doaăsprădzéce părți a-l împărți am socotit, precum pentru mai lesne alcătuirea scării, așé pentru mai pre iușor pecetluirea istoriei în ciara pomenirii alegînd. Acéstea dară de la mine, orcum și cît de proaste ar fi cu θάρρος înainte ți să pun; iară de la tine ce din bună vrérea ț-ar izvorî, într-îmbe părțile învoind și priimind, să[nă]tate și toate céle sufletului și trupului folositoare îti poftesc. //

IARĂȘI CĂTRĂ CITITORIU

VI

Vii ști, iubitele, că nu pentru cei carii într-acéste pomenite limbi pedepsiți¹⁰ sint scara acii am suppus, ce, pentru ca de împrumutarea cuvintelor streine cei mai nedeprinși lovind, vrére-aș ca așé a le înțálege și în dilectul strein să să deprindză, că așé unul după altul nepărăsit urmînd, spre céle mai adînci învățaturi, prin hirișă limba a noastră a purcéde a să îndrăzni cu puțință ar fi. Precum toate alalte limbi de la cea elliniască întăi îndămăniindu-să cu deprinderea îndelungă și a limbii sale suptiiare și a cuvintelor însămnaire ș-au agonisit; așé cît, ce va să dzică ὑπόθεσις înțelége latinul, liahul, italul și alții, hypothesis, macar că cuvîntul acesta singur a ellinii numai ar fi. Într-acesta chip, spre alalte învățaturi gréle, trebuitoare numere și cuvinte, dîndu-te a le moldoveni sau a le români siléște, în moldovenie ellinizéște și în ellinie moldoveniséște. Însă cu atîta îndestulit să nu fii, foarte bine cunoscînd pre Dumnădzău a toate darurile deplin dăruitoriul, amîndoi noi a-l ruga rămîne ca toată învățatura loghicăi pre limba noastră în curînd să videm, carea învoinđ Putérnicul, în curînd de la noi o nedejduiaște. //

ИСТОРИЯ

ИСОТЛУФНКА

ИДАИПРЪСТЕ ПЪЦ АПЪЦНЪ

Аин герб

КЪ ФЪ АИ СЕНТЪЦИН ФРМО
ПРОСОИТЬ.

Ла жеснънири сн суари а нънери
лоу и зрелнъваре. Гари ла суати
р. анмередо сирени тпавнъваре.

الف

100 100 300 100 100 100 100 100
20 1 30 30 5 40 8 100

и. ии. п. и. у
К. и. т. н. р.

Книга сн на м. гайнъ едъ...
и моствонъ аркуо...
Делъ 1780 гдъ =

Istoria ieroglifică. Manuscrisul original, foaia de titlu
(Arhiva centrală de stat a U.R.S.S. de acte vechi, Moscova, fondul 181, kn. 1419)

14706.

с. 2

Паміа на́мпа

ОУУ . ЖЕНЕ ЖЕН . ОУУ . ЖЕНЕЖЕН
 ЖЕНЕЖЕН . ЖЕНЕЖЕН . ЖЕНЕЖЕН .
 ЖЕНЕЖЕН . ЖЕНЕЖЕН . ЖЕНЕЖЕН . ЖЕНЕЖЕН .
 ЖЕНЕЖЕН . ЖЕНЕЖЕН . ЖЕНЕЖЕН . ЖЕНЕЖЕН .
 ЖЕНЕЖЕН . ЖЕНЕЖЕН . ЖЕНЕЖЕН . ЖЕНЕЖЕН .
 ЖЕНЕЖЕН . ЖЕНЕЖЕН . ЖЕНЕЖЕН . ЖЕНЕЖЕН .
 ЖЕНЕЖЕН . ЖЕНЕЖЕН . ЖЕНЕЖЕН . ЖЕНЕЖЕН .

ма да саи, жоннама, ма гоннама, ма
 жоннама, ма жоннама, ма жоннама, ма жоннама
 ма жоннама, ма жоннама, ма жоннама, ма жоннама, ма
 жоннама, ма жоннама, ма жоннама, ма жоннама, ма жоннама
 ма жоннама, ма жоннама, ма жоннама, ма жоннама, ма жоннама
 ма жоннама, ма жоннама, ма жоннама, ма жоннама, ма жоннама
 ма жоннама, ма жоннама, ма жоннама, ма жоннама, ма жоннама
 ма жоннама, ма жоннама, ма жоннама, ма жоннама, ма жоннама

Istoria ieroglifică, manuscrisul original, p. 271: Partea a patra
 (Arhiva centrală de stat a U.R.S.S. de acte vechi, Moscova, fondul 181, kn. 1419)

Iarși către Ituritiopro.

Amă...
Deșpre...
Cuprin...
Pain...
nou...
ma...
C...
C...
A...
nou...

amă...
ma...
ma...
ma...
ma...

Istoria ieroglifică. Manuscrisul original, p. 624: Postfață (Iarși către cititoriu) (Arhiva centrală de stat a U.R.S.S. de acte vechi, Moscova, fondul 181, kn. 1419)

[A]

avocat	lăt.	Cela ce trage pentru altul pîra cu plată.
agona	el.	Lupta carea face trupul cu sufletul în ciasul morții.
acoluthos	el.	Și așé urmadză; în urmă; mai apoi.
activitas	lăt.	Făcătorii, lucrarea lucrului.
alaiu	tur.	Petrecanie, tocmală de oaste, șicuire.
allofilii	el.	Cel de alt niam, streinii.
anangheon	el.	Atîta de treabă, cît fără dînsul a fi nu poate.
anatomic	el.	Cela ce știe meșterșugul mădularelor trupului, despicătoriu de stîrvuri.
anthrax	el.	Piatră scumpă roșie; rubin mare; carvuncul.
anagnostis	el.	Cela ce, citind, alții ascultă.
anonim	el.	Cela ce, izvodind ceva, numele nu i să știe; fără nume.
antepathia	el.	Împoncișere, nepriimirea firii, ura și urăciunea din fire.
antifarmac	el.	Liac împotriva otrăvii.
antidot	el.	Liac împotriva boalei ce să dă.
apothecariu	el.	Cela ce șede la prăvălie, și, mai cu de-adins, cela ce vinde ierbi, doftorie.
apofasisticos	el.	Ales, de istov, cuvînt carile într-alt chip nu să mai poate întoarce.
atheofovia	el.	Nefrica dumnădzăiască. //
apelpisia	el.	Deznedejduirea, scăparea a toată nedéjdea.
aplos	el.	Chiar, de-a dreptul, prost, curat.
aporia	el.	Întrebare cu prepus, carea poftéște dezlegare.
apofthegma	el.	Cuvînt, voroavă aliasă, filosofască.
alhimista	arăp.	Cela ce siléște a face din aramă aur; cela ce știe a preface formele materii.
argument	lăt.	Dovadă, cuvînt, voroavă doveditoare.
armistiție	lăt.	Vrême pusă, în carea, de războiu sau de pace, solii și mijlocitorii să aliagă.

aromate	el.	Toate sămințele, ierbile și unsoarele frumos mirositoare.
articule	lăt.	Încheietura osului și a voroavii capete.
arété	lăt.	Un fel de bolovani cu carii, bătînd, zidiurile cetăților sfărîmă.
anevspanhos	el.	Nemilostiv, carile nu știe a să milostivi.
Asia	el.	A patra parte a lumii, carea ține părțile răsăritului.
astrolav	el.	Cinie de arama sau de lemn în carile drumul stélelor să arată.
atomistii	el.	Filosofii carii sint din ciata epicurilor și dzic că toate în lume sint tîmplătoare.
atomuri	el.	Lucrul carele într-alt chip sau parte nu să mai poate despărți, despica, tăia; netăiat.
afthadia	el.	Obrăznicie, îndrăzneală fără socoteală, nebuniască.
aftocrator	el.	Singur țitoriu, carile la stăpînire altă soție nu are.
axioma	el.	Dzisă filosofască carea în loc de canon, de pravilă să ține.
atheist	lăt. și el.	Fără Dumnădzău; om carile vreunui dumnădzău nu să închină.
Afroditis	el.	Steaoa carea întăi să arată de cu sară; steaoa ciobanului; boadza dragostelor, a curviii.
afrodisău	el.	Cel ce îmblă după curvie; muierareț.
ahortatos	el.	Nesăturat, nesățios, lacom peste măsură.
anomalia	el.	Îndrăptnicie; lucru, cuvînt carile mérge împotrivă.//
IX apsifisia	el.	Nebăgarea în samă, ținerea în nemică.
austru	el.	Vîntul despre amiadzădzi; Notos.

B

barbara	lăt.	Iaste o formă de siloghismuri carile să face din toate protasele adeveritoare și părtnicești.
blagoutrobnii	slov.	Milos, milostiv, duios.
boala hronică	el.	Boala carea ține cu ani, cum iaste oftica, dropica și alalte.

V

vase priimitoare	mold.	Stomahul, rîndza, mațele și toate mănuntăile în carile întră bucatele.
vasuri	el.	Temelie pre carea să pune stîlpul.
vatologie	el.	Chip poeticesc, cînd acéleași cuvinte cu întoarsă orînduală le poftoréște.

G

galactea	el.	Drumul carile să véde pe ceriu.
gheneralis	lăt.	De niam, cel mai de frunte, cel ce cuprinde chipurile supt sine.

gheomandia	el.	Vrajă, când vrăjăsc pe crăpăturile pământului.
gnomon	el.	Ciasornic de soare, umbra soarelui carea arată ciasurile.

D

diathesis	el.	Orînduiala firii, năstăv, abaterea firii, în ce să pune firea.
dialectic	el.	Cela ce știe a să întreba după canoanele logicii.
dialog	el.	Voroavă carea iaste tocmită cu întrebare și răspundere.
democrație	el.	Stăpînire în carea cap ales nu iaste, ce toată țara poate intra la sfat.
disidemonie	el.	Țărămonii și aflările omenești în loc de dumnădzăiești cinstite.
discolii	el.	Nevoi, lucruri aspre, gréle, de neputut.
dihonie	el.	Neunirea sfatului, împărechere.//
duhul vinului	mold.	Vinars, vin prefăcut.

X

E

evghenie	el.	Niam bun, nemișie, de bună naștere.
evdemon	el.	Demon bun, înger, bunăvoia dumnădzăiască.
evlavie	el.	Cinste cu stidire, rușinarea de chip.
Evropa	el.	Una din părțile pământului, cea mai mică, despre apus.
evsevie	el.	Bună credință în Dumnădzău; pravoslavie.
Ethna	el.	Numele unui munte în Sichilia, carile, din sine aprindzindu-să, arde.
eclipsis	el.	Întunecarea soarelui sau a lunii.
ectonhrismon	el.	Cel ce iaste din tainele hrismurilor, prorociilor.
elegii	el.	Un fél de stihuri amestecate.
Ellada	el.	Țara Elliniască; Greția despre Evropa.
energhie	el.	Putința a face, făcătorie, lucrare.
enthimema	el.	Silloghism ritoricesc.
exighisis	el.	Tîlcuire, tâlmăcire, dezvălirea voroavii ascunse.
experienția	lăt.	Dovadă, ispită carea să face cu lucrul, cu simțirea.
exțentrum	lăt.	Loc carile iaste dinafară de mijloc.
epithimia	el.	Poftă, vrérea a avea ce nu are.
epifonema	el.	Cuvînt carile de cîteva ori în gura mare să strigă.
epiorchie	el.	Călcarea giurămîntului.
epitrop	el.	Namestnic, cela ce în ceva locul altuia ține.
epihirima	el.	Ori de ce să apucă cineva a face; încéperi.
erése	el.	Stricarea legii; cel ce deșchide învățatură minciunoasă.//
ermafroditis	el.	Cel ce iaste și bărbat și feméie sau îmblă în pofta a
etimologia	el.	Tîlcuirea a hireșului nume.

XI

Z

zizanie	el.	Neghină, sămînță sălbatecă în cea bună.
Zefs	el.	Bodzul carile să créde a fi părintele tuturor bodzilor. Planeta a dzilei gioi, de niamul său dzic să fie fost din ostrovul Critului.
zilotipie	el.	Témerea iubovnicului cătră ibovnică și împotrivă.

I

izgnanie	slov.	Izgonire cu de-a sila, trimétere în streinătate.
ithica	el.	Învățatură carea tocméște obicéile oamenilor, cetăților.

I

idea	el.	Chipul a fietecui lucru pre carile mintea plăzmuindu-] ca cum iaste îl înformuiaște.
idol	el.	Chip de bodz în piatră săpat sau în metal vărsat.
ielcovan	tur.	Gonitoriu de vînt să chiamă, un fel de pasiri carile nepărăsit în sus și în gios pe mare zboară.
ieroglifia	el.	Chipuri de pasiri, de dobitoace și de alte jigăanii și lighioi cu carile vechii în loc de slove să slujia.
interiecție	lăt.	La grammatică, una din céle opt părți a cuvîntului.
iroas	el.	Cela ce, după multe și vestite vitezii, capul pentru moșie ș-au pus.
ironic	el.	Cuvînt cu carele lăudăm pe cel de hulă și hulim pe cel de lăudat în șagă.
isimeria	el.	Ciasul în carile dzua cu noaptea sint de-a tocmă.

C

cabala	evr.	Învățatură disidemonească cu carea evreii Sfînta Scriptură după voie tilcuiesc.
cacodemon	el.	Demon rău; îngerul satanii; urgie dumnădzăiască.
catholichi	el.	A tot, peste tot, sobornică, a toată lumea.
capituluri	lăt.	Zacéle, condéie, capete.//
XII categorii	el.	Sint dzéce forme supt carile Aristotel toate ființele lucrurilor cuprinde ¹² .
catalog	el.	Izvod, catastih, însămnarea numerelor după orînduială.
catarracte	el.	Praguri în apă, pre carile apa să răstoarnă, sau zăstalniță la mori.
chentru	el.	Ținta, punctul carile iaste tocmă în mijlocul lucrului rătund.
colachie	el.	Lingușitură, voroava după plăcére.

comedie	el.	Figuri, voroave carile scornesc rîsul și închipuiesc istoriile adevărate.
comitis	el.	Stea cu coadă. Stea să naște și piiare.
condiții	lăt.	Aședzămînturi, legături, tocméle de pace.
correspondenții	lăt.	Unul cu altul pre taină răspunsuri a avea. Blénde.
cfartana	lăt.	Frigurile a patra dzi.
cfidditas	lăt.	Ceința, singură ființa lucrului, céia ce iaste.

L

lavinth	el.	Temniță supt un munte în ostrovul Critului săpată cu acela meșterșug ca ori pre cine slobod într-însa să nu mai poată ieși.
lacherda	el.	Un fél de péște în mare.
laringa	el.	Gîtul, gîtlejul, gîtlanul.
lembic	el.	Căldare cu carea scot rachiu sau apă de flori.
lemarghia	el.	Lăcomiia la mîncare, lăcomiia pîntecelui.
lira	el.	Alăută.
Livia	el.	Țara pe marginea Nilului pân' la oceanul despre amiazădzi.

M

mateologia	el.	Voroavă în deșert, buiguire, cuvînt fără socotială.
materie	lăt.	Orice supt formă s-ar supune — precum materia lumînării iaste ciara, săul.
megalopsihia	el.	Mărimea sufletului, neînspăimare.//
Mediterrannă	lăt.	Marea de la Stîlpii lui Iraclis până la Elispont.
melanholie	el.	Boală de voia rea; pătimirea întristării; fiarea niagră.
melodie	el.	Cîntare alcătuită, dulce, frumos tocmită.
merichi	el.	Părtnicească, partnică, de parte.
Mesopotamia	el.	Țara carea între Tigris și între Evfrath apele să cuprinde, Vavilonul.
metalon	el.	Orice materie vîrtoasă iase din pămînt, precum iaste aurul, argintul, arama, custoriul.
metamorfosis	el.	Schimbarea fétii; preobrajenie; schimosire.
meteris	tur.	Șanț, hendec, groapă în carea să aciudză oamenii la războiu, la cetate.
metafizic	el.	Cela ce are știința a celor peste fire.
metafizica	el.	Învățătura carea arată lucruri mai sus de fire.
mihanii	el.	Cinii cu carile să slujesc la vrémea războiului, meșterșuguri pentru luarea cetății.
mehlem	arăp.	Unsoare cu carea să slujesc țirulicii la rane.
mehenghiu	arăp.	Piatră pe carea ispitesc aurul, argintul de bun.
modul	lăt.	Chipul, mijlocul, liacul lucrului greu.
monomahia	el.	Bătaia, războiul numai a doi, poidinoc.
Monocheroleo-pardalis	el.	Inorog-leu-pardos, din trii numere într-un nume alcătuite.

XIII

monarhie	el.	Stăpînire carea singură stăpînește precum iaste a Turcului, a Niamțului, a Moscului.
Musele	el.	Șapte surori carile să dzic boadzele cîntării și a dăscălii să fie.

N

navarh	el.	Mai-marele corăbiii, reis.
nafaca	tur.	Obroc, mirtic, carele să dă în toate dzilele.
nedieresit	el.	Nedespărțit, lucru carile într-altă parte nu să poate abate.
neistelit	slov.	Netămăduit, nevindecat. Lucru carile nu poate avea liac.//
XIV—necromandia	el.	Vrajea carea să face asupra trupurilor moarte; la toate limbile în loc de păcat să ține.

O

onirocrit	el.	Izbînditoriu de vise.
omofil	el.	Tot de un niam, de o săminție; tot de un fêl.
orizon	el.	Zarea pămîntului, marginile ceriului, unde să pare că să împreună cu pămîntul.
omonie	el.	Împreunarea, unirea sfatului, învoința inimilor.
ohendra, ehidna	el.	Viperă, năpîrcă, neam de șerpe prea veninat carea crăpînd îi ies pui prin pîntece.

P

padzerh	agem.	Un fêl de piatră carea în șerpe și în inima cerbului rar iase.
palat	el.	Curte domnească, împărătiască.
palestra	el.	Armă de războiu, arc cu zemberec carile ca sinețul de la obraz să sloboade.
palinodie	el.	Cîntarea, cuvîntul carile de multe ori același să pof-toréște.
paradigma	el.	Pildă, asămănare a cuvîntului, arătare prin chipurile știute.
paradosis	el.	Învățătură nescrisă, din gură în gură lăsată, ce învață fiul de la părinte.
parahorisis	el.	Lepădare, întoarcerea fêții de cătră cineva, ales dum-nădzăiască.
Paremie	el.	Ciumilitură, cuvînt alta tilcuind; dzicătoare.
parisie	el.	De față, înainte a tot nărodul, la ivală.
parigorie	el.	Mîngăiare, liacul întristării.
parola	ital.	Cuvînt, cuvînt dat, stătătoriu, neîntors.
perigrapsi	el.	A șirui, a scrie, a însămna lucrul precum iaste.
period	el.	Drumul carile, întorcîndu-să, iarăși de unde au ieșit să întoarce, încungiurare, împregiurare.
peristasis	el.	Stare împregiur, orice pe lîngă altul să ține.

Pithianul	el.	De la Pithii, din locul unde era vraja lui Apollon.//	
Pithii	el.	Un loc în carile vestit era Apolon cu vraja.	XV
pilula	lăt.	Pirulă, gugoasă, bubușlie, carea dau doftorii de înghit pentru liacul.	
piramide	el.	Mormînturile împăraților Egiptului, cu mari cheltuiiale, ca carile nu să mai pot face.	
platan	el.	Un fêl de copaciu carile să face prea mare și trăiaște prea mult, să samănă cu paltinul.	
planeta	el.	Stea rătăcită, carea împlă împotriva altora.	
pleonexie	el.	Poftă, lăcomie spre avérea tuturor.	
pollipichilie	el.	Pestriciune, lucrul carile are multe fêțe, flori.	
politie	el.	Tot nărodul cetății, tîrgul, cetatea, fruntea, boierimea oamenilor.	
pompa	lăt.	Petrecanie, aliaiu, tocmala, slava, șicuirea oștii împărății.	
porii	el.	Găurici prin piialea omului, prin carile ies sudorile.	
porfiră	el.	Un fêl de marmure scumpă, vârgată în tot fêliul de flori, și o haină mohorîtă, carea numai împărații purta.	
praxis	el.	Facere după învățătură, urmarea lucrului.	
poslanie	slov.	Carte trimisă, scrisoare, răvaș.	
prezenție	lăt.	Starea de față, aflarea denainte, denainte la obraz.	
prezentuiaște	lăt.	Arată, de față îl scoate, înainte îl pune.	
pretenție	lăt.	Întinderea înainte, lucrul carile arată socoteala sfîșitului mai denainte.	
privat	lăt.	Deosăbit, înstreinat, chip carile nu iaste dintre dînșii.	
privileghii	lăt.	Ispisoacele, uricele, lăgăturile, aședzămînturile maimarilor.	
provlima	el.	Întrebare, cuvînt carile, înainte puindu-să, cêre răspuns și dezlegare.	
proimion	el.	Prédoslovie, capul voroavii, în carile tot chipul cazanii să arată.	
providet	lăt. și slov.	Cela ce cu înțălepciunea lucrurile, până a nu fi, cum vor cădea cu mintea le află.	
prodrom	el.	Povață, înainte-mărgătoriu.	
prothimie	el.	Voia inimii, liubov, nevoieța din suflet.//	
probă	lăt.	Ispită, dovadă, căutare, lucru adevărit.	XVI
prognostic	el.	Cunoștință înainte, gîcitoare, gîcire.	
professui	lăt.	A da învățătură, a mărturisi ce slăvește, a propovedui.	
procathedrie	el.	Ședérea mai sus, scaunul cel mai de sus, capul mési.	
polos arctic	el.	Stea carea nu să clătêște, fusul, carile de la noi să véde.	
polos antarctic	el.	Stea neclătită, împotriva ceștii ce să véde de la noi.	
provatolicoelefas	el.	Oaie-lup-fil, nume din trii numere alcătuit.	
pronie	el.	Mai denainte cunoștința dumnădzăiască, orînduiala vécinică.	
propozit	lăt.	Cuvîntul pre carile înainte îl punem, pentru ca mai pre urmă să-l dovedim; lucrul de carile ne apucăm.	

protasis	el.	Înainte punere, din trii să face un silloghizm dialectesc.
publică	lăt.	Politie, sfatul a toată cetatea, boierimea.

R

referendar	lăt.	Purtătoriu de răspunsurile împărătești. Boieria carea duce și aduce răspunsurile. Talhîsciu.
rețeta	ital.	Izvodzel de liacuri, carile trimăt doftorii la spițeri să facă liacul asupra boalei.
ritor	el.	Cela ce știe meșterșugul a vorovi bine; bun de gură.
romfea	el.	Sabie dintr-îmbe părțile ascuțită; paloș lat și drept.

S

savoane	el.	Pîndzele în carile învălesc trupurile morților.
salamandra	el.	Un fêl de jiganie pentru carea bănuiesc poeticii că lăcuiaște în foc.
sam	arăp.	Un fêl de vînt otrăvit, carile, lovind pe om, îndată să face cenușă și hainele-i putredesc.
samsun	arăp.	Coteiu mare și foarte vîrtos, carile pe urs biruiaște.
senator	lăt.	Sfêtnic, boiar de sfat, boiar mare.
sentenție	lăt.	Sfatul cel mai de pre urmă; cuvînt carile într-alt chip nu să mai poate muta, ales.//
XVII sicofandie	el.	Clevetă, clevetuire, trecerea cu cuvîntul.
șcandal	el.	Scandală, bîntuire, supărarea, împiedecarea voii.
șchithii	el.	Tot neamul tătărăsc; tătărimea.
schipticesc	el.	Cuvînt carile pururea supt prepus rămîne; era filosofi schipticii, carii în toate prepus avea.
schiptr	el.	Bețișor scurticel, carile obiciuți sint împărații în mîină a-l ținea.
solichismos	el.	Cuvînt carile nu iaste după canoanele grammaticii.
stemă	[el.]	Coronă, cunună, port împărătesc de cap.
stihie	el.	Începătura lucrului de materie, unii dzic să fie patru, alții trii, alții mai multe, alții numai una.
strofi	el.	Voroavă șuvăită, în multe părți întorcătoare, și înșelătură.
sofisma	el.	Știință înșelătoare, știință minciunoasă în locul aceii adevărate vîndută.
sfigmos	el.	Vină moale carea pururea să bate, de pre a căriia clătire aședzimîntul firii să cunoaște.
sferă	el.	Glonț, chipul din toate părțile rătund, precum iaste pămîntul, ceriul.
shizma	el.	Rumptură, scăderea credinței în pravoslavie.
shimate	el.	Chipuri, fêțe, arătările obrazului.
silloghismos	el.	Socoteală adevărată, carea la dialectici din trii protase să face.

simptomati	el.	Din tîmplare, din cădére, carile nu din tocmala înainte m�rg�toare s-au făcut.
sinod	el.	Sobor, adunarea a multe capete, sfatul de obște.
simperasma	el.	�ncheierea voroavii, trecerea din necuno�tin� la cuno�tin�.
simbathia	el.	�n �voin�a firilor; împreună pătimire.
sinonim	el.	Tiz, f�rtat, a cărora fiin�a niamului alta, iară numele unul.
simfonie	el.	Tot un glas, tocmirea la cuv�nt, la glas.
sinhorisis	el.	Iertare, slobodzenie, darea voii.
sistatichi	el.	A�edz�toare, întăritoare, stăruitoare.//
sistima	el.	A�edz�tur�, st�ruitar�, stare. XVIII
sirina	el.	Fată de mare, carile dzic că cu cîntecul adorme pe călători.
siurmea	el.	Un f�l de piatră v�n�t� cu carea v�ps�sc genele.

T

talant	el.	Iaste măsură carea trage 6 000 de dramuri. Talantu ¹ mare trage 80 de mine, iară mina, 100 dramuri.
temperament	l�t.	A�edz�m�ntul, stîmpărarea firii, întregimea sănătăţii.
tirannie	el.	St�p�nire asupra toare, vrăjmășie, silă.
titul	el.	Cinstea numelui, nume vestit, titulu�.
topicesc	el.	De loc, de mo�ie, de �ar�, de p�m�nt.
traghelaf	el.	Capră-cerb, adecă dobitoc carile nu să află.
tragodic	el.	C�ntec, ver� de j�le, h�olitur�, bocet.
tractate	l�t.	Tragere, zbaterea cuvintelor, ales de pace.
trigon	el.	Chipul, figura în trii col�uri, în trii unghiuri.
tripos	el.	Cu trii picioare. Scaun în trii picioare.
tropuri	el.	Chipuri, mijloce, lesniri, împodobiri ritoricești.
tropicesc	el.	Cela ce să ține cu sau de tropuri.
tropic	[el.]	Să chiamă dunga ceriului din carea soare să întorce, veri la suit, veri la cobor�t, Racul, Capricornul.

F

- fantazie	el.	P�r�re, închipuirea minții.
figură	l�t.	Chip, formă, schizmirea trupului.
filaftie	el.	Trufie, dragostea, iubirea sa.
filoprosopie	el.	F��arnicie, căutarea voii pe str�mb�tate.
fizic	el.	Cela ce știe �tiin�a firii.//
fiziognomie	el.	�tiin�a firii de pre chipul obrazului �i a tot trupului. XIX
f��chie	tur.	Gunoiu, balegă de cal, balig�.
filohrisos	el.	Iubitoriu de aur, lacom la avuție.

TH

teatru	el.	Locul privéliei în mijlocul a toată ivala.
theologhicesc	el.	Lucru carile cu voroava dumnădzăiască să ține; cel ce iaste din theologie.
— theorie	el.	Privală, știința, vidérea, cuprinderea minții.
therapevtis	el.	Cel ce face după voie; slugă, cel ce aduce altuia odihnă.
thronul	el.	Scaun de cinste împărătesc, stăpînesc.

H

harmonie	el.	Cîntare dulce, după meșterșug tocmită.
himera	el.	Dihanie carea în lume nu să află, ciuda nevădzută, neaudzită, afar din ființă.
— hirograf	el.	Scrisoarea a hirișei mîni, zăpis cu mîna lui scris.
hiromandie	el.	Vrajea carea pe crăpăturile și în frînturile mîinii să face.
hersonisos	el.	Ostrov carile cu dosul să ține de uscat, cotitură, scruntariu.
— hrismos	el.	Vrajă, prorocie, descoperirea a tainelor, până a nu fi.

O

— oxia, varia și alalte organ	el.	Caută pre rîndul la grammatică. Cinie, măiestrie, lucruri cu carile să fac alte lucruri.
----------------------------------	-----	---

Ț

— țircumstanții țirulic	lăt. leș.	Peristases, el. Lucrurile ce stau pre lîngă altele. Vraciu carile tămăduiaște ranele, frînturile.
----------------------------	--------------	--

Č

cira	tur.	Un fél de copaciu ca molidvul cu a căruia surcélé săracii în loc de lumîinare să slujesc.//
------	------	---

Ş

şerbet	arăp.	Băutură de doftorie și tot ce să bea.
--------	-------	---------------------------------------

Ia

iasimin	agem.	Un fél de copăcel, să suie ca vița și face flori albe cu puțin ghiulghiuli amestecate, prea frumos miro-sitoare.
---------	-------	--

Ps

psifisi el. A însămnă spre cinste, spre suirea stepenii, alégere.

I

ipervolicești el. Laude peste puțința firii, când dzicem: frumos ca soarele, mînios ca focul, înger pemintian.

ipoghei el. Cei ce lăcuiesc pe fața pămîntului dedesupt și vin talpele noastre la talpele lor.

ipothetică el. Întrebare suppusă, carea dzicem: de va fi așé, va fi așé.

ipochimen el. Lucrul ce dzace supt altul, ca cum iaste materia supt formă, lîna supt vâpsală.

ipohondriac el. Boală carea smintéște fantazia, slăbiciunea părților trupului carile sint pregiur inimă.

ipohthesis el. Suppunere, lucrul pre carile altele să sprijenesc. Așij-derea, ipohthesis să înțelége arătarea și materia, carea céle mai de treabă capete supt dînsa strînge. Iar la ritori să înțelége întrebare hotărîtă și sfîrșită pre lîngă carea toate marginile întrebării să învîrtejesc.//

ADEVĂRATĂ PENTRU LUCRURILE CARILE ÎNTRE DOAĂ MARI ȘI VESTITE, A LEULUI ȘI A VULTURULUI¹³, MONARHII S-AU TÎMPLAT ȘI PRIN VRÉMEA A 1700 ANI¹⁴ DE VRÉDNICE A SĂ CRÉDE SCRITORIU, FOARTE PRE AMĂNUNTUL ÎNSĂMNATĂ, CARILE PRIN TOT CURSUL VREMII ACEIA ÎNTRE VII AU FOST, DE VÎRSTĂ LA 3100 ANI¹⁵ FIIND, CÎND SFÎRȘITUL ÎNCEPUTEI SALE ISTORII A VIDEA S-AU ÎNVREDNICIT.

PARTEA 1

Mai denainte decît temeliile Vavilonului a să zidi¹⁶ și Semiramis¹⁷ într-însul // raiul spîndurat (cel ce din șapte ale lumii minuni unul iaste) a sădi și Evfrathul între ale Asiii ape vestitul prin ulețe-i a-i porni, între crierii Leului și tîmplele Vulturului vivor de chitéle¹⁸ și holbură de socotéle ca aceasta să scorni. Leul dară de pre pămînt (carile mai tare și mai vrăjmașă decît toate jigăniile¹⁹ cîte pre fața pămîntului să află a fi, tuturor știut iaste) și Vulturul din văzduh (carile precum tuturor zburătoarelor împărat iaste²⁰, cine-și poate prepune?) în sine și cu sine socotindu-să, și pre amănuntul în samă luîndu-să, după a firii sale simțire așé să cunoscură, precum mai tari, mai iuți și mai putincioasă dihanie decît dînșii alta a fi să nu poată²¹. Însă singuri cu a sa numai știință și simțire neîndestulindu-să, cu a tuturor a altor ale lumii jiganii și pasiri a lor socoteală să adeverească și să întăriască vrură, ca precum într-acesta chip să fie cătră toate dovedind și din gura tuturor mărturisire luînd și împărăția ce-și alesése și socoteala ce în gînduri își pusése în véci nemutată și neschimbată să rămîie. Așé dară Leul — jiganiile în patru picioare clătitoare, iară Vulturul — pre céle prin aer cu péne // și cu aripi zburătoare ca la un sfat îndată le chemară și în clipală le adunară²². Deci denaintea Leului mai aproape acélea jiganii sta, carele sau în colți, sau în unghi, sau într-altă a trupului parte arme de moarte purtătoare poartă²³, precum iaste Pardosul²⁴, Ursul²⁵, Lupul²⁶, Hulpea²⁷, Ciacalul²⁸, Mîța sălbatecă²⁹ și altele ca acéstea, carile de vărsarea singelui nevinovat să bucură și viața hireșă în moartea streină le stăruiăște³⁰. Iară înaintea Vulturului mai aproape sta pasirile, carile sau în clonț, sau în unghi lance otrăvite, aducătoare de rane netămăduite au³¹, precum iaste Brehnacea³², Șoimul³³, Uleul³⁴, Cucunozul³⁵, Coruiul³⁶, Hîrățul³⁷, Bălăbanul³⁸, Blendăul³⁹ și altele asémenea acestora, carele într-o dzi singe de nu vor [văr]sa și moartea nevinovatului de nu vor gusta, a doa dzi perirea sa fără greș o știu. Acéstea într-acesta chip fietecarea în partea împăratului său și la ceata monarhiii sale locul cel mai de frunte și stepăna⁴⁰ cea mai denainte ținea. Așé dară era orînduiala dintăi. Iară orînduiala a doa la Leu o ținea ciinii⁴¹, ogarii⁴², coteii⁴³, mîțele de casă⁴⁴, Bursucul⁴⁵, Nevăstuica⁴⁶, Guziul⁴⁷, Șoarecele⁴⁸ // și alte chipuri asémenea acestora, carele pre cît sint vînătoare, pre atîta să pot și vîna

și pre cît eale pre altele în primejdiia morții pot duce, pre atîta și nu mai puțin de la alții lor li să poate aduce. Iară la Vultur a doa tagmă o cuprindea Corbul⁴⁹, Cioara, Pelicanul, Coțofana, Puhacea, Cucovaia, Caia⁵⁰ și altele lor asemenea carele mai mult de prada gata cu truda altora agonisită, fie macară și împuțită, decît de proaspătă, cu a lor ostenință gătită, să bucură. Iară a triia tagmă și céle mai de gios praguri (căci acéstea în scaune a ședea nu să învrednicesc)⁵¹ le ținea jiganiile și pasirile carile în sine vreo putere nu au, nici duh vitejesc sau inimos poartă, ce pururea supuse⁵² și totdeauna în cumpăna morții dramul vieții li să spîndzură; (că sufletul suppus de țénchiul⁵³ negriiei departe stă) precum iaste Boul⁵⁴, Oaia, Calul, Capra, Rîmătoriul, Iepurile, Cerbul⁵⁵, Căprioara⁵⁶, Lebăda⁵⁷, Dropiia, Gînsca, Rața, Curca, Porumbul, Găina, Turtureaoa⁵⁸ și alalte, cineși după niamul și chipul său. Ce pre acéstea nu pentru altă ceva li-au adunat, ce

5 numai pentru ca nu cumva vreuna să dzică că de acea adunare // știre n-au avut, nici în ceva pricină să poată pune, ca cum la acea adunare neaflîndu-să, sfatul cel de pre urmă ce s-ar fi ales n-au înțeles. Așé cît toate firile de duh purtătoare, carile întru monarhiia acestor doaă stihii să află, precum vreuna macar de față n-au fost, să nu să numască, nici din hirograful de obște⁵⁹ numele să le lipsască.

Adunarea dară a cestor doaă monarhii și orînduiala a cestor doaă soboare⁶⁰ într-acesta chip după ce să orîndui și să tocmi, dintr-îmbe părțile cuvînt mare și poruncă tare să făcu, ca olăcari cu cărți în toate părțile și alergători⁶¹ în toate olaturile⁶² să să trimață, ca prin toate țările și orașurile, crainici⁶³ strigînd, de această mare a marelor monarhii adunare, tuturor în știre să dea, și cu de-adinsul iscotind, să poată cunoaște de iaste lipsind vreun chip din vreun féliu din duhurile purtătoare și de nu să află cu toții la această a tuturor adunare și de obște împreunare⁶⁴. Așijderea îngrozături și înfricoșeturi să să dzică porunciia unuia ca acelaia, carile

6 la acel sobor a să obști ar tăgădui sau alt féliu de pricini spre // apărare ar scorni și celuia ce cît de puțin în ceva împotrivire ar arăta, plata cu pedeapsa morții și cu prada casii i să punea⁶⁵. Așé dară, cu cuvîntul deodată și porunca li să pliniia și, precum s-ar dzice cuvîntul, deodată cu gîndul pretiutindirile și pre la toți sosiia (că véstea aspră tare pătrunde urechile și inima înspăimîntată îndată simte sunetul) de vréme ce de alergăturile iuților olăcari și de tropotele picioarelor a neobosiților alergători toată pulberea, de pre toată calea, în ceriu să rădica⁶⁶. Toate văile adînci de tari strigări tare să răzsuna; toate a munților înalte vîrvuri de iuți chiote și groase huiete în clipă să covîrșiia și toți cîmpii pustii și necălcați de groznice strigări și de fricoase lăudări să împlea. Nu era dară, nici să putea afla uréche în văzduh și pre pămînt carea, de strașnic sunetul veștii și de groznic cuvîntul poruncăi aceștii, să nu să sfredeliască; nu era, nici să afla într-acéste doaă stihii dihanie, carea de virtutea și puterea învățăturii aceștii cu mare frică, cu neîncetat tremur

7 și cu nespūsă groază să nu să clătiască (că cu cît véstea // oțărîta mai de năprasnă vine, cu atîta mai mare tulburare și grijă scornește); de care lucru într-alt chip a fi nu putu, fără numai cu toatele deodată, cu cuvîntul, porunca cu fapta pliniră și la locul însămnat și sorocul pus să găsiră. Așé dară, a marilor acestora împărați poruncă tot deodată și dîndu-să și plinindu-să, toate jiganiile uscatului și pasirile văzduhului în pripă să adunară și fietecarea, după chipul și niamul său, la ciata monarhii sale să alcătuiră. La care adunare cineși în partea împăratului și oblăduitoriului său dîndu-să, și una de alta deosăbindu-să, lucru ca acesta a fi să tîmplă (că mai totdeauna obiciuit lucru iaste, la adunări mari ca acéstea oarecare ameste-

cături și împoncișturi a să face și de multe ori pentru mici și în samă nebagate pricini, cu cât iaste mai mare adunarea, cu atîta mai mare să face și împărechere)⁶⁷. Deci, precum s-au pomenit, fietecarea cu ciata sa, în partea monarhului să alegea, și una după alaltă la orînduiala sa să alcătuia; iar mai pre urmă decît toate, Lilia-cul⁶⁸ urma, carile cu aripile ce zbură și cu slobodzeniia prin // aer ce îmbla, spre ciata zburătoarelor, adecă supt stăpînirea Vulturului a fi îl arăta, iară amintrilea într-însul alalte hirișii socotindu-să, în niamul jiganiilor supt domniia Leului îl da. Care lucru pricina cercetării, apoi și a gîncevii între doaa monarhii fu: fietecarea socotind că chip ca acela șie suppus a fi s-ar cuvini și de nu s-ar și cuvini, să i să cuvie a sili, i s-ar cuvini (căci lăcomiia slăvii nu bunătatea sau folosul lucrului privêște, în carile să slăvêște, ce numai pre altul mai gios decît sine a pune socotêște, fie macară și fără de folos; încă de multe ori și pagubă de i s-ar aduce sau necunoscînd și nevrînd, sau vrînd și cunoscînd priimêște)⁶⁹. Pentru care lucru într-îmbe părțile féliu de fél de voroave scornindu-să, cu multe chipuri de cuvinte grețose urechile amînduror împăraților împlea. Căci fietecările cu inima spre partea împăratului său trăgînd și cu sufletul spre adaogerea monarhiii sale stăruind, lor biruința socotiia și precum așé să fie cu cale adeveriia. Iară amintrilea de s-ar cumva tîmpla, dzicea că scădêrea cinstii (care lucru mai vîrtos decît alalte, inimile stăpînitorilor împunge) și micșurarea // slăvii numelui monarhiii sale a fi și a să face aiavea striga: 9
(O oarba jiganiilor poftă! lucrul din potrivă nesocotind, că mintea și socoteala slăvii la aceasta să sprijenêște, că ea cearcă pre cela ce nu o cunoaște, vorovêște cu cela ce nu o aude, cu acela are a face carile nu au vădzut-o, după acela mêrge carile de dînsa fuge, pre acela cinstêște carile puțin în samă o bagă, pre acela ce nu o poftêște îl poftêște, celuia ce nu o va înainte îi iase, și celui necunoscut pre samă să dă. Iară hirișii slăvii cea mai cu de-adins iaste ca să părăsască pre cel ce o cinstêște și cu acela să rămîie carile o necinstêște). Amîndoi, dară, împărații nu puțin fură clătiți de împotriva cuvinte ca acêstea și fietecările în valurile chitêlelor ni în sus, ni în gios sălta (că inima neaședzată, ales pentru lăcomiia cinstii, în mai mari valuri înoată decît corabiia în ocean), de vrême ce pre o parte socotiia că de vor scoate întrebarea aceasta la ivală, oricarile pofta inimii sale ar izbîndi, nu puțină întristare și a voii frîngere celuilalt a aduce s-ar socoti. Iară pre altă parte, pofta lăcomiiei și jélea mărimei numelui și a lățimei împără//țiiei ca cu o nepotolită și nestînsă de foc pară îi pîrjoliia (că focul poftii nu mai gios în stepăna arsurii iaste decît metalul înfocat) și într-alt chip stîmpărarea aceii înfocări și potolirea aceii arsuri a fi sau a să face nu socotiia, fără numai ce va și ce poruncêște, acéia să să facă. Ce această sentenție precum amîndoi în inimă o avea, așé unuia cătră altul precum cêrerea nu i să va trêce adeveriți era (căci iute iaste adulmăcarea adeveriții unde a sufletului pătîmire într-altul de pre a sa o măsură cineva). Și așé acești doi împărați într-un nepovestit chip cu duhurile în sine tare să lupta și precum unul nu biruia, așé altul nu să biruia; ce numai ca cum preste putêrea simțirilor ar fi, între sine o luptă nesimțită simții, și precum spre biruință ceva nu nedejduia, așé precum nu să va birui nedejduia. Putêrea a cunoștinții sfîrșitului într-amîndoi lipsiia și cineși după pofta sa în ceva a să îndestuli sau a să odihni neputînd, cu sufletele numai, tînd biruia, tînd să biruia (că precum îndreptariul nu mai mult pre lucrul strîmb de strîmb dovedêște decît pre nine (!) de drept). Așé și ei, unul de pre măsura altuia, cât și ce ar putea să măsura și să pricepea.

- 11 Într-acesta chip ei singuri șie adevărindu-și // din toată socotiala carea înainte își punea, departe de la țenchiu-i să abătea⁷⁰. Cîtăva vrême dară războiu ca acesta, ca cum duhnicesc⁷¹ s-ar putea dzice, între acești doi monarhi vrăjmași să bătea și unul a altuia pofta nesimțitoréște tare pătrunde, atîta cît prin neștiință, a amînduror știința să împreuna și pînă mai pre urmă a amînduror sentenția și alégerea sfatului la un săvîrșit să împropiia și să lipiia (că sufletele înțelepte macar și asupra vrăjmășiii socotéllii drépte⁷² să pliacă). Adecă fietecarile lucrul acesta într-acesta chip să să caute și să să aliagă socotiia, în carile nici cinstei în ceva betejire, nici spre a necinstii obrăznicire să să dea, ce ca cum încă la urechile lor scrișnetul strîncenoaselor acestora voroave încă n-ar fi agiuns și ca cum ideoa acestui primejdios sfat în mintea lor încă nu s-ar fi cuprins (că de multe ori a luc[ru]rilor prepuse acoperire vîrtoase liacuri aduce ranelor, carile la ivală de s-ar scoate, așéși de tot s-ar face netămăduite). Așijderea (mai cu iușor iaste a să sufferi obrinteala ranii la aer scoasă decît patima sufletului cătră împotrivicul său arătată). Și așé fietecarile pre sfétnicii săi deosăbi chemînd, într-acesta // chip le porunciră dzicînd (pentru lucrurile mici mari gilcéve a scornî, a înțelepților lucru nu iaste; macară că aceasta și la cei înțelepți de multe ori s-au vădzut). Deci socotim, pre cît în puțință va fi, sau noi de la dînsele, sau pre dînsele de la noi să le abatem (că pre cîtă vrednicie iaste cineva în vrajbă a nu întra, pre atîta iaste, și nu mai multă, din vrajbă a ieși). De care lucru dzicem în descîlcitura gilcévii aceștia, putérea monarhiii noastre lîngă noi să oprim și pre dimocratia voastră epitrop monarhiii noastre să punem. Carea lucrul acesta să-l scuture, să-l iscodească și ce ar fi dintr-îmbe părțile mai cu cale și mai cu cuviință, acéia să aliagă și să isprăvască, așé ca pănă înaintea féții noastre a nu ieși din toate nodurile să să dezlége, ca oricînd ar vini, ori într-a cui parte cea mică jigăniuță ar tréce, ca cum din véci și din bătrîni așé ar fi fost obiciuit, iară nu ceva nou și de curînd s-au scornit⁷³ (căci amintrilea pricina clătirii dîndu-să, odihna și liniștea fără tulburare și strînciunare a fi nu poate). Lăudară sfétnicii sfatul împăraților lor, și cu mare minune mintea și înțelepciunea lor cu nespuse măriri în ceriu rădicară, pentru căci în // chivernisala lucrurilor publicăi sale nu atîta célea ce pot, pre cît célea ce nu pot socotesc, și nici cu puțința își slobod mîndriia, nici cu neputința își ațîță mîniia (că neputința aduce mîniia și mîniia aștiaptă izbînda); ce precum cu puțința spre umilință și blîndéțe, așé cu neputința spre a gilcévii potolire s-au slujit (căci la cei mai puțin domoliți neputința prinde obrazul puținții, și de lucrurile de neputut să apucă) (iară împotrivă, cei ce la poarta vredniciei slujesc, adése s-au vădzut că mai cu fericire le isprăvéște neputința cu părăsirea, decît puțința cu prepus⁷⁴, cu începerea. Căci neputința neîncepînd de nu-și foloséște, încailea nu-și strică; iară puțința în mîndriia sa amăgindu-să, lucruri peste puțința sa începe și la săvîrșit a le duce nu poate, carea fără greș în loc de folos pagubă îi aduce). Așé dară senatorii⁷⁵ după ce cu nesăvîrșite (precum s-au dzis) și vécinice laude cineși pre împăratul său binecuvîntară, cu toții la locul și la scaunele sale să întoarsără. După acéia unii cătră alții vești pentru adunarea de obștea dimocratii⁷⁶ a triméte începură. Pentru ca cel tăcut între inimile împăraților // făcut sfat înaintea tuturor să-l puie și fără betejirea și julirea cinstii, a slăvii numelui împăraților lor la ivală să-l scoată, în care descoperire sentenția sfatului monarhilor săi să să așédze și să să adevérédze (însă acesta lucru asémenea să făcu celora căroră de mare căldura văzduhului denafară, cea în trupul său născută din fire căldură, tare spre clă țire li să pornéște

și s³tea v³rtos li s³ pricin³ște, c³riia liacul o umedzal³ă limpid³e și r³ce fiind, ce ac³ia lipsind, alta ³mpotrivic³ă, adec³ă limpede umedzal³ă, dar³ă c³lduroas³ă de fa³ț³ă affin-
du-s³ă, precum iaste duhul vinului sau alta acestuia as³emenea, și de limpegiune
numai și umedzal³ă am³gindu-s³ă — pu³țin pentru hirișii r³ac³elii și a c³ldurii grij³ă
purt³ind —, pentru ca s³tea s³-și s³țimpe mai pre larg dec³it s-ar c³dea o ³nghite, ce
aceasta mai pre urm³ă în vasele priimitoare⁷⁷ m³rg³ind și dup³ă a sa fire cu cea din
naștere a trupului c³ldur³ă ³mpreun³indu-s³ă, c³ci am³ndoa surori a unui p³rinte,
a soarelui sint, sc³p³ăr³aturile sc³nteilor dint³ai pu³țin cl³ătite înc³ă mai iute cl³ătindu-le
și pornindu-le — ca cum iaste osia neuns³ă în butea ro³ții uscate —, din sc³nteii sc³p³ăr³-
toare, // par³ă ard³ătoare s³ face⁷⁸. Din carea mai mare p³irjol de s³ete s³ă ijd³ărește 15
și în materiia mai de nainte g³ăt³ă cu iu³țimea p³ătrundzind, mai mult s³tea s³ă spu-
dz³este și s³ă l³ățește — c³ci dup³ă socoteala unor filosofi toat³ă materiia focului iu³țime și
forma-i iute cl³ătire iaste —, c³riia ceva ³mpiedecare nepuindu-s³ă, f³ără nici un prepus
toat³ă umedzala din fire ar usca și dup³ă cea de s³v³șit usc³ăciune cea de perire putre-
giune cu bun³ă sam³ă ar urma). Într-acesta chip fu și înv³ățatura ³mp³ărașilor, într³ind
în urechile suppușilor. C³ci ce mai denainte cu lumina stidirii f³etelor ³mp³ărașilor
într-înemile gloatei ³ntunecat (c³ci lumina mare pre cea mic³ă ³ntunec³ă)⁷⁹ și near³ătat
era, acmu cu lipsa ei, toate f³ără nici o siial³ă și stidire la ival³ă ieșii (c³ă precum
lumina soarelui s³ă are c³tr³ă alalte st³ele, aș³e chipul ³mp³ăratului c³tr³ă senatori și
alalt³ suppuși iaste. Și precum în prezenții lui toate s³ă fac nev³ădute⁸⁰, iar³ă în
lipsa lui cea c³ț de mic³ă și de departe lumineadz³ă și sc³nteiazd³ă, aș³e înaintea
f³etii ³mp³ăratului toate chipurile suppușilor s³ă micșoreadz³ă și toat³ă gura slobod³ă
s³ă înfr³ineadz³ă⁸¹. Iar³ă în dosul lui și cel // mai mic în palatul lui, precum schiptrul 16
³mp³ăratului în m³ina sa poart³ă s³ă arat³ă). C³ă dup³ă ce tr³imbița pozvoleniii⁸² dimo-
cratii în audzul tuturor c³nt³ă, dintr-³imbe p³ărțile fietecare dihanie glas de sfat și
bolbăitur³ă de înv³ățatur³ă începu a da; și aș³e c³ți mai denainte era ascult³ători, at³ițe
atuncea s³ă făcur³ă înv³ățători dintr-a c³ror³ă cuvinte și sfaturi alt³ă ceva nu s³ă înțe-
legea, f³ără numai chiote netocmite și huiete neaudzite (c³ă precum nenum³ărate
picăturile ploii din nuori cu repegiune pre p³ăm³int c³ădzind un huiet oarecare dau,
iar³ă vreun glas tocmit nici cum, și precum a unui organ de muzic³ă toate coardele
deodată lovindu-s³ă o r³ăzsunare oarecare dau, înș³ă vreo melodie tocmit³ă și dup³ă
pravilele muzic³ăi alcătuit³ă nici cum nu s³ă aude⁸³, carea puterii audzului mai mult
îngreșere aduce dec³it pl³ăcere, aș³e iaste și voroava a mulți și totdeodată). Într-a-
cesta chip și jiganiile ac³stea într-at³ita voie slobod³ă v³dzindu-s³ă, cu toatele socotii
c³ă carea mai tare va putea striga, ac³ii³ă înv³ățatur³ă s³ă va asculta. Aș³ijderea deos³ăbi
ce ar fi fost destul³ă și înc³ă de prisosal³ă gilciava pentru al³egerea ac³ei pasiri dobi-
tocite sau a jiganiii p³ăs³arite, înc³ă mai // mai (!) mare era dihoniia și zarva carea 17
între d³insele s³ă făcea, cine ar giudeca și cine s-ar giudeca, carea ar sf³ătui și carea
s-ar sf³ătui (precum aiavea iaste c³ă unde lips³este încep³ătura st³ăruitoare, toate mij-
locile încep³ăturii nest³ăruitoare s³ă s³ă fac³ă). Ce pentru ca într-un cuv³nt s³ă dzic, toate
spre tulburare și neaș³dzare s³ă întors³ese, aș³e c³ț ce s-ar fi spre binele și folosul de
obște nedejduit spr³ă r³ăzsipa și pr³ăp³ădeniia tuturor s³ă făcea. ³imbe p³ărțile am³ndurilor
monarhiilor într-acesta chip ³mp³ărechendu-s³ă și f³ără nici o isprav³ă din cuvinte
deș³erte numai oproșc³indu-s³ă și ce mai cu cuviinț³ă de gr³ăit și de făcut ar fi nedomi-
rindu-s³ă. Totdeodată și f³ără v³este, în mijlocul teatrului, jiganiia carea Vidr³ă⁸⁴
s³ă chiam³ă, cu mare obr³ăznicie s³ări și într-acesta chip proimiul voroavei sale începu:
„Vestit³ă axiom³ă între cei fizicești filosofi iaste c³ă cel de-aș³emenea iub³este pre cel

18 șie de-asémenea ⁸⁵ (iubirea dară cătră cel șie de-asémenea va să aréte neiuibirea cătră cel șie nu de-asémenea). Așé dară, pasirea zburătoare oricînd pricina pasirii șie de asémenea ar grăi, totdeauna mai cu priință partea i-ar ținea decît pravila // dreptății ar pofti. Așijderea, oricînd dobitoc pentru dobitoc în pricină ar vorovi, mai cu iubirea firii l-ar ocroti decît dreptatea giudecății ar sufferi, și așé într-îmbe părțile mai mult fățarnicie decît omenie sau mai mult asupreală decît dreaptă socoteală s-ar face, de unde urmadză ca supt poala priinții sau a nepriinții pururea chipul adevérinții ascuns și acoperit să rămîie (că precum în teaca strîmbă sabiia driaptă, nici în teaca dreaptă sabiia strîmbă a întra nu poate, așé unde iaste luarea fétii sau strămurarea priinții, toată nedéjdea giudecății drépte afară să scoate). Pentru care lucru eu cu proasta mea socoteală, așé mai de folos a fi ași afla ca gilciava a atîtea guri în zădar să părăsim și un chip ca acela să găsim, carile într-îmbe părțile a face să nu aibă, pentru ca priința firească mai mult într-o parte sau într-altă parte să nu-l năstăvască ⁸⁶, ce numai orice ar pofti dreapta socoteală, acéia să dzică, să facă și cu giudecata să aliagă (că dreptul giudecătoriu întăi pre sine de drept, apoi pre altul de strîmb giudecă, și întăi ascunsul inimii sale de fățarnicie curățește, apoi pre altul sau din nevoie îl izbăvește, sau după a lui vină îl osindéște). Așijderea ași sfătui, ca ori în ce chip s-ar putea, cu un cias mai înainte // hotar și săvîrșit gilcévii aceștia să punem (că gilceava lungă atocma iaste cu boala hronică), ca nu cîndai mai îndelung scuturîndu-să și cernîndu-să voroava cătră acéstea, încă mai multe shismate și erése să să scorniască, pre carile sau prea cu mult greu, sau nici cum vreodată a le potoli veți putea” ⁸⁷.

19 Acéstea încă vorovind Vidra și încă bine sfîrșit cuvîntului său nepuind, preste a tuturor nedéjde pasirea carea să chiamă Bîtlan ⁸⁸ cu mare mînie și probozală a o țistui începu și groznice sémne din ochi și din cap să tacă îi făcea și cătră acéstea o aporie ⁸⁹ ipothetică dzicînd, scornia: „Tu, o, Vidro, di-ai fi sau din pasirile zburătoare, sau din dobitoacele pre uscat îmblătoare, ar putea cineva dzice că doară a îmbe părților în ceva mai denainte știința ai fi avut. Iară acmu jiganie în niam prepus, dintr-altă stihie, și supt altă monarhie suppusă fiind, cum socotești că pentru lucrurile ție în rădăcina lor necunoscute învățatura cea mai bună și sfatul cel mai ales a da vii putea? Ce mai bine ar fi, precum mi să pare, pentru lucrurile carile în înaintea mărgătoare simțirea nu li-ai avut a le ști și a le cunoaște,

20 să nu te fălești (că precum toată știința din povața simți//rilor să află, toată lumea știe, căci nu orbul, ce cel cu ochi giudecă de văpséle ⁹⁰, și cel cu urechi, iară nu cel surd, alége frumsétea și dulciața viersului). Au nu tu odănăoară prin fundul mării prinblîndu-te și spre vînarea péștelui șipurindu-te, eu din fața apei te oglindiiam? Ce poate fi că sau nechemată ai vinit la locul ce nu ți s-au cădzut, sau, de ti-au chemat cineva, prin greșala neștiinții aceasta s-au făcut. Căci Cîinele Mării și Vidra cu jigăniile uscatului ce treabă sau ce amestec pot avea?⁹¹ Au doară vii să dzici că din fire așé ești tocmită, ca de pre uscat fiind, putére să aibi prin multă vréme în apă, fără a aerului trebuință a te zăbăvi să poți?⁹² Ce aceasta mai vîrtos împotriva ta face, căci au pute-va racul jiganie de pre uscat a să numi, căci căci (!) cu dzilele prin otavă să paște și din aer vreo înădușală sau putregiune nu i să naște? De care lucru, precum mi să pare, negreșit socotesc că cum cu mare obrăznicie la adunare nechemată ti-ai aflat, așé mai cu mare nerușinare, de nime neîntrebată, sfat, și acesta spurcat, ai dat (că pre cît iaste de folos la vrémea de trebuință cuvîntul

cuvios, cu atîta iaste de împuțicios cuvîntul aceluia carile de nime neîntrebat tuturor
dă sfat). În inima ta aceasta ascuns avînd // ca cu o voroavă vicleană și cu un 21
obraz ce nu știe a să rușina, dooă vicleșuguri să poți așterne și cu dooă răutăți să te
poți acoperi. Una, că chip după învățătura ta cercîndu-să, pre tine să te afle și apoi
cu sfatul și alégerea a monarhii mari ca acéstea, giudecătoare și alegătoare tuturor
împotrivorilor lor puindu-te, lumea să dzică precum tu decît toate alalte mai cu
minte și mai cu socotială să fii. De ciia, tu, jiganie mijlocie și de niam cu prepus ⁹³
fiind, prostiia în evghenie să ți să întoarcă (căci toată evgheniia la muritori în lauda
numelui videm că să stăruiaște) ⁹⁴. A doa, că macară cum mai mult dobitoacelor
în patru picioare asămănîndu-te (precum singură tu cu al tău cuvînt ti-ai legat)
(căci la cel cunoscătoriu mai tare să ține și iaste legătura hireșului cuvînt decît
frenghiiia întreită ⁹⁵ de la altul înfășurată), mai mult în cumpăna dobitoacelor greui-
mea dreptății să pleci, și după fățarniciia priinții, iară nu după pofta dreptății,
giudecata să abați. Însă eu o pasire și de niam și de minte proastă fiind (căci nici
în carne vreo dulciață, nici în péne vreo frumséte ⁹⁶ port), mai mult a grăi nici
pociu, nici mi să cade, fără numai ce și cît într-adevăr // am înțeles și am știut, 22
acéia din prostiia inimii am grăit. Iară giudecata fie a înțelepților”. Toate gloatele
de cu socoteală cuvintele a prostului Bîtlan nu numai cît să mirară, ce încă și
foarte plăcîndu-le, cu mari laude le lăudară, căci nu puțin prepus în inimile tuturor
întra pentru a Vidrei fără véste voroavă, nepoftită învățătură și necerșută sfătui-
tură ⁹⁷. Și așé, îndată despre partea pasirilor, într-o inimă și într-o gură, cu toate
alégere făcură că precum Vidra nicicum în ciata zburătoarelor nu să poate numi,
așé și din monarhiia dobitoacelor trebuie a lipsi. La care sentenție mai multă sfadă
și voroavă strînciunată s-ar fi scornit, și mai multă ocară s-ar fi lucrat de n-ar fi
fost Brebul ⁹⁸ lucrul cu un cias mai înainte spre descoperirea adevărului apucat.
A Brebului dară voroavă într-acesta chip fu: „Vidra odănăoară din niamul nostru
și era și să ținea, și cu noi de-a valoma și hrana și traiul îi era (precum și fața
și floarea părului o vădește, macar că statul trupului de mojiicie i s-au schimosit,
și s-au logoșit), pre carea noi vădzînd-o că cu vrémea mărima sufletului carea la //
noi iaste, precum toată lumea știe că partea trupului cea roditoare, carea în cevaș 23
macară betejîndu-să, de grabnică moarte aducătoare iaste, pentru a vieții sprijeneală
a o rumpe și de la noi a o lepăda, nici ne îndoim, nici ne ferim. Aceasta dară a
sufletului vitejie, precum am dzis, vădzînd că la dînsa din dzi în dzi scade, apoi
și alte lucruri de vicleșuguri, îngăiméle de amăgéle și fapte pline de răutate, precum
sint sicofandiile, clevétele ⁹⁹, minciunele, cătră carile și furtușagul adăoega ¹⁰⁰, și
lucruri de ocară și blăstămățești, iară nu de numele niamului nostru vrédnicé(!)
făcea, macar că și de multe ori am certat-o și am dojenit-o ce în zădar (că precum
iaste suflarea la cărbunele acoperit, așé iaste certarea la inima într-ascuns dată
răutății). Pentru cari pricini, din tabla niamului și a rudeniii noastre de tot am
ras-o și așéși de tot din hotarele noastre am izgonit-o ¹⁰¹ (că mai mult folos aduce
publicăi din sine un chip rău a izgoni decît dzéce bune în sine a priimi, că precum
aluatul mic într-o covată mare toată frămîntătura dospéște ¹⁰², așé un om rău
într-o publică pre toți cu răutatea lui améstecă și-i tulbură) ¹⁰³. // După acéia ea 24
în ciata altor jiganii a să da sau temîndu-să, sau rușîndu-să, sau poate fi și de
trufie înflîndu-să (căci mîndriia de tot oarbă fiind, precum peste cei mari, așé și
peste cei mici dă). De lăcașul stătătoriu depre uscat s-au părăsit și prin adîncurile
apelor orbăcînd, cu piticei foamea a-și potoli și ca valurile ce în spinare poartă,

cea mai multă viață tulburată și neașezată a-și petrece ș-au ales¹⁰⁴ (că cine ni-amului său iaste uricios cum poate fi streinilor drăgăstos? Și a căruia răutăți pământul său a le sufferi n-au putut, cel strein cum le va putea răbda?). Pre carea de atîta vrême în perire și rătăcire știind-o, iată acmu între gloate amestecată o vedem. Povéstea Vidrii, noi, Brebii, din moșii, strămoșii noștri, așé am apucat-o, așé o mărturisim și așé o întărim. Iară voia fie a celor mai mari”.

25 Cu toții priimiră mărturiia Brebului și cu toții într-un sfat aliasără ca Vidra dintr-amîndoaă monarhiile afară să să gonească și nici într-un niam de a lor să nu să mai numască (că precum celui bun toți streinii rude, tot bătrînul părinte, tot vîrstnicul frate și tot locul moșie, așé celui rău toate rudele streine și toată moșia nemernicie îi iaste), și cum mai curînd dintre adunări să lipsască dzisără, ca nu // cumva între dînșii mai multă zăbavă făcînd, mai pre urmă și aceasta vreo pricină mai spre mare vrajbă între monarhii să să scorească.

26 Vidra, sau pentru vicșugul ei, sau pentru véche pizma alto(!) altora (că pizma véche iaste ca cariul în înima copaciului) sau la vrémea rea pentru bună sfătuirea ce dedése (că, precum să dzice, toată vrémea sa, au și fără vrême, și pînea face greutate stomahului, carea cea mai de treabă și mai de aproape hrană-i iaste) sau ori în ce chip ar fi fost, acmu vâdzindu-să osindită și dintre toate cétele cu mare ocară și dosadă¹⁰⁵ izgonită, așijderea pentru binele ce sfătuisă, precum cu rău i să plătéște simțînd, mintea de i-au fost rea, încă mai rea a fi socoti, iară de i-au fost bună, spre rea socoteală o întoarsă (că nemulțemita pentru mari slujbe și de bine faceri din nedéjde în nenedéjde îl bagă, nenedéjdea în nebulie îl împinge, și așé, din slugă credincioasă nepriiatin de cap îl face) carea într-acesta chip voroava întoarsă: „De vrême ce pre mine din ciata celor cu patru picioare mă lepădați (că în partea zburătoarelor sau să fiu, sau să fiu fost, nici chipul, nici firea mă arată), iată că urmadză ca în monarhiia celor de apă să mă dau¹⁰⁶. Fie dară și așé. // (Că limba gloatelor iaste vrajea bodzilor¹⁰⁷ și mai lesne ar fi cuiva apa curătoare a popri decît limbilor multe a stăpîni¹⁰⁸). Și iată că dintr-adunările voastre, vrînd-nevrînd, îm caută a lipsi. Însă oarce, ce rădăcina adevărului atinge, a grăi nu voi părăsi. Bitlanul, pasire de apă sau pște de aer fiind, căci și în fundurile apelor prin multă vrême și prin aer nu mai puțin decît alalte pasiri mare slobodzenie are, însă adevărul ce iaste să dzic: adevărat, pasire iaste, macară că carnea la gust îi iaste ca a delfinului și macară că precum prin aer cu slobodzenie poate zbură, așé și prin fundul apii să poate primbla, însă de multe ori mi s-au tîmplat a-l videa în novoadă ca peștii încîlcit și de multe ori și înecați și de tot înădușiți din mreje îi scot, căci lăcomiia astupîndu-i ochii, după pești fără sine alergînd, în loc de vînat el să vîniadză¹⁰⁹. Care lucru din toată ipopsiia peștelui îl scoate, și macar că precum aiavea iaste tuturor că el mie nepriiatin de moarte mi s-au arătat, însă adevărul ce iaste a tăgădui nici pociu, nici mi să cade (căci nu puțină vrednicie iaste și pentru nepriiatin adevărul a mărturisi). De care lucru pociu să dzic că el cite pentru mi! /ne au grăit și au mărturisit să fie și adevărate¹¹⁰. Însă nu atîta de grea era pricina vinovății mele ca cu izgnanie¹¹¹ ca aceasta să fiu osîndit, căci canon de obște iaste carile dzice (pēdēpsitului nu trebuie a i să adaoge pedeapsa)¹¹². Căci destulă era nesufferita mea izgnanie și din rudele și moșiile mele înstreinare, și ce ar fi mai mult trebuit pedeapsa încă mai înainte a urni, adecă precum din rudele dobitoace, așé și din streinele pasiri izgonit să fiu (ce precum să dzice cuvîntul că nevinovăția unuia oțapoc¹¹³ stă în ochiul altuia). Ce la cuvîntul

ce vrem să dzic să mă întorc. Iată că cu pîra Bîtlanului, și numai cu o mărturie a a(!) Brebului (și aceasta împotriva a legii tuturor legilor, cu o mărturie numai sentenția vinovatului cea de pedeapsă a să da)¹¹⁴, dintr-îmbe izvoadele m-ați lepădat. Dară aș pofti să știu cu ce privilegie puteți strica axioma vechilor filosofi și matematici, carii dzic (carile sint tot într-un chip cătră altul al triilea, tot într-un chip sint între sine)¹¹⁵ (căci Vidra nu puține, nu puține (!) făclii topise asupra cărților filosofești)¹¹⁶ și de vrème ce eu, căci în prepusul dobitoacelor și a pasirilor am// cădzut precum să fiu de apă, cu cît dară, rogu-vă, mai vřednic iaste să să numască pasire carile fără prepus dobitoc iaste, și căci să să numască dobitoc carile fără prepus pasire iaste (nici vă mierați de ale méle împletecite protases, căci simperazma va ieși arătătoarea adevărului), și așé doaă fire într-un ipochimen neputînd sta, iată că fire ca aceasta, oricare ar fi, nici pasire, nici dobitoc ar fi, și căci acela mai mare dreptate înaintea nu a fêțelor, ce a fățărniciei voastre ar afla? Și eu până într-atîta de la toți de la voi m-am așé de greu osindit?" La acéstea cu toții întăi să zîmbiră, apoi rîsă, iară mai pre urmă cu chicote hohotiră dzicînd: „Vidra cu neamul și gîndul și cuvîntul ș-au pierdut, că cine poate macar cu mintea doaă firi într-un ipochimen cuprinde? Sau cine vreodată pasire dobitocită sau dobitoc păsărit au vădzut?" Vidra dzisă: „Într-acesta chip și eu mai denainte pentru hîmera filosofilor nu săvîrșiiam a mă mira și peste puțină a fi în fire, precum și voi acmu, socotiiam. Ce de vrème ce Brebul s-au făcut péște, cu cît mai pre lesne va fi pasirea zburătoare a să face dobitoc ca céle în patru picioare îmblătoare. Și încă mai aiavea de viți vrea spre aceasta să vă pricépeți. // Întăi a ști vi să cade că ce hotărîre are trigonul la mathematecă acéiași are silloghismul la loghică, a căroră hotărîre mai sus v-am pomenit. Acmu dară, binișor socotiți că, de vrème ce eu am putére din fire dăruiță, precum aerul a trage, așé a nu-l trage în voie să-m fie, și pentru căci în doaă stihii pociu lăcui, dintr-acéleși mă izgoniți și altă pricină în mine, precum mi să pare, a afla nu puteți, fără numai căci din fire cu oarece mai mult decît alalte dobitoace sint dăruiț, eu dară, căci așé pociu, în vinovăție ca aceasta am cădzut. Dar încă cel ce nici într-o parte deplin și nici a unii firi, célea ce i să cad hirișii nu va avea, oare de acela ce viți putea giudeca? Că, precum am dzis, simperasma trebuie să urmége (!) protaselor¹¹⁷. Ca aceasta minune între voi, o, jiganiilor și pasirilor, iaste cămila nepăsărită și pasirea necămilită¹¹⁸, căriia unii, alcătuindu-i numele, Strutocamilă¹¹⁹ îi dzic. Aceasta precum hirișă cămilă să nu fie pénele o vădesc, și iarăși hirișă pasire să nu fie nezburarea în aer o pîrêște și vîntul, carile nu o poate rădica. Că precum tuturor știut iaste că toată hotărîrea pasirii iaste a fi dihanie // cu péne, zburătoare și oătoare. Deci dihaniia iaste niamul, iară zburătoare deosăbirea, care deosăbire, așéși de tot de la Strutocamilă lipséște. Așé dară aiavea fiind, au pute-va cineva cu mintea întriagă a dzice să îndrăzniască precum toată hotărîrea pasirii în Strutocamilă să cuprinde? Și așé urmadză că sau pre mine încă nu m-ați cunoscut, sau și pe aceasta dihanie precum și ce iaste să o cunoașteți, și așé rădăcina adevărului întingînd sau arătați (că pizma véche vă împinge la lucruri noăă, sau mărturisiți că în capete de hîrtie purtați crieri de aramă)¹²⁰. Iară cel mai de pre urmă al meu cuvînt iaste că adunarea aceasta chedzi răi ș-au vrăjit, de vrème ce numele fiindu-i adunare, altora cu lucrul iaste strămutare și slava titului de monarhie, iară fapta îi iaste de tirannie". Acéstea Vidra cu lacrimi dzicînd, după poruncă în izgnanie la marginile gîrlelor¹²¹ să dusă.

28

29

30

31 Ieșind ea de acolo, îndată în mijlocul gloatelor ieși Căprioara de pustiul Aravii, carea, după silloghizmul Vidrii¹²² lucrul cu ispita într-acesta chip dovedia, dzicînd: „Vidra // pentru Struț au pus socotele loghicești, dară eu să vă spui ce au vădzut ochii arăpești. Eu și Strutocamila împreună la pustiile Aravii lăcuim¹²³. În părțile acélea cîmpii niciodată cu pajiște nu înverdzesc, ce pururea cu mari năsi-pișuri gălbensesc, că de s-ar și naște vreun fêl de buruiană, de mari holburule carile vîntul austrului scornêște să acopăr, căci într-alt chip cineva să-i numască nu va putea, fără numai sau munți clătitori, sau cîmpi nestători (!) le va dzice. Deci cu vînturile pre acolo mutîndu-să și locurile, alt fêliu de copaciu sau de buruiană de mare grămădirea năsipului aceluia neacoperită să rămîie nu poate, fără numai înalții copaci carii finici¹²⁴ să chiamă, în carii nici odănoară Strutocamilă urcată a videa nu mi s-au tîmplat, și nu numai în vîrvul finicului (carile într-acéle părți odihna și aciuea a tuturor zburătoarelor iaste), ce așeși nici un cot de la fața pămîntului în aer rădicîndu-să nu l-am vădzut. Încă și alta (carea mai mult iaste de mierat) că de multe ori arapii asupra noastră gonitoare scornind, pre amîndoi odată din năsi-puri ne scornia, unde eu cu puterea // răpegiunii picioarelor din fierăle sulîților, din simcélele țidélelor și din vrăjmași colții ogarilor scăpam. Iară Strutocamila și de mine înapoi rămînea, și cu pénele și aripile ce avea în primejdiia morții cădea. Căci cu alergarea ogarul o agiungea, și în aer, de greuime, neputîndu-să rădica, decît un iepure mai slabă și mai pemintiană a fi să arăta, de care lucru socotesc că cuvintele Vidrii adevărate sint”.

32 Iară în monarhiia pasirilor era pasirea carea să chiamă Corb, carea macară că din tagma a doa era, însă, cu o întîmplare, pre acea vrême epitrop Vulturului era¹²⁵. Acesta toate lucrurile în monarhiia pasirilor a face sau a desface în voia sa avea, nici glas sau cuvînt împotriva lui cineva a scorni a îndrăzni putea (că în vremile vechi poftele stăpînilor pravile de lége suppușilor era)¹²⁶. Aceasta pasire precum tuturor dobitoacelor moartea le poftêște cine poate să nu știe? Și precum pre dinafară niagră, din hereghie¹²⁷, încă mai poneagră pe dinluntru era de pizma și de mînie (căriia ce să-i fie fost pizma și pricina pizmei la locul său pre larg să va dzice)¹²⁸ // (că precum arșița soarelui pelița mută din albă în niagră, așé pizma inimii mută gîndul din bun în rău). Deci Corbul, precum a Vidrii, așé a Căprioarei cuvinte macar că le audziia, însă cu greu și cu greață le sufferiia (că cuvîntul bun și neplăcut iaste ca doftoriia grețosă, însă folositoare în trupul bolnavului¹²⁹. Ce la cel înțelept așé, iară la cel nebun iaste ca otrava în mănuntăile sănătosului). Le sufferiia Corbul acéstea pentru a vremii neîndămînare, iară cumplită amărăciune nu numai în glas ce meniia, ce încă și în pîntece dospia, și cîtăva vrême un silloghism alcătuit în *barbara* împotriva Vidrii a face siliia¹³⁰, mai vîrtos că la dînsul viersul grumadzului într-această formă a suna să părea și încă mai ales că el alt gînd asupra proastei dihanii Strutocamilii avînd (precum mai în urmă aiavea va fi) și silloghizmul Vidrii de tot a strica în minte avînd, forma aceasta numai după socoteala loghicilor, nedierisită și nesticată și în tot chipul adevărată a fi credea. Deci așé Corbul, după ce multe sudori vărsă, până hotarul mijlocitoriu află, silloghizmul din protase într-a//cesta chip încuie: „Toată dihaniia cu doaă picioare, cu péne și oătoare iaste pasire. Dară tot Strutocamila iaste cu doaă picioare, cu péne și oătoare. Iată dară că tot Strutocamila fără nici un prepus iaste pasire”¹³¹.

34 Iar după încheierea silloghismului acestuia, palinodiia ritoriciască a poftori începu și vatologhiia poeticească prin multă vrême crângai: „Pasire iaste Struto-

camila, pasire iaste; și iarăși dzic: pasire iaste Strutocamila, dihaniia aceasta, Strutocamila, iaste pasire. Pasirea aceasta și dihaniia aceasta iaste Strutocamilă”.

Apoi iarășile hotarăle loghicești în sine înturna dzicînd: „Pasirea să oaă, oaăle sint a pasirii. Struțul să oaă, oaă are Struțul. Iată dară că pasire iaste struțul”.
Apoi iarăși ca dintăi, numai într-altă formă, silloghizmul înturna: „Pasirea are péne. Strutocamila are péne. Iată dară că Strutocamila iaste pasire. Așé dară Strutocamila precum până acmu adevărat pasire au fost, așé și de acmu înainte pasire a fi vrédnică iaste, și încă nu fietece pasire, ce așéși slăvită, lăudată, și în buni chedzi // luată. De vreme ce deosăbit de de-a firimea trupului ce poartă și în basna véche va să dzică, că oarecare evghenie în niamul său are. Însă ca asina despre maică¹³², partea Vulturului spre sămnnul monarhii să fie avînd”.

Toți Șoimii, Uleii și Coruii și alalte de stîrvuri iubitoare pasiri frumos crăn-găitul Corbului lăudară și cu multe lingușturi și colachii învățatura-i și înțelepciunia-i preste nuări rădicară (că mai toți suppuși de frică obiciuți sint, nu ce adevărul, ce ce stăpînul poftéște, acéia să laude și să fericiască)¹³³ și fietecarile în sine și cu sine socotiia, precum alt silloghism împotriva acestuia arătătoriu nici a să afla, nici în mintea altuia a să naște iaste cu puțință. Ca acéstea pasirile eale înde eale prin limbi purtînd, oricare a împletecitură cuvintelor audziia, de dovadă ca aceasta amușii (că macar că rea iaste amușirea din lipsa organelor de voroavă tocmitoare, dară încă mai rea iaste cînd purcéde din lipsa și neștiința cuvintelor trebuitoare) și acmu mai mai tot cuvîntul să curma și tot răspunsul împotriva Corbului și toată gura mai mai să astupa (că precum știința lucrurilor // iaste lumina minții, așé neștiința lor iaste întunecarea cunoștinții)¹³⁴. Și acmu cu toatele mai mai după voia Corbului să lăsa, de toată împotrivirea să părăsiia și toată întrebarea cu atîta să potoliia, de n-ar fi Ciacalul cătră Hulpe cum mai curînd alergat. Carile, la dînsa lipindu-să: „Frate¹³⁵ Hulpe, dzisă, poți răbda ca între pasiri dihanie mai cu socoteală și mai cu meșterșugul loghicăi decît între noi să să afle? (că nu iaste în lume cuvînt atîta de isteț, sau lucru așé de cu preț, ca carile vreodată să nu mai fie fost sau a nu mai fi de acmu înainte să poată)”¹³⁶. La aceasta întrebare a Ciacalului rîsă Hulpea pe supt mustăți¹³⁷ și, în grabă, greu răspunsă (căci la întrebarea grabnică, greu sfat a da, sămnn de minte ascuțită iaste) și dzisă: „De n-aș avea frica Vulturului, cînd ceva din colții miei pe ciolanele stîrvului ar rămînea, atuncea și Corbul de uscate vinele goalelor ciolane clonțul ș-ar ciocăni. Ce doaă lucruri sint carile la ivală a mă pune mă opresc: unul, căci că din fire mai bucuroasă sint cu meșterșugul decît cu tăriia a mă sfădi, altul, căci totdeauna voia Vulturului a căuta m-am obiciuit, pentru căci adése la un ospăț și la o masă amîndoi // a ne ospăta s-au tîmplat¹³⁸. Și așé adése în mîncări și în băuturi împeunarea spre cinstea politiciască și dragostea în față prietiniască a arăta mă siléște (căci dragostea cumpărată pre bani sau pre mîncări și băuturi în sfîrșitul acelora și ea să sfîrșéște¹³⁹. Iară dragostea din suflet adevărată în sărăcie și în foamete slujba vrednicii își arată)¹⁴⁰. Deci, de vii vrea să mă ascuți, supt piiala Ciacalului pune meșterșugurile Vulpii și gura ta grăiască, fie duhurile împingătoare ale méle”.

Ciacalul, acéstea de la Vulpe audzind, dzisă: „Eu după cuvîntul tău și în fundul mării a mă afunda și în mijlocul focului a mă arunca, și nicicum vieții méle a cruța nu mă voi feri. Numai precum toți cei cu socoteală în lume, așé și eu, nu

* Paginația greșită în original.

numai pentru agonisirea, ce și pentru paza cinstei mă nevoieșc (căci spre agonisirea și cîștigarea cinstei sudorile trupului destule sint, iară spre paza nebetejirii ei lacrimi de singe trebuieșc) (că cu multul mai pre lesne iaste cetatea cinștii a dobîndi decît pre acéiași despre nenumărații nepriiatini a o străjui și nebiruită a o păzi)¹⁴¹. De care lucru socotesc că macară cu duhurile tale vitejêște cinștea cuvîntului spre stricarea silloghizmului Corbului // voiu agonisi, și hrizmurile ce sint în triposul lui Apolon întemeiate pre lesne îm va fi a le fărîma și în toate stramțile a le destrăma. Numai spre céle mai următoare una mă face mai tare și cu tot de-adinsul a socoti, adecă cuvîntul carile îm dzisăși, precum cinște Corbului de frica Vulturului dai. Deci de-ți iaste gîndul într-această socoteală și de vii să-i păzești cinștea nebetejită, mie lucrul acesta până mai pre urmă fără primejdie să-m fie socotesc că nu va putea (că de multe ori s-au tîmplat într-înima ce întră frica nepriiatinului afară scoate dragostea priiatinului). De care lucru, sau vrînd, sau nevrînd, într-o parte dîndu-te, eu fără nici un agiutoriu în gura și vrajba precum a Corbului, așé a altora carii caută în gura Corbului voiu cădea, și așé atuncea te vii arăta că cu mîna altuia șérpele din bortă să scoți ai vrut¹⁴² și pre mine clêște împotriva jeratecului m-ai făcut”.

Hulpea dintăiaș dată cu blăstămi și cu giurămînturi pre Ciacal dintr-aceștea prepusuri a scoate începu (că giurămînturile între muritori pentru altă nu s-au scornit fără numai, supt numele marelui Dumnedzău, demonul mai pre lesne meștersugurile sale să-și lucrédze) (că unde iaste inima // curată, nici întăi giurămîntul, nici pre urmă vicleșugul sau călcarea giurămîntului încape). Hulpea, dară, începătura voroavii într-aceșta chip făcu: „Iubite priiatine, nu cu divă¹⁴³ îți pară pentru căci dziș că cinștea Corbului pentru frica Vulturului păzășc (căci lucrurile între muritori nu atîtea să isprăvășc ce le poftêște voia, ca cîte să lucreadză ce le dă mîna și vrêmea)¹⁴⁴. Pentru care lucru nu numai a Corbului și a Vultu[r]ului, ce de multe ori și a Cucoșului¹⁴⁵ voie caut, și după îndămînarea vremii cinște și închinăciune a-i da pociu, după vînt întorcînd vétrelele (că nebun corăbiiar s-ar socoti a fi acela carile pîndzele împotriva vîntului a deșchide ar îndrăzni)¹⁴⁶. Însă adevêrit trebuie să fii că cu tot neamul pasirilor dragoste adevărată a avea nu pociu¹⁴⁷ (și unde dragostea adevărată nu iaste, acolea, acolea(!) cinștea iaste de frică; și unde cinștea să face de frică, acolea îndemîna vremii să ciarcă și să aștiaptă, în carea nici frică să-i mai fie, nici cinștea carea de frică îi da de bună voie în ocară să i-o întoarcă)¹⁴⁸. Că pentru acesta lucru întăi din fire plecare, apoi de la părinți bleștămăre am luat, ca nici odănoară cătră cineva de tot inima să nu-m deșchidz (că cu anevoie un gînd în doaă inimi a să ascunde poate, pre ca//rile una, și mai nici una, de-abiia, și mai nici de abiia, îl poate stăpîni) și cu vreo pasire prieteșug adevărat să nu leg, fără numai cu Vulturul și Corbul, pentru adése hrana împreună, oarece chivernisală politicească să fac. Iară amintrilea oricînd cu vreo primejdie simtomatecă pénele li-ar cădea, sau de vrêmea schimbării tuléielor putérea aripilor și a zburării li-ar scădea, fără nici un prepus adevêrit să fiu îm porunciia, precum acestora, oricît de macră și de vînjoasă carnea li-ar fi, decît stîrvul împutit tot mai dulce iaste. Aceasta, dară, a ști și să cade, o, iubite frățioare. Că precum să dzice din bătrîni un cuvînt și precum și noi cești mai tineri acmu cu simțirile li-am dovedit (că de multe ori clonțul Corbului și a Vulturului ochiul Vulpei s-au vădzut scobind). De vrême ce pasirile acéștea din fire nu numai dobitoacelor, ce și pasirilor, nu numai tuturor dihaniilor pre picioare îmblătoare, ce și lighioilor pre pîntece tîriitoare și nu numai tuturor viilor, ce încă și tuturor

Leul. Inițială ornată de Șerban protopopul
in *Liturghier*, 1799, f. 27 (Biblioteca
Academiei R. S. România, ms. rom. 1384)

Scenă din *Fiziologul* (*Pelicanul hrănindu-și
puii*). Inițială ornată din *Slujebnic arhieresc*,
c. 1650, f. 78 (Biblioteca Academiei R. S.
România, ms. rom. 1790)

Bourul (în stema Moldovei). Gravură în
Dosoftei, *Psaltirea de-nșăles*, Iași, 1680,
f. [I^v] (Biblioteca Academiei R. S.
România, Secția Carte rară)

Corbul (în stema Țării Românești).
Gravură în *Mărgăritare... a lui
Zlatoust*, București, 1691, f. [I^v]
(Biblioteca Academiei R. S. Ro-
mânia, Secția Carte rară)

Ursul. Inițială ornată de Șerban protopopul în *Liturghier*, 1799, f. 17 (Biblioteca Academiei R. S. România, ms. rom. 1384)

Vulpea. Inițială ornată de Șerban protopopul în *Liturghier*, 1799, f. 53 (Biblioteca Academiei R. S. România, ms. rom. 1384)

Inorogul. Detaliu din *Judecata de apoi*,
frescă la mănăstirea Voroneț, 1547

Vulturul. Inițială ornată de Șerban pro-
topopol în *Liturghier*, 1799, f. 16 (Bibli-
oteca Academiei R. S. România, ms.
rom. 1384)

morților nepriiatini de cap sint (că cine numai al său bine și fericire ciarcă, a tuturor răul și bezcisnicia poftéște)¹⁴⁹ și precum de singele fierbinte, așé de stîrvurile împutite totdeauna însătate și nesăturate sint. Așijderea, // nici între vitioan și gras vreo deosăbire sau alégere fac, nici între mare și mică bucata sau înghițitura mai de sațiu sau mai de nesațiu a fi socotesc (căci lacomul, și sătul, flămînd iaste¹⁵⁰; și lacomiia nici în hotarăle gheometricești să opréște, nici de exțentruirile astrologhicești să covîrșéște, nici caută materia și forma filosofască, nici cunoaște deosăbirea și alcătuirea loghicească, nici în ritorică tropul îndestulirii au ascultat, nici în grammatică graiul fără chip și cuvîntul *agiunge* au învățat. Ce, precum se véde, nu ucinică, ce didascală alhimistilor iaste, căroră nici adînc fundul mărei, nici nestrăbătută a pămîntului grosime, nici pre supt rădăcinele munților și stîncilor a metaliilor șuvăite vine, nici nici (!) depărtarea locului, nici primejdiia mărșului, nici nevoia agiunsului și așéși nici iuțimea și arsura focului de la acel din fantazie¹⁵¹ născut și din crieri prefăcut aur îi poate opri)¹⁵². De care lucru singur poți socoti, o, priiatine, de iaste cu puțință lacomul a cuiva într-adevăr dragostea să păzască și vreodă-năoară a altuia folosul și precopsala să poftească. Într-acesta chip Vulturul și Corbul fiind și într-această rea diathesin aflîndu-să, cum cineva în lume atîta de fără crieri s-ar afla, ca nu // nu(!) numai pofta spre săvîrșirea răului să le facă, ce macar așéși din gînd spre aceasta să gîndiască (că cel ce spre rău cu lucrul agiutoréște și cel ce fapta rea cu gîndul o priiméște și o învoiaște totuna sint). Așé dară, iubita mea, în toate împotrivicile fortuni nedespărțită soție¹⁵³, din toate prepusurile ieșind, curata mea cătră tine inimă, precum iaste, cunoaște (precum Hulpea ma! mult în șuvăiți decît în fugă nedejduiaște, așé inima vicliană mai mult acoperit decît aiave grăiaște) și spre rădicarea a cădzutei cinstei a tot niamul dobitoacelor și jigăniilor, pre cît poți în lucru și în cuvînt, te nevoiaște (că toată slava și lauda numelui cea mai de frunte iaste, cînd cineva cu ostenințele carile pentru moșiiia sa sudorile ș-au vărsat și pentru neamul său toate primejdiile în samă n-au băgat)¹⁵⁴. Iară eu cu curată inimă mă giuruiesc că în toate agiutoare și împreună lucrătoare și ce iaste capul lucrului spre toate primejdiile priimitoare și sufferitoare voi fi”.

Săracul Ciacalul, macar că și el de viclian iaste lă[u]dat, însă cu bucățeaoa dulce a Vulpiei înghiți și undița otrăvii amară (căci precum decît dreptul să poate afla altul și mai drept, așé și decît viclianul iaste altul și mai viclian)¹⁵⁵. Și așé el înșe//lîndu-să și de la Vulpe ce va grăi foarte bine învățîndu-să, în mijlocul teatrului cu mare îndrăzneală ieși și înaintea tuturor gloatelor cuvinte ca acéstea făcu¹⁵⁶:

„Vidra, niam cu prepus, cuvînt fără prepus au grăit și sfat adevărat prietinesc au sfătuit (ce unde urechile adevărului sint astupate, acolea toate hrizmurile să par basne). Însă fietecarile dintre noi, cu cea stîngă numai, iară nu și cu cea dreaptă uréche ascultîndu-l, nu numai cît că cuvîntul nu ș-au întărit, ce încă mare grămadă de ură asupră ș-au grămădit (că mare scîrșnetul roatelor astupă voroava căraușilor)¹⁵⁷ și în loc ce mulțemită pentru dezvălire a adevărului i s-ar fi cădzut, nu numai din țară-și s-au izgonit, ce încă și din izvodul neamului său s-au lipsit, și aceasta nu dintr-altă pricină, precum mi să pare, au purces, fără numai din véchea și rînceda pizmăluire. Iară încăși, oricum ar fi, atîta cunosc, că toată cu folos voroava Vidrii și ei în stricare, și altora spre mai mare neascultare și neaședzare s-au făcut (că vîntul vivorit sau aerul tare clătît, tocmit și frumos viersul muzicai alcătuit,

42 de la cît de ascuțitele la audzire urechi abătîndu-l, neaudzit îl face). Și iarăși (ca mai aproape de țenchiul voroavei méle să mă // lipăsc) obiciuită iaste minciuna haina adevărului a fura, cu carea, îmbrăcîndu-să și împodobîndu-să, să véde că hrizmurile lui Apolon Pithianul dă și în triposul cel neclătît stăruiță și aședzată a fi să pare. Dară lin suflînd austrul adevărîții și într-o parte dînd poalele hainei adevărului, grozavă golicuinea minciunii descoperîndu-să să arată (că din trii picioare a scăuiașului minciunii, unul scoțîndu-să, în vicleșug rădzimatul fără greș pohîrîndu-să, cu bună samă cu capul în gios să dă). În care scăuiaș și silloghizmul dumisale Corbului spre dovada și întemeierea vredniciei Strutocamilii întemeiat și alcătuit a fi să véde. Însă lucrul după socoteala adevărului cu multul într-alt chip să are. Hirișia dară a lucrurilor de la cîțiva, în cîteva chipuri să hotărăște. Iară cea mai adevărată și mai ghenalis iaste aceasta. Hirișia să cuvîne totului, fietecăruia și pururea. Deci cea mai deplin, cea mai adevărată și cea mai ghenalis hirișia pasirii iaste a zbura. Căci toate pasirile și fietecare pasire și pururea au putere a zbura, și nu atîta pre pasire pénele și oatul o face pasire, și dintr-alte dihanii o deosăbéște, pre cît o face și o deosăbéște // zburatul, căci amintrilea și șérpele să oaă, dară pasire nu iaste. De ciia pasirile toate după hirișia lor cea mai chiară, numele niamului ș-au agonisit, de unde ellinește πτηνον ptinon, evreiaște חֲפִּיף hof, arăpéște طير tair, lătinéște volatilis—volatilis—să chiamă, carile în limba noastră s-ar dzice zburătoare. Aceasta, dară, hirișă hirișia pasir[il]or fiind, de carea Strutocamila lipsîndu-să (precum alégerea tuturor priiméște), iată că Strutocamila hirișă pasire a să numi și a fi nu poate. Că amintrilea, Strutocamila de-ar fi adevărată pasire, adevărata a pasirilor hirișie i s-ar cuvîni, — adecă tot struțul, ca toată pasirea și pururea să poată zbura. Aceasta, dară, lipsîndu-i, iată, dară, că pasire nu iaste. În cea sistitachi diafora hirișia lucrului locul cel mai de sus poate ținea după deosăbire, precum céle cincî glasuri a lui Porfirie ¹⁵⁸ poftesc, adecă niamul a fi dihanie, chipul pasire, deosăbirea zburătoare, hirișia piuitoare, tîmplarea în pasire iarăși supt hirișie să cuprinde, că pasirea ver ar piui, ver n-ar piui, ființa pasirii nu să strică. Deci, precum am și mai dzis, hirișia cea mai mare în cea stărui//toare deosăbire fiind, carea în Strutocamilă cercîndu-să și neaflîndu-să, iată, dară, că pasire a fi nu poate. Că precum a omului dintr-alte niamuri de dobitoace deosăbirea îi iaste socoteala și hirișia rîsul, așé în pasire să socotéște zburatul și piuitul, și de s-ar da în lucrurile firii vreun dobitoc cu péne, cu patru picioare, ce numai dreapta socoteală deplin ca omul să aibă, acela dobitoc adevărat om ar fi. Așijderea împotrivă, de s-ar afla un dobitoc în doă picioare, cu cap și nas și cu toată alaltă forma omului, numai să aibă aripi și să zboare, iară socoteala și rîsul să-i lipsască, adevărat dobitocul acela pasire, iară nu om, ar fi. De care lucru aiavea iaste că la fietece dihanie deosăbirea și hirișia i să socotéște, iar alaltă formă a chipului nicicum, macar pasire cu patru picioare, macar dobitoc cu doă aripi, macar cu mîni cu cincî dégete, cu unghi și fără păr, și fără péne, și fără socotală, acéstea toate nicicum hirișă deosăbirea pot stărui că, veri mînule omului ar fi la moimîță, veri obrazul moimîții la arap, moimîța în deosăbirea dobitocului, fără socoteală, socotélii uimitoare, iară arapul // în deosăbirea dobitocului cu socoteală rămîne și pururea iaste. Acmu dară ce mai multă dovadă din socoteala loghiciască trebuie, și ce mai înainte proasta mea socoteală un picior din triposul lui Apolon a scoate siléște, și cea mai de folos o protasin din silloghizmul dumisale Corbului în barbara alcătuit a trage să nevoiaște (căci experiența și ispita lucrului mai ade-

vărată poate fi decît toată socoteala minții, și argumenturile arătării de față mai tari sint decît toate chitélele)¹⁵⁹. Că au nu Vidra, săraca, toată dovada ispitii cum să cade ne prezentuiaște? De vréme ce ea toate hirișiile a dobitocului în patru picioare avînd și căci numai une tîmplări (carile precum nici fac, așé nici strică ființa) mai de-asupra i-au vinit, adecă și cu văzduhul și cu apa în locul văzduhului a să sluji firea au agiutorit-o, pentru adaogerea, iară nu pentru scăderea puterilor firii din catalogul jiganiilor ați lepădat-o. Au doară de s-ar afla vreuna dintre noi în para focului nebetejită, ca salamandra, a viețui să poată, pentru căci de la fire cu această putere dăruită ar fi, eu dzic că și pe acéia, pentru mai multe vredniciile firii sale // din monarhiia noastră ați izgoni-o. Care lucru de l-ați face, mă crédeți, fraților, că prost l-ați socoti (că cine-i mai cu multe vrednicii, veri din fire, veri din ostenință, împodobit, acela mai mare cinste trebuie să aibă și mai tare de la toți să să iubască să cade)¹⁶⁰. De care lucru drept și cu cale socotesc a fi ca poftei adevărului, iară nu glasului Corbului, ascultători să fim. Așé dară, aiavea iaste că precum pofta adevărului, așé încheierea voroavei méle aceasta va să fie, adecă, că de vréme ce Vidra, pentru pricinele carile s-au pomenit, cu sfatul tuturor s-au ales ca din tabla amînduror monarhiilor să să radză, așé și numele Strutocamilei, precum dintr-a în patru picioare îmblătoarelor, așé dintr-a cu aripi zburătoarelor dihanii izvod să să știargă. Dintr-a celor de pre stihiiia pămîntului izvod să să șteargă, dzic, căci péne are și să oaă. Iară dintr-a celor din stihiiia văzduhului, căci nu zburătoare, ce pedeastră iaste. Iară amintrilea, de va cineva împotriva firii și în pizma adevărului socoti (căci voia slobodă obiciuită iaste mai mult spre rău și împotriva adevărului, decît spre bine și spre plăcérea adevărului putérea sa a-și arăta)¹⁶¹ și pre Strutocamilă în // monarhiia și în partea sa a o trage s-ar nevoi, același nu mai puțin pe Vidră între dobitoace a o numi ar trebui. Pre Strutocamilă, dară, lipsa slujbelor firii dintre pasiri afară o scoate, iară dintre dobitoace toate hirișiile o gonesc, pre carea noi, pedéstrele, așéși macar vreodănoară nici am numit-o, nici am pomenit-o, nici între noi cumva a încăpea am gîndit-o. Și așé de va fi și a voastră socoteală, precum a adevărului poftéște orînduială, ea nici pre pămînt, nici în văzduh, nici în apă și nici în foc, și așéși nici undeva loc de traiu a avea va putea, ce doară în al cincilea strehie lăcaș de-și va dobîndi (că obiciuită iaste fortuna, pre cel ce multe haine poftéște a cerca și de céle ale sale a-l dezbrăca)".

Acéste ale Ciacalului cu îndrăznilă cuvinte și socotéle de argumenturi nebi-ruite nu numai cît urechile tuturor împlură, ce încă și inimile de dînsăle ca cu o ascuțită lance li să împunsără și ce să răspundă cu toții în îngăimare sta, și despre ce parte a cuvîntului întăi s-ar apuca să miera. Tărimea argumenturilor îi spăriia. Îndrăzneala voroavei îi îmblăznii și ce iaste mai cu greu, neștiința lucrului și a adevărului așéși de tot din // țircălamul minții îi izgoniia (că pre cît lumina soarelui a lucra poate în organele vădzătoare, pre atîta agiutoréște mai denainte știința în mintea adulmăcătoare). Așé ei, tușînd, scuipînd, și cuvintele prin limbi-și învăluind, Lupul (carile nu proastă între toate jiganiile să numiia) cuvinte cioplite și supt pilde oarecum acoperite, însă tocma la țénchiul adevărului dusă și nemerite¹⁶², într-acesta chip a grăi începu: „(De multe ori împărații să vād preste vrérea lor a proroci, căci sufletele lor, oarecum de măriméle și greuimele lucrurilor, mai de multe ori și mai adése atingîndu-să și preste simțirea lor să par a proggnostici.) A cării păreri aiave acmu să făcu dovada. De vréme ce dintăiaș dată chiar amîndoi dzisără (de veți pomeni pricina ce să scornisă pentru mică și de nemică jigăniuța

ce să chiamă Liliac) și amîndoi în gura mare spusă (că din pricinele mici, mari gîlcève să scornesc și țînțariul să face armăsariu)¹⁶³. Au nu, dară, pentru aceasta mai denainte să ferii și acéstea pre carile noi acmu cu ochii trupului de față le privim, pre acéle ei, încă până a nu fi, cu ochii sufletului le oglindii? Noi, dară, 49 atuncea cuvîntul lor în puțin socotind, acmu să véde ce de //capul viperii ei cu socoteala ferindu-ne, noi cu nesocoteala în coada scorpii¹⁶⁴ am cădzut — neferindu-ne (însă pre cît sémnele cuvintelor împungătoare, chipul inimii pizmuitoare au arătat). La arătare s-au făcut că nu spre aședzarea gîlcévii proaspete, ce spre obrinteala pizmei împutite, și cuvintele, și lucrurile s-au început, carile ranelor trupului monarhiilor nu tămăduire, ce burzuluire aduc (că precum otrava cumplită stomahul otrăvind tot trupul putredéște, așé pizma véche spre izbîndă a aduce, tot statul monarhiii răzsipéște)¹⁶⁵ (și precum un mădulariu cu netămăduită boală pătîmind, princet, princet, tot trupului moarte pricinéște, așé în toată publica, cu rău gînd și cu pizmă asupra altora îmblînd, cu vréme toată monarhiia cu capul în gios prăvăléște)¹⁶⁶. Întăi fost-au trebuit pre cei ce aducători și pricinitori gîlcévii ar fi fost, fără nici o zăbavă dintre mijlocul nostru să-i fim scos, și, până a nu pătrunde gîlciava aceasta inimile și sufletele tuturor, să fim ales ce-i de scădére și de folos (că precum cineva, pentru mîntuița(!) a tot trupul și pentru paza vieții, fier, foc, și tăierea a unui sau și a doă mădulare ardere, tăiare, și 50 de tot // de la sine lepădarea, macar că cu mari chinuri și dureri, însă suffere și priiméște, așé și în statul publicăi, unul nestătătoriu și de răscoale și gîlcève scornitoriu să socotéște, carile ca un rău și beteag mădulariu din trupul monarhiii curmat și tăiat a fi să cade)¹⁶⁷. Că ce folos noă și ei Viidra cu sfatul fără vréme au adus? Și ce treabă au avut Bîtlanul cu atîtea cuvinte inima Vidrii a amări și a dosedi? Pre Breb la mărturie cine l-au chemat? Și cine cu ce treabă l-au ascultat? Numele Strutocamilei, silloghizmul Corbului, împotrivă voroava Ciacalului la propozitul adunării aceștiia ce folos au adus? Vînătoarea arapilor, fuga Căprioarii și primejdiia Strutocamilei la acesta sinod ce amestec au avut? Ce adevărul iaste acesta (că zavistiia iaste jiganie cu multe capete și cu toatele înghit pizmă și deodată borăsc gîlciavă și vrajbă). Căci Bîtlanul socotind că Vidra prin gîrle vînatul pēștelui îi împutineadză, i s-au părut că i să va deșerta vreodată gușea de putregiune de pēște și mațile de viermi de putregiune (căci lăcomiia Bîtlanului lumii iaste vestită). Brebul așij//derea iaste jiganie, care, putérea organelor născătoare pierdzindu-și, în firea și îndrăpnicia hadîmbilor¹⁶⁸ cade, carile vreunui de duh purtătoriu, pre cîți soarele încăldzéște, priiatin adevărat să-i fie, sau binele să-i pofiască nici s-au vădzut, nici s-au audzit (că năcazul lipsii la unul scornéște zavistiia prisosélii la altul)¹⁶⁹. Și așé mărturiia lui asupra Vidrii de păcura zavistiii neimată și neîntinată să să socotească nu să poate (că mai lesne iaste cineva o mie de ani în fîntînele cătranului să lucrédze și cu cătran să nu să pice, decît un ceas zavistnicul cu cela căruia zavistuiăște voroavă să facă și cuvînt pizmos din gură-i să nu-i iasă). Au doară căci odănăoară un blănariu în meșterșug isteș pre altul în conoștința prostatecu¹⁷⁰ au amăgit și în loc de piiale de breb i-au vîndut blană de Vidră? Au numai spicul părului și floarea piei[i] amînduror asămăniindu-să, pre Vidră precum odănăoară Breb să fie fost o dovedéște? Ba mă crédeți, că de s-au amăgit ochii prostatecului, nici Vidra, nice piialea Vidrii ființa sa ș-au schimbat. Că firea în lucruri nu în célea ce-și răduce, ce în célea ce iaste să socotéște (că tîmplările precum vin, așé să și duc, de//asupra ipochimenului, nicicum ființa-i stricînd), 52 ce toate acéstea altă nu fac, fără numai (din zavistie împoncișére, din împoncișére

nădușală și asupraală¹⁷¹, din asupraală gânduri de șuvăială și cuvinte de răzsuflare să scornesc), precum Bîtlanul asupra Vidrii cu Brebul în pîră și mărturie s-au împreunat. Ciacalul și Căprioara partea Vidrii fiind, silloghizmul Corbului au răzșipit și mii de mii de ocări împotriva Strutocamilii au scornit. Aceasta iarășile mai mult prin mijlocul gloatelor de să va tăvăli, sau ea, sau alta în locul ei, de năcaz împingîndu-să, asupra alțiia, altă ceva mai mult și mai de ocară poate să gîrîiască. Și așé în roată gînciava(!) întorcîndu-să, o clătire nestătută și neobosită între toți să va scorni¹⁷².

Și de ciia urmadză între împărați nu numai pentru Liliac scînteile împotrivirii a scîntiia, ce încă și pentru Fili¹⁷³ și Inorog¹⁷⁴ pîrjolul mîinii și pojarul izbîndii a să ațița. Care lucru, numele adunării fericite în porecla răzșipei nefericite, fără greș va muta. Așjiderea că lucruri mici ca acéstea, iată că și spre mari gilcéve cresc, și de să vor cumva putea aședza, încă vreun sămn de ne//dédje ca acela 52 bis* până acmu nu să arată. Dară de va agiunge giudecata cineva între doi monarhi a căuta și inimile a doi împărați a împăca, oare cum aceasta la săvîrșit a aduce va putea? Și cine în mijlocul lor a întra va îndrăzni? (Că mai greu nu iaste de giudecat decît pîra între doi priiatini, ales împărați fiind, a căuta, căci cineva între doi nepriiatini pîra alegînd, pre unul priiatin poate să facă, iară dintre doi priiatini unul să face așéși de tot nepriiatin). (Că din fire moritorii așé sint tocmiți, nu numai în războaie și nu numai în gilcéve și așéși nici în glume și jocuri a să birui de la altul priimăsc.) Apoi din gura Ciacalului cineva poate a vrăji că, precum socotesc, gura numai era a lui, iară duhurile până într-atîta îndrăznitoare și cuvintele așé la inimă lovitoare a altuia sint, carile toate ca grosimea fumului ce iase mare văpaie pre urmă a izbucni arătătoare sint”.

Aceasta Vulpea audzind, tare în ascunsul științii sale să împunsă și, pentru ca nu mai în mult voroava Lupului să să trăgănédze, cu scurtă voroavă cuvintele într-altă parte sili a le abate (însă firea totdeauna pre meșter//șug biruiaște, și din plinirea inimii cuvîntul și fără vête izbucnéște). Într-acesta chip și Vulpea făcu, că în loc ce gîndia spre potolirea cuvintelor să grăiască, cu iarbă pucioasă focul vru să potoliască¹⁷⁵ și cu iască scîntéia sili să înădușască, și într-acesta chip cu mare glas cuvîntul din gură, ca pîiatra din praștie, își slobodzi (că cuvîntul slobodzit mai iute decît fierul împănat să duce, și pîiatra în fundul mării aruncată precum vreodată tot a mai ieși tot să nedejduiaște, iară cuvîntul grăit, precum va fi puțință a să dezgrăi, toată nedéjdea lipséște)¹⁷⁶. „Și oare cine, dzisă, vreodănăoară au dzis că glasul Corbului iaste spre chedzi buni? Carile macar silloghizmul lui Aristotel, macar sofisticul lui... ** ar avea în gură? Și cu atîta de acmu înainte grăiască și altul, de vréme ce eu nu din cap, ce din coadă, nu denainte, ce dinapoi încheierea silloghizmului fac. Adecă (mai pre lesne iaste soarelui răzșărit radzele luminii de pre fața pămîntului a-și opri decît adevărul în véci cu minciuna a să coperi)”.

Toate zburătoarele să tulburară și de dulce otrava Hulpii tare să amețiră. Căci bine cunoscură // că toată putérea silloghizmului Corbului să curma și apă-rarea carea spre partea monarhiiei sale făcea în deșert ieșiia. Pre lîngă a Vulpei de cuvînt împunsătură, toată a Lupului uitară învățătură.

* În original nu este notată pagina.

** Loc gol în original.

Iară în monarhiia pasirilor era o pasire carea să chiamă Cucunos. Aceasta iaste din fire cu socoteala înaltă, cuvîntul vreodată gios să-i rămîie nu priiméște, însă multe grăiaște, dară puține isprăvéște. La mînie iute, la foame nesăturată iaste. Dzac că vițelul întreg de-abii îi iaste de gustarea dimineții. Iară la ospățul prînzului cu taurul și cu cămila nu să satură. Despre partea stomahului așé, iară despre partea sufletului cu multul mai mult nesățios și nesăturat iaste. Prin olaturile ei altă jiganie nu numai cît a nu viețui, ce nici a tréce fără primejdie poate (că mai pre lesne socotesc și mai fără primejdie cineva călătorie pre lîngă vîrtopile zmeilor și bîrlogurile leilor a face să poată decît prin hotarăle aceluia a tréce carile pururea de foamea lăcomiiei să chinuiaște)¹⁷⁷. Aceasta pasire, dară, cu mare mînie, mai mult din stomahul tulburat decît // din rostul fără sfat, într-acesta chip cuvintele deodată cu balele își stropiia: „Fi s-ar cădzut, o, priiatinilor, Lupul pildele sale ciobanului să le vîndză¹⁷⁸ și Vulpea prisăcariului bătrîn ciumiliturile să-și aréte. Iară de iaste glasul Corbului spre sămn rău luat, cine va fi acela carile să nu poată cunoaște (că cînd unuia véste rea de la cineva îi vine, acéiași véste altuia altul de bună îi o duce), ce fie glasul Corbului rea véste în urechile Lupului, Ciacalului, sau macară și singur Leului. Însă sint alte urechi carile cu dragoste priimindu-l, cu dulce în cămara inimii sale îl ascund. Iarăși și amintrilea, că deși peste tot, și tuturor glasul Corbului iaste neplăcut, avem între noi Coțofana¹⁷⁹, căriia din limbă-i fericire și din gură-i bună vestire îi cură. Dară și cu aceasta ce să isprăvéște? Până cînd dară, o, pasirilor, în glogozala în zădar vă îngăimați și statul vrednicii voastre în samă nu băgați¹⁸⁰? Până cînd vor urla, vor lătra și vor scînci jigăniile și dobitoacele acéstea, carile pururea supt umbra noastră îmblă și ochii noștri totdeauna în spinarea lor privăsc? Până cînd, ce firea // singură arată, voi aceasta nu cunoașteți vreodată? Că din fire așé iaste orînduit, ca tot dobitocul și toată jiganiia în patru picioare cu capul spre pămînt plecată să îmble, și toată pasirea prin aer zburînd și pe deasupra lor trecînd, uneori cu umbra să le ocrotească, iară alteori cu unghile și cu pintinii să le lovască (că pururea și mai totdeauna pre stîrvul dobitocului pasirea să pune; iară de pénele sau tuléiele pasirii rar dobitoc să îniacă). De care lucru, socotesc că cinstea și vrednicia monarhiiei noastre puțin de la ai săi socotindu-să, spre deșchiderea gurii a jigăniiei ca acéstea pricină s-au dat. Deci guri ca acéstea nu cu silloghizmuri loghicești, ce cu porunci împărătești sint să să astupe. Precum marele nostru împărat și nebiruitul monarh, Vulturul, sămnul biruinții Corbului au dat, Corbul dară și epitropul Vulturului, așé va, așé poruncéște, așé să să facă.

Cu a cęstiia sentenție putere și eu acmu sprijenindu-mă, cuvînt și sfat ales dau. Vidra dintr-amîndoaă monarhiile afară să fie. Strutocamila ori în care izvod îi va plăcea, // într-acéla să să scrie. Strutocamiliiei după chipul ce din fire are și din ocrotirea Corbului cea tare, între alalte dihanii și cornul cel de putere să i să dea, căci partea Corbului clironomiia Vulturului are. Iară cine acestora împotrivă ar gîndi, ar grăi sau ar face, pedeapsa moarte groznică să-i fie. Acesta iaste cuvîntul Corbului și bună plăcérea Vulturului (că cînd grăiesc preoții lui Apolon de la Delfis, atuncea tac tote vrăjile de la Memfis¹⁸¹”.

Atuncea toate pasirile și dihaniile zburătoare socotind că nici cuvînt împotrivă, nici socoteală de asemenea Coconozului să va mai putea afla, cu toatele într-o gură: „Facă-să, facă-să, și voia și porunca împăratului și epitropului pliniască-să”! strigară. Însă precum să dzice dzicătoarea (că răspunderea moale frînge mîniia¹⁸², și trestiiia înduplecată de vivor nu să frînge)¹⁸³ (așjiderea, potolindu-să mîniia, cuvîn-

tul cel moale, tare și virtos a fi să arată, și, trecînd vivorul, trestia iară la locul său rămîne dreaptă.) Într-acesta chip smerit chipul jigăniuții¹⁸⁴ (carile să chieamă povata // Leului și aduimăcătoriu vinatului îi iaste) și moale glasul lui, precum dîrdze cuvintele Cucunozului într-altă parte abātu, așe cu prea supțire meșterșug toată învăluiala desfăcu și Strutocamila cine și ce iaste singură pre sine să să vădiască îndemnă (că mai de credzut iaste un cuvînt de mărturisire a gurii hirișe decît o mie de mărturii a altora streine). Aceasta jigăniuță într-acēsta chip scurte, dară cu vîrtute cuvintele sale începu: „Singura a mea a trupului slăbiciune și micșurare a sufletului suppus și a voii legate arătătoare iaste (că obiciuții sint muritorii cu înălțimea statul, cu frîmsēte trupului și cu ghizdăviia fēții, ca cu un lucru prea mare de la fire dăruit a să lăuda și încă mai mult între alții nu numai arcoasă sprîncēnele-și a-și rădica, ce și sfaturile preste cuviință a-și da și socoteala preste măsură a-și rădica). Așijderea, împotrivă iaste de socotit (că în cei mai mulți mărimea și greuimea trupului sāmnuł micșorimei sufletului și iușurimei minții iaste)¹⁸⁵. Și iarășile cine în lume aceasta dovedit nu-și va avea (că vredniciia sufletului nu de pe frîmsētea trupului să măsură. Căci nebunul la chip frumos // și trupului grea pedeapsă și numele la mare ocară ș-au scos. Iară înțeleptul grozav și ghibbos, nici au gîndit vreodată, nici au făcut lucru fără folos). Deci precum eu cea mai mică și cea mai de nemică între toate jiganiile să fiu aiavea iaste, de care lucru mie nu cuvînt între voi a grăi, ce nici împins de flegmă a tuși macară nu mi s-ar cădea. Însă de vrēme ce voia și porunca a marilor împărați au fost ca în adunarea de obște și sfaturile de obște să fie, cu a lor poruncă sprijenindu-mă, suppunerea trupului în slobodzeniia sufletului acmu îm întorc (că spre închisoarea și legarea trupului un lanțuh¹⁸⁶ și o vartă¹⁸⁷ destule sint. Iară spre strînsoarea sufletului și spre opreala voii slobode, nici mii de mii de lanțuje, nici dzăci de mii de închisori pot ceva face)¹⁸⁸. De care lucru într-acesta chip dzic (că unde pravila în silă și în tărie, iară nu în bună socotială și dreptate să sprijenēste, acolo nici o ascultare a suppușilor trebuitoare nu iaste)¹⁸⁹. O, cinstiților și dintr-îmbe părțile vestiților senatori, ce poate fi această între voi din toate părțile neaședzată, iară altă dată mai mult decît să cade simață voroavă? // (Nime în lume atîta de ascuțit la minte și iute la giudecată a afla să poate, carile în toată alēgerea negreșit și nesmintit să fie) și (macară că aspru lucru iaste pentru cēle șie cunoscute dreaptă giudecată a face, cu cît mai virtos cu greu și așēși peste puțința a toată firea va fi, pentru cēle șie mai denainte nicicum știute sau cunoscute, de bune sau de rēle, de vrēdnice sau blăstămate, deosăbire a face). Că după a mea socoteală dzic (că mai pre lesne iaste cuiva fără organul ochiului și fără lumina soarelui între alb și între negru a deosăbi decît fără cunoștința lucrului de vrēdnic sau de nevrēdnic a-l alēge). Într-acēsta chip poate fi să fie și sentenția carea dumnealui Cucunozul spre vredniciia Strutocamiliu au lăsat. De care lucru dzic (că nime mai mult a altuia decît al său giudecătoriu și nime mai mult pre altul decît pre sine a să cunoaște poate, cînd spurcata lipsēste filaftie). De unde urmadză mai cu cuviință a fi de toată voroava dezmatată părăsindu-vă, pre Strutocamila de față să chemați și pre dînsa pentru sine ce dzice și ce socotēste să o întrebați. Și orice răspuns ar da, pre acela în ciurul alēgerii // cu dreapta bunei socotele să-l zbateți și așē atuncea pre lesne deosăbirea între grăunțe și între plēve a face viți putea”.

La acesta sfat nu numai cît Coconozul nu avu împotrivă ceva a răspunde, ce încă și tuturor gloatelor foarte plăcut fu, și toate capetele mari și deșerte celui mic și plin să plecară (că sfatul carile poate da săracul învățat și înțelept, toți împărații

nebuni și neispitiți nu-l pot nemeri)¹⁸⁰. (Că știința înțelepciunii nu în scaunele tru-
fașe și înalte, ce în capetele plecate și învățate lăcuiaște.)¹⁹¹ Și așé, Strutocamila în
mijlocul teatrului chemară, căriia întrebarea pentru sine înainte-i pusără: „Și ce?
și cine iaste?” o întrebără. Iară Strutocamila răspunsă, dzicînd¹⁹²: „Eu sint un
lucru mare și voiu să fiu și mai mare, căci aceasta chipul îm vrăjește. De vréme ce
tuturor celor ce mă privăsc, mierare și ciudésă aduc. În palaturile împăraților de
pururea mă aflū¹⁹³. Putérea stomahului atîta îm iaste de vîrtoasă, cît și pre fier,
și pre foc a amistui poate. Acéstea vrednicii la mine aflîndu-să, au nu toate laudele
62 Cucunozului și sāmăluirile Corbului mi să cuvin? Așijderea agiuto//rind priința
și ocroteala Vulturului, de m-ași putea în aer înălța decît toate zburătoarele, așéși
și decît Vulturul, mai arătoasă ași fi”.

Toate dihaniile, la răspunsul ei, risul cu hohot își clătiră, numai Corbul și
Cucunozul stomahul își tulburară. Deci unii de mînie și de năcaz pre nări pufniia,
alții de rușinea în inimă ascunsă pre obraz să aprindea, iară alții cu batgiocură
în laude și cu mascara¹⁹⁴ în pofală o lua (că cu cît știința rea într-ascunsul inimii
năcăjește, cu atîta la ivala tuturor ieșind, rușinea în față îl pedépséște). Iară unul
dintre gloate (din ciata dobitoacelor poate), glas ca acesta rădică: „O, priiatini
și frați, la aceasta adunare împreunați!¹⁹⁵ Dumneaei Strutocamila, precum în părțile
de gios (și poate fi sau supt, sau aproape supt brîul ars) să naște și trăiaște, tuturor
știut iaste. În capul ai căriia soarele lucru împotrivă au lucrat. Că de s-ar fi născut
în părțile crivățului și să fie trăit în părțile austrului, căldura soarelui umedzala
63 crierilor i-ar fi mai uscat, și așé tidva capului spre îndesarea crierilor și cuprinderea
înțelegerii o ar fi silit. Ce ea poate fi din fire capul uscat avînd, în carile de au // și
fost vreo umedzală firească, arșița soarelui și căldura austrului porii piei[i] și închei-
turile osului tidvei mai mult decît au trebuit i-au deșchis. Și așé, putérea căldurii
cu puțina umedzală și a crierilor materie pre o parte îi scotea, iară pre altă parte,
în locul crierilor, vîntul sau aerul clătît întra și și lăcaș vécinic în căpătină-i își
afla (căci precum fără prepus știți că în fire loc ceva deșert a să da nu să poate)¹⁹⁶
și așé din vîntul strîns, vînt sloboade (că cineva ce nu are, a da nu poate). Însă
oricum ar fi, prostimei ei iertăciune a să da să cade, de vréme ce poate fi că cate-
gориile logicăi n-au citit și în cărțile științii nu s-au zăbăvit¹⁹⁷ (că celor ce multe
lumînări în citeala cărților topesc, ochii trupului la vidére să timpăsc¹⁹⁸. Iară celora
ce niciodată pre slove au căutat, macar că vidére ochilor mai ascuțită s-au păzit,
însă neștiința în întunérecul și în tartarul necunoștinții i-au vîrît)¹⁹⁹. Iar amintrilea
de ar fi fost, după categoriia ce o ați întreat, după acéia ar fi și răspuns. Ce acmu
ea la întrebarea ceinții, dă răspunderea cîtinții și féldeinții. Așijderea voi o între-
bați ce iaste, iară ea vă răspunde cît iaste și în ce féliu iaste (că răspunderea cînd
64 nu să dă după // întrebare, puțin deosăbéște din voroava mutului cu a surdului).
Și iarăși voi o întrebati ce dzice pentru sine, iară ea vă răspunde ce cére, poftéște
și pune în sine. De care lucru socotesc urechile de grețoasă cuvintele ei cu alt chip
să vă curățiți (că pre cît greu bucatele vîrtoasă stomahului slab aduc, pre atîta
nesufferire aduce și cuvîntul nealcătuit la uréchea bine ascultătoare). Adecă,
întăi, de iaste cu puțință, așéși de tot și întrebarea voastră și răspunderea ei de tot
să să curme (că sufletul înțelept pre cît gura cuvinte réle a nu grăi, pre atîta și
urechile voroave fără folos a nu audzi își opréște). Iară aceasta de nu iaste cu
putință, ași sfătui ca nu după a voastră cunoștință, ce după a ei prostime și neștiință
să o întrebati, nici ce și cine iaste, căci bine știți (că tot capul și sfîrșitul filosofii

iaste cineva pre sine ce iaste a să cunoaște)²⁰⁰, ce cum o chiamă o întrebați și de-și va ști numele, precum oarece săm de cunoștință să fie avînd iaste nedéjde, de nu mai multă, încailea cît fietecare dulău numele de pe sunetul glasului își simpte ²⁰¹. Iară de nici a numelui hiriș însămnaarea în fantazie nu va fi păzit, așeși de tot nedéjdea curmați, precum de la cel neștiu//toriu știință a vîna viți putea (căci vînătoriu științii socoteala, iară măiestriile simțirea iaste)”.

65

Așé dară, după socoteala și sfatul acestui înțelept și anonim sfétnic, „Cum te chemi?” pe Strutocamilă întrebără. Iară ea răspunsă: „Eu pe mine niciodată nu mă chem (au în locul numelui grammatica n-ați citit, unde arată că *mă* în locul numelui *eu*, de căderea chemătoare ²⁰² să lipséște?) Ce alții pre mine, «o, dumneata!» mă chiamă”. Iarăși o întrebără: „Dară numele îți iaste *o* au pe alt nume te chiamă?” Iară ea răspunsă: „Cînd strigă cătră mine cineva, atuncea audzu, precum și pe voi, acmu cînd m-ați chemat, v-am audzit. Deci acmu vă rog spuneți-mi ce m-ați chemat?”

Cu toții deodată cunoscură (că nu în chipul arătos, nici în dobitocul căpăținos, ce în capul pedepsit, și cu multe nevoi domirît crierii cei mulți sălășluiesc). În care chip și timpă mintea săracăi Strutocamilii să arată. De care lucru mai mult a o cerceta și în zădar cuvintele a-și lepăda să părăsiră și acmu cu a tuturor tăcérea mai mai a Corbului silloghizm și a Cucunozului sentenție să mărturisiia (căci tăcérea multă la răspunderea de treabă, în locul mărturisirii să ține)²⁰³.

Însă iarăși // Căprioara de Aravia apucînd voroava a clăti cel adevărat nume ce va să dzică la ivală îi scoasă. Aceasta dară într-acesta chip grăi: „De iaste toată pofta adunărilor pentru numele jigăniiei aceștiia a să înștiința, pre cît în proasta mea știință să află, a spune nu mă voi lenevi (că pre cît iaste de cu greu și de scădere cineva de știință sărac a fi, cu atîta de uricios lucru iaste cineva știința despre cei poftitori a-și ascunde)²⁰⁴. Precum amînduror cea mai multă lăcuire în năsipurile Aravii să ne fie și mai denainte s-au pomenit. Cu care pricină socotesc că fietecărui dobitoc numele mai chiar și mai hiriș să-l știe lăcutorii carii sint de același loc cu acel dobitoc, de unde urmadză ca limba arăpască mai chiară hirișiia numelui jigăniiei aceștiia să fie numit. În limba, dară, arăpască macară că numele ei în patrudzăci și una de féliuri să numéște, însă cel mai hiriș, și precum proștilor așé învățaților mai obiciuit iaste *أُنْسِتْمُرْمُرْ* uștiurmurg, carile sarachénii îl tălmăcescă (!) *دوقوشنى* deveacuși. De lă arapi să véde că elinii cu tălmăcirea s-au îndatorit, de unde îi dzic *στρουθοκάμηλος*, adecă Struț-cămilă. Iară cînd am tălmăci hiriș numele // de pre sunarea limbii arăpești i-am dzice: Cămilă-pasire”.

96

Atuncea hirișul nume a prostului dobitoc dacă învățară, dziseră: „Pentru numele lui acmu bine foarte ni-am înștiințat, însă oare cine s-ar afla în lexicoanele etimologhicești ca încă și mai dintr-adînc și mai curat numele ei să ne tîlcuiască?”

67

Deci unii dzicea: „Moimița Liviii ²⁰⁵, căci iaste mai uimitoare minții”. Alții dzicea: „Coșcodanul Tharsisului ²⁰⁶ vechiu (carea acmu să dzice America) căci în instrumentul muzicăi poate cîntece alcătuite a cînta”. Iară alții dzisără: „Ba nici aceștea ceva nu vor isprăvi. Că macar că socoteala oarecum aceasta a înțelege li-ar agiunge, însă limba spre închipuirea cuvîntului nu le agiunge. De care lucru, socotim că o jiganie ce poate învăța grammatica și organele limbii, schimbarea și sunarea sillévelor a alcătui pot (că multe agiunge mintea ascuțită, carile limba fîicavă și slabă a le vorovi nu poate). Ca aceasta dară socotim că numai Papagaia²⁰⁷ iaste, carea mai chiar cuvintele dobitocului sămăluitoriu a urma poate”.

68 Hulpea macară că ceva la gloate a grăi ca o înțeleaptă tare postia și în ceva
69 împunsă a fi să nu să aréte, vîrtos să ferii (că a toată // mulțimea, veri de cinste,
veri proastă ar fi, voroavele înțeleptul a le asculta, de nu folos, dară nici pagubă
va avea. Iară cuvîntul a grăi, macară cătră cel prea ispitit, fără primejdiia plăcerii
sau neplăcerii, de-abia iaste de nedejduit). Însă atuncea pre toți așeși de tot de la
hotarul științii depărtați vădzindu-i, nici frîul gurii a mai sprijeni, nici lăcata tăcerii
nedescuiată a feri putu: „Și așé, véde-să, o, priiatinilor, dzisă, că depărtarea locuri-
lor și lipsa lucrurilor, carile într-acei loc macar că multe, iară aiurea prea puține
aflîndu-să, și audzirea lor minunată și vedérea ciudată li să pare. De care lucru
Papagaia, căci vine de la locuri departe, toți a o audzi și a o privi poftesc. Însă
la vredniciia ei, de nu întréce Coțofana de Evropa²⁰⁸, iară precum agiunge nime nu
va putea tăgădui, ce căci precum papagaiele acolo prin izbélește, așé acéstea aicea
prin tîrvélește multe să află. Pentr-acéia Coțofana aicea atîta cinste și laudă nu i să
face (că săturarea ochilor iaste ca și greața stomahului, că precum stomahul destul
încărcat, bucatele macar fie și cu aromate, nu cu mirosul acelu frumos poftă, ce
70 greață îi aduce, așé și ochiul de privală săturat, albul véde negru // și frumosul
grozav)²⁰⁹. Iară mi să pare că la Livii mai în mare cinste să află coțofanele decît
în Evropa(!) papagaiele și mai scumpă poate fi o miță vînătoare decît o moimiță
giucătoare (că pofta în lume cu lucrurile împreună și inimile stăpînind, cestuia
ieftin, iară celuia scump nume au pus) (că așé iaste din fire tocmit, un lucru cu cît
mai de la mulți să poftéște, cu atîta mai de la mulți lipséște). Însă cît spre tre-
buinta a acéștii adevérință, precum mi să pare nu pásisire(!) grammatice, ce jiganie
filosoafă trebuie, că nu etimologhiia numelui, ce ființa lucrului trebuie tîlcuită
cînd cineva de acelu lucru a să înștiința poftéște. Că în numele acesta doară de iaste
vreo ascunsă ieroglifie (precum la eghiptiiani numele filului însămnează chipul
împăratului), iară cît iaste despre etimologie, fietecine o poate pricépe, că din
struț pasire și din cămilă dobitoc iaste alcătuit”.

Aceasta de la Hulpe cu toții audzind și precum adevărul așé iaste înțelegînd
(că la mintea spre înțelegere gătată mai tare pătrunde cuvîntul adevărului decît
71 prin moale grosimea trupului ascuțită simceaoa fierului), dzisără: „Dară cine
între noi poate fi acela carile mai mult sufletul în filoso//fie să-și fie crescut și după
pravile ei trupul să-și fie scădzut? (Că cu anevoie iaste cineva trupul în toate pre
larg și de sațiu să-și hrăniască și sufletul de poftele trupești nebetéjit să-și păzască)
(că precum în hrana slobodă trupul să îngroașă și să îngrașă, așé de post trupul vitio-
nindu-să, sufletul să suptje și să învîrtoasă) (căci foamea la trup moarte firească,
iară la suflet viață ceriască aduce.)²¹⁰ Și cine iaste acela carile mai într-adînc lucrurile
firești și ființele trupești să fie pătruns?”²¹¹

La carea unii dzicea că Moimița aceasta va putea isprăvi. Carea răspunsă
precum mai mult în filosofia obicéinică decît în cea fizică²¹² s-au zăbăvit și mai
mult de pravilele obicéilor decît de ființa lucrurilor poate giudeca²¹³. Alții dzicea
că poate Privighitoarea²¹⁴ aceasta săvîrși, căci în cuvînt vreodată a să osteni nu
știe. Ce mai cu de-adins lucrul cercînd, o aflară că macar că în limbă lată și la voroa-
vă neîncetată iaste, însă ce, și pentru ce, așé mult ritoriséște nici ea nu poate
știe (că voroava lungă și tot acéia, de multe ori poftorită, de ar fi cît de dulce
și de frumoasă, până mai pre urmă să arată grețosă și sășioasă).

71 Iară mai pre // urmă cu toții dzisără că precum Vulpea au fost aflătoarea
sfatului, așé iarăși ea va fi săvîrșitoarea faptului. La carea Vulpea răspunsă: „Firea
așé de înțelepéște pre la toți darurile sale ș-au îndămînat, cît pre unii în cuvînt,

iară pre alții în lucru, pre unii în poruncă, iară pre alții în ascultare, pre unii în stăpînire, iară pre alții în suppunere vrédnici, putincioși și sufferitori i-au arătat. Așjiderea, unii în grammatică, iară alții în poetică, unii în logică, iară alții în ritorică, unii în cea ithică, iară alții în cea fizică filosofie mai isteți, și unii într-ună, iar alții într-altă învățatură și meștersug mai vestiți și mai fericiți, după a firii orînduială au ieșit (că ce unul Dumnădzău dăruiaște și orînduiaște, toată lumea nici a lua, nici a clăti poate)²¹⁵. De care lucru umilita mea prostime (poate fi din năstăvul firii spre aceasta orînduită) mai mult în céle cincî glasuri a lui Porfirie²¹⁶ și dzéce categorii a lui Aristotel zăbăvindu-să cu chéia meștersugului meștersugurilor (căci loghicăi acest titlu a-i da m-am obiciuit) ușile a deșchide și lăcățile // a descuia pociu²¹⁷; iar mai înluntrurile cămărilor firii nici a întra și mai nici a căuta pociu (că împărăția firii precum are domni, senatori, deregători și orînduitori, așé are și plugari, și morari, și portari, și chelari)²¹⁸. De care lucru socotesc, precum am și mai dzis, că nu diialectic, ce filosof la aceasta slujbă trebuiaște că a diialectecului socoteală iaste numai forma silloghizmului să fie după canoanele loghicăi, fie-i macară materia pentru carea silloghizmul face și necunoscută²¹⁹. De care lucru și eu mai mult ființa socotéliei sau a chitéliei decît a lucrului pociu cunoaște”.

72

Și așé și Vulpea, diialectică, iară nu filosoafă să află. Vulpea, macară că de ar fi îndrăznit, lucrul acesta singură la cap a-l scoate ar fi putut (însă precum adése a face diialecticii s-au obiciuit, adecă la vréme de strîmtoare cu strofe și cu sofismate, precum și oșténii, cînd cu mîna și cu sabiia a birui nu pot, cu mihanii și strataghemate să slujăsc). Însă cu cléștele cărbunele din cuptoriu și cu mîna altuia șérpele din bortă gîndi să scoată (precum și mai denainte prin limba și gura Ciacalului // cuvintele își tunase și duhurile își fulgerasă). Vulpea, dară, într-acesta chip și socotiala își orîndui, și cuvintele își înformui: „Inima mea, o, priiatinilor, spre cea cît de grea poruncă și aspră slujbă a monarhiilor noastre pururea gata și bucuroasă au fost și iaste, și încă până la cel mai de pre urmă abur a fi și silesc, și nedejduiesc (că cine n-au învățat nevoia a trage pentru toți, acela nici fericirea va sufferi împreună cu toți). Însă cine ce are și cît are, atîta poate da și arăta²²⁰. Eu, dară, de săvîrșirea lucrului acestuia precum vrédnică nu sint și mă cunosc, și mă mărturisesc. Iară precum pre cel vrédnic să vă arăt încă nu mă tăgăduiesc, pre carile, de să va tăgădui (căci obiciuiți sint cei adevărați vrédnici vredniciile sale de privala ochilor și lauda gurilor a-și ascunde) (ce precum focul în piatra mai vîrtoasă și în fierul mai îndesat ascuns fiind, dintr-acécéleași(!) și mai tare lovindu-să scînteiază, așé și sufletul plin de vrednicie pre cît mai mult să acopere, pre atîta mai tare să descopere). De vrédnic a-l dovedi, vrédnică sint, pre carile rugîndu-l (căci sufletul filosof asupreală nu are // de vréme ce toată asupreală sufferind, precum să i să facă asupreală nu simte), și întrebîndu-l după a sa filosofie ce va fi adevărul va grăi”. „Dară cine iaste acela de carile dzici?” întrebînd-o, ea răspunsă: „Adevărat între toate jiganiile nu numai bun și adevărat filosof, ce încă și ispitit, iscusit anatomic, Lupul iaste²²¹. Căci și în mari, și în mici, și bolnave și sănătoase jigăanii, adése meștersugul ș-au ispitit, atîta cît în toată lumea macar un dobitoc, pociu dzice, că nu să va afla, al căruia mănuntăi vreodată de de(!) iuți și ascuțite bricile lui să nu fie fost despicate”.

73

74

Așé dară, după învățătura Vulpiei, pre Lup de față chemară și de iaste filosof îl întrebară. Iară Lupul răspunsă: „Eu de la cineva filosofia n-am învățat; și ce poate fi întrebarea aceasta?” Ei dzisără: „Vulpea ne spuse precum în tine filosofăsc

75 suflet și vrédnice duhuri să află, de care lucru socotim că toată hirișia Strutocamilei a ne arăta și tot adevărul a ne învăța, de vii vrea, vii putea”. Iară Lupul răspunsă: „Vulpea macar că acmu sau de sula zavistii împunsă, sau de vicleșugul și răutatea firii sale împinsă, și preste simțirea ei adevărul atinge (că zavistnicul și viclianul
numai atuncea grăiaște adevărul când sau zavistia // descoperindu-i-să, spre rău nu sporéște, sau vicleșugul cu un cuvînt a adevărului acoperind, spre mai mare rău pre altă dată îl opréște). Iară adevărul iaste acesta (că nici lîngă cuibul șoiu-
mului porumbul puii să-și scoată, nici orbul celui cu ochi să să facă povață, că nici porumbul îi va videa vreodată zburători, nici cel cu ochi își va videa pașii drept
îmblători). Că într-această dată în lume undeva, ceva sau la cineva adevărîntă și adevăr, nici vădz, nici a-l videa și a-l mărturisi, fără primejdie a fi, poate (că unde răcnéște Leul nu mai urle Lupul și unde piuiaște Vulturul nu mai giamă hulubul.
Că nici glasului(!) celuia să aude, nici gemutul cestuia, până mai pre urmă fără lacrimi de singe va putea fi). Și cu atîta voroava încheindu-mi, pentru această întrebare voi asculta și altă dată”²²².

76 Cu acéstea Lupul tăcînd, Vulpea, macar că nu în pușin frica Lupului avea, însă zavistia véche spre răutăți noă nepărăsit o împingea. De care lucru cu înțeleapta-și zavistie socotia că cu casa ei împreună și coliba vecinului să să aprindă²²³ multu-și foloséște; și nu doară că socoteala spre lauda Lupului îi era, ce numai doară că mult într-însul vredniciei descoperind, despre cei goli de dînsele, până
77 în cea de-apoi vreo ură asupra i-ar aduce. (Că nărocul // așé vrédnicilor pizmuind să véde, că cu cît sint mai sufferitori furtunelor, cu atîta mult valurile să le îndesască, și pre cît lucruri vrédnice de laudă ar face și ar arăta, pre atîta în ura și urgiia nevrédnicilor să cadă. Care lucru fortuna spre mai mare rușinarea celor nevrédnici, precum îl face socotesc, de vréme ce ei pre cît mai mult îi urăsc, pre atîta pre sine să hulesc, și vrédniciei pre cît mai mult să înădușesc, pre atîta în bună-tăți să mai întăresc. Nu într-alt chip, ce ca cum cu cît mai tare crémenea cu oțălu
ai lovi, cu atîta mai iuți și mai luminoasă scînteii sloboade). Într-acesta chip, dară, Vulpea spre înalgiosul²²⁴ Lupului cu toată osirdia nevoindu-să (căci firea ei binele cuiva a nu pofti obiciuită iaste) încă mai aiavea și mai cu obraznică îndrăzneală, tare, strigă în gura mare: „Eu, o, priiatinilor, célea ce spre vrednicia Lupului
voiu să grăiesc nici pizma mă împinge (care în inima mea nu numai căci vreodată nu s-au sălășluit, ce așéși nici un cias n-au găzdluit), nici vicleșugul sau nevoia mă încinge, ce pentru tot folosul cel de obște silind, dzis-am și dzic, și nepărăsit
voiu dzice, că Lupul precum iaste adevărat filosof, așé și spre isprăvirea trébei aceștia harnic iaste, precum dovédele și argumenturile pre carile ac//muși-acmuși
78 înaintea tuturor puindu-le, tot adevărul lucrului vor mărturisi. Ce întâiași dată aceasta a ști vi să cade: că eu, ticăloasa, priința și agiutorința Corbului, pentru mari și multe darurile Vulturului voiu și poftesc. Că de multe ori rămășița fără-mușelor mési Vulturului copiii din falcile foamei și ἀκολούθως a morții ni-au mîntuit. Iară Lupul, pentru căci pre sine singur a să chivernisi și viața din primejdia foamei a-și sprijeni știind, cu binele altora, nici ciarcă nici poftéște să să îndămînédze. Căci în școala lui Dioghenis și în filosofia ce-i dzic cînească²²⁵ s-au învățat. A căroră sentenție iaste acela lucru de la cineva să ciară, pre carile altul

nici îl poate da, nici de la sine îl poate lua. Căci odănoară un împărat mare²²⁶ întrebând pre Dioghenis ce poftéște să-i dăruiască, i-au răspuns să-i dea ce nu-i poate lua, adecă să dea într-o parte din lumina soarelui și să nu-i facă umbră oprind radzele deasupra urciorului în carile ședei. Ce pentru obiceiile filosofilor acestora și pentru pravilele filosofiei lor mai mult a dzice părăsindu-ne, la cuvântul nostru să ne întoarcem. Argumenturile, dară, și dovédele spre a Lupului de înțelept și de filosof încredințare în sint acéstea²²⁷.//

PARTEA A DOA

„Întăiași dată, socotiți, o, fraților, și aminte luați cuvintele carile mai de nainte înaintea tuturor gloatelor au făcut. Că au nu el în proimiul voroavii sale dzicea, precum inima împăraților din mulțimea lucrurilor și a științelor, carile în publică-li și în curte-li să tîmplă, mai ades decît alaltora cîteodată prognostice(!) fac? și cum din // putregiunea pēstelui în mațele Bîtlanului viermii să nasc? și Brebul părțile bărbătești pierdzindu-și, în zavistie cade și pizmă vécinică nu numai asupra bărbaților, ce și a muierilor ține. Asupra muierilor, căci el cu dînsa poftă și tragerea firii a-și împreuna nu poate, iară asupra bărbatului, căci aceasta a face din plineala firii poate (că totdeauna orbul asupra ochilor, și șchiopul asupra picioarelor, și surdul asupra audzului, și hadîmbul asupra întregului obidă are). Așijderea, precum nu numai spicul părului și asămănarea vāpsēlii pre Vidră vreedată Breb să fie fost o dovedēște? (Căci tîmplarea vine și să duce fără stricarea suppusului?)²²⁸ și alalte ale lui cuvinte toate de viți sta pre amănuntul și cum să cade să le socotiți, au nu toate hirișe de adevărat fizic filosof il arată? (Căci toată filosofia fizăciască asupra trupului firesc și în știința lucrurilor ființăști să sprijinēște)²²⁹. Apoi acmu, cînd îl întrebați de iaste filosof, nici voaă v-au după poftă răspuns, dar nici pre sine despre aceasta de tot s-au ascuns, ce cu un frumos și iscusit chip nici lauda asupră ș-au priimit (că cel ce cu tot sufletul aiavea în față își lauda poftēște nici o deosă//bire nu are de la cela carile prin gurile tuturor pre drept să hulēște), nici precum eu adevărul și ce iaste am grăit au tăgăduit. Acēstea, dară, Lupul în față și de curînd v-au grăit. Dară să vă aduc o istorie a lui carea mai de mult au făcut, carea pre cît iaste de adevărată, pre atîta iaste și de minunată. Și precum vrédnică iaste a să asculta, mi să pare că cu toții o viți lauda (căc i istoricul adevărat, — adecă carile istoriia adevărat precum s-au avut istorisēște — lauda împreună cu făcătoriul împărțēște, căci cela au ostenit lucrul a săvîrși, iar cesta au nevoit în véci a să pomeni și încă mai mult pre scriitorii decît pre făcători i minunelor, fericiți și lăudați a numi voiu îndrăzni. Căci după armele și faptele iroilor, condēiele istoricilor, de nu s-ar fi pre alb clătît, încă de demult și lauda numelui lor deodată cu oasele țărna o ar fi acoperit. Și așé, acēia au fost a lucru-

79

80

rilor făcători, împreună și muritori, iară ceștea numelui au fost înnoitori și în véci stăruitori)²³⁰.

81 Povéstea dară într-acesta chip să are: Odănoară era un om sărac, carile într-o păduriță, supt o colibiță era lăcucuitoriu(!). Acesta, mai mult de dzéce găini, 2 cucoși, // doi miei și un dulău, altă ceva după sufletul său nu avea. Deci dulăul atîta era de bun păzitoriu și atîta de tare în giur împregiurul casii străjuitoriu, cît nici frundză de vînt să să clătiască și el asupra sunetului să nu năvrăpască cu putință nu era (că mai bunu-i și mai de nedéjde iaste dulăul deșteptat decît străjériul însomnorat sau cu vinul îngropat). Dulăul așé pre dinaintea casii pururea să afla, iară găinele în podul colibii să culca; miei noaptea dinaintea ușii în tindîță; iară omul ostenit și obosit dacă viniia de la lucru, în colibiță spre odihnă să aședza. Ce cît au fost despre partea mea, macar că, precum să dzice dzicătoarea, nici o piatră neclătita n-am lăsat. Însă nu numai de vrăjmășiia dulăului, cît de gardul denafară nu m-am putut lipi, nu numai cît la găini în pod nu m-am putut sui, ce așéși nici pre acolea pre aproape de fricos glasul lui nici a mă opri, nici a mă odihni am putut. Și așé, ori cu cîte meștersuguri am ispitit și cu cît mai cu dor dulce carnea găinușilor am poftit, nicicum poftii și izbîndii inimii nu m-am învrednicit (căci norocul așé de aspru cu muritorii șuguiaste, cît, de multe ori, célea ce și cu ochii li-ar înghiți, nici cu // nasul nu-i lasă a le mirosi). Iar odată mi să tîmplă cu Lupul a mă împreuna, căruia traiul omului și vrăjmășiia dulăului a-i povesti mă luaiu și precum în multe nopți fără somn și cu stomahul deșert împreună și cu mare groază a primejdii vieții pregiur colibița săracului în deșert în prejma găinilor am cutreierat. Cătră acéstea, precum și doi miei are îi pomeniui, de carea el audzind, îndată sculîndu-să, unde iaste coliba cu miei cum mai curînd să mérgem tare mă îndemna; căruia eu în răspunș, că într-acea parte de loc a méрге, până nu va însăra, de frica dulăului primejdii vieții îm prepuiu. Deci trebuie să aibă îngăduință, îi dziș, până soarele va scăpăta, și atuncea, la pomenitul loc îl voiu duce. Cu mare peire spre îngăduință a-l pleca putuiu, și încă și cetatea mărăciunilor lîngă mine aveam (căci lăcomiia, de iaste în săturare nesăturată, cu cît în foame mai nesățioasă va fi)²³¹. De vréme ce bine îl cunoșteam că dulciața a fragedii cărnișoarei mielului în fantazie mai tare foamea lăcomiui, și în stomah locomiia foamei mai vîrtos clătindu-i mă temem, perii miei în lînă să nu-i întoarcă și carnea mea în oină să // nu o prefacă (căci filosofii obiciuiți sint cu socotiala aerul în apă și apa în aer a întoarce, macară că lucrul socotélii n-ar răspunde). Deci sosind cea mie pentru frica, iară Lupului pentru foamea mult dorita și așteptata sară, amîndoi împreună purceasăm; și în prejma locului apropiindu-ne, de departe casa omului cu dégetul îi arătaiu. Atuncea Lupul, cu chipuri filoso: și și țărămonii²³² politicești înainte aduimăcînd purciasă. Ce dulăul nici chipurilor cucerite, nice nici cuciriturilor lingușite să uită, ce îndată toată pădurea de lătrături și de brehăituri împlu, așé cît nu numai codrii să răzsuna, nu numai cît omul din greu somn să scula, ce încă și pre micii în scutece învăliți copilași spăimînta și-i deștepta. Deci omul, de pre așé tare lătrăturile dulăului, precum o jiganie rea la miei să fie vinit pricepu. Carile în grabă afară ieșind și încă mai tare pre dulău asmuțind și îmbărbătînd, atîta cît căută Lupului a da dos (că de multe ori fuga fortuna biruinții și biruința primejdii fugăi aduce). Iară după ce cani fugi Lupul, cît ar fi socotit că de supt aduimăcarea dulăului a fi ieșit, socoti că firea dulăului de la Lup nici shimate filosofești, nici cucirituri politicești // priiméște, și așé, cu 84 putérea și cu vîrtutea înainte a méрге și cu vitejiia lucrul a isprăvi din inimă aliasă

(că de multe ori cei împietroșeați la socoteală cu blîndetea mai tare să simețesc. Iară apoi vădzind sila și nevoia, ca varga de căldură, încotro își iaste voia să îndoiesc). Așé Lupul, această socoteală la inimă puind, iarăși spre dulău să înturnă ca norocul monomahiii să ispitească. Dulăul, îndată ce venirea Lupului simți (căci grijivul pururea triaz și deșteptat iaste), iarăși cu buciunele, dobele și trimbițele céle mai denainte încă la gardul cel dinafară în timpinare îi ieși. Spre carile Lupul, vitejéște răpizindu-să, el macară cum dos nu déde, ce de războiu vitejéște și de luptă bărbătește să apucă. Cîtăva vréme norocul biruinții în cumpăna îndoinții sta, până cînd Lupul nedéjdea îndelungată a fi simți, și așé Lupul, de virtutea firească părăsindu-să, la putérea meștersugiască alergă (căci de multe ori ce iaste scădzut în fire, meștersugul²³³ cum să cade plinéște), că macar că nu până într-atîta Lupul era biruit, ce să făcea că așéși de tot iaste biruit (că adése s-au vădzut mai cu norocire izbînde de a vini, cînd cu supunerii și cu dosiri asupra nepriiatinului să purcéde, decît // cînd cu dobe și cu surle alaiurile șicuind, pentru biruință în mare numărul oștilor sale cineva să încréde). Lupul așé, într-acea dată, ca cum de tot biruit ar fi fost, tare înapoi fugiia și cu fuga semințele meștersugului sămăna, carile a doa noapte vîptul²³⁴ copt și deplin le era a da. Lupul așé cani trist, pentru lipsa putinții, iară dulăul de tot vésel pentru părărea biruinții, cineși la locul său să înturnară. Iară cînd făcliia cea de aur în sféșnicul de diiamant și lumina cea de obște în casele și mésele tuturor să pune²³⁵, Lupul și altă soție își cercă, și pre altul ca sine află căruia lucrul și fapta, carea într-acea noapte s-au lucrat, și nenorocit norocul ce i s-au tîmplat, pre amănuntul povesti (căci a tot tiranul una și acéia iaste socoteala, ca ori cu ce mijloc ar putea streinele ale sale a face, și cînd tîmplărea nu răspunde poftii, célea ce n-au dobîndit i să pare că cu mare nenorocire de la sine li-au pierdut). Așîșderea vitejiia dulăului adăogînd, dzicea că nu iaste dulău ca acela carile de la un lup numai să să biruiască, ce doară numai de la doi izbînda asupră-i să să nedejduiască (că a firii orînduală iaste doi deopotrivă pre unul deopotrivă să biruiască, iară meștersugul face ca această axiomă de multe ori să nu să adeverească). Așé dară // ei înde ei tocmindu-să și însoțindu-să, încă din bîrlog mieluşei săracului om împărțiia.

85

86

Deci, după ce părintele planetelor²³⁶ și ochiul lumii radzele supt ippoghei își sloboade și lumina supt pămînt își ascunde, cînd ochiul păzitorului să închide și a furului ca a șoarecelui să deșchide (că toată fapta grozavă și ocărită precum cu întunérecul să acopere și să ascunde socotește, macar că și noapte(!) are lumina sa, precum și pădurile urechi²³⁷ și hudîtoși păreții de piatră și adîncă peșterea de vîrtoapă la videre ascuțiți ochi au), lupii împreună spre locul știut să goborîră(!). Deci unul cu înciată călcare și cu furească îmblare, pre pîntece furișindu-să, supt gardul dinafară bine aproape să lipi, și acolea ca mortul să trînti. Acesta așé alcătuindu-să și mulcomiș la pămînt ascundzindu-să, celalalt cît ce putea ciritéiele scutura și cu picioarele uscatele frundze troșînd, stropșînd, le suna. Încă și un féliu de scînciitură ca acela da, cît dulăul deșteptat să să stîrnească, iară omului adormit simțirea audzului să nu lovască. Ce nu multă a frundzelor // sunare și a pădurii răzsunare la ascuțită și deșteptată simțirea dulăului pururea străjitoriu trebuia, și nici scîncitura Lupul a poftiri apucă, cînd dulăul îndată, și totdeodată denainte ușii sculîndu-să, asupra Lupului ce viniia sări (îndrăznirea luînd din sara trecută) (căci puțini sint carii tîmplările în vremi schimbătoare a fi știu, însă prea puțini să află carii cu norocul de ieri astădzi să nu să îndîrjască). (Căci mai cu credință iaste cuiva trupul fără vas oceanului a-și créde, decît norocul

87

norocul(!) până în al doilea cîas, adevărit și nemutat a-și ținea.) Lupul, dară, nicum vinirea și apropierea dulăului neașteptînd, făcîndu-să că grija de ieri și primejdiia trecută l-au înțelepțit (că într-adevăr, cît despre partea mea iaste, în mare îndoință mă aflu, oare învățăturile la școală învățate, au ispitile în mîni luate, și primejdiile în cap purtate, pre cineva mai păzit și mai socotit a face să poată)²³⁸ îndată-și fugăi să déde și încă cu frumos meștersug picioarele prin rugi își încurca și cîteodată și preste cap își da. Dulăul atuncea încă mai mare îndrăzneală, precum pre tîlhariul la mîină // va băga și în groapa morții de viu îl va astruca, luînd (că pre cît pieptul nepriiatinului siială, pre atîta dosul lui îndrăzneală aduce), fără de nici o pază, vîrtos și de aproape îl întirîia, atît cît și peste prilazul gardului după dînsul sărînd, cu mare nedéjde de biruință îl gonîia. Lupul dară, cel ce fugîia, socotînd că acmu dulăul de tovarășul său cel suppus va fi trecut, îndată înapoi să învîrtîji, și față la față nepriiatinului déde. Iară Lupul cel supt gard ascuns, simțînd că acmu dulăul preste gard au sărit, de năprasnă denapoiia lui a-l goni să luă. Dulăul, săracul, de nepriiatinul din dos nicum știre avînd, cu Lupul din față vrăjmășește să lupta. Dară în vrême ce cu cel din față tare să apucă, atuncea și celalalt în spate i să încarcă (pentr-acéia dzic unii că cei cu socoteală denainte au ochi privitori, iară din dos socotitori și lucrurile înainte mîrgătoare trebuie oglînda să fie celor denapoi următoare). Deci Lupul într-acesta chip pre dulău la mijloc luînd, și fuga înapoi îi astupară, și vîrtutea în clipală, ca cu un brici părul, fără de nici o milă îi curmară, și bucăți, bucățele tirănește (sau // mai adevărat să grăiesc), cu tirăniia să slujîia lupéște, îl spinticară și ciolanele în toate părțile îi împrăștiară. Mîntuîndu-să furii de stăjériu, ce pot lucra a povesti nu trebuie, căci fietecine aceasta poate pricepe. Căci omul, ticălosul, întăi lătratul dulăului audzînd, apoi îndată și lină tăcérea urmînd, socoti că de au și fost vreo jiganie rea, dulăul au gonit-o și așé iarăși somnului s-au lăsat și odihnii cu totul s-au dat. Atuncea luyii(!) fără de nici o grijă, foarte pre lesne preste gard sărînd, și în ocolul cel mai dinluntru întrînd, fietecarele mielul său luă și véseli de a nepriiatinului biruire, dar încă mai véseli de a foamei potolire, cineși la ale sale să dusă”.

Cu toții această povéste de la Vulpe audzînd, dzisără; „Adevărat dară, o, priiatină Vulpe, că cu mare filosofie Lupul viața sa își chivernisește și cu multă înțelepciune hrana își agonisește²³⁹”.

Iară Vulpea iarăși apucă a mai dzice: „Ce de aceasta vă minunați, o, iubiților miei frați? Căci eu și altă înțelepciune în capul Lupului am vădzut, pre carea, dacă o voi povesti, precum pre aceasta cu multul covîrșește, singuri o viți mărturisii // și macară că istoriia în chip de basnă²⁴⁰ s-ar părea și de-abîia să o poată cineva créde până cu ochii nu o ar videa, însă atîta cînstea coadii méle nebetejită cereștii să o pázască, precum că ce cu ochii am privit, acéia cu gura vă povestesc.

Odănoară era un boiar carile avea cîtăva herghelie de iape. Avea la iape și un hergheligiu carile pre cît era de bun păzitoriu, pre atîta era la vin tare băutoriu. În iape era și un armăsariu prea frumos, carile cu cît era la chip de iscusit, încă mai mult era cu vitejești duhuri împodobit. Căci atîta de tare nu numai al său, ce și a celoralaltî armăsari cîrduri păziia, cît hergheligiul din toate vredniciile numai cu bețiia îl întrecea (că mai vřednic să poate numi un dobitoac carile slujbele firii sale păzéște, decît un om carile céle pre mîină-i credzute cum să cade nu le otcîrmuiăște). De care lucru jiganiia rea nicum în herghelie să năvrăpască, au macară să să lipască nu putea. Căci armăsariul, coada pre spinare rădi-

cîndu-și și urechile înainte buărîndu-și, și tare nechedzind, și rînchedzind, toată hergheliia nepărăsit ocolii, și pre Lup, cum îl videa, îndată, fără nici o frică, asupra-i să răpedziia și de multe ori mai pînă la moarte cu picioarele îl stropșii. // Aceasta herghelegiul de cîteva ori la armăsariu vădzind, și toată nedéjdea în bună paza armăsariului lăsind, pre dobitoc cît pre sine a fi socoti, și pre sine mai rău decît dobitocul a să face priimi; și așé, fără nice o grijă, mai de multe ori, de drojdiile vinului amețit, de pre cal să răsturna decît de stajea noștii obosit spre dormire și odihnă să culca. Deci armăsariul și hergheligiul într-acesta chip se avea. Acmu să vedeți și Lupul ce face. Întăiași dată cunoștea cînd hergheligiul de bat răsturnat și cînd triaz de somn culcat era. Căci avea Lupul un loc înalt, în vîrvul unui dial însămnat, de unde în toate dzilele oglindii încotro hergheliia îmblă și dincotro hergheligiul bat sau triaz vine. Că oricînd hergheligiul bat să culca, niciodată gîlciava în herghelie a lipsi nu să tîmpla, și nicicum armăsariul de vrăjmaș războiul Lupului nu scăpa. Care lucru hergheligiul cunoscîndu-l, de multe ori într-adins triaz fiind, ca batul de pre cal cu capul în gios să răsturna, și ca doară Lupul după obicéiu la armăsariu ar alerga, cîte cinci și șése ciasuri de la pămînt nu să rădica, ce în zădar. Iară amintrilea, bat fiind, oricînd să deștepta de pe forăitul iapelor, spaima mîndzilor și sudorile carile de pre // armăsariu ca șirlaiele curea, precum iarăși bătaie și războiu cu Lupul să fie avut cunoștea. Deci odată așéși de tot în mormîntul drojdiilor îngropat și în savoanele vinului tare înfășurat și legat fiind, Lupul îndată la herghelie și la armăsariului monomahie sosi.

91

92

Lupul dară de departe prin iarbă șipurindu-să și pre pîntece tîrîndu-să, ca doară armăsariul nu l-ar simți, spre herghelie să trăgea. Ce în deșert. Căci armăsariul (precum ochiul pazii totdeauna deșchis avea) cît de cii și apropierea Lupului simți și fără nici o zăbavă asupra-i să răpedzi. Că acmu așé cu Lupul să deprinsése, cît nicicum în samă îl băga (că deprinderea din toate dzile nu numai pre oameni la minte îi coace, ce și pre dobitoace mai omenite și mai cunoscătoare le întoarce). Lupul în războiu pre cît putea de copitele armăsariului tare să păziia, dară și cu meșterșug, ca doară de bot l-ar putea apuca în toate chipurile să siliia, carea pînă mai pre urmă o și făcu (că nemică în lume așé de cu greu între muritori nu să află căruia nepărăsita nevoie mijlocul și modul lesnirii vreodată să nu-i neme-rească)²⁴¹. Că armăsariul, oarecum mai mult decît pravilele vitejiii poftesc, asupra Lupului // cu picioarele denainte ca să-l stropșască și cu copitele osul capului în crieri să-i prăbușască. Lupul cu iute fereală lovitura în deșert îi scoasă, și vrăjmaș colții prin nări pătrundzind, dinte cu dinte își împreună și falcă cu falcă își încleștă (că precum la viteji îndrăzneala cu socoteală vrednicie, așé, fără socoteală fiind, nebuie iaste și să numește). Iară armăsariului inimii vitéze durére pintini dîndu-i (că durérea în grabă mare vîrtute duhurilor și deznededuirea mare vitejie inimilor aduce), așé ca cum preste simțirea sa ar fi fost (că întîmplările de năprasnă întăi purced fapturne, de cie urmadză simțirile și gîndurile). Așé de cu mare siială capul în sus ș-au rădicat, cît pre Lup mai sus decît sine l-au aruncat, apoi așé de sus, atîta de tare în pămînt l-au bușit, cît ca o căldare crăpată, de foame deșert coșul Lupului cu sunet au zvînănit. Lupul întăi vădzind dară acmu și pricepînd a armăsariului mai nebiruită vîrtute, socoti că de-l va mai rădica o dată așé și de-l va mai trînti și de a doa oară într-acesta chip, nici picioarele îl vor mai ținea, nice vreun os sănătos și nezdrobot îi va rămînea (căci ispita o dată făcută a înțelepților, iară de multe ori // poftorită a nebunilor dascal iaste) (că cine cu sorbirea dintăi

93

94

95

preste știință să arde în lingura de pre urmă de da-ori și de trii ori a sufla i să cade)²⁴². Și așé, Lupul de botul armăsariului lăsindu-să, puținteluș într-o parte să dède. Herghelegiul de aceasta nicicum macară simțire luind, căci cu mlădițele viței și cu cârciaiele mlădițelor tare era cezluit (că de multe ori ce nu biruiaște omul, biruiaște pomul și împărați, carii toată lumea în robiiia sa au adus, pre aceiași, amintrilea nebiruiți fiind, vinul în robiiia sa i-au răpit și bețiia cu mîna muierii i-au biruit. Și pre cît era întăi lăudați, pre atîta mai pre urmă s-au ocărit). Așé, Lupul, după aspru războiul acesta orecum în sinul întristării capul slobodzindu-și, spre chipurile meștersugurilor chiteala își aruncă și, singur cu sine vorovindu-să, într-acesta chip să socoti, dzicînd: — Eu acmu de atîtea dzile flămînd și de-atîtea n opți de privighére obosit fiind, oarecum vîrtutea mi-au scădzut; așijderea, în mață de atîta vréme cevași macară nepuind și stomahul după a sa fire fără hrană a fi neputînd, în locul hranii singur singele său a amistui s-au nevoit — de unde aiave urmadză că și duhurile să-m fie lipsit și mare iușurime trupului de vitionime să-m fie vinit.// (Căci foamea în toate dzile muritori a fi ne învață și iaste o boală carea nedespărțit tovarăș tuturor părților trupului și pururea să află de față.) Că de-ași fi fost (dzicea Lupul) în statul puterii méle, armăsariul așé tare nu m-ar fi purtat, și de n-ași fi fost de vitioan așé de iușor, atîta de sus nu m-ar fi rădicat (acmu dară ce lipséște în fire pre cît poate meștersugul să pliniască trebuie). Și așé Lupul socotindu-să, la un mal să dusă și cu toată pofta țărna, ca cum carne de cîrlănaș ar fi, înghițiia, și cu atîta lut să îndupăcă, cît ca cum ar fi un sac, peste tot tare și de greu să îndesă (că din fire Lupul, ca și lacumul, acesta dar are, ca cînd mult să mănînce poftéște, întăi mațele, apoi stomahul își plinéște, căci carnea nemistuită la mață a o triméte poate și apoi, oricînd îi iaste voia, o boréște și afară o scoate)²⁴³.

Așé dară Lupul dacă cu atîta de multă țărna tot coșul își împlu decît armăsariul mai mai greu să făcu și de ciia, de-abiiia clătindu-să, iarăși cătră herghelie asupra armăsariului purciasă (că sufletul nepriatin, într-altă nu, fără numai în biruință să odihnéște).

96

Armăsariul, după deprinsul obicéiu, îndată înainte-i ieși. Lupul acmu de țăr/nă îngreuiat, precum sprintină fereală a face cu greu îi va fi, și de copitele armăsariului așé pre lesne ca mai denainte cu anevoie să va feri socoti, de care lucru meștersug ca acesta scorni (căci toată simceaoa minții iaste, la nevoie lesnirea a nimeri, și la lesnire de nevoia fără véste tare a să păzi). Dacă pre cît mai aproape putu lîngă stavă să apropie, pre coaste într-o parte să culcă, picioarele țapene înainte își lăsă, gura își căscă, dinții își rînji, limba afară își spîndzură, ochii cu albușurile în sus își întoarsă și oarecum uscați și paiejinți îi arătă, muștele în gură îi intra, viespile de ochi și de melciuri îl pișca, iară el cu mare răbdare acéstea toate, ca cum ar fi mort, le răbda (că mulți, vădzind că viața le aduce primejdie de moarte, morților asămănindu-să, și din moarte au scăpat, și pre alții cu piciorul pre cerbice au călcat).

Armăsariul, vădzind că Lupul nu ca dintăi vrăjmaș năvăléște, ce ca stîrvul mort pămîntului să lipéște, întăi de departe pre nări forăia, apoi mai cu îndrăzneală de Lup să apropia; de ciia (după cum a tuturor dobitoacelor obicéiul iaste, cînd vreun stîrv mort află, a-l amiroși) dincoace și dincolea a-l adulmăca începu. Lupul, cu moartea minciunoasă, hirișă și adevărată prostului armăsariu moarte acmu gătiia) // și cum îl va apuca și cum îl va birui și cum va sări, numai din gînd să

97

chibzuia. Deci armăsariul, precum am dzis, din toate părțile amirosindu-l și despre partea botului vini. Atuncea Lupul, după greuimea ce avea, cu cât mai mult putu să sprintini și de năprasnă pre săracul armăsariu de nări apucă, carile, și de spaimă, și de durere, macar că peste puterea sa să sii și cu picioarele în toate părțile azvirli, dară cu aceasta puțin lucru și așeși cevași macară nu spori. Căci îndesată greuimea lutului în mațele Lupului iarăși la pământ atîrnă și capul și genunchele armăsariului. Cîtăva vrème Lupul altă ceva nu făcea, fără numai, ca o piatră în gios, tot la pământ să trăgea. Armăsariul acmu, icoana morții în oglinda vieții sale privind și din toate părțile deznedejduind, mai mult de groaza morții decît de mușcătura Lupu[lu]i din toate mădularele să slăbiia. (Că precum apelpisia citeodată inimile îmbărbătiadză, așe mai de multe ori toate nedejdile curmă și toate puterile ca cu paloșul deodată le râteadză.) Așe dară, armăsariul, ticălosul, în toată slăbiciunea affindu-să, Lupul cum mai fără veste și mai în pripă de nări lăsindu-l, de ii îl apucă și îndată bîrdăhanul // spărgîndu-i, mațele la pământ îi vîrsă. După ce Lupul cu acesta meșterșug pe armăsariu îl întoarsă în țințariu, și pe poarta întunerecului îl băgă (că moartea dobitocului altă nu iaste, fără numai lipsa luminii vieții întunerecul neființei aduce), îndată țarna ce mai denainte nu pentru sațiul, ce pentru greuimea o înghițișă, a vîrsa început, într-a căriia loc cu mare veselie carnea armăsariului pusă.

98

Ca acéstea și altele mult mai mari și mai minunate înțelepciuni, o, fraților, Lupul în capul său poartă, carile adevărate izvoară de știință și sémne de multă cunoștință sint (că nici nebunul coarne, nici înțeleptul aripi are, de pre carile de înțelept sau de nebun să să cunoască, ce pre amîndoi cuvîntul și lucrul veri așe să fie, veri așe îi arată. Că amintrilea mulți înțelepciunea cuvîntului îndestul au, iară de lucrul ei prea lipsiți sint; și împotrivă, mulți de pompa și frumsétea cuvîntului cuvîntului(!) sint depărtați, iară faptele îi arată precum cu înțelepciune a fi încorunați). De care lucru, o, priiatinilor, fără nici un prepus să fiți că Lupul aceasta a isprăvi va putea, însă numai de va vrea; numai și aceasta a socoti vă trebuie. Că siiala Lupului fără vreo // adevărată pricină să fie nu poate. Că amintrile (înțeleptii precum de laudele lumii fug, așe pentru ca lumea de buni să-i laude, înțeleptii a să face s-au nevoit). Așijderea, cel mai suptire al înțelepților meșterșug iaste (ca lauda numelui de la dînșii pre cât pot gonind, ea singură pre atîta asupra-le să alérge fac) nu într-alt chip (ce ca cum inima carea în dragostea cuiva iaste lovită, cu cât îndrăgitul să ascunde și să feréște, cu atîta dragostea cuprindzindu-l il topéște). Deci cât despre siiala lui ar fi și pre cât proasta mea socoteală agiunge, socotesc (că de multe ori ce nu să începe cu cuvîntul să sfîrșéște cu bățul)''.

99

Cu acest féliu de învăluri și cu acéste sule de bunbac, după ce Vulpea pre Lup împunsă, pătrunsă, și pre cât putu în ura și zavistiia a multora îl împinsă (căci mulți era carii nici cuvîntul dreptății a ști, nici pre Lup a filosofisi a audzi poftiia) (că cîta innăcăjire bolbăitura minciunii în uréchea dreaptă, atîta nesuferire săge-tătura adevărului în inima necurată aduce) și în tot chipul cu podoabe il învăscu și-l desvâscu, il îmbrăcă și-l dezbrăcă, până mai pre urmă nu într-alt chip, ce vâdzind că mulți uréchea ascultării despre mulțimea vorovirii ei a întoarce începuse, // cuvîntul își curmă (căci gura desfrînată mai tare aliargă decît piatra din dial răsturnată pre carea un nebun cu piciorul poate a o prăvăli și o mie de înțelepți a opri nu o pot)²⁴⁴.

100

După acéste a Vulpiei pentru a Lupului filosofie dovéde cu toții cunoscură că în capul Lupului iaste și siială, și socoteală; deci cei ce poftiia siiala nicicum vrea

să-i asculte socoteala, iară cei ce poftiia socoteala, mai cu de-adins vrură să știe ce-i poate fi siiala; și așé, sentenția celora ce poftiia socoteala biruind, aliasără ca iarăși pre Lup de față să chéme și mai cu adevăr pentru a Strutocamilei fire să să înștiințeze²⁴⁵.

101 Deci după ce pre Lup în mijlocul teatrului adusără, Corbul (precum și mai sus s-au dzis) putérea Vulturului și îndemnarea Cucunozului spre adevérința vrednicii Strutocamilei avea carile, ca și cuvintele Lupului, după pofta sa să abată și într-alt chip a grăi pricină a i să da să nu să poată, cătră Lup într-acesta chip loghica în drăpt îl învăța. Căci nu din hotarul mijlocitoriu purcedea, nu din protase silloghizmul începea, ce din încuiarea urmării protasele sofisticéște în gândul ascuns

102 lăsa și într-acesta chip epifonema sa în glasul mare striga: // „(Cine în lume iaste atîta de înțelept căruia altă înțelepciune să nu-i trebuiască? Cine între muritori iaste atîta de învățat căruia mai multă partea învățaturii să nu-i lipsască? Cine în tot teatrul acesta iaste atîta de ascuțit la minte carile vînt să socotească a altora cuvinte? Și cine iaste acela carile a dzice va îndrăzni că mai mult o mină decît o mie a sprijeni sau a pohîrni poate?) De care lucru, o, iubite priiatine, pentru ce în mijlocul teatrului ti-ai(!) chemat a ști și să cade. Că iată vrednicia Strutocamilei toți o au ales. Iată că alégerea a multora iaste mai adevărată și mai întărită decît a unuia sau a doi. Iată că Strutocamila de titlul vrednicii și a stăpînirii vrédnică iaste. Iată că mare să află însămnarea numelui ei. Așé poruncéște Vulturul, așé va Corbul, așé îndiamnă și sfătuiaste Cucunozul²⁴⁶”.

103 Corbul, dară, a acestora de cîteva ori palinodiia cîtînd și după firea glasului său de da ori și de trii ori crăncăind, Lupul partea cea mai multă a vremii tăcerii da. (Căci tăcérea capul filosofii iaste²⁴⁷ și încă toată cinstea înțelepciunii mai mult într-însa să prijenéște, de vréme ce aplos a grăi de la maice și de la mamce ne de//prindem frumos și mult a vorovi, toate școalele, mai prin toate locurile, nu cu puțină pagubă a tot muritoriul!,²⁴⁸ pre canoane ne învață; iară înțeleptéște a tăcea și vrémea voroavii puținé și gréle prea la puținii videm, și învățatura tăcerii undeva macară în lume a să profesui nu audzim. O, fericita tăcére! că totdeauna cu tăcérea ascultăm și învățăm orice ar fi de învățat, și pururea din fîntîna tăcerii cuvîntul înțelepciunii au izvorit²⁴⁹. Că cine tace mult, mult gîndéște și cine mult gîndéște, mai de multe ori ce-i mai cuvios nemeréște. Acela dară ce ce-i mai de folos au nemerit, dzic, că de va grăi, va grăi mai negreșit).

104 Lupul dară, după multă cu tăcére spre crăncăitul Corbului ascultare, într-acesta chip să cumpăni, ca nici cu de tot nerăspunderea necunăscătoriu, nici cu voroava împotrivă, mai mult mîinii așîtoriu să să aréte, de care lucru într-acesta chip răspunsă (cînd toate gurile privighitorilor a mai cînta tac, atuncea grierul copaciu-lui a țîții încépe): „Deci sau căci au tăcut privighitorile, grierul au început, sau căci au început grierul, priveghitorile au tăcut, nici aporiia, nici dezlegarea ei iaste așé vrédnică de iscodit. Căci una știm // și acéia de la toți de adevărată priimită axiomă iaste (că toate vrémea sa au și vrémea a tuturor dascal și învățatoriu iaste). Carea precum voroavii vorovitoare, așé tăcerii tăcătoare, cumpănitore și giudecătoare va fi. Iară eu vécinice mulțămiri dau, căci acmu de lucrul ce nu știiam oarece m-am înștiințat (căci fietece a ști mai de folos iaste decît fietece a nu ști)”.

Iară între pasiri era o Brehnace bătrînă, carea în multe științe și meștersuguri era deprinsă²⁵⁰ (că mult să îndrepteadză cu învățatura tineréțele, dară și știința mult créște și să adaoge cu bătrînéțele). Aceasta a Lupului atîta siială și la voroavă

atîta ferială aminte luînd, în sine dzisă: În Lup nu numai tăcere inimoasă, ce și oarece simțire aduîmăcoasă iaste (și până într-atîta cruțitoriu cuvintelor ce să arată, nu iaste sămn a minte de coteală deșartă). De care lucru tăcerea lui cu glogozite²⁵¹ voroavele noastre de trecut nu iaste. (Că voroava glogozită până mai pre urmă, sau de tot în deșert, sau în gîlciavă iase, iară tăcerea cu răbdare sau în pace, sau în biruire să săvirșește) și așé, cătră alalte pasiri dzisă: „Puțină răbdare să aveți să cade, pentru ca într-o parte luîndu-ne cu Lupul pentru cel de obște folos, oarece // cuvinte să facem”.

104

Și așé, Brehnacea, în singurătate cu Lupul luîndu-să, cătră dînsul într-acesta chip voroava începu²⁵²: „Vrere-aș și aș pofti, iubite priiatine, pricina adîncii tale tăceri ce ar putea fi ca să pociu ști (că deși tăcerea între toți iubitorii înțelepciunii lăudată iaste, însă la vrème de treabă, icoana neștiinții arată). Așijderea (macar că cine nu știe vorovi și tace frumos vorovêște, dar încăși la multă cu îndemnare și cu poftă întrebare a nu răspunde, sau a celor pizmoși, sau a celor urficioși lucru iaste). Mai vîrtos, precum mi să pare, știut a-ți fi socotesc (că doă lucruri, sabie de îmbe părțile ascuțită și rană minții netămăduită iaste cineva la vrème de voroavă cuvîntul a-și opri și la vrème de tăcere limba desfrînată a-și slobodzi). De care lucru de iaste în tine vreo știință sau vreo cunoștință de mine să nu ascundzi, te poftesc și te sfătuiesc, ca într-acesta chip orice în republica noastră clătît, strămutat și neaședzat ar fi, în limanul odihnii, întrulocarea unirii și în aședzămîntul²⁵³ omoinii a aduce să putem. Căci într-alt chip lucrul de va rămînea, de toată a lucrurilor alcătuire și a sfatului bun și de obște învoire, toată nedéjdea să rumpe și să curmă (că nu atîta stricăciune publicăi adunare nepriiatinilor de//nafară,pre cită a cetățénilor dinluntru a inimilor într-un gînd neîmpreunare aduce)”²⁵⁴.

105

Lupul răspunsă: „Bine știi, cinstite priiatine (că dégetul arătătoriu cumplită otrava clătêște a ochiului privitoriu) (și supt unghea dégetului mai vrîrmas(!) toap-săc²⁵⁵ decît supt dintele viperii stă). Așijderea (nu iaste pofta aceluia carile cu dreaptă socoteală să slujêște, ca lumea, cu dégetul arătîndu-1²⁵⁶, să dzică: «Iată acesta așé au dzis, așé au făcut»). Că macar că într-acea dată oarece spre adaogerea cinstei și spre slava numelui a să aduce s-ar părea (care lucru mai mult decît altele pre muritori farmăcă), dară cu bună samă și adése s-au vădzut că acéleași guri cîntă cîntecul îndrăpt și ce ieri lăuda, astădzî în hulă iau și în batgiocură). De care lucru propozitul socotéliei au fost ca într-atîta adunare de nevoie adevărul a nu arăta, iară de bunăvoie numai singur eu a-l ști, sau cătră altul iarăși adevărului iubitoriu a-l obști (că între doă chipuri pururea doă socotéle asupra unui lucru au, dară în doă monarhii, în carea nenumărate chipuri, voi și socotéle să află, cu cît mai vîrtos deosăbite plăceri vor avea? Unde cineva cu sfatul plăcut și iscusit nu mai mulți priimitori decît lepădători și nu mai puțini apărători decît împotrivitori va afla). Și așé // urmadă ca (din cuvîntul adevărat nu mai puțini nepriiatini decît priiatini cineva singur cu gura sa să-și agonisască)”.

106

Brehnacea răspunsă: „Adevărat, o, priiatine, că coaptă și deplin iaste socoteala ta (căci nime așé de fericit în lume să să ție, a căruia, precum și lucrul, și cuvîntul tuturor va plăcea să să socotească, că soarele și ceriul senin călătorilor, ploile sămănătorilor, vara plântătorilor, toamna culegătorilor și iarna de-a gata mîncătorilor place, pre carile soarele, totdeodată(!) tuturor neputînd a le pricini, de la toți acêște nu poate a scăpa a nu să vinui); și macară de lauda gurilor multe înțeleptii ca albinele de fum fug, însă (cînd pentru făcut folosul de obște cineva să fericêște, cuvioasă și frumoasă iaste lauda) (că cu mintea și sfatul unuia, a multora

107 viață a să păzi și din viitoarele primejdii a să feri ispita din toate dzilele arătătoare și mărturisitoare ne iaste). Precum cu bună chivernisala unui navarh, din nesă-
țioase droburile mării multe suflete la limanul lineștii scapă (căci acela bun cîrmui-
toriu a fi să dzice și iaste, carile din linește furtunele socotește și din furtună lineștea
agoniseste). A căruia dulce voroavă în liman și vrédnică laudă pre // uscat și
cădzută mulțemită de la ficiori pēntru părinți, de la părinți pēntru ficiori, prin toate
casele și adunările, nu otravă, mă créde numelui, ce tare antifarmac tuturor hulelor
iaste. Pentru aceasta și într-acesta chip a celor vechi și fericiți iroi numere (căci
fericirea adevărată cu cît să vechéște, cu atîta mai mult să fericéște), carile de atîtea
mii de ani și până acmu, din iscusite condéiele scriitorilor, din tocmita verșurile
stihotvorșilor, din împodobite voroavele ritorilor și din dulce cuvîntare a tuturor
gloatelor, bună pomenirea numelui nici s-au părăsit, nici în véci să va părăsi;
care lucru vie icoana vrédnicelor sale suflete și deplin pildă următorilor săi iaste
(căci toată omenia și vrednicia omeniască într-aceasta să plinéște, ca pre nepu-
tincios să agiute și neștiutoriului nu numai cu cuvîntul, ce mai vîrtos cu fapta
pildă aiavea să să aréte). Acesta lucru singură înțelepciunea firii pre toți învață;
cu îndămînările sale pildă ni să arată de față; cîte părți are, toate în slujba și
108 // agiutorința tuturor le întinde. Soarele tuturor cu același ochiu caută, nici pre unii
încăldzeste și despre alții aceasta tăgăduiaște. Ploile, precum stincele umedzasc,
așé sămințele dezvălesc, hlujerile răcoresc, copacii înfrundzesc, florile, iarba și
// toată pășunea și otava înverdzesc; și toate în niamul și chipul său, una spre
îndămînarea alții neobosit să nevoiesc și fietecarea pēriodul plinirii sale a plini
să silesc. De care lucru aiavea iaste (că firianul firii a urma să cade)²⁵⁷; iară amin-
trilea cine firii să împoncișadză, pre făcătoriu firii în meșterșug necunăscătoriu arată;
nici voiu, priiatine, cu numele firii, mulțimea pătimirilor să înțelegi (că toată păti-
mirea grozavă nepriiatină, iară nu priiatină iaste firii)”.

109 Cătră acéste a Brehnăcii nu proaste cuvinte, Lupul într-acesta chip răspunsă:
„Vădz și bine cunosc, o, priiatine, că cu toată nevoința te silești ca pentru a mea
adîncă tăcere să te înștiințazi (că sufletul filosof nu numai cum și ce s-au făcut,
ce și pentru ce așé s-au făcut cercetiadză). (Că toată prostimea lucrurile vădzind,
precum sint le știu, iară filosoful, din ce și pentru ce așé sint, cunoaște²⁵⁸.) Deci,
de vréme ce și eu (precum mi să pare) urechi bine ascultătoare am aflat și tu precum
gură adevărul grăitoare să fii nemerit adevărit să fii și precum eu a povesti nu mă
voiu lenevi, așé tu în pomenire a le alcătui nu te obosi (că voroava frumoasă la
cei cunoscători de n-ar mai sfîrși, încă mai plăcută ar fi. Iară cei // cei(!) necu-
născători mai tare dulciață în banele băbești decît în sentențiile filosofești află).
Întăiași dată dară, o, priiatine, pricina tăcerii méle au fost, căci (în uréche de pizmă
îmbumbăcată și de zavistie astupată nici buhnetele căldărărești, necum line cuvîn-
tele filosofești a răzbate pot) (căci mai pre lesne s-ar audzi voroava între ciocanele
căldărarilor decît între multe gloate a varvarilor). Iară a doa și cea mai grea pri-
cină au fost căci nu a tuturor socoteală iaste ca pēntru ce nu știu să să înștiin-
țedze (macar că fietecine din fire a ști pōftéște, dar cei mai mulți, ceva neștiind,
precum ceva nu știe a să dovedi nu priiméște), ce pēntru ca ce le place și ce pōf-
tesc, acéia a și audzi să nevoiesc. Așjiderea, nu atîta pēntru hirișă ființa Strutocamilei
a să înștiința, pre cît cine ceva împōtriva lor și după pōfta adevărului va grăi
a însămna să silesc. Că acel apofasisticos cuvînt: EL AU DZIS, AȘÉ VA, AȘÉ
PORUNCÉȘTE, aiavea arată că nu ce mai de folos, ce ce mai plăcut le iaste,
acéia să și aliagă. Și așé, voroava mea nu de ascuțite, ce de căptușite urechi ar fi lovit

(și ce mai mare nenorocire a fi poate, decît cînd nici cel ce bine vorovêște nu sã înțelêge, nice // cel ce-l aude cuvintele de bune și de réle nu-i alêge). De care lucru la cei cu socotealã (mai cu sufferire și mai cu cuvinare iaste, în munți hor-
muroși, codri umbroși, în stînci pietroase, peșteri întunecoase, între pãreți zugrã-
viți și zidiuri cu iaderã acoperiți, cuvinte a face decît între oamenii carii cuvîntul
adevãrului a audzi nu le place); cãci între locurile pomenite, cineva glasul de ș-ar
slobodzi, în urma glasului vãile, codrii, munții, pãreții, zidiurile, acéiași dzisã ar
poftori, și de n-ar adaoge, încailea nici ar scãdea ceva voroavii cuvioase. Care
lucru la urechile dupã plãcere a audzi deprinse, împotrivã cade, cã de rãspund,
rãspund cu urgie; iarã de tac, tac de pizmã și de mînie. Darã de vrême ce în sin-
gurãtatea oamenilor și în tovãrãșia științelor acii, numai amîndoi ne aflãm, ori
pãnã urde proastã știința mea s-ar întinde, cu bunã nedêjde și fãrã nici o primejdie
a alerga și orice înncdat s-ar pãrea, a dezlega nu mã voi sii (cã de nepriiatinul
înțelept iaste de lãudat, cu cît mai vîrtos și priiatin și înțeleptul va fi mai de ascultat
și de îmbrãțșat). Cu a Vulpei șicuitã cãtrã toatã publica pri//ințã, iarã asupra
mea ca vreo urã sã poatã aduce, cu mare nevoiță numele meu și a filosofii méle
la mijloc s-au adus. Carii de la mine cea adevãratã și chiarã²⁵⁹ a Strutocamilei
ființã hirișie sã le arãt înainte atîtea gloate m-au chemat. Cãtrã carii în ceva nerãș-
pundzind, pricina tãcerii și siialii méle mai sus deplin ți-o am povestit. Iarã acmu,
pre cît puterile îm vor agiuta, numele și firea Strutocamilei, cum mai pre scurt și
mai aiavea a-ți dejgheuca mã voi sili (cãci nu didascalul, carile în toate dzile în
școalã învațã, ce cela ce a ucenicilor cu învrednicii și învățaturi împodobêște viațã,
fericit și la nume vestit iaste și a fi sã cade)²⁶⁰.

Unul dintre cei a firii tilcuiitori dzice cã a numerelor numire și cunoștințã
iaste mãsura a necunoscutei firi; iarã altul dzice cã iaste fãcliia și lumina a ființii
lucrurilor²⁶¹; amîndoi darã, precum sã cade, la rãdãcina adevãrului au atins și la
vîrvul adevãratei cunoștințe au agiuns (cã cine adevãrul de la rãdãcinã ciarcã,
știința în vîrvul înãlțimei aflã și cine adeverința de gios întriabã, cunoștința de sus
îi rãspunde). Bine darã și dupã regula adevãrului, iarãși dzic, vrédnicii aceiia filo-
sofi au grãit, de // de(!) vrême ce tot numele hiriș scurtã hotãrîrea lucrului iaste.
Deci numele Strutocamilei din doãã numere, din Struț adecã și din Cãmilã alcãtuit
iaste. Așjderea din doãã fêliuri, adecã din dobitoc și din pasire iaste împãrțitã
(însã de iaste în lume pasire ca acéia, carea hiriș numai Struț sã sã chême). Deci a
acestor doãã dihanii hirișiile împreunînd, firea jiganiiii, pentru carea întrebãre sã
face, pre lesne a desface și a cunoaște vom putea. Așjderea pre fietecare dihanie,
prin cêle patru firești pricini²⁶² cercînd, fietecarea cît și ce cu dobitocul acesta îm-
parte chiar vom putea pricêpe. Așé darã Cãmila iaste dobitoc în patru picioare,
mugitoriu și din fire spre rãdicarea sarcinii orînduitã; deci cît iaste despre partea
pricinii fãcãtoare, aiavea iaste, cã ca și alalte în pîntece sã zãmislêște și în vrêmea
cãdzutã firêște sã fatã. Cît iaste despre partea materiascã, iaste ca și alalte dobi-
toace: din carne, singe, oase, vine, piiale, pãr și alalte cîte la materie sã cuprind.
Cît iaste despre pricina formei, precum din alalte dobitoace cu multul sã deosã-
bêște, sã aratã. Întãi cã unele sint cu un ghib numai, iarã altele cu doãã. La cap
micã, dupã mamina trupului ce poartã, // picioare înalte și la genunchi botioase,
la talpã latã și fãrã unghi, la copitã îngemãnatã și ca gîștele pe dedesupt împeli-
țatã; la coadã scurtã, dupã lungimea trupului mãsuriînd (cãci coada la dobitoc
întãi iaste pentru frumsêțe, iarã a doa, ca pe unde cu capul și cu picioarele nu agiunge,

114 pentru apărarea de muște, cu coada să ajungă). La păr păr(!) creață ca arapul, dară moale ca bunbacul; de la grumadzi până la piept iaste flocoasă și coama îndrăpt de la gușă în gios spre gîtlej purcède. Iară peste tot la stat decît alalte mai mare, iară decît filul mai mică iaste. Iară cît iaste despre pricina săvîrșitului aiave iaste (precum și mai sus am dzis), că firea spre rădicarea sarcinilor gréle au orînduit-o. Nici aspru să ți să pară, o, priiatine, acest cuvînt pentru pricina săvîrșitului. Că macară că aceasta pricină ithicăi mai mult decît fizicăi slujéște, însă adevărul așé să adevéște, nevoia omenească în fire pricina sfîrșitului au aflat și, precum dzic unii, preste chiteala firii (însă meșterșugul fătul nevoii fiind²⁶³, nevoia întăi ce-i mai pre lesne, apoi ce-i mai cu greu și mai de folos au aflat), însă nu de tot împotriva firii, // nici preste puterile ei a sări poate, nici orînduiala lesnirii a-i muta ispitéște; că ce meșter ar fi acela carile grindzi de fier ar rădica și cu cuie de lemn li-ar întări, sau cine sféșnic de său și lumîinare de argint ar face? De unde aiavea iaste că ce firea spre lesnire împrăștiat au lăsat, acéia meșterșugul cu adunarea spre săvîrșire li-au adunat. De care lucru la Cămilă de socotit iaste întăi ghibul în spinare rădicat, pentru ca de greuimea sarcinii mijloc pre lesne să nu i să îndoiască. A doa la dînsa iaste de luat în samă, perinuțele între picioarele dinainte și în pulpile picioarelor denapoi, în carile cînd pentru încărcarea la pămînt șede, ca cum în niște pirostii cu trii picioare, într-acéle perinuțe să sprijenéște, pentru ca adése culcarea și rădicarea și greuimea, carea în spate o îndeasă, pieptul și pulpile să nu-i juliască, nici piialea rîindu-i în ceva, să o betejască. A triia iaste la dînsa de socotit mărimea trupului și puțină mîncarea și încărcarea stomahului și mare răbdarea carea de sete în vréme căldurii are, pentru ca și hrana fiindu-i puțină și răbdarea mare la sete, pre la locu//rile carile mîncarea de în bișug și băutura în biv nu să află, mai răbdătoare și mai trebuitoare să fie (că acela iaste mai trebuitoriu carile la vréme de nevoie iaste mai răbdătoriu). Acéstea dară în Cămilă firea ascundzind, nevoia și meșterșugul din fire așé și spre acesta sfîrșit să le fie orînduit sfitéște. Iară de toate mai pre urmă de socotit la Cămilă rămîne ca, după mărimea trupului, micșorimea sufletului, și după arătarea trupului, prostimea duhului ce are, că un copil de șapte ani sau și mai mic, șapte Cămile sau și mai multe, după sine a trage și încătvoia îi iaste a le întoarce poate. Iară de multe ori, în locul copilului, un măgărași aceasta slujbă a săvîrși și cîteva Cămile după sine a înșira poate, carile cît sint și cît pot de s-ar putea cunoaște, lucrul într-alt chip s-ar tîmpla (că unde a socotéliei și a minții radze nu lucesc, duhurile puterii puțin procopsesc). Acesta lucru în dobitocul acesta chiar arată că firea nu după mărimea trupului duhurile în cumpăna atocmirii au împărțit, ce la stîrvul măminos și vîrtos duh logoș și fricos au pus (că putérea trupului, cît de vîrtoasă, // rădică, împinge și strînge, cît de mai mult ar putea doi sau trii, iară cel putérnic la socoteală cu miile pre alții covîrșéște)²⁶⁴. Deci într-acesta chip Cămila fiind, toate nevoile și greutățile ce trage, nu peste voie ce peste știință suffere; în care lucru lauda vrednicii sufferéliei să agonisască nu poate (căci acela ce simte, iară nu cela ce nu simte, a sufferi să dzice, și cela ce putérea spre izbîndă harnică a fi își cunoaște și nu-și izbîndéște, iară nu cela ce slăbiciunea nepriiatinului neștiind, de frică să continéște, răbdătoriu să numéște). Încă mai cu de-adins și precum adevărul să are, că Cămila, nu căci nu poate, ce, precum am dzis, căci nu știe că poate, i să pare că de-ar putea vreo-dată pre cei ce o innăcăjăsc tot ș-ar izbîndi; de care lucru în știința ei, slăbiciunea duhului puterile trupului neclătind, numai cu pizma și înădușala rămîne. Carea macar că în viață (precum unora place) dzic că nu o uită, însă iarăși în viață izbînda

pentru pricinele carile am dzis a-și răscumpăra nu să învrednicēște. Acēstea dară cani pre scurt, o, iubite priiatine, în Cămilă și în firea ei așé să șocotesc și cu tot adevărul // așé și sint. Deci pentru aceasta mai mult voroava a lungi părăsindu-ne, la Struț pasirea să ne întoarcem.

117

Așé dară giuământatea dobitocului acestuia în Cămilă aiavea arătîndu-să, acmu cu alt mijloc, giuământatea ce rămîne în Struț, pasirea, să o cercăm și iarăși prin céle patru a firii pricini, ce, cum, din ce și pentru ce iaste să o aflăm. Deci la acesta lucru întâi ca astrologhii ²⁶⁵ să facem să cade, carii céle adevărate firești și cerești trupuri mai curat vrînd să aréte, niște ființe din socoteală și niște trupuri și locuri, carile nici în ceriu, nici în fire să află, pun. După aceasta dară socoteală, a fi să dzicem și cu mintea să suppunem, precum în fire să află o pasire mare, cu péne, pedeastră și nezburătoare, sau un dobitoc cu doaă picioare și să oaă; hrana în loc de grăunță, iarbă sau carne, să-i fie piatră, foc și fier; și așé, pre ciuda lumii, aceasta prin pricinele firești de amănuntul să o ispitim, ca oarece pentru dînsa adevărul și socoteala ce ne va arăta să oblicim. Pre cît dară iaste din partea materiască, să véde că nu piatră, lut sau alt metal, ce carne, singe și alalte lucruri de materie dihaniiască are. Pre cît din pricina fă//cătoare iaste, întâi în ou să zămislește, să oaă, clocēște și apoi puii ca alalte pasiri din oaă își scoate. Iară cît despre pricina formei, multe și aspre discolii are, pre carea binișor de o vom socoti și în cumpăna socotēlii drépte de o vom cumpăni, mai mult spre a firii ei cunoștință decît alalte ne va agiuta. Forma dară, parte îi iaste de pasire, iară parte de dobitoc. De dobitoc, dzic, căci pedeastră, nezburătoare și pre fața pămîntului, iar nu în aer îmblătoare; talpa îi iaste ca de Cămilă, cu copită împreunată, iară nu cu unghi și cu dégete despicate. În spinare ghib în sus rădicat ca Cămila are, la grumadzi lungă și întoarsă, la picioare înaltă și la genunchi botioasă iaste. La cap mică și la bot, întoarsă, nu plisc de pasire, ce bot de dobitoc poartă. Coada în sus întoarsă, creață și tufoasă îi iaste; rar și de parte pășéște, princet și lin pașii își clătēște. Acēstea toate din forma Cămilii îndatorită a fi, dovadă nu trebuie. Iară din forma pasirii îndămînată a fi numai pénele o arată. În loc de fulgi, tuléie și în loc de peri, péne ș-au luat. Acēstea dară la un loc împreunîndu-le, pentru a patra pricină, carea iaste a săvîrșitului, cum vom putea vom giudeca. Deci pre cît // cu socoteala a agiunge putem, dzicem că firea într-aceasta jiganie un lucru mijlociui au lucrat. Căci trupul mare asămă-nînd Cămilei, cu mici pénele aripilor pasirii în aer a să rădica nu poate. Așijderea slab trupul păsăresc sarcina dobitociască și a pohoarai greuime a sufferi și a purta nu poate; de unde aiavea iaste că nici firea spre acēstea au tocmit-o, nici meșter-șugul și nevoi a au silit-o. De care lucru, un lucru numai a săvîrși poate (căci firea ceva în zădar și în deșert nu face), însă de iaste de credzut cuvîntul unora carii dzic, precum jiganiia aceasta în stomahul său fierul amistuind și oțelul în mațe-și topind pre urma ei cei ce această treabă de grijă au, găinațul la un loc îl strîng, pre carile meșterii de a doa oară fierbîndu-l și în materiia și forma dintăi întorcîndu-l, fierul cel vestit, ce-i dzic meschiul ²⁶⁶ vechiu, să fie alegînd, din carile odănoară povestesc precum oaă de fier prea multe să să fie făcut, carile și până astăzi în cămările împăraților rămășiță să păzasc și să află. Însă aceasta socoteală, macară că pre la mulți de adevărată să ține și să créde (dară mișeliia lumii aceștiia atîta cu vrémea lucrurile strămută ²⁶⁷, cît célea ce unii odată cu mînule le // apipăia, cu picioarele le călca și cu ochii le videa, acéleași acmu alții audzîndu-le, în loc de basnă și de minciună a fi să le ție). Însă noi a celora ce ispita prin scrisori a oameni de temeiu nu

118

119

120

să pomeniște, nici acmu ispita după cuvinte cineva a afla să învredniceste, lucrul în prepusul schipticesc lăsăm. Și așe, nici spre acesta sfârșit din fire Struțul orînduit a fi nu să adeverește. De care lucru din tăgadă, mărturisirea adevărului aducînd, dzicem: jiganiia aceasta, dobitoc cu patru picioare nu iaste; pasire zburătoare nu iaste; Cămilă nu iaste, Struț aplos nu iaste; de aer nu iaste; de apă nu iaste; de unde iarăși dzicem că cea adevărată a ei hotărîre, aceasta poate fi: Strutocamila iaste traghelaful firii (căci iaste la filosofi altul, al chitelii), carile dintr-îmbe monarhiile iaste, și iaste și nu iaste. Iaste dzic, căci adevărat între lucrurile firii ciudă ca aceasta să află; nu iaste dzic, căci nici dintr-un niam a fi socoteala nu adeverește. De care lucru, o, iubite priiatine, înșămnarea marelui acestuia nume altă nu sună, fără numai hirișă himera jiganiilor, irmafroditul pasirilor și traghelaful firii. Deci acmu lucrului, căruia niamul, chipul și toată vredniciia firea i-au tăgăduit, oare cu ce // obrăznicie sau, mai adevărat să dzic, cu ce nebunie cineva din voia slobodă sau din meștersug spre vreo vrednicie a o rădica ar îndrăzni?²⁶⁸ (Că mai pre lesne ar fi cineva gîndacii îngiugînd pămîntul ca cu boii în plug să are, decît vreun bine sau folos a aștepta de la cela carile nici din fire vreun dar, nici din pedeapsă și din învățatură vreo vrednicie are.) Aceștiiia socotele, o, priiatine, eu a unora gînduri împotriva simțind spre așe de adîncă tăcere m-am lăsat și de nu voiu cumva proroc minciunos ieși și un prognostic²⁶⁹ a face, macară că nu fără siială voiu îndrăzni: Deodată a Corbului silloghizm să va întări, și sentenția Cucunozului să va plini, și Strutocamili în cap coarne ca a boilor îi vor răzsări, și în scaunul vredniciei să va sui (căfortuna cînd va să trîntiască, întăi rădică, și norocul întăi rîde, apoi plînge). Numai vrémea (care oglinda iaste a lucrurilor viitoare) va arăta²⁷⁰, precum și silloghizmul iaste sofistic și sentenția răzsuflată și Strutocamila din odihnă în năcaz, din fericire în pricaz²⁷¹ și din ce iaste în ce nu iaste va tréce²⁷² (că guziului orb fericită îi iaste viața cînd în întunérecul suptpămîntului îmblă, iară cînd pre fa//ța pămîntului iaste, nu mai curînd radzele soarelui îl încăldzesc decît unghile blendăului îl sfridelesc)".

Brehnacea acéstea toate de la Lup cu bună uréche ascultînd și cu întreagă socotială înțelegînd, singură din sine, precum cuvintele Lupului adevărate și pline de înțelepciune să fie, cunosc. Așijderea, precum ca un deplin filosof, toată aporia²⁷³ au dezlegat și cea hirișă hotărîre Strutocamili au dat. Înșă mai denainte sfaturile, carile între Corb și între Cucunos să făcusă știind, încă mai tare de iute aduimăcarea Lupului să mira (căci sămnul înțelepciunii iaste ca din céle vădzute sau audzite, céle nevădzute și neaudzite a aduimăca și viitoarele din céle trecute a giudeca). De care lucru, siiala și tăcerea Lupului, nu din pizmă sau dintr-a inimii împietrosere, ce din dreaptă a înțelepciunii regulă a fi pricepu (că tăcerea sau la vréme a înțeleptului grăire, a multora pildă și învățatură, iară a nebunului bolbăitură, șie ură, iară a altora scărândăvitură iaste). De vréme ce a Corbului inimă bătea, ca Strutocamila între pasiri după dînsul, iară între dobitoace locul cel mai de sus să fie. Așijderea, știa că nu numai filosofia Lupului, // ce nici sfatul a toată lumea din mintea ce apucase să-i întoarcă cu puțință nu iaste (că inima în pizmă împietrosată, sau după voia sa a isprăvi neputînd, de năcaz să topéște, sau oricînd ar putea răul a face nu să îndoiăște). Acéstea Brehnacea în sine așe chitindu-le și socotindu-le, pînă mai pre urmă socoteala într-acesta chip își așădză (orice spre binele și folosul monarhiei iaste, aceasta a arăta și a grăi să cade). Iară de vor fi urechi ca acélea așeși de tot adevărului neascultătoare și inimi nici cum folosul de obște priimitoare, păcatul în cap și ocară în obrazul lor fie! Așe dară Brehnacea de la Lup despărțindu-să, întăi cu Cucunozul să împreună, căruia toată

înțelepciunea și filosofia Lupului îi povesti; și precum adevărată hotărîrea Struto-camilei au dat împotriva a căriia altă socoteală mai tare și mai adevărată să să găscă, cu puțință nu iaste. De unde tot lucrul aiavea să face că mintea Corbului greșită iaste și de ce s-au apucat, sau la cap a scoate nu va putea, sau, de va putea, peste puțină vreme și lucrul să va strica și în loc de laudă, asupra-și ură și hulă de la mulți va lua²⁷⁴ (că o mie de lucruri vrédnice de-abiia lauda dobîndesc, iară numai // unul scîrnăv în véci nespălată cinstei și numelui grozavă aduce pată). 124

Carea prea tîrdziu sau nici odănoară din gurile năroadelor și din șoptele gloatelor a o scoate nu va putea (căci din fire muritorilor aceasta iaste dată, ca binele pre lesne, iară răul cu anevoie să uite²⁷⁵, și laudele cuiva pre hîrtie, iară hulele pre table de aramă să le scrie). Acéstea și altele ca acéstea Brehnacea cătră Cucunoz vorovi. Socotind, precum întăi pre dînsa din cea véche și strîmbă socoteală va putea întoarce, și de ciia amîndoi împreună mărghînd și pre Corb la calea dreptății și la luminarea adevérinții a duce să nevoiască (căci Brehnacea mai de folos a fi cineva ale sale hotară pe dreptate a păzi decît toată lume tirănește a agonisi socotiia).

Ce în zădar cuvintele și în dar nevoînțele își pierdu, de vreme ce Cucunozul dzicea, precum prin cărți și mijloce de credință adevér it iaste, că Pardosul, Vulpea, Ursul, Rîsul²⁷⁶ și alalte ale lor rudenii, cuvîntul lor a priimi și sentenția lor a întări gata sint și încă de va fi cineva sfatului acestuia împoncișitoriu, prea pre lesne altă cale îi vor arăta, pre carea și vrînd și nevrînd îi va căuta a merge²⁷⁷ (că unde iaste sila tirăniască, nu să ciarcă puțința firiască) și // mai cu de-adins pentru Lup și pentru Ciacal, carii singuri numai, poate într-altă socotială să rămîie. Deci de Ciacal puțină grijă iaste, o jiganie și de stat și de sfat puțină și mică fiind. Iară pentru Lup de vom videa că la gînd nemutat și la fire neschimbat rămîne, deodată precum sfaturile lui priimite ne sint, îi vom arăta. Iară cînd la vrémea alegirii lucrului va fi, altă treabă într-altă parte îi vom afla²⁷⁸, până sfatul să va isprăvi și hirograful de mîna tuturor să va iscăli. Iară după acéia adevér it sint, precum Lupul la bîrlogul său cu odihnă a trăi bucuros va fi (că mai fericit iaste cineva cu strîmt traiu la lăcașul său, decît cu toate desfătările în casele streine)²⁷⁹. Iară amintrilea precum împotriva că să clătéște de-l vom simți, bună nedéjde am că Pardosul cu multe pestriciunele și picăturile lui va afla ac de cojocul Lupului. 125

Brehnacea iarăși dzisă: „Eu, frate, ași sfătui ca și tu de această socoteală să te părăsești și amîndoi împreună și pre Corb de la acesta lucru a-l dezbara să silim (că mai de laudă iaste o inimă tulburată a împăca, decît o răspublică a tulbura, că tulburarea a nebunilor, iară împăcarea a înțelepților meștersug iaste). Și cătră acéstea // pomenéște, iubite frate, că Pardosul și toată seminția lui credință n-are, a căruia nu numai scrisorile și cuvintele, ce așéși nici lucrurile de credzut nu-i sint²⁸⁰. (Că a cui cuvintele nu să stăruiesc, cu anevoie lucrurile i să vor stăru, și cine necredincios iaste în voroavă, viclean va fi și în lucruri) și, precum piialea cu multe picături iaste picată, încă mai cu multe viclesuguri inima îi iaste vărgată (că inima vicleană întăi din minciuna cuvîntului, apoi din viclesugul lucrului să vădește). Carile precum astădzi prietesugul nou, așé mîine sau pominé vrăjmășiia véche; și precum acmu plecarea capului, așé, aflînd vréme, rădicarea nasului va arăta. Iară acéstea a Pardosului de nu vii pomeni, frate, cuvintele méle, precum odată ți le-am dzis, din minte să nu-ți iasă. Că macar că tu la trup mai chipeș și la stat mai înalt ești, dară eu și de vîrstă mai bătrîn, și de pedépse mai dosedit și mai ispitit, și de căi mai multe și mai departe, 126

și de țări mai streine și mai late²⁸¹, mai asudat și mai zbuțiat sint. În carile și mai multe am vădzut, mai multe am audzit și și de mai multe m-am înștiințat (că adevărat, bună iaste știința audzirii, dară mai adevărată iaste ispita vederii)''.

127 Cucunozul acéstea // toate în loc de basnă și în buiguitu[r]i de bătrînețe le lua (că basna la proști locul istoriiei, mărgăritariul la porci²⁸², prețul ordzului, șuierul la cioban, cinstea muzicāi și sfatul bun la inima rea tot o socoteală au). Carile cuvintele Brehnaciei céle ca grîul alése și ca spicul culése, ca pleava suflîndu-le și ca paiele preste arie măturîndu-le, într-acesta chip i le întoarsă. „(Bătrînețele, o, frate, și multă truda în tineréte, mai mult de odihna trupului decît cinstea și agonisita numelui ciarcă.) De care lucru, socotesc că nu ce doréște cinste, ce ce pofțéște odihna arăți și înveți²⁸³, și a mă mira destul nu pociu, cum nicicum în partea monarhiii noastre ții? Și cum într-acesta sfat dobitoacele stîbla finicului să apuce cu toții noi am putea priimi? Și cum cinstea și slava Vulturului aceasta ar putea sufferi? Au nu știi (că agonisita numelui mai mult cu îndrăzneala decît cu siiala să dobîndéște)?²⁸⁴ Au nu pricepi (că scîntéia amnariului până a nu să stinge, iasca aprinde, iară stîngîndu-să, a doa și a triia lovitură pofțéște)? De care lucru noi acmu vréme de treabă și după pofță aflînd, cum vom putea vré//mea prelungind, darul norocului în para focului să aruncăm? Că bine știi (că pre cît iaste de iute la curgere punctul vremii, încă mai iuți sint mutările lucrurilor în vréme) și nu trebuie cineva a te învăța, de vréme ce (precum chipul norocul mii de mii de obaze să fie avînd și în mii de mii de féliuri pre muritori în tot ciasul să fie măgulind) adevérit ești. Au nu de cu vară stăpînii caselor, de iarnă grijindu-să, toată zaharaoa trebitoare (!) în jitnițele și cămărilor sale grămădesc²⁸⁵? (Că ce dă vrémea, nici avuția, nici nevoița poate cumpăra.) Iară cîte primejduitoare în vrémea viitoare mi-ai pomenit, acéstea încă nu tăgăduiesc (că cine vreodată norocul supt lăcată și norocirea în ladă ș-au încuiat? Sau cine tot cu acéia fortună în viață s-au slujit, de carea vreodată să nu să fie năcăjit?). Ce a muritorilor mai mult aceasta le iaste hirișia (ca în dzua norocului să-și aréte vîrvul cornului, iară în dzua nenorocului, de nevoie, să suffere și scoaterea ochiului)²⁸⁶. De care lucru așé socotesc într-aciastă dată, nicicum biruința la dobitoace să nu rămîie (macară și adevărul părtaș și împreună nevoiaș să le fie). (O, furtuna // bună, de iaste în lume vreuna adevărat bună, cum și tată, și maică, și sor, și frate fortunei réle ești, carea până într-atîta pe muritori buiguiești, îmbeți și nebunești, cît și spre tabăra adevărului desfrîinate oștile nebunelor sale socotele a-și slobodzi nu să rușiniadză.) Deci acmu, frate, în nemică cevași de cuvintele Lupului îmblăznindu-te și nici o zăbavă la mijloc puind, împreună să ne sculăm și la împreunarea Corbului să mērgem, pre carile și de lăudăroasă filosofia Lupului să-l înștiințăm și de ciia lucrul mai cu căldură și mai cu nevoiță să apucăm (că nu mai puțin zăbava prin lenevire stîlpîi monarhiii, decît cfartana mădularele trupului scutură)''²⁸⁷.

128
129
130 Brehnacea, macară că cu greu iușoare cuvintele Cucunozului audziia și cu greață aspre voroavele și spurcate blăstămurile asupra adevărului sufferiia, însă, într-alt chip a face nici avînd, nici putînd, sculîndu-să cu Cucunozul împreună la Corb să dusără. Înaintea a căruia Cucunozul după ce toate cuvintele Lupu[lu]i de-a fir a păr²⁸⁸ povesti și încă decît era, cu oxiiile, variile minciunilor le mai asupri, cu apostrofurile lingu//șiturilor ale dobitoacelor lucruri decît era mai micșură și cu perispomenile mîndrii slava și numele zburătoarelor preste ceriuri rădică

și multe de vînt pline cuvinte răzsuflă. Împotriva a toată socoteala driaptă²⁸⁸, gîndul și fapta Corbului pre cît mai mult putu a abate sili (că ce iaste la muritori mai pre lesne decît cuvîntul rău a grăi? Și ce iaste mai cu greu la peminteni decît cuvîntul adevărului a dzice și pofta dréptei socotéle a face). Corbul așij-derea inimă ca acéia avînd, carea de-ar fi preceput, precum cineva din gîndul său să-l abată s-ar nevoi, aceluia cu tot mijlocul puterilor sale împotrivă să i să puie; cu cît mai vîrtos și cuvinte spre plăcere și îndemnare, după a sa vréne, de la Cucunoz audzind, poți créde că cu ima ar fi săltat și după sfātuirea plăcută s-ar fi plecat? (Că la inima stîlpită și împietrită un cuvînt după plăcere decît 1000 de talanți mai plăcut iaste.) Însă (unde lumina adevărului lovéște oricît de groși ar fi păreții îndrăpnticirii, de nu peste tot, dară oarece zarea tot străbate). De care lucru Corbul ale Lupului decît soarele mai viderate și decît lumina mai strălumi-nate // și mai adevărate cuvinte audzind, pre carile în cumpăna socotélii trăgîndu-le, 131
într-acesta chip cătră Brehnace și cătră Cucunoz voroavă făcu: „(Fericit ar fi acela, o, priiatinilor și soțiilor méle, a căruia împotrivnici și nepriiatini fără puțința lu-crurilor, dară de trei ori mai fericit ar fi acela a căruia vrăjmași fără agiutorința sfaturilor ar fi) și de vréne ce în capul împoncișetoriului voii noastre socotéle așé de drépte și sfaturi așé de ascuțite să află, altă ceva mai mult nici a dzice, nici a face avem, fără numai cereștii noștri stăpînitori inimile alaltora să împietrească și urechile minții să le astupe, ca nici glasul a-i audzi, nici sfatul împotrivă a-i asculta să poată (că mai multă nedéjde de biruință în lipsa sfatului vrăjmașului decît în mult numărul, tare mîna, și ascuțită sabiia ostașului iaste). Iară de vréne ce împotrivnic sfétnic și împoncișetoriu vrédnic ca acesta²⁹⁰ a avea din noroc ni s-au tîmplat, în ceva cu inima să nu scădeți vă poftesc (că cu cît lucrurile mai cu anevoie și mai cu multă nevoință să dobîndesc, cu atîta mai cu mult să laudă// și mai cu cinste să slăvăsc). Deci eu aceasta am socotit dinceput și aceasta voi 132
ține sau până a trăi, sau până lucrul început voi săvîrși, adecă silloghizmul o dată la mijloc pus, să să întăriască, și Strutocamila, spre cinstea epitropiiei rădi-cîndu-să, de la toți vrédnică să să cunoască²⁹¹ (că mai fericit socotesc a fi acela carile într-o sughițare duhul ș-ar sfîrși decît cela carile ce odată au giuruit, până la moarte giuruința a plini, pre cît va putea, nu să va nevoi)²⁹². Care lucru pre-cum l-am început, așé a-l săvîrși doaă pricini îndemnătoare și amîndoaă, precum socotesc, folositoare sint: una, că al nostru, iară nu al dobitoacelor sfat întărirea luînd, oricum ar fi, titlul înțelepciunii și numele vrednicii[i] lîngă monarhiia noastră va rămînea (că între împărați și monarhi nu mai gios să ține cinstea sfatului divanului²⁹³ decît biruința nepriiatinului în mijlocul meidianului). Alta, căci despre partea noastră între dînsăle pre Strutocamilă epitrop Leului puind, sau de tot supt putérea noastră le vom lua, sau totdeauna între mădularele trupului monarhiiei lor gilciavă nepărăsită și tul//burare neodihnită și mai pre urmă războaié și morți 133
vor fi și să vor scorni. Și așé (precum bine știți că moartea unora iaste viața al-tora)²⁹⁴, noi cu singele lor ne vom îngrășea, ne vom întări și puterile ni să vor înnoi. (Că nici odănăoară norocirea și mărirea unuia fără nenorocirea și micșu-rarea altuia a fi nu poate.) Însă pentru taina carea acmu în inimile noastre ascunsă stă, nici Lupul, nici altă jiganie știre să aibă, până cînd pre cei mai de frunte dintre céle cu patru picioare mai binișor vom ispiti (că lucrurile gréle pre cît sint mai tainuite, pre atîta ies mai iușoare, și sfatul descoperit pre cît ar fi de folos tainuit, pre atîta iase de stricare în gloate dezvălit). Că pre cei mai aleși

dintre dînșii, după voia și inima noastră plecîndu-i, cu cei mai de gios a ne răs-punde pre lesne ne va fi”.

134 Din monarhiia dobitoacelor era cinci jigăanii carile la acea adunare și mai de frunte și mai de cinste era. Adecă: Pardosul, Ursul, Lupul, Vulpea și Cămila²⁹⁵ (pentru carea mai pre urmă toată răscoala și vrajba cea mare între doaa monarhii s-au scornit, căci mutînd-o din Cămilă în pasire și adăogîndu-i la urechile ciute coarne buorate, numele // în Strutocamilă îi mutară). Pre lîngă acéstea era și Cia-calul, însă acesta nu într-atîta socotială să ținea. Acéste cinci jigăanii în locul a toată vilfa și în chipul a toată stema a alaltor cu patru picioare era. Într-însele toată lauda în chivernisale și toată nedéjdea în nevoi și primejdii li să sprijenia (că precum pe stîlpîi mai groși și mai vîrtoși toată urdzala casii să sprijenéște, așé în patru sau cinci, sau și mai mulți, toată otcîrmuirea publicăi să odihnéște). Iară pricina a alegirii acestor cinci jigăanii au fost că încă de pe vrémea gîlcevii cu Vidra și cu Bitlanul între dînșii atîta glogozală și amestecătură precum să scornéște vâdzind, socotiră (că în gurile multe, puține sfaturi de ispravă sint, și în voroavele delungate greșală a nu să face peste puțință iaste)²⁹⁶. Și pentru mai cu fără glogozală lucrurile să scuture și mai pre lesne la un capăt să le scoată, dzisără: „Iată, noi din toată monarhiia noastră ne aliasăm, deci trebuie și din monarhiia voastră, alégeți pre cine viți socoti, pentru ca deosăbi de alaltă gloată trébele să ne trăc-tuim și price mai de folos // și mai cu cuvîință am afla în știința împăraților și tuturor gloatelor să dăm spre acel aședzămînt inimile tuturor a pleca să silim (căci voia gloatelor și a noroadelor proaste iaste ca îmbletul calului neînvățat și desfrînat, carile, din netocmita și preste simțire slobodzita răpegiune, de multe ori în rîpi adînci și de maluri înalte cu capul în gios dă) ”²⁹⁷.

135 Așé dară, despre partea zburătoarelor, Corbul, Cucunozul, Brehnacea și Uleul să aliasără carii cu ceialalți împreună lucrurile mai pre amănuntul începură a scutura și unii pre alții în ce sfat și în ce socotială să află ispitia (că în lucrurile gréle, întăi sfétnicii, apoi sfaturile a aședza trebuie). Ce cît despre partea jigă-niilor era prea pre lesne lucrul a să aședza s-ar fi putut, de vréme ce jigăniile ale sale numai a sprijeni siliia și inima totdeauna spre linește le stăruia²⁹⁸. Iară despre partea pasirilor nu așé era, căci la dînsele și cuvintele cu meșterșug, și lucrurile cu vicleșug era. De vréme ce alta suppunea în voroavă și alta avea în inimă să facă, adecă nu numai cu ale // sale cît nu era îndestuliți, ce așéși nici cu a altora de sațiu să satura (că pofta lăcomiiei cu putérea împreunată ca pojarul în iarba uscată iaste).

136 Deci dintr-acéstea pasiri Brehnacea, precum să videa, sau din sine plecată, sau din a Lupului vîrtoase argumenturi și adevărate socotéle întoarsă, și vrea și cunoaștea ce iaste adevărul, de care lucru de multe ori cu mare îndrăznială împotriva îndrăpnicii voii Corbului să punea, ce în deșărt²⁹⁹. Că, precum și mai sus s-au pomenit, Corbul, din răutatea odată în minte pusă, a să căi nu știia și din vicleșugul ce apucase nu să părăsîia (o, cît cu multul mai fericit iaste acela carile în boală fără liac³⁰⁰ cade decît cela carile în răutate neuitată, desfrînat să sloboadă) (că mai bine ar fi cuiua cu 1000 de rane a să rāni decît o dată pacoste și dosadă de-aproapelui său a pricini). De care lucru, Corbul nu spre cea de obște folosire, ce spre a sa tare dorită poftire să siliia, și nu ceva răzspit între dînșii să alcătuiască, ce numai cu a sa tirannie să să slujască să nevoia.

137 De unde ispita după gînd îi răspunsă, // de vréme ce întăiași dată pre sāraca Cămila ispitiră, căriia giuruindu-i că pre lîngă urechi, coarne și pre lîngă peri, péne

ii vor adaoage și din dobitoc pasire o vor putea face. Așijderea, numelui Cămilii, titlul Struțului alcătuindu-să și de la pasiri aripi, iară de la dobitoace coarne lipindu-i-să, între dobitoace mai fericită și între pasiri mai slăvită va fi. Îndată credzu, proasta, că după giuruință să va plini și fapta (că la muritori tare să pohîr-néște credința unde mai denainte pofta și voia nepărăsit împinge). Însă urma era să aréte că adevărată iaste parimiia véche (că Cămila cercînd coarne, ș-au pierdut și urechile)³⁰¹, iară acmu cercînd pasire a să face, vrémea va să-i aréte că și dobitoc a fi nu va mai putea, și odănăoară în primejdiia urechilor, iară acmu poate și în peirea capului să cadză (că cine pre pămînt în ceva ce iaste nu s-au îndestulit, credz că acela și în ceriu macară fericire nu va cunoaște).

Deci oricum au fost începăturile, și cum să vor tîmpla săvîrșiturile, puțin socotindu-să, Cămila cu toată inima în partea Corbului să // déde³⁰². După acéia, 138 pre Urs ispitind, îl aflară că numai albinele din știubéie să nu-l dodeiască³⁰³ și la bîrlogul lui nebîntuit să lăcuiască poftéște, iară amintrilea veri dobitoacele ar zbura, veri pasirile s-ar încorna și s-ar pedestri³⁰⁴, macar cum aminte nu-i iaste³⁰⁵ (că firea carea în ceva fericirea ș-au socotit, alalte ale lumii toate de batgiocură le are). Hulpea, jiganie pururea cu doaa inimi și neispitită, pentru une pricini, carile și mai denainte arătasă, îndată în partea zburătoarelor să giurui (că inima vicliană mare fericire simte cînd socotéște că pentru fapta vicleșugului și ea să cinstéște și la acéiași școală ucinici și părtași își agoniséște). Însă Hulpea cu tocmală³⁰⁶ ca aceasta să aședză, ca nu cumva Lupul, până între vii va fi, de unirea ei cu dînșii să să înștiintédze, căci Hulpea, precum din fire iaste bună aduľmăcătoare, mare grijă de Lup purta, ca nu cumva cu vrémea adevărul să biruiască și vicleșugurile acmu ascunsă vreodată să să dezgoliască, și așé prieteșugul și tovărășii, carea macar că cu chip zugrăvit³⁰⁷ și poleit între dînsa și între Lup avea, își va piiarde. //

Pre Ciacal așéși nici a-l mai ispiti socotiră cu cale a fi, de vréme ce de 139 la dînsul, precum agiutoriul, așé nici vreo împiedecare nedejduia (că des și de multe ori la muritori să véde putérnicul nebuni (!) în fruntea sfaturilor, iară să-racul întelept denafara pragurilor)³⁰⁸ (și precum bogații cu avuția socotesc că și mintea au cîștigat, așé săracii, cu lipsa avuții și piiarderea minții să fie pățit li să pare).

Iară pentru Lup socotiră că nemutat și neclătít va fi din socoteala sa (că sufletul întelept într-altă și pentru altă ceva din socoteala sa a să muta nu știe, fără numai din rău spre bine și din greșală spre îndreptare). De care lucru, dizi-sără nici mai mult să-l ispitească, nici gîndurile cătră dînsul să-și dezvăliască, ce numai în față, precum toate după pofta și sfatul lui să vor face, să-i aréte. Iară după dos cu toată nevoința ale sale gînduri la lucru a duce tare să să gătească³⁰⁹. Lupul de pre sémnele ce videa, precum tovarășii săi nu cu bune duhuri să poartă bine cunoștea, însă nedéjdea într-altă socoteală își punea. Adecă, ca cînd lucrul la ivală ar vini, Pardosul și frații lui, Rîsul și Hameleonul³¹⁰ și Véverița³¹¹, cu // gura deșchisă, în glasul mare vor striga și partea dreaptă vor ținea³¹². Că tot lucrul 140 veri să să facă, veri să nu să facă, într-aceasta să prijenii, adecă ce ar pofti cea mai de frunte parte, acéia și alaltă gloată să întăriască. Iară ce li-ar arăta de stricarea și paguba lor o dată cu capul să nu priimască. Așijderea, vâdzind că Pardosul acolea de față nu să află³¹³, precum allofililor să priiască și omofililor să nu priiască, nicum cevași își prepunea (ce oricît cineva de întelept și oricît de bine a lucrurilor socotitoriu ar fi, singur numai cu socotiala sa îmblînd și în

sfaturile sale și pre altul neîntrebînd, în cea mai de pre urmă a nu greși peste puțință iaste)³¹⁴. De care lucru, Lupul, în dreapta socoteală sprijenindu-să, tare să greși, și în numele omofilii bizuindu-să, prost nemeri (căci nu altă dată răzsipa unui nărod s-au făcut, fără numai cînd ai săi șie vicleșug ș-au făcut, și nu altă dată mai mare stricare de la nepriiatini au vinit, fără numai cînd priiatinii și creduții au viclenit). Căci pre Pardos Corbul prin iscoade și cărți pre ascuns trimése, și încă de demult în priința lor îl întorsése și vicleanul// cel mai mare a neamului său a fi cu giuruințele îl făcuse³¹⁵ (că sula de aur zidiurile pătrunde³¹⁶ și lăcomiia își vinde neamul și moșia)³¹⁷. De vréme ce tare îi făgăduisă că de să va întoarce într-o inimă și într-un gînd cu dînșii, stîrvurile céle mai grase și cărnurile céle mai seose cu Corbul, și cu Vulturul, și cu alalți ai lor sfétnici împreună le vor împărți. Așijderea el acmu la bătrînețe agiuns fiind, din ce să află a-l mai preface macară că peste puțință iaste³¹⁸ (căci nici Corbul negriața, nici Pardosul pistriciunea a-și muta poate). Însă pe ficiorul lui, carile încă în vîrsta tineréții să află, precum Coracopardalis³¹⁹ să-l poată face bună nedéjde au, dzicea. Adecă glasul și aripile Corbului dîndu-i, și cea din moșie a Pardosului pestriceune lăsîndu-i, cu bună samă pardos-corb sau corb pestriț să va înformui (că pieptul decît diamantul mai vîrtos pofta îl moaie și inima decît crémenea mai împietrosată lăcomiia o topéște, și ce focul nu domoléște aurul topéște). Iară Rîsului adevărat lucru de ris îi giuruiră. Adecă din 53 de căpuși pline de singe (carile odănoară Rî//sul adunate avîndu-le și pe vrémea foameții pasirile i li-au fost prădat), pre giumătate înapoi să i le întoarcă, însă cu această tocmală ca în tot anul cîte cincî căpuși să-i dea. Așijderea cătră acéstea îi făgăduiră, precum socotitoriu îl vor pune, ca cîte căcărădze Cămila dinafară de grajd ar lepăda, el a le cheltui și pre la gîndacii carii din mistuiri ca acéstea hrana le iaste, a le împărți volnic să fie³²⁰ (că lăcomiia de la aur până la gunoiu și de la diiamant până la steclă să întinde). La jiganiia aceasta, Rîsul, de socotit iaste, că toată pistriceunea pe supt pîntece i să ascunde, adecă la loc ce nu să așé véde, iară amintrilea pe spinare, tot un păr să arată a avea. Adecă în față prost și drept, dară multe picături de vicleșuguri îi stau peste mață (că toate carile să vād de pe chip și de pe floare să giudecă, iară gîndul a ascunsului inimii nici chip, nici floare are, de pre carea de bun sau de rău, de frumos sau de grozav să să cunoască, fără numai cînd icoana în cuvinte sau în lucruri își tipărește. Iară alalți frați acestora într-acesta chip să așădzară, că Véve//riții i-au giuruit un sac de nuci și un hărariu³²¹ plin de hămeiu cu fag amestecat. Așijderea coada, carea în vremile ce stăpîniia Vidra îi tăiasă, precum la loc îi vor pune-o dzicea³²². Căriia darul acesta prea mult și mare i să păru. De vréme ce nucile și fagul spre sprijineala vieții, iară coada spre răscumpărarea cinstei și a podoabei îi era, mai vîrtos că toată fala și pofala Véveriții în coada cea lungă ce purta stăruia, carea nu ca alalte jigăniî înapoi, ce, de mare mîndrie, peste cap rădicată înainte o ținea (că unde lipsăsc crierii din cap, acolo covîrșește coada peste cap) (și cine vredniciia capului nu pricepe, acela lungimea codzii la mare cinste ține)³²³. Pre aceasta, dară, într-acesta chip coada în loc de cap puindu-i, amăgulind-o, o aședzară. Iară Hameleonului toate féliurile de vāpséle și de flori precum în samă îi vor da și în toate deplină pozvolenie să aibă îi giuruiră³²⁴. Al căruia fire de-a pururea fața a-și schimba fiind și dintr-o vāpsală într-alta a să preobrăji³²⁵ mare vrednicie țîind, socoti că dar așéși peste măsura lui i să giurui și toată împărăția într-îmbe monarhiile să fie

cîști//gat i să păru (că plinirea poftei cît de mici peste toate hotarăle a toate monarhiile precum să fie covîrșit i să pare).

Cătră acēste mai adaosără pre Guziul Orb carile cu frîmsētea fētii sale, Helgii, în dragostea a multor jiganii întrase și a multora minți de frumsētea ei să nebunisă (că nu mai mult tăriiia vinului în cap decît chipul frumosului în inimă lovēște). Cu carea și părintele său, Guziul, macar că din fire orb și slut era, însă fietecarile ce-l timpina cu toată lumina privēlii îl îndămîna, și de-și feriiia mîna de sărutat, la picioare-i cădea și i să închina (că cine iubēște din suflet pre cel din cămară mare fericire simpte a-i zdvori (!) afară la scară)³²⁶. Cu acesta chip, cine mîna cea scurtă a Guziului a săruta să învrédniciaa, precum pre singură Helgea să fie îmbrățășind socotiaa, și ciné (!) lipicioase și urduroase melciurile lui a pipăi să norociaa, precum roa trandafirilor, carii pre obrazul Helgii să deșchidea, să fie scuturînd și iscusită mirosala lor să fie mirosind i să părea³²⁷ (că precum simțirea în lucrurile ce-s de simțit lucrează, așē pomenirea în fantazie // tipărită și zugrăvită ale sale pătrundzătoare sloboade radze). De poamă dară ca aceasta macar că mulți dinți să ascuțise și multe măsēle să o mușce să gătise, însă, precum să dzice cuvîntul (că norocul nu împarte cu oborocul, ce unora varsă, iar altora nici pică)³²⁸, așijderea (altora arată și nu dă, iar altora, preste toată știința și nedējdea lor nespuid și neivind, preste măsură le dă). În care chip și cu gingaș trupul și mîngăios statul Helgii au lucrat. De vrēme ce vîrstnicii și cei din neamul ei nu numai cu mînule întinse, cu brațele deșchise și cu mințile uluite o aștepta și o poftiaa, ce încă și cu sufletele topite și inimile arse cui va cădea acea norocire și cui să va tîmpla acea fericire, dzua și noaptea cu gîndul mai rău și mai cumplit decît cu trupul să pedepsiia și să chinuia (că chinul trupului carnea domolēște, iară pedeapsa sufletului, oasele topind, inima rănēște), și acmu acmu, din dzi în dzi și din ceas în ceas fietecarile norocul cu jēle chemîndu-și, și de s-ar cumva altuia, iară nu șie tîmpla, sabii, cuțite și tot // féliul de otrăvi cumplete, de nu celuia ce au luat norocul, șie celuia ce au rămas cu focul gătiaa. Toți ibovnicii și patimașii dragostii Helgii într-acesta chip în toate suflările și răzsufllările lor, ca finicii în focul lor murind și iarăși înviind³²⁹, norocul tot precum au știut ș-au giucat giocul (căci toți cereștii durerile pemintēnilor simpt și să milostivăsc, numai norocul, dacă-și întoarce fața, nici a jeli știe, nici a să milostivi poate), și precum cîteodată frica Vulturului pre iepure după broască mărită, așē voia norocului pre Helge după Cămilă au măritat³³⁰. O, doamne, și toți cereștii, lucru ca acesta cum și în ce chip a-l sufferi ai putut? Unde iaste cumpăna ceriului cu carea trageți și aședzați fundul pămîntului? O, dreptate sfîntă, pune-ți îndreptariul și vedzi strîmbe și cîrjobe lucrurile norocului, ghibul, gîtul flocos, pieptul, botioase genunchele, cătălige picioarele, dințoasă fălcile, ciute urechile, puchinoși ochii, suciți mușchii, întinse vinele, lăboase copitele Cămilei³³¹, cu suleaget trupul, cu albă pelița, cu negri și mîngăioși ochii, cu suptiri degéțelele, // cu roșioare unghișoarele, cu molcelușe vinișoarele, cu iscusit mijlocelul și cu rătungior grămăgiorul Helgii³³², ce potrivire, ce asămănare și ce alăturare are? O, noroc orb și surd, o, tiran nemilostiv și păgîn fără lége, o, giudeț strîmb și fățarnic, pravilă strîmbă și fără canoane! Ascultați morților și priviți viilor: Cămila cu Helge să împreună, filul cu șoarecele să cunună și dealul cu valea să iau de mîna. Ce uréche au audzit, ce ochiu au vădzut sau ce gură din véci lucru ca acesta au povestit? (Tacă, dară, pripitorile unde cîntă ursitorile, că nici niam cu niam, nici chip cu chip, nici féliu cu féliu a potriivi caută, ce numai ce va face și lucrează ce-i place). Norocul, dară,

într-acesta chip pre Helge după Cămilă aședzind, țințarii cu fluire, grierii cu surle, albinele cu cimpoi, cîntec de nuntă cîntînd, mușițele în aer și furnicile pre pămînt mari și lungi danțuri rădicară³³³, iară broaștele toate împreună cu broatecii din gură cîntec ca acesta în verșuri tocmit cînta³³⁴: //

148

Prundul Evfrathului mărăgăritariu naște,
Cămila din iarbă céle scumpe paște.
Mîna Afroditi cunună-mpletéște
Evfrathul Evropii nou lucru scornéște.
Din céle cu soldzi Helgile ivéște³³⁵.
Norocul ce va toate biruiaște.
Cu[nu]na-npletită norocul o tinde,
Capul fără crieri cu mîna o prinde.
O, Helge, ficioară, frumoasă nevastă,
Nevastă ficioară, ficioară nevastă,
Cămila să ragă, tîlcul nu-nțaliagă.
Margă la Athina ce iaste s-aliagă.
Ficioară nevastă, nevastă ficioară,
Peste șése vremi roada să-i coboară³³⁶,
Fulgerul, fierul, focul mistuiască
Patul nevăpsit nu să mai slăvască.

149

A Cămilii dară și a Helgii împreunare, preste socoteala a toată lumea, într-acesta chip isprăvindu-să și mai denainte acéle cincii jigăanii cătră tot neamul, precum s-au dzis, vicléne și vîndzătoare arătîndu-să, cuvîntul cu mare giurămînturi și legămînturi cătră zburătoare își déderă, așé ca precum voia le va // fi să învoiască și precum pofta le va pofti să poftească. Acéstea dară într-acesta chip în sine și cu sine cu mari viclesuguri alcătuind, prin rost³³⁷ de bun ritor, precum cătră alții a le arăta, așé inimile prostimei a îndupleca socotiră (căci la materiile groase focul, iară la inimile proaste linba bine vorovitoare mult poate).

150

Și așé, ritorisind Papagaia, cuvîntul la obște într-acesta chip împrăstiară³³⁸: „Vestit și tuturor știut cuvînt iaste, o, priiatinilor, (că învoiața sufletelor și unirea inimilor lucrurile din mici, mari le créște³³⁹. Iară neînvoiața și neunirea lor, din cît de mari, mici și cît de curînd le răzspéște) (că precum o sănătate în multe mădulare a trupului, așé o omonie și o unire în multe năroade iaste, carile un stătătoriu și stăruitoriu a politii stat fac). Împotrivă aceasta a să înțelege poate, adecă (că precum o boală și o fierbinteală cît de puțin în trup sau o durere cît de mică într-un mădulariu tot trupul spre neaședzare și pătimire aduce, așé neunire în politie și neînvoiața în cetate, ciurma și lîngoare cea mai // rea și troahna cea mai lipicioasă iaste. Căruia lucru, cea mai de pre urmă a tot statul răzspă și a tot sfatul cea de năprasnă prăpădenie iaste). Așé dară, începutul voroavii apucînd, macar că dintr-al meu rost, însă dintr-înemile a toată frășasca adunare dzic: Adunarea aceasta, o, cinstiților, dintr-îmbe părțile adunați frați, adunarea aceasta dzic, slăvită și minunată a prea linilor și înălțaților noștri monarhi iaste, și de pre titlul ce ș-au pus, chiar și aiavea să cunoaște, că precum adunarea a atîtea cinstite chipuri la un loc s-au adunat, așé sufletele și inimile a să întroloca și a să împreuna, dreapta socoteală și pravila adeverinții la un sfat, la un stat, la o învoiață, la o priință, la o iuboste și la o dragoste a le încleșta și a le

innoda va, poftéște și să nevoiaște (căci tot adevărul lucrul chiar și hiriș poftéște, și toată începătura cu cale spre lucrul și sfîrșitul lucrului bun călătoréște)³⁴⁰. De care lucru, între muritori de iaste vreo simțire peste simțire și vreun lucru firesc peste fire, și eu mai proroc a mă face și céle în urmă viitoare mai înainte a le povesti și, până a nu // fi, a le vesti mai voi îndrăzni (că ce iaste adul- 151
măcarea minții sau carea iaste icoana înțelepciunii, fără numai célea ce ochiul trupului nu ochiul sufletului să li vadză și în céle cu prepus viitoare fără prepus în bine și în rău următoare iscusit și frumos să li aliagă). A proroci dară voi îndrăzni, dzic (de vréme ce din răsărite dzua și de pre începute fapta să cunoaște)³⁴¹ în care chip și numirea adunării aceștia în curîndă vréme supt unirea a toată inima și învoînța a tot sufletul a videa și după nume lucrul și sfîrșitul a ieși și a să plini fără prepus nedejduiesc, de vréme ce inimile curate a marilor împărați spre cea adevărată linește și curată dragoste stăruiesc și spre folosul a toată obștea tare și nepărăsit să nevoiesc. Așijderea preaințeleptii buni chivernisitorii și credincioși derăgătorii, împreună cu cei ai lor de frunte sfétnici, în dreapta socoteală și buna chivernisală, cîtu-i negrul bobului³⁴² macară cevași a sminti, peste socoteala omenească iaste (că mai cu nevoia iaste o sută de copoi iepurile din pîlcul spinilor a scoate decît a trii înțelepti sfatul cel mai de folos // a afla). Și așé, 152
bune sémne de bună nedéjde să arată ca nici lucrul început fără socoteală, nici prorocia mea la sminteală să iasă. Ce cu bună samă dzilele de fier în veacul de aur vor să să priminească și toată calea grundzăroasă și ciolinoasă în nétedă și bătută să să istovască, în carea (pentru céle tîmplătoare vorovăsc) de s-ar și cumva într-un chip prea répede și preste înțeleptiasca socoteală tîmpla ca vreo pietruță de scandăla de la cineva într-însă să să arunce, însă darea într-o parte-i și urnirea-i și așési de tot rădicarea-i, precum prea pre lesne ar fi, a-și prepune cine va putea? (Că mai pre lesne iaste cuiva în cîteva ciasuri suflarea și răzsufarea a-și popri decît sufletul înțelept, cunoscînd adevărul și de dînsul a nu să lipi) și așé, piciorul cît de dropicos și pasul cît de tremuros în ceva a să zăticni³⁴³ și a să poticni nu va avea. Pentru care lucru dintr-îmbe părțile cu toții și cu totul să ne apucăm trebuie, ca celora ce din multe strune o cîntare, sau din multe organe o harmonie într-o simfonie³⁴⁴ fac asămănîndu-ne, ce mai de folos, ce mai de laudă și ce mai cu cuviință ar fi să începem, să facem și să // ispră- 153
vim, ca într-acesta chip toată răciala carea înghețare aduce, și toată fierbinteala carea dogoreală și pîrjol în tot trupul politiii noastre pricinéște, în stîmpărarea și temperamentul cel de sănătate și de viață izvoritoriu iaste aședzînd priiatinilor megiași nesăvîrșită de laudă materiia să dăm. Iară nepriiatinilor pre budze în véci de nedespечituit pecéte să pecetluim (că din fire céle supt lună așé s-au orînduit, ca unele după altele să urmédze³⁴⁵, și cînd unele mor, altele să învie și simbathia și antipathia dintr-însele să nu lipsască). Deci dară, cinstiți ascultători, cine mai cu de-adins cea următoare fericire mai denainte într-un chip a simți ar pofti și cine cel nespus a toată obștea folos cu ochiul sufletului a-l privi ar ispitii, pre unul ca acela poftescu-l ca șepelévii méle limbi puțintică îngăduitoare voie și ascultătoare uréche să pléce, pre carile în scurt (de vréme ce a ciasului strîmtoare laconéște a ritorisi mă învață) a-l umbri și în strîmt hotar a-l perigrapsi mă voi nevoi”.

Toți ascultătorii, precum cu dragă inimă și deșchisă uréche vor asculta dacă dzisără, și precum // că cu tot sufletul de dulce izvorul carile din limba Papagaii 154
izvoréște însătați sint, dacă mărturisiră, Papagaia cu toată virtutea cuvîntului, himera sau precum s-ar putea dzice, ciuda nevădzută³⁴⁶, neaudzită cu voroava

în fire a băga început (că nu mai slobodă iaste limba ateistului spre blăstăm decît tropurile ritorului spre hula sau lauda aninată) (și de célea ce singură firea scărândăvindu-să fugă, acélea vorovaciul îndrăzneț preste fire le urcă).

Papagaia dară, într-acesta chip, după ce proimiul voroavei sale sfîrși, de umbrirea a fiitoriului acelor doaa monarhii stat să apucă dzicînd: „Acéste doaa vestite și nebiruite monarhii, o, iubiții miei ascultători, precum fietecarile din sine, late în hotare, bogaate în comoare, dése în orașe, tecsitate în sate, nenumărate în suppuși și cea mai de pre urmă, cu un cuvînt să cuprind, din toate părțile întărite și în slava cinstii lor îndestulite³⁴⁷ să fie nu numai celor de duh purtătoare, ce așeși și celor pre pîntece tîrfitoare știut și încă prea știut iaste (că lucrurile mari și cei ce nu le știu le știu, // iar lucrurile mici și cei ce le știu nu le știu). De care lucru, aiavea iaste că orice mai mult sau mai preste hotare a pofti s-ar videa, nu pentru a lor lipsă (căci plinirea nu poftéște clătire, ce odihnă), ce pentru a suppușilor săi adaogere și odihnă vor și poftesc, și până într-atîta (pre cît singuri marturi privitori îm sinteți) silesc și să nevoieșc și aceasta pentru ce și cu ce? Pentru unirea a toată inima și cu învoiața a doi monarh[i], a căroră voie mai mult decît porunca și porunca mai mult decît fapta de credzut și de ascultat iaste. Voia aceasta a lor spre ce săvîrșit? Spre alcătuirea a doaa firi într-una. Dară aceasta în ce chip? (Căci doaa firi a să uni, lucru peste lucru și puțință peste puțință iaste.) În chipul puterii sufletești, carea în cîteva inimi într-un chip și într-o măsură a lucra poate, adecă cu buna a sufletului priință, doa trupuri, ca într-un suflet a îmbla³⁴⁸ și a să învoia să poată (că ce iaste prieteșugul? a învoi deopotrivă; și ce iaste priiatinul? a nu deosăbi în suflet). Cu acest féla dară de duhnicească putere, Vulturul Leu și Leul Vultur, duhul Vulturului în Leu și al Leului în Vultur, fără de nici o deosăbire, céle dinafară mădu//lare, precum întru adevăr împărătește le vor otcîrmui și fără greși cu dînsele monarhicéște să vor sluji, cine-i atîta betiag de minte carile să nu cunoască? Duhuri dară ca acéstea, carile ceriul de ar avea poartă și iadul ușe, precum și acolo să pătrundză fără prepus sint. Duhuri dară ca acéstea, iarăși dzic, atîta de suptîri și putérnice, trupuri atîta de iuți și de vîrtoasă, fără de nice o siială împotrivică unind și fără de nici o prepunere de pacoste împreunînd, au nu tot lucrul peste toată puterea a putea vor putea? (Că unde Leul vulturéște și Vulturul leuiaște, prepelița ce va iepuri și iepurile ce va prepeliți?) Vulturul de sus și deasupra privind, Leul din dos și din față aduimăcînd, ce nepriiatin asupră viind, sau ce vrăjmași macar la fîntînele Nilului fugînd a nu să simți și a să mistui va putea?³⁴⁹ (Că a puțin-cioșilor mîna lungă și ochiul neoprit iaste)³⁵⁰. Aduimăcarea unuia cu iute viderea altuia însoțîndu-să și în toată calea tovărășîndu-să, din nuări furnica împoncișării³⁵¹ pre pămînt și de la Asiia lighioaia dodeialii la Evropa să va videa și să va aduimăca, // pre nebiruite spétele Leului, neostenite aripile Vulturului răsărînd, céstea pre tot fugașul cît de répede în clipala ochiului³⁵² vor agiunge, célea pre tot împotriva stătătorii vor birui și vor înfrînge³⁵³. Cesta cu cel decît diamantul mai vîrtos piept, cela ce-i decît bricile mai ascuțiți pintini tot zidiul vrăjmășii și toată mréjea viclenii ca pravul vor spulbăra și ca pîndza paingului vor dispica. Cine dară în lume, o, priiatinilor, atîta de scămos la minte și strămțos la cuvinte să va afla, carile să socotiască sau să grăiască că cel împotriva de supt brațul Leului va putea scăpa, sau cel sup aripile Vulturului aciuat că în primejdie va întra? Sau cine lucrul mai aiavea decît radzele soarelui cunoscut nu va cunoaște?

Că pre cel din paza lor cineva a-l bîntui, sau pe cel dinpotriva lor a nu-l birui va putea? (Că focul din apă și dzua din noapte și orbii o pot alége.) Aceștea dară, într-acesta chip unindu-să și alcătuindu-să, cinstea, slava, biruința și odihna, carea a tot nărodul fără prepus următoare iaste, cei din cuiburéle încă cu fulgi puișori și cei încă supt țitele maică-sa sugători a giudeca vor putea. Și statul cel mai fericit decît toată feri//cirea precum ca rîul să va pogori și ca pohoitul 158
ya năbuși și céle în lume nesimțitoare a simți și a să pricepe vor pricepe, că toată cinstea numelui de obște și toată a tot de rău voituriul și de vicleşug gînditoriul biruință fără îndoință și suppunere fără prepunere urmadză (că mai mult în prepus a să avea, céle pentru lesnirea nesocotite decît céle cît de gréle de la înțelepți cumpănite trebuie). În scurt, dară, a fericitului aceluia stat, iată, pre cît în slabă putința mea au fost, l-am arătat și precum să dzice dzicătoarea, de pre unghé Leul să poate cunoaște³⁵⁴. Deci oricine ar fi acela carile acei nepovestite fericiri părtaș a fi ar pofti, întăi trebuie ca nu numai a trupului, ce și a sufletului mîni totdeodată să întindză și nu numai cu ale trupului picioare, ce și cu ale sufletului aripi să alerge și să zboare (că amintrilea, lénișilor ostenința și pizmătarilor lipsa și căința va rămînea)”. Acéstea, dară, de la toată dihaniia așé într-acesta chip înțelegîndu-să, la ascultare cuvîntului și scuturarea lucrului cea mai de pre urmă să vinim, carea tot mijlocul cel spre lesnire și tot modul cel spre fe//ricita 159
săvîrșire aduce (că toată călătoria muritorilor în cel de apoi săvîrșit sau să fericéște, sau să blăstămățește). Niamul cel fără niam și chipul cel fără chip, adecă jigăniuța sau păsărița cea cu prepus, iubitoriul noptii, fugătoriul dzilei, vădzătoriul întunérecului și orbul luminii, adecă Liliacul, precum în fericit pămîntul și mănoasă brazda adunării aceștia nu puțină zizanie să fie sămănat aiavea iaste. Vidra nu cu picătura, ce cu vadra în vasul înțelepciunii veninul nebunii[i] ș-au vărsat. Așjiderea Struțul, macar că peste voia și știința sa, însă nu mică stincă a scandalului la tot pasul căii aceștia au aruncat și toată greuimea lucrului la mijloc a vini au pricinuit. Carile, toate de nu s-ar fi tîmplat, fericire și lucru foarte minunat ar fi fost. Dar, de vréme ce s-au tîmplat, altă nu încape fără numai liacul le iaste de aflat (căci lucrul ce întăi la lumină n-au fost, Dumnădzău din ne a fi la a fi îl aduce. Iară lucrul ce o dată la ființă au ieșit, la neființă nici Dumnădzău nu-l poate aduce). Liacul dară acestor mai sus pomenite boale și lineștea acestor clătite răscoale, pre cît din duhul obștii //fiicava mea voroavă va putea a-l arăta, 160
nu să va lenevi.

„De duhurile vărsatelor veninuri toți ne-am ameițit”, dacă strigară, și toți antidotul toapsăcului precum să-l aréte pre Papagaie dacă rugară, Papagaia într-acesta chip începu: „Puțintéle sint, o, priiatinii miei, recétele științii méle și mici și strîmpte chichițele ierbilor doftorii méle³⁵⁵ (căci doftorul bun știința în cap, iar ierbile în cîmp le are, și unde chichițele vărute și pilulele șicuie sint, acolo bolnavul să amăgése, iară nu să tămăduiaște). Din carile ce voi avea împreună cu dînsele și inima, și sufletul înainte-vă a vărsa nu mă voi tăgădui (că pre cît iaste de lăudat doftoria bună la boală, pre atîta iaste încă mai de lăudat aședzămîntul la răscoală). Pre cît dară iaste pentru biliala în cernală și cernala în bilială, adecă pentru vădzitoriul în întunérec și orbăcăitoriul în lumină, Liliacul, după a mea proastă socoteală aședzimîntul pre lesne îi iaste (căci pravul casii după măturat de să și rădică și în radzele soarelui gioacă, însă nici radzele soarelui a nu lovi opréște, nici pașii celui ce prin case îmblă //continéște). În care chip și a Liliacului gîlciavă, precum din nemică s-au scornit, așé și scornită nemică iaste, și 161

162 până în cea mai de pre urmă și tulburat de-ar rămînea, precum a tot statul vreo tulburare ca acéia a aduce vrednic să nu fie putem socoti. Vidra iată că din catalogul jiganiilor, cu sfatul a tot statul, s-au ras. Carea acmu în lucru (precum să véde) vreo toartă să apuce sau vreo bucată să mai îmbrace nu are, ce numai în cuvînt pre cît au putut, și mănuntăile a-și vărsa s-au opintit și tot féliul de farmăcul descîntătoriu prin urechile tuturor au stropit. Însă precum până acmu în ceva n-au procopsit, așé și de acmu înainte vreo rămășiță de venin de-i va fi mai rămas, adevărații doftori pre lesne îl vor răzsipi și înțelepții deregători pre iușor tot lucrul, precum să cade îi vor tocmi. De care lucru, despre aceasta parte mai multă grijă a purta nici folos iaste, nici să cade (că unde grijea iaste la măsură, megalopsihiia³⁵⁶ o cîrmuiaște, iar unde grijea tréce peste măsură, acolo micropsihiia a mai chivernisi părăsește). Acéstea, dară, așé precum și sint cunos-
cîndu-să, tot săvîrșitul lucrului și toată fericirea săvîrșitului într-a//ceasta rămîne ca și hotărîrea Struțului să să aliagă, pentru ca toți ce iaste și ce poftéște a fi să înțăliagă, și așé, toată clătirea la aședzare, toată ostinița la odihnă și toată începătura la cel dorit să vie săvîrșit. De care lucru, întăiași dată tuturor a ști să cade că, precum încă de demult neclătît silloghismul Corbului prin învoința și porunca a marelui împărat, a Vulturului, s-au răzsunat, așé și acmu toată adunarea monarhiii zburătoarelor va, poftéște și poruncéște ca Strutocămillii mai mari aripi și mai lungi péne să i să dea. Și ce mai mult? Cămila zburătoare și Struțul fătătoare să să facă, pravila voii împărătești poruncéște (că toată voia slobodă într-aceasta radzima ca, precum celor pemintești, așé celor cerești pravile împotriva să margă). Ca cu acesta mijloc Cămila călătoare în monarhiia celor zburătoare să între și iarăși despre partea monarhiii dobitoacelor orice cu cale și cu cuviință a fi ar socoti, din mădularile sale pre Cămilă să împodobască, căruia lucru toată monarhiia pasirilor voitoare iaste³⁵⁷. Și așé, nici hereghiia dinceput să-și piardză, nici pre//cum împărații orice poftesc că nu pot face să să vadză (că cei putincioși nu mai puțin cu părerea altora decît cu putérea lor fac ce fac). Și hotărîrea numelui știindu-să, într-îmbe părțile titlul cinstei și locul slavii numelui a-și dobîndi să poată, și într-acesta chip, cea deplină omonie, într-îmbe monarhiile plinindu-să, să să săvîrșască”.

164 Acéstea din tot duhul dacă larg și lat ritorisi Papagaia, toate cétele zburătoarelor: „facă-să, facă-să, pliniască-să, pliniască-să”, strigară, atîta cît chiotele a atîtea gloate deodată slobodzite să părea că iaste huietul a mari puhoaié după ploaié, din dialuri în văi răpedzite. Unii, de fericirea ce li să părea că acmu au și dobîndit-o, cu glasuri de bucurie să desfăta, alții cu cîntece și cu viersuri izbînda, ca cum în sin și dobînda în palmă ar avea, în ceriuri rădica. Iară alții minunată voroava Papagaiei și decît miirea și zăharul mai dulci cuvintele ei și decît toată unsoarea mai pătrundzitoare și mai muietoare sentențiile ei ni cu gura mărturisiia, ni cu mînule și cu capul chipuri și sémne de mirare și de minunare unul cătră altul în divuri, în chipuri arăta (că de multe ori bucuriia mare glasul astupă și // ciuda peste măsură mintea răzsipă). Unii, ca cum încă mai denainte de mîngăioase voroavele ei spre somn furați și în chiteala socotélelor afundați ar fi fost, ca de somn sau de vin amețiți ar fi fost, spre ce întăi să înciapă și ce mai înainte din céle multe audzite să pomenească și din pomenire în cuvinte să alcătuiască, ca uluiții sta, și ca somnoroșii, ni pe frunte, ni pe piept să scărpina (că voroava dulce și ales plăcută, inimii bucurie, iară ochilor dormitare pricinéște). Comedie ca aceasta și buiguire³⁵⁸ într-acesta chip, din gura Papagaii în mințile tuturor diha-

niilor răvârsindu-să, ca cum și cu trupurile și cu sufletele amurțiți și amuțiți ar fi fost, prin cîtăva vreme între dînsele mare tăcere să făcu, și, una într-ochii alțiia ascuțit și neclătit căutînd, ce ar fi mai de vorovit și ce ar fi mai de pomenit, ca cum a să domiri n-ar putea, ce una pre altă să înciapă, ca ce din rostul ei ar audzi și ea acéia să grăiască, sta cu gura căscată³⁵⁹ (că strigarea a gloate multe din răzsunarea a păreților deșerți nu multă deosăbire are, și precum păreții același glas întorc, așé în gloata ascultătoare unul cuvîntul altuia poartă). //

În cea de pre urmă, Cioara³⁶⁰, după ce cîtva ca înecații în gît clăncăi și ca cum sau de duh îndesită, sau de năcaz dosedită ar fi fost, mult în grumadzi rîgii, în glasul firii sale să slobodzi și „car, car, car” de trii ori poftori. Toate cétele pasirilor spre bine glasul poftorînd, „macar, macar, macar” după cazaniia Papagaii, și lucrul și cuvîntul de s-ar sfîrși dzicea. Din jiganiile unele (pentru carile precum lăcomiile să fie fost vîndute mai sus s-au pomenit) ca cum l-ar fi vinit a căsca și princet ca nu toți să audză glasul Cioarai adevéiia. Alalte jiganiile toate, cu multă și adîncă tăcere, ca cum celor mai de frunte următoare ar fi, să arătară (că tăcerea prea adîncă sau din pizmă iase, sau din neștiință). Ce tăcere ca aceasta celor mai de gios era din sială, iară celor mai de frunte era într-adins mărturisală. Căci mita maica și vicleșugul părintele în trupuri de îmblătoare inimi de zburătoare odrăslisă³⁶¹ (că precum aurul în focul cît de iute din ce iaste nu să mută³⁶², așé ori în ce inimă întră, din ce iaste într-alta o strămută). De care lucru jiganiile, „Facă-să, facă-să”, aiavea a striga, ascunsa tragerea firii le rușina. „Nu vom, nu priimim” // și de mare strîmbătate a să văiera, înghițita mîzdă și îmbunare de inimă le mînca.

Iar dintre pasiri, Brehnacea, carea de multe ori partea adăvărului a ținea să videa, cătră Cucunos pre taină dzisă: „Glasul cioarai, gurile lingușitoare și inimile céle numai înainte, iară nu și înapoi socotitoare, după a sa poftă, spre bine l-au țilcuit (căci pofta schizmăște lesnirea, și chipul lesnirii spre toată greuimea fără nici o sială purcéde). Numai pre cît a mea proastă și acmu de bătrînă buiguitoare socoteală iaste, glasul Cioarai nu atîta spre macară cît spre ocară a țilcui s-ar putea, și precum, o, iubite frate, foarte bine știi că Cioara cu Corbul pentru multe pricini a multe stîrvuri puțină dragoste și priință între sine au. De care lucru așé cu firea mă amăgesc, că în cea de apoi a adunării aceștiia nu vreo fericire să aștiaptă, pentru carea să dzicem: macar, ce multă nevoie și becisnicie, pentru carea să ne văietăm, vai, foc și pară, și cei ce așé de pre lesne au țilcuit, macar a multora capete să să usuce îm par (că cîtă becisnicie aduce fericirea cea prea aștiaptată, atîta nevoie nu face nenorocirea cea cu sufferială // purtată). Și pomenéștea (!), frate, cuvintele méle, și odată vii cunoaște, că Cioara nu macara, ce ocară au prorocit”³⁶³.

Cucunozul precum dinceput calea apucase, nici în stînga, nici în dreapta să abătea, ce de pururea pizma și mîndriia ceștiia ținea, de care lucru într-un chip pe Brehnace de blăstămăție și de micropsihie probozînd-o, dzisă: „(A tot lucrul părerea, părere naște, iară știința făcliia adevărului iaste.) Cioara, săraca, de la mulțime s-au socotit la limbă varvară și i-au țilcuit glasul: macară. Iară tu, frate, împiedecat de bătrînețe și buiguit de cărunțețe fiind, pre prorocul ce nu-i știi știința, locul și țara, vii să-i încarci asupră-i ocară. Ce mulțimea varvarismos, iar tu solichizmos cu limba Cioarai faceți. De care lucru a și ti să cade că Cioara aceasta de locul său iaste attică, țara Ellada, carea în toți anii cuibul în platanul

(carile dinaintea capiștii lui Apollon iaste sădit), scoțind de la preuții lui Apolon, carii de pururea supt umbra copaciului învățiturile céle de taină și meștersugul prorociei învață, filosofia ceriască au deprins, din care știință adevărul, începutul și sfârșitul // lucrului precum iaste, mai denainte vădzindu-l și ca cu mînule pipăindu-l, în limba atticiască au strigat: μακάρια ἡ ὄρα, ce va să dzică: fericit ciasul în carile cu gîndul s-au zămislit și cu fapta s-au săvîrșit”³⁶⁴.

Însă ori mulțimea au varvarizmit, ori Brehnacea au solichizmit, ori Cioara au atticit, ori Cucunozul au băsnuit. A Cioarăi glas pre cît mai mult să tilcuia, pre atîta mai mult în lavirinthul necunoștinții să încuia, al căruia chéie cînd să va afla și a cui mîna a o prinde și cu dînsa lavirinthul a deșchide să va învrednici supt vremile de apoi iaste să așteptăm.

Lupul, între toate jigăniile pururea mai socotit și mai grijliv în chitélele sale, sila și desfrînată voia zburătoarelor aiavea vădzind, și încă acoperit vicleșugul a unor dobitoace dintr-adînc pricepînd, toată avuția răspunsurilor sale în cea mai dedesupt tainița tăcerii așeși de tot își zidi (că cuvîntul înțelept pre cît folos aduce urechilor ascultătoare, pre atîta înfocare face inimilor nestătătoare) (și în vréme ce să ascultă, cîntecului sirenilor, iară în vréme ce nu să ascultă sunetului căldărilor să asamănă). Lupul, dară, de înțe[le]pciune oprit tăcea³⁶⁵. Iară alalți toți de ne//bunie împinși, mormăind și răcnind, de iznoavă³⁶⁶, „facă-să, facă-să”, striga. În care vréme Pardosul vărgat și Rîsul cu negru picat, cu alalți ai lor depreună, cel de demult în inimile sale ascuns vicleșug ce avea la ivală și într-a tuturor privală a-l scoate începură, și ca cum de urgiia pizmei nebuniți și buiguiți ar fi fost, fără nici o rușine: „Virtos iaste silloghizmul Corbului, frumos și înțelept iaste sfatul Cucunozului, minunată și înălțată iaste ritorica Papagaii”, striga³⁶⁷. „De acmu înainte o omonie, o stăpînire și o monarhie cunoaștem, și o împărăție știm. Iară cine într-alt chip sentenția ar clăti sau a o clăti s-ar ispiti, fier, foc și cea mai groaznică moarte partea să-i fie”. Așe dară, răutatea, vicleșugul zămisli și nebuniia îl descoperi (că vicleniia, răutatea și nebuniia surori sint; răutatea încépea, vicleșug urmadză, iară nebuniia mai mult îl desf[r]îniadză, până unde una prinde alta liagă, iară a triia grumadzii cu lațul îi vîneadză)³⁶⁸. Cătră acestea Pardosul, răutate peste răutate, vicleșug peste vicleșug și nebunie peste nebunie a grămădi începutu, și pașii lăcomi pînă peste hotarăle simțirii a-și lăți și a-și lărgi, adaosă, dzicînd: „De vréme ce după neminciunoase budzele Papagaii toată adunarea adeverește cu cale // și cuviință socotesc a fi ca precum la monarhiia pasirilor după Vultur, Corbul, așe la monarhiia noastră după Leu, Strutocamila stepăna cea mai de cinste și epitropiia a tot neamul să ție, și după aripile carile Vulturul l-au demănat, capul taurului să i să puie, pentru ca și ea între coarne sămnul biruinții și stema epitropi[i] să poarte. Că amintrilea, și Cămila și Struțul, undeva, vreun mădulariu de apărare și de luptare precum să n-aibă tuturor știut iaste”.

Cuvîntul Pardosului întări Ursul și-l adeveri Vulpea (că la voia pofstitutoare, puține cuvinte trebuie îndemnătoare). Așijderea alalți a vicleșugului părtași: „Foarte bine, foarte bine”, ni din budză mormăia, ni din colți clănțăia³⁶⁹. Însă cumpăna în carea dramul strîmbătății nu încape și mîna carea fietecui după ale sale fapte împarte a doi dintr-aceștea nu mult răbdă, și ce pre alalți la vréme lor îi aștiaptă, acestora céia ce li să cădzu le déde plată. Căci Ursul în părerea sa, pentru bișugul mierii ce aștepta, acmu precum că toate prilazurile prisăcilor sare socotiia și toate știubéiele cu miare fără nici o sială fărîmă, gîndiia, și așe din lăcomiia deșartă și de mîndriia înflată, cu vînt de gînd și cu miia//re de părere,

preste măsură îndopîndu-să și înfundîndu-să. Așijderea, acele ticăloasele albine, carile prin faguri de aburi împrăștiate rămăse, prin mațele și ficații Ursului pătrunsără, de unde adevărata înflăciune scornindu-să, supt piialea Ursului izvoavă (!) de apă pururea piștitoare purciasără și cu această de năprasnă și mieșeloasă boală, înaintea a toate gloatele crăpă.

Vulpea așijderea de muntă (!) grijea vicleșugului făcut ce purta, întâi în melianholia ipohondriacă, apoi în tusa cu singe mutîndu-să, de multă vitionire și boală uscăcioasă, toate vinile i s-au întins și toate mădularele i s-au zgîrcit atîta cît piialea de oase și pieptul de spinare i să lipisă. Carea înghițînd vicleșugul, preste puține dzile ș-au borît aburul, precum istoria la locul său va arăta ³⁷⁰ (că cine înghite zăharul vicleșugului, acela bărăște (!) toapsăcul sufletului). Acéstea dară și ce să lucră vâdzînd și ce să să mai lucrédze a aștepta neputînd, deodată și în grabă socotiră pre Lup (pre carile încă dinceput vicleșugurilor neînsoțitoriu și răutăților lor nepriimitoriu îl cunoscușă) ³⁷¹, întâi îl sfătuiră, apoi îl îndemnară, iară mai pre urmă și cu capul // îi clătinară și cum mai curînd de nu va la strajea bîrlogului său mărge, cu pedépse groznice și și înfricoșări de moarte i să lăudară. Așé Lupul, vrînd-nevrînd, și precum de aceasta poruncă foarte să să fie bucurat arătînd, împreună cu Ciacalul la locurile sale să dusără ³⁷². Iară cînd din toată adunarea Lupul să despărția și precum de frații, priiatinii și omofilii săi amăgit și viclenit la arătare cunoscîndu-să, de grea dosadă carea inima îi înădușia și de vrémea carea așéși de tot împotrivă i să punea gemutul, oftatul și suspinul totdeodată supt un glas alcătuînd încetișor, cum i să părea și prea tare, cum altora să audziia, cătră Ciacal gemu, oftă, suspină, răzsuffă și dzisă: „Blem ³⁷³, frate Ciacal, de vréme ce la strajă ne trimăt. Blemați să nu stăm (căci uréchea la cuvinte cît de gréle ascultutoare (!) învață pre inimă la cît de gréle nevoi, răbdătoare a fi), căci otrăvile acéstea cornul Irodu[lu]i le va îndulci, iară spurcăciunile acéstea, botul Filului le va curăți. Acéstea Lupul pietri sămănînd, stînci și munți în urmă răzsăriră, precum mai pre urmă lucrul au arătat”./

PARTEA A TRIIA

Iară c  l  lalte jig  nii, toate carile în c  r  ma l  comiii cu p  harul r  ut  zii vinul viclesugului bea, dacă pre Lup din mijlocul lor lipsind îl v  dzur  , precum acmu supt fundurile p  m  ntului să află li să părură (că chipul neiubit, de fa  , nu ca ghimpul în picior, ce ca suli  a pătrunsă prin ma   stă).   i a  e rădicatu-s-au nu  rul // de pre fața soarelui, luatu-s-au negura de pre fața p  m  ntului, cu mari răcnete striga: „Luatu-s-au piiadeca, lips  e  te pacostea, nu să véde vr  jma  ul, dusu-s-au pizma  ul”, unul cătră altul spuind, ca de un bine prea mare să bucura   i ca de o fericire nespusă să desfăta (că lucrurile lume  ti cu muritorii a  e a să giuca s-au obiciuit, ca cu c  t sint mai de  arte, cu at  ta să să pară mai desfătate;   i a cărora începuturi sint prea cu mari dezmierdări, acelora  i sf  r  itul să fie prea cu gre  e întristări)³⁷⁴.

174

După acéstea cu toții împreună cuv  nt   i d  der     i dzi de soroc   i pusără, pentru ca la începutul Alfii   i sf  r  itul Simei, la cetatea Deltii³⁷⁵ (unde apa lui M   i apa lui A a cură sf  r  esc,   i apa lui T a cură   i a să mări începe), cum mai curînd să să adune pentru ca acoloa capul Cămilii să vîndză   i a Boului să cum-pere (că mai pre lesne iaste firii la C  mil   coarne să nască, dec  t din inima rea cuv  nt sau g  nd bun să izbucnească). A  e dară, cu toții, după sorocul dat, la locul însămnat să adunară   i la dzua pusă la cetatea Deltii să împreunară, unde Pardosul pe C  mil   de căpăstru // purta   i Rîsul după d  nsa, ca g  ndacii prin baligi-i    să primbla. Căci la R   i ca ace  stea, c  c  raza Cămilii mai de mare preț iaste decît c  staniile la gliganii muntelui Olimpului. Acoloa dară   nt  i ca a tuturor inimile mai cu de-adins să ispitiască, apoi ca nici unul să nu cumva p  rta   viclesugului a nu fi să lipsască, socotiră,   i cite doi, cite doi, pre numele cerescului Vultur   i Taur, pentru ca să giure în capiștea Epiorchiii adusără. Unde unii de bună voie, iară al  ii de frică   i peste voie supt groznic giurămînt a să lega le c  ut  ³⁷⁶ (că precum între frumo  i mai frumo  i   i între grozavi, mai grozavi, a  e între drepti mai drepti   i între vicleni mai vicleni să află), adecă precum cu învoința, pl  c  erea   i al  gerea tuturor silloghizmul Corbului, sfatul Cucunozului   i sentenția Pardosului să să întăriască   i capul Cămilii în cel de bou să să primenească   i în epitropiia Leului să să psifisasc  . La care lucru, toți frații viclesugului, ficiorii fără legii   i p  rin  ii

175

atheofoviii: „Facă-să, facă-să — strigară — toți vom, toți priimim, cu toții aședzi-
mîntul și cuvîntul acesta întărim și adevărim”, dinluntru crăpară.

176

Acmu // a tuturor voie unindu-să și toți supt argumentul Corbului suppu-
indu-să, cu toții în toate părțile să împrăștiară și prin toți munții și codrii, unde
coarne de buăr lepădate ar găsi și cap de taur aruncat ar nemeri, cu toată nevoînța
cercară și nicicum undeva macar nu să aflară. De care lucru, cu toții în mare
întristare affîndu-să, ce vor mai face și ce vor mai lucra nu știa. Și acmu mai-mai
toată nedéjdea pierdea³⁷⁷, de nu ș-ar fi adus aminte Rîsul de un hrizmos, pre
carile Camilopardalul³⁷⁸ încă mai denainte îl învățasă, dzicîndu-i³⁷⁹: „Eu odănoară
prin pustiile Eithiopii în sus pre apa Nilului îmblînd și pentru ca din izvoarele Nilului
cu gura apă să beau în inimă avînd, după ce peste munții ce să chiamă a Lunii
am trecut și la bălțile unde crocodilii să nasc am sosit, bălțile din giur împregiur
cutreieram, pentru ca gîrla Nilului (carea în capetele bălților despre apus să varsă)
să aflu. La capetele bălților și în gura gîrlii am aflat un oraș prea frumos, cu cetate
prea frumoasă. Orașul dară și cetatea lui într-acesta chip era: Bălțile acélea unde

177

în capete să împreuna și vărsăturile apii Nilului în sine priimii, între dînsele // de ce
înainte mergea, de acéia în laturi să despărția și ostrovul lăția și precum să videa
ca la 700 de mile în lung și în lat tot uscatul între bălți cuprindea. Iară pre mar-
ginile amînduror bălților céle pe dinafară din giur împregiur ca cum cu zid ar fi
îngrădite, cu munți și dialuri goli era încungiurate, așé cît numai unde bălțile în
gîrlă să vârsa și în matca Nilului să răvârșa, munții împreunați nu era, unde ca
dintr-un hălășteu, ca pre stavila morii apa cu mare răpegiune să sloboția (!) și
apa Nilului spre răsărit a cură răpedziia. Așé dară, despre răsărit bălțile, munții
și locul să avea; iară despre apus, adecă dincotro Nilul viniia și în capetele bălților
îngemănîndu-să să despărția, într-alt chip era. Că pre cît munții acei din stînga
și din dreapta să înălța (că și a munților înălțime, ca la cinci mile să socotia), pre
atîta locul din dos să rădica și cu vîrvurile munților de-a tocma cîmpul despre
apus în lat și în lung să întindea, prin mijlocul a căruia apa Nilului, din izvoarele
de unde ieșia, spre bălțile ce-l sprijenia lin și frumos curea. Iară pre șesurile cîmpu-
lui aceluia, și preo parte și pre altă parte // de apă, atîta cîmpul cu otavă înverdziia,
cît ochilor preste tot, tot o tablă de zmaragd meréie³⁸⁰ a fi să părea, în carile
tot chipul de flori din fire răzsărite, ca cum cu mîna în grădină, pre rînd și pre soco-
teală ar fi sădite, cuvios să împrăștia, și cînd zepfirul, vîntul despre apus, aburiia,
tot féliul de bună și dulce mirosală de pre flori scornia. Așé cît nici ochilor la
privală, nici nărilor la mirosală sațiu să putea da. Iară pre malurile gîrlei tot féliul
de pomăt roditoriu și tot copaciul frundzos și umbros, de-a rîndul, ca cum pre
ață de-a dreptul și unul de altul de departe ca cum cu pirghelul ar fi fost puși
frumos odrășliia. A căroră umbri, giunătate pre lină apa Nilului, iară giunătate
pre mîngăioasă fața cîmpului să lăsa. Iară roada pomilor, și la frumséte și la dulciață,
nici Asiia au vădzut nici Evropa au gustat. Căci tot într-același pom mugurul
crăpa, frunța (!) să dezvăliia, floarea să deșchidea, poama lega, creștea, să cocea
și să trecea totdeodată, nici după vremi viptul îmbla, ce în toată vrémea toată

178

poama și coaptă și necoaptă să afla. Iară unde apa Nilului de pre șesul // ce
despre apus viniia și din vîrvurile munților în gîrla cea de gios să vârsa, cetatea
sta, a căriia nume cei de loc îm spusără, precum Epithimiia o chiamă³⁸¹. Iară
făptura și îngrăditura cetății era așé: din marginea malului, unde Nilul ca pre șipot
în bălți să vârsa, spre apus, și pre o parte și pre altă parte de apă ca la dzéce
mile zid gros și vîrtos de piat[r]ă în patru colțuri cioplită era; carile după ce de

179

poama și coaptă și necoaptă să afla. Iară unde apa Nilului de pre șesul // ce
despre apus viniia și din vîrvurile munților în gîrla cea de gios să vârsa, cetatea
sta, a căriia nume cei de loc îm spusără, precum Epithimiia o chiamă³⁸¹. Iară
făptura și îngrăditura cetății era așé: din marginea malului, unde Nilul ca pre șipot
în bălți să vârsa, spre apus, și pre o parte și pre altă parte de apă ca la dzéce
mile zid gros și vîrtos de piat[r]ă în patru colțuri cioplită era; carile după ce de

la pământ ca la dzéce stînjini să rădica, decia stîlpi mari și groși de marmure porfiră în sus să înălța. Fietecare stîlp de cinci stînjeni de înalt și de 30 de palme în giur împregiur de gros, însă la rădăcină mai groși, iară în sus, de ce mergea, mai suptiri și mai sulégeți era. Iară fietecare stîlp supt rădăcină patru lei de aramă prea frumoasă și ca aurul de luminoasă avea, și tuspatru, cu dosurile la un loc împreunîndu-să, cu capetele doi spre cîmp, iară doi spre apă căuta. Deasupra a cărora stîlpul să răzima. Așijderea, în vîrvul fietecărui stîlp, de la un loc și mai în sus, patru zmei începea a să împleteci, și, după ce ca la trii coți în sus să rădica, capetele își despărția și puțintel can în gios le // pleca, și doi spre un stîlp, iară doi spre alt stîlp ce le era dinpotrivă, căuta. Deci precum a leilor, așé a zmeilor făptură atîta de minunată era, cît nu zmei și lei a fi să părea, ce într-adevăr vii și cu duh a fi să videa. Iar din cerbicea a patru zmei arc sclipuit de marmure foarte frumos sclevesit în sus să rădica și foarte cu mare meșterșug peste apă întinzindu-să spre stîlpul ce-i era dinpotrivă să lăsa și în cerbicea iarăși a celor patru zmei să aședza. Și așé, dintr-un capăt până la alt capăt, un sclip în chipul podului, peste apa Nilului să încheia. Așijderilea, din capetele stîlpilor zid de marmure în sus să rădica, cît cu înălțimea sclipului să atocma. Carile pre dinluntru cu var și cu prav de cărmidă și sfărnușuri de piatră și de marmure amestecate împlut era și tot locul înluntru pre ață de-a tocma atocmat era. Iară din fața pământului, ca la un stat de om, zid cu zimți în giur împregiur încungiura, pentru ca celor dinluntru îmblarea și primblarea fără primejdie să fie³⁸². Tot numărul stîlpilor 730 era, adecă de o parte 365 și de altă parte iarăși atîtea. Iară toată cetatea // 24 de mile încungiura, 20 mile amîndoaă laturile și patru mile amîndoaă capetele (căci de la un stîlp până la alt stîlp dinpotrivă, doaă mile spunea că sint).

180

181

Cetatea dară așé era, iară orașul și casele orașului ce era într-însa, pre amănuntul cine poate povesti? Căci făpturile și urdziturile acélea toată socoteala muritorilor covîrșește (că ce au făcut muritorii de carea să nu să mire muritorii, și ce n-au făcut muritorii de carea să să mire muritorii). Ce pre scurt de unele a-ți pomeni nu mă voi lenivi (Camilopardalul dzicea): Dintre doi stîlpi de-a dreptul împotrivă până la ceialalți stîlpi uliță dreaptă și tot într-o măsură de lată să ducea. Iară la capătul uliții, și de o parte și de alta, poartă era, carea să închi-dea și să deschidea. Iară din pragul a fietecare poartă, în gios, scară în chipul teatrului în gios să lăsa și, de ce să coborîia, la temelie să mai lăția, carea și drum la suirea în cetate și popréle zidiului și sclipului era. Deci cîte arce la sclip, atîtea uliță în cetate și cîți stîlpi la zid, atîtea porți pe zid și atîtea scări pre lingă zid era. Deosăbi de patru ulițe // carile de-a dreptul din capăt în capăt mergea. Și în capete cerdace ghizdave și frumoasă afară din zid, asupra apii scoase avea, în carile giudecătorii împărățiii pre rînd ce avea, într-un cerdac cîte 90 de dzile giudețele și alte trébe a publicăi căuta. Căci împărăția acéia nu monarhie, ce publică³⁸³ iaste și în 90 de dzile 9 oameni, fietecările în dzéce dzile slujba obștii isprăvește. Și așé cineși după rîndul său și în cerdacul său orînduindu-să în 730 de dzile rîndul plinindu-li-să iarăși dinceput rîndul apuca.

182

Ce de acéstea lăsindu-ne, la cuvîntul nostru să ne întoarcem (că perioadele mari în voroavă și celui ce vorovéște la cuvînt smintială și celuia ce povéstirea ascultă la audzire și la pomenire învăluială face). Așé dară ulițile, porțile și scările cetății să avea, iară casele ca cum tot într-un părăte ar fi fost, nici mai afară de alta ieșia, nici mai înluntru întra, și așé, rîndul caselor dedesupt era. Iară al doilea

183

rînd cerdacile ca trulele în sus să rădica, înalte, cît de gios de-abia la vîrv sigeata ethiopască a agiunge să poată. Păreții caselor pri dinafară tot de marmure scumpă și tot féliul de scrisori ieroglificești într-însele săpate avea // și toată dihaniia, precum vie la păr, așé săpată cu floarea marmurelui să asămăna, de care lucru, nu cu mîna pe părăte săpate, ce vii pre niște cîmpi împrăștiate a fi să părea. Iară pe dinluntru stîlpîi cei fără preț, marmurile céle scumpe și tot meșterșugul lucrului și făpturii ce avea, cuvîntul a le povesti vrédnic și gîndul a le formui harnic nu iaste. Acolo chipurile bodzilor³⁸⁴ vechi să fii vădzut, icoanele a tuturor împăraților să fii privit, unele de aramă și poleite, altele de argint și de aur prin nevărsate și vasuri în minunat chip lucrute, supt dînsele alcătuite și alte lucruri min[un]ate în mulțime nenumărate în frumséte neasămănate să videa, carile nu numai a ochiului privală, ce și a minții socoteală ametiia și uluia.

184

Iară în mijlocul orașului era o capiște³⁸⁵ a boadzii Pleonexiii³⁸⁶, carea cum era făcută și în ce meșterșug era zidită de pre atîta vii putea cunoaște că toată alaltă a cetății și a orașului făptură ca zgura lîngă aur și ca stecla lîngă diamant să asămăna. Ce și pre aceasta în scurt și pre cît voi putea a ț-o perigrapsi mă voi nevoi. Din fața pămîntului urdzitura temeliii ca la doi coți de înaltă // dintr-o materie de metal vărsată a fi să videa, care metal decît custoriul mai scumpă și mai grea, iară decît argintul mai ieftină și mai iușoară a fi să părea. Lumina capiștii în lung de 30 coți iară în lat de 24 coți era. Iară de înalt până supt poalele céle mai de gios, 55 de arșini³⁸⁷ să măsură. Deci cît meșterșugul vărsatului temeliii ceii de metal și cît iscusită și ascuțită mintea vărsătoriului și tipăritoriului ar fi fost, florile și frundzele, carile una pe supt alta vîrite, și lozele una cu alta frumos împleticite, și șerpîi, carii printre frundze și printre loaze să vîriia și coadele cu zmicélele își învățucia, arăta. Așijderea, tot féliul de pasiri, de jiganii, de lighioi și de pasiri, peste toate locurile să arăta, unele în pomșori cuiburile își făcea, altele, acmu făcute, pe oaă clocii, altele hrană puișorilor își aducea, unele muște prin aer goniia, altele lăcuste prin pajiște prindea, căile puii cloșcii să apuce să slobodzia, stîrcii ca prin apă îmblînd, piticii și peștii a prinde chitii, pajorile șerpîi (carii pîntre frundzele iederăi să șipurii) să-i apuce clonțurile își vîriia,

185

brehnacea de sus iepurile supt // stîncă vîrit, cînd va ieși, în unghi să-l apuce pîndiia, mița, carea pre șoarece pe supt frundzele din copaci cădzute, precum îmblă simțînd, ni cu uréchea asculta, ni pasul prea cu linește spre sunet muta, ni cum l-ar apuca și cum mai fără veste s-ar răpedzi, cu picioarele cumpănindu-să, să găta, vulpea prin pomi și prin copăcei găinele și păsăruicele scociorîia, și unele acmu vînatul dobîndînd, cu coada birzoiată spre birlogul țincilor săi, cum putea mai tare, să ducea. Lupul după turma oilor pre piiapt să tîriia, ciobanii, unii, ca de somn adormitînd, în cîrlige rădzimați, alții, ca de ploaie și de vînt réce cu glugile peste cap lăsate și pre un cot la pămînt lăsați era, iară dulăii, unii în picioare sta și ca cum de departe mirosul lupului ar adulmăca, alții pre brînci lăsați și capul pentre picioarele denainte întindzindu-și dormiia și ca cum în vis lupul în oi ar fi dat pârîndu-li-să, prin somn ca cum ar scînci și ar brehăi să videa. Iară la alte turme, ca cînd lupul oaia ar fi apucat, ciobanii chiuia, cu mîna dulăilor lupul arăta, dulăii goniia, lupul cu cîrlanul în gură fugiia, alți ciobani de la alte turme în timpinare îi ieșiia, lupul într-altă parte șuvăia // și ca cum spre o pădure, carea înaintea lui aproape să videa, năzuia³⁸⁸. Așijderea, alalte turme de dobitoace sălbatece, cerbii și buării prin dumbrăvi, caprile prin stînci, ciutele pre șesuri, unele cu vițălușii după dînșii, altele, acmu aproape de fătat,

186

Constantin și Antioch Cantemir, frescă la mănăstirea Mera, jud. Vrancea

Constantin Brincoveanu.

Gravură contemporană în A.-M. Del Chiaro, *Istoria delle moderne rivoluzioni dellu Valachia*, Venezia, 1718 (Biblioteca Academiei R. S. România)

Neamul Cantacuzinilor, frescă la mănăstirea Horezu

Spătarul Mihai Cantacuzino.

Portret modern, după Al. G. Gălășescu, *Spătarul Mihai Cantacuzino*, București, 1906

pîntecele de mijloc în gios le trăgea. Iară într-un loc lucru foarte frumos la privală să arăta, unde vînătorii măiestrii³⁸⁹ spre vînarea fililor³⁹⁰ punea : întâi o groapă adîncă și largă săpa, apoi din fundul groapei un gîrlici strîmpt, până în fața pămîntului, costiș scotea, în gura a căruia gîrlici un harbuz punea. După acéia, fietecare vînătoriu, cîte o dobă în spate luînd, în pădurea cea mare intra, unde filii îmblînd să videa. După ce pre furiș în pădure intra și fietecările într-un copaciu înalt să urca, apoi, din toate părțile în dobe lovind, pădurea să răzsuna. Filii, de sunetul dobelor spăimîntîndu-să, la marginile pădurii spre cîmp ieșiia unde la gura gîrliciului peste harbuz nemeriii; vînătorii din copaci vădzind precum filul la harbuz au nemerit, dobele a bate părăsiia, filul cu botul harbuzul clătînd, harbuzul pre gîrlici în gios a să prăvăli purcedea. Filul după harbuz pentru ca să-l prindză urmînd, în groapa cea largă, carea în // fundul gîrliciului era săpată întră, și altă grijă nepurtînd, harbuzul să mănînce să nevoiaște. Vînătorii îndată din pădure ieșind, eum mai curînd, cu pari și cu alte zăvoară, carele acolo mai denainte gătate au, gura gîrlicului astupă. După acéia, prin cîteva dzile pre fil cu foamea domolind, cu lanțuh de grumadzi îl scoate și unde voia ethiopolui iaste, acolo îl duce (că mai tare și mai vrăjmașă jiganie decît foamea alta nu iaste)³⁹¹. Acéstea dară și altele multe mai ciudate și mai minunate în temelia capiștii săpate și vărsate să videa. Iară deasupra temeliii, până supt stréșinile céle mai de gios, patru părăți din patru marmuri de porfiră încheiați era, adecă fietecare părăte dintr-un marmure sta și încheietura în colțuri, pe unde, sau cum s-au împreunat, nu ochiul muritoriu ce așeși mai și cel nemuritoriu precum n-ar fi putut alége îndrăznesc a dzice. Tot părătele de sus până gios néted și decît diamantul mai luciu era, atîta cît dzua lumina soarelui ca printr-un prea curat cristal înluntru pătrundea și lumina dinluntru cu cea dinafară una să făcea, atîta cît nu mai puțină lumină în capiște decît în aer era. Iară noaptea, pe dinluntru, can//dile la număr decît numărul mai multe și de sus până gios pre lîngă părăte frumos orînduite avea și fietecare candilă 5 ocă de aur arăpăsc trăgea, iară înluntru 1 ocă de nard lua (căci în capiștea Pleonexiii undelemnul maslinului nu arde). Carile, după ce ochiul ceriului să închidea și perdeaoa nopții peste fața pămîntului să trăgea, toate să aprindea și deosăbit de lumina carea înluntru capiștii făcea, prin străluminoși părății ei lumina candilelor pătrundzind, peste toată cetatea, ca soare lumina și ca luna între alte stéle să arăta (căci la toată casa în cetate cîte un cerdăcuț de acea materie de marmure să afla), și așé, tot orașul, precum noaptea — așé dzua — cu strajea luminii să păziia, nici altă strajă sau pază trebuia. Deci până la stréșinile céle mai de gios, precum s-au pomenit era. Iară de acolo în sus, despre răzsărit, șepte și despre apus așijderilea șepte înalte și cu mare meșterșug făcute trule avea. Trula cea din mijloc³⁹² drept asupra isimeriii căuta, și cînd soarele în zodiia cumpenii era, cu radzele tocma în trula din mijloc lovind răzsăriia. Așijderea cînd apunea, tocma în trula cea din mijloc despre apus lovind apu//nea. Așijderea alalte trule fietecarea în dreptul zodiii ceriului din meșterșug era pusă. Și așé, soarele, în ce zodie să afla, în trula aceii zodii răzsăriia; și în vîrvul trulii, peste acoperimînt, sâmnul zodiii, de aur curat și cu iscusit meșterșug făcut, pus era. Trulele dară de prinpregiur așé fiind, în mijlocul lor era o trulă mai înaltă și mai groasă decît alalte, decît toate. Carea cu acesta meșterșug era făcută că cu umbra ei ciasurile în célélalte arăta, că și alalte trule după măsura gnomonului era puse. Iar în vîrvul trulii aceii mari chipul boadzii Pleonexiii în picioare sta, carea cu mîna dreaptă despre polul arctic spre polul antarctic, cu dégetul întins, ciasurile arăta. Deci

187

188

189

cînd umbra vîrvului dégetului în mijlocul trulelor celor mai mici sossia, după numărul lor ciasurile să înțelegea. Iară denaintea uşii capiştii, o cămară³⁹³, carea pe şépte stîlpi era rădicată, înainte să întindea şi fietecare stîlp în chipul unii planete era făcut, ca precum numărul planetelor, aşé chipul lor aiavea să aréte. Iară sclipul cămării, carile din vîrvurile acelor şépte stîlpi să rădica, giumătate // de sfera ceriului închipuia şi din fietecare stîlp pe supt sclip cu frumos meşterşug cununi de marmúre era întoarse, carile drumul a fietecare planetă precum iaste arăta. Alalte zidituri şi lucruri iscusite carile în giurul împregiurul capiştii era cine le poate povesti? Eu, dară, aşé (dzicea Camilopardalul), ca cel strein, de toate carile videam peste măsură mirîndu-mă, şi nu atîta de minunea lucrurilor vădzute mă miram, cît de carea întăi m-oi mira, mă minunam şi de unele a căroră nici începutul nici săvîrşitul a pricépe puteam, socotiiam, oare în ce chip a le cunoaşte aşi putea şi cine să mi le aréte s-ar afla chitiiam. Şi după ce de multă cutreierare şi mai cu de-adins de peste măsură mirare obosit, supt umbra a unor frumoşi şi umbroşi copaci (carii denaintea capiştii sădiţi era) ca puţin odihnă tuturor mădularelor să-m dau, acolea unde ca cei în agona morţii dzăceam, o Lebădă bătrînă³⁹⁴ şi albă lîngă mine să apropie şi dacă bună dzua după obicéiu îm déde, de unde sint şi ce pre acélea locuri caut mă întrebă. Eu, după ce îi spuş, precum din locurile marginii

191 Ethiopiii sint şi precum pentru ca izvoarăle Ni//lului să aflu şi din începăturile lui apă să beau în gînd mi-am pus şi cu aceasta pricină pre acéste locuri îmblu, dacă-i dziş ea răspunsă : «Greu şi aspru lucru, lungă şi primejdioasă cale înainte Ț-ai pus, o, priiatine³⁹⁵. De vréme ce eu, după ce din oul maică-mea am ieşit, până a nu pute zbura, cu răpegiunea apii şi cu vînslierea talpelor cîtăva vréme am călătorit. Iară după ce pénele mi-au crescut şi aripile vrédnice de zburat mi s-au făcut, în aer m-am rădicat şi, tot pe deasupra apii zburînd, de trii ori soarele învîrtijirea ş-au sfîrşit până eu la acesta loc am sosit şi, deosăbi de aceasta, la cale ca aceasta, nu talpe, ce péne, nu picioare, ce aripi trebuiesc; căci înălţime munţilor, strîmptorile poticilor şi lăţimea şi lungimea cîmpilor, toate împotriva firii tale stau. De care lucru, fără ceriasca agiutorinţă (careă spre toate poate) spre acea cale mai mult înainte a păşi, nu numai lipsa vinelor, ce şi a crierilor a fi decît toată ivala mai aiavea iaste». Acéstea Camilopardalul de la Lebădă audzind,

192 învăţătura din praxin în theorie îşi mută³⁹⁶ şi calea // delungată în odihna mîngăiată îşi schimbă. Însă cătră Lebădă într-acesta chip grăi: «Eu, o priiatină, nu atîta osteninţa căii, cît ştiinţa lucrului în samă bag, ce fiind de faţă ştiinţa, de va lipsi osteninţa şi mai bine va fi (că toată agonisita lucrului deplin, macară că fără sudori şi durori a fi nu poate, însă cînd voia voilor şi putérea puterilor cuiva ceva de la sine dăruiaşte, nici osteninţa trebuiaşte, nici lénea să probozéşte). Şi de vréme ce trecutele tale osteninţă băţul agiutorinţii slăbiciunilor şi neputinţelor méle a fi să văd, cu multă plecăciune te rog ca pentru firea Nilului şi pentru izvoarăle lui şi adaogerea şi scădérea lui, ce mai cu adeverinţă ai şti, pre cest la pravul talpelor picioarelor tale căzut neînştiinţat să nu laşi (că toată ştiinţa atuncea de ştiinţă să dovedéşte, cînd după adeverinţă pre altul a înştiinţa ştie)». Atuncea Lebăda cătră Camilopardul dzisă: «Priiatine, obiciuit lucru între filosofii noştri iaste ca cînd cineva pentru Nil voroavă a face ar vrea, întăi în capişte mărăgînd, jîtfă boadzii // locului să facă, apoi, în marginea Nilului coborîndu-să, pre mini şi pre obraz cu apa lui să să spēle, deciia la locul său întorcîndu-să, ce i-ar fi voroavă să vorovască (că cine de la sine cuvîntul încépe, cuvîntul a sfîrşi cu nevoie şi preste voie îi va fi, iară cine de la cuvîntul cuvintelor începutul încépe, sfîrşitul

sfrîșiturilor la cel poftit și dorit sfrîșit fără prepus îl duce)». Cătră carile răspuns (dzice Camilopardalul): « Cu dulce suflet și cu dragă inimă chipul bodzului a privi și cu înfrîngerea inimii la picioarele lui a mă tăvăli ași pof (!) pofti, însă ce vrédnică iaste sārăciia mea jirtfă Pleonexiii a aduce și în ce chip strîmtă mîna mea largi grumadzii ei a satura va putea». Lebăda-m dzisă: « Pentru aceasta în întristare nu întra, o, priiatine (că Pleonixia de la cei bogăți tot, iară de la cei sāraci pre giumătate ia)³⁹⁷ și cine ce i-ar duce, întăi priiméște, apoi oare ce i-ar mai putea aduce și cu cuvîntul și cu lucrul ispitéște». Eu cătră dînsa dziș: « Eu peste mine aer, supt mine țărănă, iară în mine nemică ceva lucru de materie nu am, fără numai duhul, carile mă poartă». Lebăda-m // dzisă: « Dintr-acéste trii, oricare a mai îndămînă și mai pre lesne îți va fi, cu tine ia, și cum mai curînd la capiște să mérgem, ca și eu, de ce am învoit, și tu, de ce ai poftit, să ne îndestulim». Eu în mine și cu mine socotindu-mă precum aerul nu să prinde, sufletul nu să scoate (că pofta fără stîmpărare nu numai trupul, ce și sufletul giuruiaște și dāruiiaște), în pumni pușinteluș lut galbăn luaiu și cătră Lebădă arătîndu-l dziș: « Iată pominozul jirtfii méle și, cu acesta împreună, pre tot pre mine spre jirtfă mă dau și, mai mult nezăbăvind, la capiște să mérgem și țeremoniile obiciuite plinind la giuruita noastră să ne întoarcem».

194

Lebăda îndată cu mine împreună sculîndu-să, înluntru capiștii întrăm, unde în mijlocul capiștii, boadza Plonexis într-un scaun de foc șede, supt a căruia picioare un coptoraș de aramă plin de jăratec aprins a fi să videa³⁹⁸. Iară din giur împregiur făclii de tot féliul de materie ardzătoare cu mare pară, vîrtos ardea. La chip véștedă și gălbăgioasă, ca cei ce în boala împărătiască cad a fi să părea, cu sinul deșchis și cu poale // în brîu denainte sumése, ca cum ceva într-însele a pune s-ar găti, sta. Cu ochii închiși și cu uréche plecată, ca cînd ce în poală i s-ar pune să nu vadă, iară ce materie ar fi carea s-ar pune audzind să înțăleagă. În mîna driaptă cumpănă ținea, în carea de o parte, în locul dramului, piatra ce-i dzic ahortatos și anevsplahnos (căci piatra acéia doaă numere are) pusése, iară de altă parte, chipul a toată lumea pus a fi să părea. Însă cumpăna din driapta la pămînt atîrna, iară cumpăna din stînga ca pana în aer giuca (că unde nesațiu stăpînéște, acolo toată lumea decît bobița strugului mai mică iaste). Iară în mîna stîngă ținea o leică, a căriia țievie până gios, la picioarele scaunului agiungea și deasupra cuptorașului celui de aramă într-o gaură ce avea să sprijenia. Deci, pre cît socoteala mea agiungea, prin leică printr-acéia toate célea ce să pune trecea și în cuptorașul cel de aramă să topia, de ciia în pară aprindzi și du-să scaunul în caréle boadza șede să făcea. Iară dacă mai aproape de chipul boadzei ne apropiem, ca cînd mai denainte ar fi știut și ca cum din cias în cias așteptînd, ni-ar fi păzit, // întăi ochii ce avea închiși, decît a puhacii mai mari și decît a miștii mai luminoși steli. Iară după ce darurile ce purtam bine cunosc, ca să nu le vadă, ochii închisă. Iară cînd în cumpănă le vom arunca, pentru ca să audză, uréchea pusă. Deci eu lutul cel galbăn în cumpănă aruncînd, preotul carile pururea boadzii slujia (a căruia nume bine nu știu minte, dară, pre cît mi să pare, Filohrisos îl chema) îndată din cumpănă lutul luă și în leica ce ținea în mîna stîngă îl aruncă, carile îndată ca ciara să topi și ca undelemnul în cuptoraș și în para scaunului să amistu. Că pre cît puteam cunoaște, supt fundul coptorașului gura tartarului era, și din fundurile pămîntului focul nestîns în fundul cuptorașului lovia, de unde atîta putere de fierbintială și de văpaie ca pre o cahlă izbucnia. Carea nu numai lutul galbăn, ce și cărmida roșie ar fi amistuit

195

196

197 (că focul din cuptoriul Pleonexiii nu ceința, ce cîtința materii[i] ciarcă, așijderea, nu de mulțime să oțărăște, ce de cel ce ar rămînea jelind să gălbenéște). După acéia preotul Filohrisos mă întrebă ce mi-ar fi pofta și cu ce gînd am adus // jirtfa? Eu, dacă-i spuș precum la fîntînele Nilului să agiung mă nevoiesc, el de mi-au mai rămas ceva lut, de carile întăi jirtfă am făcut, mă întrebă. Eu dzîș că la mine nu am, ce, de-i va fi voia, un cescuț să mărg să aduc. El, « nu sta, îm dzisă, și cum mai curînd aliargă și cît mai mult vii putea, adu». Eu, cu multă grabă din capiște ieșind, la locul ce știiam mă dusăiu și, după ce buzunarele, sinul și poalele îm împluiu, iarăși la capiște cum mai de sirg mă întorseiu (căci și aceasta fire Pleonexia are, ca cei ce vor să-i jirtfască cît de mult și cît de curînd jirtfa a săvîrși să silească). Și dacă lutul în cumpănă pusăiu, întăi, oarece cumpăna a să clăti să videa, apoi piatra ahortasiii clătirea oarecum simțind, ca cum nu cu greuimea, ce cu răpegiunea în gios să slobodzi și toată greuimea lutului la pămînt atîrnă. Preutul Hrisofilos îm dzisă: « Priiatine, scutură-ți poalele, sinul și buzunarele, ca rămășița pravului ce va fi rămas asupra-ți să nu rămîie (că orice în capiștea Pleonexii[i] întră iarăși afară a scoate preste firea boadzii iaste), și în ceva scîrbindu-să, și jirtfa și ostenința în zădar poate să-ți iasă». Iară după ce, 198 după cuvîntul lui Filohrisos făcuiu (căci atîta // de tare peste tot mă scuturaiu, cît nu numai pravul ce ar fi aținat rămas, ce încă și stramțele de pre mine împreună cu pravul cădea)³⁹⁹, din fundurile capiștii un glas suptîre ca de coruii, piuind—grăind, la urechi îm vini. Iară preotul Filohrisos dzisă: « O, de trii ori fericit, priiatine, că hrismos minunat ca acesta prea puțini au ascultat și în fericire ca aceasta mai nime n-au intrat». Eu, cu multă plecăciune, dacă pre Filohrisos pentru ca hrismosul să-m aréte rugaiu, el dzisă: « Hrismosul iaste acesta⁴⁰⁰:

În pămîntul negru cine lut galbăn găsește,
acela în toată pofta nu să oboséște.
Cine lutul galbăn pentru dzua niagră scoate,
Fîntîna Nilului în casă-și a avea poate.
În dragoste ti-am luat, fiul meu te numéște,
Tuturor și-n tot lucrul numele-mi pomenéște».

199 Într-acesta chip hrismosul dacă luaiu, împreună cu Lebăda, de pre poarta carea împotriva capiștii era, la marginea Nilului ne coborîm și după învățatura Lebedii, dacă pre mîni și pre obraz mă spălăiu și alalte obiceiute țeremonii făcum, iarăși la locul unde Lebăda mă aflasă ne înturnăm, unde Lebăda, pentru firea Nilului, fînti//nele, adaogerea și scădérea lui, într-acesta chip a-i povesti începu⁴⁰¹: «Sfînta aceasta a Nilului apă, din cei ai noștri pre la fîntîne lui lăcuiitori bătrîni, așé audzim și noi cu ochii noștri așé am vădzut. De la cetatea aceasta spre apus cîmpul carile vedzi, 1 700 de mile să întinde, până unde la munții carii Monomotapa să chiamă să sfîrșéște, și ca cum Nilul prin mijloc i-ar tăia, înluntru munților întră. Munții, în lungiș, toată marginea despre ochianul apusului și amiadzădzii cuprind, care margine în limba noastră să chiamă Cafaron, ce să tîlcuiaște: neîmblat. Iară în lățime opt sute și nouădzăci și trii de mile cuprind. Deci după ce Nilul în munți într-aceștea întră, de dese stincele carile înainte îi ies, vasul, cît de mic și de vîrtos, mai mult de trii sau patru mile, fără primejdiia zdrobirii, să margă nu poate, și așé pre apă cineva munții a covîrși nu iaste cu putință. Așijderea

pre uscat munții atîta sint de aspri și de înalți, cît nu Camilopardal, jiganie ca tine de mare, ce nici caprele sălbatici pe dînșii a să urca nu să pot. La care locuri (precum ț-am și mai dzis) pénele și aripile și și acelea nu cu puțină ostenință și nu în scurtă vréme a străbate pot. // Iară la mijlocul munților, ca o cunună împregiur munții să lărgesc și, ca cum groapa carea la rădăcinile lor iaste ar îngrădi, lacul acela 600 de mile încungiuură. Iară în capătul unde munții despre crivăț vor să să împreune și gîrla Nilului, carea despre amiazăzi vine pintre dînșii tréce, din rădăcinele munților în loc de apă tină cleioasă și lipicioasă izvoréște. Carea nu peste toată vrémea, ce într-un an 40 de dzile numai, atîta de mult varsă, cît gîrla Nilului în trii dzile iezăsc și după ce gîrla să iezéște, tina acéia într-atîta înălțime crește, cît cu vîrvul munților să potrivéște. Deci Nilul într-acesta chip denainte a cură oprindu-să, din gîrla sa înapoi începe a da. Ce locul de unde fîntínele îi izbucnesc (adecă vîrvul munților Cafaron), cu trii mile mai sus decît munții Monomotapa fiind, iarăși apa Nilului înapoi împinge. Carile din gîrla sa a să vărsa începînd, tot lacul carile în vîrvul munților Monomotapii iaste împle, atîta cît apa de atocma cu munții să suie. Iară după ce soarele în zodiia Racului să coboară (căci vîrvul munților acelora supt zodiia Arétului să află) și umedzala aerului și a pămîntului să înmulțéște, tina acea, ca // munții la iezetura Nilului grămădită și de fierbinteala soarelui întărită, din vîrv a să muia și ca omătul a să topi începe. Deci și apa carea în lacul munților era adunată, loc de curgere affînd, încă mai vîrtos, cu răpegiunea sa acmu moale tina acéia a săpa și mai vîrtos a o răzsiپی începe. Carea precum în patru dzăci de dzile crescînd să boțéște, așé prin patru dzăci de dzile răzsiپیndu-să și topindu-să, Nilul în gîrla sa cea din fire să coboară. Aceasta dară, o, priiatine, pricina adaogerii și scăderii Nilului iaste; însă aceasta mai vîrtos a ști și să cade că din vîrvul munților Monomotapii, unde gîrla Nilului să iezéște, până în țara Eghiptului, unde în Marea Roșie să deșartă, 55 de mire cerești, de la amiazăzi spre crivăț să măsură, și la fietecare miră ceriască cîte 73 de mile pemintești (după socoteala gheometrilor) dînd, pre dunga dreaptă fac mile 4 015. Ce apa Nilului, decît alalte ape cu multul mai șuvăită și covăită fiind, la patru părți încă o parte mai adaogem, pentru ca cursul apii urmînd, călătoria lui adevărat cîte mile face să aflăm, și așé încă 1 000 de mile adăogînd, peste tot, de la munții Mono//motapii până în marginea Mării Roșii 5 015 de mili să numără, pre carile trupul apei Nilului prăvălindu-să méрге. Înșă cei vechi nu pentru altă pricină apa Nilului în numărul bodzilor au numit și cu sărbători și jitfe pe an, la adaogere și la scădere l-au cinstit, fără numai princet curgerea lui socotînd și în scurtă vréme atîta călătorie ce face vădzînd și adevărat de mirat lucru iaste că cu cîtă lină curgere ce are, acéste 5015 de mile în 40 de dzile le călătoréște, de care lucru au socotit că ca cu un duh oarecarile împins, de patru ori pre fund mai répede decît în față să cură. Deci așé precum s-au pomenit, din hăleșteul munților apa cea strînsă slobodzîndu-să, în fundul său Livia și Eghiptul acopere și bivșugul locurilor acelora (precum audzim) pricinéște⁴⁰². Iară cît pentru fîntínele și izvoarăle lui putem ști, povéstea aceasta iaste: pre marginea ochianului, despre amiazăzi, iaste o țară carea să chiamă Zangvi, carea pre marginele mării, de la coasta Cafaronilor spre răsărit să întinde. În capătul aceștii țări sint niște munți în marginea ochianului stînd, pe supt a căroră rădăcină 120 mile spre uscat // un cot de mare iase. Iară în fundul cotiturii, unde munții o împregiură, de la pămînd(!) în sus ca de 15 coți în coastele munților, în mulțime nenumărate gauri să văd. Așijderea, toată coasta munților acelora, ca burétele potricălită și găunoasă iaste. Deci cînd ochianul crește, peste găunășiturile munților

de dzéce coți mai sus tréce (căci ochianul dintr-acea parte în șése luni crește și în șése scade și până la 25 de coți să înalță)⁴⁰³. Și așé, apa ochianului toate gaurile munților acelora împlînd, une izvoară prin munți într-o parte și într-altă parte izbucnesc. Iară o parte, în coasta munților de ciasta parte ieșînd, cu mari pohoaie în lacul ce să chiamă Zaflan să coboară. Din care lac gîrla Nilului în ceasta parte purcéde și în cale alte păréie și văi tumpinîndu-l, în mărimea în carea îl vedzi crește și să măréște. Că după cea de obște socoteală a filosofilor noștri (toate apele dulci din marea amară ies și toate păréiele tulburi în marea limpede să limpedzăsc)⁴⁰⁴, de care lucru izvoarăle Nilului prin grosimea atîtea munți trecînd și atîtea pietri strîmpte pătrundzînd, materiia cea groasă, amară și sărată ca printr-un limbic // să lămuréște și, ca dintr-un vas într-alt vas pritocindu-să, să curătéște și să îndulcéște. Așijderea, de la lacul Zaflan până ce la acesta loc vine, nu puțină piatră lovéște, nu peste puțină cataracte să zdobéște, carile toată amărîme sugînd îi opresc și de ce mai mult îl clătesc și-l zdobăsc, de acéia mai tare îl îndulcesc. Deci și cetatea aceasta, pentru a Nilului pricină pre stîlpi într-atîta nălțime, precum o vedzi, iaste rădicată, și cînd năbușéște Nilul, până la ușile cetății să suie. Căci aicea mai mult să înalță apa decît la Livia; întăi căci iezitura îi iaste mai aproape, apoi căci de aicea până acolo, în multe ape și gîrle împrăștiîndu-să, să cheltuiaște și mai vîrtos dacă supt dunga isimării agiunge, împotriva țării carea să chiamă Congo, în pămînt să soarbe⁴⁰⁵, a căruia huiet cale de 8 mile să aude și din sorbitură pre supt pămînt, drept de-a crucișul spre apus ca la 400 de mile mărînd, în lacul carile Mēdra să chiamă izbucnéște și din lac iarăși în gîrlă purcégînd spre ochianul despre apus cură. Și dacă de-a lungiș din capăt până în capăt prin toată țara nigrilor tréce, pre dinaintea orașelor Gomvut și Gvinea, în marea despre // apus să deșartă. Care apă în lungiș cu cinci mire cerești decît Nilul mai scurtă să numără și macar că de pre numele țării și apa Nigris să chiamă, însă adevărul iaste că fără nici un prepus din Nil să desparte și în lacul Medra izbucnéște. Care lucru macar că de multe ori și de la mulți s-au ispitit, însă acmu de curînd, mai curată și mai aiavea probă a să face s-au tîmplat. Trii filosofi, ghimnosofiste, pentru ca cataractele Nilului (célea ce dincolo de munții Lunii să află) a privi, de poftă încingîndu-să, cu vasele céle de piiale de fil (căci aici la noi corăbii din piei de fil cusute și foarte cu frumos meșterșug alcătuite fac), pre gîrla Nilului în gios au purces și până la locul unde Nilul în pămînt să soarbe vînsînd, corăbiiarii și cei ce cu vînslele trăgea, de ostenință biruiți și de somn omărîți, huietul carile apa acolo face n-au audzit. Și așé, fără véste, cu apa supt pămînt s-au sorbit (că amintrilea, păzîndu-să, pre despre amiadzădzi abătîndu-să, vasele cu funi din coajea finicului împletite de pre uscat trag, și dacă din holbura apii trec, iară cu vînslele a vînsla purcég)⁴⁰⁶. Unul din filosofi supt cămara corăbii aflîndu-să și ușea // cu carea gura hambariului cu suptul apii deasupra închidzîndu-să, de apă nedodeit, trii dzile și trii noți au rămas; după trii dzile, cu tîmplarea cîțiva păsări în lacul Medra pentru vînarea peștelui năvodul în baltă aruncînd, în loc de vînat corabie și în loc de péste pre filosof din fundul corăbii scot. Care lucru păsării vădzînd întăi de minune s-au fost uluînd, apoi pe filosof cine iaste și de unde iaste întrebînd, le spusă precum de la cetatea Epithimii[i] iaste și precum cu corabiia la cataractele Nilului cu alalte soții era să să coboară, iară tîmplarea cum l-au purtat și cum în mréja păsărilor s-au aflat, nici știe, nici pricépe, fără numai că din apa Nilului în balta Medrii precum am izbucnit cunosc. Așé filosoful și pre supt pămînt lucrurile firești ispitînd, apa Nigris din Nil a să despărți pre toți au învățat». Acéstea și

altele ca acestea, Lebăda povestindu-m și de lucrurile carile mare poftă aveam a mă învăța înștiințându-mă, zbură și încotro să dusă a ști nu mai putuiu”.

Povéstea aceasta Rîsul prin lungă vréme cătră alalți povestind și precum de la Camilopardal mai în trecutele // dzile să o fie audzit cu giurămînt întărind, dzisă: 207
„De vréme ce după atîta a tuturor trudă prin munți și osteniță prin codri, coarne lepădate a afla nu s-au putut, eu socotesc ca cu toții împreună la lăcașul Camilopardalului mărgînd, hrizmosul Pleonexiii, carile în cetatea Epithimiii au audzit, a ni-l tîlcui să-l rugăm, ca doară și noi, jirtfă Pleonexiii aducînd, cercarea să ne aflăm și pofta să ne plinim”⁴⁰⁷. Sfatul Rîsului cătră toți viclénii plăcut fu și cum mai curînd la Camilopardalon, tîlcuitorul hrizmurilor, să mérgem, striga. Unde după ce marsără (împreună cu sine și pe Cămilă ducînd) și precum le iaste povéstea îi spusără. Camilopardalul dzisă: (în grădini boți de lut* în chipul omului fac pentru ca pasire să sparie, iară oamenii boți de lut în mîină țin, pentru ca să amăgiască pre alții) „Între voi dară, o mamină să véde, ca și boțul în grădină (pe Cămilă cu dégetul arătînd), iară boț de lut în mîină nici să véde, nici să aude. A ști dară vi să cade că eu în numărul fiilor Pleonexiii prin hrizmos sint chemat și în urmele ei a îmbla sint învățat. Pre care învățătură cu lutul galbăn în cetatea // Epithimiii 208
am cumpărat-o. Deci, precum am cumpărat-o, așé a și o vinde mi să cade⁴⁰⁸. De care lucru întăi învățatura hrizmosului învățați, apoi tîlcuirea lui după învățatura ce viți lua vă cumpărați:

Țarna tipărită din fire văpsită
Cu alb și cu galbăn într-un loc tescită,
Varsă denainte, hrizmosul învață.
Că la cale scoate fără de povață,
Coarne cini-aștiaptă urechile puie,
Cuvinteli-asculte, cămara nu-ncuie”.

Acesta hrizmos pasirele și dobitoacele toate de la Camilopardal audzind, unele de prostime nu înțălegea, iară altele, înțălegînd, a nu ști să făcea. Iară céle de sigea cuvintelor rănite pentru cercarea coarnelor urechile a le primejdui socotii. Din toate Rîsul mai mult a Camilopardalului cunoștință și prieteșug avînd (căci amestecarea singelui ⁴⁰⁹ amestecă sufletele) și pre taină tîlcul hrizmosului Camilopardalului întrebînd, dzisă: — „Rogu-te, Camilopardale, în taină, fără metiahnă și-n în ascuns, fără prepus să vorovim. Precum fiul Pleonexiii să fii singur mai denainte ni-ai spus și precum în urmele ei calci, n-avem prepus, // însă învălătucite 209
cuvintele hrizmosului tău ce vor să însămnédze aiavea să-m spui te poftesc”. Camilopardalul dzisă: „Boul răstoarnă țarna, plugariul samănă, stăpînul sau vinde, sau mănîncă, însă aceasta la lucrurile voastre ce folos aduce? (Chipul de om cu chipul de om să vîneadză și ochii întunecați cu lumina galbănă să lumineadză.) Cuvintele scumpe și voaă svinte cu slove mănunte, în tăblițe rătunde să cumpără, carile hrizmosul Pleonexiii a tîlcui și fundul Epithimiii a pipăi pot”⁴¹⁰.

Acéstea precum sint Rîsul bine înțelegînd și hrizmosul în ce lut galbăn și alb lovéște deplin pricepînd, preste tot anul, cincii piei de jder cu țarnă albă împlute Camilopardalului giurui, ca hrizmosul Pleonexiii să le tîlcuiască și ei coar-

* Glosat de autor, pe margine, „moș de pépeni”.

210 nele ce ciarcă unde vor fi să nemeriască. Camilopardalul jirtva giuruită, în alb cu negru muruită, o pofti, ca sămnuț giuruinții în arătarea adevărului să-i fie. Pre carea Rîsul, îndată gățind-o și cu multe picături negre pe dedesupt împistrind-o, Camilopardalului o dăde. Camilopardalul, îndată la vrăjitorii locului mărghind, de să cade a jigăunii ca acélea hrizmosul a tîlcui întrebă (căci // vrăjitorii și următorii Pleonexiii în tot locul și în tot rodul să află). Carii într-acesta chip îi răspunsără: „(Al nostru iaste plata a lua, iară hrizmosul cum să va tîlcui, vremii îi iaste a-l arăta), de care lucru, ce înainte ți să întinde prinde, și ce dindărăpt te agiunge, nu împinge”⁴¹¹. Camilopardalul toate tîlcurile vrăjitorilor bine înțălegînd (căci toate după pravilile Pleonexiii mărgea), înapoi să întoarsă. Cătră carii într-acesta chip tîlcul hrizmosului dăde:

„În muntele cel înalt coada Struțului,
În copaciul cel mai mare cornul Boului.
Galbănul și albul toate biruiaște,
În cap de Cămilă corn de buăr crește.
Vrăjitorii vîndzători ce nu nemeresc?
Pe frumos soare și lună, toate povestesc”.

211 Hrizmosul și tîlcul lui, macară că nici așé tuturor fu înțeles, însă Pardosul și Rîsul bine-l pricepură. Adecă, precum la vrăjitorii locului acéluia mîzdă și plată trebuie, pîntru ca pofta să-și poată plini (că mîzda ⁴¹² tot ochiul orbêște și mita tot pierdutul nemerêște). Și așé, cu toții împreună, după hrizmosul Camilopardalului // la vrăjitorii locului mărghind, cu multă mită li să îmbunară, de le vor muntele cel mai înalt și copaciul cel mai mare arăta (căci între munți și între copaci pe acéia vréme mare vorbură și amestecătură a să scorni începuse ⁴¹³ și carile mai mic și carile mai mare iaste a să alége mai nu să putea). Dăci dintre vrăjitori unul într-acesta chip le răspunsă: „În șesul cel gios muntele cel înalt iaste și în rédiul ⁴¹⁴ cel mic copaciul cel mare să află, unde coada păunului și cornul buărului supt rădăcinele lor încuiate sint”.

Așé dară, răspunsul de la vrăjitori luînd și muntele cu copaciul aflînd, de supt rădăcinele lor întăi coarnele taurului scoasără, și nici ceva mai multă zăbavă făcînd (căci acmu munții și copacii începuse a să clăti). În capul Strutocamilii le pusără, înainte a căriia toate dobitoacele închinîndu-să, într-ai mulți și buni, trăiască, strigară⁴¹⁵. După aceasta pe Strutocamilă într-o șură închidînd, mîncarea și băutura la măsură îi orînduiră. Supt a căriia nume alalte jigăunii (carile rădăcina și începătura vicșugului era) toată pășunea mănoasă și toată oia și vita grasă și frumoasă zugrumînd și giunghînd, mînca și să desfăta. //

212 Acéstea într-acesta chip dacă le aședzară, în toate părțile și olaturile de lucrul ce s-au isprăvit știre dăderă. Adecă precum din gilciava Liliacului, a Vidrii să scornisă, dintr-a Vidrii a Strutocamilii să ațîșase, și precum în ceastă dată silloghizmul Corbului întărîndu-să, prin multă nevoița a sfétnicilor dintr-îmbe monarhiile, hotărîrea Strutocamilii s-au ales și la capul Cămilii coarnele taurului, aflîndu-să, s-au pus. Așijderea, coada păunului a să afla și la Strutocamilă a o aședza au rămas, și precum și aceasta s-ar fi aflat, numai clătirea munților și vorbura copacilor prin pișintică vrémă a să mai zăbăvi, pricină au fost, însă în bună nedéjde să află, precum după aședzimîntul epitropiilor și podoaba chipului fără prepus i să va găti.

Iară după ce veștile acéstea tuturor trimasără, îmbe părțile cătră monarhii săi dzisără: „Cuvîntul nostru înainte împăraților noștri plăcut de va fi și slobodă voia monarhilor noștri de va învoi, de iznoavă la svătuire să înțrăm socotim, ca nu cumva, mai mult vrémea prelungindu-să și prin locuri streine lucr[ru]rile mai mult tăvălindu-să, vreo tîmplare oare//careia împotrivă ieșindu-ne, céle de apoi decît céle dintăi mai proaste și mai aspre ni să vor face (că aiurea zăbava nu să laudă, fără numai în alégerea priiatinilor, și aiurea graba nu să huléște, fără numai în aflarea sfaturilor). De care lucru, a înțelepților și a celor întregi la minte axiomă iaste: (Tot lucrul cu grabă să să cérce, iară de bun și de rău cu îngăduință să să aliagă) (că piarderea vremii bune iaste maica și și sămînța vremii réle) (nici călătoriu înțelept de ploaie și de arșiță socotéște, ce de céle ce la cale trebuitoare sint și de povață să grijéște)⁴¹⁶. Sfatul sfétnicilor plăcut fu înainte împăraților și, în toate deplin putere dîndu-le, în locul cel de sfat cu toții să adunară, unde într-acesta chip proimiul sfătuirii făcură (tot sfatul sămnuț lucrurilor cu prepus viitoare iaste), în carele minte și într-o parte și într-alta întorcîndu-să, princet, princet, ca cuțitul pre cute să ascute și în simcea briciului întorcîndu-să, părul peste simțire despică. Într-acesta chip mintea, de un sfat și de altul atingîndu-să și într-un chip suptîndu-să, céle mai clinciuroase a lucrurilor noduri pătrund și din încilcitură le descurcă. //

Liliacul, lighioaie fără nici un folos, carile într-îmbe părțile altă ceva să aducă nu poate, fără numai scandală și price în deșert, că de vréme ce neamul și hotărîrea Struțului atîta de grea și cu nevoie alégere au avut, cu cît mai virtos alégerea Liliacul mai cu nevoie va fi, fietecine a cunoaște poate. Așijderea, că Struțul aiave pasire oătoare și cu péne fiind și alalte a zburătoarelor hirișii după fél și asămănare avînd, ce numai căci aripile mai mici decît după după(!) măsura trupului ar trebui, fiindu-i, cu cîtă a tuturor ostenință și nevoință, și aceasta cu mare primejdie și cu ispite de hrizmuri și vrăj lucrul la săvîrșit s-au adus. Și încă și pentru aceasta mai toată nedéjdea s-ar fi pierdut de nu întăi agiutoriu ceresc (fără carile ceva între muritori nici să clătéște, nici să odihnéște)⁴¹⁷, apoi cu îndămînarea aripilor Vulturului s-ar fi agiutorit (că tot lucrul muritorilor din voia slobodă purcéde, iară sfîrșitul cu bine a să vîdea din céle de sus să aștiaptă). Și acmu, laudă fie Vulturului și Leului ceresc, între toate dobitoacele mai de cinste și mai de slavă a fi s-au ales. //

De care lucru pentru mică și rătăcită jiganie, păsăruța aceasta, foarte cu bună socoteală sama a lua să cade (că pentru lucrul mic sfatul mare a face a înțelepților, iară lucrul mic a samă a nu să băga, sau a mîndrilor sau a nebunilor lucru iaste). Că pre amănuntul sama de-i vom lua, toată anomaliia și rătăcirea firii la dînsa vom afla. Și macar că iute la zburat și bine într-aripat iaste (care lucru aiavea monarhii Vulturului îl supune), însă și alte multe a multe jiganii hirișii are, carile nu puțină materie de gilciavă și de scandală⁴¹⁸ înainte punne; întăi, că fată ca dobitoacele, a doa, că la cap iaste ca șoarecele, la aripi ca albinele iaste; a patra, că la picioare în fire pe altul să i să asemene nu are, de vréme ce aripile în picioare și picioarele în aripi îi sint. A cincea că dzua orbăcăiaște, iară noaptea ca puhacea purecele în prav ascuns zăréște. Adevărat dară (iarăși să dzic) că arătarea firii în jigăniuță într-aceasta să arată. Pentru care lucru după al meu cuvînt și socoteală de obște de va urma, adecă pentru ca toate vorbele de împonceșituri aducătoare și toate cuvintele de scandală purtătoare, ca cu briciul // ața tot și peste tot deodată să le curmăm (căci mai mare vrednicie a să socoti nu poate, decît îndată gilciava în pace a întoarce, și pre cît mai în grabă ar fi, cu atîta mai lăudată iaste). A mea dar socoteală iaste aceasta: întăiași dată, singur dîn sine, supt a căruia monarhie ar vrea a să supune

să-l întrebăm, și din voia și alégerea lui nici cît de puțin să nu-l mutăm. Că într-alt chip lucrul mai de să va scutura, de pricinele de gîlciavă aducătoare nici cum nu vom putea scăpa. Cătră aceasta iaste și alta nu de lepădat socoteală, carea spre dobîndirea a toată lineștea bună și deplin nedéjde a ne da poate. Adecă jiganiia aceasta din fire scurtă și puțină la voroavă iaste, din gura a căriia mai mult decît interiecția: țis, țis! a ieși nu poate și fără decît sămnuț tăcerii, adecă decît tăcérea, altă n-au învățat. De care lucru socotesc că ea în meșterșugul cuvîntului nedeprișă și în tropurile ritoricești neînvățată fiind, cu un cuvînt a să dovedi și cu o provlimă a să amurți să va putea și singură din sine, veri într-o parte, veri într-altă, fără alt prepus să va pleca⁴¹⁹.

217 A tot sfatul plăcut fu sfătuirea Pardosului (căci // el era carile mormăia acéstea) și așé, pre Liliac față chemînd, Moimîța⁴²⁰ (carea precum în pravile ethicești știință să fie avînd dzisése), ca cum avocatul Liliacului s-ar fi făcut și despre partea lui în parisie voroavă ar fi făcut, într-acesta chip a mateologhisi au început: „Vestită și véche a vechilor giudecători axiomă iaste (că pedepsitului pedeapsa a să îndoii nu trebuie)⁴²¹. Cătră carea de la mine a lipi îndrăznesc și dzic (că cel a înota neștiind și în adînci ape cădzut, mîna întindzind, nu de créștet cufundat, ce de păr sau de mîna rădicat, în aer și spre viață trebuie scos) (că de bine facerea cu cît iaste mai la primejdie și cu cît iaste mai curînd, cu atîta mai bună și mai priimită iaste). De care lucru, pentru ticăită și dosedită, la vîrstă brudie, la limbă bilbăie, jigăniuța aceasta, tuturor în știre a fi să cade, o, priiatinilor. Carea din toate părțile pedepsită și dosedită aflîndu-să, în ce să află și cum să află nici singură pe sine a să cunoaște mintea îl agiunge, nici de alții să întrebe limba îi slujéște (căci pedeapsa distihiii mintea, iar neștiința cuvîntului limba împiiadecă și scurtiadză) // și, ca un lucru fără pravila firii ce iaste, nici la trup vreo alcătuire, nici la viață vreo socoteală, nici la zburat sau la mărs vreo rînduială are (că cine vreodată vre într-o parte dreaptă zburarea Liliacului, sau cine supt soare urmele lui au vădzut?). Nici de lăcaș loc aședzat, nici pentru hrana ceva undeva adunat a avea poate (că cine cel adevărat sălașul i-au aflat, sau cine pentru hrana lui carea iaste s-au înștiințat?). Așé ticălos și mișelos Liliacul în toată partea destrămat și în tot chipul vrédnic de văierat fiind, acmu cu capul plecat la mare mila marilor împărați aliargă și cu toată umilința dintr-adîncul inimii să roagă, ca oricarile în numărul suppușilor săi a-l priimi ar învoi, macar în gunoiștea curții sale a să tăvăli, cu toată inima bucuros iaste, ca și el, nenorocitul, sau supt umbra aripilor, sau supt pravul talpelor aciuîndu-să, așé de tot în izbélește lepădat și din privirea a înalților monarși depărtat și înstreinat să nu fie (că precum ochii stăpînești cu urgie căutînd nenorocire, așé, cu milă căutînd, norocire aduc). De care lucru, și eu de multă mișelătatea lui clătîndu-mă, despre // parte-i cu plecăciune mă rog ca milostiv ochiul a milostivilor împărați asupra-i cu milă să caute și de neputința lui milosirdindu-să, ori în care poală capul singur de sine ș-ar pleca, acéia în bogata sa milă să-l sprijeniască (căci capul plecat nu numai pre cei milostivi, ce și pre cei nemilostivi spre milostivire pornéște)⁴²².

218
219 Acéstea și altele multe ca acéstea amăgitorești și tragodicești descîntece Moimîța descîntînd (ca cum Liliacul nici ceva a grăi ar avea, nici macar de ar și avea a grăi a putea, ar putea). Într-un chip ironicesc să nevoia, ca toată pofta inimii Liliacul într-altă parte abătîndu-i și gîndul ce ar avea cu meșterșug într-altul schimbîndu-i, tot cuvîntul împotrivnic a-i curma să poată, așé cît nicicum mai îndoindu-să, din bună voie, veri unii, veri alții părți să să suppuie. Însă cine vreodănăoară

în lume robii de bună voie au priimit, sau cine supt soare fără nici o nevoie mînule spre legături ș-au îndoit? (Că pentru slobodzeniia fornica cu șoarecele, șoarecele cu mîța, mîța cu dulăul, și dulăul cu leul războiu a face firea îi îndiamnă, macar că puterile unuia, pre a altuia cu multul mai mult covîrșesc) (ce de multe ori puter-nicii // în puterea sa mai mult decît să cade bizuindu-să și slăbiciunea slabilor decît iaste încă mai slabă țiindu-să, preste toată nedéjdea, ce nu nedejduiesc li să tîmplă și ce nu gîndesc le vine, precum din unghile șoimului porumbul și din dinții mîții șoarecele a scăpa de multe ori s-au vădzut) ⁴²³. În care chip, acmu cu toții socotind că puțină jigăniuța aceasta ceva mai mult a cîrni nici va ști (pentru prostimea), nici va putea (pentru frica), și acmu sămnuł supunerii, plecarea capului, să-i vadză cu toții așteptînd, totdeodată ascuțit și înalt glasul Liliacului urechile le pă-trunsă carile proastă, însă driaptă, voroava-și într-acesta chip începu ⁴²⁴ :

„Precum suppunerea tirăniiei a toată firea, așé neștiința cuvîntului la Liliac sicofandie iaste. De care lucru, interiecția glasului nostru pe dumnealui Pardosul necunoscătoriu învățaturii cuvîntului îl arată. Căci țis și cine țistuiaște nu șie, ce altuia tăcérea arătînd, a tăcea îi poruncéște, de unde și eu începînd cu: țist, gloate-lor tăcére și mie voroavă sfitesc. Deci dară, de iaste la cineva ascultare, uréche driaptă puie, de iaste uréche driaptă, audzul la inima curată trimată, de iaste inimă cu//rată, cuvîntul socotind, în lucru dreaptă giudecată facă, și așé, adevărul cu minciuna, dreptatea cu strîmbătatea și slobodzeniia cu robiiia cîta deosăbire au a alége va putea (că inima curată mai pre lesne socotéște a fi focul cu apa a să ames-teca decît cu strîmbătatea dreptatea a să călca. De care lucru, a mă înștiința ași vrea: Adunarea aceasta de drépte stăpînii, au de cumplite tirăniiei iaste? Că de va fi din tirăniiei, adevărat atuncea cîntecul: țist singur mie să mi-l cînt, singur mie să mi-l joc să cade (că unde talpa tiraniiei calcă, acolo poala dreptății să calcă și unde să rup legăturile dréptii stăpînii, acolo să pun obedzile vrăjmașii tiraniiei). Iară de va fi din drépte stăpîniri, cîntecul țis eu fără primejdie îl voi cînta, și cei ce în horă să află cu dragosté(!) îl vor giuca”.

Ca acéstea din gura Liliacului audzind, cu toatele mult să mirară și, de limpede limba lui ca de un lucru nenejduit(!) cu toții vînîndu-să, multă vréme muți și amur-țiți rămasără (că cuvîntul drept din gura proastă ieșind, pre cuvîntul cu meștersug din gura ritorului scos astupă). Atuncea dară, că mărimea sufletului, nu // după statul trupului să măsoară, cunoscînd, de a să mai mira părăsără, și unul cu altul în ochi a-și căuta începură, în loc de cuvînt tușire și în loc de voroavă știupire și din sprîncéne și umere clătire arăta (căci neștiința cuvîntului, tusă și scuiptură, iară tulburarea minții îmblet și prinblare scornéște) și ce s-ar cădea a răspunde unul de altul întreba. Iară mai pre urmă iarăși Moimîța cuvîntul de obște purtînd, în-tr-acesta chip îi răspunsă: „Driapta aceasta adunare din drépte adunări stă, o, Liliace, de care lucru, și cuvîntul drept a asculta, și lucrul cu cale a cerca și a-l ispitii și a-l isprăvi pot și vor”.

Liliacul: „Fie lăudată dreptatea în véci, dzisă, și dinții vorovitorilor după voie să să drobască, limba vicleană și minciunoasă să să amuțască și uréchea de lingușituri priimitoare să asurdzască (că la asupriți și neputincioși blăstămul, ca la prădători scutul, sigea, fierul și focul iaste)” ⁴²⁵. Și iarăși Liliacul întrebînd dzisă: „Încă a ști ași mai pofiti, această adunare a cestor doaa monarhii ce vor să pof-tiască și sfîrșitul pofitii sale carile iaste (că precum cuvîntul fără știința gîn//dului în zădar iaste, așé începătura lucrului fără cunoștința sfîrșitului de rîs și în deșert iaste)”.

Moimîța răspunsă: „Dar dinceput au n-ai audzit că acéste doaa monarhii ca lucrurile în pace vé[ci]nică să-și lége și suppușii săi alegîndu-și cu sfatul și sobor de obște⁴²⁶ monarhiile a-și adeveri și stăpînirile a-și întări au socotit? De care lucru, toate dobitoacele, precum vedzi, cît macar una nu lipséște, adunate și chemate sint, și fietecarea după chipul său la ciată-și și după niamul său la stăpînire-și s-au dat, cu carile împreună și tu ești adus. Deci mai mult scîrșnetul lungind, în care parte vii să te suppu, în grabă și fără îngăimală, răspunde. Căci ticăloșia voastră inimile împăraților lovind, pre voi în pofta și în alégerea voastră a vă lăsa au socotit. (Că precum uneori dîrjia legăturile, așé uneori plecăciunea dezlegăturile pricinéște.)”

224 La acéstea cu rîs Liliacul răspunsă dzicînd: „Ferice de Vidră, carea mai denainte epítrop dobitoacelor era (precum la locul său va să să pomenească) și supt aciurea Vultu[ru]lui și pénele Corbului să păzia, a cării patimă și folosință mai în urmă am audzit; iară acmu în alégerea epi//tropiîi Strutocamilei toată dreptatea cu ochii am vădzut. Ce dintr-atîtea mari și înțelepți sfétnici, unul macară a cunoaște n-au putut (că decît Cămila mai mare Filul și decît Buărul mai iute și mai cornat iaste Inorogul)⁴²⁷. Însă aceasta pe mine în ceva neatingîndu-mă, la triaba mea să mă întorc. Cunosc dară că nesățioasă și lacomă slava numelui, din bogăția Vulturului până la sărăciia Liliacului s-au întins (ce duhul, cît de sărac și slobod, decît împăratul de poftă robit mai bogat iaste, și robul drept decît tirannul strîmb mai tare iaste, că céla în trup, iară cesta în suflet biruiaște)⁴²⁸. De care lucru, de multe ori și adése s-au vădzut (că unii pentru ca hotarăle să-și lăscă și suppușii să-și înmulțască și numele peste marginile lumii să-și vestească, de poftă aprinși fiind și din céle strîmpte ce avea s-au scos și spre streinele avuții neîmplutele mîni întinzîndu-și, și cel puțin ce avea din palmă li-au fugit)⁴²⁹. Că precum să dzice prostul cuvînt — Cămila, cercînd coarne, urechile ș-au pierdut; pe oțălu virtos rugina îl topéște⁴³⁰, pe virtoasă inima stejarului, moale dintele cariului făină făcînd-o, o

225 mistuiaște; și ceva în lume cît de virtos și // de tare a să afla nu să poate, căruia altul împotrîvîndu-să sminteală să nu-i aducă și încă de unde nici să gîndéște). De care lucru, aiavea iaste (că toate din fire așé sint tocmité și orînduite, ca fietecarea în țircălamul hotarălor sale să să continească și sfera activitatii sale sărînd, să nu covîrșască. Însă precum meștersugul firii, așé voia slobodă și cereștilor împotrîvî a să pune obiciuită iaste. Macar că nici meștersugul pe fire, nici voia slobodă pe dreptatea și răsplata ceriască până în săvîrșit a birui pot. Că precum în cumpăna cîntariului piatra mică pre alta cu multul mai mare și mai grea decît sine în aer rădică, însă cînd amîndoaă cea din fire clătire vor face și fietecarea cu greuimea sa spre chentru mijlocirii păhîrnîndu-să, vor trage, atuncea cea mare pre cea mică, de va cădea, cea mică să zdrobéște, și iarăși cea mică pre cea mare de va cădea, iarăși cea mai moale și mai mică să turtéște. Căci piatra cea mică cînd pe cea mare rădica, meștersugul cîntariului era, iară cînd într-îmbe loviturile tot cea mică să fărîma, firea după hirișia lucrului luca)⁴³¹. Într-acesta chip nici Cămila a să păsări,

226 nici pasirea a să cămili au trebuit. // Așîjderea, nici pénele a să încorna, nici coarnele a să împăna s-au cădzut, ce fietecarea firii sale urmînd, ale sale hirișii să fie păzit s-ar fi cuvînit, precum și monarhiilé(!) acéstea mari și tari la sărăcimea și goliciunea Liliacul din voia slobodă împînși fiind, împotriva dreptății a méрге, nici întrebare ca aceasta la mijloc să puie s-au cădzut (că atuncea sămnul dréptei stăpîniri să arată, cînd pre cei neputincioși în odihnă lăsînd, spre lucrurile streine nu lăcomăsc)⁴³². Iară amintrele, pricina Liliacului mai mult scuturîndu-să, ca sămînța macului din-

tr-una o mie vor cădea, spre a căroră alégere și la un loc culégere, nici mirțele⁴³³, nici jicnițele vor agiunge”.

Cu toții cît de ascuțite țidéle Liliacul împotriva alégerii Strutocamillii arunca vădzind și pildele între Cămilă și între Fil, între buăr și între Inorog ce arăta socotind, carile macar că până la ficați îi atingea⁴³⁴, însă deodată, ca cum cu socotiala li-ar tréce făcîndu-să, prin mijlocul Moimîții iarăși într-acesta chip îi răspunsără: „Pre tine, o, flutur fătătoriu și șoarece zburătoriu, la acesta loc nu să dai, ce să iai sfat ti-au chemat, și nu să poruncești, ce porunca să ascuți ti-au adunat, de care lucru mai // mult limba a-ți împletici și scîrșnetul glasului a-ți ții părăsindu-te, din doaa una îți alége: sau în aer, sau pre pămînt să lăcuiești, și așé, sau supt umbra Vulturului, sau supt brînca⁴³⁵ Leului te suppone, sau, în glumă să grăiesc, între pămînt și-ntre aer loc de vii afla, până iaste mai devréme, lăcașul îți gătéște (căci sărăciia sărăciia(!) cu milă a să cerceta, iară nu cuvintele de dosadă dzisă a să căuta trebuie)”⁴³⁶.

227

Liliacul răspunsă: „Iată, eu acmu voi tăcea, însă bine știu că mai pre urmă alții pentru mine vor grăi, a căroră cuvinte, nu cu scîrșnete, ce cu buhnete vor răz-suna, cînd urechile a vă astupa bumbac viți cerca și nu viți afla, și atuncea precum Liliacul nu de înfruntat, ce de ascultat au fost, viți cunoaște (că sfatul și cuvîntul, cît de prost în samă nebăgat, multe cetăți au sfărîmat și mari împărății au răsturnat)⁴³⁷. Însă de vréme ce adevărată și dreaptă sărăciia noastră inimile a marilor împărăți a pleca și pentru alégeria lăcașului în voie slobodă a să lăsa s-au învrednicit, a ști li să cade că pofta Liliacului iaste ca nici supt unghia Vulturului, nici supt talpa Leului a să suppone, și nici în aer, nici pre pămînt a lăcui. De care // lucru, dzic, o, Moimîță, ca oricînd Vulturul în aer mi-ar videa sau Leul pre pămînt m-ar prinde, atuncea, după a lor poftă și putére, cu mine orice ar vrea facă⁴³⁸”.

228

„Au doară în apă vii să lăcuiești?” (dzisă Moimîța).

„Ba nici în apă (răspunsă Liliacul) căci firea noastră precum de apă să nu fie toată lumea știe”.

Atuncea cu toții rîs cu hohot slobodzind: „O, lighioaie proastă (dzisără), căutați de videți cel ce pre alții sfătuia și de lucrurile bine alése ca de réle dojenia ce fél de minte poartă. Au doară precum în foc a lăcui va să dzică. Că de vréme ce din doaa stihii fuge, din a triia a nu fi singur mărturișéște. Au nu focul și para pentru lăcașul lui să înțelége (adevărat dară că lăcașul săracului foc și viața-i pară de foc iaste), ca carea și Liliacul, de nenorocire împins, singur șie ș-o alége. Deci de la cineva ascuțită sau cît de tîmpă socoteală iaste, ce va proasta aceasta lighioaie să dzică? Giudece, și supt ceriu alt lăcași sau alt loc de traiu, fără de acéste trii pomenite, de iaste, aréte”. Cu toții precum Liliacul buiguiaște și precum nici ce poftéște, nici ce grăiaște știe, aliasără, însă iarăși dzisără: „Fie-ți voia slobodă, o, Liliace, // și din patru stihii⁴³⁹, oricare a vii, spre lăcași și să dăruiaște”.

229

Liliacul răspunsă: „(Voia slobodă nu celor slobodzi, ce celor opriți să dă. Așjderea, lucrul alcătuit din stihii, muritorii precum a lua, așé a și da pot. Iară stihia hirișă, nu numai muritoriu, ce așéși și nemuritoriu cuiva a o da, până acmu nu s-au vădzut.) De care lucru, darul carile nici a-l lua, nici a-l da puteți, fie, na, ia, cuvintele poruncitoare în zădar nu vă cheltuți. Căci eu locul pre carile firea dinceput mi l-au dăruit, nu numai voi, ce nici singură ea a mi-l lua nu poate (că firea în zădar ceva a face nu să ostenéște, nici de lucrul făcut vreodată să căiaște).

De unde nici de la voi ca lucru de dar nou, sau ca cum odată oprit, iară acum slobod mi-ar fi îl cunosc”.

Iarăși cu toții risul poftorind: „Unde în lume locul acela a fi poate”? dzisără.

Liliacul răspunsă: „În toată lumea și în tot locul lăcașul meu gata și fără prepus iaste (că precum peștele în mare, așé înțeleptul în lume nici moșie, nici înstreinare are), pre carile nici mințile voastre céle înalte, nici sfaturile voastre céle adânci, iată că a-l afla nu pot”.

230 Acéstea Moimîța de la Liliac audzind, dzisă: „Liliacul, săracul, vînt samănă și abur // va săcera ⁴⁴⁰, și în sus scuișind, în obraz îi va cădea” ⁴⁴¹.

Liliacul, cuvîntul Moimîții curmînd, dzisă: „De multe ori unii samănă și alții séceră ⁴⁴², precum povéstea dulfului cu a corăbiiariului arată” ⁴⁴³.

231 Moimîța, în ce fél să să fie tîmplat povéstea, pe Liliac întrebînd, Liliacul într-acesta chip a le povesti începu: „Eu, odată, pre malul mării, în borta unii stinci lăcuind, într-o dzi eclipsis în soare ⁴⁴⁴ s-au făcut, atîta cît ochii a toată jiganiia închidzindu-să și fietecarea la culcușul său ca de sară aședzindu-să, singur eu, cu luminoși ochi, toate malurile în sus și în gios cutreieram. Eu, așé noptii nedejduindu-mă și de nepriiatin nicicum în grijă purtînd, spre latul mării cîteva mile de la uscat m-am depărtat, unde soarele din umbra lunii scăpînd și totdeodată radzele-și pre fața pămîntului lovind, noaptea mea scurtară și dzua altora lungiră. Unde nepriiatinii miei cei vécinici, rîndunélele, vădzindu-mă, din toate părțile a mă bate și în toate locurile a mă trage începură (că precum Liliacul sara, așé nepriiatinul dzua izbîndii pîndéște). Eu de multă lumina soarelui viderile tîmpindu-mi-să, ca

232 alalte // dobitoace prin tunérec, încoace și încoalea, de a nepriiatinilor lovituri și boldituri ferindu-mă, orbăcăind mă feriiam (că a vă înștiința de viți pofti, vidérea ochilor miei atîta de ascuțită iaste, cît cu lumina soarelui împreunîndu-să, organele céle a viderii priimitoare mi să nădușesc. Că precum la ochii altor jigăanii roata soarelui a să privi vidérea tîmpéște, așé la ochii miei împrăștiată lumina soarelui întunérec aduce și precum zarea soarelui din noapte spre dzuă răvărsindu-să, ochii altor dihanii a zări încep, așé lumina dzilei supt umbra pămîntului scăpătînd, ochii miei, de cea multă a luminii soarelui iuşurîndu-să, a videa încep). Așé dară, precum am dzis, de rîndunéle păzindu-mă și apărîndu-mă, fără véste de un lucru moale, lat și întins mă lovii, de carile îndată mă și lipiiu. Într-acesta chip de nepriiatinii gonași scăpînd, alții, precum peste a lor, așé peste a mea neștiința a mă învăli și cu funi a mă lega începură ⁴⁴⁵. Așé dară, supt toată noaptea soarelui, în ce învălit și cu ce legat să fiu nepricepînd, tare mă chinuiam. Iară după ce cu dzua noptii și cu întunécarea soarelui ochii mi să luminară, precum în

233 vétrela a unii corăbii învălit // și cu funele împletecit să fiu cunoscuui. Că eu, poate fi, de rîndunéle fugind, de pîndza corăbii m-am fost lipit, în care vréme și corăbiiarii vétrila a strînge s-au fost tîmplat. Eu, dară, așé în vétrilă boțit și corăbiiia fără vînd(!) (căci mare linește era), pre valurile moarte săltînd, voroava corăbiiariului cu a dulfului ascultam ⁴⁴⁶. Dulful ni pe de o parte, ni pe de altă parte de corabie trecînd, pre gaura ce deasupra capului are atîta pufniia, cît stropii apii în corabie și în obrazul corăbiiariului săriia. Corăbiiariul dzisă: «Bre, hei, porc peștit și péște porcit, dulce, acéste pufnete cui, lăudîndu-te, le arăți? Au vînd(!) sămănînd, stropii apii în loc de grăunțe arunci?» Dulful răspunsă: «Adevărat, eu vînt samăn și stropii în loc de sămînță în corabie arunc. Însă pufnitul meu în furtună întorcîndu-să, stropii în gîrle curătoare să vor întoarce (că sămînța vîntului și grăunțul apii moartea corăbiiia iaste)». Corăbiiariul, rîdzind, dzisă: «Vîntul a avea sămînță.

și marea grăunță până acmu încă n-am audzit, macar că cea mai multă viață în vînturi și în ape mi-au trecut». Dulful dzisă: «Eu vîntul am sămănat // și grăunțele apii în corabie am aruncat, iară cine va săcera și cine a triera, vrémea va alége (că precum mehenghiul metalurile de curate și de spurcate ispitéște, așé vrémea lucrurile muritorilor de fericite și nefericite, de vrédnice și nevrédnice mai pre urmă ivéște)». Așé dară, dulful cu co[ră]biiariul vorovind și încă cuvîntul bine nesfîrșind, vîntul crivățului dinpotriva căii corăbii a sufla, marea a să infla și valurile ca munții a să rădica începură⁴⁴⁷ (căci și timpul iernii, cînd soarele din tropical Himerinos spre tropical Therinos să întoarce era). Corăbiiarii volbura carea asupra le vine și primejdiia carea în cap li să pune vădzind, unii funele întindea, alții vétrilile strîngea (ce groaza morții mintea uluiaște și primejdiia fără de véste toate simțirile amorțéște). De carea și bieții corăbiiarii cuprindzindu-să, unii la adînc, alții la margine mîntuința arăta. Așijderea, unii limanul, carile în driapta, alții dosul, carile în stînga aproape era, a apuca să năzuiască dzicea. Iară unii fierele corăbii aruncînd, corabii să sprijeniască învăța. Într-acesta chip, // ei cu chitélele învăluindu-să și cu socotélele împletecîndu-să, holbura corabii a învăntiji(!) și valurile pe deasupra a o năbuși începură, și așé, în mica ciasului, vîntul cel de dulf sămănat, din pufnet vivor și din stropitură girle înluntru și pe deasupra vasului izvorîră, carea, cu undele fierbînd și amestecîndu-să, din fața apii în fundul mării să mută (că corăbiiariul carile în linește furtuna nu socotéște și găuricea carea piștéște cu vréme nu călăfătuiăște⁴⁴⁸, în abur, vivor, și în picătură apă fără măsură află). Într-acesta chip și voi, o, priiatinilor, pildele méle buigui și cuvintele méle într-aiuri țîind, pe voi de buiguitori și de nepricipători vă arătați. Deci cît pentru alégerea locului lăcașului meu ar fi, aceasta să știți că precum în borta pietrii brînca Leului de groasă nu încape (că a multe lucruri mărimea de scădere și grosimea îngreuiare de împiedecare iaste), așé în întunérecul nopții ochiul Vulturului nu videa, cu care chip eu decît Leul mai aciuat, iară decît Vulturul mai fericit sint, de vréme ce borta pietrii și cetate nebiruită și lăcaș desfătăt fiindu-m, în vréme cînd // ochiul Vulturului cu întunérec să închide, al meu cu lumină curată să deșchide și slobod și fără nici o primejdie dobînda hranii și orînduiala vieții în cerc. Deci precum dinceput singuri ați mărturisit, monarhiile acéstea din drépte stăpînii iar nu din strîmbe tirannii de vor fi, cu Leul megiași, iar cu Vulturul locului și împărățiii părtași mă voi afla. De vréme ce o a soarelui învărtijire în doaă împărțînd, 12 ciasuri Vulturul, iară 12 ciasuri eu aeru lui voi stăpîni, unde tiraniia lipsind, giudecata dreaptă iaste să să facă (că precum unde tirăniia stăpînește, acolo dreptatea să izgonéște⁴⁴⁹, așé unde dreptatea împărățéște, toată strîmbătatea nici să numéște). Iară amintrilea, cu tării și cu sila asupra mea a să sluji de vor pofti, cu un cuvînt și a lui, și a mea poftă supt vécinică privileghie suppuind, dzic, ca oricînd Leul brînca în bortița stincii ș-ar băga, și Vulturul cu cel la vidére ascuțit óchiu m-ar videa, cela cu pieptul și cesta cu pintinul ce va putea neoprit facă”.

234

235

Acéstea și altele multe ca acéstea Liliacul cu vitează inimă și cu nebiruit suflet⁴⁵⁰ dzicînd, denaintea adunării afară // ieși. După a Liliacului ieșire cu toții sprîncénele a-și rădica și fruntea a-și îmbina începînd, cu nasul la pămînt lăsat, cu ochii împrăștiați la căutat, cu umerele spre urechi rădicate și cu budza cea dedesupt spre bărbie întoarsă și spîndzurată, unul spre alalt cu ochii boldiți căuta, ce să vorovască sau ce să grăiască ca muții nu putea, de ce să să apuce ca uluiții nu știa și ce să lucrédze ca luații de minte nu pricepea (că precum buhnetul și sunețul mare, prea de aproape fiind, putérea audzirii tîmpéște, așé lucrul nenedejduit

236

orînduiala socotélie smintéște), în vîrtoape de socotéle și în holmuri de chitéle ca acéstea ei rătăcind și prin toate unghiurile ca cei fără ochi orbăcînd.

237 Vulpea, carea (precum mai denainte s-au pomenit) pentru slăbiciunea ce i să tîmplase, la adunare să să aple nu putusă⁴⁵¹ (că de multe ori cu prețul boalei statul iertăciunii să cumpără), prin scrisoare icoana inimii a-și arăta și măiestriile a-și arunca silind, poslanie ca aceasta trimisă, dzicînd⁴⁵²: „VULTURULUI ȘI LEULUI, marilor monarși, plecăciune și amînduror stihiiilor adunări închinăciune, pravul pragului și țărna // talpelor voastre Vulpea aduce. Cu plecatele méle slove, în știre a face îndrăznesc că încă dinceput eu și pururea cu șuvăite picioare pre drépte cărări a îmbla deprinsă și din fire așé tocmită fiind, însă slăbiciunea carea ticăloșiii méle într-aceasta vréme s-au tîmplat (precum tuturor știut iaste), la adunarea de obște a mă afla și în față nefățărnicele méle slujbe a arăta nu putui. De care lucru, céle ce într-adevăr audzii și spre folosul de obște a fi le socotiui, prin slove a le arăta și prin hîrtie adevărul a vă înștiința, boldul a adevăratei și neimatii méle priinte mă împunsă și mă împinsă (că adevărata dragoste nu numai cu cuvînt de față ce și cu scrisoarea de departe chipul a-și arăta obiciuită iaste). Aicea, dară, véstea au vinit, precum Liliacul (carile nici la încruntarea unghilor, nici la însingerarea colților de agiuns iaste) acolea, cu mare obrăznicie, multe scișnete să fie făcut și multe împotrivă și neplăcute sinoadelor să fie țitiit. Așijderea, precum a Filului și a Inorogului pomenire la mijloc să fie adus, de carii aminte mi-am adus, precum nici la adunarea dîntăi chemați să // nu fie fost și și chemați de ar fi fost, precum mi să pare, n-ar fi vinit. De care lucru, Lupul aicea înțelegînd, perii de pre spinare a-și rădica și pre nări mai larg a sufla au început, și alte mari și înalte duhuri a purta l-am cunoscut (că nedéjdea izbîndii a capului clătire și a nărilor pufnire sămn arată). Pentru aceasta, dară, cu a mea proastă, socotesc, socoteală, ca acolea mai multă zăbavă nefăcînd, cum mai curînd pre Liliac într-un chip să-l aședzați și, alt chip de nu să va afla, după pravila lui a trăi să-l lăsați, și mai mult lucrurile nescuturînd, fără zăbavă la scaunul monarhiii să vă înturnați. Că véche axiomă iaste carea dzice: (Unui lucru fără cale cale dînd, multe fără cale a urma pot.) Așijderea, adése să véde (că, unul căscînd, mai toți de prinpregiur a căsca să îndiamnă, macar că într-acea dată a căsca nu li-ar fi fost). Deci socotiți binișor că, de nu sint acolea acéle doaă jiganii, Filul adecăte și Inorogul, să nu cumva prin scrisori cu Lupul să să agiungă (că scrisorile precum a celui bun, așé a celui rău sfat iască și strămurare sint) și să nu să cumva pildele și pocitâniile Liliacului pliniască — carile mai rău sfîrșitul decît înce//putul fără greș vor aduce. Pentru mișelos statul meu viți și după uscarea vinelor, viind aicea și hrana în lapte de iepure, pui de cucoș oătoriu fierți fiindu-mi (căci altă mîncare a mînca nici pofta mă îndemna, nici diata doftorilor mă lăsa), într-o dzi, stomahul mai tocmindu-mi-să și pofta spre ospătare mai pornindu-mi-să, cu oarbă lăcomie puiul întreg a înghiți m-am nevoit. Ce grumadzii, de mare și lungă fierbinteală uscați fiindu-mi, în laringă mi s-au oprit; l-ași înghiți și pe gîtlej nu încape, l-aș știupi și nu-l pociu, căci în gios să să lunece stă împotrivă uscăciunea, cu tusă și cu opintéle a-l lepăda nu mă lasă slăbiciunea. În cea de apoi scurtarea dzilelor méle, spre lungimea anilor împăraților și stăpînilor miei milostivi fie. Cărora de la cerescul Vultur, toată deplina fericire rog și iarăși rog”.

239 Acestea Vulpea scriind și cartea la adunarea de la Delta trimițînd îndatăși la bîrlogul Lupului, ni a cădea, ni a să scula, de slăbiciune făcîndu-să, să dusă, pre carile în lăcașul său aflîndu-l și cu cucérnic și plecat chip arătîndu-i-să⁴⁵³: — „Bu-

cură-te, vechiul meu priiatin, și în toate a nevoilor căi credin//ciosul și nedespărțitul meu tovarăș — de pricina nevrédniciei méle cercetări a ști să cade că dragostea cea adevărată, carea pururea cătră tine am avut și am, din norocită privala priveiii(!) tale mai mult lipsită și despărțită a fi, a suferi neputind. Și cu aceasta pricină, întâi la dulcea și nesețioasa-ți privire și înțăliapta și filosofasca-ți vorovire mai mult din suflet agiutorită, decît cu picioarele sprejenită, am alergat (că dragostea în inimă dōspită, precum adese slăbiciune, așé de multe ori virtute peste puțină naște). A doa pricină iaste că eu, tot adevărul cunoscînd și năcazul, carile de cătră ai noștri viclénii tovarășii și s-au făcut, bine înțelegînd, cu înădușală, fără răcoreală și cu înfocări fără stîmpărări inima mi s-au cuprins (că simbatheie a adevăratului priiatin din durérea a osului zdrobit puțină și mai nici puțină osăbire are). Deci, pre o parte, ale tale multe înalgiosuri ce și s-au făcut, jelind (carile inima, cît muntele Olimpului de mi-ar fi fost, în scrum și în cenușe să o întoarcă, destule ar fi fost), iară pre altă parte, sfîrșitul lucrului acestuia la ce margine va să iasă nepri//cepînd, tot bietul meu trup, ca muntele Ethnii singur materia ardzătoare își strînge, singur să ațîță, singur să aprinde, singur să topéște, singur asupra cenușelor și scrumurilor sale să răzspéște și în bezna pîrlitelor sale rădăcini să pohîrnéște. Că până acmu pentru folosul de obște și pentru cinstea monarhiii Leului cîte oarece tot nedejduiam. Iară acmu, toată nedéjdea mi s-au curmat, de vréme ce mintea și înțelepciunea a tot sfatul (care tu ești), din capul adunării lipsind o vād (că precum la multe mădule un cap, așé la multe gloate o minte întriagă a nu lipsi trebuie)⁴⁵⁴. Așjderea (precum dintr-anții(!) am audzit), Leului jiganiia giamănă, Struțul, epitrop să să fie făcut, căruia, capul schimbîndu-i, altul ca de bou cornat și buărat (o, ocară mare), să-i fie pus și mai mult cu îndemnarea Pardosului, a Risului și a altor jiganii acmu de curînd păsărite, silloghismul Corbului să să fie adevărit și întemeiat am înțeles (însă în tot oceanul nenedeju[i]rii picătura nedejdii a lipsi și în tot limanul negrii vintișorul grii a nu aburi peste puțină iaste). De care lucru, un sămn de nedéjde precum să fie rămas dzic, de vréme ce niamul // Liliacilor în teatrul lumii de mare și nesufferită rușine i-au dat, tot lucrul fără socoteală ci-au făcut și tot cuvîntul fără chibzuială ci-au grăit arătîndu-le, și cu nedezlegate argumenturi dzisele lor au dovedit și au adevărit, atîta cît toată limba amurțită și toată gura amurțită înaintea lor au rămas. De care lucru, o, dulcele meu priiatin, a nedejdii îndrăznesc că nu așé de tot, tot lucrul după voia lor va rămînea, și cătră aceasta mai virtos nedéjdea îm nedejduiaște, căci (precum bine m-am adevărit) Filul și Inorogul la adunare n-au vinit. Cari, între monarhiii noastră, cei mai de-a firea și mai de frunte să fie lumii iaste știut. Și, precum eu a lor cea părințască fire li-am priceput, acéstea înalgiosuri a răbda și până în sfîrșit în fundurile pustiilor a cutreiera nu vor putea (că firea de ce au început a să părăsi și obicéiul bine deprins a să uita prea cu anevoie lucru iaste). Ce lucruri vor deșchide, de carile toată adunarea nici a gîndi au gîndit, nici cuiva vreodată în minte au vinit (că jélea și rîvna cinstei pojarul ce sloboade decît focul în spinii uscați mai mare pîrjol face). Așjderea, pre tine, bun și adevărat priiatin și a adevărului netăcut crainic // avîndu-te, eu încășile ticăloasa, precum numai cu trupul de tine despărțită, iară cu sufletul cu tine la un loc lipită și încléită să fiu bine mă știu (precum încă de pre vremile epitropiiei Monocheroleopardalului⁴⁵⁵ ispitită și dovedită sint). Cătră noi și pe săracul Ciacalul au, carile la multe trébe fără préget și la multe slujbe cu credință, precum li să va afla, prepus nu iaste. Deci, de vii socoti cu cale a fi, o carte la Fil și la Inorog să scriem și de gîndurile noastre știre să le facem (că roada

241

242

243

244 pomului prieteşugului alta nu iaste, fără numai ascunsul inimii fără primejdie a descoperi și chitéle între sine tare a acoperi). Adecă, precum urechile noastre spre sunetul numelui lor stăruiesc și numai din sămnelul ochiului spre toată slujba și primejdiia a ne încinge gata sintem. Deci, o, iubitul meu priiatin, cuvintele mele în prepus nu le aduce, căci curate și nezugrăvite sint și în cea de apoi pre dulce viața mea mă giur că tot cuvîntul ascuns și toată taina acoperită, ascunsă și nedescoperită voi ținea”. (Vulpea pre viață-și să giura, căci din prognosticul doftorului, precum la luna nu va ieși bine știia, de vréme ce în răvărsatul // zorilor și în amurgul soarelui sfimosul în chipul viermelui să clătiia), ce în sfîrșitul vieții capul răutății a face silind, pre Lup a amăgi și capul în singe a-i văpsi să nevoia, și precum în toată porunca lui, fără préget și în toate sfaturile și învățăturile lui, fără alt cuget, tot unghiul a scociorî și toată piatra a clăti nu să va lenevi cu giurămînt să făgăduia. Ce Lupul, vechiu la minte și copt la crieri fiind, noaăle a Vulpei vicleşuguri și proaspetele ei lingușituri îndată pricepînd, precum în gură miiare zămintește, iară în piept otravă dospéște cunoscu, și precum pretenția ei alta nu iaste, fără numai cu chipuri șicuite ca acéstea, mintea și socoteala Lupului, carea ar fi și pentru lucrurile carile la cetatea Deltii unele săvîrșite, iară altele acmu începute, ce ar dzice și ce ar mai nedejdui să iscodească și îndată la adunări știre făcînd și minciunile carile mai denainte scrisésă să-și înnoiască și pre sine de priiatină și de slujnică să să adevériască. Cătră carea Lupul, cu scurte și puținéle, 245 însă gréle și temeinicé cuvinte, într-acesta chip răspunsă⁴⁵⁶: „Véche pravilă iaste, o, soro Hulpeo (că poftele și voile împăraților // pravilă nemutată ascultătorilor sint). De care lucru, și la aceasta alégere, de vréme ce voia și porunca a marilor împărați așé au fost, nici o divă nu iaste, și așé, orice au poruncit și au ales, bine au poruncit și înțeleptéște au ales; nici cătră aceasta mai mult ceva a gîndi sau a grăi ni să cade, fără cît noi, într-această dată viață singuratecă alegîndu-ne și la birlogul nostru rămășița vieții din toate tulburările lucrurilor și gîndurilor depărtați cu linește a o tréce și cu odihnă au (!) o petréce am ales, și mai deasupra nici a grăi, nici a audzi ceva poftim (că precum gura la grăire, așé urechile la audzire hotar a avea trebuie, și cuvîntul carile linului suflet tulburare aduce, nu numai a nu-l grăi, ce nici a-l audzi să cade). Așé noi, între acéstea hotare contenindu-ne, nici Liliiacul ce ar fi grăit, nici Filul și Inorogul ce vor să scornească și așéși nici muștele⁴⁵⁷ ce vor să vîziască, sau tăunii⁴⁵⁸ ce vor zbînăiască în minte ne vine; de care lucru, mai mult voroava cu noi a lungi scurtîndu-ți, la lăcașul și odihna ta te du. Iară vrémea proba cea neminciunoasă și pre mine, și pre tine cine să fim ne va arăta”.

246 Acéstea Lupul cătră // Vulpe încă vorovind, iată, cu tîmplare, și Ciacalul acolea sosi (carile într-adevăr în dragostea Lupului să avea). Deci Ciacalul, după ce cu plecăciune obiciuita-și închinăciune déde: „În ciastă noapte, dzice, prin pădure pentru hrana încoace și încoala îmblînd și prin spinii unui gard de prisacă păsăruicele culcate a prinde pîndind, între albine⁴⁵⁹ mare vîziială și glogozală audziuu. Deci, pentru ca a împletecitelor cuvinte însămnarea a înțelege să pociu, de gardul prisăcii, mai aproape șipurindu-mă, mă lipiiu. De unde, din céle multe, acéstea puținé cuvinte înțeleș (căci a trîntorilor⁴⁶⁰ urlete a albinelor sunete astupa)⁴⁶¹. Voroava, dară, le era aceasta: « Precum noi împărat, monarh și stăpînitoriu, aftocrator⁴⁶² să fim avînd, nu numai noi știm, ce toată lumea mărturiséște și matca carea ne chiverniséște, ne poruncéște, ne stăpînéște și ne otcîrmuiaște, din toată dihaniia cunoscută și aliasă iaste (că sămnelul a monarhului adevărat acesta iaste,

ca nici cu acul să împungă, nici cu dinții să muște, nici cu unghete să rumpă, ce în greșiți iertare, în răi pedepsire, în supuși milă, în streini dreptate și în hotărâle monarhii sale contenire să aréte)⁴⁶³ // carile toate în monarhul, matca și maica noastră, deplin să cuprind. Aceasta, dară, într-acesta chip fiind, oare cu ce socoteală până acmu, iată, de doă ori, în doă locuri zburătoarele și tîrîietoarele toate adunîndu-să, spre întărirea monarhii Vulturului și a Leului de la toți hirograf a lua să nevoiesc. Așijderea, precum zburătoarelor epitrop Corbul, iară în-patru-picioarelor Strutocamila s-au ales și una cătră alta cu prepuse cuvinte dzicea: Oare pre noi la adunare cum nu ni-au chemat? Au în sama zburătoarelor nu ni-au băgat? Au căci micșorimea statului nostru căutînd, nevoința, agonisita și chivernisala de obște carea facem a cunoaște s-au lenevit?⁴⁶⁴ Ce de vréme ce iaste așé, de sintem și noi zburătoare supt soare, pre toți a cunoaște să-i facem (că albina sămînța și sulița, miiarea și fiare tot într-un pîntece poartă, și precum toate politiile nu staturi înalte și pîntece lăsate ce omoni nedespărțită și minte ispitită și ascuțită caută)⁴⁶⁵. Iară una dintre albini dzisă: « Eu astădzi în cîmp pentru agonisita ieșind și printre ierbi și flori miiare cercînd, cu viespile⁴⁶⁶ a mă împreuna // mi s-au tîmplat, la carile iarăși aceasta voroavă a să scutura am aflat și precum foarte cu greu duc lucrul ce să aude că s-au făcut li-am priceput (că tulburarea unii politii între alalte, cu aprinderea unii case într-o cetate să asamănă; că precum din aprinderea unii case toată cetatea primejduiaste, așé o politie răscolindu-să, toată megieșia să clătéște). Și așéși eu încă acolea fiind, o viiaspe sosi, carea de mare adunarea muștelor și a țînțarilor⁴⁶⁷ véste adusă și precum de acéste a pasirilor și a jiganiilor adunare de véste luînd, tare între între (!) dînsele vîziia, dzicînd: — Sculați, frați, și mărgînd, viespilor știre să dăm, pre tăuni și pre gărgăuni împreună să rădicăm și cu toții la prisaca albinelor să ne adunăm, unde, de obște sfātuindu-ne, să alégem și să căutăm cu ce privilegie Vulturul tuturor zburătoarelor a stăpîni și cu ce mijloc numai o monarhie la toți a să numi și a fi ar putea⁴⁶⁸. Că precum din lume audzim, lucrul acesta nici liliacii a-l priimi n-au învoit, dară noi cu cît mai gios decît liliacii și cu cît mai puține decît toate zburătoarele vom fi? Și cum cu singură numai tăcérea spre robie și suppunere vécinică // ne vom lăsa? Ba, fraților, o dată cu capul⁴⁶⁹ lucrul acesta neizbîndit să nu lăsăm. Că spre aceasta, precum viiaspea eghiptilor, așé musca ceriului agiutătoare și scutitoare ne va fi⁴⁷⁰ (că pentru slobodzenie și moșie cu cinste a muri, decît prin mulți véci cu neciste a trăi, mai de folos și mai lăudat iaste)⁴⁷¹. Așijderea între dobitoace oarece dihonie să fie am înțeleș, de vréme ce pe Fil și Inorog la adunare nu i-au chemat, nici i-au întreat, nici în samă de lucru i-au băgat. Pe Lup căci dreaptă hotărîre Struțului au făcut și căci încă de pre vremile epitropiiei Vidrii, cînd cu Pardosul în Țara cîmpilor au pribegit și acolo cu dînsul în scandălă și la cuvinte au fost vinit, acmu Pardosul izbîndă noă la pizmă véche socotind a face, cu meștersug din adunare l-au scos și oarecum la bîrlogul său în chip de izgnanie l-au trimis⁴⁷². Vidra cea odănăoară Corbului din suflet iubită, iară acmu lui decît moartea mai urîță⁴⁷³ dintr-amîndoaă izvoadele s-au ras (că decît toată materiia alcătuită, sufletul nealcătuit mai lésne să betejește și mai pre lesne iaste pre lei și pe urși a stăpîni decît pre doă // inimi prin toată viața într-o dragoste și într-o priință a le păzi). Vulpea sau de bolnavă, sau de vicliană dintre dînșii lipséște, de unde a prognostici putem că cu vréme clătirea acestor chipuri făcîndu-se, lucrurile într-alt chip să vor schimba și statul într-altă haină să va îmbrăca”. Acéstea Vulpea, Lupul și Ciacalul.

Iară cartea Vulpii la mîna sinoadelor agiungînd, pre carea citind-o în taină, deosăbi, Uleul pe Pardos, pe Rîs și pre alalți a credinții viclêni și a viclesugului credincioși în taină chemă⁴⁷⁴ (că voroava prea pe taină viclesugul suppone, iară cuvîntul în față a dreptății sămn iaste). Căroră scrisoarea și sfatul Vulpii arătînd, Pardosul dzisă: „Vulpea pentru Lup oricîte scrie adevărate și de credzut sint, căci precum să dzice dzicătoarea (Lupul părul după vremi își schimbă, iară din firea lui nu iase, nici obicêile învățate își mută)⁴⁷⁵. Că Lupul pururea nu numai oile a fărîma, ce și boii din plug a îneca și pre tot dobitocul suppus a spintica, precum obiciuit să fie, lumii iaste știut. Și acmu lucrurile la omonie precum vor să să aducă vădzind, bine să-i pară peste firea lui iaste (că lăcomiia în doaă părți zavistuiaste, una, // căci tot ce poftêște nu agonisêște, alta, căci el ce poftêște pre altul a agonisi privêște). De care lucru, a mea socoteală aceasta iaste: cu vrême Lupul nu numai din adunarea Deltii, ce din toată lumea a să scoate trebuiaște, și așé, tot dobitocul în odihnă și tot locul în ostrovul Critului să va întoarce. Iară amintrilea, precum din obicêiurile lui a să primeni nedêjde fără nedêjde iaste. Iară pentru Fil și Inorog mijlocul a să afla pre lesne va fi”.

Cătră acêstea Rîsul, cuvîntul apucînd, dzisă: — „Precum am înțeles, Filul, socotind că după mărimea trupului cinstea să măsură și epitropiia lui s-ar cădea (ca și de mainte cînd Inorogul de la vrăjitori o aflase și lui în dar și peste nedêjde i-o dăruisă)⁴⁷⁶, aicea au fost vinit (Rîsul de vinirea Filului adevărat știia, căci pentru ca pre ascuns la Delta să vie el îi poruncisă⁴⁷⁷, iară cu ce gînd Rîsul aceasta făcusă mai nici el nu știia). Iară acmu iarăși am înțeles, că, pentru alêgerea epitropiiei Struto-camilii înștiințîndu-să, cu înfrîntă voie, iarăși la locuri-și s-au dus (că după vêstea morții vêstea lipsirii cinstii⁴⁷⁸ locul cel mai de sus ține). Însă sfatul meu iaste// acesta: Filul după mărimea și mamina trupului la sufiet nepotrivit iaste, căci, după măsura trupului sufletul de i s-ar potrivi, Căprioara Hindiii încotro îi iaste voia a-l purta nu l-ar măguli. Carile, de mîncare de agiuns, de băutură la măsură și de odihnă la vrême de va avea, cevași macară lucrul mai înainte a ispiti nu va îndrăzni. Și așé după voia noastră încotro vom pofti a-l trage, într-acolo va mêrge⁴⁷⁹. Iară Inorogului spre domolire firea nici cum nu i se pliacă. Că în lume frîntura cornului și acela de bună voie lepădat a videa cuiva rar s-au tîmplat. Iară Inorog domolit nici s-au vădzut, nici s-au audzit, nici undeva s-au aflat. De care lucru, cu toții împreună vînătoare vom rădica prin codri, prin munți, și în toate părțile ne vom sămăna, pre carile, oriunde ar fi, tot îl vom afla, și oricît de iute la picioare ar fi, cu lungimea goanii o dată de corn tot îl vom apuca (că ce graba în ceas și cu sila nu isprăvêște, acêia delungarea vremii și meșterșugul biruiaște). Carile, la mînă cădzind, într-o ogradă incongiurată cu apă lată îl vom închide și la loc îngust și strîmpt // îl vom trimite⁴⁸⁰. Unde el la loc slobod și la cîmp larg a trăi deprins fiind, de năcaz, în curîndă vrême în melianholie, din melianholie în buhăbie, din buhăbie în slăbiciune, din slăbiciune în boală și, în sfîrșitul tuturor, din boală în moarte va cădea, și așé, de tot numele din izvodul vieții i să va șterge. Iară amintrilea, bine să știți că, până Inorogul viață are, viața noastră scurtă și acêia cu prepus și în toate ciasurile cu groază decît moartea mai rea iaste (că o dată a muri, datoriia firii, iară cu groaza morții a trăi, moartea morții iaste)”.

Așe Rîsul de rîs sfaturi ca acéstea dacă de sațiu vărsă, Uleul dzisă: „Dară cuvintele acéstea la lucru cine va putea duce?”

Rîsul: „Eu, răspunsă, numai cu învoiala și nevoința de obște să fie”.

De acéste asupra nevinovățiii Inorogului spurcate sfaturi, Moliia din blană ⁴⁸¹ véste luînd, îndată Inorogului știre trimasă, carile vicleșugurile ce i să gătesc cunos-cînd, întăi în fire, apoi în picioare nedéjdea își pusă.//

PARTEA A PATRA

Așé și într-acesta chip sfaturile amînduror părților aședzindu-să, asupra Filului și mai cu de-adins asupra Inorogului cu mare și fără dreptate ură rămasă. Deci îndatăși uricile și privilegiile Lilliacului, vrînd-nevrînd, după vechile lui pravile și voie înnoind, aședzară⁴⁸². După acéia toate pasirile de carne // mîncătoare și toate jigăniile de singe nevinovat vârsătoare (!), pentru asupra Inorogului vînătoare, beliag⁴⁸³ și cuvînt își dederă, și toate în toate părțile să-l cêrce, să-l afle, să-l prindză, să-l lége, și după a lor tirăniască să-l giudece lége să orînduiră. Ce ei încă acéstea orînduind și fél de fél de lațuri, curse, mreji și alte măiestrii⁴⁸⁴ în toate poticile și căile întinzind, strîmbătate ca aceasta în multă vréme ceriul a privi, pămîntul a sufferi neputînd, de năprasnă din toate părțile și marginile pămîntului holburi, vivore, tremuri, cutremuri, sunete, sunete, trăsnete, plesnete scorniră, atîta cît tot muntele înalt cu temeliele în sus și cu vîrvul în gios răsturnară și tot copaciul gros, înalt și frundzos din rădăcină îl dezrădăcinară, și așé, totă calea și cărarea pre pămînt și prin aer cu gréle neguri și cu întunecoși nuări, ca cu un veșmînt negru căpușînd astupară și tot drumul de pre fața pămîntului cu stinci pohîrnite, cu dealuri și holmuri răzsipite și cu păduri săciuite pretiutinderelea închisără și încuiară⁴⁸⁵. Din ceriu fulgere, din nuări smidă⁴⁸⁶ și piatră, din pămînt aburi, // fumuri și holburi, unele suindu-să, iară altele coborîndu-să, în aer focul cu apa să amesteca și stihiiile între sine cu nespus chip să lupta. Carile atîta de strașnică și groznică metamorfosin în toată fața făcură, cît ceriul cu pămînt și apa cu focul războiu cumplit să fie rădicat să părea, cu a căroră clătire toată zidirea să scutura și să cutremura și spre cea desăvîrșit a tot duhul pëire să pleca.

Deci dintăi pricina grozniciei aceștiia clătiri nepricepută, iară mai pre urmă tuturor cunoscută fu (că precum picătura cea mai de pre urmă vasul îneacă⁴⁸⁷, așé strîmbătățile mari și multe mai denainte grămădite cu una mai de-apoi și necunoscută și cea cădută răsplătire își iau, și precum multe grămădite mai denainte au fost să cunoscu). A amestecăturii, dară, aceștiia, pre scurt, istoriia aceasta au fost: Toate dealurile mari și toți munții înalți asupra stîncelor și copacilor sfat sfătuiră. Carii șépte hatmani de războiu purtători și a gloatelor pāvături (!) avînd, asupra holmurilor celor de la cetatea Deltii vrăjmaș războiu rădicară și

257 fără veste, cu // mari huiete și de năprasnă cu mari buhnete, asupra-le pohîrni-
du-să, să răsturnară ⁴⁸⁸. Iară pricina aceștii strașnice rădicări și fără milă fărîmări
era aceasta: munții cu holmurile între sine, pentru greutatea carea de la stinci
și de la copaci trag, să jeluiră și de pohoara carea în cîrcă poartă unul cătră altul să
olecăiră, și fietecările cătră de-aproapele său într-acesta chip dzisără: „Până cînd, fra-
ților ⁴⁸⁹, stinca piatră sacă și plopul, chiparisul și paltinul, copaci fără roadă, în capul
nostru suindu-să, pe spate-ne urcîndu-să, vîrvurile și creștetele ne vor acoperi? Și până
cînd ei înălțîndu-să și mărîndu-să, ca cum în vreo samă ni-am fi, ne vor ocări
și batgiocuri? (Că certarea cu toiage într-ascuns decît ocară și batgiocura în ară-
tare mai de sufferit iaste.) De care lucru, cu toții într-un gînd și într-o inimă
a ne împreuna, cu mic și cu mare, într-un cuvînt și într-un giurămînt a ne lega tre-
buie și lucru carile altă dată în politia noastră nu s-au mai vădzut să facem, adecă
258 cu a noastră răsturnare a mîndrilor și trufașilor cea desăvîrșit prăpădire și răzsi-
pire să aducem ⁴⁹⁰ // (că toată moartea din fire aspră și amară iaste, carea numai
cu viderea răzsipii nepriiatinului mai plăcută și mai îndulcită a fi să pare). Deci
unde ne sint rădăcinele, acolo vîrvurile, și unde ne sint vîrvurile, acolo rădăcinele
să ne mutăm; că într-acesta chip toată stinca groasă și pietroasă și tot copaciul
crăngos și frundzăros supt noi va rămînea, și așé, precum pururea decît noi mai
mici și precum noi i-am hrănit și i-am crescut, îm brață i-am purtat și la sin
i-am aplecat și precum până într-atîta în samă a nu ne băga și în toată hula și
ocara a. ne lua nu li s-au cădzut vor cunoaște (că călcîiul peste cap a să înălța
și piciorul, macară că cinci dégete are, însă slujba mîinii a apuca nu să cade)”.
Așé munții deodată cu cuvîntul și lucrul pliniră, căci pre toată movilița cu sine
trăgînd toate holmurile și dialurile după cei șapte voievodzi urma. Carii cu toții
deodată clătîndu-să și din temelie cutremurîndu-să, unii peste alții să pohîrniră,
de a căroră huiet toate marginele lumii să răzsunară și să înspăimîntară. //

259 Pre acéia vrême adunările, în vivorniță într-aceasta la locul pomenit aflîn-
du-să, și eale împreună cu munții nu puținéle pățiră și nu puțină pagubă și scă-
dére avură ⁴⁹¹. Mai vîrtos că măiestriile, lațurile și cursele, carile pentru vînarea
Inorogului întinsése, toate din temeiul să rupsése și nici de o treabă spre acéia
slujbă să întorsése (că munții prăvălîndu-să, cei ce prin munți lăcuitoari și vasul
încîndu-să, cei ce pre mare sint călători, fără primejdiia vieții și pîiarderea do-
bîndzii a fi nu pot). Iară între tulburările munților Inorogul la cîmpii lăcașului
său ⁴⁹², lin și fără grijă, viața-și petrecea și cea mai de pre urmă la ce va ieși
în tot chipul a adulmăca să nevoia, până cînd după a munților asupra stincelor
și a copacilor răsturnare, precum biruința la munți să fie rămas înțăliasă, și toată
stinca și copaciul de la Delta o parte să să fie zdrumicat, iară o parte după sine tîrîind,
în robie să fie luat. Așijderea, precum tot dobitocul și zburătoarea între stinci și
între nuări lăcuitoare să afla, în robia celor șapte voievodzi să fie cădzut și de
la locul său să-i fie mutat să înștiință ⁴⁹³. //

260 Acéstea așé — iară Filul (carile pre taină la cetatea Deltii să să fie dus mai
denainte s-au pomenit), după ce lucrul împotrivă isprăvit vădzu, cătră Inorog a
năzui sili. Filul nu cu bun gînd asupra Inorogului la adunări să dusése (însă ochiul
ceresc toate véde și cumpăna nevădzută toate în dreptate și fără filoprosopie cum-
pănêște). Iară la înturnare, singur de ascunsul inimii sale vādîndu-să și de greșitul
său gînd asupra Inorogului căîndu-să, în gura mare mărturisi (că tot priiatinul
din dobînda aurului aflat, decît cel cu legătura firii împreunat, mai de gios și mai cu
prepus iaste). Iară după ce adunările cu multă nenorocire în robie cădzură și la

locul celor șapte munți, în valea carea Grumadzii Boului să chiamă aduși fură. Inorogul lucrul din capăt, iară Filul din coadă a apuca ispitiră. Inorogul pricina dintăi, iară Filul fapta pricinii căuta — Inorogul monarhiia pasirilor, iară Filul epitropiia Strutocamilii a răzsipi să nevoia⁴⁹⁴. Însă Filul, puținéle ispitind, precum încă funea noă și cu nevoie a să rumpe a fi cunoscu⁴⁹⁵. De care lucru, mai mult în deșert a să osteni să părăsi. Inorogul toată // răutatea în capul pasirilor și tot priczul în glasul și silloghismul Corbului cunoscînd, pentru amurțala oțáros glasului lui liac să afe pre la toți vrăjitorii și doftorii vremii aceiia cerca, și acmu și doftorul cel bun găsisé și liacul nemerisă (numai unde ceriul nu să pleacă, pămîntul în zădar să rădică și cînd nuării umedzala în ploii nu-și slobod, în deșert samănă cela ce samănă). În care chip, și a Inorogului osteniță ieși, de vréme ce norocul slujind, viclesugul Corbului în sprijinială și răutatea-i în fereală să arătă, și chipurile vrăjitorilor schimbîndu-să, Inorogul de tot începutul apucat într-altă vréme a-l săvîrși și cu alt mijloc a-l plini s-au lăsat, precum la locul său să va pomeni⁴⁹⁶.

261

Într-acéiași vréme, și Vidra sosind, spre înădușala a tuturor jiganiilor, nu puținé fumuri slobodzi, și acmu toate dobitoacele prețul a-și tăia și din robie a scăpa nevoindu-să⁴⁹⁷, Vidra cu ale sale, în divuri, în chipuri, amestecături, prețul îndoit le adaosă, atîta cît pasirilor nu numai pénele și dobitoacelor nu numai perii, ce și tuléiele li s-au jepuit și pieile de pre carne li s-au belit⁴⁹⁸. // Așé, Vidra ca un vînt în trestii lovind, tin (!) toate și în toate părțile îi plecă și îi înduplecă. Însă în sfîrșit ceva vrédnic de laudă neisprăvind, în gîrlele apelor spre aciulare să dusă.

262

Iară robimea dobitoacelor, toată prin fél de fél de tîmplări și după multe și nenumărate de tîmplări și zbuciumări prețul dîndu-și și precum li să părea lucrurile aședzindu-și și oarecum după voia lor tocmindu-și, de la cei șapte voievodzi iertare își luară și la locurile sale să să ducă să sculară⁴⁹⁹. În urmă pe Rîs, pe dulăii ciobănești, pe coteii de casă și pe Hameleon lăsind, ca denapoile lor păzind, pentru vînătoarea lațurilor și a tuturor măiestriilor carile de iznoavă asupra Inorogului întinsése, aminte să le fie, le porunciră⁵⁰⁰. Așijderea, împotriva lucrurilor sale cevași de s-ar tîmpla, cum mai curînd știre să le dea, ca după cuvîntul și giurămîntul carile mai denainte cu viclesug pusése cu toții împreună de mai mare goană și vînătoare să să gătiască. În vrémea ieșirii lor de la Grumadzii Boului, cu hrizmosul carile încă de demult Camilopardalul le tîlcuisă și coada păunului cătră coarnele boului aflase și pre // Cămilă cu dînsa frumos împodobisă. Să fie vădzut cineva lucru de ciudésă și preste toată ciuda mai ciudat și mai minunat. Că la ieșirea lor de la cei șapte munți ciuda nevădzută (și precum să dzice dzicătoarea) neaudzită cu coadă în vîrvul capului Cămila era⁵⁰¹. Iară la întrarea la locul lor, vestită dzicătoarea să pliniia carea dzice: „Mare ciudă duc în car, mai mare va fi dac-om sosi”. Toți era cum era, iară toată minunea și ciudesea în Cămilă să cuprindea (că precum soarele cu a sa lumină toate stélele acopere și nevădzute le face, așé pasirea dobitocită și vita păsărită pre toate de mascara covîrșiia). Căci la Cămilă, în loc de peri și de floci, cu péne roșii o îmbrăcasă, lîngă carile aripi négre ca de Corb alăturase, la grumadzii Cămilei cel cohîiat, capul boului cel buărat prepusése. Coada Păunului cea rotată, nu despre sapă, după obicéiul a tuturor dobitoacele, ce în loc de cercel, alătura cu capul, în sus o rădicase și, de cornul cel drept lipind-o, o legase (că unde văpsala galbănă dégetele văpsése, acolo la Cămile coarne, // aripi și péne odrăsléște).

263

264

Așe dară, jigăniile și dobitoacele toate urmînd Strutocamilii la sălașul monarhiii sale sosiră, unde, pe Strutocamilă în obiciuitul șoprond (!) băgînd, pilituri de fier cu prund amestecate, în loc de ospăț, înainte-i vărsară, cu carile mai mult să mînca decît mînca și mai mult corția decît mistuia. Iară alalte de singe nevinovat vărsătoare jiganii, fietecarea, trunchiu de meserniță⁵⁰² și prăvălie de carne deșchisese, în toate părțile giunghind, zugrumînd, tăind, despoind, aruncînd, împărțind și nici de grasă în samă băgînd, nici de vitioană cevași milă avînd (că unde jiganiia oile păzește, acolo ciobanul iarbă păscînd, în loc de lînă, cu gerul să învește). Atîta cît tot dobitocul suppus la cea desăvîrșit a peririi primejdie sosisă. Tot ochiul ce le privia cu lacrimi de singe le tînguia. Între dînsele undeva glas de bucurie sau viers de veselie nu să simția, fără numai răget, muget, obide, suspine, vâietături și olecăituri⁵⁰³ în toate părțile și în toate colțurile să audzia⁵⁰⁴.

265

Cămila săraca, de chipu-și să mira, // de aripi și de pene oarecum mărindu-să, să cani îmfia. Apoi de sete și de foame și de alte nevoi și bezcisnicii cu jële și nemîngăiată să văiera. Cătră aceasta stăpîn să stăpîniia, deasupra să supponea, cu glas să amuția, cu mîni să ciunția, cu picioare să ologia, cu ochi să orbia și încă cu duh să înădușia și cu sufletul în coș, în toate ciasurile să omoria (că pre cît în viață moartea, atîta în putere slăbiciunea lucrează, însă cu atîta moartea decît slăbiciunea mai fericită, căci ce ia o dată, nici a mai da nici a mai lua altă dată poate. Iară în slăbiciune năcazurile, ca otava în primăvară odrăslesc și fél de fél de chipuri spre mai mare dosadă izvodesc). Așe Strutocamila, în vreo parte a să clăti, de fricoasă nu putea, ceva a grăi, de proastă nu știe, pentru care lucru, din gura ei altă ceva nu să audzia fără numai bolbăietura carea de la moșii și strămoșii săi învățasă și prin glasul fără articule din piept și din gîrtan acéstea îi clocotia: r, r, r; a, a, a; c, c, c; o, o, o; v, v, v; a, a, a, pre carile mai pre urmă, iarăși Lupul filosofînd, // într-acesta chip li-au tîlcuit: rău, rău, rău; ah, ah, ah; capul, capul, capul; oh, oh, oh; vai, vai, vai⁵⁰⁵.

266

Pre aceasta vréme și Vulpea piialea blănarilor și carnea cioarălor își déde, căci nici pămîntul în sine o priimi, nici aerul de cît era uscată a o mai zbici putu. Și așe, și ea plata vicleșugului prăpădenie și peire de năprasnă a fi cunoscu⁵⁰⁶ (că a vicleșugului sămințe vara să samănă dulci și iarna răsar amară, a căroră poamă întăi îndulcesc, apoi cu nesufferită amărîme otrăvâsc).

Pasirile dară și dobitoacele, toate acmu lucrurile-și după cuvîntu-și și pofta-și isprăvite și deplin tocmita a fi părîndu-li-se, a omonii și legăturii cuprindere și a monașilor (!) săi vécinică și neprepusă stăpînire, cu zapise, cu urice și cu hrisovuluri a întări și a adeveri socotiră⁵⁰⁷. Deci hirograful cu a tuturor iscăliturile de obște, pre carile monarhilor săi déderă, într-acesta chip era⁵⁰⁸:

267

„Adecă noi, pasirile văzduhului și dobitoacele pămîntului, cu această a noastră de obște scrisoare scriem și mărturisim, precum de nime // siliți, nici asupriți, ce dintr-a noastră bună voie⁵⁰⁹, gînd bun am gîndit, sfat adevărat am sfătuit și lucru de cinste cu cuviință și spre folosul de obște am început, am săvîrșit și cu iscăliturile noastre l-am întărit, ca de astădzi înainte cu toții noi, veri zburătoare, veri pre pămînt mărgătoare ar fi, într-o inimă și într-o învointă supt doă monarhii a doi monarhi, a înălțatului Vulturului adecă și a prea putinciosului Leului, suppuși și aciuăți să fim. Așijderea, epitropii și în toate puternicii acestor slăvite împărății otcîrmuitori, Corbul, adecăte și Strutocamilon, orice ni-ar porunci și orice ni-ar învăța, fără de nici o îngăimală și fără liac de cîrcnială ascultători și următori să ne arătăm. După aceasta, într-o pravilă și în unirea legiurilor (deo-

săbi de obicéiele locului)⁵¹⁰ să ne aflăm, a tot priiatinul priiatin și a tot nepriiatinul nepriiatin de obște să priim sau să nu priim; greul și nevoia unul altuia să purtăm, în toată evthiia și distihia⁵¹¹ tovarăși nedespărțiți și neîndoți să ne ținem, nicicum a vremilor, a lucrurilor și a timplărilor profasin sau alt chip de ferială și de șuvăială // să punem, ce orice ar fi și s-ar timpla cu sfatul de obște pentru folosul de obște să arătăm, să dzicem și să facem. Așjderea, cu strașnic și în véci stătătoriu giurămînt, pre nume și viața a marilor împărați ne giurăm și pre cinstea monarhiilor noastre cuvînt dăm, ca oricine vreodănoară împotrivic, neascultătoriu sau viclian epitropilor împăraților noștri milostivi s-ar afla, din ciata, niamul, cinstea și adunarea noastră afară să-l scoatem, și obștii nepriiatin, legiurilor eretic și pravilelor călcătoriu să-l cunoaștem și, până cînd a noastră și a lui viață între muritori s-ar tăvăli, ochiul zavistiii, mina izbîndii și inima vrăjmășiii deasupra unuia ca aceluia să nu rădicăm, ce pururea gonit și izgonit din țircălamul unirii noastre avîndu-l, toată ura vrăjmășiii nu numai în lucruri, în bucate și în avuție-i să să opriască, ce așeși, până la curmarea dzilelor și vieții lungindu-să, să să lățască, atîta cît, din bătrîn până la tînăr și din sugariu până la golaș milostivindu-ne, să nu dojenim și de la ac până la ață⁵¹² cu avuție, cu niam, cu simenție în prav și pulbere a-l întoarce să silim (că precum // vrăjmășia véche adinci rădăcini sloboadă, așe și izbînda în niam și seminții să lățește). Așjderea pentru trii de moarte nepriiatini, tuturor mai cu de-adins în știre să fie și în pomenire din rod și rod să ție: (adecă pentru Inorog, Filul și Vidra, carii pururea neînduplecați în răutate și neobosiți în vrajbe s-au arătat) ca toată pasirea iute la zburat, toată jiganiia répede la alergat și toată dihaniia ascuțită la aduľmăcat, pururea gata și fără préget să fie; până cînd, sau în silțe, sau curse, sau în colți, sau în unghii răii rău vor cădea, și cea ce li să cade plată-și vor lua, de vréme ce acește aiavea nepriiatini și vrăjmași obștii s-au purtat, împăraților nesuppuși și poroncilor neascultători s-au aflat.

Încășile cu toții dzicem și adeverim și din tot sufletul și inima făgăduim ca toate capitulurile și punturile (pre carile împărații noștri milostivi de la noi au pof-tit) în véci neclătite, nebetejite și nesmintite să le păzim. Și iarășile învoim și pof-tim ca pre epitropul ce avem (carile chipul și icoana împăratului nostru poartă) în viață neschimbat și nemutat // stăpîn să-l avem și să-l ținem. Iară după a lor viață, ori pre carile din odraslele lor cerescul Vultur și Leu în scaunul părinților săi ar pune, pre acela următoriu și moștenitoriu epitropiii cu toată învoiața să-l priimim, ca în véci de véci semenția lor din thronul stăpînirii să nu lipsască, ce cît luna să trăiască și cît soarele să cu fericire viețuiască. — Fie, fie, fie!⁵¹³

Pentru dară mai bună credința și deplin adeverința plecat hirograful nostru la pravul pragului și la scăuiașul talpelor a milostivilor noștri împărați am pus. Datu-s-au în anul monarhiii pasirilor 29 000, iară a monarhiii jiganiilor 30 100, în anul epitropiii Corbului 1 500, iară a epitropiii Strutocamilii 100⁵¹⁴.

Coțofana uricariul de omăt, pis.

Brehnacea, Șoimul, Uliul, Coruiul, Rîrăul, Hirățul, Cioara, Coțofana, Puhacea, Caia, Pardosul, Ursul, Vulpea, Ciacal, Bursucul, Rîsul, Véverița, Dulful, // Sobolul, Cînele, Coteiul, Ogarul, Mîța Sălbatecă, Mîța de Casă, Guziul, Nevăstuica, Șoa-recele.

Pasirile și dobitoacele suppușe:

Lebăda, Dropiia, Vaca, Gînsca, Rața, Curca, Găina, Păunul, Vrabiia, Porumbul, Turturea, Gangur, Pițiguș, Cintița, Fasian, Pătrînichîea, Prepelița, Cîrsteiul, Rîn-

dunea, Lăstunu, Calul, Boul, Oaia, Capra, Porcu, Măgarul, Cămila, Dzimbrii, Cerbul, Ciuta, Căprioara, Iepurile, Colunul⁵¹⁵ și alalte pasiri, dobitoace și jigăniții (!) cite în ceriu sus și pre pământ gios ne aflăm, pre aceasta ne legăm, ne giurăm și cele scrise priimim și adevărim”.

272 Hirograful acesta dacă prin referendariul, ielcovanul, la mîna împăraților cu mare cinste și plecaciune îl trimasără, împărații hrisovului la adunări trimasără, carile într-a//cesta chip să citiia:

„Noi, Vulturul și Leul, monarșii văzduhului și a pământului și într-aceste doaa stihii a tuturor lăcuitoarelor pasiri și dobitoace aftocratori și oblăduitori, zburătoarelor până preste nuări și mărgătoarelor până peste marginile pământului în știre facem că umilița împărăteștii noastre inimi vrînd și învoind ca cele până acmu între înălțatele noastre împotrivicne vrajbe să să împace, toate tulburările în linește a să preface și pentru ca fietecarile hotarale sale să-și cunoască și suppușii fără nici o scandală să-și deosăbască. Așijderea, ca cu toții într-o unire de dragoste adevărată și într-o inimă de tot vicleșugul neimată să să alcătuiască, prin lunatele noastre scrisori și decît vîntul mai répedzii noștri alergători, tuturor celora ce a ști li să cădea, în știre am dat și prin strașnica noastră poruncă i-am chemat, și la locul orînduit, la adunarea de obște i-am adunat. Căroră arătîndu-le că, precum cloșca puișorii săi, așé nebiruita noastră putere cineși pre al

273 Ca nu cumva de acmu înainte cineva din nepriiatini spre dînșii mîna strîmbătății a întinde și cu ochiul vicleșugului a le căuta să poată, sau a putea a gîndi să îndrăsniască. Așé dară, cu toții, buna împărățiasca noastră vrere vădzind și spre cel de obște folos a fi pricepînd, poruncii noastre s-au plecat și înaintea fêții tot genunchiul s-au închinat. De care lucru, și nemăsurata noastră milosirdie din scaunul înălțimei sale plecîndu-să și spre umilița lor milostivindu-să, din rostul monarhicesc dzicem și dzisa cu împărătescul hrisovul întărim și adevărim ca pre toți în toată dragostea și priița să-i avem și cineși după a sa stepănă și măsură în cinste și cuviința să-i ținem⁵¹⁶. Așijderea, de tot împotrivicul și pizmașul cu nebiruita noastră putere să-i apărăm și pre dușmanii lor de la dînșii departe să-i gonim și să-i izgonim. Ales și mai vîrtos pre unii, carii și poruncilor noastre ca niște obraznici îndrăzneți neascultători și suppușilor noștri bîntuitori și publicăi răscolitori aiavea s-au vădzut și s-au arătat. Pre unii dară ca aceiia dzicem și poruncim

274 ca, în scurtă // viața lor, luminată fața noastră să nu vadă, nici vreodănăoară ei sau semenția lor între senatorii noștri să încapă, nici vreunii stepene de cinste în véci să să învrednicească, ce pururea în împărăteasca noastră de nescăpată urgie aflîndu-să, ascuțita și netîmpita spată gonindu-i și întirindu-i, să nu să lenească. Însă acéstea despre mare mila noastră ferite vor fi, până cînd și suppușii noștri dreptatea, omonia și credința cătră noi nebetejită vor păzi, fără préget și fără cîrteală, spre toate poruncile noastre vor sirgii și cele de pre an dări fără rămășiță și zăticnială, la cămările slăvii noastre dînd, datorii țărăniască după obiceiul vechiu vor plăti. Așijderea, dzicem și poruncim ca ponturile și capitulurile carile încă la adunarea dintăi s-au legat și s-au aședzat, nesmintite, neclătite și neviclenite țîindu-le, în véci ei și următorii lor, așé să îmble, cît în cevași și cîtvași macar cum lina și odihnita noastră voie să nu scîrbască, nici singur șie cu lenevirea sau cu îndrăznirea ură și urgie asupra să-și aducă.

275 Așé dară, alor noastre monarhicesții porunci ascultătorilor și în tot chipul drept slujitorilor, milă și căutare, cinste și îmbunătățimare blagoutrobna noastră

împărăție făgăduiaște; iară într-alt chip celuia ce ar gîndi, ar dzice și ar lucra, prada casii, sărăciia avuții, izgnania moșiii și, în cea mai de pre urmă, romfea, sabiia dintr-îmbe părțile ascuțită, între trup și între capu-i despărțitoare, de grabnică și ocărită moarte aducătoare, plata și izbînda îi va fi. Aceasta scriem și într-alt chip nu va fi ⁵¹⁷.

Datu-s-au în anul monarhiii Vulturului 29 000, iară în anul monarhiii Leului 30 100; în anul epitropiiei Corbului 1 500, iară a epitropiiei Strutocamilei 100.

VULTURUL MONARH, LEUL MONARH

Lebăda vel logofet poveiil, Boul vel logofet poveiil. Coțofana uricar pis ⁵¹⁸./

Ponturile și capitulurile împărătești

276

1. Corbul în véci și săminția lui peste véci epitrop împărății Vulturului să fie. Toată pasirea domn și stăpînitoriu să-l cunoască și într-însele putere slobodă a lega și a dezlega, a omorî și a ierta, să aibă.

2. Strutocamila în véci și semenția lui (avînd, de nu va avea, și neavînd, de va avea) peste véci epitrop împărății Leului să fie. Tot dobitocul și jiganiia domn și stăpînitoriu să-l ție, în carile a lega, a dezlega, a omorî, a ierta putere slobodă să aibă.

3. Silloghismul Corbului făcut în barbara, în véci neclătit și nedieresit să rămîie. Așijderea, falnică filosofia Lupului în școala dobitoacelor să nu să profesască, nici ale lui tîlcuiri și exighises să să citiască, ce în locul filosofiei cînești de batgiocură să să aibă.

4. Cu Filul și cu Inorogul cineva din jigăni prieteșug, cuvînt, correspondenție, veri aiavea, veri pre taină, din gură sau din scrisori și în tot alt chipul, macar cum, să nu aibă, nici rudenie cu dînșii să facă, nici precum rude unul altuia sint să să răspundă. Ce cu // toții vrăjmași și de moarte nepriiatini să-i cunoască, și prin toată vrîmea de goană și de vînătoare să nu să părăsască, până cînd cea căzută și de pre urmă plată sau cu moarte cumplită, sau cu viață năcăjită ș-or da.

277

5. Vidra dintr-îmbe stihiiile gonită și dintr-amîndoaă monarhiile izgonită să fie, și cine într-alt chip ar socoti cu moartea să plătească ⁵¹⁹.

6. Lupul din bîrlogul său afară a ieși (fără numai pentru hrana) vrédnic și slobod să nu fie și cu Ciacalul împreună și voroave să nu aibă ⁵²⁰.

7. Pasirile cu dobitoacele cuscrie și rudenie a face dintr-îmbe părțile neapărate și neoprite să fie, și încă cătră aceasta unii pre alții, pre cît vor putea, a îndemna nevoitori și silitori să fie, ca într-acesta chip mai multă dragoste și prieteșug între dînșii să să lățască ⁵²¹.

8. Pasirile într-agiutoriu Strutocamilei și dobitoacele într-agiutoriu Corbului (cînd despre nepriiatinii obștii vreo tulburare sau amestecare s-ar tîmpla) fără préget și împotrivre să fie.

9. La toată cheltuiala carea cu a nepriiatinilor pricină a vini s-ar tîmpla, pasirile doaă părți, iară dobitoacele o parte să dea // și dulăii de casă cu coteii și cu Rîsul împreună (carii pentru strajea munților s-au ales) toate strîmptorile munților cuprîndzînd, carile ce ar simți, unul cătră altul știre să dea, ca într-acesta chip și paza mai bună să fie, și vînătorea fără gonași să nu rămîie ⁵²².

278

10. Dărilor de pre an de bună voie, fără lipsă și fără bănat ⁵²³ strângându-le, să le numere, cumpăniască ⁵²⁴, în pungi băgându-le, să le lege și să le pecetluiască, și așé, prin mijlocitori credincioși, la cămărilor slăvii noastre fără smintială să să trimață ⁵²⁵.

Acéstea toate, cine într-alt chip ar gândi, ar socoti, ar vorovi, sau vreuna cît de mică din orînduiala și aședzimîntul ce s-au pus ar sminti, până la trii niamuri a casăi pradă, a moșiilor pusteire, a avuții la cămărilor împărătești luare și, în cea mai pre urmă, groznică și cumplită moarte să știe”.

279 Așé dară, zăpășul suppușilor, uricul împăraților și ponturile legăturilor într-acesta chip alcătuiindu-să și aședzindu-să și cu toții acmu de lucrul isprăvit veselindu-să fietecare monarh sfétnicilor, senatorilor și suppușilor săi cinste și masă mare să gătiască porunciră (că, după izbîn//da voii, izbînda limarghiii pururea urmadză și gîlciava împăcată în bucate și vin să sloboade). După împărătiasca poruncă toate să gatară; fél de féliuri de mîncări, în divuri, în chipuri de băuturi, pre mese să aședzară. Fietecările după cinstea și stepăna sa la deosăbite mese, cineși după neamul și féliul său să orînduiră (că chipul întâi a trufiii în procathedriia mésiei să zugrăvește și toată mîndriia în scaunul cel mai de sus să săvîrșește). Iară la masa la carea singuri împărații să ospăta, altora loc de ședzut nu arăta, fără numai Corbului și Strutocamilii, carii pentru slujba epitropiilor ce purta decît toate dihaniile lumii mai în cinste să avea. Cătră aceștea pre Prehnace (!) și pe Pardos adăogea, ca cum dintr-altii mai aleși și după epitropi al doilea ar fi ⁵²⁶. Ei într-acesta chip la veselii ospățului aședzindu-să și în tot féliul de dezmiardări desfătîndu-să și acmu păharăle pre masă ades primblîndu-să, cineși pre monarhul său cu nespuse laude și colachii în ceriuri înălța (că vinul, în stomah întrînd, aburul la cap trimite, și aburul vinului, în cap învăluindu-să, gîndurile acoperite și cuvintele negîndite la ivală scoate) ⁵²⁷. Și acmu la céle mai dinluntru a voroavelor // pozvolenii întrînd, cine de vitiaz, cine de credincios, cine de vîrtos să lauda. Așijderea, cine credința și priința sa, cine viclesugul și vrăjmășiia altuia, cu desfrătate și cu vinul împiedecate voroave arăta.

280 Acéstea încă ei bolbăind și stropii vinului din gura unuia în obrazul altuia sărînd, iată, de năprasnă și fără véste, toate turmele și niamurile a tuturor muștelor la masă nechemate și la ospăț neîmbiiate a vini și fără nici o siasălă (!) a să ospăta vădzură. Că, precum mai denainte s-au pomenit, în noaptea carea Ciacalul de după gardul prăsăcii sfatul albinelor și a viespilor audzisă, și a doa dzi, viînd, Lupului și Vulpîi povestisă, a doa dzi viespile toate pre gărgăuni, pre tăuni, pre țînțari și pre alte céte de muște și de muște îndemnînd, la albine s-au adunat, și fietecarea de véstea carea audzisă povestînd, adecă precum Vulturul tuturor zburătoarelor monarh să să fie ales și hirograf de la toți să fie cerșut și să fie și luat au înțeles. Care lucru, tot neamul muștelor, pre sine nu mai puțin decît pasirile zburătoare știînd: „Sculați, frați, între sine dzisără, și oriunde acéle adunări vom putea afla, acolea a noastră elefterie a cunoaște // să le facem, ca altă dată să priciapă (că nu toată pasirea zburătoare să mănîncă ⁵²⁸, nici tot marile pre cel mai mic stăpînește, nici toată pofta din părere născută să plînește)”.

281 Niamul dară muștelor, precum s-au dzis, tot într-un suflet și într-o inimă sculîndu-să și mai mult cu focul inimii decît cu aripile zburînd și ducîndu-să, pre toate zburătoarele și mărăgătoarele la pomenitul ospăț aflară. Carile, mai mult de mînie decît de foame, în bucatele streine și în agonisita altora ca focul în paie și

ca scînteia în iarba pucioasă întrară. Aceasta toți sfîtnicii și senatorii din îmbe părțile vădzind, în mierare și ciudésă ca aceasta sta și ce poate fi aceasta, din cap, din umere și din ochi sémne făcîndu-și, muștește întreba. Toți de toți întreba și cel ce să răspundă nu era. Albinele, viespile, muștele și alalte gloate nicicum ceva uitîndu-să, ca la bucatele și mésele sale, fără nici o grijă, mînca, împrăștiia și de pre masă gios, la furnici arunca. Căci și furnicile, de acéstea oblicind, după alalte muște urmară, dzicînd precum partea zburătoarelor sint, de vréme ce ca pasirile să oaă și cu vréme aripi ca muștele și // ca alalte lighioi zburătoare fac⁵²⁹. Iară Vulturul și Leul, de mînie, ca beșica de vînt să împlură, unul piui, altul răcni, și fietcarile cételor și bulucurilor sale de războiu și de bătaie să să gătiască cu urgie porunciră. Și nici unul din tálharii în samă nebăgători să nu scape striga: „Cine sint aceștea carii de strașnice chipurile împărătești a să sii n-au învățat? Carii sint aceștea ce de frica grozniciei noastre nu s-au cutremurat? Au iaste cineva supt soare a oăruia neștiutorii a să rușina ochii de străluminarea slăvii noastre să nu să tîmpască? Au iaste din fața pămîntului până în țîrcălamul lunii duh ca acela carile gînd împotrivic spre neșiruita noastră putere să puie? Cum mai curînd dară în unghi să-i fărmați, în colți să-i zdrumicați, în labe să-i spinticați și cu lutul și țarna să-i amestecați și ca pravul și pulberea în vînt să-i aruncați”.

282

După a împăraților poruncă, cu toții îndată de masă și veselie să lăsară și de arme și de războiu să apucară (că precum după răscoale lineștea cu veseliiile, așé după veselii armele și gîlceville adése urmadză), toată jiganiia cumplită colții își tociia și toată pasirea rumpă//toare pintenii își ascuția. Cucoarăle cu buciunele buciuma, lebedele cîntecul cel de pre urmă a morții cînta, păunii, de răutatea ce videa, în gura mare și cu jéle să văieta, șoimii ca hatmanii, uleii ca sărdarii, coruii ca căpitanii⁵³⁰ pe dinaintea gloatelor și a bulucurilor să primbla; pupădza ca ciaușii la alaju îi aședza. Căile din fluire șuiera, brehnăcile înalt pentru paza străjilor să înălța, Vulturul deasupra tuturor împărătește célea trebuitoare slujitorilor porunciia, carii în aripa driaptă și în aripa stîngă de războiu să șicuia⁵³¹; într-aceștași chip și jigăniile pre pămînt, cineși la polcul și la ciata⁵³² sa orînduindu-să, la meidianul bătaii cu mare dîrjie ieșiră.

283

Iară după ce puhacele din pușcile céle mari⁵³³ și cucuvaiiele din céle mici sămnnul războiului déderă, îndată sunete, buhnete, trăsnete, plesnete, vîjiituri și duduiri preste tot locul să răzsunară. Că iuți aripile vulturilor, brehnăcilor, rarăilor, șoimilor, uleilor și a coruilor cu mare vîjiituri aerul despica, leii, urșii, pardoșii, dulăii, ogarii și coteii, cu unghile țarna arun//cînd, pulberea în ceriu spulbăra și cu neguri de prav luminoasă radzele soarelui astupa.

284

Mînie ca aceasta vărsară, vrăjmășie ca aceasta arătară, gătire ca aceasta făcură, tunară, detunară, trăsniară, plesniară, răcniară, piuiră și din toate părțile cu mare urgie marile acéstea jigăniile asupra micșoarelor musculițe să răpedziră. Ce, precum să dzice cuvîntul (fată munții și născură un șoarece)⁵³⁴, că pre cîtă groază arătară, atîta de batgiocură rămasără, de vréme ce micșorimea albinelor, viespilor, muștelor și a țîntarilor asupra mărimii pasirilor și jiganiilor toată ocara și batgiocura adusără. Căci muștele, cu puțința aripilor în slava ceriului rădicîndu-să, colții și brîncele céle vrăjmașe a jigăniilor celor cumplite ceva de laudă a isprăvi sau în ceva a le beteji nu putură. În aer așijderea toate pasirile rumpătoare (căci alalte numai privitoare era) cu gréle trupurile ce purta și cu mari aripile ce le otcîrmuia, în gios slobodzindu-să și în sus rădicîndu-să, répede răpegiunea ce făcea, muștele cu puțină clătire și într-o parte din cale ferire, în deșert a lovi // și în zădar a ieși o făcea.

285

Încă de multe ori, pentru mai mare batgiocura, pre spate le încăleca și pintre unghi și pe supt aripi slobode și fără primejdie zbură. Iară cînd vreuna dintr-însele în brînca a vreunii pasiri sau jigăni a cădea să tîmpla, cum să o strîngă și cum să o fărîme nu avea (că precum mărimea la unile arătoasă, iară la altele ca un boț greu mișeloasă, așé micșorimea la unele de nemică, iară la unele decît mărimea cu multul mai vrédnică iaste). Iară suptirele și otrăvit acul albinelor, viespilor și a gărgăunilor cu carile eale în locul sulii și a sigetii să într-arma, cît de pre lesne în palma pasirii sau în talpa jigăni il înfigea, al căruia cumplită durere nu numai cît trupul le beșica, ce încă până la inimă pătrundzind, la ficați le străbătea. Și așé muștile, după ce în aer pre cît vrea pre pasiri obosiia, trîntorii buciumul de înturnat cînta și cu toatele de iznoavă la ospăț și la masă să aședza, nicicum a Leilor sau a altor jigăni călcături și stropșituri în samă băgînd (că precum orbul de noapte nu să grijéște, așé cel prea slab de cel prea tare nu să // siiaste; că cel ce n-are de ce să prăda, de prădătoriu, ca udul de ploaie, nu să téme)⁵³⁵. Deci cînd jigăniile pre pămînt mai mare năvală le da, atuncea muștele, prin nări, prin urechi, printre vine și pe supt susiori întrîndu-le, să aciua. De care lucru, nepriiatinii, nu pre atîta luptători, pre cît scut, cetate și apărători le era (că norocul cînd pre cel norocit a batgiocuri va, întăi cu a sa putere il mărește, apoi cu a altuia slăbi-ciune il domoléște). Iară cînd muștele de bună voie le părăsiia și mai înalt în aer să suia, jiganiilor altă, fără numai urletul în vînt și trîntitul cu curul la pămînt nu le rămînea. Căci muștele, de urlete a să spăriia neîmvățate și din labele lor în văzduh depărtate fiind, în toată nefrica și negrija să afla, și pre spinarea zburătoarelor ca în carite împărătești legăniindu-să să primbla (între muritori de să dă vreo fericire, pare-mi-să că alta mai mare a fi nu poate decît din rea pizma nepriiatinului bun sfîrșitul lucrului a să tîmpla. Așijderea, mai mare nenorocire cineva a păți nu poate decît din pricina pizmei sale, fericire nepriiatinului a vini cînd véde).

286

287

Într-acesta chip dară jiganiile și pasirile cîtăva // vréme în zădar trudite și în deșert ostenite, până mai pre urmă, mai mult de năcaz decît de trudă obosindu-să și mai mult de mînie decît de ostenință înădușindu-să, pentru ca puținteluș duhurile înfocate să-și răcorească și puterile slăbite să-și odihnească, buciumul de întors cîntară⁵³⁶. Și pentru ca stomahurile leșinate să-și întăriască, la ospăț să aședzară. Dară nice aceasta cu vreo ticneală a le fi putu (că precum înădușitul fum, cu nările trăgînd, mai rău să înădușéște, așé odihna fără năroc decît războiul vrăjmași (!) mai cumplită iaste). De vréme ce mulțimea țîntarilor și a mușetelor carile nu numai a mėsăi, ce și a tot pămîntului față în giur împregiur acoperiia, și atîta aerul cu micile lor trupuri ca cu un fum și prav împlusă, cît jigăniile, de mare ostenință mai adése duhurile a-și trage vrînd, cu văzduhul împreună și micile acélea lighioi cu nările sorbiia, carile, până la plomii mărgîndu-le, mai mare înădușală le făcea; jigăniile săriia, să trîntiia, suspina, stărnuta, capul li să învîrtejiia, greața li să scorniia, iară altă ceva nici procopsiia, nici își folosii (că precum mîniia naște izbînda, așé izbînda nedobîndită naște dosada, cu carea mîniia singu//ră ca cu lațul său să zugrumă). Pediapsă și ocară ca aceasta le zămisli nebuna mîndrie și dosadă ca aceasta le născu mîndra nebunie (că de multe ori pîrérea înaltă și tocma peste nuări rădicată, în fundul beznii necunoștinții pohîrnindu-să, cade; și cu cît mai cu mărime să slăvéște, cu atîta mai în prăpaste prăvălindu-să, să ocărăște⁵³⁷. Așijderea, adése s-au vădzut că lucrurile prea putincioasă și prea vîrtoasă pre lesne a să zdrumica și a să fărîma încă de la cel prea slab și moale, precum diamantul

288

cu plumb să lucrează și, cu pravul său și cu curma fierului tăindu-să, să despică, să rujdește și să julêste. Moartea și peirea filului șoarecele iaste, picătura ploii piatra găurêște⁵³⁸ și funea de tei cu vrême marmurile despică. Că lucru așé de putincios și de vîrtos supt soare nu iaste căruia biruință și înfrîngere să nu să dea, încă de unde nici gîndêste, nici nedejduiaște).

Așé dară, falnicile și trufașele dihanii, duhurile céle înalte și înfiate ce purta și sprîncénele céle peste frunte rădicate ce înălța, cu ocară a toată lumea, de tot gios le lăsară și gîndul într-altă socoteală își mutară.

Între pasiri, dară, era Brehnacea, carea, macar // că și ea, nu mai puțin decît 289 alalte, de vărsatul singe nevinovat ca de o privală prea frumoasă să veselii și de toată carnea proaspătă nu să oțărîia, nici să scărândăviia, însă de multe ori cînd sfaturile gréle să zbătea și lucrurile mari să dîrmoia, decît alalte precum mai adése și mai de-aproape adevărul a atinge să videa și totdeauna spre céle mai line și odihnite lucruri învăța și îndemna⁵³⁹ (că la tot sfatul, cînd în vreo parte a să aședza nicicum a să alége nu poate, spre partea lineștii a să pleca sfat înțelepțasc iaste). Precum odănoară cătră Cucunos filosofia Lupului aiavea adevériia și de sfatul ce pentru Struț începuse să să părăsască cu toată nevoița siliia, așijderea céle mai de pre urmă, precum ceva de cinste a toată monarhiii să aducă nedéjde nu iaste dzicea.

Aceasta pasire, dară, vădzind că din partea carea nici nedejduia, lucruri ca acéstea nebiruite și nelecuite să scorniră, precum cu vrême célea de carile grijă purta, de să vor ijdărî, cu cît mai réle și mai cumplite răscoale în tot trupul publicăi vor aduce socoti. De care lucru, acéstea așé în sine chitindu-le și oarecum până a nu fi, cu ochiul sufletului ca cum acmu ar fi vădzindu-le, cătră tot teatrul voroavă ca aceasta făcu: //

„În lume, într-aceasta, lucrurile tîmplătoare cum vor vini și cum vor cădea, 290 nime dintre muritori deplin și cum sint cu mintea a le cuprinde poate, nici vreodănoară cineva rădăcina adevărului pentru céle fitoare, afară din tot prepusul, cu socoteala a atinge s-au vădzut. Ce precum toate lucrurile în lume sau ființăști sint, sau tîmplătorești, așé în doă chipuri pîntru dînele a să adeveri și a să înștiința poate. În céle tîmplătoare dară, începutul adése greșêste, iară sfîrșitul singur pe sine de bine sau de rău început să arată și să dovedêste; de care lucru, a celor tîmplătoare, până sfîrșitul nu le videm, nici de réle a le huli, nici de bune a le lăuda fără prepus putem. Iară în céle ființești, precum începutul, așé săvîrșitul după a firii urmare, afară din tot prepusul, precum sint a le pricépe și a le giudeca îndrăznim și putem⁵⁴⁰. Ca precum în ciurul cu gaurile largi mulțime de grăunțe mititéle punem și veșca ciurului dincoace și dincoalea batem și zbatem, din céle multe grăunțe, carile întăi și carile mai pre urmă a cădea s-ar tîmpla nu știm. Iară precum până în cea de pre urmă, precum toate vor cădea fără greș știm. Că firêste toată greuimea la mijloc trage și tot grăunțul mic prin // gaura mare neoprit 291 tréce, și așé, urmadză ca ciurul zbătîndu-să, grăunțele unul pre altul deasupra îngreuind, spre cădere să-l împingă, după acela altul și altul, până cînd tot cel ce împingea, de nime neîmpins, ce singur din greutatea firiască, după altele urmînd, să cadză. De care lucru, în lucrurile tîmplătoare, cei ce cu minte întriagă să slujesc, aceasta laudă și spre bine prognosticesc, ca oricînd calea lineștii s-ar afla, drumul tulburării cu lunecătoriu piciorul norocirii să nu calce, ce totdeauna în cărarea lineștii și potica păcii, oricît de strîmptă ar fi, nepărăsit și neabătut să călătoriască. Că

292

macar că lucrurile la începutură mici și pre lesne a să isprăvi să văd, însă lucrul, de ce să lucrează, crește și să mărește, cu carile împreună și lesnirile împiedecându-să, nevoile să măminiadză și să îngreuiadză; și așé, céle mai multe, de sfîrșitul fericit și lăudat scăpîndu-să, să deznedeuiesc. Așijderea, pricina pricinelor a toate pricinele dintăi privitoare și giudecătoare iaste, carile fără cea cădută plată și răsplătire a le lăsa nu poate (că precum greuimea grăunțului diasupra căderii celui dedesupt pricină au fost, așé greuimea altuia pricină căderii // celuia ce căderea celuialalt au pricinit va fi). Așé dară, lucrurile muritorilor și muritorii, ori ca grăunțele în ciur, or ca spițele în roată ar fi, adăvărul fără prepus iaste, că loc stătătoriu și viață credincioasă cuiva din fire nu s-au dat, nici să va da, ce toate sfera nestării sale sint să încungiure și nesăvîrșit țircălamul firii sint să împregiure și fietecui decît sine cel mai tare iaste să să afle și pricina pricinătoare fără izbînda pricinirii iaste să nu scape. Deci până la cuvîntul ce voi să grăiesc voi vini, asupra acestuia lucru o pildă, carea în dzilele bătrînéțelor méle a privi mi s-au tîmplat, ascultători și îngăduitori să fiți pre toți vă poftesc:

293

Odănoară pentru hrana tîmplîndu-mi-să peste creșteturile munților a zbura și peste toți cîmpii cu ochii a mă primbla, într-un mușinoiu un guziu, de cu vară, ca preste iarnă hrană să-i fie, de prin țarini grăuncéne culesése și cu multe nevoi și ostenéle în mișina ce făcusă le strînsése, și așé, cu linește și cu odihnă viața trăgîndu-și, o furnică de mișina guziului déde, carea, un grăunți rădicînd, la mușinoiul său îl dusă, pre carea alalte furnici, cu dobîndă și pradă gata ca aceasta vădzind-o, cu toatele după dînsa să luară și dacă la casa // bietului guziu agiunsără și de strînsă grămada grăunțelor déderă, îndată a o prăda, a o încărcă și a o căra începură. Guziul, săracul, în vréme ca acéia de tot agiutoriul scăpat și de rădăcinele curechiului ce mai denainte stricase blăstămat simțîndu-să, din toată nedéjdea să scăpă și cu mare foamete din fălcile morții nu scăpă. Iară furnica, carea întăiu pricina prădzii, foamei, și mai pre urmă și a morții guziului era, de bișugul⁵⁴¹ și bivul carile peste toată iarna avusése îngrășîndu-să și îngroșîndu-să, cu aripi ca pasirile să într-aripă și ca muștele în aer cu mare slobodzenie zbură. Iară lîngă mușinoiul furnicelor, de cu primăvară, în spiniu carii acolea aproape era, o păsăruică mititelușă cuibul a-și face și puii a-și scoate să tîmplă. Carea tot cu furnici mititéle puișorii a-și hrăni și a-i crește era obiciuită. Căci amintrilea nici ea alte lighioi mai mari a prinde, nici puii ei a le înghiți sau a le amistui putea. Iară într-o dzi cea îndestulită nafaca uitîndu-și și a firii sale hotare trecîndu-și, furnica cea mare și cu aripi prinsă (căci și furnica atuncea își găséște peirea, cînd îndobîndéște aripile), pre carea, după cîtăva luptă și // trudă biruind-o, mîncare puilor săi o dusă. Furnica, de primejdiia vieții cuprînsă și de amărăciunea ceii mai de pre urmă suflare, cu duios și mișelos glas cătră păsăruică dzisă: « Nici tu, o, lacomu, fără plată vii rămînea». Ce păsăruica, milos și jélnic cuvîntul ei în samă nebăgînd, fărîmi, fărîmiiale făcînd-o, puilor o împărți. Eu, patima furnicăi vădzind și cuvîntul cel cu moarte amestecat din gură-i audzînd, cu tot de-adînsul sfîrșitul la ce ar ieși și asupra păsăruicăi izbînda, cînd, și răsplătirea în ce chip ar fi ca să cunosc, a oglîndi mă pusăiu.

294

Deci pasirea dacă furnica omorî și puilor o împărți, îndată, după obicéiu, la cîmp, pentru ca alt vînat hrană puilor să prîndză, să dusă. Așé, ea în cîmp lipsînd, un șoarece pe spini urcîndu-să, cuibul cu puii păsăruicăi află, carii, încă golași, fără tuléie fiind și putérea aripilor de zburat încă neavînd, pradă șoarecelui să făcură, pre carii șoarecele încîndu-i, cîte unul, cîte unul, mîncare puilor săi

fi căra. Iară cînd șoarecele, pentru ca și cel mai de pre urmă puiu să ia, să întoarsă, iată și maica lor din cîmp cu hrana în gură sosi. Carea, de pușori sărăcită cunos-cîndu-să și pre prădătoriu încă în cuibul ei vrăjmășește pre puiul carile încă cu // suflet rămăsese, a încolți și a răni vădzind, pentru viața lui cu mare umilință pre șoarece a ruga începu: « Lasă-m, tirannule, pre unul! Cruță-mi, vrăjmașule, pre acest mai mic macară. Nu mă lăsa așé de tot arsă și înfocată, fie-ți milă de lacrămile și tînguirile méle, nu-m piiarde toată ostenința tineréțelor, nu mă despărți de toată nedéjdea bătrînéțelor méle! Adu-ți aminte că și tu părinte a fii și născătoriu a născuți ești. Socotéște a inimii durére, carea maica pentru rodul pîntecelui său pătiméște. Eu păcatul meu cunosc și în oglinda fărălegii méle acmu mă privăsc, pentru carea astădzi cea cădzută plată im iau și dreaptă izbînda furnicăi întreit asupră-mi să face, ai căriia, o, ticăloasa, jélnicul glas n-am ascultat și peste putințele și hotarăle firii méle trecînd, trag ce trag și pat ce pat. Ia pilda mea asupra ta, o, nemilos-tivule, și cu pedeapsa la mine sosită de cea la tine viitoare a scăpa te învață. Că precum mie întreit, așé ție îndzăcit pricina pricinelor să nu-ți răsplătiască preste firea ei iaste. Și precum eu pre puii furnicăi i-am făcut fără maică, așé pre mine, maica, tu m-ai făcut fără pui. Așijderea, precum tu pre //mine, maica oțăroasă și jélnică, moartea puilor miei astădzi a privi m-ai făcut, așé mîne sau poimîne de niagră și cumplită moartea ta a să olecăi și a să sărăci pre puii tăi va face. Și precum tu pre mine mă desficiorești, așé altul pre puii tăi va despărinti».

Acéstea și altele ca acéstea ticăită păsăruica cu olecăioase viersuri și cu miloase glasuri pamintea și moartea puilor săi cu jéle cînta :

« A lumii cînt cu jéle cumplită viață,
Cum să tréce și să rupe ca cum am fi o ață ⁵⁴².
Tînăr și bătrîn, împăratul și săracul,
Părintele și fiul, rude ș-alalt statul,
În dzi ce nu gîndéște, moartea îl înghite,
Viilor rămași, otrăvite dă cuțite.
Țărna tiranul, țărna țaranul astrucă,
Izbînda, dreptatea, în ce-l află-l giudecă,
Unii fericiți să dzic într-a sa viață,
După moarte să cunoaște c-au fost sloi de ghiată».

Ce șoarecele nici de verșul șici (!) de viersuri în ceva înduplecîndu-să, nici de fierbinți lacrămile și duioase suspinurile păsăruicăi cevași milostivindu-să și pre cel mai mic puiu omorînd, cu mare veselie la cuibul său îl dusă.

Vésel acmu șoarecele, și de bișugoasă prada ce // dobîndisă mai îndrăzneț și mai simăț făcîndu-să, mai tare a îmbla și mai fără sială prin toți spinșorii a să urca începu, socotind că tot spinul cuibu, și tot porumbrieriul pui de pasire va avea (ce precum apelpisia de multe ori mari vrednicii lucrează, așé afthadia singură cu sabiia sa capul își rătiadză). Că într-acea dată o miță sălbatecă pentru hrana prin spini șorecăind, sunetul îmbletului șoarecelui la urechi îi vini. Carea, după al său obicéiu, mai cu de-adins a să tupila și a să șipuri începînd, șoarecele cel ce sunetul făcea printre frundze zări, și așé, mița totdeodată și fără véste sărind, șoarecele, blăstămatul, toată sărita își pierdu (că cînd mințile de spaimă să uluiesc, atuncea și picioarele a fugi să împiiadecă și în toate ierbșoarele să învălătucesc).

Așe mița pre șoarece întâi în brînci, apoi în fălci apucînd, cu mormăieturi trufașe și mîndre i să lăuda. Șoarecele între céle puține olecăituri ce făcu, întâi era aceasta: « (Cine face, face-i-să, cine înghite undița, fier de corabie boréște.) » Osinda păsă-ruicâi m-au aflat. Șoarecele încă încă (!) bine cuvintele nu-și încheie, și mița în oala stomahului a-l fierbe și în tigaia maiurilor a-l // prăji și în vasele mațelor a-l scoate începu. Așe mița, spre vînătoarea șoarecelui cu totul tot dîndu-să, ce o aștepta nici știia, nici să gîndiia; că într-acea ună dată, un dulău ciobănesc, pre lîngă spini pentru paza oilor îmblînd, mirosul mîții adulmăcă. După miros urma luă, după urmă cu ochii de mîță déde. În scurt, mița șoarecele încă bine nu înghițisă, și ea acmu în fălcile dulăului sosisă, carea nu de cuvînt, ce așeși mai nici de gînd vréme a avea putu. Că vrăjmași și ascuțiți colții dulăului îndată toate oșcioarele îi zdrumicară și toate mățișoarele îi deșirară.

Dirz dulăul și cu coada bîrzoiată, ni la un spin, ni la altul piciorul după obiceiul rădica și precum și el altuia vînat și colac să gata, nicicum în minte îi era.

Că pre acea vréme un lup, după oi cu mare meștersug și mulcomiș lingușindu-să, asupra dulăului fără véste cădzu. Lupul pre vechiu nepriiantin așe singur și de tot agiutoriul strein și lipsit vădzind, asupra-i să-l fărîme năvrăpi. Dulăul macar că cu lătratul cît putea pentru pijmașul de obște ciobanului știre da, și cu toată vîrtutea, cît prin puțință îi era, cu lupul să lupta. Însă agiutoriul ciobanului a sosi, // mai mult decît dulăul vîrtutea lupului a sprijeni zăbăvind, biruința la lup rămasă și, bucăți-bucățele făcîndu-l, viermilor îl întinsă masă. Ciobanul până la locul bătăiiei a sosi, încă de departe un pardos, frumos la piiale și vrăjmași (!) la inimă, precum asupra lupului cît ce poate aliargă, vădzu. De carile el spăriindu-să, până va videa între lup și-ntre pardos ce să va isprăvi, după spini să dosi. Pardosul îndată ce la lup fără véste sosi, deodată lupul cu dînsul de luptă să apucă. Ce lupul nici mult lupta sprijenind, nici puțin ceva folosind, în clipala ochiului, biruit, trîntit și omorît fu. Pardosul acmu, duhul cel mai de pre urmă de la lup cu cuplită (!) vrăjmășie scoțind, ciobanul de după spini cu palestra * 544 sigiata printr-înimă îi pătrunsă. Pardosul, de moarte rănit și de toate puterile părăsit vădzindu-să, cu glas de moarte și cu cuvinte de singe într-acesta chip grăi: Guziul pentru curechiu, furnica pentru furtușag, pasirea pentru lăcomie, șoarecele pentru simeție, mița pentru pizmă și viclenie, dulăul pentru vrăjmășie și mîndrie, lupul pentru véche dușmănie, eu pentru obraznica bărbăție viața ni-am pus. Iară ciobanul pentru piialea mea capu-și își va da. Acéstea ciobanul nici ascultînd, nici // în samă cevași macară băgînd, macar că trist pentru dulăul ce pierdusă, însă vésel pentru piialea pardosului ce agonisîșă era, pre carile în loc despoindu-l și piialea pre umăr aruncînd, spre oi și spre stîină să margă să întoarsă. Căruia un voinic oștian bine într-armat în timpinare îi vini, și după ce bună calea după obiceiul ciobanului déde și pre umeri-i piialea pardosului vădzind, cu plată să i-o vîndze, cu blînde cuvinte cerșu.

Ciobanul, și pentru piarderea dulăului mînios, și pentru uciderea pardosului simăț, cine de după spini cu palestra ** odată un pardos au ucis, precum de acmu înainte și lei și paralei și țigan și oștian, tot cu o lovală va prăpădi i să păru. De care lucru, nici dzua bună omenéște luînd, nici la cuvîntul blînd cum să cădea răspundzind, calea să-și păzască oștianului dzisă, iară amintrilea bine să știe că în

* Glosat de autor pe margine „arcubalista”.

** Glosat de autor pe margine „arcubalista”.

cîmp ca acesta, cine pre cine a despoia poate, a celuia piiale poartă. Și «vedzi aceasta (palestra de-a umăr spîndzurată arătînd), nu a vinde, ce în dar a cumpăra s-au învățat». Oștianul, de aspru cuvîntul ciobanului oțărîndu-să și de batgiocură ce-i făcea cu inima înfrîngîndu-să, mai mult trufașe răspunsurile a-i audzi a sufferi nu putu, ce, îndată calul în dălogi(!) strîngînd și cu picioarele din pinteni întetîndu-l, // asupra lui să răpedzi și sulița prin țița stîngă pătrundzîndu-i, nu numai de piialea pardosului îl despărți, ce și de haine dezbrăcîndu-l, numărul dzilelor la sfîrșit îi dusă. Așé ciobanul, în dar cumpărătoriu, împreună cu marfa și viața își prăpădi. Iară oștianul pe cal încălecînd și piialea pardosului pe deasupra scutului îmbăierînd, pe drumu-și purciasă. Așé, el uneori de bună inimă și de izbîndă cîntînd, iară alte ori de lucrul și singele ce făcuse gîndind și mărghînd, de-alătura drumului un iepure sări. Oștianul bunătații calului bizuîndu-să, precum pe iepure, ca și pe cioban, în suliță va lua socoti (ce cine alége oasele, pēștele cît de mare poate mînca, iară oasele nealegînd, piticul cît de mic spre înecarea grumadzilor destul iaste). Și așé, cu sulița buărată pre bietul iepure în goană luă, și acmu din cal pre iepure biruînd și în clipală iepurile agiugînd, cînd de cînd în suliță îl va rădica să chibzuia. Iepurile, într-atîta de mare a vieții primejdie vădzîndu-să și precum firea mai mult a-l agiutori a nu putea cunoscîndu-să, la obiciuitul meșterșugu-și alergă, și așé, cu multe șuvăituri și cohăieturi, spre niște locuri măluroase și țarmuroase a fugi luă.

301

Oștianul, ochii în dosul iepurelui întinși și // înfipti avînd, de a locului răutate și de primějdiia viitoare nici grijă, nici pază avea; și așé, în răpegiunea calului asupra a unui mal înalt sosînd, nici vrēme de chivernisală, nici loc de fereală mai putu avea, ce în mișelos chip din țarmurile malului fără aripi zbură, și din călăreț alergătoriu, dobitoc fără aripi zburătoriu să făcu, până cînd greuimea firiască, răpegiunea și iușurimea meșterșugiască biruînd, cu capul în gios ca cum nu poftiia, în fundul pohîrniturii, ca cum nu vrea, asupra colțiroase și simceloase pietri, ca cum nu să gîndiia și ca vai de capul lui cădzu; unde os prin os pătrundzîndu-și și mādular prin mādular zdrobindu-și, cu groznică și strașnică moarte céia ce i să cădea izbîndă și céia ce-l aștepta dreaptă osîndă își luă”⁵⁴⁴.

302

După povēstia și pilda aceasta, Brehnacea iarăși cuvîntul carile începuse la sfîrșit a-l duce apucă: „Așé dară, în lume lucrurile tîmplătoare celor ce rădăcina și pricina dintăi necunoscută le iaste, precum toate fără chivernisala cuiva și fără nici o pricină a cădea și a să tîmpla să par. Însă fietece de a sa hirișă și adevărată dintăi pricină nu să lipsēște și fietecui céia ce i să cade tîm//plare, de hulă sau de laudă, de fericire sau bezciscnicie fără greș vine. De care lucru, aiavea iaste că adunările dinceput drēpte și adevărate pricini să nu fie avut, ce numai pentru deșartă și înflată slava numelui și pentru ca să să dzică, iată că tot capul ni s-au plecat și tot geniunchiul ni s-au închinat, acēste ale lumii răscoale au pricinat. Deci pentru izbînda a voii în părere începute, a multora multă asupreală și mare îndușală să face, carea fără plată și osîndă, precum nu va rămînea, fără prepus iaste (că suspinele drēpte ceriurile pătrund și lacrămile obidite chentru pămîntului potricălesc și singele vărsat cărbune ardătoriu⁵⁴⁵ și foc pîrjolitoriu să face). Carile la vrēmea sa izbînda și osînda își gāteșc, de carile asupritoriul a scăpa și năcājitoriul a să apăra preste fire și peste puțință iaste. Iată, fraților, izbînda la ușă, iată, priiatinilor, plata în casă și răsplătirea în cap ni-au sosit. Au nu Vulturul, monarh a toată zburătoarea a fi poftînd, batgiocura tuturor lighioilor ni-am făcut? Prodromul aceștii uricioase vești încă de demult Liliacul era, carile cu cuvîntul și cu lucrul în mijlocul a tot teatrul și denaintea // a tot ochiul biruînța au dobîndit. Așijderea,

303

304

acmu micela acéstea musculiță dreptatea cât să fie de vârtoasă, umilița cât să fie de înaltă și mîndriia cât să fie de plecată și de înflată frumos ne arătară. Au nu în cartea Vulpei fumul pojarului acestuia mirosiia? Și încă altele mai réle și mai cumplite a vini prin neștiință prorociia (că tot prorocul adevărat în dzisă negîndit, în cuvînt nealcătuit și în ieșirea lucrului nesmintit iaste). De vréme ce adevărate cuvintele Liliacul să pomenim ne învăța, și precum decît Cămila mai mare Filul și decît Zimbrul mai iute Inorogul a fi aminte ne aducea. Acéstea toate atuncea de batgiocură și în samă nebăgate să avea, iară acmu iată că piatră după piatră a să pohîrni și val după val a ne lovi și a ne năbuși au început.

305 Pentru aceasta dară, de mă viți asculta, sfatul bătrînelor méle iaste acesta⁵⁴⁶: Liliacul precum s-au aședzat să nu-l mai clătim; pe Vidră în gîrle, unde să află, cu hrană și cu alte trebuitoare să o chivernisim. A muștelor prieteșugul și frățiia, iară nu vrăjmășiia și veciniia, să poftim⁵⁴⁷. Filul cu Inorogul cât în puțință va fi, precum cu dobitoacele amestec nu avem, // a-i înștiința să silim și după înștiințare adevărul lucrului să și urmédze. De ciia, unde ar pofti a lăcui și în ce chip ar vrea a viețui în ceva împotrivnici să nu ne arătăm, ce noi pénele noastre să ciucuilim, iară dobitoacele, cum vor putea, perii să-și lingă și să-și netedzască (că cine gardul strein tréce și în pomul altuia să suie, la întors gardul zid și la mîncare poama piatră i să face). Căci amintrilea, toate, a tuturor dobitoacelor supuse doséde și asupréle, de nu Filul, Inorogul, de nu Inorogul, altul ca Inorogul, asupra noastră cu vréme va să le izbîndiască și tot suspinul cu osinda sa va să ne găsască. Și mai vîrtos Inorogul grijliv pentru noi fiind, nuărul mic répede ploa va să ne trimată, din carea nu numai pénele și aripile, ce așeși și cuiburile de prin copaci și bortele de prin stinci a ne scuti și uscate a ne feri vrédnice nu vor fi (pre slab să nu gonim că mai tare l-om face, pre fricos să nu spăriem, că mai îndrăzneț să va întoarce). Acéstea, o, priiatinilor, de la mine, iară voi de la voi ce poftiți arătați și ce vi-i voia lucați și, veri așé, veri așé, în cea mai de-apoi cuvintele méle din minte nu scoateți”.

306 Pilda, cuvîntul și sfatul Brehnaciei, macară că mîrgăritariul curat la aurul nespurcat și pietrile // scumpe frumos cu aur alcătuite era, însă (la inima împietrită și pizmătare nu cuvîntul, nu învățatura, ce pedeapsa și pătimirea, ca la dobitoace în ceva a spori și a o domoli poate). În care chip, Corbul cu Cucunozul, macar că lucrul adevărului cum și în ce fél merge bine cunoștea, însă povățuind pizma și urmînd pofta, vechiul cuvînt pliniia (cel bun vădzu, pricep și laud, dară cel rău voiu și urmădz)⁵⁴⁸, și așé Corbul, urmele rélii pofté călcînd, a cheltuielilor pagube, a ostenițelor în zădar și a cinstei numelui scădére simțînd, de începutul vivos gînd a să părăsi nu putu, ce toate tîmplările împotrivă, într-alt chip spre bine și după a sa poftă le tîlcuia și le primeniia. Carile într-acesta chip Brehnaciei răspunsă: „Întăi pilda ce ai spus, apoi sfatul carile ai dat foarte bine li-am înțeles. Ce pilda iaste a disidemoniiei iară sfatul iaste a micropsihii, carile în toată monarhiia noastră loc și cinste a avea nu pot. De unde, nici la una, nici la alta uitîndu-ne, mai mult zdrobirea cuvintelor a face nici ne trebuie, nici ni să cade. Iară cît iaste despre partea lucrului ce s-au tîmplat, nici a împăratului nostru în cinstea

307 numelui vreo scădére, nici // monarhiiei noastre vreo pagubă s-au făcut sau să va face. Ce muștele, niam obraznic fiind, a sa hirișă mojie cu ședérea la masă nechemate ș-au arătat. Decî, precum dulăii, coteii și mîțele din fărîmușile mésiei stăpînilor să hrănesc, așé și calicios și obraznic féliul acesta din lăturile vaselor

noastre viața de-și vor sprijeni, de divă iaste⁵⁴⁹? Cătră aceasta, împăratului nostru dinceput nu pentru muștele zburătoare, ce pentru pasirile cu péne, cu oaă și în aer viețuitoare sfatul i-au fcst, ca pre unul singur monarh stăpînitoriu și oblăduitoriu să știe. Iară pre acéste spurcăciuni în numărul zburătoarelor sale a le numi, de nu să va milostivi, din slava cinstii mărimii sale ce i s-au scădzut? Muștele dar, ca niște lighioi spurcate, mojicoase și în samă nebăgate, lase-le să îmble, iară noi, de lucrul început apucîndu-ne, la sfîrșit a-l duce nevoitori să fim; pre carile în curîndă vréme a-l videa bună și fără prepus nedéjde avem, de vréme ce, iată, hirografal tuturor în mînule noastre iaste, în carile nu numai iscăliturile cu numerile, ce și inimile cu sufletele li să cuprind, din carele nici a să întoarce, nici a să căi pot (că decît cuvîntul dat, alte mai tari și mai vîrtoase legă//turi a fi nu poate, însă la cei a cinstii cuvîntului cunoscători). Iară amintrilea, cu a noastră linevire, lucrul într-alt chip de s-ar tîmpla, atuncea cu bună samă truda în deșert, cheltuială în pagubă și a cinstii numelui betejire ar urma. Pentru care lucru, pentru ca lauda adevărată și odihna fericită a dobîndi să putem, céle isprăvite a întări, céle neisprăvite ca să le săvîrșim și să le isprăvim a sili trebuie. Acmu, dară, tot temeul lucrului într-aceasta au rămas, ca Lupul la bîrlogul său neclătit să să păzască; Filul în giur împregiur cu hendec, după obicéiu, să să încurgiure și să să închidză; Inorogul prin munți cu tot féliul de măiestrii și de vînători la mînă a să aduce să nevoim. Și așé, acéstea spre alalte săvîrșindu-să, iată că toată odihna vécinică fără prepus vom dobîndi și în urmă alt gînd împotrivă, de tulburare și de neaședzare, nu va mai rămînea”⁵⁵⁰.

Acéstea a Corbului, Cucunozul, Pardosul, Rîsul și alalte mai toate, carile cu singele fierbinte mașile a-și răcori știu, adevéria.//

PARTEA A CINCEA

Așé dară Corbul, din sentenția ce dedese nemutat și de mare pizmă în tot cuvîntul adevărului neînduplecat stînd, cu tot de-adinsul de goana și vînătoarea celor nesuppose dobitoace să apucă (că pizma îndelungată calului siriap⁵⁵¹ și nedomolit să asamănă; carile pentru ca pe cel de pe dînsul să lépede, întăi pe sine de mal să surupă). Deci // cătră dulăii de casă, Șoimul⁵⁵², ogarii și coteii trimasă, poruncă ca aceasta dîndu-le, ca nici un munte înalt și nici o vale adîncă necercată și nescuciată să nu lasă și pentru ca în măiestriile întinse pre Inorog să aducă în tot chipul să siliască⁵⁵³. Iară amintrilea, slujba și porunca de n-or cumva plini (clonțul Corbului, precum în céle streine, așé în céle ale sale a ciocăni știe și jiganiia carea puii din trup a-și lepăda nu să milostivéște, au cătră priiatin și tovarăș dreptatea va putea ținea).

310

Aceștea așé, după poruncă, în toate părțile să împrăștiară și prin vîrvurile munților și prin fundurile rîpilor nici un loc necălcăt, necutreierat și neadulmăcat nu lăsară. Inorogul, în primejdiia ce să află vădzind și încă cîte îl aștiaptă socotind, deodată în simceaoa a unui munte așé de înalt să sui⁵⁵⁴, cît nu jiganie îmblătoare a să sui, ce nici pasire zburătoare locul unde sta a privi peste puțină era; căci la suișul muntelui una era potica, și acéia strîmptă și șuvăită foarte, carea în plésea muntelui prea cu lesne închidzindu-să, pre aiurea de suit alt drum și altă cale nici era, nici să afla. Iară în vîrvul muntelui locul în chipul unii // poiane cîtva în lung și în lat să lăția și să deșchidea, unde ape dulci și răci curătoare, ierbi și pășuni în fél de fél crescătoare și pomi cu livedzi de toată poama roditoare și grădini cu flori în tot chipul de frumoase și de tot mirosul mîngăios purtătoare era; în loc ca acesta Inorogul viețuind, macar că în tot féliul de desfătări și de îndămînări să afla, însă (inimii închise și de grijă cuprinse tot dulcele amar și tot largul strîmt îi iaste). Șoimul cîteodată peste munți înălțindu-să, locul, potica și închisoarea ei cum și în ce chip iaste videă, însă pre Inorog undeva macară nu zăriia. Căci Inorogul preste toată dzua supt deasă umbra pomilor aciundu-să și la un loc neclătit aședzindu-să, noaptea numai la locurile pășunii ducîndu-să și cîteodată și la prunduș⁵⁵⁵ din munte în șes coborîndu-să, până în dzuă iarăși la locul aciuarîi sale să afla. Într-acesta chip, Inorogul cîtăva vréme strîmtă și pustnică viață ducînd, și

311

312 nu în silțele, ce așeși nici în viderile sau audzirile gonașilor cădzind, coteii de cehnit, ogarii de scîncit, dulăii de brehăit și Șoimul de piuit amurțișă și, din toate puterile obo-sindu-să, a vînătorii toată // nedēja de pierdusă. De care lucru prin scrisori Corbului și altor sfétnici știre făcură, precum vînătoarea Inorogului nene[de]jduită iaste și, de iaste cu puțință, alt chip de chivernisală să afle și spre acéia a să nevoi să nu să îngaime, că într-acesta chip lucrul de va rămînea, sfîrșitul cu multă trudă și cu mare primejdie a nu fi nu poate.

Vești ca acéstea Corbul audzind, cu mare urgie să înfocă și cu gréle și aspre cuvinte răspunsul le déde, de lenevire și de nenevoință tare vinuindu-i. Așijderea, de acmu înainte îngăiméle ca acéstea de vor mai pomeni și lucrul după poruncă de nu vor plini, cu pedeapsă de moarte lăudîndu-li-să, precum ei și după dînșii semen-ția lor în urgiia și scîrba împărătiască în véci vor rămînea le dzicea ⁵⁵⁶.

Șoimul și alalți împreună cu dînsul răspuns ca acesta luînd, nu puțin să în-tristară (căci crăncăitul Corbului aspru și spre răi chedzi tuturor pasirilor și dobi-toacelor să véde și iaste). De care lucru, cum vor face și cum vor drége sta de să mira. Că de o parte urgiia Corbului tare îi spăimînta, iară de altă parte, greutatea lucrului preste puțința lor îi împresura.

313 Și așé, cu toții la un loc să să adune, ca pentru nevoia ce le sta // asupră, sfat de obște să facă, dzi și soroc își pusără. Deci după dzua pusă, la locul însămnat cu toții adunîndu-să, după ce multe cuvinte și în ciur și în dîrmoiu ⁵⁵⁷ cernute și zbătute la mijloc pusără, cu toții sufletele să-și piardză, iară trupurile și viața să-și agonisască aliasără. Adecă sămn de pace și giurămînt de prieteșug Inorogului să trimață, și la cuvînt prietenesc și fără vicleșug ca cum l-ar chema, din vîrvul muntelui, la gura poticăi, în marginea apii carea pe acolea trecea, să-l coboară. Căci pe supt poalele muntelui și pre lîngă gura poticăi o apă mare și cîtva de lată curea, unde ei socotia că Inorogul de să va coborî despre strîmptoare ei îl vor lua. Iară dinainte apa îl ocoléște, din dreapta și din stînga malurile cu mreji și cu silțe avea împănate și ce iaste temeiu a toată fărălégea, cu giurămîntul tot vicleșugul căptușit și acoperit avînd, precum loc de șuvăit și parte de năzuit nu va mai avea, nedejdua ⁵⁵⁸ (că giurămîntul între muritori apa curățiii fiind, vinul și veninul fără-legii s-au făcut, carile întăi dulce îmbată, apoi amar otrăvéște și îniacă). //

314 Acéste blăstămate și fără de lége sfaturi după ce cu toții de bune le aflară și de folos a fi le aședzară, altă rădăcină supt roata carului și alt oșapoc în copita calului li să arată. Căci Șoimul într-acesta chip dzisă: „Bine că noi lucrurile la aceasta cale am pus, dară cine să va putea afla carile la locul unde Inorogul lă-cuiaște a să urca să poată? Și acéste cuvinte de miare amestecate cu fiare cine i le va povesti? Și giurămîntul nostru cel frămîntat cu zăhar și dospit cu toapsăc amar cine i-l va da?”

315 Cu toții, de tot sfatul uitiți(!) și de tot înștiințatul lipsiți, tăcură și ce să răs-pundză cuvînt macară nu avură (că cînd socoteala asupra răutății iaste întemeiată, atuncea nu numai ascunsul inimii năcājindu-să să pedepséște, ce tot lucrul împo-triva dreptății pus aspru și groznic să ivéște). Și așé, cu toții în lavirinthul neafării și în rătăcirea nenemeririi ar fi rămas de nu în munți pre acéia vréme jiganiia carea Hamleon să chiamă s-ar fi aflat (că precum în tot adevărul organul dreptății, așé în toată minciuna organul strîmbătății a lipsi nu poate). A căruia fire în toate fetele a să schim//ba, precum să fie mai denainte s-au pomenit. Acesta dară macară că la puțința trupului mai mult decît un șoarece nu era, însă în putérea a învoinții a tot

răul decît un bălaur mai putincios era; și macar că la sfat nechemat viind și la cuvînt neîntrebat răspundzind, precum el lucrului(!) acesta a-l săvîrși și slujbă ca aceasta a plini va putea, dzisă⁵⁵⁹. Așijderea, cîteva mijloce spre a lucrului lesnire precum va afla, cu multe lingușituri, tare să făgăduia.

Iară povéstea Hameleonului într-acesta chip era: „Odănoară, Hameleonul prin prundișul apei aceia împlînd, — apa poate fi Nilul era, căci din apă un crocodil mare și groznic ieșind, pre becisnicul Hameleon pentru ca să-l înghiță în fâlci îl luă. Hameleonul, macar că în fața a tuturor gonților să schimbă, ce în cevași macară a-și folosi nu putu (căci la viderea ochilor toate simțirile și chitélele să încuie). Așé, fără véste, el în vrăjmași colții crocodilului aflîndu-să, nu numai schimbările și mutările, ce așéși și pre sine cine și ce să fie să uită. Însă biftuirea crocodilului norocul Hameleonului fu, carea vréme spre ascultarea lîngedii rugăminte îi déde. Hameleonul, dară, // cu mare umilință și ca cel ce moartea în ochi își véde, din toată nevoița și cu toată jélea rugîndu-să, dzicea: «O, domnul și stăpînul meu, o, pricina morții și vieții méle, o, putérnicule putérnicilor și biruitorul biruitorilor, până a nu mă face stramțe printre colții tăi, spre plecatele și ticăloase cuvintele méle audzul îți pliacă (că nu atîta hrana mîniia foamei potoléște, pre cît rugăminte cu plecăciune tării vrăjmășii înfrînge. Și de multe ori ce sinceaoa(!) suleții n-au pătruns cuvîntul umilit au domolit)». Crocodilul, a-l zdrumica fâlcile oprindu-și, ce i-ar fi cuvîntul îl întrebă. Hameleonul dzisă: «(Uscăciunea posmagului spre potolirea foamei, iară nu spre dezmiardarea mésii să gătéște) de care lucru a dzice îndrăznesc că din fărîmiia mică ca mine mai vîrtos în vréme de sațiu ca acesta, ce folos sau desfătare așé mare a simți vii putea, și créde-mă, domnul meu milostiv, că din uscate și zvîntate oșcioarele méle, fără numai scorneala gréții plinului stomah altă ceva a ieși nu poate. Deci în firea crocodilului de iaste vreo milă, acmu în micșorimea și mieșelimea mea să aréte. Iară // eu, robul stăpînului și cruțătorului meu, giuruiesc ca preste puține dzile și în curîndă vréme, un vînat mare, gras și frumos agonisind să-i aduc, carile, oricît de mare și vrăjmașă foame ai avea, a o potoli și a o sătura să poată, și oricît de flămînd stomahul ț-ar fi, de biv și de sațiu a-l sătura și a-l împlea destul să fie; iară cuvîntul făgăduit cu lucrul de nu voi isprăvi, stăpînul meu milostiv bine știe că viața mea în prund și lăcașul meu lîngă apă iaste, pentru care lucru, oricînd ar vrea și ari pofți, de nu masă îndesultită, iară gustare frundzerită tot voi fi. Crocodilul, și sătul într-acea vréme și lacom pre altă vréme, pentru găina de mîne oul de astădzi lăsă⁵⁶⁰ și tare cuvintele și giuruitele Hameleonului poftorind, într-alt chip de va fi sau alte pricini de va pune tare îl îngrozii și în fél de fél de munci și de pedépse i să lăuda. Și așéși precum întăi limba cea lungă îi va zmulge, apoi toate mădularile, fără de nice o milă, îi va zdrobi, dzicea⁵⁶¹.

La Hameleon de lungimea limbii ce are lucru de mirat iaste, pentru a cui fire întăi a povesti pu//țintel zăbăvindu-ne, apoi iarăși la cuvîntul nostru ne vom întoarce.

Această jiganie în părțile calde să naște și mai vîrtos cei mari la Barbaria⁵⁶², dară mai mici și la Zmir, în Asia, să află⁵⁶³. Chipul decît altor jigăni mai mult broaștei să asamănă, numai capul spinticătura gurii péstelui ce-i dzic lacherda să răduce; grumadzi n-are; gura mult spinticată și până la umere agiunge, căci, ca și péstele, grumadzi n-are, ce capul cu spinarea la un loc i să ține. De la cap până la coadă spinarea ca a porcului grebănoasă și gîrbovă-i iaste. Peste tot trupul păr sau alt féli de piiale nu are, ce în chipul sagriului soldzi mănunței și în vîrv ascuțiței are.

La ochi albușuri în giurul împregiurul luminii ca alte jigăanii nu are, ce pre unde ar fi să fie albușul ochiului, iarăși soldzișori ca și peste tot trupul are, numai mai mănunței; tot ochiul în chipul movielii din melciuri afară ca a broascăi ies și de la rădăcină în sus, de ce mărg, să ascut, iară în virvul ascuțitului lumina ochiului cît un grăunț de mac gălbinind să vede. Cînd într-o parte și într-alta va să caute, nu capul, ce melciurile ochilor își întoarce, cu // carile în toate părțile slobod caută. Picioare are patru, însă cele denainte la braț cu a moimîței își samînă; dăgete cinci și lungșoare are, și, cînd cu palma prinde ceva, între doaă și între trii dăgete palma i să închide și să deschide, de o parte dăgetul cel mare și cu cel de lîngă dînsul puind, iară de altă parte alalte trii rămîind. Coadă cînt(!) a șoarecilor celor mari iaste de lungă, cu carea nu mai puțin decît cu mînule prinde ce ar fi de prins, căci cînd va să să suie sau să coboare pre varga supțire, precum cu brîncele apucă, așé și coada în giur împregiur își împleticéște, ca din mîni de s-ar scăpa, de coadă spîndzurat rămîind, iarăși a să apuca să poată. Limba nu mai scurtă decît coada îi iaste, încă poate și mai lungă să-i fie. Iară în virvul limbii din fire așé iaste dăruit, ca cum cleiu sau vîsc ar avea. Deci de departe și totdeodată limba scoțindu-și, o lungéște și pre care muscă a lovi s-ar tîmpla, îndată pre limbă-i încleită rămîne, de unde nicicum a să mai dizlipi sau a scăpa mai poate. În toată viața lui ceva a mîncă nu s-au vădzut, ce hrana aerul și văz//duhul îi iaste. Căci Hamleleonul pre carile a videa ni s-au tîmplat prin vrémea a unui an în cușcă închis, fără mîncare și fără băutură au trăit; a căruia moarte nu de altă, ce de nesufferiala gerului s-au tîmplat. Iară cînd prindea muștele, precum s-au dzis, nu pentru hrana, ce pentru gioaca le prindea, și dacă le înghiția, îndatăși pre gios le lepăda, nicicum musca betejiind, căci musca, dacă cădea, cu picioarele mișca și, multe dintr-insele dezmetecindu-să, iarăși zbura. Alt glas sau cîntec nu are, fără numai ca un foale, de văzduh împlîndu-să, cînd să răsufliă, ca foalele cînd să răsufliă, coșul îi răsună. Cea din fire floare îi iaste albă cu negru picată, precum sint soldzii coastrășului. Iară amintrilea, ori în ce féli de floare va, într-acéia să poate schimba. Deci, cînd să mînie să face vérede, cînd să întristă să face negru, iară cînd să veseléște, roșiu cu galbăn amestecat să face. Așijderea și fără pricină în tot féliul de féțe să schimbă, iară mai vértos în floarea ce-i stă denainte, hiriș într-acéia să mută. Pricina aceștii puteri ce are, adecă din mică flori și féțe în divuri, în chipuri a-și agonisi, mulți în multe chi//puri a o arăta să nevoiesc, însă, pre cît noi sama a-i lua am putut, iaste aceasta: grăunțele cele mănunțele carile în chipul sagriului peste piiale îi sint, fietecarile din patru părți, în patru féțe iaste din fire văpsit, adecă alb, negru, roșiu și albastru în floarea ceriului, carile sint văpséle din fire stătătoare. Deci, cînd va să să facă negru, toți soldzișorii cu partea cea neagră în sus îi întoarce; așijderea cînd va să să facă roșiu, alalte dedesupt ascundzind, partea soldzișorilor cea roșie deasupra scoate, și așé la alalte face. Căci toți soldzii lui sint rătundzi și în chipul sferii prin piiale i să întorc și precum îi iaste voia îi mută. Așijderea, cînd va să să mute într-alte féțe, féțele soldzilor amestecă și, în chipul zugravilor, din cîteva flori amestecate altă floare scornéște. Deci pentru firea și chipul Hamleleonului atîta destul fiind, la cuvîntul nostru să ne întoarcem.

Așé, Hamleleonul, supt groaza datului cuvînt cătră crocodil (precum mîi sus s-au pomenit), legat și strîns fiind și pentru voroava Inorogului audzind, îndată socoti că din doaă lucruri unul tot va putea isprăvi. Uaul, că el // la trup mic și la suit și la coborît sprintin fiind, pre fietecare strîmptori a încăpea și oriunde Inorogul ar fi a să urca va putea. Deci Inorogul, după vicléne giurămînturile ce va să-i dea

domirindu-să, să va încredința și la marginea apii în prund de să va coborî și dulăii de-l vor putea vîna, precum mare slujbă cătră Corb și cătră toți mare prieteșug au făcut să va arăta, care slujbă fără nedějdea a mare și îndestulită plată nu era. Iară altul, ca de nu vor putea dulăii pre Inorog stăpîni (căci vicleana jiganie și aceasta știi, că Inorogul nu puțină iuțime în picioare are) și de le va cumva din gură-li scăpa, alt loc de năzuință nu poate să aibă, fără numai cu înotatul apii, de vrème ce toate strîmptorile și poticile acmu închise și păzite fiind. Și așé, vînatul în apă crocodilului să aréte socotia și cu a Inorogului nevinovăție el din vina robii să scape gîndia⁵⁶⁴. În scurt: sau Corbului spurcată slujbă, sau crocodilului cruntă plată cu a Inorogului curăție să facă tare năvrăpia. Cu care mijloc, pricină a i să da vădzind, de lucru spurcat și scărândăvicios ca acesta să apucă; ca el, organul fărălégii, vasul otrăvii, lingura vrăjbii, // tocul minciunilor, silța amăgéliei, cursa vicleșugului, văpsala strîmbătății și vîndzitoriul dreptății să să facă priimi (că răutatea în niam moștenindu-să, în care chipuri să să ijdărască nu ciarcă, ce unul sfîrșitul răutății iaste, ca împotriva binelui să facă ce ar face, carile nici împotriva a cărui bine, nici cu care chip de răutate să slujește caută). Și încă mai vîrtos fărălége peste fărălége și răutate peste răutate a grămădi nu să siia, de vrème ce nu numai de bine facerile carile de la Inorog vădzusă uita, ce încă pentru bine cu rău a-i răsplăti (jigania carea bine nici a face, nici a grăi, nici a pomeni au învățat) să ispitia și să nevoia. Că odănoară Hameleonul putred și otrăvit aerul (carile Sam să chiamă) înghițind, de carile lovit și topsicat, acmu célea mai de pre urmă duhuri trăgea, a căruia patimă Inorogul vădzind, să milostivi⁵⁶⁵ (că inima milostivă cu cel ce-l doare o doare și cu cel pătimaș împreună pătîmește) și cornul cel ce a toată fire de bine făcătoriu iaste, spre putred și acmu mai îpuțit trupul Hameleonului își întinsă, cu a căruia umedzală, topsăcos aerul carile prin tot trupul lătit și împrăștîiat // îi era, spălînd și toată putregiunea curățindu-i-o, iarăși la viață l-au întors. Ce jigania spurcată, încă de demult în școala Camilopardalului ithica ascultînd, a lui titul carile deasupra porții scris iaste poate fi învățase. Carile într-acesta chip să citéște: (Până cînd cineva pre cel al său de bine făcătoriu véde, datorii acelui făcut bine în cunoștința inimii stidire și patimă îi aduce, carea pururea supt legătura datorii îl strînge. Deci pentru bine cu bine a răsplăti a celor putincioși și fricoși lucru iaste; așijderea, pentru rău cu bine a răsplăti a celor a celor (!) fricoși și norocoși faptă iaste. Iară a celor înțelepți politici chivernisală iaste ca nici în frica fricosului să cadză, nici norocul nărocosului să ispitiască, ce sau pentru binele mare, răul prea mare făcînd, altă dată undeva a-l timpina macară să nu priimască; și așé, în față necăutîndu-i, de supt legătura datorii binelui, carea rușine și stidire îi aducea, să scape, sau a pricini neputînd, de la alții pricina morții să-i aștepte, ca dintre vii ieșind, precum datornicul i-au lipsit să știe, și așé, și din patima științii inimii odihnit să rămîie)⁵⁶⁶. //

323

324

Așé dară, Hameleonul în tot chipul răul Inorogului binele și folosul său a fi alegînd și în moartea lui viața sa alcătuind, cătră mai sus pomenitele jiganii precum această slujbă le va sluji să apucă. A răului răul cuvînt tuturor răilor bun și plăcut fu (că toată inima rea a toată răutatea deșchisă gazdă și lascăvă⁵⁶⁷ ospătătoare iaste). Deci cu toții îndată multe și fél de féliuri de féțe Hameleonului giuruind și munți de aur cu pietri de anthraxă lacomului făgăduind, cuvîntul la faptă de va aduce, precum îi vor da, dzicea. Și mai multă vrème zăbăvii nedînd, o carte scrisără, în carea mai multe lațuri decît slove și mai multe sulețe și sule decît oxii și varii spre nevinovată viața Inorogului să găta, în carea acéstea să cuprindea⁵⁶⁸:

325

„Șoimul, ogarii, dulăii și coteii, Inorogului, slăvitului, sănătate! Iată, pre al vostru și al nostru priiatin cătră voi trimétem, carile cartea noastră dînd, alalte cîte din rost ar dzice credință să aibă, poftim, căci nu a lui, ce a noastre cuvinte îți aduce. Așijderea, în știre facem că de vréme ce tot dobitocul într-un gînd și într-o inimă pe Strutocamilă șie epitrop au ales și l-au priimit // și silloghismul Corbului neclătît și nedespărțit a fi, a tuturor zapisul și iscăliturile adeveresc. Rămîne lucrul ca și tu dintr-alte dobitoace răzlețit și rătăcit să nu fii, ce cu alalte într-un staul și într-o petrecere să te întorci; de care lucru, noi prietinéște a te sfătui îndrăznim și în frica ascunsului inimii spre binele și folosul vostru vă îndemnăm. Deci, de-ți va fi voia, precum și a noastră iaste și poftéște, din munți coborîndu-te, la locul unde și noi a vini putem, vino, ca acolea mai pre larg, față cătră față, voroavă a avea să putem. Nici alt gînd sau altă socoteală în gînd să-ți între, căci, pre numele cerescului Vultur și pre tăriii stelescului Leu, în tot adevărul ne giurăm că în inima noastră gînd rău și viclian nu iaste. Așé Vulturul cu blîndéte și Leul cu milă să ne fie, cît gîndim, vom sau facem ceva rău asupra voastră. Și cu acéstea cum mai curînd răspunsului să ne învrednicim rugăm”.

Într-acesta chip cartea scrisă și pecetluită în mîna Hameleonului o déderă, carile luînd-o, nu numai cu brîncele și cu labele, ce și cu coada și cu pîntecele tîriindu-să și urcîndu-să, la munte a să sui începui. Deci, după multe nevoi și nevoiețe, // dacă la locul unde Inorogul lăcuia agiunsă, cu cînești cucirituri și hulpești măgulituri înainte-i i să arătă: — „Bucură-te, domnul și izbăvitoriul meu”, dzicîndu-i. Inorogul: „De unde te luași jiganie dobitocită și dobitoc jigăniit, dzisă, și de iaste în gura ta véste de bucurie și în inima ta gînd de adevericîune, toate bune, adevărate și fericite sint”. Răspunsă Hameleonul: „Trăiască domnul meu milostiv într-ai mulți și buni și toată nepriiatina minte de ascuțită simceaoa cornului stăpînului meu nepătrunsă să nu scape și tot împotrivicul prav și pulbere supt talpele împăratului meu să să facă”. Și cu acéstea scoțînd cartea, cu multă plecăciune în mînă i-o déde. Inorogul, cartea dacă citi și célea ce într-însa să cuprindea dacă pre amăruntul înțaliasă, cătră Hameleon dzisă: „(Precum rana véche și adîncă pre lesne a să tîmădui, așé și încă mai mult neprieteșugul și vrăjmășia de mulți ani în curîndă vréme a să uita și de la inimă a să lepăda prea cu anevoie lucru iaste), însă (precum la rana rea și grea mehlemul și liacul de să și află, — că fără liac numai moartea la muritori iaste ⁵⁶⁹ — ce sîmnel grozav locul odănoară // betejit învață, așé și nepriiatinul vechiu și vrăjmaș, de s-ar și face priiatin, însă pătîmirile mai denainte trecute și simțite a faptei nepriiatinului pururea împungătoare și de pomenirea cu dosadă aducătoare rămîn). De care lucru, macar că doftoriaa boalei aceștia nenejdeuită iaste, însă de vréme ce întăi ei plecători spre pace și poftitori de prieteșug s-au arătat (nici pacea a goni a celui cu socoteală, nici în viață pizma a ținea și vrăjmășia a urma a înțeleptului lucru iaste), și macar că nici slovele credință, nici cuvintele adeverință a avea pot, însă (prostimea și hirișia inimii asupra adevărului stăruiță, adése și mai totdeauna ascunse și căptușite vicleșugurile și măguliturile isteșilor au biruit). De care lucru, prin carte mai mult ceva a scrie neavînd, din rost Șoimului de la mine sănătate îi vii pofti, și precum pofta ce poftéște de la noi învoită și priimită iaste îi vii spune, și precum după cuvîntul dat și giurămîntul legat m-am încredințat îl vii adeveri. Nedéjdea și izbînda pururea în dreptate puind (căci mai tare iaste singurătatea în dreptatea unuia decît toate taberile în strîmbătatea // a dzăci de mii de mii), și precum la locul prundului mă voi coborî îi vii

povesti; însă singur cu singur împreunare a avea poftesc (că dulăul rău nu giurat, ce așeși nici cu lanțuțe legate de aproape, credință nu are). Așijderea (nepriiatinul atuncea credință a avea trebuie, cînt(!) răul a face nici mîna îi dă, nici vrîmea îi slujeste). Pentru aceasta, dară, dulăii de la locul împreunării noastre să lipsască, și ales pentru împreunarea carea, cînd și unde vom să avem macar cum știre să nu aibă⁵⁷⁰. Iară tu, a méle cătră tine de bine faceri arătate pomenind, cuvîntul acesta mistuiaște și de cătră tot chipul îl acopere și-l tănuiaște”.

Atuncea Hamleonul, cu aspre blăstămi și strașnice giurămînturi a să blăstăma și a să giura începu și: „Pre viața mea, o, domnul meu, dzicea, și pre credința mea, de voi descoperi, de voi grăi sau din mîni, din cap și din ochi sămn de înștiințare de voi face, în cap urgie, în ochi orbie, în mîni ciungie să-mi vie; și roada gîndului meu cu amar, cu pelin și cu venin să mînc; viu Leul, viu Vulturul, căroră mă închin, că de ce m-am apucat, până la sfîrșit nu mă voi părăsi și domnului și stăpînului meu cu toată dreptatea, ori în ce și cît voiu putea, // a sluji nu mă voiu lenevi. Așijderea, despre Șoimu vreo grijă să nu porți, căci pre cît voroava și cuvîntul îi iaste de lămurit, pre atîta inima și sufletul încă mai curat și din toată imăciunea spălat îi iaste (că la omul întreg, cuvîntul icoana sufletului și fapta ascunsa a inimii coamoară(!) poartă). Eu, dară, după porunca de bine făcătorului și stăpînului meu, iată cum mai de curînd înapoi mă voi întoarce și toate ale tale neprețaluite cuvinte pre amăruntul Șoimului voi povesti și iarăși ce cuvînt de răspuns voi lua, fără nici un préget, la domnul meu milostiv îl voi aduce”.

Cu acéstea, după ce Hamleonul denaintea Inorogului ieși, pre cale mîrgînd, precum pașii, așe chitéle își muta, și precum piialea, așe gîndurile și mintea își vîrsta și-și schimba și singur cu sine, ni mai tare pașii mutînd, ni de învăluirea gîndurilor calea și călcătura-și uitînd, prin neștiință să oprii, și viclénele giurămînturi socotînd, într-acesta chip întorcea și le tilcuia (că precum stomahul rău din bune bucate venin și greutate dobîndeste, așe giurămîntul și cuvîntul drept în inima vicleană spre rău și spre vic//leșug să primeneste). „Pre viață și pre credință m-am giurat precum cătră cineva nu voi descoperi, însă gîndul inimii méle — adecă până cînd sau în dinții dulăilor îl voi înțapa, sau în falcile crocodilului îl voi îneca. În cale să-m iasă și în cap să-m vie roada gîndului meu; adecă pre lesne să-m vie și după poftă să mi să pliniască lucrul carile am început; că până gîndul nu-m voi dobîndi, de nevoie nu mă voi părăsi. În toate cu dreptate domnului meu să slujesc m-am giurat, însă într-această dată adevărat domnul și stăpînul meu crocodilul iaste, într-a căruia robie cădzînd, cu preț tăiat m-au slobodzit și dintr-a sa bunăvoie viață și dzile mi-au dăruit și, până prețul îi voi plăti, de la mine sfîntă parolă⁵⁷¹ au luat. Deci altul mai bun, mai plăcut și mai primit preț decît Inorogul, altul să fie nu pociu socoti, și așe iaste. Iară cît pentru a Vulturului și a Leului viață iaste, puțină grijă port, căci și puțin de mine să atinge, mai vîrtos (că giurămîntul carile pre a altora viață stăruit stă, cu chipurile carile de dobitoace și de pasiri în ceriu a fi astronomii adeveresc să asamănă)”⁵⁷².

Hameleonul în cale ca acéstea mîrgînd și blojorînd la Șoim // sosi, căruia după obicéiu închinîndu-să: „Bucură-te, și iarăși bucură-te, îi dzisă, căci toate după voie și a marelui tău suflet poftă curg și mai mult cu lungimea voroavii vrîme în deșert să nu triacă, glas de bucurie și cuvînt de veselie în scurt să-ți povestesc (că proimiul lung la voroava scurtă ca capul porcului la trupul rații să potriveste). Pre nepriiatin cu buni chedzi la mînă țî-l aduc; după cuvinte s-au lăsat, viclénelor giurămînturi s-au încredințat și la prundiș în marginea apii să

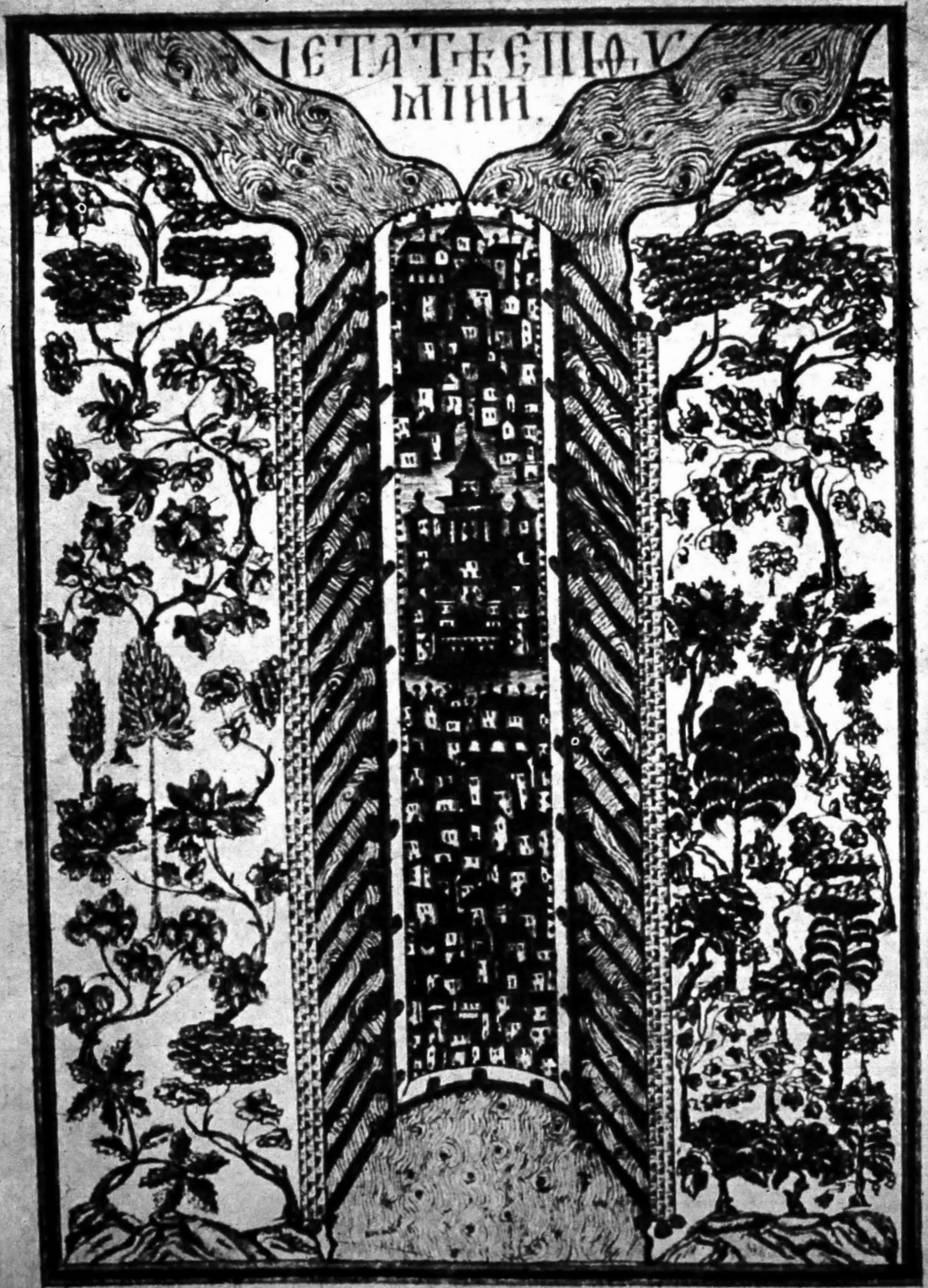
333

să coboară, fără nici un prepus, s-au înșelat. Acmu, dară, sentința și învățătura moșilor și strămoșilor tăi pomeneste⁵⁷³ (că sfârșitul neprietiniii izbînda asupra asupra (!) nepriiatinului iaste. Iară mijlocile, cum, cu ce și cînd, nu să ciarcă). Deci acmu vrême gășind și mijlocul prin giurămînt aflînd, mai multe nu cugeta, ce cum mai curînd unde și cînd va fi împreunarea cuvînt și poruncă îm dă, ca fără zăbavă cumplitului vrăjmaș așternut spre somnul vécinic să-i aștern și acoperemînt de odihnă nedeșteptată cu un cias mai înainte să-i gătesc. Însă Inorogul aceasta au cerșut, ca dulăii, ogarii și alalți cotei la locul împreunării să nu să afle // ce singur numai cu singur împreunare să aibă. La care lucru, cu proasta mea socotială sfātuiesc după pofta și cêrerea lui să faci, ca nu cumva, de departe mirosul dulăilor adulmăcînd, de vicleșug să-și prepuie, și de la strîmptoare neieșind, la prundiș nu să va coborî. Iară la prundiș coborîndu-să, de ciia mai multă grijă nu purta, căci eu, sluga ta, cu toată nevoița grijea slujbii aceștiia voi avea, și ori în ce chip ar fi (după cum să dzice dzicătoarea) voi afla ac de cojocul lui”⁵⁷⁴.

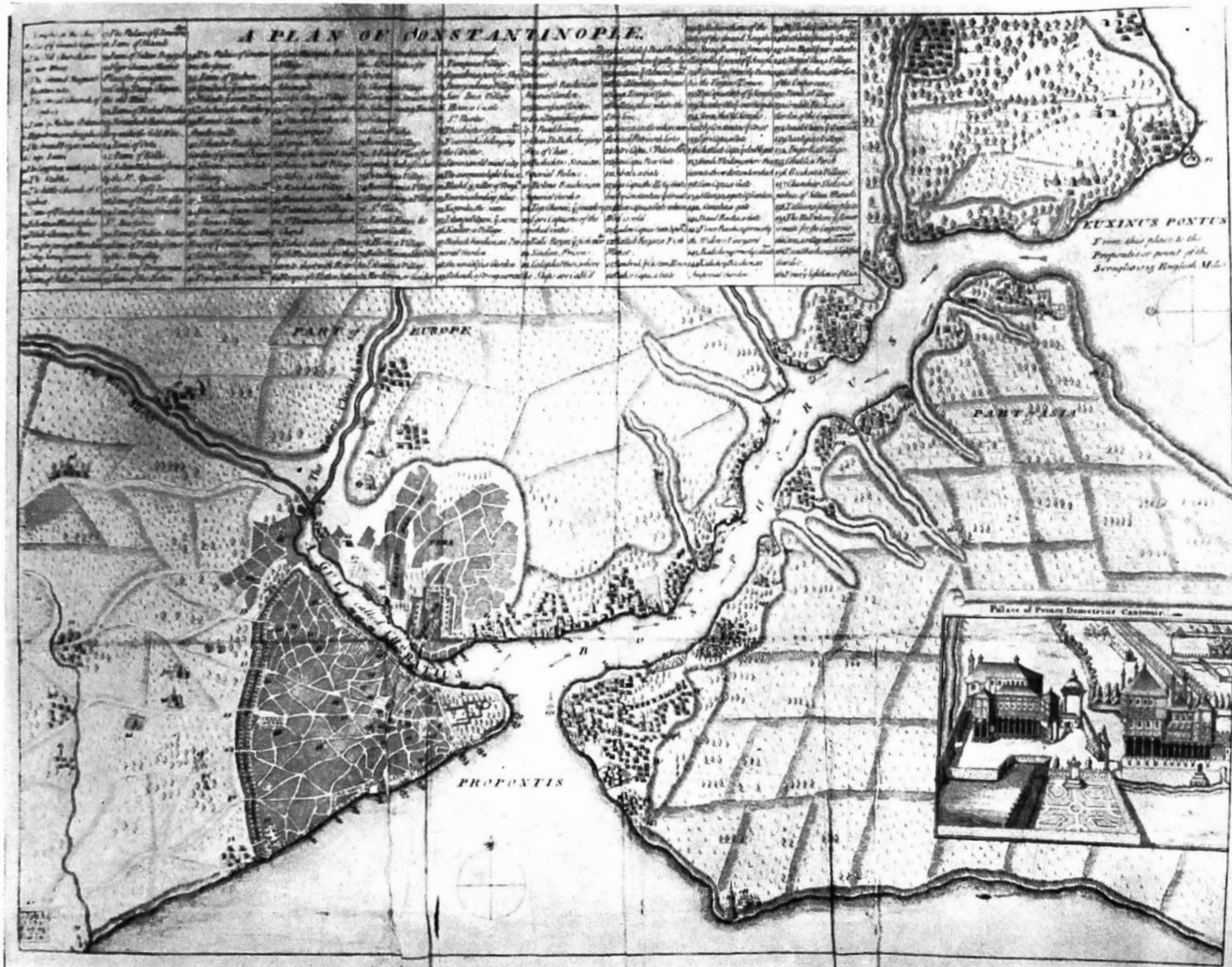
334

Soimul, chipul înșelăciunii ce făcea și mărimea fărălegii ce isprăviia de a doa oară socotind și răzchitind⁵⁷⁵, așijderea dreaptă și curată inima Inorogului vădzind, gîndul într-alt chip începu a i să pleca (că ce răutate nu abate bunătatea? Și ce strîmbătate nu biruiaște dreptatea?). Și macar că cu nestîmpărată vrăjmășie într-acela chip îl gonii și nepărăsit de atîta vrême îl întirîia, însă în sine socoti că acel fêli de scărândăvicioasă vînătoare preste toată fărădelêgea covîrșește, și așé, primejdiile dintr-îmbe părțile în cumpăna dréptii socotêle cumpănind, spurcata aceasta faptă decît frica, carea despre partea monarhiilor purta, // mai grea a fi află, și batgiocura isteciunii viclêne decît lauda carea socotiia că cu prinsoarea Inorogului își va agonisi cu multul mai mare și mai neștiarsă a fi cunoscu. De care lucru, dzic unii (precum mai pre urmă de la Bîtlan cuvîntul au ieșit), cătră Hameleon într-acesta chip să fie grăit: „Eu, pentru slujba carea până acmu ai făcut, foarte îți mulțemăsc, iară de acmu carea să faci te făgăduiești să știi că nu o priimăsc, și mai cu de-adins aceasta a ști și să cade (că vredniciia, macară și la nepriiatin ar fi, pururea lăudată iaste) așijderea (precum prieteșugul, așé neprieteșugul hotarăle și ténchiurile sale are, pre carile cel următoriu cinstii și vrednicii[i] a le sări și a le covîrși nu i să cade). Noi cu toții, macar că sfatul dintăi, carile asupra Inorogului am făcut, pre réle și fără de lége temelii au fost aședzat (de vrême ce supt poala giurămîntului adeverinții idolul minciunii vicleșugului a acoperi nevoiam). Însă atuncea din sfatul pus nu ni-am fi clătît, cînd în răspunsurile lui împotrîvă vicleșug și neprietiniască necredință am fi cunoscut. Așijderea, în multe chipuri cuvintele de ș-ar fi împleticit // și giurămînturile noastre în multe fêliuri de-ar fi ispitit, din cuvînt în cuvînt și din răspuns în răspuns, voroava spre altă cale a abate am fi putut. Căriia cu vrême și altă tîlcuire pre lesne s-ar fi putut da; dară acmu, cu prostimea, cu dreptatea și cu credința carea au arătat și în giurămînturile noastre fără nici un prepus lăsîndu-să și încredințîndu-să, toată apărarea și șuvăiala s-au rădicat. De care lucru, nu numai pofta neprietinească, ce și frica ceriască de socotit iaste (căci hotarul nepriiatinilor iaste ca cu oarbă pofta izbîndii din pravila dreptății și hotarăle cinstii sale să nu iasă). Așijderea (toată izbînda adevărată asupra nepriiatinului împreună cu biruința și lauda ciarcă. Iară cînd din izbîndă hulă să naște și ocaară (!), atuncea izbînda adevărată să agonisêște, iară cinstea și slava numelui să piiarde și să ocărăște)⁵⁷⁶. Așijderea (izbînda numai atuncea titlul biruinții a agonisi poate, cînd ca un nepriiatin pre nepriiatin nepriiatinêște biruiaște, iară nu cînd ca un priiatin viclian pre nepriiatinul drept prietinêște viclenêște, carea atuncea spurcată viclenie, iară nu curată biruință

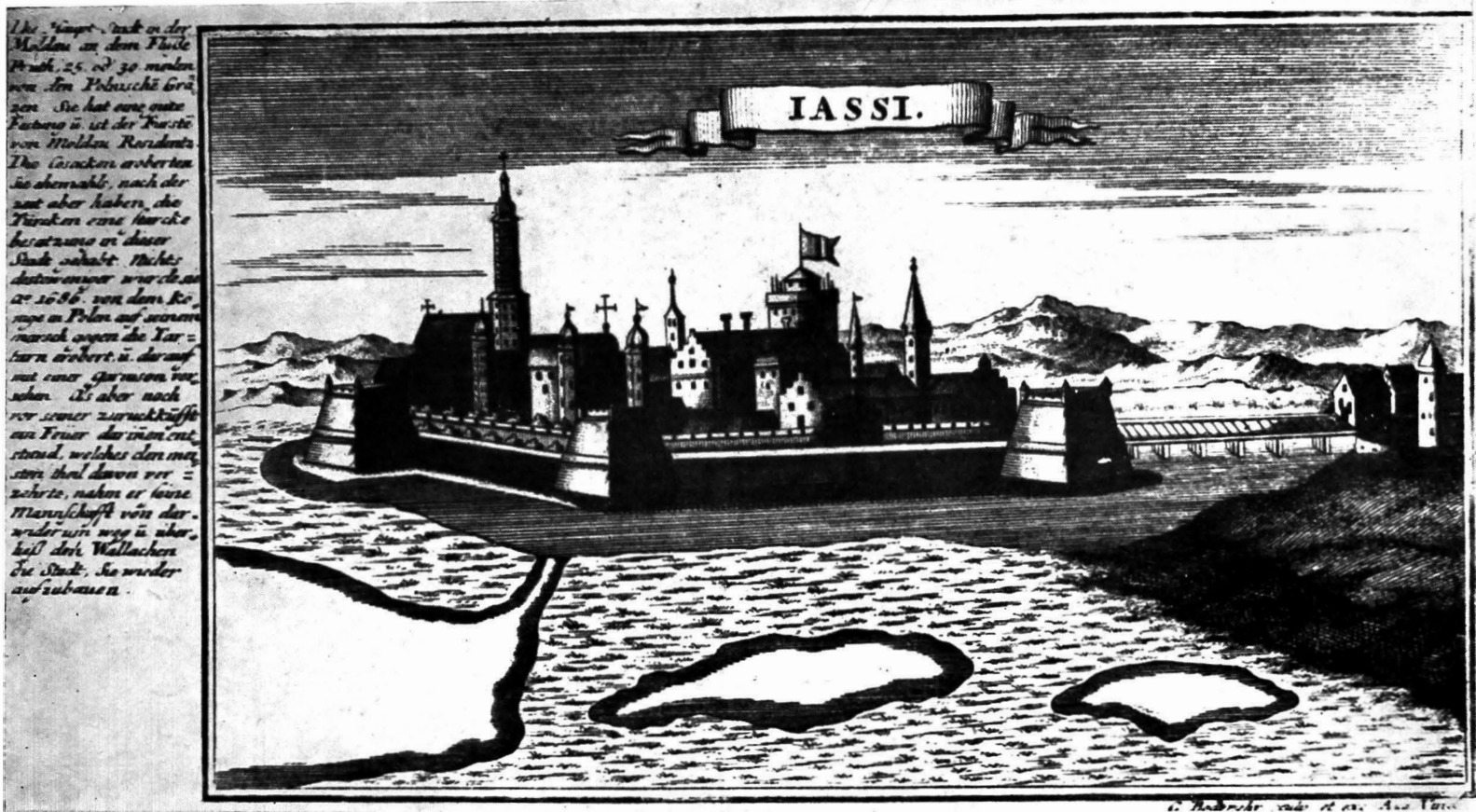
335

Cetatea Epithimii. Desen de Dimitrie Cantemir în Istoria ieroglică, p. 1
(Arhiva centrală de stat a U.R.S.S. de acte vechi, Moscova, fondul 181, kn. 1419)

Planul Constantinopolului, de Dimitrie Cantemir,
 în *The History of the Growth and Decay of the Othoman Empire*, I, London, 1734 (Biblioteca Academiei R. S. România)

Die Haupt- und in der
 Moldau an dem Flusse
 Pruth, 25. od 30 meilen
 von dem Kobouchi Gra-
 ven Sie hat eine gute
 Feste u. ist der Fürst
 von Moldau Resident
 Die Türken eroberten
 sie ehemahl, nach der
 zeit aber haben die
 Türken eine feste
 besatzung in dieser
 Stadt gehabt. Nichts
 desto weniger wurde sie
 im 1686. von dem Kö-
 nig in Polen auf seinen
 marsch gegen die Tar-
 taren erobert. u. darauf
 mit einer garnison von
 polen besetzt. Es aber nach
 der zeit zurückkäufft
 ein Fürst der inen ent-
 rindt, welches den me-
 sten theil davon vor-
 zehrte, nahm er seine
 manschafft von der
 wider ihn weg u. über-
 kehl die Wallachen
 die Stadt, sie wieder
 aufzubauen.

Iași la sfârșitul secolului al XVII-lea.

Gravură contemporană, în Paul Ricaut, *Die Neu-eröffnete Ottomanische Pforte... Vortsetzung*, Augspurg, 1701, p. 355 (Biblioteca Academiei R. S. România)

București la începutul secolului al XVIII-lea.

Gravură contemporană, în *Vorstellung des höchstbeglückten zweiten Feldzug auss dem Hungarisch und Venezianischen Kriegs-Theatro*, Leipzig, 1717
(Biblioteca Academiei R. S. România. Cabinetul de stampe)

să numește și // iaste). De care luc[ru] (céle o dată rău și fără socoteală sfătuite fără nici o rușine spre bine și spre socoteală trebuiesc clătite și prefăcute). Deci, până unde sorocul împreunării noastre va fi, duhurile neprietinești a potoli și afară din tot punctul vicleșugului unul cu altul împreunare a avea am socotit. Iară după voroavele sfirșite, vreun legămînt de prieteșug între noi a să alcătui neputîndu-să, atuncea iarăși la punctul ce eram ne vom întoarce, și el ale sale, iară noi ale noastre vom căuta”.

Cătră carile Hamelonul, adăogînd veninul a-și vărsa, dzisă: „între nepriatini pravila aceasta carea ai pomenit adevărată iaste și cuvintele și socotélele acéste cînsteșe și lăudate sint. Însă și altă pravilă să află, cu carea cineva slujindu-să și pre nepriiatinul său a birui poate și pre urmă toată întinarea și imăciunea hulii își spală și-și scoate. Tēnchiul alergării nepriiatinului până acolo iaste, până unde pre nepriiatinul său biruiaște, și biruința luînd, de ciia, să odihnēște. Deci, sau a birui, sau a să birui tîmplarea neprietinească iaste, iară peristasurile a să cerca supt pravilă nu cade (că precum în războaiele de obște hotar sabiii, suliții sau sigeții nu să pune, // ce oricare armă mai pre lesne ar sluji, cu acéia pre nepriiatin a lovi, a răni și a omori slobodzenie iaste). Așijderea, nici hotar iaste pus cînd și unde spre nepriiatin a năvăli, ce cînd vrémea slujéște și unde locul spre lesnire să socotéște. Într-acesta chip sint și mijlocele carile fără armă sau fără alt chip de mihanie, adecă prin chipul prieteșugului, prin dulciața cuvîntului, prin vîrtoasă și pătrundzitoare sula aurului, prin zugrăvită plecarea capului și în cea mai de pre urmă prin frumos meștersugul giurămîntului, pre nepriiatin supt legăturile izbîndzii și în obedzile biruinții a aduce pozvolenie să dă. Că toate mai sus pomenitele pravile numai în bătaia monamahiii (!) a sluji pot și a să păzi trebuiesc”⁵⁷⁷.

Cătră carile Șoimul, răspundzind, dzisă: „Acéstea, precum dzici, așé ar fi; cînd cu gînd și cu cuvînt aiavea neprietinesc asupra ni-ar vini, sau împotrivă i-am méрге. Iară acmu noi, chemîndu-l în numele păcii, cum vom lucra lucrul vrăjbii? Și cînd în vînătoare de obște l-am încungiura, atuncea nici colții s-ar opri, nici unghile s-ar apăra, ce carile mai întăi ar putea, acela mai tare l-ar spintica. Deci acéstea, într-această dată, precum din gură, așé // din inimă părăsite și lepădate trebuie, și altă zăbavă mai mult nefăcînd, cum mai de curînd sirguiaște și Inorogului, după ce de la mine închinăciune cu plecăciune îi vii da, precum mîne în marginea apii, la prundiș, iaste să ne împreunăm, îi spune, căci acolo prietenéște îl voi aștepta. Așijderea, precum pre alalți tovarăși (în carii prepus de vicleșug are) de lîngă mine i-am depărtat și altă ceva grijă împotrivnică să nu poarte îl înștiințadză (căci cuvîntul de credință în mijlocul neprietiniii cînstea și mărima decît în mijlocul prietiniii mai mult și mai tare își arată)”.

Hamelonul, de acolea ieșind, în sine și cu sine a chiti și în reaoa-și minte ca acéstea a învălui și a prăvăli începu (că precum lumina soarelui la ochii bolnavi întunecare, așé cuvîntul de linește la inima săltătoare tulburare aduce). „Oare ce poate fi această nestătătoare și de ieri până astăzi într-altă socoteală mutată mintea Șoimului? Că de pre a voroavelor sémne, carile aiavea îm arătă, ostenința mea în zădar și nevoința în dar îm va ieși. Eu socotiiam că toată greutatea lucrului în coborîrea Inorogului la locul prundului stăruiaște, care lucru prin multe // ale méle crunte sudori iaste să să săvîrșască. Iară după pogorîrea lui lucrul gata și săvîrșit țineam, a căruia mulțemită și plată, după célea multe și mari giuruință ce-m făcea, fără prepus așteptam. Apoi, nedéjdea înduplecîndu-mi, dziceam că, din colții dulăi-

lor de va cumva scăpa, din fălcile crocodilului nici cu un mijloc nu să va mîntui. Și așé, sau despre o parte, sau despre alta, rămasul bărbatului cu trîntitura muierilor tot voi dobîndi și gîndul meu început tot voi isprăvi. Iară acmu cunosc că Șoimul, poate fi, din școala fizicăi în școala ithicăi au întrat, ca cum toată viața în canoane ș-ar fi învățat și toată hrana cu dreptate ș-ar fi aflat. Care lucru, precum de firea Șoimului departe să fie cine poate să nu știe? Ce sau pre cela carile pre această slujbă l-au trimis vielenind, pre vécinicul nepriiatin la mîină să puie nu va, sau vâdzind că cu mîina mea lucru greu și de laudă vrédnic ca acesta să isprăvește, mie îm pizmuiaște⁵⁷⁸ (că pizmătariul pentru ca cinstea altuia să nu să adaogă șie scădere și ocară a priimi obiciuit iaste). Ce de vréme ce Șoimul mintea pistriciunii pénelor își asămă-

340

nă, și eu slujba în fața pieii îm voi întoarce, nici după socoteala cui//va firea îm voi schimba, ce precum până acmu, așé și de acmu fêțele și știu, și pociu a mi le schimba”.

Acéstea el prin budze bolborăind și toate răutățile în inimă fierbînd și zămintind întăi la dulăi, la ogari și la cotei alergă și toată pocitaniia cea ascunsă de-a fir a păr le povesti. Adecă precum Inorogul la împreunare să vie cuvînt au dat și precum împreunarea lui cu Șoimul preste știința altor tovarăși să fie, care lucru Șoimul fără nici o îndoință au priimit. Așijderea, precum Șoimul sfatul cel bun de folos și de obște ș-au mutat și pre Inorog din legăturile gata, nebetejit și nedodeit va să-l sloboadză. Într-alt chip de ar face, mare scădere cinstei și ocară numelui socotindu-și. De ciia, minciuna cu multe împuțicioasă flori îmbodobind(!), dzicea, precum Șoimul să fie dzis, precum unghile și pintinii lui pe cornul Inorogului a să pune nici îndrăznesc, nici harnice sint, nici el organul răutății și ciniia⁵⁷⁹ vicleșugului a să face firea-i priiméște, ce numai cu bine și cu prieteșug cu dînsul ceva a face de va putea, în tot chipul va ispiti. Iară amintrilea, la rău și la vicleșug, macar cum nu să va amesteca și curate să fie unghile lui de singele nevino//vat. „Deci acmu de iaste și a voastră socoteală, într-acesta chip și cu toții împreună mintea despre folos spre stricăciune de v-ați mutat, să știu și eu, ca nu mai mult în deșert ostenințele să-m cheltuiesc. Iară de cunoașteți sau vă prepuneți ca vreun vicleșug în mintea Șoimului să fie întrat (spre carea nu puține și mici sint sémnele, carile cu urechile li-am audzit și într-adevăr cu gura și cu inima le mărturisesc), cuvîntul carile voi povesti (căci tăinuirea lucrului scripțel corăbii iaste) și chipul meșterșugului în ascunsul inimii voastre ascundeți, cu carile foarte pre lesne și preste a Șoimului știință la sfîrșit a-l aduce viți putea. Cu care mijloc de la Vurtur(!) și de la Corb toată mulțemita și plata singuri voi luînd, Șoimul, de dar și laudă ca aceasta lipsit și ca un necunoscătoriu binelui și folosului, singur de sine pedepsit va rămînea, și pentru căci asupra nepriiatinului milostivire și dreptate arătînd și giurămîntul nebetejit țîind, mare căială în urmă și fără folos va simți (că decît giurămîntul, mai bun meșterșug și mai tare măiestrie și mai tăinuită vielenie spre amăgiala cuiva a să da nu poate).

341

342

Așijderea că oricînd ce iaste adevărat de s-ar grăi și ce iaste // drept totdeauna de la toți de s-ar face și s-ar ținea, nici în lume vrajbă a să scorni, nici asupra nepriiatinului a să izbîndi s-ar putea”.

De acéstea dulăii audzind, nu în puținéle chitéle, nici în iușoare socotéle intrară. Întăi, pentru așé în grabă mutarea sfatului, a doa, pentru mai aiavea prepusul vicleșugului, a triia, că cu mijlocele ce începuse, lucrul de nu vor scoate la cap, altă nedéjde toată încă de demult să curmase; a patra, că cevași macară preste voia și știința Șoimului a face nu puțină siala avea, de vréme ce toată slobodzeniia lui era dată și cu toții supt a lui poruncă a fi poruncă avea. Iară în cea mai de pre urmă, socotiră, macar și peste a Șoimului voie, lucrul de vor putea isprăvi socotiia,

pentru slujba făcută, Șoimul înaintea monarhilor orice pentru dînșii împotriva ar dzice în samă nu-i vor ținea, căci mai mare sfîrșitul slujbei decît chipul greșelii a fi înțelegea. Și așé, după cîtăva a chitélelor scuturare, sentenția aliasără, ca ori cu cé (!) mijlor (!) ar putea fi, numai Inorogul la mînă să vie. Pentru care aședzimînt între dînșii mare și vîrtos legămînt de giurămînt pusără, ca de lucrul ce să va lucra în viață Șoimul știre să nu aibă (o, minunea mare, giurămîntul // a călca călcătorii de giurămînt să giură) și mai cu de-adins chipul vicleniii aceștia mai suptire și mai frumos a fi îl socotiră, adecă supt titlul altuia răutatea lor să scrie și, cum să dzice prostul cuvînt, cu cléștele jăratecul să ție și cu mîna altuia șerpele din bortă să scoată; și ca cum ei neatinși și neștiutori lucrului acestuia ar fi să să aréte, de vréme ce tot prepusul Inorogului asupra Șoimului va cădea. Și așé, ca cum calului fără zăbală pintini ar da, răutății Hameleonului voie și slobodzenie déderă, ca nici o cale nestroșită și nici o piatră neclătită să nu lasă, până dreptatea Inorogului în silța strîmbătății lor ar băga⁵⁸⁰.

Hameleonul, lătrăturile și behăiturile dulăilor cu mare dragoste ascultînd, după porunca ce-i déderă, voios de la dînșii ieși. De unde iarăși la Șoim să să întoarcă vrînd (ca cîte întăi îi cîntase acmu să i le descînte), în cale pre Bîtlan tumpină⁵⁸¹ (cu a căruia pîră Vidra din săboare să izgonisă). Carile, pre Hameleon de unde vine întrebînd, el precum acmu de la vreun loc așé însămnat nu vine răspunsă: „Ce mai dineaoare de la Inorog am vinit, dzice, carile mîne cu Șoimul împreunare va să aibă și, de nu l-aș fi eu cu multe și vîrtoase giurămînturi încredințat, // pre cărțile și giurămînturile Șoimului nicicum nu s-ar fi lăsat. Ce acmu eu, ca un bun priiatin și dreaptă slugă, la mijlocul trébiei aceștia m-am pus, însă nu puțină frică duc ca nu cumva vînătorii, giurămîntul călcînd, vreun vicleșug Inorogului să facă, și apoi ocară și pedeapsa sufletului meu unde să va duce? și obrazul în lume cum îm voi mai arăta?”

Acest fél de semințe de minciuni întăi cătră Bîtlan sămăna, carile mai pre urmă în ivala a toată lumea era să răzsaie, și într-un chip ca cum pentru cinstea numelui grijă ar purta să arăta; iară mai într-adevăr era că, de nu ș-ar fi deșchis gura și nu numai limba cea lungă și așéși și mașile cătră cineva de nu ș-ar fi scos, de cuvîntul ascuns ce știa înfîindu-să, îi părea că ca căpușile va crăpa (că rar minciunos nelăudăros și mai rar falnicul tainic să află). Apoi și el pe Bîtlan întrebă: „Dară tu unde mergi?” El dzisă: „Și eu cătră Șoim mărg, de vréme ce și eu, acmu de curînd cu porunca Corbului trimis fiind, ca pentru paza la strîmptorile gîrlelor să fiu, am vinit”. Hameleonul dzisă: „De vréme ce la Șoimu vii să mergi, te rog, cătră dînsul ceva din cuvintele méle să nu pomenești, căci singur poruncă mi-au dat ca lucrul acesta tăinuit și de cătră toți acoperit // să-l țiuu”.

Căința descoperirii cuvîntului pre Hameleon apăsînd, cătră Bîtlan adăogea dzicînd, că încă de demult bun și deplin priiatin știindu-l, lucru ca acesta i-au arătat, nici un prepus avînd că nu-l va putea tăinui (că precum curvariul după stîmpărarea poftei în focul căialii arde, așé netainicul după slobodzirea cuvîntului în prepusul descoperirii să chinuiaște).

Bîtlanul dzisă: „Pentru aceasta nu despre mine, ce despre tine grijă poartă și pasă unde îți iaste a mérge”.

De ciia Hameleonul la Șoim viind, într-acesta chip îi vorovi: „Eu eram, după porunca ta, întins la Inorog să mă duc, ce un lucru în minte viindu-m, de la mijlocul căii iarăși m-am întors. Dzik, dară, că de vréme ce așé cinsteș și cu cale a fi

346

ai socotit, ca nu ce pofta poruncéște, ce ce dreptatea poftéște să faci și giurămîntul dat nebetejit să ții. Aceasta în grijă să-ți fie, ca nu cumva vreunul din dulăi, aproape de prundiș aflîndu-să, mirosul Inorogului să adulmece, și ei gîndul tău cel drept și sfatul cel de astăzi neștiind, să nu cumva ceva, după sfatul cel de ieri, prin neștiință să lucrédze și fără veste Inorogului vreo stricăciune să aducă; și nu numai căci eu cinstea și credința îmi pierd (că de cel fără folos puțină grijă să poartă), ce încă mai mult de tine ocară // să va atinge, de carea nici cu toată apa oceanelor a te spăla nu vii putea (că ocară descoperită cu pelița arapului asemenea iaste, carea a să înălbi nicicum nu știe)”⁵⁸².

Șoimul, știind precum dulăii ceva din capul lor a face nu pot, nici preste voia lui ceva a lucra îndrăznesc, Hameleonului dzisă: „Pentru acesta lucru tu în samă nu băga, căci dulăii până unde pot alerga eu știu”.

347

Hameleonul urmele minciunii și pașii vicleșugului într-acesta chip împletecîndu-și (ca cînd s-ar tîmpla cineva urma a-i lua, la vreo cale a o scoate să nu poată). De ciia, într-un suflet la crocodil alergă, cătră carile, cu multe féliuri de schimbate și schimosite cucirituri: „Bucură-te, domnul și crățătoriu meu, dzisă. Veste bună de pradă bișugoasă și vînătoare sățioasă eu, nerăscompărat robul tău, să-ți vestesc am vinit, și domnul meu milostiv adevărat să știe că mîine dimineață Inorogul, jiganiia cea vestită și de colții a tuturor dulăilor așé mult dorită, din munții înalți la prundișul apii iaste să să pogoară. Unde despre strîmptorile poticilor, pentru ca înapoi a da să nu mai poată, toți cîinii și dulăii păzitori sint. Deci ei, precum să-l goniască, // îl vor goni, dară precum să-l agiungă nu-l vor putea, robul tău foarte bine știe. Ce Inorogul, iarăși altă cale deșchisă neavînd și din dos acmu de cîini încungiurat simțindu-să, până mai pre urmă înotatului bizuindu-să, în apă va să să arunce (că primejdiiia cît de grea, însă pre mîne viitoare, decît cea cît cea cît (!) de iușoară însă denaintea ochilor stătătoare mai iușoară să pare). Deci el în apă cădzind, nu picioare de înotat, ce așéși aripi de zburat de ar avea, denaintea iușimii domnului meu, precum a scăpa nu va putea, adevărat sint. Și iată eu, fără altă zăbavă, la Inorog în munte mă voi sui și ciasul vremii coborîrii lui însămnînd, fără préget știre îți voi da; numai de pre aicea nu te depărta, ca în vrémea trebuitoare fără zăbavă să te pociu afla (că punctul vremii trebuitoare la a lucrului isprăvire ca măsura căldurii focului la vărsarea jmațului iaste)”⁵⁸³.

Crocodilul, de vînatul ce-i făgădui foarte veselindu-să din toată inima, cartea de iertat precum îi va da i să giurui, însă cuvintele în deșert să nu-i cumva iasă, foarte îl înțeți.

348

Hameleonul iarăși cu mari giurămînturi să afurisiia, precum minciună din gura lui nu iase, ce toate precum sint, așé i le povestéște. // (Că făcătorii răului, cînd mulți într-un gînd asupra unii răutăți să află, unul pre altul a nu amăgi obițuiți sint, ca nu cumva ca nu cumva (!) cu vicleșugul mic fărălégea mare a isprăvi din mîna să piardă.)

Așé dară, și într-acesta chip Hameleonul după ce cît putu cătră toți minciunile fiarsă, coapsă, sără, pipără, înghiți și borî, într-un duh la locul unde Inorogul să afla alergă, căruia, după politicescul obicéiu închinîndu-să și toată fericirea rugîndu-i și menindu-i, dzisă: „După porunca domnului și crățătoriu meu, toate li-am plinit și încă cîte vechiul prieteșug și adevărata dragoste poftéște și preste poruncă céle cădzute am adaos, de vréme ce cîte spre folosul și binele tău cătră Șoimu am grăit și am întărit, a le povesti, nici început au, nici săvîrșit (o, bat-o urgiia ceriască,

jiganie vicleană, cît de peștriș și de vârgat grăiaște). Ce în scurt (precum să dzice cuvîntul că gura carea singură pre sine să laudă pute)⁵⁸⁴, cum am chivernisit și cum am silit a chivernisi și lucrurile împreunării a tocmi, mai mult a mă lăuda nu mi să cade, de vréme ce sara va arăta împreunarea și dimineața a lucrului răzsunarea, căci toate, după poftă și după // voie, vor ieși (caută chipul voroavii a viclénii jigăanii, că să asămănă unor icoane carile mutîndu-să din loc i să schimbă fața).⁵⁸⁵ Căci mijlocele ce prepus aveai din mijloc li-am rădicat, pre dulăi și de știință și de loc departe i-am depărtat, ochiul cu rău căutătoriu de tot l-am astupat, pre unde măiestrii și silțe întinse au fost li-am stricat și li-am fărîmat, toată piadeca din cîrare și piatra poticnélii din cale am mutat, amînduror inimile spre priimirea dragostei am gătat și toată surceaoa supt focul începăturii și toată ciraoa pre jăratecul săvîrșirii am pus și am suppus; una au rămas și acéia foarte pre lesne, adecă oricînd ați vrea, atuncea împreunare a avea să puteți. Deci, cît despre partea Șoimului iaste, eu, robul tău, ațita i-am uns sufletul și i-am muiat inima, cît cu mare dor și cu nespusă poftă, nesățioasei privélii străluminatii tale fêțe a să împreuna și cu dulcele și mîngăioase voroavelor tale a să învrednici așaptă⁷⁵⁸⁶.

Inorogul, macar că nu așé credzute giurămînturile, neprepuse cuvintele și neprimejduioase împreunările avea (că în inima neprietiniască care prepus nu încapē? Și gîndul vrăjmășesc ce lucru // împotrivă nu scornéște?), însă întăi dreptății bizuindu-să (căci ascunsul inimii sale de pricina vrăjbii curat a fi chiar știia). Apoi o parte a socotélii evghenii Șoimului dînd (căci niamul vechiu și cel de bună rudă după a minții întregiune péte și și imăciuni de ocară noăă cu nevoia priiméște)⁵⁸⁷. Că Șoimul acela din neamul său persiesc era, carii decît cești evropești cu multul mai buni sint (însă bunătatea Șoimului în vrăjmășie și în iuțime de nu să va lua). De care lucru, socotia că în numele vechiu poreclă noăă și în niamul cinstit hulă ocărită nu va sufferi. Și așé, cătră Hameleon cuvînt déde, precum în desară la prundiș să va coborî.

Hameleonul, răspuns ca acesta luînd, vésel înapoi să întoarsă, de unde întăi la crocodil mărghînd, întăi lui de într-acea sară vinirea Inorogului știre îi déde: pre unde iaste să între și pre unde iaste să iasă îi arătă; unde trebuie să păzască și vrémea înturnării lui cum să pîndească foarte bine și de toate pre amănuntul îl învătă.

De acolo apoi la ogari, la cotei și la alalți spurcați dulăi să dusă, cărora așijderea plinirea bucurii și vinirea vînatului le povesti. După acéia și mai pre urmă la Șoim vini, că//ruia, ca și celoralalți, de adunarea în desară îi spusă. Încă iarăși căpacul minciunii deasupra tingirii vicleșugului adăogînd, chip de mare rugăminte cătră Șoim arăta și pre toți dumnădzăii îl giura să nu cumva sfîrșitul împreunării bune în capul începăturii réle să iasă, și el în chipul măiestrii răutății să cadă; și altele multe cătră acéstea dicăind și în uscat înghițînd, cuvinte căptușite îngăima și téic de curméie lega⁵⁸⁸.

Acéstea într-acesta chip fățarnica lighioaie în oala fărălegii dzama nedumnădzăirii cu lingura vrăjmășiii zămintînd și vînturînd, ca cum slujba ar fi plinit, de la Șoim voie și iertăciune își ceru, ca într-acea sară la culcușul său spre odihnă să să ducă, arătînd că, de multe alergări și zbciumări, de tot ostinită și obosită iaste; însă și aceasta pre mai mare a vicleșugului căptușală o făcea, pentru ca în dzua ce va luci peste noapte ce va să să nască știind, obraz încă mai obraznic a avea să poată, adecă precum el de multă trudă biruit fiind, somnului ca morții au fost dat

și de faptele carile peste noapte s-au tîmplat ca cum știre n-ar fi avut⁵⁸⁹ (că precum multe dzua descopere, așe mai multe noaptea acopere, socotiia). //

352

Și așe, Hameleonul de la Șoim ieșind, dormire fără dormire să dormitédze și somn fără somn să somnédze la stratul culcușului său să dusă. (O, mai bine în véci să fie murit decît dormire ca aceasta să fie dormit! O, mai bine mort să să fie sculat decît somn ca acesta să fie somnat! O, mai bine într-o față și acéia în pîiatră să să fie întors decît așe în multe féliuri de stricăciune și fără folos! O, faptă spurcată și lucru scîrnav! O, batgiocură de batgiocurit și ocară de ocărît, vino, dintele șérpelui, aliargă, coada scorpiii, și adevărul mărturisîți de să află la voi vinin și toapsăc ca acesta ca carile supt limba Hameleonului din fire izvoréște, din meșterșug să înmulțéște și spre băutura la inimă curașilor să dospéște (!) și să mestéște — că otrava limbii, pre tot toapsăcul cît de vrăjmaș, a toată jiganiia cît de cumplită cu multul covîrșéște —. Măsură-te, minciună, și vedzi minciună decît toată minciuna mai mare! Cumpănéște-te, vicleșug, și cunoaște vicleșug mai greu decît tot vicleșugul. Tîrîiaște-te, boală, și simți boală mai lîngedă decît toată boala! Sai, moarte, și gustă moarte mai amară // și mai omărîtoare decît toată moartea! Spune, răutate, de iaste în tine răutate de rea cît aceasta răutate! O, răutate, răutate, de trii ori răutate și iar răutate.)

353

Deci Hameleonul, după ce dulăilor amuțăturile și năvrăpîturile pre cît mai mult putu întărtă, pre Crocodil pre cît mai rău și mai vrăjmaș știu îl ațiță și toate céle spre vicleșugul și scădérea Inorogului, pre cît prin mînă îi vini, gîndi, grăi, lipi, dezlipi, aședză, făcu și isprăvi, peste noapte în loc de somn cu răutatea, singur șie, nu numai ochii și tot trupul își acoperi, ce încă și inima și sufletul cu gréle întunérece peste tot căptușindu-și își ponegri, de unde sunetul tîmpenii de cu sară lovit, a doa dzi ca preste vali răzsunate, glasul dimpotrivă din cias în cias audzi, cu séte aștepta⁵⁹⁰. //

PARTEA A ȘÉSEA

Inorogul și dreptății bizuit, și datului cuvînt și giurămînt sprijenit fiind, după ce cea de obște făclie lumina supt umbre își duce și fața pămîntului cu brîul întunérecului să încinge, din vîrvul munților la locul locul(!) numit în prundiș să coborî, unde nu după multă vréme și Șoimul viind, cu cinste și cu plecăciune îi déde închinăciune; cătr-aceasta // cădute țeremonii și cinsteșe plecăciuni, precum din chipul dinafară, așé din sufletul dinluntru arătînd, tînd pe sine norocit, tînd ciasul împreunării fericit și de buni chedzi numiia, de vréme ce de împreunare dorită ca aceasta și de pofta spre carea de multă vréme inima îi sălta, lipsit și neînvrednicit n-au rămas. Așijderea, tuturor cereștilor mulțemită făcea, pentru căci sănătos și de toată grijea pizmei neprietinești neatins și nebetejit pre Inorog véde⁵⁹¹. După aceasta cu multe chipuri să aréte siliia, precum macar că din porunca stăpînească împotrivic a fi s-ar fi vădzut, însă amintrilea pururea cu bun gînd și cu chiară inimă cătră dînsul au fost și iaste. Deci pre o parte ca o slugă, célea ce slugii credincioase s-ar fi cădzut a isprăvi au vrut și s-au nevoit, iară pre altă parte așé lucrul au cumpănit, ca nici stăpînului său vicleșug să facă, nici după porunca nedreaptă dreptatea să calce (că atuncea numai schimosirea slujbei iaste lăudată, cînd pentru voia dreptății voia stăpînului să calcă)⁵⁹². Ce ca ce cu nedreptate și cu răutate s-ar fi poruncit a să face, acéiași cu cinste și cu dreptate din urîciune // spre dragoste și din vrajbă spre pace a să întoarce au silit și precum bună și vîrtoasă nedéjde are, dzicea, că ce cu amară neprietinie s-au început, acéia cu dulce frăție să să istovască și să să pliniască (că precum căldura soarelui din grăunțele putredzite spicele verdzi a odrăslî face, așé sufletele înțelepte din împuțita vrăjmășiia frumos mirositoare a dragostii flori a răzsări prefac).

Cătră acéstea și Inorogul célea ce i să cuviniia priimiri de închinăciuni îi da, buna-i socoteală și a sufletului orînduială îi lăuda și cu tot féliul de cuvînt dulce și cuvios data-i cuceritură îi lua⁵⁹³. În scurt, la începătura dialogului⁵⁹⁴ între dînși sosiră și unul de altul pricine vrăjbii, carile și pentru ce ar fi fost, a întreba începură. Inorogul întrebarea într-acesta chip înainte puind: „Toate lucrurile firești cîte soarele véde, luminiadză și încăldzéște, fără pricinitoriul clătirii lor nu numai a nu fi, ce așéși nici a să gîndi pot; una numai și acéia singură slobodă voia muritorilor

iaste, carea fără nici o pricină și fără altă îndemnare a sa hirișă clătire are și singură șie și clătitoriu și clătire a-și fi și a-și a face poate. Cătră carea // macar că dinafară viitoare spre clătire-i îndemnătoare multe și în multe chipuri a i să adaoge și spre plecarea într-o parte, trăgătoare, împingătoare, asupritoare, rădicătoare, lesnitoare, îngreuitoare, iușurătoare, lățitoare, strîmțătoare și altele asemenea acestora a-i vini și a i să tîmpla pot. Însă orice ar fi fapta de făcut, de bine sau de rău, de scădere sau de folos, a o ispiti, a o cerca, a o afla și într-o parte clătirea a-și alége singură șie stăpînitore și în toate volnică iaste, atîta cît vădzind și înțelegînd binele, din volnica voie răul a urma, a alége și a face poate. De pre care lucruri într-această mare și putérnică monarhie carea în pieptul muritorilor să cuprinde doaă chipuri sau, mai adevărat să dzic, doaă tipare a doaă chipuri a avea aiavea și tuturor cunoscut a fi poate. Adecă unul mai mult decît firesc și oarece ceresc și dumnădzăiesc, iară altul mai gios și mai puțin decît firesc și oarece ceriului și firii împotrivă. Cel dintăi binelui, cest de pre urmă răului însoțitoriu și următoriu și așeși de tot moștenitoriu și purtătoriu iaste. Că amintrilea, dinafară clătitoriu// în voia slobodă putere și biruință de ar avea, nici voia slobodă slobodă ar fi, nici de bunătate laudă, nici de răutate hulă cu dreptul i s-ar cădea. De unde să arată că între muritori obicéiul voroavii și deprinderea limbii în zădar iaste, cu carea încotro voia din voia ei să să fie pohîrnit vrînd, să ne înștiințăm. Carea ar fi fost a clătirii pricină a întreba ni-am obicuit și pentru ca zugrăvala răutății să acoperim, puterea voii slobode într-un chip cu altă zugrăvală, așeși de tot tăgăduim. Ce oricum ar fi, greșala învechită chipul negreșéliei luînd, după învechita obiciuire, dzic, vrere-ași și ași pofti, iubite priiatine, ca să pociu ști, aceștii asupra mea vrăjmașe și de cap goană, carea și ce i-ar fi fost pricina? Și de nu toată răutatea din singură voia și inima muritorilor purcede, alta, cînd, cum, ce și pentru ce să fie fost⁵⁹⁵?

Șoimul răspunsă: „Célea mai vechi și mai de demult începături cum ar fi fost nici a le ști, nici știute a le grăi pot (că precum nu toate avutele folositoare sint, așé nu toate știutele vorovite vreun folos aduc). Iară din cît și a ști și a grăi pot, din céste mai de aproape iaste aceasta // că jiganiia cu talpa de gînscă, cu colții de știucă, adecă Vidra⁵⁹⁶, vulpea péștelui și péștele vulpii, mai denainte până din monarhiia dobitoacelor și a tuturor jiganiilor a să izgoni, în mare dragoste și prieteșug cu Corbul să avea, atîta cît, cînd Corbul din vîrvul copaciului crăngăiia, Vidra din fundul piclei răspundea, și cînd Vidra soldzii péștelui înghiții, grumadzii Corbului simții (căci adevărata dragoste capetelor funii să asemănă, ca cînd unul într-o parte s-ar trage, altul neclătît a rămînea nu poate). Deci Vidra, epitropiia pe acélea vremi țîind, de pururea jalobă și gréle pîri cătră Corb trimitea, precum Inorogul, Filul, Lupul, Pardosul, Rîsul, Véverița și încă alte cîteva din jigăniia ascultării și stăpînirii ei nu vor să să suppuie, ce în tot chipul statul monarhiiei să tulbure și tot trupul publicăi spre răzspî să aducă îmblă⁵⁹⁷. Deci Corbul, de unele ca acéstea audzind, să tulbura și cîte un priiatin pentru un priiatin pofta și cérerea ce i-ar fi fost a-i plini și a-i face siliia și pre priiatinii ei priiatîni, iară pre nepriiatinii ei nepriiatini îi ținea și-i avea. De unde (dragoste și priete//șugul numai cătră un chip spre multe chipuri ură și vrăjmașie au scornit), și așé, pre cît a mea slabă socoteală a agiunge poate, începătura răcélii și împotrivirea inimilor să să fie scornit socotesc”.

Inorogul: „Aceasta foarte bine am înțeles-o și, precum dzici, așé iaste; numai încă mai dintr-adînc începătura lucrului a ști și să cade. Că precum mai sus ț-am

dzis, toate clătitele firești pricina clătitoare firiască ciarcă. Iară în faptele voii slo-bode nu pricinele clătitoare, ce a căror clătite pricină clătitoare să fie fost să în-triabă”.

Șoimul: „Foarte cu dragă inimă aş pofti ca pentru acesta lucru mai într-a-devăr să mă înștiințadz”.

Inorogul: „De vrème ce aşé cu sète pentru rădăcina lucrului acestuia a te înștiința poftesti, dinceput a ți-l povesti nu mă voi lenivi⁵⁹⁹. Însă pre cât lungimea istoriiei ar pofti, scurtimea vremii mîna nu-m dă, căci iată și cîtăva parte a noptii au trecut și pre aceasta vrème cineși la ale sale a să afla s-ar cădea (căci multe și în multe chipuri sint sigetile și nălucirile noptilor tăcute, carile prin întunérec îmblă și vijiiesc, iară în lumină lovăsc și rănesc). Deci pre cât mai în scurt // voi putea, și în puține cuvinte, toată lungimea și lățimea poveștii a cuprinde mă voi nevoi.

361

Vii și dară că odănoară Monocheroleopardalis din toate jiganiile pămîntului mai vestit și mai ales era⁵⁹⁹ (nici de alcătuire a atîtea numere într-un nume te mira, căci mai pre urmă și aceasta taină vii înțelege), a căruia vrednicie, macar că lumii știută iaste, însă într-acesta chip numele, slava și puterea adăogînd, până într-atîta au crescut. Acesta din părinții săi oaie zămislit și născut era⁶⁰⁰, deci întăi, și la chip și la fire, mielușel; iară după ce mai la mare vîrstă crescú și în toată turma în fruntea a tuturor areșilor ieși, împotriva a căruia, a sta sau în cap a să lovi, nici un berbéce să putea afla și carile prin necunoștința precum împotriva îi va putea sta i să părea, deodată numai ispita puterii frunții făcea, că a doa lovitură nici aștepta, nici mai sufferiia. Așé el toată turma decît păstorii mai bine pascănd și otcîrmuind, un lup vrăjmaș și lacom din fire, dară de foame încă mai vrăjmaș și mai cumplit făcut, cu mare răpegiune și cu falcile căscate totdeodată pre berbéce să-l fărîme, să-l spintece // și să-l înghiță vrăjmaș viniia. Berbécele, vădzind pre lup aşé de cu mare răpegiune asupra viindu-i și acmu vrémea în desară, cînd dzua cu noaptea să îngină⁶⁰¹, fiind, pre lup unul din areți să fie și după obiceiú precum în capete să să lovască vine, socoti. Într-această socoteală berbécele aflîndu-să, din toată groaza și frica lupului afară era și aşé în tîmpinare-i fără nici o spaimă ieșind, ca pre un aréte, aşé de chibzuit și de tare în frunte îl lovi, cât poftorire a mai face nu mai trebui; de vrème ce coarnele prin tidva capului lupului pătrundzind, fruntea zdrumicîndu-i, crierii afară îi vârsă. Lupul într-acesta chip vîrtos lovit și rănit, fără de a doa răzsuflare, viața pre moarte își schimbă⁶⁰². Arétele mai tîrdziu vitejiia ce făcusă cunos-cînd, carea macar că din tîmplare fusése, însă îndată duhurile cîle de aréte ce purta își schimbă și până în dzuă din oaie în jiganie și din aréte în lup să mută (că tîmplările fericirii la cei mai mulți obiceiúle firii a muta pururea s-au vădzut). Așé berbécele preobrajenie ca aceasta luînd⁶⁰³, îndată din neamul său răzletîndu-să, după firea lupilor codrii, cîmpii și munții a cutreiera // începu și multă vrème a vieții sale într-acesta chip în streinătate îmblînd și pătrecînd⁶⁰⁴, odănoară la loc ca acela a nemeri i să tîmplă, unde decît toate jiganiile mai mulți pardoși să afla. Acolo nu după multă vrème, ce să vînédze și cu ce viața să-și sprijeniască neavînd (căci mulțimea pardoșilor pre altele aşéși de tot împutînasé), cu dînșii de luptă a să ispiti începu (că pofta biruinții toate ispitéște și nevoia toate învață⁶⁰⁵, ales în primejdiia vieții lipsa sosind). Deci aşéși din ispita dintăi, lucrul cu fericire și după voie a vini i să tîmplă; de vrème ce întăiași dată cu cel mai mare și mai groznic pardos de luptă să apucă, pre carile, după multe nevoi și nu cu puține

362

353

364

a vieții cumpene și primejdii, îl birui și-l omorî. A căruia duhuri îndată luînd, precum din aréte lup, așé din lup pardos să făcu⁶⁰⁶. După mare și primejdioasă biruință ca aceasta, pardosul mai înalte și mai puternice duhuri în sine simți, carile în trupul și pieptul pardosului de încăput nu era, și așé, de ispită, spre lupta leului să apucă (că toate în lume de să și cuprind în hotarăle sale, iară pofta // a cinstei mai mari și a biruinții mai tari, nici în lat cîmpul a tot pămîntul, nici înalt muntele a tot locul a să opri sau a să îndestuli poate). Ce leul prea vîrtoasă și puternică jiganie fiind (precum poți cunoaște), nu pre lesne îi fu duhurile a-î lua. Căci adese și mai în toată vrémea ispita monomahiii făcînd, în carea macar că nu să biruia, însă nici titlul biruinții a lua putea. Așé ei în toate dzilele la luptă, ca la o școală să ispitia și să deprindea⁶⁰⁷, până cînd pardosul pricepu că nu altă ceva de la cea deplin biruință îl împiia decă, fără numai iușimea picioarelor și sprintiniia carea leul în trupul său purta; că de multe ori pardosul acmu mai dobîndind biruința, leul cu iușimea denainte-i i să feriia și cu acesta chip cea desăvîrșit biruință îi tăgăduia. Pardosul, într-acesta chip pricina neizbîndii sale bine cunoscînd, cătră vîrtoase duhurile pardosului, grea greuimea filului și sprintină iușimea inorogului adaosă și mai cu de-adins cu ascuțit și nebiruit cornul a monoherului într-armîndu-să, într-o luptă numai toată biruința asupra leului

365

dobîndi⁶⁰⁸. În carile îndată și fără nici o împiedecare să și mută (că precum nuă//rii după vînturi aliargă, așé duhurile după biruințe să pliacă). Firi, duhuri și puteri ca acéstea născutul miel în sine stringînd și alcătuind, în doaă hirișe numere și li-au împărțit; unul: Provatolicoelefas⁶⁰⁹, altul: Monoheroleopardalis. Ce dintr-acéstea cest mai de pre urmă mai mult obiciuindu-să, precum în nume, așé în fire Monoheroleopardal au rămas. Așé dară, toate firile într-una boțind, blîndétea oii, înțelepciunea lupului, cunoștința pardosului, greuimea filului, iușimea inorogului și vîrtutea leului în sine nebetejite și nesmintite le feriia și, din dzi în dzi încă mai adăogîndu-le, la stepăna cea mai de sus le înălța și le suia. Și așé, toată cinstea, lauda și putérea a tuturor jiganiilor dobîndi. Deci jiganiile toate, de atîtea vrednicii încungiurat și împregiurat vădzîndu-l, cu un duh și cu o inimă îl rugară ca oblăduitoriu, purtătoriu și despre tot împotrivicul păzitoriu să le fie⁶¹⁰. Monoheroleopardalis, prin cităva vréme a tuturor viața în mîna sa să priimască ferindu-să, această rugămintea lor să o priimască să tăgăduia. Însă până mai pre urmă pre cel ce

366

luptele a atîtea vrăjmașe // jigăanii a-l birui nu putusă, moale rugămintele înfrîngîndu-l și umilite cuvintele înduplecîndu-l, după pofta lor îl adusără (că precum răspunderea moale frînge mîniia⁶¹¹, așé rugămintea cu umilință pornéște cruțarea). Carile a tuturor chivernisire în palmă și a tuturor otcîrmuire în samă luînd, prin cităva vréme cinsteș, frumos, drept și cu înțelepciune, cum să cade, pre toate jigăniile și dobitoacele giudeca, îndrepta, ocrotiia, păziia și stăpîniia⁶¹² (că atunce publica înfloréște și odrăsléște, cînd stăpîni miluiesc și ciartă în dreptate și suppuși ascultă și slujesc din dragoste)⁶¹³. Așé cît în vrémea stăpînirii lui nici ochiul nepriiatinu s-au veselit, nici budzele vrăjmașului s-au zimbit, nici inima împotrivicului s-au învoieșeat. Ce precum cereștii (ah!) de multe ori peminteștilor a zavistui s-au vădzut, așé și Monoheroleopardalis de sigéata lutului mai denainte de vréme nerănit și de tîmplările țărni neprăvuit a rămînea n-au putut⁶¹⁴. De vréme ce încă în puterile firii sale fiind, în carile a multora nedéjde și viață să rădzima, cu mare a turor (!) pagubă și nesufferită jéle, cătră // céle de sus lăcașuri s-au mutat⁶¹⁵, ca cel ce leu între dobitoace de vîrtos să lăuda, leu între stélele ceriului în véci să luminédze s-au

367

aședzat, în urma sa doi numelui său moștenitori, pre Fil adecă și pre Inorog lăsînd.

Deci la săvârșitul lui a fi și la începutul lui a nu fi, Filul (carile și de stat, și de vîrstă mai mare era), pentru une pricini departe în munții de la GrumadziiBoului trimăs era ⁶¹⁶, a cării trimétiri pricini de povéstea noastră abătută fiind, a le povesti părăsim (că voroava nu în vrémea și la locul său, ca rafturile ⁶¹⁷ de aur în capul măgariului să prind) ⁶¹⁸. Iară Inorogul, acoloa de față aflîndu-să, toate suppușele și nesuppușele jigăniilor chivernisitoriu și stăpînirii părintelui moștenitoriu a fi îl aliasără și cu toții într-o inimă și într-un glas în scaunul oblăduirii îl rădicară ⁶¹⁹. Ce precum se dzice cuvîntul (că fericirea grabnică curînd oboséște), de vréme ce pe acéia vréme Vidra la locul prundișului, unde acmu noi sintem, a lăcui să tîmplase, carea cu multe chipuri de lingușituri și cu a Corbului mijlocii în dragostea monarhiii pasirilor intrînd, Corbului prin scrisori într-acesta chip înștiința, că, «de vréme ce // Monoheroleopardalis dintre vii au lipsit și toată împiedecarea poftii noastre din mijloc s-au rădicat, să silești și să te nevoiești, te rog, ca stăpînirea asupra dobitoacelor mie să mi să dea. Iară eu voi face ca toată vita grasă și toată carnea săoasă domnului și stăpînului meu în mîncare și tot singele cald și sățios în băutură să să dea» ⁶²⁰. Corbul, întăi pentru cea din fire lăcomie ce avea, apoi pentru căci nu puțină pizmă și zavistie asupra dobitoacelor purta, de vréme ce prin toată vrémea a stăpînirii lui Monoheroleopardalis, rar și mai niciodată cu odihnă și cu ticneală stîrvurile cerceta și așéși singe cald să bea sau carne proaspătă să mănînce în viața lui nu s-au învrednicit, cătră aceasta și altă pricină să adăogea, că fata Corbului, Mreana ⁶²¹, la vîrsta căsătorii[i] agiungînd, pre tălharu chelariu Corbul socoti să facă și Vidrii feméie să o dea aleasă. Așé dară, Corbul, știind că trăind Monoheroleopardalis, precum despre munți, așé despre cîmpi, toate străjuite și păzite era, iară acmu el lipsit, precum să dzice cuvîntul (că pre leul mort și șoaricii să cațără) ⁶²², îndată tuturor dulăilor de casă știre déde pentru ca cum // mai curînd și pre cît mai tare vor putea cu lătrături și cu brehăituri prin toate locurile spaimă și groază să dea (căci dulăii cu Corbul de pururea însoțire avea). Dulăii îndată toți munții cu dealurile și toate văile cu pădurile de cehnituri și de schilălăituri ⁶²³ împlură, de a căroră rău menitoriu, spurcate și grețoase glasuri, toate dobitoacele să înspăimîntară, și unele într-o parte, altele într-altă parte capetele să-și cruță o plecară (că cînd capul să ametește, picioarele dovedesc, și cînd mădularile buiguiesc, lipsa criirilor arată) ⁶²⁴.

368

369

Așé dară totdeodată eale împrăștiindu-să și fietecarea unde și cum putea amistuindu-să și aciuîndu-să, atuncea Corbul vréme află ca toate după reaoa sa voie să facă și pre Vidră din baltă în curte și din tină în scaun să o urce. Ca jiganiia în niam cu prepus tuturor dobitoacelor împărat și stăpînitoriu să fie (o, ceriu și pămînte, au din nuări piatră și din crémene picături de apă vii să scoți? Că rămîn firile precum au început, precum toate să cunosc la sfîrșitul spre carile năzuiesc).

A Vidrii dară schimositură de stăpînire ca aceasta făcîndu-să, dobitoa//cele toate în toate părțile prin cităva vréme pribége și de la locurile și sălașele lor streine petrecînd, céle mai multe dintr-însele acmu vivorul înstreinării și holbura rătăcirii nemaiputînd sufferi, capetele plecîndu-și, cerbicea supt greu și aspru giugul tirănniiei Vidrii își plecară și cineși pre la lăcașurile lor să înturnară ⁶²⁵ (că coliba în țarina sa și bordeiul în pămîntul său decît palaturile în streinătate mai desfătate și mai frumoase a fi socotiră) ⁶²⁶, fără numai Lupul și Pardosul (carii pre acéia vréme Monoheroleopardului foarte credincioși și de aproape priiatini era), din socoteala lor neîntorși, departe, în Țara cîmpilor, prin multă vréme rămasără, adecă până

370

la vréme stăpînirii Filului⁶²⁷. De care lucru, toată pasirea de singe vârsătoare pre acești doi mare pizmă și mînie avea. Inorogul, încă și de ai săi părăsit și tirăniia Vidrii întărită și în toate părțile întinsă și lătită vădzind, să sculă și în munții înalți, carii la Grumadzii Boului să află, unde și Filul să afla, să dusă⁶²⁸. Ce dintăi pre

371

Vidra știind că stă//pînire în silă au apucat și cu tirănnie iaste să o ție, așj-derea, pre dreptii moștenitori⁶²⁹ între vii știind, ea viață cu ticnială să ducă nu va putea, cu fêl de fêl de amestecături cătră monarhiia Vulturului și cătră Corb îi pîriia, însă toată pîra într-aceasta să închidea, dzicînd: «Filul și Inorogul vii rămîind, și voi, și noi viață cu linește și stăpînire cu slobodzenie să petrecem și să facem nu vom putea, căci nu numai a mea, ce încă și a voastră nebiruită monarhie a tulbura și a o răzsipi vor sili și răutățile lor una după alta ca valurile vor să urmédze⁶³⁰ (că marea, nu de altă, ce de vînt fața își schimbă, vîntul vivor, vivorul holbură, horbura furtună, fuituna valuri, valurile primejdie vaselor și peirea celor din vase aduce)».

372

Corbul, macar că în curîndă vréme de spurcat lucrul ce făcuse într-ascunsul inimii sale rău să căise, căci Vidra nu multă vréme la cuvîntul dat ș-au stătut, nici căsătoria cu fata lui, Mriana, și rudeniia ce făcuse din firea ei au mutat-o, ce, după cea hirișă și véche fire, mai mult pre ascuns decît la ivală îmbla și mai cu drag prin fundul apelor decît la uscat să primbla și gînduri împotrivnice împotriva // Corbului fierbea⁶³¹. De unele ca acéstea Corbul înțelegînd, de mare căință și de grea dosadă tare să năcăjia, însă de a lumii rușine pentru lucrul ce lucruse aiavea a să căi și de împietrirea inimii ce avea pentru greșala ce greșisă de tot a să pocăi nu putea (că inima în răutăți îngrășată de gîndul căialii să vitionéște, iară cu pocăința să omoară). Ce céle ce Vidra împotrivă-i făcea, ca cum nu li-ar pricépe, cu ochiul cunoștinței le trecea (însă din inima pizmătare răbdarea cînd izbucnéște, atuncea răbdarea, nu vrednicie, ce răutate la vrémea sa naște, că tot pizmătariul din neputință, iară nu din bună voie rabdă). Cu o pricină ca aceasta și a Corbului răbdare și așé adîncă tăcere să spînzura, de vréme ce pre Vidră organul răutății avînd, supt numele ei pre cei ce i să părea împotrivnici în toate părțile-i gonii și în tot chipul fără nici o cale îi dosediia și-i păgubiiia. În scurt, Corbul cu mîna altuia șérpele din bortă a scoate siliia⁶³², dară în zădar, că Inorogul, precum mai sus s-au pomenit, în munți ducîndu-să, acolo pre Fil află, cu carile sfatul obștindu-și, lucrul pre o cale își pusără și, nu după multă vréme, din dobitoacele și jigăniile împrăștiiate, pre // cît mai curînd putură, la un loc le adunară. De ciia la vrăjitorii vremii aceia mărăgînd, hrismul Pleonexiii de la capiște Epithimiii învățat foarte pre mulcomiș le cîntară:

373

În cindzăci de singeroase
Ochii umedzi să le ștergem,
Vidra pēște, Corbul stîrvuri
Să să urce fără cale,

Vom pre céle lăcrămoase,
La moșie să ne mérgem⁶³³
Cérce-n vîrtopi, nu prin vîrvuri
Și să-și cate ale sale.

Vrăjitorii Epithimiii stihurile acéstea citind și de cîteva ori procitindu-le, tîlcul acesta să fie înțăliasără: adecă cincidzăci de căpuși (carile sint pungi de piiale cu singe împlute), pline de supt singele strein jirtfă Pleonexiii vor să aducă, pentru ca de supt tiranniia Vidrii și vrăjmășiia Corbului mîntuindu-i boadza, la moșie-și să-i ducă și din nevoia robii scoțindu-i, voia cea rea și lacrămile în veselie și bucurie

să le întorcă⁶³⁴. Deci vrăjitorii, jirtfa priimind, descîntecul buiguirii le citiră, cu carile întâi pre Corb în somnul nesimțirii băgînd, pe Vidră din scaun pohîrniră; carea în legătura vrăjii stăpînit cunoscîndu-să, într-acélea părți mai multă zăbavă a face nu putu, ce îndată, cu Mreana, fiica Corbului, și cu alalți ai ei // rude, lindini, păduchi, lipitori și cîrcei⁶³⁵ sculîndu-să, la gîrlele Grumadzii Boului să dusă. Iară Inorogul, din bună voie pentru strajea în munți rămîind, pre Fil la moștenirea părintască trimasă⁶³⁶.

Corbul, de aceasta în știre luînd, de mare mînie cu urgie încins, cu bogăția simăț, de minte răzleț, cuvinte lăudăroase și duhuri ca focul de mînioase a slobodzi începu și ca acéstea, ni în față, ni în dos, cu mari îngrozituri dzicea: «Pentru ce Inorogul au scos cuiul pre carile eu l-am bătut? Pentru ce Filul al său ș-au luat și asupra gîndului meu gînd au rădicat? Așé? Lasă, că le voiu arăta și a cunoaște îi voi face eu că a pasirilor monarhie iaste mai tare și vor pricépe că Vulturul zboară mai pre sus decît toate trupurile, și precum Corbul cu glasul său tot răul menéște și isprăvéște, vor înțelege⁶³⁷. Și ce mai mult, iubite priiatine, voroava să lungesc; Corbul, macar că în capul Vidrăi tot focul iadului a să grămădi bucuroș era, însă răul cuiva, carile cu mîna lui nu să isprăviia, precum răzsipă în toată lumea să face i să părea, mai vîrtos că în scădérea Vidrei adaogerea altora socotii; de care lucru, vrăjmășiia carea asupra Vidrii cocea, asupra Inorogului și a Filului o borî⁶³⁸.

Și macar // că la mijloc patru mii și șépte sute de ani cu luptele din toate dzile au trecut⁶³⁹ și nu puține singeroase jirtfe pre la capiștele bodzilor și multe pre la nesățioase lăcomiia vrăjitorilor s-au vărsat și s-au împrăștiat, însă Corbul de ce s-au apucat tot răul a plini, nicicum rămășiță n-au lăsat⁶⁴⁰, că într-adevăr, precum rău din gură să lăudase, mai rău cu lucrul au săvîrșit, de vréme ce iarăși cu Vidra mîna au dat (că făcătorii de rău spre răul a multor buni cu binele a unui rău a să sluji obiciuți sint); iarăși dulăii ș-au întărtat, iarăși ogarii ș-au sumuțat, iarăși coteii în munți și în păduri ș-au băgat; iarăși în cîmpi măiestriile, în dumbrăvi silțele și în rédiuri mrejiile ș-au vărsat; iarăși tot dobitocul au spăriiat și în toate părțile l-au împrăștiat. Și așé, sfîrșitul tuturor tirăniilor și începutul tuturor vrăjmășiilor, iarăși pre Vidră, cu tirănie mai cumplită decît toată tirăniia, ca locul altuia să tirăniască și lăcașul dreptului fără milă să răzsipască, au trimis-o.

Filul, de acéstea înțelegînd, întâi Lupului și Pardosului știre déde (căci acéstea pre acéia vréme dreptatea ferii) carii nu cu mică a vieții primejdie, din întinse mrejiile tiranului scăpînd, iarăși la Țara cîmpilor pribegiră⁶⁴¹. Inorogul, // în munți precum și mai sus s-au pomenit, aflîndu-să în locuri tari și ascunse, în cîtava vréme aciuat s-au potolit. Așijderea Filul, la Grumadzii Boului viînd s-au aședzat, însă nu puține asupréle despre vrăjitorii vremii trasă, de vréme ce Corbul cu toată nevoița sta, ca nu numai de hrană, ce așé și de viață să-l lipsască⁶⁴²; ce vrăjitorii, întâi de jirtfele vechi, apoi și de céle noăa voia boadzii Pleonexiii plecînd, la ale sale să margă voie îi déderă (că mila Pleonexiii atuncea numai să clătéște, cînd céle din față mistuiaște, iară de céle din dos în scurtă vréme cu mai multul nedejdujaște)⁶⁴³.

Așé, și într-acesta chip, iubite priiatine, Vidra tirăniia în mîna vrăjmășiilor și vrăjmășiia în dreapta tirăniilor luînd, de ciia Corbul aiavea vrajba, la arătare neprietiniia și tot răul asupra Inorogului și a Filului a plini, cîtu-i negrul bobului a lipsi n-au lăsat; ce dintăiași dată, toate după voie a isprăvi neputînd, vrémea păștea,

377 ca cînd va putea, atuncea să isprăvască. Așé, Vidra cu răutatea Corbului agiutorită și la epitropiia jiganiilor așezată fiind, pe Bitlan la girle pentru paza pe acéia vréme lăsase; carile nu după multă vréme pre Vidră de vicleană cătră Corb o vădi, adecă precum cu me//șterșuguri viclené și cu mari și multe giuruințe de jirtfe minciunoase pre la ușile vrijitorilor împlă, ca epitropiia pasirilor să tulbure și monarhiia să le răzsipască ⁶⁴⁴.

378 Asupra pîrii aceștiia și cîteva jigăanii de singe mîncătoare sosiră, între carile mai de frunte Lupul, Ursul, Vulpea, Ciacalul și Strutocamila era; acéstea, încăși tiraniia-i a mai sufferi neputînd, în Țara pasirilor, la epitropiia Corbului fugiră ⁶⁴⁵, cătră carile mare și lăcrămoasă jalobă făcînd, într-acesta chip dzicea: «Mare strîmbătate și greu păcat cu noi ai lucrat, o, în lumină ponegrit, Coarbe! De vréme ce iarăși în scaunul tirăniiei asupra noastră vrăjmășiia Vidrii ai rădicat, jiganie carea nici în fire niam, nici în minte socotială, nici în lucru vreun aședzimînt stătătoriu a avea poate (că ce-i mai poftit? Stăpînirea. Și ce-i mai cu greu? Stăpînirea), și cela carile pre sine neaședzat știe, stăpînire cu aședzimînt să facă cum va putea ⁶⁴⁶? Aceasta dară, cu tirăniia ce face și cu lăcomiia ce lucrează, nu numai oile în munți și în păduri au împrăștiat, nu numai caprile prin văi și prin vîrtopi au izgonit, nu numai boii, vacile și hergheliile cu foc și cu fier au ars ⁶⁴⁷, nu numai găinele de péne și puii de tuléie au zmult // și li-au dzăciuit, ce acmu și soldzii péstelui să radză ⁶⁴⁸ și să-l vînédze pe supt ghiață va, dzicînd că firea ei de péste decît de carne mai priimitoare iaste; lucru carile de firea și de deprinderea noastră prea departe stă. Deci acmu și noi ale noastre pustii părăsind, de mare nevoie la menitoriu glasul tău am năzuit, ca iarăși cu sfatul și cu voia ta, pre tiranul acesta deasupra-ne să-l rădicăm și iarăși pre stăpînitorii moșnéni la locu-și să chemăm ⁶⁴⁹, căci numai într-acesta chip socotim că tulburările și răscoalele acéstea la aședzimînt și la linește a să aduce vor putea (că oala fierbînd și de mare fierbinteală peste margini dînd, cu lingura apa vînturînd, deodată cevași a să stîmpăra să véde; iară stînd focul neclătît, vărsarea de tot a să potoli preste puțință iaste; deci la înfocări la carile vînturarea lingurii nu sporéște, potolirea și stîngerea focului trebuiaște)». Corbul, și mai denainte cu pîra Bitlanului asupra Vidrii ațîțat și acmu cu jaloba acestora încă mai întăritat fiind, cuvînt le déde că, pre cît va putea va sili, și din tirăniia Vidrii îi va mîntui. Care pizmă Corbul la adunarea dintăi la cetatea Deltii ș-au izbîndit, unde pre Vidră dintr-îmbe monarhiile au izgonit-o (precum // la locul său istoriia s-au pomenit) ⁶⁵⁰.

379 Corbul dară atîtea și atîtea răutăți și îndrăpniciuni precum să fie făcut și precum a multora răzsipă pricină să fie fost bine cunoscînd, însă nici așé de păcat s-au pocăit, ce cu aceasta pricină mai mari și mai gréle unul peste altul să grămădiască au gîndit, de vréme ce pătimașilor alt cuvînt le da, iară în rreaoa inimă spurcat gînd purta (că răutatea inimii din fire réle, din răutate, răutate învață și din cercetare pizmă și izbîndă gătéște), adecă de pizma véche binele Inorogului și a Filului nicicum nu-l poftiia. Iară din pizma noaă pre Vidră dintr-îmbe monarhiile să izgoniască (precum au și făcut) și al triilea chip să aliagă (precum la alégerea Strutocamilei s-au vădit) au socotit. La carea cu ce meșterșuguri spurcate și cu ce vicleșuguri fără de lége s-au slujit pre larg la locul său s-au pomenit. Iară céle mai pre ascuns ce să lucrasă, pre scurt acmu să ți le arăt.

380 Vii ști dară, iubite priiatine, că vădzind Corbul greșala ce cu Vidra făcusă, apoi inimile jiganiilor cunoscînd, că asupra Inorogului și a Filului stăruiesc, împotrivă aiavea să li să puie socotiia, că multe nevoi și gréle gil//céve să vor rădica

(că cuvîntul împotriva sabiia ascute, iară răspunderea lină frînge mîniia) ⁶⁵¹. Și așe, pre Lup în taină chemînd, dzisă: «Bine cunosc, o, priiatine, că multe nevoi și asupréle despre spurcata Vidră ați tras și încă multe asupră a vă aduce, de va putea, să gătește; însă noi, pentru ca greșala să ne îndreptăm și păcatul să ne răscumpărăm, împotriva și spre pohîrnirea ei, pre cît în mînă ne va vini, cu tot sufletul ne vom nenevoi (!). Pentru care lucru, o poftă am și eu de la voi, ca mijlocitori fiind între noi și între Fil și Inorog, pace să alcătuim, și aceasta întru tot adevărul și curata inimă să fie (că decît pacea zugrăvită, războiul crunt mai curat și mai fericit iaste)». Acéstea Lupul de la Corb audzind și precum din toată inima să fie încredințindu-să, să bucură foarte și: «acesta lucru foarte pre lesne să va face, răspunsă, de vréme ce eu adevérit sint că Filul și Inorogul dreptății și păcii plecați sint și, îndată ce cuvîntul păcii din gură vor da, în inimă pecetluit și tipărit le va rămînea (că curat ascunsul inimii singur șie și icoană și oglindă-și iaste, în carea ce și cum iaste de pururea să véde). Și de vréme ce și a ta poftă spre a dreptății chip s-au plecat și pacea îmbrățășa//dză, pentru acesta lucru știre să le facem și vii cunoaște că céle de mine grăite nu numai din dragostea carea cătră dînșii am, ce mai vîrtos după voia adevărului s-au grăit. Însă pacea aceasta într-aceasta a stărui trebuiaște, ca de acmu înainte Vidrii împotriva și lor într-agiutoriu să fii» ⁶⁵².

381

În puține cuvinte toată istoriia să cuprindzi, o, priiatine, pentru pofta, legătura și isprăvirea păcii s-au grăit, s-au răspuns, s-au trimăs, s-au întors și toate céle trebuitoare la mijloc pindu-să, prin chipuri de credință s-au isprăvit și cu mari giurămînturi și blăstămuri dintr-îmbe părțile tare s-au legat (ce la viclian parola dumnădzăiască și basna poeticiasă ⁶⁵³ tot o cinste au), în care chip și Corbul în vréme ce giurămînturile céle strașnice să făcea, atuncea toate măiestriile ⁶⁵⁴ vicleșugului prin toate locurile își întindea și cu mari giuruințe de multe jirtfe pre la bodzi și pre la vrăjitori ispitii, ca pre o pasire, a căriia și numele, și traiul, și lăcașul împutit și scîrnnav îi iaste, epitrop monarhii dobitoacelor să facă siliia. Poți ști și numele pasirii, o, priiatine, că Pupădza era, din Țara gemănării născută și în satul Furcăi cres//cută, și acmu, mai-mai în curțile funelor bătrînétele ș-ar fi închis de nu ș-ar fi fost așe de timpuriu puturos duhul slobodzit ⁶⁵⁵. Ce de aceasta agiunge și la cuvîntul nostru să ne întoarcem.

382

Corbului nici jirtfele i s-au priimit, nici vrăjitorii după plăcere i-au vrăjit. De care lucru, socoteala într-alt chip de răutate a-și muta i-au căutat; adecă, pre proastă jiganiia Strutocamila în taină luînd, cu multe măgulituri și învăluituri o ispiti ⁶⁵⁶. Chipul, statul, faptul, îmblatul și căutatul în multe ritoricești tropuri lăudîndu-i, și precum firea spre vilfa stăpînirii să o fie făcut, dzicîndu-i, s-au înșelat, au credzut și așe și ea s-au cunoscut, sāraca, precum la întrebarea ei frumos s-au pomenit, unde Corbul cu siloghismul de vrédnică adevérind-o, coarnele boului, coada păunului și cu pénele lui îndatorînd-o, epitrop Leului și stăpînitoriu dobitoacelor au pus-o ⁶⁵⁷. Unde și până astădz, cu minunea a toată lumea, stăpînește ⁶⁵⁸ (că de multe ori cel greșit nemerit, și cel nemerit greșit iaste).

Așe dară, Corbul, o, priiatine, organul răutății, iară nu răutatea, nici pizma ș-au schimbat, chipul neprietiniii, iară nu vrajba spre pace ș-au mutat; de vréme ce la acea // adunare carea întăi la cetatea Deltii s-au făcut, nu după cum cuvînt cu giurămînt avea dat, nici dreptilor moșnéni agiutoriu au fost (căci, precum știut îți iaste, Filul încă acoloa agiunsése și cu tine împreunare avusése, cătră carile singur tu mare priința Corbului arătaseși, carea mai pre urmă căptușită au ieșit) ⁶⁵⁹, ce cu tot mijlocul inimile ale altor jigăni, după pofta sa să le întoarcă, cu féliu de féli

383

de meștersuguri au silit, pre unele cu înfricoșeri, pre altele cu cu (!) spărieri, pre unele cu îngroziri și spăimântări, pre altele cu giuruințe și cu dări, siloghismul ce pentru Strutocamilă la mijloc să puie vrea, a priimi, vrînd-nevrînd, li-au silit și a învoi li-au făcut. Care lucru, după cum știi, isprăvindu-l, încă mai cumplită și mai vrăjmașă goană asupra dreptății au scornit, carea și până astăzi, precum vedzi, să trăgăniadză (iară a tot lucrul sfîrșitul la ce iase, vrémea arată și norocul învață).

384 Acéstea dară, o, priiatine, au fost pricinele și începăturile și acesta au fost pricinitoriul și începătoriul vrăjbilor, răscoalelor, goanelor și războaielor⁶⁶⁰ carile între monarhiia dobitoacelor și până în dzua de//astăzi să lucreadză. Ce acmu, sfîrșit voroavii puind, poftim, ca nu alta a giurui și alta a dărui să ne fii cunoscut, de vréme [ce] în proimiul voroavii scurtimea cuvîntului făgăduiam, iară acmu oarecum toată lungimea istoriei prin cîteva ciasuri am trăgănat; însă iertăciunea aceștii asupréle a dobîndi pre lesne vom nedejdui, de vréme ce (a lucrurilor știință nu din părere, ce din chiara arătare să naște, carea, după materia ce are, potrivirea formii înțelegirii ciarcă) (că voroava laconească la meștersug iaste lăudată, iară materia adevărul cu îndelungată și chiară voroavă a să tilcui, a celor neminciunoși și la voroavă izvorîtori lucru iaste)”.

385 Șoimul de acéstea pre amănuntul bine înțelegînd, precum de dulce voroava Inorogului, așé de înștiințarea adevărului, mult să minună și într-acesta chip cătră Inorog dzisă: „Vechiu și adevărat cuvînt între toți să grăiaște (că dreptatea toate biruiaște și adevărul decît toate mai tare iaste)⁶⁶¹. Așijderea (strîmbătatea și lucrătoriul ei pururea vîptul căii sale mănîncă și băutura toapsăcului său bea). Ce dară între strîmb și între drept, între adevăr și între minciună ar fi, de nu păminténii, cereștii vor giudeca și vor alége; // ce acmu lucrul rămîne ca dintr-această a noastră dorită și nesățioasă împreunare vechile începături a răutății să să surpe și noaă temeliile bunății să să arunce (că mutarea minții, schimbarea socotéliei și nestarea cuvîntului numai atunci sint lăudate, cît din rău spre bine și din vrajbă spre dragoste să întorc)”⁶⁶².

Inorogul dzisă: („Începăturile bune, o, priiatine, din inima bună și neprepusă izvorăsc, iară amintrilea, îndoința inimii stînd, îndoite, întreite și în multe noduri împleticite și căptușite din rost cuvintele ies). De care lucru, a mă înștiința ași pofti. Acéste începături bune, carile dzici la mijloc să punem, singur din tine vii să le puî, au a le apune (!) de la alții poruncă și pozvolenie ai?”

386 Șoimul răspunsă: „Într-adevăr iaste că eu poruncă ca aceasta și aiavea pozvolenie de la mai mării miei nu am, însă inima a toatei noastre monarhii spre ce stăruiaște foarte bine cunosc, adecă, ca cu orice mijloc s-ar putea, lucrurile spre o aședzare și linește să să aducă poftesc. Și de vréme ce adevărul de grăit iaste că de nu de tot cu toții a goni s-au obosit, însă nici unul între noi odihnit n-au rămas, și mai mult grijea din toate dzilele, decît goana din toate locurile, sudori // de singe ne picuriadză (că ostenința clătirii sudori pe trup umedzêște, iară grijea neîncetată vлага inimii topêște). Încă cătră acéstea iaste și altă pricină carea spre ispita lucrului acestuia mă îndiamnă, adecă credința carea Corbul în mine și în cuvintele méle are; cătră carile eu tot adevărul lucrului precum iaste arătînd, fără nici un prepus, din gîndul carile până acmu asupra ta are, părăsindu-să, răutatea spre bunăitate își va pleca”⁶⁶³.

Inorogul dzisă: „Lucrul acesta, o, priiatine, oarecum necredzut și peste puțină mi să pare, că precum din bătrâni știm (corbul puii albi își scoate, iară firea în negrimea lor îi întoarce)⁶⁶⁴. Deci și Corbul bătrîn în alb de s-ar văpsi cu o ploaie, sau și cu o roaă să să spēle poate și ce supt albiciune din fire imăciune au avut în curîndă vrême își va arăta (că rămîn ființele precum au început, de s-ar și tîmplările în toate ciasurile schimba). Așijderea de am dzice că Corbul la péne pre dinafară a să albi poate, însă inima pre dinluntru fără prepus tot niagră îi va rămînea. Ce pentru ca să nu să dzică că inima mea de cuvîntul bun s-au împietrosét, sau de numele păcii s-au îngreșosét, iată în tot adevărul și în curată inimă dzic că // precum hotarăle neprieteșugului, așé a prieteșugului a le păzi gata sint și pre acéstea pre amîndoaă aiavea și nezugrăvite a le purta știu (că precum chipul frumos și icoana ghizdavă⁶⁶⁵ ochiul veseléște, pre atîta vicleșugul ascuns și dragostea schizmută sufletul întristeadză). Așijderea (precum boala ascunsă pre doftori și pre doftorii batgiocuréște și pre cel ce dzace până la moarte măguléște, așé vicleșugul și pre cel ce viclénéște și pre cel ce să viclenéște la scădere aduce și încă mai virtos pre viclenitoriu decît pre viclenit spre groznică răzsipă pohîrnéște, precum și răul tănuit pre doftori măguléște numai, iară pre cel ei suppus întăi din sănătate, apoi și din viață îl izgonéște)”. 387

Șoimul răspunsă: „Adevărat, acéstea precum le dzici, așé sint, însă (de multe ori boala nenedejdută pre liac ș-au dat) și precum un cuvînt să dzice (morții numai liac între muritori nu s-au aflat⁶⁶⁶; iară amintrilea viața stînd și buna socoteală slujind, tuturor tămăduire și vindicare să nedejduiaște). În care chip și eu acmu dzic: Într-această dată și cu mine lucrul ispitéște și vii cunoaște că macar că la péne iușor, însă la cuvînt greu și stătătoriu sint și // precum în aer a zbură, așé pre copaci a sta și pre stîncă nemutat a mă aședza pociu”. 388

Inorogul dzisă: „Cu bună samă cuvintele acéstea pofditoriu binelui să fi te arată și dreptății iubitoriu, și de cuvinte adevărate grăitoriu să fi te sfitesc; însă giuruitele acéstea la faptă a aduce, precum socotesc, un lucru a te opri poate, adecă căci supt poruncă și supt ascultare suppus ești. Pravila dară stăpînilor asupra suppusilor cea mai de temeiu iaste: AȘÉ VOIU, AȘÉ PORUNCESC, AȘÉ SĂ SĂ FACĂ⁶⁶⁷. Deci oriunde sentenția aceasta putere desăvîrșită are, acolo cuvîntul adevărat și sfatul cu cale loc nu are. Ce precum vor unii să dzică (ispita până în de trii ori iaste a înțelepților, iară acéiași nepărăsit a ispiti, a nebunilor). De care lucru, o dată, de daori sau și de trii ori și tu ispitéște și vedzi de vor ieși poftele strîmbe după dzisele drepte și de iaste uréche destupată spre ascultarea cuvîntului drept, cunoaște (că uréchea astupată liacu îi iaste ca cu ce ar fi astupată să să scoafă, iară căriia organul audzirii iaste betejit și de tot surdă, nici liacul pre lesne, nici trăsnetul tunului, nici buhnetul dobelor spre simțire a o aduce pot). 389

După aceasta a ști și să // cade, o, priiatine, că ispita înțelepțască iaste și să face cînd oarecare nedéjde înainte mărgătoare și une sémne de ieșirea ispitii arătătoare să află. Iară amintrilea, cînd cineva ispita peste toată nedéjdea începe, ispătă să dzice, însă nu înțelepțască, ce nebunească. Că cu ce socoteală cineva céle peste ceriu sau céle în chentru pămîntului lăcuitoare a cunoaște ar ispiti și ce nedéjde, precum va putea cunoaște i s-ar da, unde simțirea a agiunge și socoteala a încăpea nu poate; că precum axioma filosofască știută îți iaste: toată cunoștința și toată știința din înainte mărgătorea simțire purcede⁶⁶⁸. Deci de ai povață ca aceasta, bărbătește pasă, iară de nu (fără povață la ostroavele fericiților a méрге părăsés-te-te)⁶⁶⁹. 389

Șoimul dzisă: „Foarte adevărit să fi, că inima bună nedéjde îm arată și încă de demult adevărate sémne spre această călătorie am cunoscut. Ce numai acmu atita poftesc, ce ț-ar fi poftele să știu și cu ce chip pătimirile carile peste toată dreptatea ai tras, a le uita ai putea, să cunosc; și cătră aceasta puțină vréme de îngăduință avînd, pentru ca de céle trebuitoare știre a da și răspuns a lua să pociu”.

390

Inorogul dzisă: „Poftele méle și puținé și, precum mi să pare, drépte sint; puținé dzic, căci numai doaă; drépte dzic, căci ale noastre, iară nu streine poftim. Întăi dară iaste: Filului driapta și părințasca moștenire să nu-i i să opriască; sau Corbul de la Strutocamilă aripile luîndu-și, noi pentru a noastră dreptate orice a face vom putea, de nu agiutoriu, încai împotrivic să nu ne fie. A doa iaste: traiul și lăcașul meu, veri în vîrvul munților, veri în fundul văilor, veri în cîmp, veri în pădure, sau oriunde aiurea pofta inimii méle ar fi, din toată grijea viclesugului neprietinesc afară să fiu ⁶⁷⁰. Acéste doaă făcîndu-să, poate fi începăturile prieteșugului să să puie și mai cu vréme dragostea adevărată să să întemeiază. Cu vréme dzic, căci cu vréme și neprieteșugul în multe au crescut (că céle dinpotrivă tot o măsură și tot un număr au). Iară amintrilea cine ar dzice că cu toată inima din uriciune îndată spre cea desăvîrșită dragoste a să întoarce poate, acéia inimă vicleană și minciunoasă iaste. Că precum întrarea, așé ieșirea patimilor să socotéște și mai vîrtos obicéiul învechit iaste deprindere cu nevoie a să uita, pre carile precum meșterșugul, așé firea pre // lesne a-l lipsi sau a-l tăgădui nu poate; iară deși s-ar afla nas de ciară ⁶⁷¹ și inimă de argint viu ca acéia, mă créde că acel féliu de prieteșug pururea îndoit și cu prepus ar fi (că sufletul carile pre lesne din ură în dragoste a să muta știe, acela urmadză ca încă mai pre lesne și din foarte mică pricină din dragoste în ură a să schimba să poată). De care lucru (pierderea vremii cinstită iaste cînd întru alégerea priiatinilor și pentru nepierderea priiatinilor să cheltuiăște).

391

Iară pentru vrémea dării și luării răspunsului, după a locului depărtare, socotesc că 1 500 de minute nu numai de agiuns, ce încă și de prisosit sint; deci orice știi și poți, fără zăbavă fă, ca nice prieteșugul, nici neprieteșugul prin multă vréme în prepus să rămîie”.

PARTEA A ȘÉPTEA

Acéstea într-acesta chip prin cîteva a nopții ciasuri Inorogul cu Șoimul voroavă făcînd, Hameleon, precum mai sus s-au pomenit, la lăcașul său ducîndu-să, în vasul uluirii vétrilele gîndurilor deșchidea, prin marea rélelor socotéle înotînd, spre toate vînturile, horburilor funele chitélelor întindea. Așé el în valurile vicléșugurilor tăvâindu-să // (poate fi răutatea îndoit și întriiit să lucrédze fortuna slobodzind), somn fără somn și odihnă fără odihnă îl chinuia, atîta cît cu ochii deșchiși somna și cu toată fantazia deșteptată visa; în care vis părărea chipuri ca acéstea închi-puindu-i îi zugrăviia: Hameleonului cu aer a să paște și cu vînt a să hrăni firea fiindu-i, precum pre marginea unii ape îmblă i să părea; unde niște hingiuri dése și înghimpoase și niște copaci frunzoiși și umboși (!) era, atîta cît de desimea și grosimea umbrelor ce avea, precum de tot soarele le lipséște și preste tot întunérecul îi căptușéste i să părea. Așé dară, el îmblînd și prin întunecoasă ciața acéia orbăcâ-ind, departe înainte precum o zare de foc véde i să păru, spre carea cu toată nevo-ința năzuind și la dînsa apropiindu-să, vădzu că atîta de mare era focul carile cu mare vâpaie ardea, cît cu vírvul parăi nuorii ceriului pătrunde, unde stihii focului cu apa nuărului mari și groznice trăsnete și plesnete făcea (precum acéste doaă trupuri de stihii goale unul pre altul a nu priimi și vrăjmășéște una pre alta a strica și a împraștiia obiciuite sint). Iară în mijlocul focului o jiganie groznică vădzu, // carea la chip ca șopîrla, însă cu multul mai mare și mai groasă a fi i să părea. Aceasta în toate părțile prin pară prinblîndu-să, fără sațiu jăratecul păștea și de mare lăcomie și spudza înghiția, nemică cevași de atîta înfocată vâpaie betejindu-să. Hameleonul așé de cu dulce mîncarea sulimendriții vădzind (căci așé să numiia jiganiia acéia) lucru carile nici odănăoară stomahul ei îl simțisă foamea în mață i să scorni (că din multe pofta sufletului neclătîtă ar fi, de n-ar fi simțirile pre dinafară iscoditoare și apoi îndemnătoare). Foamea dară începînd, mănuntăile i să întorcea și stomahul tare îl chinuia; carile de toată știința a simțire ca acéia gol, cu de moarte țipete: „vai, mațele! vai, mănuntăile! vai, pîntecele! vai, vintrile méle!” a să văieta și a să văiera începu. Și liacul aceii necunoscute boale, ce ar fi și unde s-ar afla, nu știa.

393

394

Așe el într-acei chip mișelos chinuindu-să, salamandra din mijlocul focului: „O, sărace, strigînd, dzisă, ce poate fi acest chin, carile așe de fără milă ti-au apucat și ce această lacomă căutare și nesățioasă mîncare spre bucatele méle?”

395 Hameleonul fără „vai și vai”, altă nu dzicea, și fără „moriu și moriu”, altă nu răspundea. Ce mai pre urmă cu lînged glas dzisă: „Simțire nesim//țită simt și pătimire nepătimită pat, o, domnul meu și împăratul focului (că Hameleonului precum salamandra bodzul focului⁶⁷² să fie i să păru)”. Hameleonul la toate amăgitoriu, iară la aceasta să amăgi, căci în hrană și în mîncare deosăbire a face neștiind, i să păru că jăratecul fără primejdie și focul fără nevoie a înghiți și a mistui va putea. Ce răul rău pate, că în locul foamei sațiul cu arsură și nesufferite durerile i să înmulțiră. Salamandra dzisă: „O, ticăloase! Au nu știi că foametei hrana și sėtei băutura îi iaste liacul? Însă nu tot stomahul toată bucata mistuiaște, nici tot gîtlejul toată băutura priimēște, nici altă jiganie, fără de mine, foc a paște poate (că cine pentru desfrinata poftă orînduiala firiască covîrșește, acela în focul lăcomiiei sale, ca tine acmu, să pedepsēște, a căruia stîngere și potolire foarte cu greu și mai nici cu greu să găsește). Ce tu acmu, mai multă zăbavă nefăcînd, cum mai curînd aliargă, ciarcă și unde oaăle șerpelui vii afla, nezăticnit le bea, căci după mîncare ca aceasta, 396 băutură ca acēia trebuie; că numai acēlea doară văpaia carea în droburile tale s-au ațîțat a stînge vor putea”. Hameleonul, de liac ca acesta de la sulimendriță înțelegînd, macar că nu fără mari slăbiciuni și leșinături, însă îndată prin toate malurile a cerca, toți cîmpii și dialurile a cutreiera și toate bortele copacilor, gaurile țărurilor și crăpăturile pămîntului a scociorîncepu (că la cel bolnav sănătatea de mare preț iaste, pentru carea toate în cumpănă puind, mai iușoare a fi le socotește). Deci după multă și cu multe dureri trudă și ostenință, oaăle șerpelui, carile ohendra să chiamă, într-un loc a afla i să tîmplă, pre carile, de mare arsura mațelor, îndată și fără de nici o îngăimală le sorbi. Așe dară, de cu grabă dacă oaăle bău, precum arsura mațelor ce avea i s-au potolit i să păru; însă după fire doftorul, după doftor liacul și după liac ca acela tămăduirea carea i să cuviniia îi vini de vréme ce nu chipul boalei în chipul sănătății, ce forma răului într-altă formă mai rea și mai cumplită s-au mutat. Căci oaăle ohendrii în călduros pîntecele Hameleonului coborîndu-să, nu spre mistuire, ce spre zămislire clătire a face începură și acmu embrionați puii ohendrei după a lor fire pîntecele îi fărîma și, pentru ca 397 în lumină să iasă, vintrele îi spinteca (că cine cu lăcomie // acul cosătoriului înghite, acela cu mare mișalie fierul arătoriului borește), și așe, săracul Hameleonul, iarăși spre moarte să bătea, iarăși munci și dureri de naștere îl cuprindea, în locul liacului otrava și în locul sănătății moartea cunoștea, dară ce să facă și de ce să apuce, nici știa nici să pricepea. Puii ohendrii din pîntece-i ieșind, peste trup i să împleteciia, grumadzi i să colăciia, îl pișca, îl mușca, și nu laptele, carile nu avea, ce singele, carile de prin toate vinele i să scurea, îi sugea. Într-acesta chip puii ohendrii și născuții lui și atîta de cumplit din toate părțile de viață deșertîndu-l, și cu toapsăc și venin împlîndu-l în dureri așe mari și chinuri așe nesufferite, îndată oteșirea în minte nu-i veniia⁶⁷³. Ce mai tîrdziu, de mare și minunată puterea cornului Inorogului asupra a toată otrava aminte își adusă⁶⁷⁴ (căci și de altă dată de otrăvită a văzduhului putregiune mîntuindu-l, cu sănătatea vieții îl dăruisă), și așe, din pădure la munte într-un suflet alergă, ca doară pre Inorog, de binele său făcătoriu, undeva a afla va putea. Pre carile într-un munte prea înalt și loc prea aspru și fără suiș 398 aflîndu-l, i să părea că pre o stincă înaltă în simcea muntelui șede; // iară din toate părțile prăpăști, hîrtoape și păhîrnituri groznice era, atîta cît căutării amețală

aducea. Iară din văzduh și peste vârful munților îi păru că o pasire niagră, cu mare vîjiituri viind, pre luminos și lunecos cornul Inorogului vrea să să puie⁶⁷⁵. Inorogul cu capul clătind și cornul cutremurînd, pasirea cu picioarele de néted și luciul cornului a să lipi nu putea. Cîtăva vrême pasirea să să puie, Inorogul să o surpe și războiu ca acesta făcînd, odată să tîmplă ca Inorogul în curmedziș cu cornul lovînd, cîteva péne din aripa cea dreaptă a pasirii să rumpă. De care lucru, pasirea, slăbindu-să și de multă luptă ameiînd și obosindu-să, în mieșălos chip, giuătate zburînd, iară giuătate prăvălindu-să, în prăpatea dedesupt să coborî (că înălțarea înflărilor cu mintea, ca pénele în aripi, iară sfîrșitul lor ca pasirea zmultă rămîne). Hamleonul, într-atîtea durori ce să afla, frumoasă privala aceii monomahii durerile a-și uita îl făcusă (că cînd putérea sufletului chiară în privala înțelégerii să înfige, atuncea toate simțirile trupului dinafară amurțesc). Ce a luptii privală săvîrșindu-să, boldurile și strămurările patimii // la simțirea durerilor îl întoarsără. Ce, precum s-au dzis, unde Inorogul șede, nici loc, nici nedéjde de suit Hamleonul avînd, de departe, cu mare umilință, patima își povestii și: „Milostivéște-te, milostivéște-te asupra ticăloșii méle”, striga. Inorogul dzisă: „Ce fél de patimă iaste carea te chinuiaște?” Hamleonul răspunsă: „Întăi foamea lîngedzind, apoi focul m-au pîrjolit, iară mai pre urmă puii carii am născut m-au prăpădit; și iată că, de nu mai curînd milostivirea ta asupra slăbiciunei méle va agiunge, perit și prăpădit sint, căci altă nedéjde și năzuire vieții méle n-au rămas”. Și iarăși din toată inima: „Agiutoriu, agiutoriu! striga, și cornul plecîndu-ți, din otrava ce mă putredéște, mîntuiaște-mă!” să ruga. Inorogul răspunsă: „Liacul și putérea liacului cornului meu spre otrava carea dinafară vine slujéște, iară nu spre veninul carile dinluntru să naște (că răutatea boalii doftorii o tămăduiesc, iară boala sufletului liacurile apotecarilor⁶⁷⁶ nu știe). Ce pre cît a socoti pociu, receta liacului tău aceasta iaste: cornul cămilii, coama șerpelui, ochiul guziului orb și unghile péstelui luînd, în laptele aspidei⁶⁷⁷ le fierbe, // până din dzéce ocă, dzéce dramuri vor rămînea, carile în chipul alefiului făcîndu-să, cînd soarele ca luna va scădea cu o parte pre la rane te unge, iară cu altă parte la sfîrșitul soarelui, apă din fărmușuri de marmure și din pilituri de aur storcînd, o amestecă, și în chipul șerbetului făcînd-o, o bea, și așé liacul îți vii afla”⁶⁷⁸. Hamleonul chipul lacurilor (!) audzind și precum în batgiocură îi dzice socotind: „Vai de mine, vai de mine, dară unde și cine poate lucruri nevădzute, neaudzite ca acéstea să afle?” Și cu strigarea deodată să deșeptă.

Din somn și din vis ca acesta Hamleonul trezindu-să, tot chipul videnii ca într-un punct a socotéii culegînd, ni spre bine, ni spre rău îl lua, de carile totdeodată ni să bucura, ni să întrista. Ce precum să dzice (tot ce cu mare poftă iubim, acéia cu mare lesnire crédem). În care chip și Hamleonul toate céle dinpotrivă din gînd izgonind, după plăcérea și pofta sa visul într-acesta chip tîlcuia: *Apa carea curea, pre a cării margine el să primbla*, nestătoare (!) vrême și amestecate dzilele ei sint; *pădurea deasă și ca întunérecul umbroasă, prin carea cu mare nevoie îmbla*, mulțimea gloatelor // tulburate, iară *negura carea lumina soarelui oprii* învăluirea lucrurilor a căroră sfîrșit cu ochiul înțelégerii a să videa și a să cunoaște nu să putea. *Întăi de departe zarea focului vădzută*, mici începăturile poftei fierbinți, iară, *de aproape, pară înaltă*, mărimea poftei și a lucrului din nemică până într-atîta îngroșet și crescut, cît preste toată lumea véstea i-au ieșit; *sulimendrița carea în jeratecul focului să păște*, statul a toată adunarea carile cu nestînsă poftă spre izbîndirea inimilor să hrăniia și cu mare nevointă pentru pofta sa, tot greul și nevoia a sufferi nu să tăgăduia. Așijderea, *salamandra de foc precum nebetejită, așé nesăturată*,

statul lucrului început pentru săvîrșire nepărăsit să silêste, nici cineva din cei împotrivicni în ceva a-l beteji va putea și pofta atîta de folos îi va fi, cît de binele carile va urma neîndestulit va fi, căci în mare mărime și lucrul și lauda lui va crește. *Iară războiul apii nuărilor cu vîrvul parăi focului și trăsnetele și plesnetele carile între dînsele să făcea*, precum acestor doă monarhii minunate fapte și vêtea lucrului ce să va între dînsele isprăvi, peste nuări va trêce și prin // și preste toate țările și olaturile va merge; *foamea carea din mîncarea salamandrei i s-au scornit*, pofta cu carea el spre acela lucru (cu carile vreun amestec nu avea) a să amesteca l-au îndemnat; *în chipul ei jeratec a mînca*, pentru agonisirea laudii de la monarhiia pasirilor (căci para pasirilor zburătoare, iară apa nuărilor, dobitoacelor la pămînt trăgătoare a fi tîlcuia), în pofta a tot statul lor au intrat; *Arsura carea în pîntece i s-au scornit*, greuimea și nevoia lucrului; *liacul pre carile salamindra l-au învățat* adecă *oaăle șerpelui să bea*, mijlocile carile din socotială și din înțelepciune să nasc (căci șerpele înțelepciunea, iară oaăle aflările și mijlocele pre carile înțelepciune le dă tîlcuia), arătîndu-i, li-au aflat, li-au băut și *în pîntece puii șerpelui s-au zămislit*, socoteala în gînd și în inimă au băgat, apoi, ca cum li-ar fi zămislit, la calea lor spre ducerea săvîrșitului li-au pus. *Prin pîntece cu mari dureri i-au născut*, adecă preste nedêjdea sa și de unde nici s-au gîndit, fapta cu mare bucurie au săvîrșit (căci durerile împotriva tîlcuind, veselie și bucurie a fi socotia). *Iară liacul ca//rile împotriva durerii de la Inorog poftia*, prin buiguirea ⁶⁷⁹ fantaziii, visul aiavea și durerea adevărată socotind, stricarea aceii bucurii de la nebiruită puterea nepriiatinului prin necunoștință cerca. *Ce Inorogul liac carile în fire nu să dă, nici undeva să află*, spuindu-i, precum lucrul început nicicum a să strica nu va putea, nici asupra aceii bucurii, pre carea faptul înțelepșc au adus-o, vreo întristare împotrivicnică va putea sta ⁶⁸⁰.

Acêstea așe toate, după a sa voie Hameleonul tîlcuind, visul în nespusă bucurie și în lucrul aiavea întorcea, ce un lucru această înfiptă socoteală oarecum din temelie îi clătia, căci după voie tîlcul a potrivi nu putea. Adecă: *pre cornul Inorogului pasirea cea neagră a să pune neputînd, cu penele aripilor frînte, de ripă mai mult prăvălită decît lăsată s-au dat. Așijderea, că el la locul unde Inorogul sta a să urca și loc a să sui n-au aflat*. Ce până mai pre urmă, macar că cu îndoit și prepus gînd, însă iarăși pre cît mai aproape de pofta sa a-l aduce au putut, și pre acesta într-acesta chip l-au tîlcuit. Adecă pre nepriatin moartea de nu-l și va de tot stăpîni, ea într-o parte, *spre ripă*, adecă spre vrêmea necunoscută // lăsîndu-să, viața strîmptă și nenorocită îi va lăsa, ca carea altul nici mai denainte, nici mai pre urmă de dînsul a viețui nu s-au vădzut, sau în loc strîmt și rău ca acela viața își va petrece, de unde nici el la altul, nici altul la dînsul să margă va putea.

Așe dară, Hameleonul, vesel după vis și voios după tîlcuirea lui, din locu-și sări și, cum de la Șoim pentru vinirea Inorogului cevași știre nu i s-au dat să mira (căci cu Șoimul cuvînt pusese ca cînd Inorogul ar vini, îndată știre să-i facă). Apoi iarăși singur mîngăindu-să, în sine dzicea: „Vicleșugul carile în inimă port nici piialea de pre mine nu-l simpte, necum aceștea în prepus ca acesta să fie intrat și mai vîrtos că precum în toată credința mă au, bine i-am cunoscut. Ce, poate fi, Inorogul de ceva s-au împiedecat și la locul prundișului nu s-au coborît; căci amintrilea și el la cuvîntul dat stătătoriu, și Șoimul de vicleșugneștiutoriu iaste. Și așe, iarăși în stratu-și ⁶⁸¹ culcîndu-să, dzua a să lumina cu întunecos gînd aștepta.

Deci Inorogul și cu Șoimul, după ce prin multă vreme a nopții, ce li-ar fi fost voroavele sfîrșiră, unul cu altul sărutîndu-să și în brațe prietinești cuprîndîndu-să⁶⁸², sara bună își dăderă și unul de la // altul despărțindu-să, cineși la ale sale să înturnară (că la împreunare pofta hirișă, iară la despărțire voia de împreună trebuie). Iară cînd mîna cea de aur cu dégetele de trandafir⁶⁸³ din vîrvurile muștilor flori culége și mănunchele négre din céle albe alége, Hameleonul, după obicéiu, la ispitele răutăților, școala vrăjbilor și cercetare străjilor degrabă purciasă, pre carile într-un suflet cutreierînd și ceva nou din célea ce rău nedejduia neafînd, precum cu bună samă Inorogul din munte la locul împreunării să nu să fie coborît, singur șie își dovedi (că vicleanul cînd pe altul în lucru să amăgiască nu are, atunce singur pe sine în socoteală să viclenéște și cuvintele din sin furîndu-și în pungă le pune). Și așé, precum vrémea clevetii și ciasul zavistiii să fie nemerit socotînd, cum mai degrabă la Șoim să dusă, cătră carile darea bunii dimineți de giumătate curmînd și cădzuta închinăciune încă bine nesfîrșînd, cu capul viperii să închina, cu ochii vulpei căuta, cu trupul dulăului să clătina și, ca cum de duh rău tulburat ar fi fost, cu fălcile căscate, cu budzele lăsate și cu balele aspumate cuvinte cu stropi și stropi cu cuvinte amestecate într-acesta chip a împrăștia începu: „Vădzut-ați, // dzice, lucru la cuvînt așé de nestătătoriu și ca frunza de tot vîntul în toate părțile clătitoriu? Vădzut-ai cucoșul, învățătoriu vîntului, în vîrvul turnului? Eu încă de multă vreme la trup cîte dramuri și la minte cîte grăunță⁶⁸⁴ cumpănéște, să țî-l cîntăresc și de toate pre amănuntul să țî-l perigrapsesc vream, la chip cum și la obicéie ce fél iaste să țî-l arăt poftiiam și precum din gura lui vreodată adăvărul nu iase a țî-l dovedi mă ispitiiam. Însă spre împreunarea lui cu atîta sété încins și cu atîta poftă spre vidérea lui aprîns vădzîndu-te, a țî-l povesti mă siiam. Iară acmu, iată, singur iușurimea minții, nestarea cuvîntului și toată prostimea firii bine i-ai vădzut și precum socotesc, precum și cît iaste, de pre unghelul și de pre parte tot țircălamul vii fi cunoscut, căci eu, ticălosul, pentru a mea prostime, ca nu cîndai în prepusul de zavistnic și îndoința de clevétnic să cadz, adevărul a-ți grăi mă temeam și toată ființa lucrului a-ți descoperi mă feriiam (că pre cît de uricioasă iaste minciuna la urechile drept audzitoare, pre atîta de primejdioasă iaste adevărînta la audzirea strîmb ascultătoare). Ce acmu, iată, el, la locul însămnat și după cuvîntul dat, n-au vînit. Iată, giurămîn//turile în loc de basnă și cuvintele și rugămintele în chip de batgiocură li-au luat. De care lucru, îndrăzniala adevărului luînd, din curată inimă aș dzice, ca de această prietiniască împreunare părăsîndu-te, cu chipul carile priiatinul și prieteșugul ce să fie n-au învățat, deplinul neprieteșug și vrédnicul nepriiatin, cum și cît să fie, a cunoaște să-l faci, ca alte féliuri de curse și de lațe întîndîndu-i și într-însele vîndîndu-l⁶⁸⁵, să priciapă (că precum toate obrazele unul cu altul nu să asamănă și stélele una ca alta în lumină nu să potrivăsc, așé decît vicleanul mai viclian și decît meșterul altul mai meșter și mai isteț să află)⁶⁸⁶.”

Șoimul deodată și într-acesta chip oare de cine grăiaște mult să miră. Apoi această puturoasă hulă, de unde și asupra a cui o scornéște, cu lin glas îl întrebă.

Hameleonul dzisă: „Dară, domnul meu bine știe cine în lume și singur între toți muritorii de toată hula și ocară vrédnic iaste, a căruia și a numelui pomenire grețoasă, și audzului scărîndăvoasă iaste”.

Șoimul dzisă: „Hele, pentru aceasta și mai ales a întelége aș vrea”.

El dzisă: „Au nu amăgeul⁶⁸⁷ și șifariul⁶⁸⁸ acela atîtea crunte sudori mi-au vărsat? Au nu vicleanul și înșelătoriu acela de atîtea ori și într-a//atîtea de moarte

cumpene și de viață primejdii m-au băgat, mai virtos că cu a lui pricină și rob la mîna crocodilului am cădzut, unde și până astăzi cu greu preț a mă răscumpăra și cu mulți chizeși prețul să-m plătesc legat sint. Dară de vrème ce el toate ostentivele în zădar și toate slujbele în dar a fi mi-au arătat, lasă, că încă puținel, și visul carile am visat după tîlcuire îl voi plini. Căci visele pre mine vrodată macară nu mă amăgesc, că precum a viselor tîlcuire, așe a vrăjilor alcătuire de la tată-mieu foarte bine am învățat; că tată-mieu, Apariul⁶⁸⁹, prin multă vrème la Hersonisul crivățului cu corăbierii îmblînd, de la babele schithilor toate meștersugurile gheomandiii, hiromandiii și a necromandiii deplin învățasă⁶⁹⁰, pre carile prin adese paradosin supt pecetea pomenirii tare li-am însămnat, din carile șuvăitoriul și a multe cărări știutoriul acela nu-m va scăpa”.

409 Șoimul înțelegînd că toate acéstea vîrsături asupra curățării Inorogului le boréște: „Șterge-ți gura, dzisă, o, priiatine, și de iaste cu puțință știupitura iarăși îți înghiți și boritura iarăși îți sorbi, căci Inorogul și la cuvîntul dat au stă-tut, // și la locul împreunării, asară, după cum au dzis, au vinit. De la carile de întriagă voroavă săturîndu-mă și de înaltă înțelepciune mult mirîndu-mă, adevrit sint că acéstea toate spre ispită sau prin zavistie véche le grăiești. Și acmu din pricina sau a neștiinții, sau a răutății (căci amîndoaă jigăanii réle și cu multe capete sint), în vrème fără vrème cu ce erai încărcat a te descărca și în locul ce nu ți s-au cădzut a le arunca ai silit; ce de ai făcut ispită, o, priiatină (întăi pre tine de bun, apoi pre altul de rău ispitéște). Iară de ti-ai din zavistiia véche cleвета noăă a face pornit, să știi (că sabiia zavistiii mănunc nu are, și oricine a mînă ar apuca-o, nerănit și nebetejit să rămîie nu poate)”⁶⁹¹.

410 Hameleonul, de o parte cu obrazul (carile nu de rușine, ce de vicleșuguri a să muta știe), în multe fêțe să schimba⁶⁹² și pentru că acmu Șoimul din minciunele și clevețele, carile din spurcata lui gură audzisă, să nu cumva véchea-i pizmă să cunoască și mai cu di-adins vicleșugurile să nu-i cumva cérce și, aflîndu-le, să nu-i cumva amintrilea visul tîlcuiască să temea. Iară de altă parte, cum minciuna în haina adevărului și vicleșugul în căméșă dreptății ș-ar îmbrăca și acmu de cu//rînd călcatele-și de vulpe vicleană urme cum ș-ar astupa cu gîndul obrăzniciii, în cîmpul nerușinării, ca un cal siriap și desfrînat, alerga. Așijderea, acéstea cu a cuvîntului meștersug a le șicui, a le căptuși și a le zugrăvi de nu l-a cumva putea, de toată nedejdea ce mai denainte luasă scăpat să simțîia. Însă (aflătoare de meștersuguri firea în nevoi)⁶⁹³ și ales a lui, carea organul răutății a-și afla și răutatea minții a-și acoperi îndată în pomenire îi adusă, singur în inima sa ca acestea scornind: „Oare cei ce a meștersugului cuvîntului învățători sint ce altă giuruintă cătră ucinicii săi dau, fără cît, precum adevărul minciună și minciuna adevărul să facă îi va face⁶⁹⁴, și de vrème ce cu cea de obște socoteală lucrul și meștersugul acesta așe să créde, iată că urmadză ca și eu aceasta a isprăvi să pociu, de vrème ce nu puțin untdelemn într-aceasta învățătură am cheltuit și mai virtos că prin multă vrème între altele lighioi scaunul aceștii școale am ținut și cu scrisorile a cărților amăgitoare deprinderea din toate dzile am avut”⁶⁹⁵. Și așe, fêțe după fêțe și chipuri după chipuri în față schimbîndu-și, cătră Șoim voroava 411 într-acesta chip începu: „(Dragostea prea // mare și liubovul⁶⁹⁶ carile peste hotar tréce, de prea mică pricină, mari prepusuri își face) precum maicele cătră fiii săi aiavea dovadă sint. Carele ori de fietece mică a orîndualii sănătății mutare gréle și primejdioase boale cuconilor săi prepun și de célea ce să nu le cumva vie să tem, acéle precum să le fie vinit, de frică soțotesc, de unde cuvîntul a să dzice

s-au apucat (să nu vie în capul copilului ce-i meneste maică-sa). Asemenea dragostele Afroditei, când la stepăna hirișiii sale sosesc, pre tot ochiul viclian și tot piciorul strîmb socotesc, și în toate și pentru toate, pentru cel șie iubit negîndite prepusuri și zelotipii își scorneste; și pentru ca dragostele să-și pofitorească și iubostele să-și înnoiască, tot prepusul fantastic în locul adevărului apucînd, o hulă drăgăstoasă și o minie mîngăioasă scorneste, dzicînd: «Bine cunosc și din multe împotriva sémne adevărit sint că răul meu noroc cu curată inima mea rău să slujește și de nesufferit rane în toate dzilele prin mîna ta într-înemă în trimete. De vrème ce tu acmu pre altul sau pre cutarile (anume dzicînd) a iubi ai început, iară pre mine, ticălosul, din drăgăstoșii tăi ochi // depărtîndu-mă, cu toată inima din adevărata dragoste m-ai lepădat și m-ai urgisit. Bine încă dinceput inima în spunea ce dragostea cu carea în zădar ardeam adevărul a cunoaște mă opriia; că dragostelor zugrăvitoare și inimii méle amăgitoare ești, de vrème ce acmu, iată, aiavea și la arătare au ieșit că așeși dintăi cătră mine numai cu gura și cu cuvîntul erai, iară cătră ciuda lumii acela cu toată inima și cu tot sufletul te dai. Ce bună nedéjde am că în curîndă vrème de lancea carea eu m-am rănit și de veninul cu carile eu m-am otrăvit și el nerănit și neotrăvit să nu scape, și peste puține dzile, precum eu acmu, așe el atuncea deplin va cunoaște că nici odănoară cu cineva dreptatea a ținea și curăția inimii nebetejită și neimată a feri nu ți-ai învățat; ce pururea cătră toți la cuvînd (!) nestătătoare și cu inima ca valurile mării în toate marginile lovitoare ai fost și ești; de care lucru, precum liniștei mării, așe dragostelor tale de credzut și în cuvintele tale de sprijenit n-au fost, nici poate fi; căci din nemică în înalte de uriciune valuri te înalți și fără nici o pricină lineștea în tulburare și // furtuni de minie ca acéstea îți întorci, cît ticălosul inimii vas în ocean fără fund și mare fără margine ca aceasta undeva liman de năzuință și liniște de mîntuință a afla nu poate; ce de vrème ce nemilostiva-ți inimă și sufletul întoarcere spre căială nu-ți știe, iată că de astădzi și înainte, mîhnită fața mea nu vii mai videa și slăbănog piciorul meu înalt și neagiuns pragul tău nu va mai călca. Fă-ți voia, plinește-ți pofta, negura din vîrvul munților s-au rădicat, nuării de pe fața soarelui s-au mutat, tot spinul și piiadeca din cale-ți s-au luat, și fără de nice o sială, strînge, îmbrățășadză, dulci sărutături și a trupurilor încăldziture cu acest acmu de curînd și proaspăt iubovnic vă împărțiți. Eu m-am vechit, m-am veștedzit și ca florile de brumă m-am ovilit ⁶⁹⁷. Soarele m-au lovit, căldura m-au pălit, vînturile m-au negrit, drumurile m-au ostenit, dzilele m-au vechit, aii m-au îmbătrînit, noptile m-au schimosit și, decît toate mai cumplit, norocul m-au urgisit și din dragostele tale m-au izgonit; iară acesta nou, vios, vlăgos, ghizdav și frumos, ca soarele de luminos, ca luna de arătos și ca omătul de albicios iaste; ochii șoimului, pieptul leului, fața trandafi//rului, fruntea iasiminului, gura bujorului, dinții lăcrămioarelor, grumadzii păunului, sprîncénele corbului, părul sobolului, mînule ca aripile, dégetele ca radzele, mijlocul pardosului, statul chiparosului, pelița cacumului, unghetele inorogului, glasul bubocului și virtutea colunului are ⁶⁹⁸.

Lucru ca acesta ț-ai agonisit? Paște-l, poartă-l și în multe dzile cu fericire, hrănește-l și îngrășe-l; iară mie aceasta în rămîne, pe blăstămatu lumii năroc plîngînd, dreptatea mea cătră tine și strîmbătatea ta cătră mine în véci cătră toți și nepărăsit petiutinderile (!) să povestesc».

Acéstea și altele ca acéstea jélea inimii a grăi găsește și zelotipiia asupra iubitului său, sau de față, sau cătră alt chip, să jăluiaște, până cînd răspunsul cel șie dorit, din dulce rostul iubitei sale slobodzit, răspuns spre a sa nemîngăiată mîn-

găierea a audzi să învrednicéște. Carea în curată inimă stăruită trăind și de la iubitul ei în prepusuri ca acéstea șiindu-să, într-acesta chip îi răspunde: «Norocul meu cel nenorocit, o, dulcele meu, până într-atîta necredincios și prepuitoriu te face, că din sinul maicei și de la țitele mamcii de cînd am ieșit decît tine // mai frumos și mai drăgăstos nici a trupului ochi mi-au vădzut, nici a sufletului a videa mi-au poftit; că între toți dumnădzăii, deși iaste soarele mai frumos, însă eclipsis îl întunecadză și noaptea îl depărteadză, de iaste luna între boadză și Vinerea⁶⁹⁹ între stéle mai ghizdavă, însă lipsa luminii, acoperirea nuărilor și minunată nașterea comitelor le astupă și le acopere. Singure numai, decît toate frumsétele mai frumoase, frumsétele tale dzua lumineadză, noaptea strălumineadză, de departe mîngăiesc și de aproape sufletul veselesc, a căroră lumină apus nu știe și privala sațiu nu are. O, blăstămat ciasul acela în carile lăcrămos ochiul meu nu te véde și nenorocită dzua în carea de privala ta depărtată stau. Soarele nu răsăie, stélele nu luminédze și dzua să nu să aréte noțtii aceiia în carea brațele méle nu te îmbrățășadză și țitele méle la talpele tale nu să alăturiadză! Vulturul ceresc ascunsele inimilor și tainele sufletelor știe, pre carile neminciunos și credincios martur puiu, că în ciasul în carile cu lipsa nespuserelor tale lumini mă osindesc, îndată fîntînele Nilului din ochi neîncetat îm izvorăsc⁷⁰⁰ și suspinele înfocate din inimă // decît para tartarului mai înalte și decît scînteile Ethnii mai înfocate îm izbucnesc; din tine ales, o, iubitul meu, toate trupurile ciunguri de copaci pîrjoliți și toate chipurile tăciuni în tină potoliți ochilor miei să văd și sufletului meu să par; ah, pustie și decît cu moartea mai omorîtă eu, cînd neînfrîntă voia ta asupra mea mîhnită voiu cunoaște. Nu, sufletul sufletului meu, nu, lumina ochilor, nu, viața și ființa mea, nu prepune pe țărna talpelor tale gînd ca carile nici după moarte, necum pân' la moarte, în inima mea va intra; o mie de sufletele (!) Dumnădzău de mi-ar fi dat, în primejdiia părului capului tău pre fietecarile de o mie de ori jirtfă și giunghére spre plecarea mîinii Dumnădzăului li-ași aduce. Că de iaste în lume vreo fericire, acéia privala ta iaste, și de iaste după lume vreo fericire în carea mie privala ta să-m lipsască, și ea să lipsască, că toată munca tartarului mie alta nu poate fi, fără numai minuta ceasului despărțirii tale. Că numai cu tine fericirea adevărată, iară fără tine, oricum și oriunde ar fi, minciunoasă iaste».

Ca acéstea răspunsuri plăcute, iubitul de la iubita sa (o, domnul meu, Șoaime,) luînd, inima // din dogoreala prepusurilor își răcoréște și oarecum dragostea înnoindu-și, liubovul și iubostele își adevéréște. Într-acesta chip și ca cu aceasta dragoste cătră în véci de iubitul Inorog aflîndu-mă, pentru obraznica, însă din adevărata dragoste pornita ispită, iertare să aib, mă rog. Căci ce iaste adevărul a mărturisi să cade, că în toate prepusurile dinpotrivă cu o oarbă purcédere am cădzut, ca nu cumva el, după datul cuvînt neviînd, ceva măiestrii neprietinești să fie simțit am prepus și, pentru ca adevărul a pricepe să poți, célea ce nu are îi grăiiam și célea ce nu-i poftesc îi dziceam; iară acmu dintr-îmbe părțile cunos-cînd și înștiințindu-mă că nu ce dineaorea prepuneam, ce ce dinceput știiam și nedejduiam au ieșit, înspăimîntata-m inimă acea deplin veselie au luat și toată îndoința dinpotrivă de pe suflet mi s-au rădicat⁷⁰¹.

Adevărat, dară, domnul meu, că, precum dzici, Inorogul, precum la cuvînt stătătoriu, așé la lucruri stăruitoriu și la minte neclătitoriu iaste, că el minciuna nu numai căci nu o grăiaște, ce macar a o audzi nu o priiméște, și precum cu limba despre voroavele deșérte postéște, așé urechile despre cuvintele fără ființă își opréște. Adevérit, dară, să fii că pre cît din voroava lui // ti-ai înștiințat, cu

mii de mii de ori mai cu multul din faptele lui vii cunoaște că în toată vrednicia străluminat și în toată bunătatea curat să va afla. Înalte dară cereștii cornul slăvii lui și, dintr-a méle dzile scurtînd, dzilele lui înmulțască și nenumărați aii îi adaogă; că ce sint după pricina dintăi, a lui și de la dînsul sint, că odănoară puterea cornului lui cu antidotul cel neprețuit și în de bine faceri neperigrăpsit asupra slăbiciunii cum mai curînd de n-ar fi agiuns, încă de mult viața mi s-ar fi curmat și țărna cu pravul mi s-ar fi amestecat; ce acmu, pentru căci la vrémea împreunării neaffindu-mă și de a lui nesățioasă privală lipsindu-mă, inima-m cu pară înălțată și cu văpaie nestînpărată îm arde; ce poate fi fortuna șegi necredzute și glume ne-sufferite ca acéstea arătîndu-mi, cu întristările și mîhnirile méle giucîndu-să, să zăbăvește. De care lucru, pentru a lui de a doa venire fără știință să nu fiu, ca paguba și pedeapsa carea acmu sufletul mi-au simțit, a-m răscumpăra și a-m mîngăia să pociu, și de nu cu sărutarea talpelor, macar cu privala ochilor să mă învrednicesc, carea, una și singură, toată întris//tăciune și mîhniciunea a-m rădica și toată durérea inimii a-m vindica, destulă și de prisosit iaste”.

Șoimul, la inimă curat, viclénelor a Hameleonului cuvinte încredințindu-să, precum iarăși după cîteva dzile sint să să împreune îi spusă ⁷⁰².

Hameleonul îndată: „Dară, eu știu, dzice, că visele méle pe mine să mă amăgiască cu puțință nu iaste”.

Șoimul: „Ce vis iaste acela, rogu-te, că și denioarea pomenind, precum asupra lui îl vii izbîndi dziceai?”

Hameleonul dinceput pre amănuntul începu a i-l povesti, precum mai sus s-au dzis.

Șoimul, deodată adîncimea visului cu sigea socotéllii pătrundzind, tîlcul ce i-ar fi mult să mira și cătră Hameleon: „Dară tu acesta cum l-ai tîlcuit?” dzisă.

Hameleonul nu numai în cuvintele aiavea viclean, ce încă și în vise fantastice dușman, acmu, înaintea Șoimului, visul spre bine tîlcuia și pre scurt mintea a-i căptuși siliia, dzicînd: „*Pădurea cea deasă și umbroasă, grijea carea pentru pogorîrea Inorogului purtam era și îndoința venirii lui la împreunare însămna. Salamandra carea în para focului să păștea, vechiul neprieteșug, carile în răutăți au crescut și s-au hrănit. Foametea carea în pîntece mi s-au scornit, jélea carea pentru acest neprieteșug mi-au // vinit și de greu pentru priiatini inima mi s-au rănit. Liacul oaălor șerpelui, carile mai mare durére mi-au făcut, vinirea Inorogului pentru a căriia neștiință oarece în prepusuri am intrat și ispita cea de dîneoarea am făcut; zămislirea și nașterea puilor prin pîntece: nedéjdea venirii lui și minutată (!) isprăvirea lucrului prieteșugului ce va să să facă; pasirea cea neagră carea de cornul Inorogului neputîndu-să lipi, cu capul în gios au cădzut, véstea și numele cel rău carile pre năpaste asupra cinstii Inorogului îl punea, adevărul cunoscîndu-să, de pre capul lui să va rădica și în prăpatea uitării să va lepăda; liacul cel peste puțința firii Inorogul îi arăta și într-ace dată sfîrșitul visului urma: precum veseliia și bucuriia carea din isprava lucrului va lua, în lume împotrivnic sau în ceva betijitoriu a i să afla nu va putea, și așé, tot săvîrșitul lucrului în bucurie și inimă bună va rămînea”.*

Așé Hameleonul în grabă, la unele prindzindu-să, la altele neprindzindu-să, izbîndirea visului nădînd și cîrpînd în scurte cuvinte, lungi și late vicleșuguri acoperiia ⁷⁰³.

421 Ce Șoimul, macar că visul în multe părți lua, însă deodată în camera tăcerii îl încuie și sfârși//tul lucrului tîlcuirea visului să arête aștepta(!) (că vrăjitorii minciunoși și credzătorii părerilor nopții, de nu frați, iară veri primari își sint; cela din minciuni adevărul, cesta din fantazie chipul a scoate silêște).

După acêstea Hameleonul de la Șoim ieșind și cum vînatul au pierdut și Inorogul au scăpat, cu mare jêle și a inimii durere gîndind, de mare năcaz budzele își mușca și mînule își frîngea ⁷⁰⁴; și așé, cum mai degrabă la dulăi și la ogari alergînd, cu fața posomorîtă și cu inima înfrîntă, în trist chip și jêlnică închipuire li să arătă (că a amăgeilor cea mai de frunte învățatură și mai de trebă schimositură iaste ca în inimă pe cacodemonul, iară în față evdemonul să poarte)⁷⁰⁵, pre carile ei, într-aceasta formă și arătare vădzindu-l: „Ce poate fi aceasta o, priiatine, dzisără, că chipul urgie și fața bezciscnicie îți arată și lucru peste voie să ți să fie tîmplat, mîhnite căutăturile și fierbinți oftăturile îți mărturisesc? Au spre chedzi răi vrăjile ceva ț-au menit?! Au spre pofta inimii noastre de ceva împotrivă și neagră véste ai simțit? Sau de nu ție ceva rău ț-au vinit, altuia vreun bine a să face ai cunôscut (că zavistnicul mîhnirea îndoită // poartă, una cînd lui ceva rău, alta cînd altuia ceva bine să nu cumva vie să tême). Noi până acmu într-atîta tăcere înfundat a te videa nu ni s-au tîmplat! Limba cea ca clopôțul cine ț-au legat? Gura cea ca doba ce ț-au astupat? Voroava cea ca pohoaiete ploilor cine ț-au înghețat? Glasul cel ca tunul fulgerului ce ț-au amorțit? Mulțimea cuvintelor cêle ca păcura izvorîtoare și ca năboiul pe toate șesurile clevetelor năbușitoare cine ț-au oprit? Fără nici o zăbavă și cum mai curînd spune-ne, ca, sau mîhnirii împreună părtași, sau, de va fi cu puțință, mîngăietori și gonași să ne facem (că cuvîntul mîngăios la întristare iaste ca numele doftorului la dzăcare ⁷⁰⁶), carile macar că îndată toată întristarea n-ar rădica, însă o îndoînță oarecarea chitélelor aduce. (Iară unde îndoînța, acolea și nedějdea, și unde nedějdea, acolea și începătura mîngăiariei iaste) precum și doftorul macar că nu într-acea dată toată boala scoate, nici numele lui face minuni, ce nedějdea bolnavului rădicînd, socotêște că cel ce liacurile dă de față iaste, așé precum și liacul îi va afla nedejduiaște, care nedejduire oarecare chip de oteșire îi aduce”.

423 Hameleonul, din // nări pufnînd, pieptul izbind, din cap tremurînd, din mîni aruncînd, cu picioarele ca dulăi turbați țarna împrăștiînd, din gură aspumînd și toată icoana vrăjmășiii de la inimă în față-și zugrăfînd: „O, fraților și priiatinilor, în mare a inimii strîmtoare mă aflu, dzisă, atîta cît, precum să dzice dzicătoare, că de oi grăi, oi muri, de oi tăcea, oi plesni, și din doaa răutățî carea de mai bună să aleg mintea nu-m poate nemeri; să încep, tremur, să nu încep, de năcaz mă cutremur; să dzic, mă tem, să nu dzic, putere a răbda nu mi-au rămas; ca fătătoarele la ceas am sosit; să făt? durerile și chinurile mă înspăimintiadză; să nu făt? pîntecele îm crapă și cuvintele ca puii ohendrii prin treci îm ies; să stric doaa? tocmăsc una, să tocmăsc doaa? stric o mie. Pentru care lucru, mai denainte, până cuvîntul a vă deșchide, prietinesc sfat să-m dați și cu mîna frățască să mă îndămînați vă poftesc. Adecă, întăi să stric doaa și să tocmăsc una? Au întăi, tocmind una, să stric doaa? La aceasta întrebare de voi videa că și voi după a mea socoteală mă sfătuiți, atuncea gura de voi închide, pîntecele să-m cașce și pre spinare plesnînd, povêstea prin treci să izbucnească și călcîiul în locul rostului să grăiască voi lăsa”./

424 Dulăii cităva vrême în gînduri stînd și la întrebare fără baiere ca acéia ce să-i răspundză socotînd, mai tîrdziu într-acesta chip îi dzisără: „La toată începătura a tot lucrul doaa săvîrșituri a unii pricini să socotesc, carile pentru un săvîrșit dintr-a-cêle doaa să încêpe, adecă un săvîrșit iaste, pentru ca oricum ar fi, lucrul acela iaste

să să facă, iară altul iaste, pentru ca bine sau rău, tare sau slab, trainic sau netrainic și altele asemenea acestora să să facă caută. Deci cînd cel de pre urmă și mai cu anevoie nu să socotêște, cel mai dintăi și mai pre lesne să apucă. Așijderea (orice mai cu lesne la săvîrșitul poftit a să duce s-ar putea, acéiași mai cu greu și mai cu nevoie a să face nebulie iaste). Deci pentru care săvîrșit pricina încéperii ț-ar fi socotind, spre acela lucrul îți așadză; iară amintrilea știm că, precum din fire, așé din meșterșug, tot lucrul decît a să face, a să strica mai pre lesne iaste. Că un copaciu în 40 de ani la cea deplin vîrstă și hirișă mărima a vini, iară a să usca în 40 dzile poate. Așijderea, videm că céle în meșterșug a să tocmi decît a să face mai lesne și decît amîndoaă mai lesne stricarea, că piramidele Eghiptului, colososul Rodosului, raiul Vavi//lonului, capiștea Efesului⁷⁰⁷ carea prin vrémea a . . . * de ani de-abia și cu lucrarea a toată puțința Asiii cu mare nevoie a să isprăvi s-au putut; și altele asemenea acestora, cu cîtă nevoie și cu cîtă ostenință s-au făcut, cine poate povesti? Carile cît de cu lesne și cît de cu iușor în nimică s-au întors, a toți muritorilor minune aduce (că a tot muritoriul tot lucrul muritoriu și puțin stătătoriu iaste). Așijderea altele, precum pre lesne a să face, așé mai pre lesne a să strica, iară a să tocmi, toată isteciunea meșterilor gonêște (că un copil mititel cu un bețisor suptirel o mie de oale și dzăci de mii de stecle a sfărîma poate⁷⁰⁸; iară o mie de olari o oală spartă a cîrpi și dzăci de mii de steclari o steclă frîntă a tocmi nu pot); și precum să dzice cuvîntul (un nebun o pietricea în fundul mării aruncă, pre carea o mie de înțelepți să o scoată vrédnici nu sint)⁷⁰⁹, care paradigmă lesnirea facerii și nevoia desfacerii arată. Acmu, dară, chipul facerii, tocmélii și stricării în sine socotind, după carea ai pofti, sfatul nostru alcătuiăște și de carea întăi să te apuci alége”.

425

426

Hameleonul răspunsă: „Adevărat (dzice) că prietiniască sfătuitură și // înțeleptăscă învățătură mi-ați dat, și acmu cunosc (că sufletele priiatinilor adevărați, cu putérea simbathiii carea între sine au, unul gîndul altuia oarecum nemerêște și unul altuia proroc să face). După povéstea dară carea au trecut și după sfatul carile de la voi am audzit, urmadză, ca întăi doaă stricînd apoi pre unul să-l tocmăsc, carile mai pre urmă a multora de tocmirea vieții pricină poate fi. Veți ști, dară, o, fraților, că perirea a doaă capete iaste viața a capului al triilea, adecă cu moartea Inorogului și acmu și al Șoimului, viața Corbului să va stărui, prin carile toată a pasirilor și a dobitoacelor monarhie să va întări și despre răzsipa carea i să gătêște să va sprijeni; iară într-alt chip nici puțință, nici vreo de puțință nedéjde au rămas, precum mai pre urmă povéstea viți înțelege”⁷¹⁰.

Dulăii din gura Hameleonului pentru numele Șoimului audzind, nu puțin să tulburară, căci și frica îi avea și cinstea îi purta. Însă, pentru ca dintr-adînc, lucrul mai la ivală să scoată, cu tot de-adinsul pe Hameleon a întreba începură și cum curg lucrurile și ce ar fi povéstea să le spuie îl poftiră.

Hameleonul dzisă: „Lucrurile toate după poftă și // după tîlcuirea visului cea dintăi purcesése și până în săvîrșit așé ar fi mărș. Iară acmu viclesugul carile Șoimul cătră stăpînul său au arătat și lucrurile spre mare și groznic rău au mutat și tîlcuirea visului mieu spre cumplită și strașnică izbîndire au schimbat”.

427

Dulăii, învăluite cuvintele lui nepricepînd, precum de aerul fierbinte îmbătat sau acmu la schimbarea lunii fiind, de boala ce avea turbat și tulburat să fie socotiia, ales de numele visului (în carile toată voroava întemeiată să videa) audzind (din

* Loc gol în original.

vis, vis, și din noapte întunere(!) să iasă socotia) însă macar și vis să fie (a tot lucrului știința decît neștiința, decît neștiința(!) mai bună și mai de folos a fi dzicea). Și așé, pentru temeiul voroavii și ceința poveștii, vîrtos a-l iscodi apucară.

428 Hamleonul dzisă: „Șoimul spre amîndoaă monarhiile aiave nepriiatin și și cumplit vrăjmaș a fi s-au arătat, și pre mine de atîta vréme în rîs și batgiocură șiindu-mă, toate și mai nenumăratele méle slujbe în prav și în pulbere li-au vînturat; de vréme ce, precum bine știți, că cu toții sfatul la un loc pusésem, ca doară vreun mijloc a să afla s-ar putea cu carile pre Inorog la prundiș să-l co//borîm și pre nepriiatinul obștii la strîmptul lui și la largul nostru să-l aducem; la care lucru cu toții, ca într-o desime de pădure umbroasă și ca într-o noapte nuăroasă și întunecoasă cu gîndurile rătăcind și cu socoteala orbăcîind, îmblam (că întunecarea minții, decît a nopții mai grea⁷¹¹, și piarderea socotéliei decît a căii mai primejdioasă iaste); și acmu mai toată nedéjdea pentru isprăvirea lucrului să curma, ce eu, cu multe ostenințe și cu fierbinți sudori vărsate în mijlocul primejdiilor, ca o sulimendriță în mijlocul focului m-am aruncat și acmu mijlocul lesnirii și chipul isprăvirii affînd, atîta nevoința mi să îndemnasă și pofta slujbei ațitase, cît ca cum cu totulul în foc ași arde mi să părea și acmu plinirea slujbei, liacul arsurii șiind, pojarul carile mănuntăile îm topiia precum să-l potolească socotiiam; căci cu multe meștersuguri acoperite și cu fél de féliuri de giurămînturi zugrăvite pre Inorog la strîmptul lui și la largul nostru scosésem și în marginea prundișului îl coborîsem; și acmu ca cum în nedezlegate legături șiindu-l, din ceas în ceas și asupra nepriiatinului izbîndire și

429 cea dorită a visului meu tîlcuire să audz așteptam; și toată // noaptea în gînduri tăvălindu-mă, în pat ca péștele pe uscat⁷¹² mă izbiiam (că precum péstele afară din apă cu aer să îneacă, așé pofta peste măsură toate valurile gîndurilor asupră-și încarcă). Iară după ce astădzi soarele zorile ș-au răvărsat și de dzuă s-au luminat (oh, cu multul noaptea morții decît dzuă ca aceasta mai fericită și mai plăcută mi-ar fi fost) și curmarea nedejdii, carea fără de nedéjde mi s-au tîmplat, înțelegînd, pentru ca minciunoase ispitele Inorogului să arăt, la Șoim m-am dus. Niciicum de vinierea și de slobodzirea lui în gînd puind (căci, de ar fi vinit, precum și eu și voi știre am fi avut, socotiiam), cătră carile eu pentru chiară firea Inorogului și pentru nestătătoare cuvintele lui a povesti și de-a fir a păr a le tîlcui începînd, Șoimul cu mare minie a mă probozi și cu amară cuvinte a mă ocări au început. Așijderea, cu nespuse laude pre Inorog a lăuda și preste ceriu lauda a-i rădica să siliia și, încă cu puțință di-ar fi fost, toate tropurile ipervolicești unul peste altul grămădind, scaun decît a lui Zefs mai înalt preste ceriuri i-ar fi aședzat. De ciia precum Inorogul la

430 împreunare să fie vinit și în mintea lui adîncă înțelepciune să fie găsit și toată ră//utatea și strîmbătatea la noi, iară toată bunătatea și dreptatea la dînsul să fie aflat dzicea. Cătră acéstea, mare cinste pomenirii numelui adăogea, și precum cu jiganie ca aceasta prietinie, iară nu neprietinie, a face și a păzi trebuie; nici strîmbă goana noastră (carea împotriva a tuturor cereștilor iaste) carea asupra blîndéțelor și lineștii lui am scornit, fără izbîndă de sus și fără plată din ceriu a rămînea poate. După acéstea și pre mine cu tot de-adînsul tare mă îndemna ca de acmu înainte, tot neprieteșugul din inimă scoțînd, cît prin mîna mi-ar vini, spre folosul, iară nu înalgiosul lui să silesc, de vréme ce și el de astădzi înainte într-această inimă curat și dintr-această socotială nemutat rămîne. Ce năboiul cuvintelor să-m abat (căci la inima dosedită meștersugul voroavii neînvățat să află și materiia cuvîntului nu să sfîrșéște) și într-un cuvînt toată încheietura voroavii să cuprîndz; cîtă nepriință și vrăjmășie asupra Inorogului de la Șoim nedejduiam, atîta și încă și mai multă priință și frăție

între dinșii am cunoscut. Eu dară, o, fraților, otrăvite ca acéstea de la Șoim cuvinte audzind, ca cum // cu oaă de năpîrcă m-ar fi ospătat și cu venin de vipere m-ar fi adăpat mi s-au părut; carile cu mari dureri de întristări în mațe-m zămislindu-să, de mare năcaz pîntecele crăpindu-mi, cătră voi le nasc și visul în izbîndire încă puțin au rămas și mai vîrtos laudele și clătirile céle de cap cu carile cu urgie în porunciia, pentru ca despre voi cuvîntul tăinuit să țiuu, acélea toată clătirea otrăvii și a melanholiu în ficați mi-au scornit, cît, precum mă vedeți, de tulburat înainte vă stau⁷¹³. Ce cereștii de s-ar milositivi și cu atîta pohîrnirea faptei de s-ar opri, încă tot de viață nedéjde ași trage. Iară cursul izbîndirii visului, tot pre această cale de va méрге, Inorogul de toată primejdiia scăpat și mîntuit iaste; căci pasirea cea neagră, carea de corn nu i s-au putut lipi, tot cuvîntul și lucrul împotriva, împotriva lui biruință să nu aibă, va să țilcuiască și liacurile céle peste fire date, sau de tot tăgăduite, rana și boala poftei méle, așeși de tot neistelită va să rămie (că rana poftei decît a fierului mai obrintitoare și de pricina cît de mică mai burzuitoare iaste)”.

Dulăii amestecătura visului cu împrăștiitura altii voroave amestecată audzind, voroavii ce să răspundă // nu putea și visul cum ar țilcui nu știia, de care lucru, iarăși pre Hameleon dintr-acéstea ce s-ar înțelége întreba și visul ce s-ar țilcui cerceta.

El dzisă: „A visului izbîndire într-acesta chip Dumnădzău să o depărtéde, iară céia carea eu mai denainte am țilcuit de izbîndire să o apropiadze; și mai mult pentru vis în zădar cu gîndurile în deșert nu vă purtați, ce pentru povéstea deșteptată lucrul a păzi nu vă îngăimați, și de ce întăi și mai cu temeiu viți apuca fără zăbavă vă gătați. Că nu pre atîta Inorogul, pre cît Șoimul lucrurilor noastre să împoncișadză (că cine priiaște nepriiatinului, acela nu priiaște priiatinului), și într-această dată oricine viața Inorogului poftéște, acela cină-i spre moartea Corbului gătéște. Iară cît despre partea mea iaste, bine știți că încă de demult îmbletele Șoimului nu-m plăcea și precum pentru vicleșugurile în prepus să întrăm era, mutarea sfatului celui dintăi îl arăta — precum v-am și mai povestit. Iară acmu, iată, prepusurile méle la adevereală și vicleșugurile lui la ivală au ieșit (că spre porunca stăpîniască ce vicleșug mai mare a fi poate decît prieteșug și frăție a lega cu nepriiatinul cel de moarte), precum și Șoimul a fa//ce acmu s-au vădzut, carile, pre vrăjmași ca acesta la mină avînd, nu numai căci în toată pacea l-au slobodzit, ce încă și departe țindu-i, spre a lui priință și și a vicleșugului părăție pre alții a-i întoarce siléște⁷¹⁴. Însă precum bine salamandra mă muștra că nu fietecui iaste dat jăratec a mînca (nici fietecui de lucruri aspre și gréle a să apuca să cade, ales cînd pricina asupritoare lipséște). Dară de vréme ce eu, ticălosul, jeratecul am mîncat, în mață nestîmpărat pojar ca acesta mi s-au ațiat; oaăle ohendrii am băut, puii șérpelui am zămislit și acmu iată că i-am și născut, pre toți cereștii milostivi cu plecăciune rog ca aceasta numai, iară nu alta, izbîndirea visului să fie. Că până aicea fortuna piciorul a călca de-și va opri, tot oarece nedéjde rămîne ca lucrul început la săvîrșit să să ducă; însă nevoieșă din inimă și silință din suflet de să va pune (că nevoieșă sufereală ciarcă, iară sufereala toate rabdă, iară răbdarea cu vréme mai mult izbîndéște)”⁷¹⁵.

Dulăii dzisără: „Dară acmu adevărat, peste știința noastră, Inorogul cu Șoimul împreunare să fie avut? Și fără prepus cuvinte necădzute ca acéstea cătră tine împotriva stăpînului nostru să fie grăit?”

„Cu bună samă, răspunsă Hameleo//nul, și așé să aib parte de copiii⁷¹⁶ pre carii acmu prin pîntece i-am născut (că bine știți că într-alt chip nașterea copiilor

firea mi-au tăgăduit) și așe roada săditurii carea am sădit și zmiceaoa, odrasla hultuoanei⁷¹⁷ carea am hultuit să-m crească, cât iaste minciună sau alt chip de blojeritură în voroava mea. Deci mai mult ceva de acéstea a vă prepune vă părășiți și cum mai curînd, pentru lucrurile Inorogului și pentru strîmbe îmbletele Șoimului, Corbului ștîre să dați. Că amintrilea (rana obrintindu-să și patima învechindu-să, a să vindica cu nevoie va fi) (căci până a nu flămîndzi, hrana a cerca, a socolanilor, iară flămînd pe la ușile altora a să împrumuta, a léneșilor lucru iaste)⁷¹⁸. Și cătră acéstea lucrul încă mai dintr-adînc a cunoaște de viți vrea, a ști vi să cade că a Șoimului fapte spurcate nu numai cu atîta să încheie, ce încă și de alte ale lui vînturoase fantazii bine m-am adevărit, pentru carile fără nici un prepus adevărit sint⁷¹⁹.

435

Dulăii acéia ce poate fi întrebîndu-l și de va fi ceva de temeiu, pentru ca totdeodată monarhiilor ștîre să facă, dzicîndu-i, Hameleonul răspunsă: „Ieri cînd soarele frunte cailor spre apus și carul spre coada ursului celui mic își întoarce, pre marginea prundișului // încoace și încoala, pentru ca melianholiia să-m rășchir, prinblîndu-mă și pentru lucrurile asupră-ne stăruitoare în multe gînduri învăluindu-mă, Moliia, carea blanele strică, în timpinare îm ieși. Eu, macar că nu de foame, ce pentru zăbava pre vîrvul limbii luînd-o, ea, săracă, de icoana morții carea acmu dinainte-i sta, tare înspăimîndu-să, cu mare umilință a mi să ruga începu și: «Cruț-m viața, domnul meu, dzicea, spre moale și molatec trupșorul meu aspru și nedomolit nu te arăta, ce întăi doaă, trii jelnice a méle cu céle mai de pre urmă trase duhuri alcătuite stihuri și olicăite cîntece ascultînd, vii cunoaște că musele, pre cei ce de la inimă le iubăsc, cu darul profitiiei îi împodobăsc. Care cîntec bine înțeleș, și mie și ție și pre lîngă noi încă multora viață a da, iară amintrilea neaudzit și neînțeleș, a multora ața vieții a curma poate». Eu îi dziș: «(De moarte nu te tème⁷²⁰ și de viață nu fii cu grijă), ce cîntecul ce știi cum mai curînd și cum mai bine știi mi-l cîntă⁷²¹; pentru carile împreună cu viața și alte multe și scumpe de la mine daruri vii lua, carile, după giuruința cuvîntului, îndată și cu plineala lucrului vom urma». Ea, dară, într-acesta chip cîntecul începu: //

436

«Cu pénele Șoimul vîntul despîcînd,
Cu Bîțlanul negru cuvîntul puind,
Corbul dinceput cu rău tirănește,
Nici din hereghie pre drept stăpînește⁷²²,
Ce-n cuibul altora oaăle ci-au scos,
Tare laba Șoimului le va da-le gios.
Cel cu un corn, iute, mai iute la minte,
Ale sale cére cu svinte cuvinte.
În curîndă vrême, după fulger, tunul
Rău îi va detuna, din mulți pân' la unul»⁷²³.

437

Așijderea vii ști, domnul meu, dzisă Moliia, eu, ticăloasa, și a mă naște și a mă hrăni din pieile jigăniilor obiciuită fiind, cu amăgială blane socotind a fi, în niște péne am fost întrat, de la carile și cîntecul acesta acmu de curînd am învățat. Pénele dară, precum să videa, era de Șoim cu de Bîțlan amestecate, carile după sfîrșitul cîntecului, între sine o voroavă dulce și iscusită ca aceasta a șopti începură; și întăi pénele Bîțlanului cuvîntul apucînd, dzicea: «Pre stăpînul meu, acmu de curînd, Corbul l-au trimis, pentru ca împreună cu stăpînul vostru, Șoimul, de pază prin munți și prin gîrlele apelor să fie și // nu știm încă pentru alt oarecine (a căruia

nume l-am uitat) aminte să le fie li-au poruncit, ca doară a-l prinde putînd, nu ştim ce răutate mare să-i facă să gătesc. Însă ce vor putea isprăvi nu putem şti, de vreme ce, precum înţelegem, nu pre iuşor acesta lucru a isprăvi nedejduiesc». Iară pénele Şoimului dzisără: «Voi, puturoaselor, cîte cuvinte aţi grăit, pre toate cu — nu ştim, nu ştim, li-aţi amestecat, ce noi ştim că stăpînul nostru nici nebun, nici luat de minte iaste, ca organ răutăţii şi cléştele faurului să să facă; şi ştim că tot sfatul din rău spre bine şi din minciunos spre adevărat l-au mutat (că precum atocmirea mădularelor la frumsétea trupului, aşé atocmirea sfaturilor la podoaba întelepciunii slujéşte). Adecă de strîmbă vînarea Inorogului părăsindu-să, ei pre cela ce i-au trimis să vînédze şi pre noi din pestriţe să ne facă négre, iară pe voi din négre să vă facă pestriţe; care lucru acmu cu mijlocul celor ce ştiu văpsi acéstea iaste gata şi precum după fulger îndată tunul urmadză, aşé după sfat, cuvîntul în lucrul să va plini»⁷²⁴.

Acéstea, o, fraţilor, de la lighioaia carea afară din toată patima noastră iaste am audzit şi, precum pentru // începături, aşé pentru sfîrşituri, vreo ştire să aibă în ceva a prepune nu iaste. De care lucru, aiavea iaste că probăziturile carile în obraz mi le arunca şi laudele cu carile pre Inorog preste nuări rădica cu a Moliii cuvinte foarte bine să potrivăsc şi decît lumina soarelui mai tare să adeveresc. Acés-tea, pre cît a mea proastă socoteală agiunge, cu un cias mai înainte la o cale de nu să vor pune, mă tem că să nu cumva iasă, precum pénele dzicea, şi noi pre alţii a vîna îmblînd, să nu ne cumva vînédze alţii pe noi (că ce iaste după păréte, ochiul muritoriu a videa, şi ce să va naşte mîne sufletul în muritoriu a cunoaşte nu poate). Pentru care lucru (tot cuvîntul ascultat, tot sfatul de întreat şi tot prepusul cu chib-zuită socoteală cercat şi scuturat trebuie)''.

438

Dulăii de acéstea cu înformuite dovédele a Hameleonului tare adeverindu-să şi cuvintelor lui vîrtos încredinţindu-să, îndată, pentru toate Corbului ştiră făcură⁷²⁵ (că precum dulăii fricoşi de frunza clătita latră, şi coteii minciunoşi de pe urma soarecelui, ca după a iepurelui cehnesc, aşé iuşorul la minte de toate să tème şi pentru adevăr minciuna pre lesne créde).

Ce Hameleonul meşterşugul ritoricâi în poetică // mutînd, o sentenţie véche spre mai mare răul nou într-acesta chip le prociti:

439

„’Ου καλόν, ὦ φίλε, πάντα λόγον ποτὶ τέκτονα φοιτῆν
Μηδέτι πάντ’ ἄλλου χρέος ἰσχύμεν ἀλλὰ καὶ αὐτός
Τεχνᾶσθαι σύριγγα, πέλει δέ τοι εὐμαρὲς ἔργον⁷²⁶

adecă:

Nu iaste bine, o, priiatine, pentru fiecece pricină la meşter a méрге.
Nici la toate altul să-ţi trebuiască, ce şi tu
Fă fluierul căci îti iaste pre lesne lucrul.

Acei vechi a lucrurilor cunoscători nu în zădar învăţături ca acéstea supt slo-vele nemuririi au legat⁷²⁷, ce pentru ca dintru ale sale următorii domirindu-să, spre folosul şi procopsala sa cuvintele la faptă să aducă. De care lucru noi, macar că ştire Corbului facem şi învăţatură de la dînsul aşteptăm, însă după svînta aceasta sentenţie şi de la noi vreo clătire a să face trebuie, pentru ca doaă lucruri a dobîndi

să putem: una căci nevoia lucrului ce ne stă asupra poate să nu aștepte învățatura de acolo, alta că ce din mintea noastră a isprăvi vom putea, acéia numai hirișă a noastră cinste să va chema. Iară amintrilea, noi totdeauna ucinici și alții meșteri vor rămînea, nici toată nedéjdea curmînd în toate ciasurile, // ca puii golași, cu gura căscată, hrana de la alții să așteptăm, ce bună inimă făcînd, bărbătește de isprăvirea lucrului să ne apucăm. Că precum am și mai dzis, că de va rămînea a visului tilcuire numai până aicea, alaltă tilcuire toată nelucrătoare va rămînea și doritul să-vîrșit odată cu bucurie tot vom videa; pentru carile, bună nedéjde mi-au rămas, de vréme ce Șoimul, în mine deplin credință avînd, precum iarăși la același loc cu Inorogul iaste să să mai împreune mi-au arătat. Care vréme foarte în minte țiind-o, altă dată somnul nu vise, ce trezviia ⁷²⁸ lucruri deplin îm va arăta, și așé, socotesc că de lațurile ce i-am întins tot nu va scăpa ⁷²⁹.

Deci dulăii carte în chip ca acesta scrisă cătră Corb trimasără:

„Monarhiii monarhiilor și domnului domnilor, stăpînului nostru milostiv, noi credincioasele slugi și plecații robi, ogarii, dulăii, coteii și Rîsul, cu multă plecăciune, la pravul pragului petérnicului(!) nostru stăpîn, nevrédnicile noastre obraze ștergînd ⁷³⁰, de la toate cereștile puteri bună pază și fericită viață rugînd, biruință a toa[tă] împotrivirea și suppunere a tot nepriiatinul poftim. Cătră aceasta, în știre facem că precum cerescul // Vultur martur cuvintelor și cunoscătoriu inimilor ne iaste, că nu de vreo zavistie porniți, nici de vreo pizmă clătiți, ce de adevărate tîmplate lucrurile părților acestora (adecă la Grumadzii Boului, unde împotriva nepriiatinului de obște și pentru vînătoarea vrăjmașului Inorog trimiși sintem) însămnmăm și înștiințăm. Va ști dară domnul nostru milostiv că în céste dzile cu ostenința a unor priiatini credincioși și prin multe crunte ale noastre sudori, cît și talpele prin aspre și ascuțite stinci călcînd ni s-au beșicat și prin dése și ghimpoase hinciuri scociorînd părul ni s-au jepuit și piialea ni s-au despoiat, și așé, după multe priveghiri și alergări, pre acel de cap nepriiatin la mare strîmtoare l-am coborît și în mîna Șoimului ca în nerupte și nedelegate legături l-am lăsat. Cu toții bună nedéjde avînd ca și ostenințele noastre în deșert să nu iasă, și acel cumplit nepriiatin sfîrșit răutăților să-și puie; ce Șoimul (pre carile pentru mai mare credința și mai bună nedéjdea l-ați fost trimăs) după ce cu dînsul față la față au vinit, nu știm, cu ochii, ca vulpea pe cocoș, l-au fărmațat, au cu cuvintele, ca sirenele cu cîntecele, l-au ațipit și l-au amăgit? // Atîta știm că nu numai căci nu l-au prins, nu numai căci nepipăit l-au slobodzit, ce încă și una cu dînsul într-un prieteșug și într-o inimă legîndu-să, mare dragoste între dînșii să arată, atîta cît, nu numai căci despre goana lui ne opréște, ce încă și pre noi, ca vicleșugului lui părtași să ne facem, tare ne siléște ⁷³¹. Așjderea Bîtlanul (carile mai pre urmă pentru paza gîrlelor s-au trimis), în partea lor dîndu-să, toate tainele și toate silțele ⁷³² cătră Inorog ne descopere, cît un păr de pe noi de ni-ar năpîrli, preste știința nepriiatinului să fie cu puțină nu iaste ⁷³³. Cătră acéstea, foarte bine și din chipuri de credință vrédnice, tare ni-am adevérit, adecă Șoimul pénele schimbîndu-și, din pestrițe négre, iară a Bîtlanului din négre pestrițe să le facă; de care lucru, acéstea nu în puțin a să lua trebuie (căci bucățeaua aluatului la toată covata destul iaste și din scîntéia mică, mare pojar a să ațîța poate). La carea proasta noastră minte alt liac a afla nu poate, fără numai Șoimul și Bîtlanul, dintr-această slujbă scoțîndu-să, la monarhie să să chéme, ca pentru vicleșugul carile au făcut dovedîndu-să, cu céia ce li să cade pedeapsă să li să plătiască ⁷²⁴./

Cartea acestora decît cerniala mai cu négre pîri plină și într-acesta chip împodobită era; iară Șoimul, precum mai sus s-au pomenit, dacă de la împreunarea

Inorogului s-au despărțit, după cuvîntul carile îi dedese, și el carte ca aceasta alcătuind, cătră Corb au trimis ⁷³⁵:

DUPĂ TITUL: „Bine știe domnul meu milostiv că după porunca carea mi s-au dat, la Grumadzii Boului viind împreună cu toți dulăii, în tot chipul de nevoie, spre a Inorogului vinătoare am silit și am nevoit, atîta cît nici o piatră neclătită și nici un unghiu nescociorît și nici un meștersug neispitit n-am lăsat (ce călea ce norocul nu sloboade, nevoița batgiucuresc) și nicicum cu de-a sila la mîna să-l aducem n-am putut. Ce iarăși, după porunca carea am avut, cu mijlocul Hameleonului, cuvinte de pace și sămn de prieteșug i-am trimis socotind (ca cea cu rău a isprăvi n-am putut, cu bine a isprăvi să ispitim). Carile, întăi cuvintelor, apoi giură-mînturilor mele încredințindu-să, la un loc ni-am împreunat și tot féliul de voroavă cu dînsul am scuturat. Ce cîte prin multă vrême am vorovit, toate a să scrie și multe sint și nu toate urechile a le sufferi pot; iară toată încheietura cuvintelor // iaste 444 aceasta: Pacea și liniștea cu toată inima poftéște, însă a să încredința prea cu anevoie a fi arată, de vrême ce de multe ori și prin multe chipuri aceasta s-au ispitit și totdeauna și în cuvinte și în fapte amăgit și viclenit s-au aflat. Care lucru, eu, tare tăgăduindu-l, cu multe chipuri de voroave, fără ființă dreptatea a-i astupa mă siliam (că cei ce a păcii aședzători sint, pentru ca căle cu cuviință și spre împăcarea inimilor sint să aședze, și minciuni a grăi slobodzenie au, ca capetele rădicînd și înălțînd, mijlocele a ținea să poată). Ce el, cu multe și mari argumenturi și nebiruite dovéde și mai virtos cu scrisorile carile a mîna ⁷³⁶ avea, dreptatea lui și amăgiala noastră arăta, atîta cît ce să-i răspund n-am mai avut, de care lucru toate cuvintele lui cu socoteală și toate jalobele lui cu dreptate a fi mi s-au părut. Și într-aceasta domnul meu milostiv adevărit să fie că amestăcătorii de răutăți și a păcii nepriiatini într-alt chip îl zugrăviia, iară eu la dînsul alt chip am cunoscut. Deci ce priința adevăratii mele slujbe mă îndiamnă și adevărul poftéște, dzic că jiganiia aceasta nu de neprieteșug, // ce de prieteșug vrédnică iaste, căci într-îmbă mîna gata și neferit 445 iaste. Pentru acéstea, dară, cu îndrăzniala și voia veghiată ⁷³⁷ carea la lumina negri-meii tale neapărat am, mă rog, ca ce pofta și voia domnului meu milostiv ar fi, cum mai curînd chiar răspuns să aib, căci până în vrêmea a 1 500 de minute, soroc răspunsului puid ⁷³⁸, până la acéia vrême goana neprietinească în odihna prieteniască precum va sta cuvînt i-am dat”.

Corbul, dară, așé din doaa părți, doaa féliuri de scrisori luînd, cu doi ochi, doaa cărți citiia, și cu doaa urechi, doaa povești împotrivă audziia; ce ochiul cel drept cu uréchea dreaptă pe cartea dulăilor fu și minciunoasă cuvintele și clevele lor ascultă; iară ochiul stîng și uréchea stîngă pe slovele curate și cuvintele adevărate întorcînd, toate dzisele îndărăpt și tot adevărul în minciună luă (căci minciuna după voie decît adevărul împotrivă la cei stăpînitori mai mare încăpére are) ⁷³⁹. Deci dulăilor răspuns déde precum pre Șoim și Bitlan de acolo rădicînd, căia ce li să cade își vor lua plată, iară ei, în tot chipul silind, lucrul în slab să nu lasă și ori în ce fél s-ar putea, numai la mîna nepriiatinul să vie, să nevoiască, pentru carea mare mulțemită și de acéia slujbă vrédnice daruri // vor lua. Iară dîn pricina lenivirii lor, lucrul într-alt chip de va fi, fără grea grea(!) certare ⁷⁴⁰ și fără a cinstei scădere să scape nu vor putea ⁷⁴¹. 446

Iară Șoimului într-acesta chip răspuns trimasă ⁷⁴²: „Cartea ta am luat și într-însa cuvintele inimii Inorogului am citit; deci iată că-ți dzic, nu să poate, nu să face, nu să află; cătră mine altă dată a scrie te părăsése; iară Inorogului cuvînt de

pace supt giurămînt cît de tare dă, și numele ceresului Vultur la mijloc puind, pre nepriiatin a amăgi nu te sii (căci la noi doftori sint carii daruri bune vâdzind boala păcatelor cît de grea a tămădui pot) (ὦ Ζεὺ καὶ θεοὶ! muritorii a nemuritorilor voie a amăgi cum pot ispiti?). Ce ori în ce chip ar fi, încă o dată la locul prundișului a-l coborî siléște, de unde altă dată ca de altă să nu cumva mai scape, nici frica giurămîntului de la îndrăzniala izbîndii a te opri pricină să pui (că pre nepriiatin a-l birui numai voia noastră ciarcă; iară tot féliul de meșterșuguri și de vicleșuguri a face pravila locului nostru sloboade). Că în monarhiia noastră vestită și de la toți adeverită axiomă iaste: (cu mortul decît cu viul giudecată a avea mai lesne, și de păcatul nevădzut, decît de nepriiatinul vădzut a te curăți mai // pre iușor iaste). Că cînd jiganiia acéia dintre vii va lipsi, atuncea numai noi precum adevărat între vii ne odihnim ne vom putea numi. Deci cum mai curînd, după porunca noastră, sau isprăvind, sau neisprăvind lucrul, pre Bîtlan împreună cu tine luînd, aicea să vii, căci alte lucruri și alte trébe într-alte părți a împărățiii noastre s-au tîmplat, la carile pentru ca cu mîna ta să să isprăvască, sintem să te trimétem. Iară pentru acéia slujbă într-acea parte, iată că pre fratele fratelui, vărul vărului și nepotul nepotului, Uleul, trimétem, carile, îndată acolo ce va sosi, tu, fără altă zăbavă sculîndu-te, să vii; într-alt chip să nu faci. Acesta-ți scriem”⁷⁴³. //

PARTEA A OPTA

Amînduror părților răspunsurile într-acesta chip viind, dulăii cătră Hameleon a Corbului socoteală îndată descoperiră și pentru venirea Inorogului la împreunare foarte amintea să-i fie cu multe giuruințe îl rugară; (ce pietrii rătunde din virvul dialului puțină urnire îi trebuie)⁷⁴⁴ căci el altă triabă nu avea, fără numai ce dzua împreunării lor păziia⁷⁴⁵. Iară Șoi//mul vădzind că după făgăduința carea cătră Inorog făcusă răspunsul nu-i vinisă, nici inima Corbului spre pofta adevărului să plecase, ce supt numele credinții încă mai mari și mai fără lége vicleșuguri să facă îi poruncéște, socoti (că mai bine iaste într-o dzi de o mie de ori a muri, decît ochiul cel ce toate într-ascuns véde o dată a amăgi), și tot adevărul cătră Inorog descoperind, adevăratul prieteșug să-i dobîndească aliasă, pentru ca din viitoarea-i primejdie norocul a-l feri de nu va învoi, încailea pre dînsul de acea imăciune curat și neimat să-l cunoască⁷⁴⁶.

449

Deci Șoimul de vicleană cartea carea dulăii cătră Corb scrisese nicipum de știre avînd, și pentru vicleșugul Hameleonului nicipum prepuind, Hameleonului știre trimasă ca cum mai curînd să vie, căci are cuvînt să-i grăiască și poruncă să-i porunciască⁷⁴⁷.

Hameleon, pururea grijea vremii răspunsului și a împreunării lor purtînd, fără altă zăbavă, sârind, la Șoim să dusă. Cătră carile Șoimul: „Du-te, dzice, o, priiatine, și Inorogului știre dă precum răspunsul ce așteptam mi-au vinit, deci, oricînd va putea, iarăși la locul dintăi împreunare să avem îl poflesc, căci singur, de-ar fi cu puțință, unde să află aș mérge, dară multe pricini înainte să pun, carile despre // acea cale mă împiiadecă; întăi, că mărghînd eu acolo, alalți tovarăși poate într-alte prepusuri să între; a doa, că macar că pentru prepusuri vînturoase ca acéstea atîta aminte nu mi-ar fi, ce în trecutele dzile, după vînarea unii Potîrnichi⁷⁴⁸, mai vîrtos decît s-ar fi cădzut slobodzindu-mă, cîteva péne din aripa dreaptă mi-am betejit, deci, pentru ca să să îndreptédze, cîteva dzile în odihnă să mă aflu doftorii mi-au poruncit; și așé, la înălțimea munților a mă sui peste puțință îm iaste”.

450

Hameleonul, poruncă lui plăcută și dorită ca aceasta audzind, mare bucurie luă și de tilcuirea visului său cea dintăi iarăși tare a nedejdului apucă; ca acéstea dară în gînd clocotiia, iar din cuvînt cătră Șoim dzisă (cu îndrăzneală grăind și pentru

451

cuvînta dreptății pomenind): „O, domnul meu, înțelepții cuvintele îndesite a sufferi obiciuți sint, cu care sentințe și eu sprijenindu-mă, pentru adevăratul meu priiatin o obrăznicie cădzută și o asuprială întregilor la minte plăcută, cătră tine de voi arăta, iertăciune să aib mă rog. Mă rog dară, domnul meu milostiv, să nu cumva ostenințele mele în zădar să iasă, adecă împreunarea aceasta să nu cumva spre scăderea cinstii Inorogului să fie, că precum bine ai cu//noscut, dreptului acestuia gréle năcazuri și nespūsă strîmbătăți i s-au făcut și încă altele mai mari a i să face (pre cît pociu cunoaște) urătorii dreptății cu multe chipuri mă tem că nevoiesc, că precum și mai denainte am dzis (cine adevărat iubéște, gînduri de negîndit gîndéște și prepusuri de neprepus prepune). De care lucru, iarăși mă rog, obrăznicia mea în vină să nu să ție, și eu iată că după porunca ta știre îi voi da, iară el, după cuvîntul carile au dat, soarele îndrăpt poate să să întoarcă, iară el din socotială-și să să mute precum peste puțină iaste adevérit sint. Deci el acmu viind, să nu cumva alte meștersuguri de viclesuguri să fie, și apoi toată ocara asupra mea va rămînea și toată lumea numele vîndzătorului și poreccla de răufăcătorului mie îl va pune; ce nu atîta pentru strîmbă poreclitura mea, cît pentru fără cale dose-ditura lui m-aș pedepsi⁷⁴⁹”. (O, jiganiia fătarnică, o, vas spurcat⁷⁵⁰ și lingură scîrnavă, cum răutatea în inimă amestecînd cu gura célea ce știia că-i vor vini, pentru ca asupra altoia să cadză, cale le gătiadză.)

452

Șoimul, de spurcat viclesugul lui așéși nicicum prepuind, de acéstea ce-și pre-pune nicicum grijă să nu poarte tare îl adevéri, și precum (mai bine fără // purtarea duhului, decît cu purtarea ocării a fi socotéște) îi dzicea.

453

Hameleonul acmu, deplin cunoscînd precum gîndul Șoimului nicicum spre răul Inorogului nu să pleacă, ce cinstea cuvîntului decît viața mai scumpă ține, de acolo ieșînd, întăi la dulăi să dusă, și toate cîte Șoimul îi poruncisă și pentru vinirea Inorogului la împreunare precum peste puține dzile iaste să fie, le spusă⁷⁵¹; apoi la crocodil⁷⁵² alergă, cătră carile cu mare îndrăznială: „Bucură-te, domnul și stăpînul meu milostiv”, dzisă. Crocodilul: „Ce poate fi această a ta lascavă și voioasă arătare? Oare ție vreun bine, au altuia vreun rău undeva ai simțit?” (că zavistnicii pentru răul altoia decît de binele său mai mult să bucură)⁷⁵³. Hameleonul dzisă: „Amîndoaă părțile întrebării, o, domnul meu, adevărat și precum sint li-ai cunoscut și cum să nu mă bucur, de vréme ce prada ț-am apropiat, vînatul la strîmtori ț-am încuiat, masă întinsă ț-am deșchis și bucate sășioase ț-am gătat și, în scurt să dzic, toate după poftă și după voie s-au tîmplat. Că, iată, în ceastă sară Inorogul la prundiș să coboară, la ușile a toate poticile dulăii stau gata să puie zăvoa//ră, toate întrările și ieșirile lui vitéji vîntorii și neosteniți gonitorii tare le străjuiesc și vîrtos le păzesc (căci așé cu dulăii să vorovisă). Deci altă cale de scăpare și potică de fugă nu-i rămîne, fără numai doară în apă să să arunce, unde domnul meu cîteva ciasuri a străjui de nu să va leni, fără greș de biv pradă domnul meu va dobîndi; eu asupra nepriiatinului voi izbîndi și prețul îndzăcit și însutit îm voi plăti. La strajea nopții dintăi pogorîrea la prundiș îi va fi, paza dulăilor despre alte părți nu va lipsi și, așé precum socotesc, bucată gata în gura domnului meu va vini⁷⁵⁴”.

Crocodilul, acéstea audzînd, să veseli, însă cătră Hameleon într-acesta chip întrebarea vrăjbii pusă: „Eu, pre cît din sunetele cuvintelor lumii am putut înțelege, tu și cu Inorogul mare dragoste aveai și odănoară într-un loc nedespărțiți lăcuiai, atîta cît sufletul tău de a lui lipit să fie fost să părea. Dară acmu această vrăjmașă neprietinie și de moarte asupră-i viclenie, din ce pricină să să fie tîmplat? Cu drep-tul voiu să-m spui⁷⁵⁵”.

Hameleonul, de nenedejduită întrebare ca aceasta, deodată tare să ului (că minciunoșii în voroavele tocmită să dezvălesc, iară la întrebă//rile fără veste ca bezmécicii să uluiesc). Iară mai pre urmă, precum să dzice cuvîntul (minciunosul tatăl minciunii și minciuna fata minciunosului iaste), îndată minciuna zămisli și spurcata basnă născu, dzicînd: „Aceasta întrebare până acmu nici din priiatini, nici din nepriiatini cineva m-au mai întreat, în care lucru ascunse și de nedescoperit taine să cuprind, nici cătră alt chip odată cu moartea li-aș descoperi. Ce de vrème ce domnul meu acesta lucru a mă întrea și dreptatea carea asupra lui aș avea a afla învoiaște, pre cît mai pre scurt voi putea (de vrème ce la Inorog a mă duce vrèmea mă grăbește) a te înștiința mă voi nevoi. Va ști dară domnul meu milostiv că părintele meu era Apariu, carile în toate dzilele apă de la fîntînele de singe a aduce obiciuit era ⁷⁵⁶. După ce și eu mai la vîrstă am sosit și cofa în mînă a rădica, apa din fîntînă a scoate și coromîsla pre umere a purta a putea am început, cu tată-mieu împreună adese fîntînele céle de singe la rădăcinele munților vrăjbii izvorîtoare cercetam. Munții aceștea, departe, în țara ce să chiamă Pizma, să află, despre partea răsăritului, pre marginea oceanelui în sus, spre crivăț, și în gios, spre amia-dzădzi, în lung și în // lat atîta de mult să trag, cît cei ce nepărăsit drumul carile pre la rădăcinele lor merge au ținut dzic precum până la oceanul apusului ocolesc și ca un zid în giur împregiur toată rătundzala pămîntului îngrădesc. Așé, noi dară pentru trasul apii adese la acei munți mărgînd și din care izvor apa mai cruntă și fierbinte ar fi ispitind (căci apa acéia cu fierbinteala, iară nu cu răciala sétea stîmpără), odată în vîrvul unui munte prea înalt ni-am urcat, în vîrvul a căruia un puț prea adînc și mai să dzic fără fund am aflat; din gura puțului ciutura cu hîrzobul slobodzind, după ce cît era funea de lungă au mers, după ce învălitorile capetelor și încingătoarele mijlocelor la capete am adaos, cu mare nevoie de fundul puțului agiungînd, precum de o umedzală ciutura să fim împlut am simțit; iară după ce vasul afară scoasem, vădzum ⁷⁵⁷ că nu umedzală roșie, ce albă era, din carea gustînd, precum adevărat lapte iaste am cunoscut. Și îndată, precum muntele cela ce lapte izvoréște să fie ni-am adus aminte; îndată ce laptele gustaiu, din fundul puțului un tînguios glas: «Vai, țîțișoarele méle, vai, lăptișorul meu, cine dintre muritori ti-au tras⁷⁵⁸ Cine din cei nemuritori vreodată ti-au băut? Cine iaste îndrăznețul și obraznicul acesta carile pieptul // Biruinții a apipăi și țîțișoarele ficăi méle de gurguie a suga nu s-au temut?»

Tată-mieu, glasul acel așé de tîngăios și așé de mîngăios audzind, îndată descîntecul necromandiii asupra laptelui a descînta începu (căci precum duhul Biruinții să fie într-acesta chip strigat pricepusă). Laptele, după descîntec, îndată a să închea și mădularele unul de altul a să lega începură. După acéia vinele preste oase întindzindu-să, toate părțile trupului a să clăti și suptirea peste dînele pelicioară a să lipi vădzum; și așé, îndată, o ficioară ghizdavă și frumoasă denainte-ne în picioare stătu, carea cu ochii sigeta, cu sprîncénele arcu încorda, cu fața singe vârsa, cu budzele inima spintica, cu mijlocul viața curma, cu statul morții rădica, cu cuvîntul dzilele în cumpănă măsura, cu răspunsul sufletul de la mormînt înturna, iar cu singur numele Biruinții, toată frumséte biruia și covîrșia ⁷⁵⁹.

Pre aceasta într-acesta chip, o, domnul meu, vădzind-o, îndată în inimă rană nesufferită și și boală netămăduită simțiiu și cătră părintele meu: «O, tată, căci lucru primejdios ca acesta a videa m-ai născut (că decît rana dragostelor și decît boala iubostelor mai primejdioasă nici țiru//licii au vădzut, nici doftorii au audzit). Și

decît meșterșugul pre morți a învia, mai bine meșterșugul pre mine a mă omori sau a nu mă naște să fii învățat (că în statul acesta a vieții de dragoste pătimitoare, moartea decît viața mai poftită iaste)».

458 Tatăl meu, în nerupt lanțului dragostelor legat și așe de tare înfășurat vădzindu-mă, dzisă: «Bodzu dragostei, o, fiule, fiul Afroditei iaste, pre carile nu după micșorimea vârstei (căci pururea copil iaste), ce după tare arcul ce trage și ascuțită sigiata ce în ficați înfige, cei ce-l măsură, îl cunosc; ce cît spre această a ta de curind scornită patimă lucrul ar pofti, fii cu bună inimă, că cela ce cu cuvîntul și cu meșterșugul farmăcului necromandii din lapte ficioară a face au putut, din ficioară spre pofta nevestirii inima a-i pleca cu multul mai pre lesne va putea. Numai atîta căci de împotrivnic norocul tău (carile muritorilor niciodată deplin nu vine) foarte rău în pare, de vrême ce ficioara aceasta, din lapte născută fiind, din fire starpă a fi firea au lăsat-o, nici pîntecele ei spre zămislirea simențiii locuri ș-au gătat; unul i-ar fi liacul (pre cît adînc meșterșugul meu a afla poate), // ce și acela pre cît cu anevoie îi iaste aflarea, cu atîta mai cu nevoie iaste, aflîndu-l, cu dînsul după voie cineva a să sluji».

Eu cătră tată meu dziș: «Pentru stîrpie și pentru a zămislirii liac a cerca, lucru mai pre urmă trebuitoriu iaste, ce acmu deodată liacul nesufferéliei méle fără zăbavă aflînd, alalte liacuri de vor trebui, mai cu vrême vom putea cerca» (că înțelepții întăi nevoia, apoi treaba caută).

459 Și, ce mai mult, o, domnul meu, cu voroava să ocolesc? Tatăl meu îndată descîntecul dragostelor în capul ficioarii descîntă și, trii peri din costiță-i zmulgîndu-i, unul la grumadzi, altul la brațe, iară al triilea la mijloc în învălătuci, cu carii precum sufletul ficioarii de tot trupul meu să să fie legat și inima ei în sufletul meu să fie intrat îi păru. Și așe, ea ochii de la pămînt rădicîndu-și, ca lumina soarelui în stéle oglindă frîmséțelor ei mă făcu și în mine pre sinea și în grozăvîia mea frîmséțe ei a videa i să părea (că ochii dragostelor nu ce iaste, ce precum îi plac vād)⁷⁶⁰. În scurt, pe Biruință dragostele o biruiră, și Diana Afroditis a să face priimi⁷⁶¹. Iară a doa dzi părintele miu, din somn deșteptîndu-mă, dzisă: «Eu în dzile bătrîn și la ani învechit sint, // o, fiule, ce cuvintele méle pomenéște. Între a lumii jigăanii Inorogul să află carile în vîrvul cornului mare vîrtute poartă și împotriva a toată pătîmirea putere are; deci, vreodănăoară cu dînsul a te împreuna de țî să va tîmpla, pre cît vii putea în prieteșugul lui vîrtos a te lega siléște, că el numai pîntecele Biruinței spre roada simențiii neamului tău a deșchide poate».

460 Așe dară, părintele meu, Apariul, învățătură dîndu-mi, dintre vii au ieșit; iară eu în multă vrême cu Biruința la un loc și într-un pat viețuind, nicicum numelui următoriu și neamului adăogătoriu de la dînsa să iau nu m-am învrednicit. Deci tîrdziu, mai pre urmă, de învățatura părintelui meu, carea pentru Inorog în dedése, aminte aducîndu-mi, toate pustiile Araviii a cerca și toate părțile lumii a cutreiera nu m-am părăsit, până locul și lăcașul Inorogului am aflat. Aflîndu-l, de dînsul cu mare cinste m-am lipit, tovarăș în toate căile, nedespărțit și slugă în toate slujbele neostenit m-am făcutu-i, nici în viața mea altă plată sau simbria i-am poftit, fără numai o dată macar vîrvul cornului lui de moale pîntecele Biruinței méle să lipască am nedejduit. // Și pentru ca pologul stidirii să să rădice și supt singurătate acoperemîntul necunoștinții să să arunce, de multe ori și mai în toate dzilele, la culcatul și la sculatul lui, eu trébe în cîmp în scorniiam, iară Biruinței lingă dînsul să să afle îi porunciam. Ce împietrită inima lui nicicum spre stîrpirea pîntecelui ei a să

milostivi nu s-au muiat, ce în zavistia neamului și seminții mele neclătît au stătut ⁷⁶². Eu, într-această asprime și neînduplecare vădzindu-l, aiavea simbria slujbei și pofta inimii, carea în era, cerîndu-i, cu mare urgie și mînie, simbria ca aceasta a-m da au tăgăduit, și precum el Dianii iar nu Afrodittii să fie închinat apofasisticos mi-au răspuns.

Acmu dară, o, domnul meu, ce mai mare dreptate și ce mai dreaptă pricină spre izbînda lui a mi să da? Și ce mai uscată iască spre ațîțarea răsplătirii decît opreala simbria și tăgada dréptei pofta a să afla poate? Și aceasta iaste pricina vrăjbii cu carea până la moartea mea a nu-l întiri nu voi părăsi; și precum bună nedéjde am, astădzi izbînda mea și plata lui, precum ț-am spus, îndzăcit și însutit să va plini”.

Așé dară, Hameleonul sfîrșit spurcatei și năpăstuitoarei basne puind, // și toate viclesugurile pre cît mai pre ascuns putu alcătuind, în munte la Inorog să sui, cătră carile, cu multă plecăciune plină de mare înșelăciune închinîndu-să, dzisă: „Leul și Vulturul ceresc în véci lăudat și toate pasirile și dobitoacele cerești preste véci slăvite să fie, carii fața domnului meu cea de lumină slobodzitoare și sănătatea lui céia ce-i lumii trebuitoare în statul său a videa m-au învrednicit. Cătră acéstea, dumnealui Șoimul cu plecăciune sănătate trimițînd, roagă și poftéște ca, după făgada carea ați dat în ceastă sară de iznoavă, dorita-ți împreunare a avea să poată, căci toate după voie a-ți vesti și toate de fericire a-ți povesti are”.

Inorogul, amînduror închinăciunelor célea ce li să cuviniia de priimire răspun-suri dînd, dzisă: „De împreunarea Șoimului cu dragoste bucuros sint (că cu priia-tinul adevărat și de credință vrédnic, cineva împreunare și voroavă trebuitoare a avea, între céle de frunte fericiri să numără), însă în ceastă sară, după poftă-i a face o pricină (și aceasta driaptă precum mi să pare) mă opréște, de vréme ce noi sorocul neprieteșugului și dzua prieteșugului până în 1 500 // de minute pusésem, și acmu, peste soroc răspunsul trecînd, urmadză ca și legătura datelor cuvinte să să fie rupt. De care lucru, înnoirea giurămîntului și întărire a cuvintelor trebuitoare și într-îmbe părțile folositoare a fi socotesc, cu carea odihnindu-ne, afară din tot prepusul iarăși la locul știut să ne împreunăm. Că macar că despre omeniia și întregimea Șoimul lucru împotriva nu-m prepuii, nici la giurămînturile o dată date, cu vréme urgiia ceriască a să răsufila socotesc (că tot cel ce la tot cuvîntul necredzătoriu și la tot giurămîntul prepuitoriu să arată, acela de călcarea a tot giurămîntul pururea gata iaste); ce de la buni priiatini la uréche mi-au vinit precum crocodilul la țarmurile apei să fie păzînd, de la carile poate ceva prin neștiință înal-giosul să mi să facă”⁷⁶³.

Hameleonul, pentru numele crocodilului din gura Inorogului audzînd, viclesugul ascunsului inimii tare îl tulbură (că pre cît știința bună, în tulburare, mîngăiare, pre atîta știința rea, în linește, tulburare aduce). Și cu gréle giurămînturi și strașnice blăstămuri a să giura și a să blăstăma începu, precum acéstea nighina nepriiatinului între sămînța grîului și // mugurul pădureț în hultuoana domesnică, hultuită să fie: „Însă iarășile, o, domnul meu, de vréme ce ca acéstea la uréche-ți s-au sfîrșit (ἐχε προσοχήν) aibi grijă (că viclesugul înțeleptului cu multul mai cumplit iaste decît a nebunului). (O, piiale diavolului supt părul dracului! Cu ce fél de împleteciturî următoare ocară-și supt numele altuia mai denainte a o vîrî siléște.) Că domnul bine știe (că firea decît deprinderea mai véche iaste și totdeauna clevetile réle strică obicéiele bune), de unde poți prepune că dintr-acéste sunate să fie vreunele și adevărate. Iară cît despre partea mea iaste, pre chipul nezugrăvit

mă giur, că despre partea Șoimului, nici în voroavă-i meșterșug și-n în (!) faptă-i vicleșug macar cevași n-am priceput⁷⁶⁴ (caută aicea giurămîntul vicleanului supt numele dreptului acoperit). Însă eu spre toată porunca de binelui meu făcătoriu macar cum nu mă voi lenevi, ce iată, în pripă înapoi mă voi întoarce și de acéstea prepusuri foarte tare a te adeveri și a te odihni voi sili”.

464

Așé dară, Hameleonul întorcîndu-să, în cale gîndurile céle fără cale procitii și de pomenirea străjii crocodilului nu puțină în//tristare simții, ce ca valurile țarmurii una după alta chitélele inima îi izbiia, socotind precum silța i s-au vădit și lațul i s-au descoperit. Apoi iarăși singur șie parigorie și mîngăiare făcîndu-și, în sine dzicea: „Pentru crocodil Șoimul cevași macară nu știe, carile de ar fi știut adevărat, știre i-ar fi dat. Dulăii și Rîsul să-i spuie, de-ar fi și vrut, n-ar fi putut, căci nici vrémea i-au lăsat, nice strîmtorile drumurilor acestora cale li-au dat; eu singur, nu lui, nu altuia să-i spuui, ce așéși de aș ști că piiala de pre mine știe céle ce dzac în mine, singur mie samă făcîndu-mi, de care brad în ceastă pudure(!) iaste mai înalt, de acela m-aș spîndzura. Ce altă nu iaste, fără numai Inorogul nici o parte a primejdiii în prepusul gîndului neadusă nelăsînd (căci înțeleptul mai mult de céle împotrivă decît de céle după voie chitéște), de lucrul ce-și prepune, precum adevărat să fie înțeleș dzice, și ce nu știe arată că știe, pentru ca adevărul științii să agonisască”.

465

Ce după lineștea mîngăierii aceștia, iarăși furtuna întristării i să scornia, dzicînd: „Bine că macar că de crocodil adevărată știință nu are, dară iată că de dînsul prepus are, de ce are prepus are și grijă, // de ce are grijă are și pază și cu paza bună din primejdii rea poate să scape⁷⁶⁵. De care lucru, acmu toată putérea meșterșugurilor să-m cheltuiesc trebuie, pentru ca din prepusul ce au întrat să-l scoț și după pofța voii méle la locul prundișului să-l cobor, în carile toată nedéjdea tîlcuirii visului meu să sprijănește”.

466

Acéstea răul rău gîndind și cu chitalia învălindu-le și dezvoltîndu-le la Șoim sosi, cătră carile, după închinăciune, într-acesta chip grăi: „La Inorog am fost, de cît poruncă mi-ai dat, pre amănuntul i-am spus; la lucru gata și la cuvînt stă[tă]toriu l-am aflat, numai pentru vinirea-i îndată o pricină află, ce și acéia cu întreagă și înțeliaptă socoteală iaste, de vréme ce dzice că sorocol carile ați fost pus să fie trecut, pentru carile de iznoavă adeverița cuvîntului poftește. Mai iaste și altă pricină carea oarece în gînduri puindu-l, nu puțin vinirea-i împiadecă, adeca precum de un crocodil să fie înțeleș, carile, sau pentru dînsul, sau după obicéiul lor, trecătoarele apelor să fie păzînd și, sau ce știința a altor dulăi să nu cumva preste știința ta ce nu gîndește el și ce nu-i poftești tu să i să tîmple. Pentru // carile a-l mîngăia cu fél de fél de socotéle și cu multe giurămînturi din prepus a-l scoate cît am putut am nevoit; și precum acéstea sint să nu le creadză (ia aminte vicleană voroava a viclénii jigăniei). Așijderea, despre partea ta unele ca acéstea să să lucrédze, lumea de s-ar clăti, peste puțință iaste; nici dulăii, sau altcineva, preste știința ta ceva, nu numai a face, ce așéși mai nici a gîndi să nu poată l-am adevérit (căci eu, robul tău, așé știu, așé și credz). Ce el în cuvintele méle de tot a să odihni poate să nu poată; de care lucru, cu tot de-adînsul din prepusuri ca acéstea să-l scoți trebuie, ca binele cu bine făcînd, toate deplin și cum cinstei tale să cade să să isprăvască (că pășcarii răutății undițele vicleșugului spre vînarea și moartea binelui din față până în fundul mării necunoștinții aruncă)”.

Șoimul, despre inima sa curat știindu-să, pentru alții lucrul a cerca să apucă; și așé, îndată pre dulăi la sine chemînd, de au ceva știre pentru îmbletele crocodilului vîrtos îi întreba. Ei alalt vicleșug ascundzind, pentru crocodil într-adevăr tare să giura, precum nu de îmbletele lui să știe, ce așéși nici de nume-i până acmu să nu fie audzit. Așé, // dulăii în strîmbătate pe dreptate să giura (căci spurcata lighioaie până într-atîta urmele vicleșugului șuvăisă, cît și soțiile vicleșugului a i le cunoaște deplin nu putea) și tot prepusul de la mijloc cu vîrtoase blăstămuri rădica. Șoimul, în multe isteț și provideț, iară într-aceasta pristăviii⁷⁶⁶ sale bizuindu-să, prost și lesne credzătoriu să arătă. Deci dulăilor credzind și despre Hameleon nicicum prepus avînd, supt răutatea altora, dreptatea și bunătatea sa prea ieftin vîndu. Într-acesta chip cu scrisoarea pre Inorog adevérind⁷⁶⁷: DUPĂ ÎNCHINĂCIUNE: „Cîte prin Hameleon mi s-au dzis m-am înștiințat. Deci pentru prepusurile carile grijea ți li-au scornit, adevér it să fi, că de nu din singură grijea sint, ce altul cineva din crieri li-au plăzmuit, unul ca acela nici al nostru, nici al vostru priiatin iaste, fără grijă dară la împreunarea de folos vino! Și mă créde că pre numele a nenăscutului Vultur, pre singele a nevinovatului miel și pre duhul a toată viața mă giur că în inima mea nici au fost, nici iaste, nici va fi vicleșug, nici la alții a fi am simțit, ce orice pentru folosul vostru ar fi, acéia silesc, nevoiesc și învoiesc”.//

Acesta răspuns Hameleonul de la Șoim luînd, îndată înapoi la Inorog să întoarsă, căruia, după citiala slovelor, de la sine ca acéstea adăogea: „Vedzi, dzice, o, domnul mieu, că Șoimul cu ale sale drépte giurămînturi, ale méle adevărate mainte dzise cuvinte adevéreste; și mai vîrtos eu (carile în dragostea ta nemăruai al doilea nu m-oi număra), în tot chipul, și pre dînsul, și pre dulăi tare am ispitit și dintr-alți a lor pre dinafară, ce au iscoade, cu mare osirdie am iscodit, ce macar cît negrul supt unghé⁷⁶⁸ lucrul acesta așé a fi nu l-am aflat. Acmu dară, alalte în deșert prepusuri din socoteală scoțind (și mă iartă căci, din adevărata dragoste pornit, cuvinte cani necioplite slobod), la poftita-ți împreunare îl priiméște (că pentru îndelungarea vremii pricinele poftorite pre o parte micropsihie, iară pre alta apsifisie arată, carile priiatinului răcială, iară nepriiatinului fierbinteală scornesc)⁷⁶⁹”.

Inorogul, macar că grijea carea avea nici din fantazie născută, nici după spurcată socoteala Hameleonului, adecă minciuna grăind adevărul să scoată, ce din adevărate argumenturi a buni priiatini înștiințat era (însă pronia dumnădzăiască calcă socoteala miritorească)(!), // apoi dreptății sale lăsindu-să și megalopsihiii sprejinindu-să, precum în desară la locul știut să va coborî cuvînt déde (că singele carile iaste să cură în vine a rămînea cu anevoie iaste)⁷⁷⁰.

Hameleon, plin de duhul răutății și înflat de vîntul fărălegii, cu mare bucurie din vîrvul muntelui nu numai cu picioarele viclenii alerga, ce și cu aripile diavoliii zbură; căci în săvîrșirea răutăților ca furnica în perirea sa aripi să fie agosnit i să părea, carea și pre Hameleon în dzua izbîndii îl aștepta.

Așé dară el, cu atîta agerie slobodzindu-să, întăi la crocodil pentru ca de vinirea Inorogului într-acea sară să-l adevériască, apoi la dulăi alergă, căroră bună nedéjde să aibă le vesti, căci sfîrșitul tuturor ostenelelor s-au apropiat și nepriiatinul în lavirintul neștiinții s-au încuiat; iar de ciia înainte toată triaba nu în nevoință, ce în voința lor rămîne, dzicea, și precum vor pofti, așé cu dînsul a face vor putea îi adevéria.

De acolo la Șoim întorcîndu-să, de fără prepus în desară vinirea Inorogului îl înștiință. Așijderea, din inimă cumplite, iară din gură zugrăvite și șicuite cuvinte

470 arunca, dzicînd: „Iată acmu, o, domnul meu, că după suduroasele ostenituri și în toate părțile fără // préget alergături, slujba carea asupra-mi am luat, spre cel de obște folos în ceastă sară a să isprăvi nedejduiesc, numai iarăși a te ruga îndrăznesc (că tremurătoare iaste inima celuia carile pentru priiatinul său cît pentru sine să îngrijlivéște) să nu cumva preste știința ta jiganiile fără socoteală ceva împotriva Inorogului să facă, și așé, mare necinste și ocară de numele tuturor decît pripoiul de aramă mai tare să va lipi; atîta numai că în lume eu mai pre lesne a mă curăți voi putea, de vréme ce în adeverința cuvintelor tale nedejduindu-mă, cu multe ale méle giurămînturi și ca cum s-ar dzice cu cuvinte crunte l-am adevérit și la locul prundișului l-am coborît ”771.

471 Șoimul, oarecum cani cu mînie: „Lasă, rogu-te, dzisă, că destul îți sint cuvintele deșerte și șicuie cu carile până acmu urechile mi-ai mîncat (că de multe ori sufletul sãmăluitoriu, cuvinte decît vrăjile Pithiii mai nemeritoare izbucnéște). Că ce fărălége ar fi aceasta, ca după atîta legături și întărituri, lucru împotriva precum a muritorilor așé a nemuritorilor să să facă? Nu dea Dumnădzău în curată inima mea împuțite spurcăciuni ca acéstea să între; ce du-te de te odihnéște, căci știu că vii fi ostenit și pentru // acéstea mai multă grijă în zădar nu îmbla purtînd, căci grijea cinstei cuvîntului și numelui meu eu o știu păzi”.

Hameleonul dzisă: „Facă cereștii ca toate după poftă să iasă. Iară eu, la odihnă ducîndu-mă, aceasta te poftesc, ca în ciasul ce împreunare veți avea știre să aib; și aceasta nu pentru altă, ce numai de plinirea cuvintelor lui înștiințîndu-mă, somn cu linește și noapte fără gînduri să petrec”. „Fi-va!” Șoimul dzicîndu-i, el la borta lui să dusă; însă nu mai curînd în strat s-au aruncat, până nu de tare străjuirea crocodilului s-au înștiințat (că toți viclénii în răutate grijlivi, iară în bunătate trîndavi sint).

472 Iară Inorogul, după datul cuvînt, dacă ochiul cel de obște génele orizontului peste lumini își sloboade, la locul orînduit să coborî, unde și Șoimul îndată sosi. Deci după ce dintr-îmbe părțile cădzutele țaremonii să isprăviră, Șoimul voroava într-acesta chip începu: „Împreunarea aceasta acmu între noi iaste a doa, iară începătura a adevăratei dragoste din împreunarea dintăi în inimile noastre s-au zămislit și până în cel deplin a bunelor vreri stat au crescut (că în curată casa sufletului painjina minciunii a să prinde loc nu are). De vréme dară ce dintăi, de sfînta-ți dreptate înștiințîndu-mă, acmu // calea dreptății a călca și urmele credinții în cărarea adevărînții a pune voi. Va ști dară iubitul meu priiatin că după voroava dintăi, dintr-îmbe părțile ce mai cu folos și mai de cinste ar fi, acéia a isprăvi, cu gîndul, cu cuvîntul, cu lucrul și cu totul în tot chipul am silit (ce voia slobodă iaste o împărăție mare, în carea nici dreapta socoteală, nice strîmba asupreală biruință a avea poate). Iară acmu, preste toată nedéjdea, răspuns nenedejduit luînd, precum cuvintele Corbului în vreun stătătoriu temeiu nu să așadză am cunoscut. De care lucru, nici vreun lucru cu aședzare sau cu adeverința pociu nedejdui (că de pre unghelul cu toții cunosc, iară de pe cuvînt inima înțeleptii numai a iscodi pot). Iară pricina aceștii a méle nenedejduiri iaste că din slovele Corbului toapsăcul răului i să cunoaște, carile nu într-îmbe părțile, ce numai ce după a sa voie șie de folos a fi i să pare, acéia prin a mea nevoință lui să să facă siléște, adecă ție în viață cădére, iară mie în cinste scădére sirguiaște; de vréme ce, după porunca carea dintăi de la dînsul aveam, pacea și dragostea adevărată înțelegeam, iară acmu de pre cărțile ce-m scrie, șicuită și vicliană o cunosc, lucru carile inimii méle foarte // scărândăvicios și dreptății foarte uricios iaste. Spre carile în viață nici

gura mi să va deșchide, nici limba mi să va întinde, nici mîna mea îl va cuprinde, însă adevărit să fi, o, priiatine, că nici viclean stăpînului mieu mă voi face, dar nici călcătoriu de lége, nici vîndătoriu dreptului a fi voi priimi (că voia dum-nădzăiască decît porunca stăpîniască cu multul mai strașnică a fi trebuie să cunoaș-tem). Deci tot adevărul iaste că célea de carile despre tine să mă păzască în poruncesc, acélea ei și în gînd și în cuvînt le au, căroa ochiul cel ce ascunsele inimii și dzilele veacului privéște după faptă în trup și-n suflet să le răsplătiască. Iară pre tine de tot vădzutul și nevădzutul priiatin nesupărat și nebetejit să te păzască. Deci, de acmu înainte, și mai tare, și mai bună pază îți trebuie, nici în cuvintele cuiva încredințare să aibi, de vréme ce, nu numai pre tine, ce și pre mine pentru tine cu toată greuimea necinstei a mă încărca au învoit, ca supt numele doftorii, prin cinstea credinții méle, otrava să vîndză, carea în pîntecele celor ce o vor întinde, sau nevinovatului o vor vinde, să vie. Iară pre mine în catalogul adevăraților prii-
tini numărîndu-mă, înaintea cerescului Vultur, cu // toată adevărînța inimii mă giur că în viața mea de bine voituriu să-ți fiu și oricînd și ori în ce a-ți sluji voi putea că nu mă voi lenevi cuvînt îți dau ”772.

474

Inorogul acéste cu fierbinteala adevărînței cuvinte ascultînd, precum de năcazul carile videa că asupra dreptății vine grăiaște, în scurt pricepu și mai mult altă voroava nelungind, Șoimului mulțămîtă făcu, căci n-au ascuns despre dînsul tot adevărul și într-acesta chip, după mulțămîtă îi grăi: „După giurămînturile carile spre dragostea și prieteșugul între noi din singură a inimii tale plecare ai făcut, de acmu înainte frate a te numi mă îndiamnă. Deci, frățiorul mieu, cani pre scurt o povéste să-ți spui, cu ascultarea să nu te lenești te poftesc (că în trii chipuri și ca cum prin trii porți înluntru palaturilor cunoștinții lucrurilor a întra putem: prin pildele celor trecute, prin deprinderea cestor de acmu și prin bună socoteală celor viitoare). Deci istoriile încă o parte a ceștii sentenții fiind, din céle multe, una iaste aceasta: Odănoară, frate, era un păstoriu de rîmători carile cu simbriia ⁷⁷³ a tot satului în carile lăcuia din dzi în dzi viața își sprijenia; acesta în proastă viață ca aceasta dzilele petre//cîndu-și, nici cu audzul fără grohăitul porcilor, nici cu vidérea fără prostia satului aceluia, altă ceva învășasă; iară într-o dzi, cu altul (carile din cetate viind, pre acolea a tréce i să tîmplase) în voroavă cădzind, pentru numele cetății în urechile porcariului să sună. Deci cetatea, ce și cum ar fi, nicicum în mintea lui să încapă nu putea, ce fantaziia, uneori ca un cuptoriu, alteori ca un cotlon, iară alteori ca pre o șură de dobitoace i-o zugrăviia (că fantaziia la proști céle vădzute numai a închipui poate). Deci cum și ce ar putea fi cetatea ca să să înștiințéde, cu pofta aprinzindu-să, rîmătorii în cîmp pustii lăsind și oarece făr-mușuri de pine carile cu sine avea în glugă luînd, pre drumul pre carile drumățul vinisă vîrtos purciasă. Așé, într-acea dzi până în sară călătorind, unde întunérecul îl apucă, acolea popasul și masul își făcu (ce norocul și pre purcariu și pre olariu tot cu o orbime căută) ⁷⁷⁴, carile pre purcariu aproape de porțile cetății și de noro-cirea ce-l aștepta adusése. De vréme ce împăratul carile acelor olaturi stăpînia și într-acea cetate împărăția în dzua ce trecuse dintre numărul viilor ieșise și moști-nitoriu din tru//pul său nelăsind, între domnii și senatorii aceii monarhii, cine în scaun s-ar sui mare dihonie și zarvă să făcu (căci la stăpînire toți vrédnici să soco-tesc, iară la suppunere nici unul de bună voie priiméște) ⁷⁷⁵. În scurt, nicicum unul altuia al doilea socotindu-să, cu sfatul de obște ⁷⁷⁶ aliasără ca a doa dzi pre poarta cetății carea spre răsărit caută să iasă, și ori pre cine mai înainte, veri din streini, veri din cetățeni, pre cale ar tumpina, pre acela la scaunul împărății și la corona

475

476

monarhiii să-l rădice. Deci după sfatul de cu sară, de dimineață sculându-să (căci nici norocul porcariului dormiia), lângă drum pre porcariu din pajiște sculându-să și la urdușii ochi cu mînule frecîndu-să, aflară, pre carile îndată cu cinste rădicîndu-l și din rufoase sucmane în porfiră primenindu-l, în lectică împărătiască îl aședzară și, cu mare alaiu, până la curțile împărătești petrecîndu-l, după obiceiul locului, cele ce să cădea țeremonii spre încoronarea lui făcură; de unde s-au luat cuvîntul carile să dzice: (sara ghigariu, dimineața spătariu) ⁷⁷⁷. Porcariul, uneori vis, uneori părere, alteori ca o basnă de po//véste lucrul carile aiavea și adevărat să făcusă a fi i să părea. Iară unul dintre senatori cătră alalți dzisă: «(cele ce norocul face, nici mintea, nici socoteala a desface poate), însă (oul cioară de pieptul păunului o mie de ani de s-ar cloci din găoace tot de cioară, iară nu de păun, puiu va ieși) în care chip și împăratul acesta cu vrème nu la ce nărocul l-au adus, ce spre ce firea l-au născut va arăta; și această a mea prorocie nu din deșartă fantazie scornită să o socotiți, ce aminte cuvintele și faptele îi luați ⁷⁷⁸. Că iată, îndată ce la puterea împărății s-au suit, nu de omenie, ce de porcie s-au apucat, de vrème ce, pre cîți în satul în carile porcii păștea, pentru ceva pizma avea, pre unii a-i omori, pre alții a-i izgoni, și cu alte féliuri de pedépse a-i domoli au stătut. (Că stăpînul nou după pizma véche a izbîndi spurcat lucru iaste.)» ⁷⁷⁹ Și adevărat că împărăția acéia până mai pre urmă, de tiraniia lui, la mare primejdie de pohîrnire sosind și acmu ca un pojar în fînul uscat răutate-i în toate părțile lăîndu-să și ijdărîndu-să, tuturor lucru nesufferit a fi să cunosc. Și așé, cu toții sculîndu-să, în așternutul unde cu féliu de féliu de spurcăciuni să tă//văliia aflîndu-l, și dzilelor, și tiranii sfîrșit îi pusără ⁷⁸⁰.

478 Într-acesta chip, o, frate, și epitropiia Corbului arată că, precum el Corb, așé cuvintele, dzisele și faptele de Corb îi sint; și cu vrème, cu glasul ce are singur șie și menitoriu și chedzilor izbînditoriu își va fi. Iară cînd și cum aceasta s-ar tîmpla (izvodul norocului, ochiul miritoriului (!) vreodată a-l citi nu poate) ⁷⁸¹.

Așé dară, Inorogul și Șoimul, prin cîtăva vrème a nopții pilduind și vorovind, să sculară și, amîndoi frățește îmbrățășîndu-să și sărutîndu-să, iarăși pre numele cerescului Vultur să giurară, ca până la moarte priiatini nedespărțiți și în toate primejdiile unul altuia popreaoa răzimării și mină sprejenirii să-și fie și dragostea vécinică și neimată să ție ⁷⁸². Și așé, despărțîndu-să, Șoimul, ieșînd, la locul său să dusă, iară Inorogul, știind că după coborîrea lui poticele munților s-au închis (că cei ce în munți lăcuia nopțile poticile până în răvârsatul zorilor încuiate a le ținea obiciuți era) și precum înapoi a să întoarce cu puțin[ță] a nu fi socotind, peste apă cu înotatul a tréce în credința valurilor să lăsă ⁷⁸³.

479 O lucru jélnic și de socoteala muritorilor neagiuns, cum pronia // ceriască pe dreptul de la viclian a să dosedi lasă și cel curat în lațul spurcatului a cădea suffere? Adevărat dară că la acesta lucru dovédele a căderilor vechi aporiia de n-ar dezlega, nu cu puțină înădușala a tot sufletul filosofia atomistilor socotélele muritorilor și cu dînsele împreună lucrurile lumești ar stăpîni ⁷⁸⁴; ce prepusul τῶν αὐτομάτων rădicînd, necunoscută a necunoscutului chivernisală pre toate din capăt până la sfîrșit atingînd, și pre fietecare cădére, la vrémea și orînduiala sa, tare aședzînd, rămîne ca tot prostul din cele vădzute, pre cele nevădzute cu ochiul sufletului a videa să poată, și precum (răul pentru dzua rea să păzéște, iară bunul ca metalul în foc cu nevoile să lămuréște) ⁷⁸⁵ să înțăliagă.

Deci Inorogul pre sama a nestătătoarelor undelor apei dîndu-să (macar că și aceasta cale făr mare prepus de primejdie nu-i era, precum mai pre urmă s-au

vădzut, că nu socoteala lui, ce nemutată orînduiala norocului l-au amăgit), însă (din multe chipurile primejdiii cea mai mică și mai iușoară a alége lucru înțelepțesc iaste) și pre marginea apei în sus, spre crivăț⁷⁸⁶ înotînd, prădătoriul lacom la pradă// în mare strajea nopții, calea trecătorii străjuind păziia. Unde Inorogul sosind 480 (o, furtună în apă lină! o, fărîmarea corăbiii în liman! o, faptă nefăcută și poveste nepovestită și audzită, îndată de la toți hulită! o, lucrul diavolului supt meșterșugul Hameleonului! o, Hameleon decît diavolul mai diavol! o, jiganie spurcată și decît toată fiara mai mai(!) vrăjmașă și mai sălbatecă!), iată de năprasnă⁷⁸⁷ crocodilul în valurile apei sunînd și vîjiind asupra-i sosi. Inorogul, întăi huietul apei audzind, apoi și chipul groznicii jigăanii vădzind îndată vicleșugul mai denainte gătit simți și fără nici o împotrivire spre nesățioasă vînarea lui să déde⁷⁸⁸. Crocodilul acmu fălcile pentru ca să-l înghiță căscînd, Inorogul toată fața vicleșugului și izbînda viclianului într-un cuvînt cuprîndzind, dzisă: „(Satură-te de singe nevinovat, Coarbe, de carile pururea flămînd și nesăturat ai fost)”.

Crocodilul, cuvînt ca acesta de la Inorog audzind, lăcomiia fălcilor își înfrînă și numele Corbului la mijloc adus ce va să fie cu de-adins cercetă (că spurcatul Hameleon nici crocodilului tot vicleșugul descoperisă)⁷⁸⁹.

Inorogul deodată nici împotrivă, nici după voie ceva răspundzind, ca mielul// spre giunghere adus, mulcom tăcea și numai dintr-adîncul inimii: „O, dreptate! 481 O, izbîndă!” striga, (că în nevoi fapta pe făcătoriu oarecum peste cunoștință cunoscîndu-l, ca fiul cătră părinte de apăsul⁷⁹⁰ ce are să jeluiască). Iară după cîtăva vrème socoti (că la vrèmea de trebuință cu cuvîntul bine a să sluji și tare a să nevoi lucrul înțelepților iaste). De care lucru, cătră jiganie voroavă ca aceasta începu: „Nu socoti, o, jiganie, că doară de groznic chipul tău în ceva m-am spăriiat, sau căci acmu în puterea ta mă aflu, despre tine vreo grijă ca acéia port, ca carea socoteala întriağă vreo mîngăiare a afla să nu-i poată; ales că bine cunosc că nici trupul meu de stomahul tău a să mistui, nici cornul meu de gîtejul tău a să înghiți poate. Așjderea, nici vreo întristare noaă, precum suflutului (!) mi-i fi dat, să și să pară, de vrème ce din tinerețe și așeși din copilărie cu furtuna a mă giuca și în tot chipul a mă lupta obiciuit și deprins sint, atîta cît nici ea din urgiile sale în mine ceva neazvîrlit, nici eu de la dînsa ceva nesufferit să nu fie rămas socotesc, și mai vîrtos cu aceasta mi să pare că toate sigeșile din tolbă să-și fie vărsat, cu carile sau orînduiala vécinică într-un chip să să plinească, sau // a mea îngăduință de acmu înainte ispitele iaste să-i batgiocurească (căci 482 pre cît primejdiii s-ar socoti mai mare, pre atîta sfîrșitul să nedejduiască mai tare). Toți muritorii pururea în sin doi sorți purtăm, carii unul a morții, altul a vieții sint⁷⁹¹, și amîndoi din ceasul zămislirii împreună cu noi în toate părțile, în toate locurile și în toate vremile din fire să tovărășesc. Deci, oricarile povață înainte ni-ar merge, vrînd-nevrînd iaste să urmăm; nu lipsăsc unii dintre muritori carii pre sorțul morții groaza cea mai de pre urmă îl hotărășc; însă aceasta la cei adevărat înțelepți pururea de batgiocură s-au ținut. De batgiocură dzic, căci alora spaimă, iară lor socoteală aduce; spaimă, dzic, alora, căci trăind, a muri nu să învață; socoteală lor aduce, căci trăind, princet a muri să învăță, și așe, nu de spaima cea mai groznică să îngrozesc, ce, ori cu ce tîmplare ar fi, periodul firii cutrierînd, ocolesc, săvîrșesc, și, din robiiia furtunelor scăpînd, să mîntuiesc; de care lucru nu cea mai mare spăriiare, ce cea de pre urmă mîngăiare li să pare și le iaste. Deci de vrème ce sorțul firesc la mine știut, așteptat și în samă nebăgat iaste, cu cît mai vîrtos sorțul tîmplătoriu (a căruia punct neînsămnat iaste), în samă

483 mai // nebăgat și mai înfruntat va fi, pre carile îndrăpnică furtuna aducându-l, scutul sufletului vitejesc a-l sprijeni i să cade. Adevărat dară amară întristare inima mi-ar fi simțit când nepriiatinul pentru a mea lenevire sau proastă socoteală m-ar fi amăgit (căci cu bună samă atuncea să cade cuiva a să întrista, când, prin a sa trufie și nebăgare în samă, singur șie scădere și nevoie își aduce); iară acmu orînduiala viitoare nebiruită și din toate părțile neclătită stînd (nici asupra vîntului vîtrelele a întinde, nici în mijlocul furtunii cîrma fără nedějde a părăsi trebuie, că ceasta a fricosului, iară céia a nebunului lucru iaste)⁷⁹². Deci furtuna în mine urgiia a-și plini mai denainte puind, supt numele cereștilor, viclénii muritori cu îndemnarea și sinhorisini ale méle îndrăpnicie norociri fălcilor tale m-au vîndut. Și macar că că (!) nu a înțeleptului sfétnic iaste a dzice, ah, căci m-am amăgit! ah, că eu nu socotiiam că va vini lucrul așé! însă cînd la numele cerescului să supune pemintescul, pentru amăgirea ce i-ar vini, mare mîngăiare și de izbîndă nedějde îi rămîne, că numele pre carile cei fără de lége organ și măiestrie răutății lor

484 l-au făcut scutitoriu în nevoi, agiutoriu în strîmptori și iz//bînditoriu în dzua mîinii sale să-i fie. Deci, o, jiganie, cereștii de nu să amăgesc ca peminteștii, după fapta carea au lucrat, în sfîntul pre carile cu mare în samă nebăgare l-au spurcat, bună și neîndoită nedějde am că în curîndă vréme (că la cel ce știe sufferi toată vrémea scurtă iaste) céia ce li să cuvine plată să-și ia⁷⁹³. Iară de nu, meșterșugul fortunii a supăra, iară al meu cu bună inimă toate a răbda iaste. Ce tu acmu, o, jiganie (de iaste la niamul crocodililor pomenirea binelui), adu-ți aminte că odănoară în marginea a trii ape, la cetatea carea chéia a doaă monarhii iaste⁷⁹⁴, ne aflam, unde tu foamea cu ce să-ți domolești neavînd, eu cu hrană de biv ti-am agiutorit și din gura morții (care decît tine mai rea și mai vrăjmașă jiganie iaste) ti-am mîntuit; deci, sau pentru de bine facerea trecută, sau pentru nedějdea viitoare (că piatra din zidire cu vréme iară la zidire să pune)⁷⁹⁵, îndemnărilor neprietinești nu te uita, ce până mîni de aicea slobod mă lasă că până în dzuă, veri binele, veri răul carile mi s-a tîmpla supt titlul numelui tău va rămîne; iară de mîine încolea, nici răul să-m faci vrédnic vii fi, nici bine a-m face de vii vrea prin mîna îți va

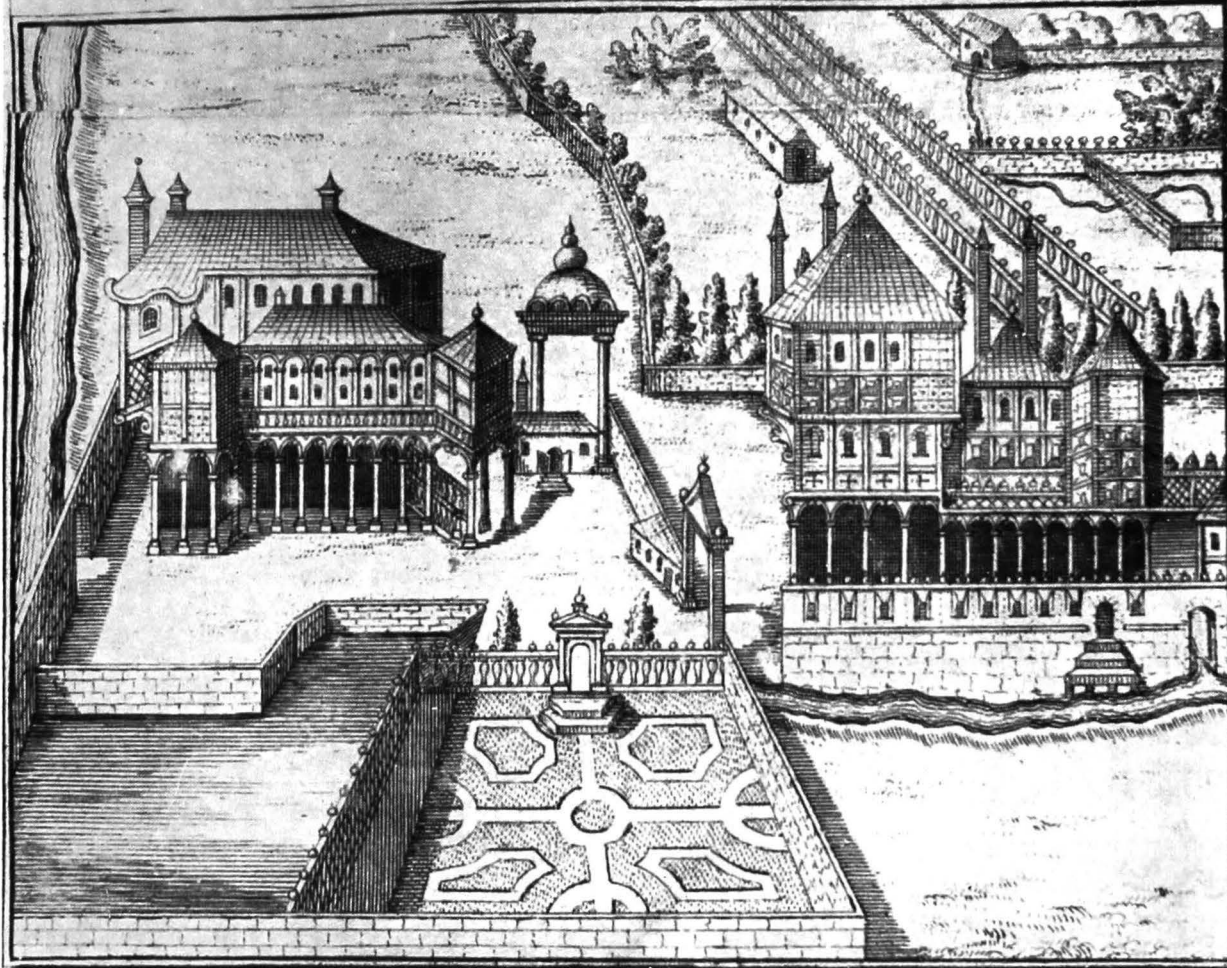
485 vini; căci // sau dulăii gonași chipul fortunii îm vor muta, sau eu a lor nevoință voi strămuta (că de multe ori noaptea fată și dzua ține îm brață)''.

Crocodilul, acéste a Inorogului vîrtoase cuvinte audzind, nici ce vorovii de tot înțelegea, nici ce ar face și de carea întăi s-ar apuca alegea. Una, căci dinții lui de acea poamă și grumadzii de acea bucătea a nu fi, după cuvîntul Inorogului, bine videa, alta, că de binele carile de la Inorog odănoară vădzusă, aminte-i aducîndu-și, și rușine îi viniia, și mîniia i să scorniia (că la cei ce binele a răsplăti nu știu, din pomenire întăi rușine, iară din rușine mînie să scornește). Ce până mai pre urmă, pre binele obicéinic, răutatea din fire biruind (că cu nemilostivirea niamul crocodililor vestit iaste), pre Inorog la bîrlogul său dusă, unde preste acea noapte poprit îl ținu⁷⁹⁶.

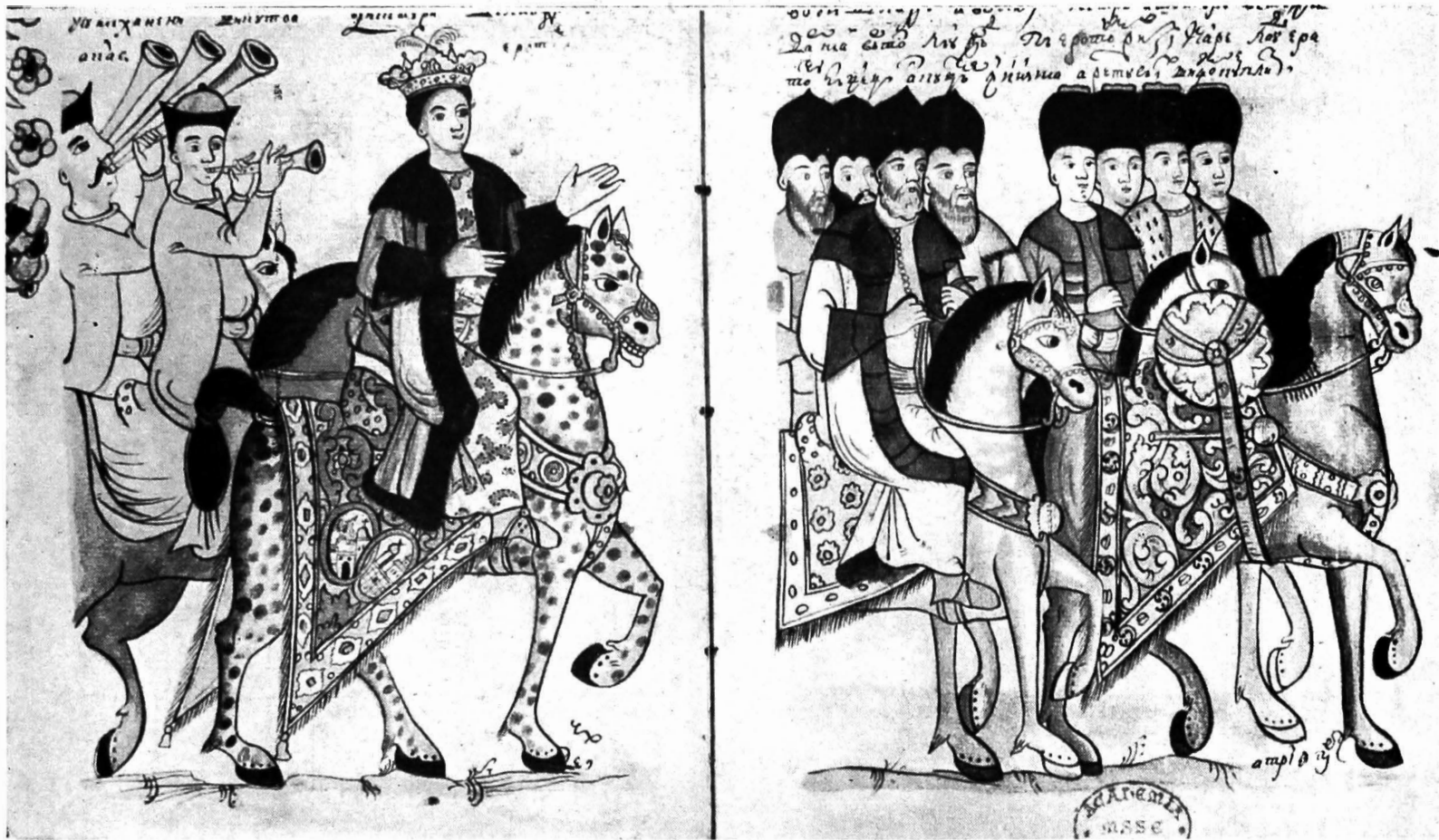
Iară după ce negura nopții să rădică și sâninul de dzuă să arătă, împăratul crocodililor și alalți cu toții, pentru vînatul carile peste noapte cădzusă de véste luară (căci fiară ca acéia vestită să să prîndză și la urechile tuturor să nu să sune⁷⁹⁷ cu anevoie era). Deci împăratul crocodililor îndată pre un credincios al său la Inorog trimasă, ca într-un chip față de priință, iară într-altul // de înfricoșere și de spăriiare să-i aréte (căci împăratul crocodililor pentru vînătoarea și vrajba carea Corbul asupra lui scornisă știre avea). Deci crocodilul, după porunca stăpînu-său mîrgînd, cătră Inorog dzisă: „Primejdiia de astădzi mîine noroc să-ți aducă și fii cu bună

486

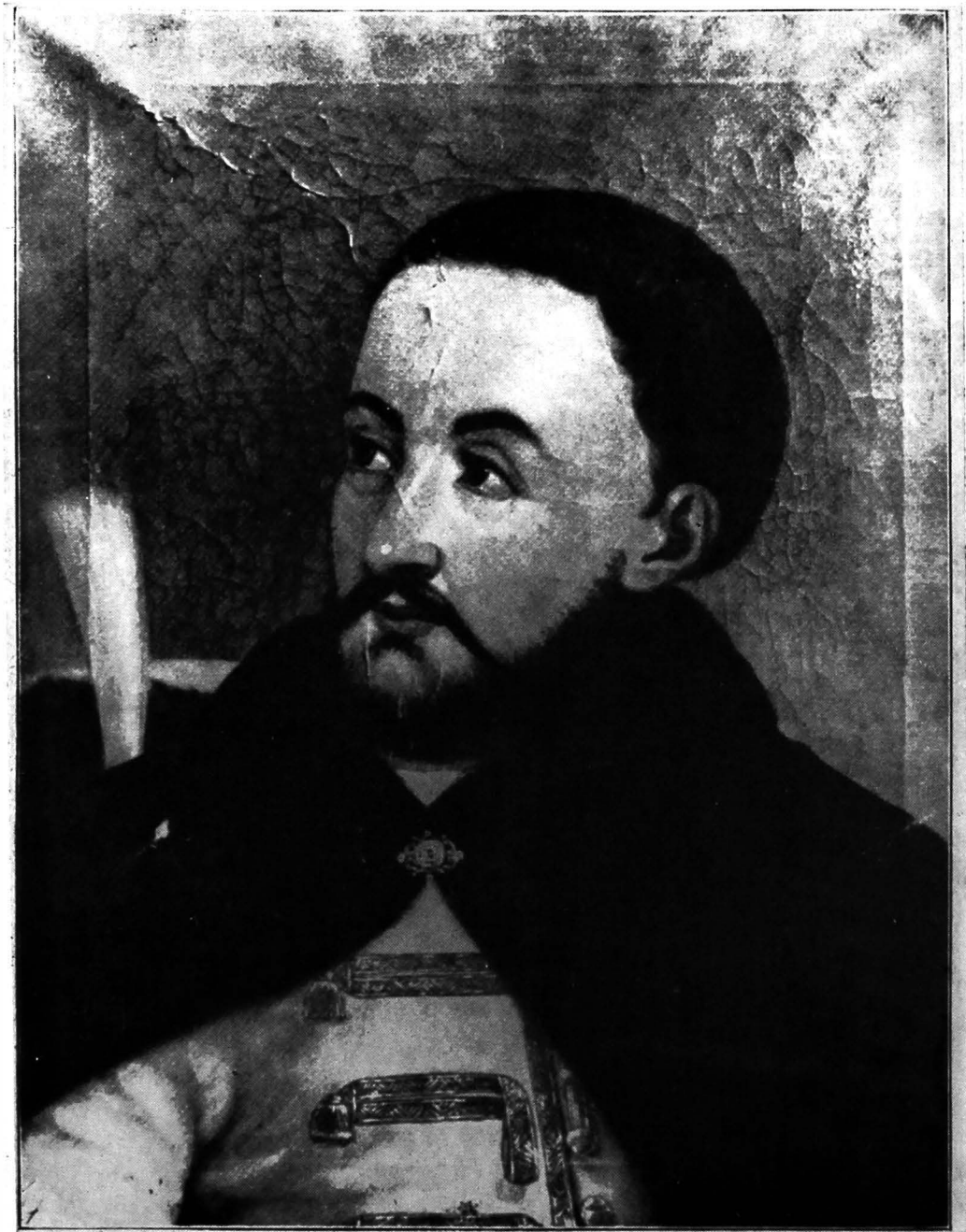
Palace of Prince Demetrius Cantemir.

Palatul lui Dimitrie Cantemir din Constantinopol,
in *The History of the Growth and Decay of the Othoman Empire*, London, I, 1734
(Biblioteca Academiei R. S. România)

Alai domnesc, desen de Petrace logofătul în *Erotocritul*, 1787, f. 89^v – 90
(Biblioteca Academiei R. S. România, ms. rom. 3514)

Antioh Cantemir,
portret modern, după N. Iorga, *Portretele domnilor români*, Sibiu, 1930, pl. 141

de cap Corbul, gonași neosteniți dulăii, iscoadă neadormită Hamleonul, și toți în toată viața îi pîndesc. De traiul, de viața și de ființa lui ce nedéjde au mai rămas? Nici una; toate puterile i s-au curmat; toți priiatinii l-au lăsat, în lanțuțe nedezlegate l-au legat; toată greutatea nepriiatinului în opreala Inorogului au stătut, iară de acmu, în ceriu să zboare, n-a scăpa, o mie de capete de ar avea, iarbă n-a mai mînca; unul, Lupul, ce și acela depărtat, n-are cum îi folosi, nu-l poate agiutori ⁸⁰²! De nu altă, încaile să-l tînguiască! încaile să-l jeluiască! încai să-l olecăiască! Filul, macar că într-această parte s-ar afla, însă greumea a sări nu-l lasă, grosime în sine îl apasă, în strîmtori primejdioase, în valuri așé holmuroase să să arunce nu-ndrăznéște și micșorimea sufletului dinluntru-l opréște. De cu sară,

490 Filul știre au luat, de prețul tăiat s-au înștiințat, ce ar fi putut // să și va i s-ar fi cădzut, ce în locul mîngăierii răspunsul curmării să dă: «1 000 de ani la opreală de-ar fi, un dram de panzehr n-aș putea găsi» ⁸⁰³. Ce mîngăiare i-au rămas? Nici una! Ce sprijenială i-au rămas? Nici una! Ce priiatin i să arată? Nici unul! Munți crăpați, copaci vă despicați, pietri vă fărîmați; asupra lucrului ce s-au făcut plîngă piatra cu izvoară, munții puhoaié pogoară. Lăcașele Inorogului, pășunele, grădinele, cerniască-să, păliască-să, veștedzască-să, nu înfloriască, nu înverdzască, nici să odrăsiască, și pre domnul lor cu jéle, pre stăpînul lor negréle, suspinînd, tînguind, nencetat să pomenească ⁸⁰⁴. Ochiuri de cucoară, voi, limpedzi izvoară ⁸⁰⁵, a izvorî vă părăsiți, și-n amar vă primeniți! Gliganul sălbatec viariu, și-n livedzile lui ursul ușériu să să facă. În grădini tîrvélește, în pomăt bătélește să să prefacă. Clătiască-să ceriul, tremure pămîntul, aerul trăsnet, nuării plesnet, potop de holbură, întunérec de negură vîntul să aducă. Soarele zimții să-și rătădze, luna, siindu-se, să să rușinédze, stélele nu scîntăiadze, nici Galactea să luminédze. Tot dobitocul ceresc glasul să-și sloboadză, faptă nevădzută, plecîndu-să, vadză. Cloșca puii răzsiască. Lebăda lira să-și zdrobască, Leul răcniască, Taurul mugiască, Arétele fruntea să-și slăbască, // Racul în coajă neagră să să primenească, Capricornul coarnele să-și pléce, Peștii fără apă să să înéce, Gémenii să să desfrățască. Ficioara frîmséte să-și grozăvască, coșița galbănă în negru văpsască. Scorpiia ascuțit acul să-și tîmpască, Strelețul arcul frîngînd ținta nu lovască, Cumpăna dreptatea nu mai aréte, Apariul topască-să-n séte; Mars virtutea în slăbiciune să-și primeniască, Mercurie între planete nu mai crăiniciască, Zef monarhiia în véci să-și robască, Vinerea floarea frumséții să-și veștedzască, Cronos scaunul de sus în gios să-și coboară; Finicul în foc de aromate moară, Oltariul jirtfe nu priimască, Păharul bătură să nu mai mestească; Chitul crépe în apa Aridanului; Iepurile cadză-n gura Sirianului; Musculița cu jéle să víziiască, amîndoi Urșii greu să mormăiască; Pletele Verenicăi să să pleșuvască, Corona frumoasă nu le-npodobască; Pigasos de Andromeda să să depărtédze; Perseos de Casiopa să să-nstrienédze; Zmăul capul cu coada să-și împleticiască; Chivotul lui Noe în liman să primejduiască; Porumbul, frunza maslinului cercînd, rătăciască, îndrăpt a să-ntoarce nu mai nemeriască ⁸⁰⁶. Acéstea dară toate, jelind tînguiască, vîlfa Inorogului cu arsuri doriască; singur numai Corbul // vésel să crăggăiască (!) tuturor în lume spre chedzi răi menească; singur Ciinele mare cu cel mic lătrînd brehăiască și de faptul scîrnav să să veseliască. Mute-se Arcticul, strămute-se Andarcticul, osiia sferiască în doadă să frîngă, toată iușorimea în chentru să-npingă ⁸⁰⁷. Stihiile toate tocmirea să-și piardză, orînduiala bună în véci nu mai vadză; toate îndrăpt și-n stînga să

491

492

să-nvrtească, de jéle să să uluiască, de ciudă să să amurțască și dreptatea Inorogului în véci povestească”.

Sunete jélnice, eleghii căialnice și traghicești ca acéstea prin poticile a tuturor munților și prin vîrtopile a tuturor holmurilor sunînd, răzsunînd și rătăcindu-să, Hameleonul, ca cum ceva știre n-ar fi avut, ca cum de strein lucrul s-ar fi uluit, ca cum de primejdiia fără véste mintea ș-ar fi pierdut, încoace și încolea cutreierînd, de unul și de altul întrebînd, îmbla și cătră toți chip de zălud și față de lovit arăta. „Ce poate fi aceasta? — dzice, ce poate fi jélnic sunetul acesta? Ce poate fi lăcrămoase huietele acéstea? Ce pot fi cernite cîntecele ce audzu? Ce pot fi pongrite (!) stihurile și într-însă necredzute cuvintele carile la urechi îm vin? Oare ce audzu adevărat audz, au demonul, ispitindu-mă, simțirile îm batgiocuréște?” Apoi, după // cităva vréme, ca cum de neștiut lucrul ar fi înțeles, ca cum de patima Inorogului alții i-ar fi spus, ca cum audzînd, cu amărăciune s-ar fi împlut și de voia rea s-ar fi otrăvit, cum să dzice cuvîntul, cu o falcă în ceriu și cu alta în pămînt⁸⁰⁸, la Șoim alergă, cătră carile, ochii întorcînd, fața, în divuri, în chipuri mutînd, voroava amestecînd, limba borborăsindu-i, balele mărăgîndu-i și gura aspu-mîndu-i, scîrșnetul glasului, articolul și înțelégerea cuvîntului îi astupa; între céle multe brehăite, céste puține căptușite cuvinte de-abia să înțelegea: „O, faptă nefăcută și povéste neaudzită! O, lucru nelucrat și vicleșug spurcat! O, cinste ocărită și ocară necinstită! O, Șoaime de cumplit rău făcătoriu și de singe vărășatoriu, ce poate fi carea ai ispitit? Ce poate fi spurcat lucrul carile ai isprăvit și în toată lumea de astădzi înainte pre tine de viclenitoriu, iară pre mine de priiatin vîndzătoriu ai vădit? Unde-ți sint giurămînturile? Ce ți-ai făcut legămînturile? O, Zef, o, Zef, imăciunea carea astădzi pre obrazele noastre au cădzut cine în véci a o spăla va mai putea? Ce ploaia nuărului, ce roa sâninului ce marea ocheanului spre curățirea acestora va agiunge! Dară nu gîndiiam eu, dară nu dziceam eu, dară nu-m prepuneam eu, dară nu mă temeam eu de una // ca aceasta? Dară de vréme ce, o, vrăjmașule, supt numele cereștilor, vicleșuguri ca acéstea a pune ai îndrăznit, alt organ, afară din mine, o, ticălosul, n-ai putut afla⁸⁰⁹? (Ce răii răutăților lor lumea părtaș și cu toții tovarăși a fi să nevoiesc.) O, Hameleon ticăloase, ce floare în chip îți vii schimba, ca cineva să nu te cunoască, cînd ti-ar întreba, ca de cleveta limbilor să scapi, ca din gurile sicofandilor să te mintuiești? De acmu înainte umbrele iadului să te învăliască, întunérecul veacului să te căptușască, ca radzele soarelui să nu te mai lovască, ca lumina dzilei să nu te mai ivască, ca cunoștința cunoscuților să nu te mai vădiască! Unde ti-i ascunde, sărace, unde ti-i suppone, blăstămate, unde ti-i mistui, pedepsite, unde ti-i ivi, urgisite? Iată, munții strigă, văile răzsună, iată, dialurile grăiesc, cîmpii mărturisesc, iată, pietrile vorovăsc, lémnele povestesc; iată, iarba cu gălbenirea și florile cu veștedzirea arătînd, vădesc, cu mut glas ritorisesc, cu surde sunete tuturor vestesc, asupra lucrului ce s-au lucrat toată ființa să uluiaște și toată zidirea a să ciudi⁸¹⁰ nu sfinșește⁸¹¹.

Acéstea dară toate supt numele tău să pun și supt titlul tău să scriu, macar că că (!) de bună voie părtaș vicleșugului // nu ti-ar fi aflat, macar că prin neștiință organ răutății ti-ar fi arătat, macar că de lucrul ce s-au lucrat inima ca nuca și s-au despicas, macar că în viață ciața jélii aceștiia de pre suflet nu și să va mai rădica! O, dară lucru spurcat la începătură și încă mai spurcat la săvîrșitură! Ce cereștii (a cărora nume cu al meu împreună s-au batgiocurit) vicleșugul nu vor tăcea, izbînda nu vor tréce, și dreptatea a răsplăti nici s-a lenevi, nice va pesti”.

Soimul, după ce prin multă vreme nu cu puțină dosadă, bolbăieturi și buigu[i]turi ca aceștea de la Hamleon ascultînd, mai mult a-l mai răbda nu putu, ce în chip ca acesta voroava îi întoarsă, dzicînd: „O, Hamleon, Hamleon, jiganie spurcată, Hamleon, o, puterile cerești cite văpséle ai pe piiale, atîtea pedépse să-ți dea supt piiale! O, pricaz de năcaz și pacoste pricznică, Hamleleoane! Bălaur mic și zmău în venin, Hamleleoane; domnul diavolului și dascalul cacodemonului, Hamleleoane; fundul răutăților și vîrvul vicleșugurilor, Hamleleoane; mréja dracului și painjina tartarului, Hamleleoane; o, răutatea răutăților și vicleșugul vicleșugurilor, Hamleleoane; o, duh spurcat de tulburare și // vivor necurat de amestecare, Hamleleoane; cine pustiul răutate peste răutate și păcat peste păcat a grămădi ti-au învățat? Cine răul vicleșugurilor și amăgélelor sfîrșit a nu face ti-au îndemnat? Au te gîndești, osinditule, că cu cuvinte șicuite și cu voroave căptușite, grețoase și scîrnavele-ți fapte vii astupa? Au cu acesta chip socotești că supt căpătiul altuia puiul bălaurului vii ascunde, pre carile în viclenie li-ai zămislit și în răutate tu l-ai născut? Au nu m-am înștiințat eu că umbrele diavoliilor tale din dial peste vale s-au lungit și din zare până peste zare s-au întins și încă acmu chip de jéle și față de nemîngăiare îm arăți? Și pentru spurcat lucrul carile ai început și a-l sfîrși n-ai putut te faci că te întristedzi? A-l sfîrși n-ai putut, dzic, de vreme ce răutățile tale nici sfîrșit, nici început pot avea (iară veri în lucruri gréle, veri în lucruri iușoare, cumpăna dreptății tot va birui), carea și pre Inorog dintr-aceasta nevoie, fără nici o zăbavă îl va scoate și-l va mîntui. Au nu tu, vicleanule, lațul dracului și undița demonului făcîndu-te, din malul răutăților pîndind de atîta vreme a-l vîna te nevoiești? Au nu tu, spurcatule, pentru muced trupul tău, pre prețul neprețuit // crocodilului în dar ai vîndut? Au nu știi (că răutatea stătătoare și minciuna picioare n-are)⁸¹², ce amîndoaă curînd și lesne să pohîrnesc? Au nu știi (că haina vicleșugului curînd să vechéște și în toate părțile destrămiîndu-să, rușinea i să dezgoléște?) Ce ocară iaste aceasta? (Ocara obrazul și maiul capul să-ți bată), ce diavol, iarăși dzic, spre aceasta ti-au așîțat? Și ce drac spe (!) aceasta ti-au îndemnat?” (Ce adevărat că vicleanului inima sa destul drac și sufletul său de prisosit diavol iaste.)⁸¹³

Hameleonul, în tot chipul oblicit și din toate părțile vădit simțîndu-să, încotro să șuvăiască nu mai putu și ce altă să meștersuguiască nu mai avu; ce obrăznicia călcan și nestidirea meteriz obrazului făcînd, cu mare nerușinare în cuvinte ca aceștea rumpsă: „(Diavulul sărăcii și cacodemonul robii aceasta a gîndi, a grăi și a începe m-au învățat și spre tot răul a ispiti m-au îndemnat), numai pre cît socotesc împotriva monarhiilor cevași macară n-am făcut; ce mai vîrtos spre plăcérea și folosul lor cît am putut am silit (că cea chiară a vicleanului hirișie iaste ca vicleșugul vrednicie și răutatea bunătate să ție); de care lucru, n-ar fi fost până într-atîta cuiva rău să pară, ales celuia carile dreaptă // slugă Corbului și bun priiatin amînduror monarhiilor iaste. În ce, dară, până într-atîta am greșit cît supt atîtea ocări și defăimări mă supui? Pentru binele de obște am silit; pentru prăpădenia nepriiatinului amînduror monarhiilor, cît am putut, m-am nevoit. Că, precum să dzice cuvîntul adevărului, mai bine iaste să piară unul pentru tot nărodul. Au socotești, Șoaima, că fiara acéia în véci vreodănăoară inima spre adevăratul prieteșug își va întoarce? Ba! De la mine adevărit să fii! Că cine în lume îi va sluji pre cît eu i-am slujit? Și cine supt soare îi va prii pre cît eu i-am priit? Nime, mă créde. Carile, pentru atîtea slujbe de la mine arătate, nu numai căci zămislirea Biruinței mi-au tăgăduit (care de-ar fi vrut și putea și vreme avea) și în loc ce ar fi fost

cu mulțămită de plătit, nu numai căci slujba nu mi-au cunoscut, ce încă și crocodilului în véci rob nerăscumpărat să fiu m-au vîndut.

Eu dară, o, Șoaima, acmu aiavea și fără nici o siială mintea inimii méle mărturisesc, și ce iaste adevărul acéia grăiesc (că vicleșugul pentru nepriiatin, iară slujba pentru priiatin și știu, și cît nu știu a mă învăța nevoiesc). Nici alt stăpîn fără pre epitropii monarhiilor cunosc, ce tot carile // acestora un tuléiu a le frînge pîndéște, eu aceluia cu zdrobirea capului nu mă îndestulesc (că pentru părul priiatinului, capul nepriiatinului a zmulge vrednicia priiatinului iaste). De care lucru, pre unul ca acela, oriunde, oricînd și oricum, din gazda vieții în vécinică casa morții a-l muta a mă nevoi nu voi părăsi; iară amintrilea, visul meu, după tîlcuire de nu să va plini, ce precum tu zici de va ieși, adecă în curîndă vréme, precum și din fălcile crocodilului va scăpa, cuvintele méle pomenéște; că viața lui a multora moarte sirguiaște și lineștea lui cu vréme (și în scurtă vréme) monarhiilor de neaședzat tulburare va aduce”⁸¹⁴.

Într-acesta chip Hamleon, după fêțe, și gîndul, și cuvîntul, și lucrul, nepărăsit mutîndu-și, ca acéstea cu nedogorit obraz cătră Șoim borîia, a căroa griată el a sufferi nemaiputînd: „Piei de aicea, dzisă, o, jiganie spurcată și fățarnică, că eu mai mult a-ți răspunde nici îm trebuie, nici mi să cade, de vréme ce singură răutatea ta destul îți răspunde și fapta carea ai lucrat de sațiu în toată lumea o povestește; că într-adevăr, cel ce dinceput ai fost, tot acela ești și tot acela vei fi, păn cînd, ca căpușile de singe împlîndu-te, ca cîrceii beșicîndu-te, plesnind, vei crăpa”.

PARTEA A NOA

Așé dară, lumea pentru lucrul făcut burzuluindu-să și fietcarile ce cu mintea mai rău afla, acéia Inorogului meniia, că adevărat, după vrajba nepriiatinului ce-l goniiia, nici nedéjde de scăpat, nici într-alt chip fortuna de mutat era (ce norocul de multe ori cu un ochiu rîde, cu altul plînge, cu o mînă trage, iar cu alta împinge). În care chip și cu Inorogul să videa a să giuca, că, precum mai sus s-au pomenit, preste nedéjdea, precum a priiatinilor, așé a nepriiatini//lor cu suptîre meșterșug din fâlcile crocodilului nebetejit și de vicleșugurile Hameleonului puținel supărat scăpase; carile deodată iarăși la locurile sale ducîndu-să, din toate părțile mai tare și mai bună pază avea (că și dobitocul în groapa carea o dată cade, altă dată pe acolea trecînd, pe departe o ocoléște); unde, după ce din primejdiia trecută mintea i să aședză și chiteala lucrurilor sale în cumpăna socotéliei puind, toate trecutele dinceput, ca pre un izvod, cîte una, cîte una, aminte își aducea. Vicleșugurile céle supt tari și mari giurămînturi a Hameleonului pomeniia; vécinica vrajbă și nemutata vrăjmășie a amînduror monarhiilor socotiia, a priiatinilor săi (carii la vrême ca acéia de să putea adevărați priiatini numi) slăbiciune și spre agiutorință-i siială videa; căci pre unii depărtarea locului îi oprîia, iară pre alții răciala dragostei la inimă îi îndoiia, și pentru adevăratul priiatin, ca niște adevărați priiatini în primejdii a să da, sau nu vrea, sau, de și vrea, pentru micșorimea sufletului, nu îndrăzniia (că pre aur focul, iară pre priiatin primejdiia ispitéște⁸¹⁵ și după hotărîrea filosofască, adecă un suflet în doaa trupuri a fi, de-abiia // unul cineva și mai nici unul să nu fie aflat).

501

502

Pre lîngă acéstea, toate a vremii neîndămînări și greutate cumpăniia (căci lucrurilor sale foarte împotrivică o videa); după aceasta neplecat și neînîntors (!) sorțul nărocului său cunoștea, de carile, precum asupră-i mîniia încă să nu-și fie împlut, să teema; ales pildă arătoasă și oglindă luminoasă și lucrurile neprietinești priviia, căroro mai mult oarba furtună, decît buna socoteală le slujii. De care lucru, într-alt féliu de viață a întra și într-alt chip de ferială a să aciua aliasă, ca mai bine în linește și în negrija sprijenit fiind, spre cea viitoare vrême de schimbarea lucrurilor într-altă față să nedejduiască⁸¹⁶. Și așé, de vechiu prieteșugul carile cu Cucoșul Evropei⁸¹⁷ avea, aminte își adusă; mai virtos știindu-l că la adunări ceva

améstec nici au avut, nici a avea poate (căci pasirile de pre marginile oceanelui despre apus la săboară adunate n-au fost); așijderea îl știia precum bun străjutoriu nopții iaste, căci atîta de ascuțit la simțire era, cît nu jigăniile vînătoare să poată îmbla, ce așeși nici frunzda din copaciu peste știința lui să cadză peste puțință era ⁸¹⁸.

503

Deci Cucoșul acela lăcuia într-un munte înalt și mare, de unde răspintia a patru căi // a videa și strajea în toate părți tare a ținea putea; lăcașuri avea multe și mari, din toate părțile bine întărite și cu tot féliul de copaci roditori (de supt a căroră rădăcini ape răci curători ieșiia) încungiurate și înfrîmțășeate era, atîta cît la bunătatea locului cîte s-ar cerca, una macar nu lipsia.

Deci Inorogul, carte ca aceasta scriind cătră Cucoș trimasă: „VECHIULUI ȘI NECLĂTITULUI priiatin, Cucoșului evropăsc, Inorogul de crivăț sănătate dzice.

Nevoieșiia lucrurilor tîmplătoare între muritori îndămînarea au scornit, îndămînarea din cea înainte mărgătoare simbathie vine, simbathia flica asămănării iaste și din dragoste să naște, dragostea priința întemeiază și bună voința-ți ține necurmată (iaste dară prieteșugul (!) între muritori lucru prea de minunat, de vrême ce cu chipul carile mai denainte nici cunoștință, nici de dînsul vreo știință au avut, pre acela din strein al său și hiriș îl face; în scurt, alt el într-altul și alt altul în sine iaste, trăiaște și viețuiaște). Tot dară prieteșugul în linește agonisit nedéjde pune ca în tulburate și împotrivicile tîmplări de agiutorință și împreună pătimaș să-i fie ⁸¹⁹.

504

Cu aceasta prici//nă încă de demult întemeiatului și în véci alcătuitului nostru prieteșug acmu roada în vrême a-și da și dragostea viptul a-și arăta, precum mi să pare, s-ar cuvini și s-ar cădea (că precum copaciul fără roada altă nu face fără numai foc ⁸²⁰, așé prieteșugul fără céle șie următoare altă nu face fără numai colachii și lingușituri); de vrême ce a trupului meu micșorime în șepte munți copăcioși și umbroși și în șepte văi adînci pline de hinci nici încape, nici sălaș a-și afla poate, și aceasta nu dintr-a mea nestătătoare sau neașezată fire, ce (precum toți cereștii marturi neminciunoși îm sint) dintr-a nepriiatinilor asupra mea nestîmpărată vrăjmășie și dintr-a furtunii neplecată urgie. Carea lor neobosită povață făcîndu-să, potică necălcată, cale neimblată, vale necercată, vîrv nesuit, munte necovîrșit, cîmp necutreierat și dial neîncungiurat n-au lăsat (că răutatea de tot desfrînată decît piatra din ceriu aruncată mai répede iaste). Așé, cît a dzice s-ar putea, în ceriu de m-aș sui, acolo sint ciini, în fundul mării de m-aș coborî, acolo sint dulăi, în munți cotei, în dialuri copoi, în cîmpi ogari, în stuhuri sampsoni și în tot locul fălci deșchise, guri căscate și colți rînjiți, ca cum ar fi sămănați // pretiutinderea împănați stau; un corn în loc de armă împotriva a atîtea vrăjmași și patru picioare de fugă împotriva a atîtea gonași am; de care lucru, socotind că alt alt (!) mijloc și liac n-au rămas, fără numai lăsînd voia fortunii, cît și cum va vrea să mă dosediască, ca împotrivă nemărgîndu-i, doară vreodănoară mai plăcută să va întoarce și din sine a mă mai goni doară să va părăsi ⁸²¹.

505

Așé dară, pre mine, pre carile pomenitele locuri a mă încăpea n-au putut, încape-mă lărgimea meidianului ⁸²² dragostei tale, pentru prieteșugul pre carile pururea între noi nesmintit și nebetejit am păzit (căci în laturi a mă da am socotit, până va tréce urgiia). Deci supt acoperemîntul dragostei tale aciuîndu-mă voi rămînea, ca și eu, în vrême ce fortuna îm va sluji, răsplătire, precum voiu putea să fac, datoriu să fiu”.

Cucoșului slovele Inorogul trimițînd, pre carile el citindu-le (căci Inorogul în glasul Cucoșului a cînta știia), în grumadzii Inorogului frumos și alcătuit graiul Cucoșului să mira ⁸²³; și îndată singur firea sa pomenind, în minte își adusă că

de glasul lui Leul să sparie și la locul unde să află ochii Vulturului a străbate nu pot, necum picioarele dulăilor sau a coteilor să încapă. Și așé, îndată pre unul din cucoșii săi trimițind prin locuri // tănuite povață Inorogului făcîndu-să, la lăcașurile sale să-l aducă îi porunci. Carile mîrgînd, bună voința stăpînului său îi spusă și precum cu dragă inimă priiméște ca, în tot féliul de slujbă și priință aflîndu-să, nu numai în lăcașurile sale neapărate, ca-ntru hirișe ale sale, ce orice și altă trebuință ar avea și prin mîna lui ar vini, pre cît mai deplin s-ar putea a face, pre atîta să va nevoi. Așijderea, precum pentru povața căii să-i fie iaste trimăs, dzicîndu-i. Inorogul, după ce céia ce să cuviniia mulțămîtă făcu, cu cucoșul împreună să sculă și la sălașurile Cucoșului Evropii să suiră, unde cîtăva vréme cu mare linește, afară din toată grijea, viața își petrecu⁸²⁴ (că în primejdiile mari și fortunele adése, cît de puțină răzsufflare cei pătimași, multă și mare linește a le fi socotesc).

Iară a aceștii mistuiri și a Inorogului așé de tare ascundere pricina au fost aceasta: că după ce Hameleonul au cunoscut precum Inorogul din fâlcile crocodilului și din toate vicleșugurile lui nebetejit s-au mîntuit și acmu tuturor de viclian dovedit și mai vîrtos despre Șoim tare probozit și măscărit vădzîndu-să, precum să dzice cuvîntul (din inima rea, rău gînd purcéde), de ciia aiavea asupra Inorogului toate răutățile își pohîrni // și toate vicleșugurile, ca pre niște dulăi turbați, în ulițile vrăjmășiii își slobodzi și în totă calea fără cale, mintea cea fără minte își îndreptă. Și așé, îndată sculîndu-să și ducîndu-să, pre dulăi și pre cotei și pre alalți brehăi, pre toți la un loc află, cătră carii cu spurcat glas într-acesta chip vorovi: „Nu încă de demult asupra Șoimului prepus aveam, adecă, că nu cu dreaptă inimă în slujba stăpînilor noștri să află, precum povéstea Molii v-am povestit; iară acmu, iată, aiavea să arătă, că împreună cu Bîtlanul sfaturi asupra epitropiiei Corbului au făcut. Pentru prinderea Inorogului nu numai cu capul atocma⁸²⁵ au ținut, ce încă și pentru scăparea lui cu mîna lui pe supt numele altora, pre cît au putut s-au nevoit, și cu mijlocul lui, nepriiatinul carile prin a méle și a voastre nenumărate ostenințe în butucul morții cădzusă de iznoavă în scaunul vieții s-au urcat (jiganiia vicleană, precum vicleșuguri a scorni, așé pre alții după cuvîntul ei a domiri învățată era). Ce mai mult așteptați? Ce mărturie mai adevărată cercați? Și ce mai bună vréme asupra nepriiatinului și acmu și soțiilor lui așteptați? Au după ce în nedezlegate legături v-or lega, atunce să vă deșteptați? nu știți cuvîntul carile prostimea dzice: (apa // doarme, iară nepriiatinul nu doarme)⁸²⁶? Au după ce răul gînd își vor plini, atunce să vă sculați? Dară atunce ce folos? Acmu dară, cuvintelor méle a asculta de viți vrea, de lucrurile ce s-au lucrat și de vicleșugurile Șoimului cu ale Bîtlanului aiavea și de-amăruntul Corbului să scrieți, ca cu un cias mai înainte pre acéste piiadece dintre noi să rădice (căci iscoada și nepriiatinul de casă cu glăvățina cîntariului să asamănă, carile, cu mică micșorimea lui, mari mamini de la pămînd (!) în sus aruncă). Și sau pre altul credzut în locul lor să trimață, sau tot lucrul asupra voastră să lasă și, așé făcîndu-să, încă o dată a lovi și încă cu un mijloc⁸²⁷ de măiestrii lucrul început a ispiti am. Cu carile bună nedéjde am că sfîrșitul după pofta noastră vom videa”^{827 b1a}.

Plăcu dulăilor boritura Hameleonului și, mai mult înapoi sau înainte necău-tînd, după a lui cuvinte la Corb carte într-acesta chip scrisără:

„CORBULUI, MILOSTIVULUI nostru stăpîn, ogarii, coteii și toți, mari și mici, dulăii, plecăciune și sănătate! Mai în trecutele dzile, de une sunate ale Șoimului și a Bîtlanului spurcate chitéle, cani pre scurt în știre făcusem, iară acum

de acéleași încă mai aiavea și afară din toată îndoința adevărindu-ne, monarhului și monar//hiii în știință a da îndrăznim, precum prin multe a noastre dureri și zbuciumări, pre cel de cap nepriiatin până la fălcile crocodilului îl adusésem, de unde scăpare sau nedéjde de scăpare macar cum nu avea. Ce preste a toată lumea socoteală, Șoimul cu Bitlanul, lui cu trup cu suflet alăturându-să, noi a lui învățatură și îndemnare așteptînd, el nu numai pentru scăparea lui cu tot ci-au putut s-au nevoit, ce încă precum cu a noastre meșterșuguri într-acéia silță să fie cădzut înțelegînd, cu gréle probăzături și de cap clătînături, de moarte și mai rău decît de moarte ni să lăuda; și, ca cum un rău prea mare asupra monarhiii am fi făcut, toate ocările și batgiocurile lumii în obraz ni-au știupit ⁸²⁸.

Deci noi, ticăloșii, ca niște drépte și credincioase slugi, ce iaste adevărul dzicem și mărturisim (că slugii adevărate, moartea pedepsită în slujba stăpînului, decît viața fericită de la nepriiatin pricinată, mai fericită-i iaste) ⁸²⁹; și pre cît a cunoaște putem, Șoimul și Bitlanul mai în multă vréme între noi de să vor afla, nu numai căci mari împiedecări ne fac, ce încă și la mai gréle primejdii statul lucrurilor să aducă poate; iară aceștea lipsind, bună nedéjde avem că, după măiestriile carile

avem să întindem, în scurtă vréme din colții noștri tot // nu va scăpa, și iarăși voia și porunca la voi, iară slujba și nevoința la noi rămîne”.

De aceasta carte nu puțin să tulbură Corbul, mai virtos că de la alții asémenea cu acéstea audzisă (că picătura adése cădzută piatra, iară sicofandiia adése făcută inima despică). Și așé, îndată în locul Șoimului pre Uleu trimasă, Șoimului poruncind ca cum mai curînd înapoi să să întoarcă, căci acoloa de alte vînători iaste trebuitoriu ⁸³⁰; așjiderea, Bitlanului porunci ca prin girle a mai îmbla să să părăsască; iar amintrilea făcînd, Corbul cînd crângăiaște, bine știe el ce féliu de menituri menéște.

Șoimul, după luarea poruncii acéștiia, cîtva în chibzuiale stătu și nu în puține chitéle întră, méрге-va înapoi, după poruncă, au nu va méрге? socotind că de nu, și toate cîte dulăii scrisése era adevărate, însă dintr-însele unele fiind, prepus avea (macar că de scrisoarea dulăilor știre nu avea) să nu i să cumva fi fost lucrurile descoperit (că vicleșugul cînd în gînd întră, ca șoarecele țîțiaște, iară cînd să descopere, ca leul răcnéște). Deci cîteva pricini de zăbăvire scornind, cărți la Brehnace și la Cucunos scrisă, ca pęntru pricina așé în grabă chemării lui să să înștiințéde; carii cevași macară grijă să nu pǎarte, răspuns îi déderă // că deși Corbul putére epitropiiei pasirilor are, însă clonțul Corbului pe capul Șoimului să să puie, nime din pasiri nici va priimi, nici va învoi ⁸³¹.

Într-acéste dzile și Uleul sosi, carile cu dulăii, cu Rîsul și cu Hameleonul împreunîndu-să, pentru cea de tot a Inorogului prăpădenie, cum vor face și de ce s-or apuca, la sfat stătură. Rîsul cu Hameleonul, după peștriciunea ce avea, mai multe răutăți și vicleșuguri a scorni știia; deci Hameleonul îndată fumul spurcăciunii și duhul înșelăciunii gros și întunecos slobodzind: „Eu, dzice, încă de la tată-mieu, Apariul, meșterșugul maghiii foarte bine am învățat, în care meșterșug deplin învățat și pre alt chip, carile acmu aicea să află, știu, cu carile împreună, de va vrea, o mréje să împletim, adevérit sint că ori în ce fundul pămîntului Inorogul ascuns ar fi, meșterșugul mreji și putérea vrăjii la înșelăciune îl va aduce; că Vulcanul pe Mars cu Afroditi asupra curviii vrînd să prîndză și mréje de fier împletind, descîntecul vrăjii în stéle scris și tipărit l-au lăsat, pre carile meșterșugul a-l citi putînd, după cursul stélelor și după învățatura trupurilor cerești urmînd, din mréjea

carea vom împlети orice cît de iute și de tare ar fi, într-însa a nu cădea și nescăpat a nu să ținea // cu puțință nu iaste”⁸³².

512

Iară chipul acela era o jiganie dintr-altă monarhiia⁸³³, însă mare plată dacă i să da, cu vrăjile lui toată răutatea a nu face nu să ferii. La acea jiganie cu toții mărghind, întâi poveste îi spusără, adecă precum nepriiatin de cap pre Inorog au, și precum în multe chipuri ispidind (!), nicicum la mîna să-l aducă n-au putut. Apoi stihurile cele de aur, pre carile Camilopardalis de la capiștea Pleonixiii le învășasă⁸³⁴, citindu-i, cu mare plecăciune i să rugară, ca după înalt și adînc meșterșugul ei o mrēja să le mrejească, cu carea pre acel iute și neprins nepriiatin a prinde să poată; jiganiia (ai căriia nume din numărul l 130 să cuprindea), plăcute stihurile lor audzind, prinsă bucuroasă și carea dintre jigăni în partea Inorogului să ține întrebă. Ei precum afară din Fil pre altul nu știu răspunsără. Atuncea jiganiia, belindu-și budzele și rînjindu-și dinții, rîdzind și cu capul clătind dzisă: „Dară Șoimul și cu Bîțlanul mai în trecutele dzile, cu numele tuturor pasirilor viind, mi s-au rugat ca să le împletesc o mrēja cu carea să poată vîna corbi. Au și Corbul împotriva voastră iaste? (Atuncea ei pentru povestea Molii mai cu de-adins să adevieră, însă deodată cu tăcerea o trecură). Ce de vrême // ce Filul de Inorog și Inorogul de Fil să ține și alta înainte a vă pune am, pre carea priimind-o și eu mrēja a vă împleti voiu priimi. Să știți, dară, că odănoară Vidrii am împletit o mrēja cu carea au prins pe Fil, ce, nefăcîndu-mi-să plata carea în giuruisă, de asupra Filului asupra Vidrii am întors descîntecul și într-acéiași mrēja Vidra s-au prins; apoi, și Filul de cuvînrămîind, de asupra lui vraja mi-am luat și asupra Cămilii mai cu vrême au cădzut. Deci acmu, datoriia Vidrii și a Filului asupra-vă de viți lua, mrēja cu carea pre Inorog să prindeți voi împleti (de noroc era Inorogul cu primejdiile sale datoriile altora a răsplăti, precum întâi pentru Hameleon crocodilului, așe acmu pentru Vidră și Fil vrăjitoarii)”⁸³⁵.

513

Atuncea dulăii și alalți cu toții de plată tare să apucară și spre aceasta cu blăstămi și cu giurămînturi vîrtos să legară.

Spurcata jiganie cuvinte din multe sillave alcătuite din limbă a bolborosi și din budză a șopti începînd, descîntecul vrăjii asupra Inorogului descînta. Iară Rîsul și cu Hameleonul, înainte-i îngenuncheați, cu coadele dulăilor spuma de pre gură ștergînd, ca unui bodz i să închina (că icoana bodzului și vraja vrăjitoriului, pre//cum la cei înțelepți tot o ocară, așe la cei nebuni tot o cinste are). Deci ei mrēja acmu giumătate împletită pre mîne gata să o ia adevărat știind, cu mare veselie jiganiii mulțemită făcînd, la alte a străjilor întărituri să orînduiască să dusără. Iară nu după mult ce ei ieșiră, în locul lor Șoimul împreună cu Bîțlanul sosiră (că Șoimul, limba jiganiii neînțelegînd, pre Bîțlan în loc de tălmăciu cu sine purta), căriia de chemarea lui înapoi și precum să margă au socotit îi spusă și precum de acmu înainte asupra Corbului a vrăji să să părăsască îi dzisă, căci lucrurile într-alt chip s-au mutat.

514

Jiganiia vrăjitoare, sau lucrurile mai într-adînc nu prea socotind, sau socotind și vrînd pentru mrēja carea asupra Inorogului au împletit, Șoimului spusă; de care lucru, Șoimul înțelegînd, mai multă acolea zăbavă nu făcu, ce îndată ieșind, de nevinovăția Inorogului și de nepocăită răutatea Corbului aminte aducîndu-și, așijderea de giurămînturile carile încă nu de multă vrême amîndoi făcusă pomenind, îndată Inorogului știre trimasă că jigania vrăjitoare cu lingușiturile dulăilor cu grea plata Corbului, mrēja cu descîntec asupra lui au împletit, de carea foarte aminte să-i fie, iară el de Corb chemat fiind, // iaste într-acolo preste puține dzile să purciagă și după cuvîntul dat vécinic priiatin să-l știe⁸³⁶.

515

Acéstea Inorogul înțelegînd, la lăcașurile Cucoșului să suise (precum mai denainte s-au pomenit), unde pășune de biv, ape limpedzi, izvoară răci, grădini cu flori, livedzi cu pomi, pomi cu roadă și roadă de toată dulciața avea; în fêl de fêl de desfătări și în divuri, în chipuri de dezmiardări viața își petrecea; în scurt, să dzicem, în toată negrijea și lineștea să afla, fără cît una numai lipsiia, adecă depărtarea de la locurile sale, și alta priposiia, adecă starea fericirii și nemutarea norocii nepriia-tinilor lui.

Într-acesta chip Inorogul nefericirea într-un chip cani cu de-a sila în fericire întorcînd (că de multe ori răbdarea, de fierul sufferéliei vasul legîndu-și, pre céle nepărăsite valurile fortunii încălecînd biruiaste), vrémea (carea dascalul și învăță-toriul tuturor iaste)⁸³⁷ ce cale îi va arăta și ce meșterșug îl va învăța aștepta.

Într-acea vréme, una din jigăniile streine (carea nici cu o monarhie parte nu avea), la Inorog viind, véste ca aceasta îi adusă: „În părțile noastre, dzice, vrăjitoare să află carea cu putérnice vrăjile ei apa în piatră și piatra în apă întoarce”. De a căriia // nume Filul audzind, la dînsa au mărș, carile cu atîta a trupului mărime ce are, umilite închinăciuni și până la pămînt plecăciuni îi făcea și cu răvârsate lacrămi și îndesite suspinuri îl ruga ca, milostiv spre dînsul arătîndu-să, vrajă să-i vrăjască și o mréje să-i împletiască, cu carea strutocamile a vîna să poată. Și aceasta făcîndu-i-să, cu mari giurămînturi să lega, precum și cea dintăi și ceastă de acmu plată în scurtă vréme îi va face (că scăpatul la minciuni și lacomul la giuruințe mari pre lesne inima își dau). Jigania lacomă, nu atîta pentru umilință (că lacomul a să milostivi n-au învățat și, di-au și învățat, până a nu învăța au și uitat), cît pentru gréle giuruințele Filului, prinsă bucuroasă, însă cu această socoteală, adecă întăi de frățiia și tovărășiia Inorogului de să va lepăda; la care cére, Filul, cu mare ciudésa și mirarea a toată zidirea, cuvîntul își déde, socotind că cu viclesug, viclesug va vicleni și cu amăgială, amăgiala va amăgi; ce în zădar, că macar că atuncea vrăjitoarea mréjea împleti, lațurile întinsă și silțele suppusă, ce, sau meșter-șugul îi era minciunos, sau, de nu era minciunos, era neputincios, de vréme ce în multe chipuri voroava își schimba, // că uneori dzicea că mréjea asupra Corbului au fost menită, alteori dzicea că asupra Struțului iaste împletită, iară mai pre urmă dzisă că, de nu să va strica vîlfa Inorogului, mréjea lui ceva să vînédze nu poate, căci cu cornul Inorogului are antipathia (aceasta și socoteala putea da, de vréme ce vrăjile lui spre moarte olăcăriia, iară cornul Inorogului precum purtătoriu de viață iaste, cine va tăgădui?) Deci de va fi voia Filului ca în mréjea ce împletéște struți să să vînédze, întăi cu Corbul prieteșug făcînd, de împreunările Inorogului așéși de tot să să părăsască; iară amintrilea, nici vrajea, nici mréjea în ceva a-i sluji poate⁸³⁸.

518 Filul, săracul, sau în prostimea inimii ce avea să amăgiia⁸³⁹, sau lăcomiia vînatului spre strîmbătate ca aceasta cu totul a să da îl împingea (atîta nesățioasă pofta cinstei pre cei ce o doresc orbéște, cît pentru risul unui ceas de astădzi, plînsul unui an ce vine nu socotéște). Așé, Filul, nu numai cu mari giurămînturi, precum de multă vréme nici să-l fie vădzut să giura, ce încă precum de l-ar ști unde să află, singur el știre vîntătorilor ar da; așijderea, adăogea dzicînd, precum și el cunoaște că pricina a toată tulburarea a acestor doaa monarhii Inorogul iaste, și, până el suflă, acéstea să răzsufle peste putință // iaste.

Într-acesta chip și vrăjitoarea pe Fil și Filul pe vrăjitoare a amăgi socotiia; că vrăjitoarea gîndiia că de va vîna pre Inorog, fără greș prețul prețul(!) mrejiilor

de la dulăi își va lua; iară Filul chibzuia că de va vîna pre Strutocamilă, pre alte dobitoace spre sine a le întoarce pre lesne-i va fi, și atuncea Corbul, vrînd-nevrînd, spre pace a pleca îi va căuta.

Ca aceștea și altele ca aceștea cel ce vrăjia cu cel ce să vrăjia în vînt arunca și gîndurile în aer își spulbăra (precum mai pre urmă sfîrșitul au arătat); că într-acé-iași vréme din părțile ostroavelor mediterrane o jiganie mare ⁸⁴⁰ s-au rădicat, ai căriia mreji și vrăji atîta de tari și de mari era, cît pre toate célea ce de la céialalte jiganie tocmite era, îndată în deșert le scoasă și, așéși de tot fărămîndu-le, le rumpsă. În care vréme Inorogul vădzind că chipurile vrăjitoarelor s-au schimbat și vrăjile spre alte descîntece s-au mutat, așijderea de mrejiile carile întinse și acmu rupte și destinsă fără nici o grijă socotindu-să, îndată de la lăcașurile Cucoșului coborîndu-să, la ale sale să dusă.

De care lucru, Rîsul, Hamleonul și alalți dulăi, de știre luînd, nu în puțină frică întrară și nu mică întristare luară (că voia rea din dreptate mîngăierea în cură-țeniia inimii pune, iară // întristarea din strîmbătate frica răsplătirii înaintea aduce); de care lucru, iarăși alfavita dinceput a citi și buchele din capăt a prociti începură; sfaturile înturnară, voroavele răsturnară, gîndurile tăvăliră, chitélele prăvăliră, dîr-moiară și cernură, nighina din grîu și bobul din madzire să aliagă nu putură, grămă-diră, vrăvuiră, aruncară, scuturară, spulbărară, vînturară, plévele din grăunțe a despărți, obosindu-să, să lăsară; iară ah! iar vah, iar ai! iar vai! Bolnavul să însă-nătoșadză, nepriiatinul să învîrtoșadză, lîngedul să țăpinéște, slabul pașii își sprijenéște; iată, mai mortul să scoală și pre noi, pre vii, mai ne omoară; ostenința de atîta vréme, mulțimea a atîtea pagube, șirlăile sudorilor, izvoarele lacrămiilor și alalte toate cu totul în vînt și în deșert să dusără. Iată, Inorogul la cîmp, fără sială, iată-l-ăi la lăcașurile sale fără dodeială; iată-l-ăi, toate pre voia lui deplin a fi nedejduiaște fără îndoială; vrémea lui lină, noaă turbure; vrăjitorii și mrejiitorii sau neputincioși sau necredincioși, în lucru nestăruitori, la cuvînt nestătători. În scurt, în ceva și în cineva nedéjde, credință și adevărată priință n-au rămas. Bine ar fi dară de-ar fi cu puțință monarhiii noastre altă chivernisală să să puie, // jiganiia 519 aceasta cu blîndéțe și cu binișor, iar nu cu îndîrjie și cu rău iaste de domolit; iată, vînătorile ne batgiocuri; iată, mrejiile în toate părțile ne șpîrcui; iată, toate meșter-șugurile în dar și toate trudele în zădar ne scoasă; iată, lui locul a să lărgi, iară noaă a să strîmta au început; până în cea de apoi sfîrșitul cum va vini cine poate ști? (Că de multe ori în locul celui nedejduit și așteptat sfîrșit, cel nenedejduit și neașteptat a vini poate.) Și aceasta nu numai unui chip privat și deosăbit, ce a tot trupul publicăi de nemutat primejdie va aduce. De care lucru, și noi, nu numai pizma și voia unuia a urma, ce folosul cel de obște a căuta ni să cade (că între muritori mai cinsteșă și mai adevărată laudă a să agonisi nu poate decît carea cu folosul a toată publică s-au cîștigat)⁸⁴¹ 520

„Deci, pre cît socotesc (Dulăul cel bătrîn dzisă)⁸⁴², de tot adevărul lucrului (toate colachiile de la mijloc rădicînd) Corbului să spunem, ca doară și el socotélelor și pizmelor sale sfîrșit a pune va putea (că de multe ori unde cuvîntul a isprăvi nu poate, isprăvește bățul) și doară mai spre bună minte inimile îmbelor părți a întoarce vom putea, ca într-acesta chip, precum vrăjmășiii lor sfîrșit, așé trudele noastre // coneț a afla să ne învrednicim”.

De acéstea cuvinte Rîsul hohotiiă, iară Hamleonul fîsiia, pre carile unul în rîs, altul în vis le tilcuia și, ca cum sfaturi de batgiocură ar fi le măscăriia, de vréme 521

ce bine știa că céle de multe ori amăgele și minciunoase văpséle toată zugrăvala și chipul adevărului scîrnav au muruit și la cel luminos chip și a adevărîții figură a vini preste puțința șarurilor a fi dzicea.

522 Și așé, dintr-acéste a pricii scînteii, între vînători focul gilcevii și a dihoniii a să ațita începu ; de unde Dulăul ciobănesc macar că lătra, însă într-adevăr a lătra într-acesta chip începu : „Audziți voi, jiganii, nu atîta pre dinafară, pre cît pre dinluntru văpsite, agiunge-vă cît până acmu și până într-atîta monarhiile ați amestecat și toată și mai nestînsă iasca vrăjbii între dînsele ați aruncat; puneți-vă hotar și țenchiu răutăților voastre, părăsiți-vă mai mult cléștele strîmbătății în mîna lăcomiiei a alcătui⁸⁴³; fie-vă de sațiu, cît în vrémea a patruzăci de ani, ca valurile țarmurile, nepărăsit, voi monarhiia Leului, cu fél de féliuri de areți și de mihanii a o izbi și din tus-patru colțurile a o scutura nu v-ați săturat, pre carea, iată, la cea mai de-apoi și netămăduita răzspă ați adus-o⁸⁴⁴. Au și mo//narhiii Vulturului același cîntec viți să cîntați? Au și pe publica pasirilor cu acéleși veninate și fărmațate drojdii viți să înbătați? Au r.u cunoașteți că de vréme ce cu răutate ceva a să săvîrși nu să poate, sfîrșit și istov răutății a pune trebuie? Și de nu spre altă nedéjde calea să deșchide, încailea vrémea a chivernisi și schimbările tîmplărilor a pîndi a înțelepților lucru a fi să socotéște (că spre vînt a știupi și piatra la dial a pohîrni aiavea lucru nebunesc iaste)”.

523 Înlocat oarecum și încă mai cu mare mînie ațitat și mai spre mare răutate pornit de acéstea cuvinte, Rîsul cu cumplită urgie cătră Dulău dzisă: „O, cap de hîrtie cu crieri de aramă, o, sac de mătasă și plin de fișchie, o, fericite de voi și de monarhiia voastră, cînd nedéjdea voastră în credința Inorogului viți aședza și din aședzimîntul lui lineștea vă viți aștepta! Au nu Inorogul mai mult dobitoc cu patru picioare decît pasire cu péne și cu doaă aripi iaste? Au pasirile pentru dobitoc mai chiar și mai adevărat decît dobitocul vor giudeca? Au în céle streine, decît în céle ale sale cineva mai mult a filofisi (!) poate? Nu orbul, ce cel cu ochi giude//că de văpséle; ochii noștri în trupul nostru, iară ai voștri într-al vostru sint deșchiși; nime casa altuia mai mult decît pre a sa a cunoaște poate; noi sintem carii cea mai multă viață cu Inorogul împreună ni-am petrecut, noi sintem carii a lui gînd și fire am cunoscut, noi sintem carii și prin ficiații lui am trecut și ce idol înluntru poartă și ce icoană afară arată curat știm. De unde adevériți sintem că totdeauna inima-i, gîndul și, de i-ar fi cu puțință, și fapta spre răzspă Corbului și spre prăpădeniia monarhiii Vulturului au stăruit: a căruia fire din începuta vrăjmășie a să întoarce preste toată cuprinderea socotéliei iaste și mai vîrtos adevărul a grăi de vom vrea, el atîtea gonituri, lovituri și netămăduite rane, carile de la noi au luat, și atîtea de viață primejdii, în carile li-am adus, cu ce mînte socotiți că din tabla inimii sale le va putea șterge? În zădar, dară, ca acéstea gîndiți și sfat ca cum ar fi de nepriiatini sfătuiți; de care lucru, a mea sentenție iaste de acmu înainte (decît prieteșugul cu prepus și ascuns, neprieteșugului la ivală mai de folos iaste⁸⁴⁵; căci vrajba la ivală fiind, paza și // strajea⁸⁴⁶ despre vrăjmași mai triază și mai deșteptată stă). Iară amintrilea, în liagănul îngăimării, somnul peirii fără véste și cînd nici vom gîndi, atuncea ne va stropși”.

Acéstea și altele multe ca acéstea, Rîsul, spre împiedecarea aședzimîntului împotriva Dulăului, pre cît putu ritorisi și macar că pre o parte să părea că cuvîntul adevărul atinge (căci dintr-îmbe părțile încredințarea cu greu putea fi) însă cu inima și cu gîndul, de la limanul lineștii departe în valurile tulburării să bătea, de vréme ce din gură neîncredințarea argumentuia, iară din gînd socotii că macar

vremennică pace între dînșii de să va cumva aședza, cît de în scurtă vrême, din céle nenumărate vicleșugurile lor, multe pot să să descopere, pre carile Inorogul în catalogul său pre amănuntul însămnate le avea. De carile Corbul înștiințindu-să (căci jiganiile din fire vicleșugului date, multe urgii în capul Corbului odată să aducă silisă) să nu cumva de tot despre dînșii să să răciască și până mai pre urmă să nu li să cumva slovele îndrăpt citească (carea s-au și tîmplat)⁸⁴⁷.

Deci la cazaniia carea Rîsul împotriva păcii făcusă, Dulăul cel bătrîn // într-acesta chip răspunsă: „Bine ne dzici, o, Rîs de rîs, că capete de hîrtie și crieri de aramă sintem și în saci de mătăsă gunoiu scîrnav purtăm; adevărat, dară, că precum ne împodobesti, așé și sintem, că de n-am fi fost așé, monarhul nostru, în lingușiturile și măguliturile voastre împleticindu-să, nu s-ar fi înșelat, ce precum din vrêmea a patruzăci de ani ispițiți și probăiți vă aveam, bine și de folos ar fi fost, tot cum v-am știut așé să vă fim știut și precum v-am ținut, tot așé să vă fim ținut; iară acmu, ca cei fără crieri, cu același picior lovitura într-acéiași piatră am poftorit ș-am întrit (că o dată și de da ori într-o materie a greși a muritorilor, iară nepărăsit în mijlocul netrezvirii și a neîndreptării a rămînea a celor fără crieri lucru iaste)⁸⁴⁸. Și mai mult altă ceva a dzice nu avem, fără numai, pentru alte poate fi a monarhiii noastre fapte urîcioase cereștii asupra-ne urgie ca aceasta ș-au vărsat, carea, de tot mintea amețindu-ne, socoteala ni-au îmbătat, ca pre cei ce toată lumea tuturor de vicleși și de înșelători i-au cunoscut și i-au arătat, noi numai în loc de adevărați priiatini și la cuvînt stătători să-i ținem și să-i avem, până cînd (carea să nu învoiască Dumnădzău) cu réle îndemnările // și spurcatele fapte prin scîrnave organe ca voi la cea deplin plată și cea desăvîrșit prăpădenie să ne aducă (că a faptelor réle începătură spre rău sfîrșit pliacă ⁸⁴⁹ și tesla carea lovind nu tocméște adevărat ce au fost tocmît răzspéște).

Acmu dară, o, jiganiilor, agiunge-vă, agiunge-vă dzic, cu undelemnul pizmei voastre pojarul răutăților în toată lumea a ațița ⁸⁵⁰. Lăsați sfaturi a ne mai da, carile cunună de spini și brățări de lanțuje ne împletesc ⁸⁵¹. Fie crierii noștri cești de aramă macar cîtăva vrême de ciocanele clivetiturilor voastre neloviți și neciocăniți. Aveți-vă crierii cei de aur la voi și noi cești de aramă la noi, neamestecați voi a voastre și noi ale noastre să gîndim și să chivernisim; părăsiți-vă mai mult împotriva socotélîi noastre basnele voastre céle obraznice a arunca. Că viu Vulturul ceresc, că toate négre pétele și peștriciunele răutăților voastre în văpsala roșélîi le vom întoarce; de carile nici Camilopardalul a vă spăla va mai putea, macar că între gloate să dzice precum el apa vie și apa moartă în tidvă să fie țîind. Deci de acmu înainte lucrurile monarhiii voastre singuri voi vi le căutați, că noaă ale noastre nevoi și // asupra-rele (carile mai mult cu pricina voastră ni-au vinit) destule și de prisosit ne sint”.

Hameleonul cu Rîsul vădzindu-să că din tovărășîia a altor vînători să izgonesc și mai vîrtos cunoscînd că socotélele lor spre mutarea lucrurile într-altă față stăruiesc, pusără sfat în doaă chipuri: Cel dintăi era ca Pardosului știre să dea (carile pre acéia vrême Strutocamila păștea și între dobitoace jiganie mare să făcuse)⁸⁵², precum soțiile din partea monarhiii Vulturului pre altă cale s-au abătut și precum sémnele arată, cu cei de obște nepriiatini legătură de pace vor să facă. Iară cel al doilea sfat era ca Hameleonul cum mai curînd la monarhiia Vulturului să să ducă, ca acolea cu singur Corbul împreunîndu-să, cît mai mult va putea lucrurile să améstece și ipopsiia Corbului asupra Șoimului mai vîrtos să adaogă, adecă precum cu nepriiatinii una s-au făcut și dulăii vînători, carii acmu spre împăcare stăruiesc,

528 pacea acéia precum până mai pre urmă de vrun folos nu va fi să aréte. Deci cu mes-
tecăturile⁸⁵³ și cu minciunile de va putea ceva isprăvi, bine; iară de nu, de acoloa,
cum va putea mai curînd, la monarhiia Leului să triacă, ca cum va putea mai tare
suma să strîngă, carea // în munți pentru plata mrejiilor și a vrăjitorilor cu datorie
cheltuise.

Ei dară acéstea îndată ce le sfătuiră, îndată și a le face începură, cum mai în
grabă cătră Pardos, carte ca aceasta trimasără:

„Rîsul și Hamleonul, Pardosului și Véveriții, iubiților frați, sănătate! În
știre să vă fie că lucrurile noastre nu în statul lineștii să află, de vréme ce ogarii,
coteii și alalți toți dulăii și mari și mici a monarhiiei Vulturului vînătorii mai mult
vînătoarea a delunga mai de tot s-au părăsit și mai vîrtos că pentru tractatele de
pace⁸⁵⁴ între dînșii cuvintele vîrtos au început și sfîrșitul tuturor pre noi așeși de
tot din sfaturile și lucrurile de obște ni-au lepădat; ce noi mai denainte porunca
Corbului știind, cu carea pre noi ne îndemna, iară pre dînșii îi învăța, ca cevași
macară afară din știința noastră să nu facă, de multe și de multe ori de céle pentru
529 folosința obștii îi înștiințam, îi învățam și spre célea ce să cade îi îndreptam; iară
ei ca niște necunăscători și de duhuri înflăcioasă purtători, ale noastre învățături
acmu în samă nebăgînd, din capetele sale pre cărări strimbe și șuvăite a îmbla //
au început. Și de vréme ce lucrurile așe s-au tîmplat, căutați de acolo lucrurile foarte
bine să vă socotiți și de iaste cu puțință monarhiia noastră singură din sine să să
stăruiască și singuri noi împotriva a atîșea vrăjmași să ne luptăm de vom putea,
cum mai curînd să ne înștiințați, căci noi, pre cît cu socoteala a agiunge putem,
monarhiia Vulturului cu vréme, nu numai cît de tot de la sine ne va dizlipi, ce încă
și mare împotrivică a ne fi, fără prepus iaste (că obrinteala ranii de pre margini să
cunoaște)⁸⁵⁵. Și fiți sănătoși”⁸⁵⁶.

După trimiterea cărții aceștia, și Hamleonul nu mult zăbăvindu-să, spre
monarhiia Vulturului drumul apucă; ce dintăiași dată precum această călătorie în
zădar să-i fie sémnele o arăta, de vréme ce Șoimul (precum mai sus s-au pomenit),
lucrurile tocmindu-și, lîngă Corb să dusese, carile și mai la mare cinste decît întăi
încăpusă⁸⁵⁷. Unde sosind Hamleonul, nu numai ușă să între, nu numai gaură să
începe, ce așeși nici crăpătură cu ochiul să privască, loc și vréme ceva împotriva Șoi-
mului să scornească nu află. Și așe, socoteala de acasă cu cea din tîrg netocmin-
530 du-i-să⁸⁵⁸ la toate, de nu de bună voie, de nevoie îi căută a tăcea și // alte lingușituri
și chipuri de amestecături a scociori să nevoi.

Așe dară, pentru Șoim în ceva gura-și a deșchide neputînd (căci Brehnacea și
Cucunozul din fire neînvoită și antipathie cu Hamleonul și cu toată simenția lor
vrajbă vécinică avea)⁸⁵⁹, pre Inorog, pre Fil și pre alții (carii nepriiatini să număra
și era) cu spurcate sicofandii și vicléne năpăști cătră Corb îi trecu; așe cît Corbul
spre mai toate cuvintele uréchea inimii a pleca din fire obiciuit fiind, din sfătuirea și
îndemnarea adevăraților lui priiatini să abātu și de iznoavă carte ca acéia cătră
vînători scrisă, cu carea tare le porunciia ca de tractatele păcii nepărăsindu-să supt
numele aședzării, lațul răsturnării Inorogului să întindză; numai de Fil să să pă-
răsască, le dzicea, de vréme ce voia vrăjitoriului a tréce nu poate, nici vreo pricină
adevărată ca acéia asupra Filului are, iară de și are, dzicea că cunoaște că nu din
hirișă firea lui, ce din îndemnarea altora Filul în rîndul nepriiatinilor s-au numărat.
Deci tot lucrul în stropșirea și de tot prăpădirea Inorogul stînd, numai asupra lui
531 goana, ori cu ce mijloc ar fi, să nu părăsască și cu bine și cu rău vîr//tos le porunciia⁸⁶⁰.

Acéstea, și ca acéstea, Hameleonul, pre cât mai în grabă putu, ară, sămănă, grăpă, săceră, trieră, vîntură și în jitnița răutăților Corbului le aședză, pre carile în vrémea lor să răzsaie nedejuind, pentru ca spre monarhiia dobitoacelor să margă voie să-i dea să rugă.

Corbul, cîteva în chip mai de taină poruncindu-i și ales pentru slujba carea spre vînarea Inorogului arătase, cu nu puține daruri dăruindu-l, unde voia îi va fi să margă, voie îi déde⁸⁶¹.

Hameleonul voie și dzua bună luînd, cum mai curînd în monarhiia dobitoacelor trecu, unde mărgînd, ce au lucrat și ce au aședzat mai pre urmă la locul său ales să va povesti.//

PARTEA A DZÉCEA

Hameleonul, dară, aşé de acolo spre monarhiia dobitoacelor purcegînd, Şoimul înaintea Corbului lucrurile Bîtlanului a aşedza să apucă, pentru ca şi pe Hameleon de minciunos să dovediască şi credinţa sa şi a Bîtlanului să întăriască şi toată vredniciia Inorogului precum iaste şi precum au cunoscut-o să o // perigrăpsască (căci Hameleonul cătră Corb dzisése precum Bîtlanul asupra Corbului în prieteşug cu Filul şi cu Inorogul să să fie legat); deci toată ispita credinţii Bîtlanului într-aceasta punea, ca Corbul trimiţînd lîngă sine să-l chéme; deci după poruncă, îndată de va vini, a lui credinţă singură din sine să va dovedi, iară nevinînd, sămnel témerii vicleşugul inimii îi va descoperi şi adevărat nepriiatin a fi îl va arăta⁸⁶²; iară alalte cuvinte a Şoimului cătră Corb într-acesta chip fură:

533

„Lucrurile fireşti (milostivul meu şi de bine făcătoriu stăpîn) şi cu un cuvînt să dzic, oricîte de la ceriu pără (!) la ceriu să văd, să simt şi să înţeleg, cei a firii iscoditori şi cu de-adinsul cercători dzic, precum patru pricini să li să dea; pricina, adecă cine, din ce, în ce chip şi pentru ce. Deci dintr-aceste patru céle trii înainte mărgătoare (pre cît a mea proastă socotială agiunge) adevărat fizicai slujesc. Iară cea mai de pre urmă nicipum cu fizica a să amesteca poate (macar că grei şi deplin învăţători aşé au slăvit), ce numai ithicai, adecă învăţăturii obicéinice, temeiu şi sfîrşitul iaste (ce pentru ca proimiul // voroavei méle cu lungimea ceva mai mult supăr să nu aducă, în scurt, pre cît voiu putea şi a proimiului cinste să păzască şi deşchiderea a alalte voroave precum să cade mai chiar să sfitesc voi sili). Iaste dară firea în lucruri, carea le face a fi ce sint şi a lucra ce au poruncă a lucra, şi aceasta afară din toată socoteala pricinii săvîrşitoare, însă numai porunca şi orînduiala aceluia carile dinceput spre vécinică şi neobosită clătire au pornit-o, carea precum a nu să obosi, aşé nici a să schimba, nici a să muta ştie sau poate⁸⁶³; neschimbată, cînd dzic, în fêţe, iară nu în atomuri trebuie să înţelegi; de vréme ce toate atomurile în toate fêţele, în toată vrémea cursul perioadelor sale făcînd şi săvîrşînd şi ca-ntr-un vârtej întorcîndu-să, tînd la nemica, tînd la a fi a lucrului să întorc; adecă de-o parte născînd, iară de altă parte perînd, singură schimbarea atomurilor tîmplîndu-să, fiinţa fêţelor, după hireşul său niam întriagă şi neschimbată să păzêşte⁸⁶⁴ (căci nici cel firesc lucrătoriu ostentiala simpte, nici materiia lipséşte, nici formei după a sa orîn-

534

541 bis* Deci de-l cunoști o, // Coarbe, și de pizmă numai într-acesta chip îl poștești (căci voia slobodă putere ca aceasta are, ca vădzind și cunoscînd céle mai bune, céle mai réle să urmédze), împotriva celuia ce Ț-au dăruit socoteala te pui; căci el spre binele tău dîndu-Ț-o, tu cu acéiași spre răul tău te slujești. Și așé, sau mărturiséște că fără socoteală începînd, spre rău săvîrșéști, sau precum singur pre tine din bună voia ta altor proaste și lepădate fapte te asémeni și de la cea mai de-a firea și mai evghenichi te dezsameni⁸⁷¹. De unde aiavea urmadză ca silloghizmul carile ai alcătuit în BARBARA acmu să închéie: CRA, CRA, CRA. Și nu numai după istoriia ieroglificiască cu numele Corb, ce așéși cu trup, cu suflet și cu totulul tot, același și adevărat așé să fii te arăți; de care lucru, ca cela ce adevărat priiatin și dreaptă slugă îți sint (și mai ales că Corbul cu alalte pasiri rumpătoare oarecare rudenie avînd, între noi nu puțină simbathie să naște), célea ce cu ochii de față am vădzut, cu urechile fără prepus am audzit, cu mînule fără greș am pipăit și precum în rădăcina adevărului sint li-am priceput, a Ți le povesti și cu curată îndrăzneală a Ți le grăi nu mă voi sii⁸⁷² (că // adevărul, deși tîrdziu, însă în deșert și nedovedit a rămînea nu poate)⁸⁷³.

542 Copaciul pizmei, carile încă de demult strîmbe și cohăioase rădăcini lungi și late crăngi au aruncat, din livada inimii tale de tot a-l dezrădăcina și peste prilazul îngrăditurii afară a-l lepăda Ți să cade; că monarhiile acéstea, precum din bătrîinii noștri am audzit, și istoriile, ca cu glasusurile(!) răpăosașilor nepărăsit ne povestesc și în toate ciasurile în urechi ca dobele și ca clopotele ne răzsună, că nici odănoară într-o omonie legate și una cu alta într-o inimă încleștate multă vréme a trăi n-au putut. Ce de s-au și tîmplat vreodată între dînsele părinte cu fiu, sau frate cu frate totdeodată slujba epitropiiei a ținea, însă precum toate ale muritorilor de zavistii și de împotriviri pline sint (așa dragostei de cuțitul zavistii netăiată și legătura rudeniiei de suvacul sicofandiii nedezlegată prin multă vréme a răbda n-au putut), carile nu numai cinstea și legămîntul prietiniiei, ce și hatarăle(!) rudeniiei și evlaviia simenții a călca și la pămînt a le stropși nu s-au siit⁸⁷⁴. De care lucru, urmadză ca și acmu // 543 (că cel într-una ispitit, acela și în multe ispitit să créde) alcătuirea silloghismului arătătoriu să închéie înșelătoriu și sentențiiile filosoféști în bolbăieturi sofisticești să să prefacă. Cătră aceasta cu bună inimă îndrăznesc a dzice că știința fiziognomască (careă în féțele a unor jiganii fără de foc și singe altă nu arată) și mai vîrtos ispita politiciască proroc a mă face fără a minciunii primejdie mă îndeamnă și precum céle de pre urmă mai réle decît céle dintăi să iasă.

544 Pardosul, Rîsul, Hameleonul, Véverița și alaltă a Apariului simenție toată, carii într-această dată pentru epitropiia Strutocamii a sta și cu gurile priiatini a să arăta să văd, în cea véche și nemutată a lor fire, bună nedéjde am că nice pre mine rău chititoriu, nici prorociile méle céste de acmu minciunoase să iasă vor lăsa, ce peste puțin dzile, sau cu scrisoarea (căci cu gura între dînșii încă de mult a le sfîrii au început), sau cu fapta aiavea și de adevărate să le aréte și pre cel din moșie și pre cap giurat neprieteșug, în theatrul a toată lumea, cu dobe și cu surle să-l scoață. Au nu sint aceștea carii de la toate stîr//vurile, cu hîrăieturi și cu clănțăieturi ne probozesc? Au nu sint acéștea carii ar pofti nu numai unghi, plisc, ce așéși nici péne, nici tuléie să nu ne rămîie?⁸⁷⁵ (că tot împotrivnicul paguba nepriiatinului dobîndă și toată scădérea lui adaogerea sa socotéște).

* Paginația greșită în original.

Nici neamul dulăilor decît aceștea în răutate mai gios sint, macar că într-această vreme, mai mult părtași și priitori monarhiii noastre decît jiganiilor celor șie de asemenea s-ar părea; ce adevărul iaste că toți aceștea folosul privat caută și dobînda chivernisélii hirîșe ciarcă, carile ori cu ce mijloc a le vini ar cunoaște, cu acela a să sluji nu să îndoiesc. Pentru Inorog, céle ce nu sint și după plăcere scriu și grăiesc (poate fi și pentru mine, pre carile despre adăvărata dragostea ta nici ceriul, nici pămîntul a mă depărta va putea) și célea ce spre ațișarea și hrana vrăjbii sint scornesc. Pentru Fil célea ce nu aud dzic că li-au vădzut și célea ce n-au vădzut dzic că li-au apipăit. În scurt, toată socoteala într-aceasta li să sprijeneste, că nefiind vînătoare, dulăii de ce treabă sint? Și în deșert, prin păduri și munți de nu vor lătra, pita ce mănîncă și ciolanele ce ling în zădar a fi, să nu să dzică, să tem (o, de ce să // tem până mai pre urmă de n-ar scăpa!). (Căci dulăii pentru fărămușuri și ciolane, precum prieteșugul a strica și toate de bine facerile într-un ceas a uita obiciuți sint.) În care chip aceștea cu nepărăsite ciocotnițiile⁸⁷⁶ lor vrăjbile a ațișă și goanele în véci a le delunga să nevoiesc, așé cît în toată viața de nu s-ar curma, a lor viață fericită și norocită ș-ar socoti⁸⁷⁷.

Acéștea, dară, așé precum sint înțelegîndu-le, cu rea socoteala carea odată în minte ț-ai pus nu te amăgi, cu carea a dzice obiciuit erai, că silloghismul carile asupra Strutocamilei ai alcătuit, întărîndu-să, de nu alt folos, încailea între dobitoace pururea neunire, și din neunire slăbiciune le va vini și, așé, cu slăbiciunea lor, puterea noastră va crêște; căci nici aceasta iaste bună socoteală, nici dreptatea aceasta poftêște, de vreme ce (mai mult lucrurile împotrivă tîmplătoare socotite rău a nu să tîmpla socoteala bună le face). Așijderea (de multe ori pre durerea mare alta mai mare o tîmăduiaște⁸⁷⁸, și ce mehlemul nu vindică, vindică fierul, și ce fierul nu tîmăduiaște cu mai mare usturime tîmăduiaște focul); în care chip, de socotit iaste ca nu cumva și do//bitoacele ce în durerile sufferite nu simțîia, acéia în céle nesufferite să simță, și atuncea, deși nu altă putință vor avea, însă cu bună samă nu numai cătră cel pemintesc, ce și cătră cel ceresc Vultur lacrămi de singe vârsînd, cu suspinuri de foc vor striga, a cării dosadă răsprătire(!) dreptatea a o tăcea și cu milosul ei ochiu a o tréce nu va putea (căci dreptății dreptatea a nu face peste putință-i iaste), a căror suspini preț pare-mi-să că prea scump și așéși mai neprețăluit va cădea. Pentru aceasta dară deci iaste vrajba cu acéște dobitoace din necunoștință. Șterge-ți, rogu-te, ochii de pravul zavistiii, și painjiga pizmei de pre față îți rădică, și inima asupra răutății și a vrăjmășîii împietrită privindu-ți cunoaște. Și după aceasta un soroc drumurilor și îmbletelor poftelor tale pune-ți. Iară de-ți iaste nepărăsirea vînătorilor, vrăjitorilor și a mrejitorilor, căci cu tot adevărul socotești, adecă precum de acéștea a nu te părăsi dreptate ai, ascultă puținele, te poftesc, de la mine, carile pentru adevărata dragostea carea cătră tine am, și mai cu de-adîns pentru curată iubirea carea cătră adevărînță țiuu, afară din tot țircălamul ligngu//șiturilor(!), și precum regula adevărului poftêște a țî le povesti, și cum sint a țî le dovedi mă voi nevoi.

Cîte dară sint lucrurile carile de Fil s-ar atinge, în știința mea, puține sint, căci numai o dată la cetatea Deltii cu dînsul împreunare am avut; ce atuncea a mea slujbă, spre aceasta însămnată și orînduită nefiind, de lucrurile lui puțin în minte mi-au fost⁸⁷⁹. De care lucru, trecutele între dînsul și între tine cu de-adînsul a scutura și a cerca nu m-am pus, ce și pentru aceasta atuncea pare-mi-să să-ți fiu scris că lucrurile adunării aceiia mai bine ar fi fost supt titlul numelui tău să nu gioace; ce, sau că mintea în ce ț-au stăruit (după amăgită socoteala unor dobi-

toace) cum mai curînd a isprăvi ai grăbit, sau că strîmptoarea vremii mai mult slovele méle a citi și sfatul în mai bine a socoti nu ti-au lăsat⁸⁸⁰. Cu care pricină, încă de atuncea, în locul temeliilor bune (carile într-adevăr s-ar fi putut arunca) temelii réle s-au pus, nu într-alt chip, ce ca cum stîlpii de marmure, iară tălpile de trestie ar fi fost. Ce oricum, acélea atuncea s-ar fi tîmplat, precum am dzis, de acéste prea puțin în știință avînd, mai multe cuvinte a face nu pociu.

548

Iară cît iaste despre partea Inorogului // (în carile toată greutatea lucrului a sta să véde), după porunca carea de la tine avusésem, în tot chipul am ispitit, pentru ca doară, cu dînsul împreunare avînd, célea ce pentru aședzimîntul păcii mi să poruncisă a i le obști să pociu. La carea cu mijlocul Hameleonului (o, bată-l urgiia Vulturului ceresc!) în numărul voitorilor de bine, după socoteala ta socotindu-l, știre i-am făcut, precum cuvinte de pace a-i propozui am (ce inima la tot binele plecată nu cu anevoie la numele păcii s-au plecat). Carile îndată cu dragoste și cu liubov, precum această împreunare poftéște, mi-au răspuns și fără multă zăbavă, la locul însămnat coborîndu-să (precum și mai denainte îți scrisésem), acolea împreunare am avut. Întăi dară socoteala mea au fost pentru ca într-a cui mîină stă dreptatea să mă pociu adevéri, și așé, carile să fie mai tare să pociu giudeca⁸⁸¹ (că un dram a dreptății, mii de mii de cîntare a strîmbătății a rădica poate)⁸⁸². Întăiași dată, pentru cea dintăi a vrăjbii pricină voroava înainte i-am pus, dzicîndu-i, și pricina asupra lui aruncînd, precum de la tine mă înștiinșasem.

549

Iară el într-acesta chip mi-au răspuns: «De pe ce cunoști, dzice, precum eu întăi prici//na a vrăjbii aceștiia să fiu fost? Căci pricina alta nu iaste, fără numai începătura lucrului (de vréme ce, precum la céle fizicești, așé la céle ithicești, pricina cu începătura sinonime sint). Apoi pricina trebuie ca nu a chitélii, ce a lucrului ființă să fie. Deci, pricină hirișă ca aceasta asupra mea a afla de vii putea, voi mărturisi greșala și să va șterge păcatul (că iertăciunea greșala, iar pacea vrajba mai denainte rădică)».

Cătră acéstea i-am răspuns: «Spre începutura lucrului altă dovadă mai tare și mai adevărată a să da nu poate, fără decît pricina carea pre altă pricină mai denainte decît dînsa nu are. Ca care pricină, o, priiatine, cu hirograful carile asupra Corbului scriind, între jigăniile și vrăjitorii asieticești l-ai dat; și Corbul pre acéia vréme cu toată inima în cel adevărat prieteșug să afla. De care începătură și pricină de vicleșug el înțelegînd, n-au pricinit, ce au păzit vrajba carea și până în ciasul acesta trăiaște»⁸⁸³.

La acéstea m-au întreat de mai am și altă ceva a-i arăta, pentru ca pricina vrăjbii dintăi asupra lui să dovedesc?

550

I-am răspuns: Ba, și ce altă mai multă și mai bună dovadă trebuie? i-am dzis. Au // precum hirograful acela (pre carile acmu Corbul în mîna sa îl are) al tău să nu fie a tăgădui vii putea?

Cătră acéstea așé mi-au răspuns: «Pomenéște, dzice, o, priiatine, cuvîntul carile acmu acmu îl dzisăși, că pricina atuncea pricină dintăi iaste, cînd alta mai denainte decît dînsa nu să dă, că amintrilea lucru pricinit iară nu pricina lucrului ar fi; deci cînd altă pricină mai denainte decît pricina carea ai arătat a afla și a o dovedi o aș putea, atuncea ce vii giudeca?» «Ce poftéște dreptatea», i-am răspuns. «Ca acéia pricină, dzice, o, priiatine, asupra Corbului vřednic sint a arăta; însă cu uréchea inimii cuvîntul dreptății a asculta de vii sufferi». Iară dacă-i dziș, că cu dragă inimă cuvîntul adevărului a audzi și giudețiul⁸⁸⁴ dreptății

a da gata sind (!), într-acesta chip dzisă: «Hirograful acela, o, priiatine, adevărat al meu iaste, și precum slovele carile într-însul sint, așé cuvintele ale méle sint. Ce încă după hirograf mai sint și altele decît hirograful încă mai tari și încă mai mari, pentru carile până acmu, poate fi, încă înștiințare nu aveți. Ce socoteala pentru începături fiindu-ne, pricinile a doa și mijlocitoare în zădar nu vom mai // pomeni și de vréme ce toată greșala într-acela iaste carile pricina vrăjbii dintăi ar fi dat, noi pre una ca acéia asupra Corbului arătînd-o și cu neîndoite artări (!) dovedind-o, precum de supt vina greșelii, așé de supt pricina începăturii vom ieși⁸⁸⁵. De vréme dară ce pentru începăturile pricinilor cuvîntul ne iaste, a șiți să cade, dzice, o, priiatine, în vrémea ce asupra tuturor dihaniilor Monochero-leopardalis minunat stăpîniia, și, precum unui vrédnic stăpînitoriu să cade, tare și fără préget grijea alor săi suppuși purtînd, până într-atîta summa lucrurilor adu-sése, cît pliscul Vulturului și clonțul Corbului de-abiia vreodată și mai niciodată ciolan proaspăt ciocniia sau singe cald gusta. Și pentru ca întru tot adevărul să grăiesc, nu numai că singe cald nu gusta, ce așéși stîrv împutit macară a afla sau pîntecele a-și sătura putea; pentru care lucru, întăiași dată în răutatea Corbului scîntéia zavistiia a să ațița au început⁸⁸⁶ (acéstea cum și în ce chip au fost pre larg la locul său s-au pomenit; iar acmu, pentru mai chiară arătarea a pricinii dintăi, precum pentru alții voroavă am face, în fața a triia, pre scurt și cît numai noima să să înțăliagă, iarăși a le pomeni // ne vom nevoi). Deci după cităva vréme cu datorii firii, Monocheroleopardalis de pre pămînt spre céle cerești s-au luat, Inorodul (!), după lége, moștenitoriu stăpînirii părintelui său rămîind⁸⁸⁷. Inorogul, la acéia stepănă suindu-să, vrut-au ca adevăratul megieșesc prieteșug să îmbră-țășédze, adecă cu monarhiia pasirilor în linește și în pace să viețuiască, de care lucru, îndată, precum de săvirșirea părintelui său, așé pentru curat gîndul și bună inima sa, prin scrisori pre Corb au înștiințat și ca, de ar fi fost cu părintele său nescareva de răcială pricini, să le uite și să le iarte îl poftiia⁸⁸⁸ (că prieteșugul a moșteni, a înțelepților, iară vrajba părintască în fii a cerca, a nebunilor lucru iaste).

551

552

Corbul din scîntéia ațițată aiavea nu ce cu vicleșug pre ascuns pojarul preste tot a aprinde nici s-au stidit, nici s-au lenivit; și așé, mai de grozav și spurcat păcat s-au apucat, de vréme ce, precum prieteșugul poftéște și pre numele ceres-cului Vultur să giură, precum ori în ce și cît va putea, spre întărirea stăpînirii lui pre la locurile ce să cade să va nevoi i-au răspuns. Ca acéstea în slove și în cuvinte cătră Inorog înapoi trimițînd, iară din inima vicleană altele // căci în-dată dulăilor, pre carii în munți trimiși avea, poruncă déde, ca cu lătrăturile și brehăiturile lor toate locurile împlînd, pre alalte dobitoace și jigăni spăimîntînd, să le împrăștie și în toate părțile să le gonească. Dulăii porunca cu fapta plinînd, ticăloasele dobitoace de spăimoase și de moarte menitoare glasuri ca acélea au-dzînd, de pregiul (!) Inorod (!) a lipsi și fietecarea grijea vieții sale a cerca au înce-pu. Corbul atuncea, vréme aflînd, pre jiganiia în niam cu prepus, adecă pe Vidră, tirănește asupra moștenirii Inorogului au pus⁸⁸⁹. Așé, Vidra apucînd tiranniia, Inorogul în munți, unde și Filul era, să dusă; după carii Corbul prin munți, Vidra prin gîrle, prin multea (!) vréme fél de féliu de goane și încungiurături de moarte îmbla⁸⁹⁰. Ce dreptatea sfîntă lucru greșos ca acesta nu multă vréme răbdîndu-l. Inorogul, aflînd mijlocul, pre Vidră din tirănie au lepădat⁸⁹¹ și pre Fil în locul moștenirii mai drépte au aședzat⁸⁹² (căci și e sau norocul din tineréte îi zavis-tuia, sau spre altele mai mari sau mai gréle îl cruța)⁸⁹³.

553

Corbul acéstea vădzind, macar că dreptatea cu mânule apipăia, însă răutatea din bun rău și din Corb, orb îl făcea, de vréme ce, cu multe măiestrii // și vrăji, de iznoavă păcatul înnoind și pre Fin (!) din moșia și moștenirea sa scoțind ⁸⁹⁴, iarăși pre tiranul, Vidra, în locul său au băgat.

Vidrii tirăniia poftorindu-i-să, au socotit ca și răutatea tirăniiei să îndoiască (că tiranii céle ce dintăiași dată după nesățioasă voia lor cu răutatea a plini nu pot, de a doa oară vréme aflînd mai cu asupră a plini obiciuți sint); în care chip și Vidra (mai mult cu a Corbului îndemnare) făcînd, dobitoacele, săracele, iarăși în toate părțile cu mare tulburare a să împrăștiia li-au căutat; din carile unele, precum să dzice dzicătoarea, capul în poale luîndu-și, în monarhiia pasirilor au pribegit, unde cu multe și fierbinți lacrimi, năcazurile carile despre Vidră trag cătră Corb arătînd, de carile Corbul, oarecum, precum i să face milă arătîndu-să (că amintrilea neschimbata firea Corbului a fi mai toți muritorii ispitită o au), precum vreun liac slăbiciunii și pătîmirii lor va cerca și în ce va putea le va agiutori să giuruia ⁸⁹⁵.

Într-acéiași vréme și de la Bitlan véste la Corb sosi, aiavea, iară de la Breb pre ascuns (căci acéstea amîndoi pre acéia vréme părtași tainelor Vidrii era), precum Vidra cu tot // de-adinsul le poruncéște ca prin munți mreji întinzind, pre la vrăjitori vrăji asupra Corbului să vrăjască ⁸⁹⁶.

Corbul, dintr-îmbe părțile pentru pizma smintit și greșit vădzindu-să, pre o parte să videa că de patima dobitoacelor rău îi pare și cu tot chipul (căci acmu și de dînsul tare să atinsése) din epitropie să o arunce ar fi silit (căci tot tiranul, precum pentru priiatin, așé pentru nepriiatin, tot cu un suflet să poartă). Iară pre o parte pizma véche, cu carea pre Inorog și pre Fil gonii, pentru ca după rugămintea să facă și într-adevăr de patima lor să să milostivască nu-l lăsa; ce amîndoaă gîndurile tăinuind, în sine le avea. Până mai pre urmă, pre săracele dobitoace carile la dînsul năzuise, în tot féliurile de vîrtéje și de hîrzoabe învîrtîndu-le(!) și întorcîndu-le, le dzisă că binele lor ar vrea și mîntuînța de supt tirăniia Vidrii li-ar pofti, numai Inorodul (!) și Filul sint pricina carea după poftă fapta a săvîrși nu-l lasă (căci Corbul cunoștea precum dobitoacele iarăși pre unul dintre dînșii la stăpînire ar pofti), și pricina iaste, dzicea, că acéle doaă jiganii cu dînsul véche vrajbă avînd, precum spre vreo adevărată pace să vor întoarce a să în//credința nu să poate. Dintr-acéle jigăanii, precum știi, o, priiatine, Lupul era carile asupra acestuia lucru mai cu fierbinteală era, și acesta cu mare chizășie să apuca, precum Filul și Inorodul (!) pacea vor priimi și priimind-o nesmintită o vor ținea, numai într-adevăr să cunoască precum și Corbul cu inimă adevărată aceasta poftește.

Corbul după hireșul său și firescul vicleșug, precum aceasta cu tot de-adinsul învoiaște arătîndu-să ⁸⁹⁷, îndată la mai marele ogarilor (carile cu alt nume Istoriografu Afroditei ⁸⁹⁸ să chiamă) carte scriind îi porunciia ca cu descîntătoriu de la Lacul Dracilor vecin ⁸⁹⁹ lucrul pentru pace să ispitească. Și ce mai mult vroava să lungesc, o, priiatine, în anul 72.940 noiev. 104, în munții de la Grumadzii Boului cu mari giurămînturi și dintr-îmbe părțile legămînturi, cu chipul carile știi, tractatele de pace s-au încheiat, a căror tractate coronă era ca Corbul în tot chipul nevoitoriu să fie, pre tiranul Vidra din epitropie să scoată. Sfîrșitul tuturor într-același an, oct. 230 pomenitul Istoriograf a Afroditei de la cetatea Deltii (căci vrăjitorii acolea era) cătră vecinul celor de la Lacul Dracilor o carte într-acesta // chip scriia:

« Istoriograful Afrodiseu, descîntătorului de la Lacul Dracilor, sănătate! Pentru vinirea noastră vii ști că cu sănătate la cetatea Deltii am sosit, unde toate nevoițele noastre, carile pentru alcătuirea păcii am cheltuit, în vînt aruncate și în zădar luate li-am aflat, de vrème ce dumnealui Corbul, în vrème ce noi giurămînturile cu iscălituri și și cu peceți întăriiam, atuncea el cu mijlocul vrăjitorului despre crivăț la vrăjitorii cei mai de la Delta un baiier trimisese, a căruia descîntec să cuprindea ca vrăjitorii cu toții pentru primeneala Vidrii învoind, asupra unii jigăanii streini (care din Țara îngemănată iaste) a dobitoacelor epitropie să arunce. Vădzind acéste împotriva sfintelor giurămînturi a Corbului fapte (a căroră de proaspete, precum să dzice, încă singele le pică), pre cît am putut, cu multe mijloce am silit și deodată mintea vrăjitorilor într-altă parte am întors. Cătră acéstea nu puține și célea ce să cad cătră Corb am scris. Nedejduiesc că și pre dînsul din rătăcită calea carea ține a-l îndrepta să-l pociu. Iară de nu, cum mai curînd pentru tot adevărul, știre viți avea»⁹⁰⁰.

Cătră acéstea, o, priiatine Șoaima, dzice, // alta și mai minunată și în păgî-
nătate încă mai mai (!) afundată Corbul ispitia. Că pre acéiași vrème, foarte pre
ascuns, pre Aspida de Palestina⁹⁰¹ la Vidră trimisese, pentru ca cu tari giurămînturi
înșelînd-o, vechiul prieteșug să innoiască, dzicea⁹⁰²; și iarăși într-acea dată epitropia
dobitoacelor cu mijlocul vrăjitorilor asupra jigăanii de la Țara îngemănată a isprăvi
silia. 558

Deci acmu socotéște, o, priiatine, cîte împletecite vicleșuguri și cîte spurcate
de giurămînturi călcături Corbul totdeodată cătră trii chipuri făcea⁹⁰³! Ce poate fi
dumnădzăiasca parahoris⁹⁰⁴ slobodzind ca cu vrème răutatea mai cu asupră să
pliniască; atuncea ceva după poftă a isprăvi neputînd, cîtăva vrème lucrurile în
tăcere au stătut.

Acéstea ale Corbului vicleșuguri un hirograf a Brehnăcii le întăriia (carile la
Grumadzii Boului în mîna Inorogului cădzusă), în care să cuprindea că în curîndă
vrème toată monarhia pasirilor mare răzsipa și prăpădenia Filului și a Inorodului (!)
aștiaptă⁹⁰⁵.

Acéstea și ca acéstea ei bine adevărite avîndu-le, ce ca cum nu li-ar fi cunoscut
ascundzindu-le (că arătarea neprieteșugului fără folos corăbiiarilor să asamănă,
carii în vrèmea furtunii // chivernisala corăbii lăsînd, căci din liman au ieșit, unii
pre alții vina aruncă și pre sine a vremilor cunoscători, iar pre alți necunoscători
arată), la ce fortuna și vrèmea li-ar sluji păzindu-să aștepta. 559

Într-acea vrème din părțile Mesopotamii, ur(!) vrăjitoriu prea mare⁹⁰⁶ a vini
să tîmplă (că părțile Persii cu vrăjile și maghiile vestite sint), într-a căruia timpinare
Filul cu Inorogul ieșînd și vrajea oarece ispitînd, aflară precum voia vrăjitorului
spre bună voie să pleacă, de vrème ce, ce fél de mréje să le împletească ar pofți între-
bîndu-i, ei pre Corb în nemică atingînd, mréje asupra Vidrii să le împletiască, răs-
punsără⁹⁰⁷. La carea vrăjitoriu dzisă, precum în cale fiind, cinii de mréjea ca
a acéia a împleti gata nu-i sint, iară la cetatea Deltii mărghînd, fără greș, precum
cérerea li-a plini să giurui⁹⁰⁸. Deci după porunca vrăjitorului (!), Filul cu Inorogul
la cetatea Deltii mărghînd și acoloa întăi cu istoricul Afrodisău împreunîndu-să,
toate vicleșugurile céle mai denainte ca cum nu li-ar fi simțit să arăta. Și aceasta
nu cu proastă socoteală (ce unde norocul pizmuiaște toată socoteala bună să smin-
tése), de vrème ce socotia că vădzind Corbul că vrăjitoriu le priiaște și precum
mréje asupra Vidrii a le împleti vrèmea și ciasul pîndése, cîndaiile (!) de tot de 560

răutate și de pizmă să va părăsi, și ce ținea zugrăvit, cîndailea ar întoarce în adevărit. Ce vrăjmășia Corbului cea nedomolită nici până într-atîta a să opri au putut; că acmu în strîmptori vădzindu-să (că largul altora strîmptoarea lui ținea), la alt chip de vicleșug alergă și pe bieteles jiganiile carile lîngă dînsul era fugite, în taină chemînd, brîncele în loc de peceți să-ș puie și un hirograf cu rugăminte la vrăjitoarea cea mare să trimață îi îndemna, ca, milostivindu-să, de supt tirania Vidrii să-i scoață⁹⁰⁹.

Jigăniile, săracele, încredințindu-să și după undelemnoase cuvintele lui muindu-să, ce în hirograf s-ar fi scris nu știa (că hirograful pre limba vrăjitoriului scris fiind, jiganiile nu o înțelegea, ce numai ce plăzmuit le tălmăciia, acéia știa); iară într-adevăr mai mare jalobă asupra Filului decît asupra Vidrii să cuprindea și precum unia dintre dînsesle epitropiia să isprăvască să ruga. Așijderea Corbul, despre partea sa, nu puține căpuși pline de singe proaspăt trimasă (căci neamul vrăjitorilor din fire cărnurilor și singiurilor cu mare lăcomie iaste dat).//

561 Deci Filul cu Inorogul puținéle dzile la cetatea Deltii zăbăvindu-să, de pre sémne începură a cunoaște că mintea vrăjitoriului de-o parte de lăcomie, iar de altă parte pentru a sa bezcisnicie iaste lovită, de vréme ce, precum neputința acoperindu-și, așé vrémea din dzi în dzi urnind, dzicea; « Eu mréja fără prepus voi împleti, numai niște stéle foarte trebuitoare stau cani departe, carile peste puține dzile apropiindu-să, lucrul după pofta voastră să va săvîrși».

Filul oarecum fluturate cuvintelor vrăjitorilor a să încredința începură (căci el mai avea niște vrăjitori mai mici, carii, pentru ca să-l îmbunédze, precum vrajea spre bine méрге îi dzicea). Iară Inorogul mai cu de-adins îmblînd și pricina zăbăvii mai din rădăcină cercînd, pentru hirograful și mita carele Corbul la vrăjitoriu trimisése știre luă, și așéși în mîni încăpîndu-i, preste tot îl citi (că Inorogul slovele ce era pre limba vrăjitoriului putea citi). Și îndată mǎrgînd, pre Fil de povéstea hirografului ce vădzusă înștiință⁹¹⁰. Nu puțin de aceasta Filul să tulbură și cătră Inorog dzisă: «Eu mai am, frate, un vrăjitoriu, carile, precum socotesc în vrajă nu mă amăgése, la carile, în ceastă sară mǎrgînd, voiu întreba de poate hirograful carile au // trimis Corbul vreo trecere a avea». Și așé, Filul la acel vrăjitoriu mǎrgînd (carile în lapte de oaie și în spata caprii a căuta foarte bine știa) și de lucrurile ce audzisă întrebîndu-l, el răspunsă: «Asupra ta, dzice, vrajea rău nu arată, iară asupra Inorogului mai vîrtos în ceastă sară din singură gura vrăjitoriului celui mare m-am înștiințat precum Corbul cu mari sume de giuruințe, toată vrajea spre rău i-au întors, pre carile până mîni (precum astrolaviul meu arată) sau în izgnanie îl vor triméte, sau și altă ceva mai rău îi vor face»⁹¹¹.

562 Inorogul, macar că acmu aiavea în vicleșugurile Corbului cădzut să simția, însă duhurile bărbătești nicicum gios lăsînd, cătră Fil dzisă: «Eu, frate, până într-aceasta vréme duhurile înădușindu-mi și toate vicleșugurile Corbului, cum să dzice, cu coada ochiului⁹¹² căutînd, pentru voia ta li-am tăcut, pentru ca nu cumva vreo pricină de împiedecare lucrului tău să dau; iară acmu, iată, singuri toată inima Corbului, carea cătră noi are, poți cunoaște. De care lucru, de acmu înainte, după atîtea dovedite ispite, de mai iaste cu putință a îngădui, și după atîtea călcături de giurămînturi, de frica păcatului de mai iaste cu cale cineva a să feri, socotése, și ce cunoști fră//țése mă sfătuiaste».

563 La carea Filul răspunsă: «De acmu înainte păcatul acesta în sufletul meu să fie, și de ciia, ce poți a lucra nu te lenevi» (că dréptele giurămînturi a ținea a evseviii, iară de céle strîmbe a să téme a disidemoniului faptă iaste).

Inorogul acmu din doaa părți să amăgia, în dreptatea lui sprijenindu-să, de o parte, căci cu mare îngăduință vicleșugurile Corbului tăcînd și ca doară s-ar părăsi așteptînd, cu mîna lăcomii mai mai la cea desăvîrșit primejdie îl adusese. Iară de altă parte, vicleșugurile Filului încă mai mari primejdii îi așternea; că vădzînd Filul că cu alt mijloc ceva a să isprăvi nu să poate, cu îmbunători cătră Corb și cu vîndzăturile Inorogului priința a-i vîna a să ispiți începu. De vrême ce la toate sfaturile nedespărțiți și în frăție sprijeniți fiind, cu mijlocul Căprioarii de Araviia, de toate epihirimatele lui pre dulăi și pre alalți gonași înștiința; ce acéstea atuncea ascunsă și neștiute cătră Inorog fiind, iară mai pre urmă cu mare rușinea Filului la ivala a toată lumea au ieșit ⁹¹³. Așé dară Inorogul, într-un chip fără de nedéjde sau izbînda, sau cea de tot peire așteptîndu-și (căci mai mult pentru chivernisala lucrurilor a chiti strîmptoarea vremii nu-l lăsa), înda//tă la vrăjitoriul (!) cel mare ducîndu-să, 56 de toate vicleșugurile carile cu mita Corbului și cu lăcomiia a altor vrăjitori i să gătesc îi povesti și precum cu toții pre dinafară cu mîzda otrăviți fiind, sfat împreună au făcut ca cu descîntecele și cu farmecele rugămintelor să-l te (!) ademeniască, cu mrēja asupra lui să împletească.

«Eu dară (dzice Inorogul) cu îndemnarea și porunca cuvîntului tău din munții cei înalți coborîndu-mă, aicea la cetatea Deltii am vînit și, precum singur bine știi, că nu pentru altă, ce numai pentru ca mrēja asupra Vidrii să ne împletești; iară Corbul, socotînd că la noi cinstea epitropiiei de va rămînea toate răutățile și vicleșugurile lui, carile cătră toată putérea voastră are, să vor descoperi, cu toată nevoința pre la toți vrăjitorii siléște ca ce rău ar fi mai mare, acela la cap să-mi aducă. Iată, acmu, precum viața, așé moartea mea în mîna ta au rămas, cu carea după cinstea numelui tău și sau după ceam vîi vrea, așé fă» ⁹¹⁴.

Vrăjitoriul, macar că pentru delungarea vremii asupra mrejii Vidrii și știre avea și voință, însă pentru ca vreun nalgiosul Inorogului să să facă, nice știi, nici poftiia. De care lucru cătră Inorog într-acesta chip grăi: «Credzi, dzice, ca într-această dată și alt // vrăjitoriu să să poată afla carile mreji de carile te temi 565 tu să poată împleti?» Inorogul dzisă: «Ba știu, dzice, că altul mrēja ca această să împletească putérnic nu iaste; numai mă tem că cu ademeniturile altor mai mici vrăjitori să nu te buiguiești și singur tu mrēja să nu împletești».

Vrăjitoriul dzisă: «De acesta lucru, până eu pre acéstea locuri mă aflu, frică nu avea, nici că pentru lăcomiia cinstea datului cuvînt în voi vinde grijă să porți. Așijderea, adevérit să fii că cursul stélelor și vîrtejirea țircălamurilor cerești de-m vor agiuta, în curîndă vrême mrēja asupra Corbului voiu împleti și aripile lui cu sămnul cel de biruință în mîna ta îl voi da; însă întăi plata ce-m va fi de la tine trebuie să știu» ⁹¹⁵.

Inorogul acéstea de la vrăjitoriu audzînd, macar că peste toată îndămînarea vremilor giuruința peste puțință a să plini cunoștea ⁹¹⁶ (ce céle ce să iubăsc și pre lesne să cred și mai tare să nedejduiesc), însă decît prieteșugul cu vicleșug ascuns, neprieteșugul aiavea cu Corbul a aținea mai de folos a fi socoti, și așé, hirograful (de carile ai (!) pomenit) în mîna vrăjitoriului au dat ⁹¹⁷. «Acesta hirograf, o, iubite priiatine, în dzicea, cu vrême la mîna Corbului au vînit, în carile // toată putérea argumenturilor ț-ai pus, cu carile pricina vrăjbii dintăi asupra mea a fi să dovedești și precum eu călcătoriul giurămîntului și vîndzătoriu prieteșugului să fiu fost să adeverești. Ce acmu, precum vedzi, lucrurile adevérinții într-alt chip să au (că podoaba și chizmirea minciunii în chiteala scornită și în voroava tocmită stă; iară ființa adevărului în singurile lucruri precum iaste singură să adeverește)».

Atuncea eu (dzice Șoimul cătră Corb) ca acéstea, ca cum necredzute cuvinte ar fi, din gura Inorogului audzind, i-am dzis: «Adevărat arătoase socotele aduseși, o, pretine, și cu împodobită voroavă în zugrăvala chipului adevărului le arătași; însă mă tem că, după apofthengma carea singur mai pomeniși, ființa adevărului în lucruri a arăta, precum să poci a crede, nicicum pociu». El mi-au răspuns: «Toate lucrurile între muritori, carile pentru adevăr sau pentru minciună prepus aduc, izvoditorii legilor supt doaa dovede li-au suppus, una iaste carea prin mărturisirea a chipuri vrédnice de credință să face, alta carea prin hirișile scrisori și hirografuri, dzisele tăgăduite adeverește; deci cât pentru lucruri ca acéstea, carile între noi s-au lucrat, s-ar socoti, poți cunoaște că alte chipuri streine // pentru trebuința mărturisirii, la mijloc a să pune, nici cu cale, nici cu puțință au fost (căci toate pre cât mai cu taină să putea să lucra), de unde aiave iaste că toată puțința dovedirii în scrisori și hirografuri rămîne. Deci, de-ți voi arăta, o, priiatine, a Brehnaciei și a pomenitului istoriograf scrisori, carile ale méle dzise să întăriască, atuncea ce vii giudeca?». «Eu de acéstea nicicum macar nedejduindu-mă, precum ce va pofti adevărul, acéia vor giudeca», i-am dzis.

La aceasta el mi-au răspuns: «Să nu cumva în prepus întri, o, firtate, că doară mutînd vréme dovedirii mutarea sentențiii voiu să fac, ce într-adevăr să știi că eu acéstea scrisori într-această dată, precum așé de triabă să-m fie în minte nepuind, lîngă mine nu le am; iară la a doa împreunare, făr greș, de față vor fi».

Așé dară, acéstea deodată până într-atîta scuturîndu-să, voroava spre începătura păciuilirii am întors, dzicîndu-i: «Acéstea cum au fost au fost (că între gilceviți pricea pentru dreptate și pentru strîmbătate de-ar lipsi cu adevărat în lume nici gilciavă, nici gilcevitori ar fi); iară de acmu înainte, în dragoste și în prieteșug a întra de vii pofti». După care poftă el priimind célea ce // cătră tine cât de cu cuviință am scris și cât de fără cuviință răspunsuri am luat, singur tu bine știindu-le, în zădar nu le voi mai pomeni. Iară cînd i-am dat știre precum răspunsurile de la tine mi-au vinit și la a doua împreunare l-am poftit (ce blăstămat ceasul chemării aceiia, că atuncea ocară carea Hameleonul ni-au făcut vii fi țîind minte), carile după datul cuvînt îndată viind, îndată hirografurile carile ținea în mîna îm arătă, din carile unul era cu scrisoarea Uleului și cu iscălitura Brehnaciei, iară altul preste tot hirișă a istoricului Afroditei mîna și scrisoare să videa.

Acéstea eu vădzind, o, Coarbe, și bine precum era cunoscîndu-le, ce mai mult să-i răspundz nici am avut, nici am putut. Însă precum să dzice cuvîntul, soarele cu dégetul a astupa nevoindu-mă, îi dziceam: «Poate fi, nepriiatinii de obște, până într-atîta lucrurile au amestecat, cât unul altuia cuvintele și poftele a vă cunoaște să nu puteți; iară acmu, cu mijlocul nevoinții méle, bună nedéjde am ca toate acéstea, ștergîndu-să, să să uite și la cea cinstită și lăudată dragoste să vă întoarceți»⁹¹⁸. Atuncea dară, ții minte, o, Coarbe, că vîrtos îm scriiai, ca de nu într-alt // chip, macar cu giurămînt de va putea fi, numai în silță să-l putem băga; pravila locului nostru pomenindu-mi carea învață (că spre biruința nepriiatinului organul de sfînt și de spurcat nu să ciarcă). Ce canonul acesta, macar că adevărat din topicească pravila noastră iaste și tot neamul nostru cu dînsa foarte să slujéște, însă cât despre partea mea iaste, ce iaste cu dreptul să spui, într-această dată sufletul meu a o sufferi n-au putut-o, ce într-adevăr siliiam ca lucrurile acéstea lai (!) cei cu cinste și cu dreptate să vie⁹¹⁹. A lucruri, dară, svinte ca acéstea eu începătură făcînd, Hameleonul, spurcatul, cu dulăii în samă

nebăgătorii, cîte vicleșuguri și cîte scîrnave măiestrii i-au pus, până în fălcile crocodilului (precum bine povéstea știi) l-au dat. Din care primejdie sfînta lui dreptate a nu-l mîntui macar apusul soarelui a aștepta n-au putut.

Acéstea, dară, și altele ca acéstea, la număr nenumărate și în răutate nemăsurate vicleșuguri și de cap primejdii, tu și ai tăi asupra-i nepărăsit aducîndu-i, cum Inorogul, o, Coarbe, dreptate n-au avut, ca orice mai rău ar fi putut, acéia să-ți fie și făcut? Ce nu atîta a lui nevoie de vinuit, pre cît a ta mare norocire // de fericit, că nu socoteala ta cea dreaptă, ce norocul lui cel împotrivnic și strîmb până astădzi lucrurile în norocire Ț-au arătat; ce nu până într-atîta iaste de credzut fortuna norocului, o, Coarbe, carea, precum din bătrîni am audzit, numai aripi să fie avînd, dzic, iară nu și picioare⁹²⁰ și pe deasupra capului zburînd, după cel norocit urmadă, iar de tot pe dînsul a să pune nici va, nici, de ar vrea, în ce să să sprijenească are (că cine cu aripile norocului a zbura i să pare, cînd în piatra stăruialii a să sprijeni va, atuncea precum nici picioare neclătite să nu fie avînd cunoaște).

Iată, acmu, Hameleonul cîteva dzile lîngă tine au fost; deci cîte asupra tuturor va fi amestecat și cît asupra Inorogului fiarea îți va fi tulburat, singur vii fi știind. Trecut-au și în monarhiia dobitoacelor, ce acolo ce va lucra vrémea după aceasta frumos ne va învăța. Iară eu, adevăratul și nezugrăvitul tău priiatin, atîta știu, că de-ți iaste socoteala ca lucrurile la vreun sfîrșit bun să le aduci, întăiași dată scie la Bîtlan aicea să vie, de la carile pentru acéstea și mai mult a te adeveri vii putea; apoi pizma véche părăsind, pre Inorog la priete//șug poftéște, că cu acesta chip lucrurilor monarhii noastre mare folos, iară ție nespusă odihnă și întemeiere precum să va naște adevérit să fi. Că amintrilea, tot pre această rătăcită cale lucrurile mărăgînd, în cea mai de-apoi mare și cumplită primejdie, pre toți, pre noi, a ne aștepta să știi. Aceasta dară, o, Coarbe, iaste știința mea pentru Inorog și aceasta iaste sfătuirea mea cea prietiniască, pentru carea pre numele cerescului Vultur mă giur că în tot adevărul ce am cunoscut și am vădzut acéia Ț-am povestit și ce mai de folosul obștii am socotit, acéia ti-am sfătuit; iară de ciia înainte, tu, iarăși, precum vii, așé fă''.

Corbul acéstea de la Șoim prin cîtăva vréme cu răbdare ascultînd (că cuvîntul adevărului de multe ori și peste simțire inimile domolind, urechile spre ascultare pleacă), pre o parte, de rușinea vicleșugurilor înfruntate să făcea precum nu atîta la inimă îl ating; iară pre altă parte vâdzind că cuvintele Șoimului și adevărate și prietenești sint, așijderea în ascunsul inimii sale pentru acéstea singur șie dovadă și mărturie fiind (că mărturiia hirișei și ascunsei științe decît toate dovédele mai doveditoare iaste), îndată la Bîtlan trimasă // și cum mai curînd la dînsul să vie îl chemă. Carile, după poruncă de la gîrle sculîndu-să (căci pre acea vréme încă acolo să afla) și la împreunarea Corbului mărăgînd, Corbul în tot chipul pentru politia și socotélele Inorogului îl întrebă și-l cercetă; în carele nu mai puțină adevérință decît la Șoim află, de vréme ce nu numai cît cuvintele Șoimului adeveri, ce încă și toate amestecăturile Hameleonului de minciunoase le scoasă și de batgiocură le arată⁹²¹.

Cu a cestora cuvinte și mărturii, domirit și domolit Corbul la dulăii vînători, carii în munți să afla, porunci ca de vor videa că într-alt chip Inorogul în măiestriile lor a cădea cu puțință nu iaste (căci aprinsa vrăjmășie cuvînt apofassisticos⁹²² să dea nu-l lăsa), cu tot chipul să să nevoiască ca spre pace și prieteșug a-l întoarce să poată, și cum mai curînd răspuns să aibă.//

PARTEA A 11-ËCEA

Pre acéia vréme între dulăii carii în munți să afla, una din pasiri (carea din céle suppusă stepăna cea mai de sus ținea), foarte credincioasă Corbului și a toată monarhiia pasirilor dreaptă slugă era. Aceasta, porunca Corbului vădzind, mai mult într-alte socotéle a sta nu să zăbăvi (căci pacea Inorogului tuturor dorită era), ce, îndată // sculîndu-să, la un bun vrăjitoriu (!) și vechiu priiatin al lor să dusă pentru ca vrajea să ispitească de iaste cu puțință de atîtea cumplite rane inima Inorogului a să vindeca și de să poate cu vreun chip spre prieteșug a să întoarce (acesta era vrăjitoriu carile la cetatea Deltii Filului spusése precum peste doă dzile Inorogului o samă vor face). Pre acesta, dară, într-acesta chip pasirea acéia (precum mi să pare Lebăda era, căci aproape de moarte cîntecul cel mai frumos au cîntat)⁹²³ întrebîndu-l, vrăjitoriu îi răspunsă: „Tu știi că acmu vrajea mea nu tréce precum trecea odănoară, nici alt vrăjitoriu între noi au rămas, carile asupra jigăniia aceștia mréje a împleti să poată; de care lucru, prietinéște vă dzic că nici a mea, nici a altuia vrajă trebuie să mai cercați, ce de acmu lucrul cu linește și cu blîndéte iaste să ispitiți⁹²⁴. Deci tîmplarea după pofta voastră de va ieși, fericiți sinteți, iară de nu, cu furtuna nu trebuie a vă lupta, ce după undele apelor vă iaste a vă lăsa; căci amintrilea, toate vrăjile minciunoase sint și cînd viți nedejdui că mréjea asupra nepriiatinului să împletește, atuncea voi într-însa învălătuciți și împle//ticiți vă viți afla. Mai virtos acmu (precum foarte bine înștiințat sint) că toată ușea vrăjitoriască înaintea Inorogului deschisă iaste, și încă precum și buni chedzi să i să fie arătat, adeveriți să fiți”.

Lebăda, răspuns și învățătură ca aceasta de la vrăjitoriu luînd, să dusă. Iară Inorogul, într-acea dată știind precum acelu vrăjitoriu bobii nu-i prea îmblă și téiele îi sint cani împlecitate, socoti ca în vrémea slăbiciunii lui cu dînsul prieteșug și cunoștință să facă, ca nu cîndai, cu vréme, vrajea slujindu-i, împotriva lui să să afle (că în strîmtori lățimea prieteșugului să agoniseste⁹²⁵, iară în lățime strîmtoarea neprietinii[i] să gătéște); la carile pre un dulăoaș, carile cu dînsul cunoștință avea, trimasă (țincșorul acesta născut, crescut și așeși încărunțit la oi era, ce și la bătrînéte de minte tot ținc era)⁹²⁶. Carile la vrăjitoriu mărghînd, dzisă: „Inorogul împreunarea ta a avea poftéște, nu că doară vreo vrajă de la

tine cere, ce numai pentru cele viitoare timplări aşe i-au năstăvit, ca cu tine cunoşti-
tinţă şi prieteşug să lege”. Vrăjitoriul, de aceasta audzind, îndată de sfatul ce-i
cerusă Lebăda în minte îşi adusă şi bună vreme pentru // ispita lucrului să fle
aflat socotind, cătră ținul cel bătrîn dzisă: „De împreunarea Inorogului foarte
bine în pare, că şi eu pentru une pricini voroave prietineşti a avea încă de mult
poftiiam, şi fără de nici o zăbavă numai să vie”. Țincşorul dzisă: „Tu bine ştii
că mulţi sint gonaşii lui, carii în toate poticile îl păzăsc, cu care pricină, aşe aiavea
şi când voia i-ar fi, a vini nu poate, ce numai când mîna îi va da, atuncea precum
va vini adevărit să fii”. Vrăjitoriul dzisă: „Oricînd voia îi va fi, la mine fără nici
o grijă să vie şi cu aceasta pricină de i să va timpla vreo primejdie ca acéia în
sufletul meu să fie”. Şi cătră acéstea pre toţi bobii şi téiele sale giurămînt adăogea.

Aşé, ținul cel bătrîn răspuns ca acesta aducînd, Inorogul, macar că multe
împotrivă socotia (că pre cela ce-l muşcă şerpele şi de şopîrlă să feréşte)⁹²⁷, însă
mărimea sufletului biruinţa dînd şi fără nici o grijă sculîndu-să, la lăcaşul vrăji-
torului să dusă, cu carile împreunîndu-să, după céle multe şi în féliu de féliu
zbătute voroave, vrăjitoriul voroava pentru pacea cu Corbul înainte îi pusă, dzicînd
precum vrajea îi arată că acesta // lucru la săvîrşit va putea ieşi.

Inorogul răspunsă : „Precum până acmu, o, priiatine, inima mea spre partea
cea mai bună plecată au fost, aşé şi acmu tot spre acéiaşi stăruiaşte; numai a mea
împotrivnică fortună (care, precum să dzice, încă din faşă, în toate şi pentru toate
a nu mă dosedi nu părăsése)⁹²⁸, nici voia inimii méle altora precum iaste a o ivi
mă lasă, nici spre trebuinţă ca aceasta nescareva chipuri vřednice de credinţă a-m
arăta au învoit, ce, precum să dzice cuvîntul (glasul cucului din glasul pupădzii
nedeosăbind), totdeauna urechile sale cătră cuvintele méle surde şi de tot astupate
ş-au ținut”. Cătră acéstea Inorogul pentru toate céle la mijloc trecute cătră vrăji-
toriu povestia, adecă cum li-au fost începătura vrăjbii mijlocile delungării şi de
multe ori ispita păcii, carea, în cîteva rînduri acmu lucrul isprăvit țiîndu-să, mai
pre urmă tot amăgit şi despre Corb viclenit s-au deşteptat.

De acéstea vrăjitoriul, pre amănuntul înştiinţîndu-să, toată dreptatea Inoro-
gului da (că ipocrisia dreptăţii la niamul vrăjitorilor foarte obiciuită iaste). În scurt,
să dzicem, vrăjitoriul // dintr-îmbe părţile atîta de cu osirdie s-au nevoit, cît s-ar
putea dzice că focul cu apa ar fi adunat şi ceriul cu pămîntul ar fi împreunat;
de vreme ce într-acéiaşi dzi pre Lebăda şi pre dulăii vînători acolea aducînd, cu
Inorogul a să videa şi prin cîtava vreme a să vorovi i-au făcut⁹²⁹.

Ce-i încoace şi încoala, tractatele pentru pacea la mijloc puind, unii trăgea,
alţii împingea, iară ceva de adevăr şi de folos nu să alegea; deci cu toţii lucrurile
aşé împletecite şi încurcate vădzind (că cînd cineva adevărului a să îndupleca nu va,
încurcătura minciunilor nu cu lesne de dezlegat să înnoadă), soroc vrajbei în 25 de
ani pusă, pentru ca de acesta lucru, pre Corb înştiinţînd, la ce mai adevărat s-ar
pleca să cunoască.

Într-această vreme de armistiţie, vrajea vrăjitoriului mijlocitoriu aşéşi de
tot să închisă, iară povéstea pricinii era că vrăjitoriul cel mare cu farmecele sale
atîta putere agonisă, cît pre toate vrăjile mute întorcînd, singur el numai, cînd,
ce şi cui vrea, vrăjia (acesta era pe vrémea cînd munţii cei mari pre copacii
de la Delta suppusése şi în robia celor şapte voievodzi îi adusése, precum //
istoria la locul său s-au pomenit), ce nici lui în multă vreme tripodul nu i s-au
stăruit. Însă oricum ar fi fost, în vrémea acestuia vădzind dulăii că vrajea ceva

cuiua adevărat să vrăjască nu poate, sorocul armistițiții a-l lungi și cu chip cani nepriceput din dzi în dzi a-l muta începură. Inorogul acéstea nu că doară nu le cunoștea, ce căci vrémea macar cum nu-i slujia, cu cunoștința a le tréce să făcea.

Iară nu prea multă vréme la mijloc trecu și preste nedéjdea tuturor, ca ciupărca din gunoiu⁹³⁰, așé în mijlocul tuturor un vrăjitoriu atîta de mare răzsări⁹³¹, cît de năprasnă ieșirea lui cu toții să cutremurată. De acesta Corbul de știre luînd, îndată pre Uleu trimasă ca, în munți suindu-să, acolo ce să lucrează să cunoască și Inorogul de ce să apucă să ispitiască și acmu pentru împletirea mrejii asupra lui toată nedéjdea curmîndu-i-să, tare poruncă îi déde ca de pacea pre carea Lebăda o începuse cu toată nevoința să să apuce și ca cum numai pentru acéia treabă ar fi fost trimăs, cătră Inorog și cătră alalți să să aréte. Așé Uleul la munți sosind, Lebăda, sāraca (acmu dzua cea mai de // pre urmă apropiindu-să), la cuibu-și s-au înturnat, unde nu preste multe dzile, verșurile încheindu-și, cîntecul ș-au săvîrșit⁹³².

În dzilele acestui vrăjitoriu Filul și Inorogul mare întrare și ieșire aflară, de carea nepriiatinii macar cum știre a lua nu putură. Ce Filul, puțin oarece lăcomii[i] suppus fiind, într-îmbe mînule a sigeta să ispitia (că de-amintrilea și Filul nu prost sigetătoriu era)⁹³³, de vréme ce ni asupra Corbului, ni asupra Strutocamilii mréjea a împleti să nevoia. Iară Inorogul, una numai și acéiași în gînd avînd, sau vreodată pe piatră, sau vreodată supt piatră a fi socotia, și, precum să dzice cuvîntul, sau fericirea pe cap, sau Corbul pe stîrv să i să puie⁹³⁴ aștepta; de care lucru, într-alte părți nicicum îngăimîndu-să, vrajea numai asupra Corbului ispitia și acmu vrajea spre bine începuse a i să sfti de vréme ce și mréjea începuse a să împleti. Ce, poate fi, toate vrémea lor au, sau, cum să dzice (πᾶσα ἐμπόδιον διὰ καλόν), toată împiedecarea pentru bine⁹³⁵ mréjea asupra Strutocamilii mai pre iușor fiind a să împleti (macar că pre amîndoaă deodată vrăjitoriu le începuse), acmu gata // Filului să o dea pre vrăjitoriu îndemnă. Filul, luînd mréjea, până în dzéce dzile pre Strutocamilă vînă⁹³⁶. Rîsul, carile în munți păzitoriu Strutocamilii era, pentru mréjea ce să împletisă macar cum știre neluînd, fără de nici o grijă la bîrlogu-și să afla. Iară Uleul, de împletirea mrejii înțelegînd, cum mai curînd Corbului în știre făcu, carile, macar că de lucrul peste nedéjdea lui tîmplat nu puțin să tulbură, însă nici moale să purtă, de vréme ce până a nu agiunge mréjea la locul întinsorii cu doaă dzile mai înainte de la Corb la Pardos și la alalte jigăanii rumpătoare véstea mrejii agiunsă. Atuncea Pardosul, Hameleonul, Véverița, Guziul cel orb și alalți pre lîngă dînșii, toți, în toate părțile să împrăștiară, așé cît pre toți deodată mréjea a-i cuprinde nu putu⁹³⁷. Iară Strutocamila, sāraca, în mréjea ce-i aruncase asupră, cu coarnele carile odată îi adăosése încurcîndu-să, atuncea de greu gemînd: „Vedeți coarnele de ce treabă mi-au fost”, dzisă, cu mari blăstămuri și sudalme pe Pardos și pe Corb încărcînd.

Iară Hameleonul, din monarhiia pasirilor în monarhiia dobitoacelor trecînd (precum mai sus s-au pomenit), după a sa // fire cevași macar neclătît și neamestecat nu lasă, ce toate cu minciunele lui frămîntă și în tot chipul le tulbură. Mai vîrtos Pardosului de véchea vrăjmășie a pasirilor pomenind, cu totul tot spre viclesugul Corbului îl ațîță, precum din scrisorile carile la Rîs trimisese, toată vrăjmășia asupra lor aiavea îș arăta. Care cărți, la mîna Inorogului cădzînd⁹³⁸, după pacea carea cu Corbul făcuse, Uleului li-au arătat și până mai pre urmă la mîna Brehnaciei au giuns iară cădéra scrisorilor acelora la mîna Inorogului într-acesta chip să tîmplase:

Pe vreme ce mréjea asupra Strutocamii în munți să împletisă și încă la locul întinsorii nu agiunsése, Pardosul cătră Rîs cărțile trimisése, carile până a giunge la munți, unde Rîsul să afla, Filul acmu epitropiia dobitoacelor de la vrăjitoriu luase. Deci jiganiia carea cărțile aducea, pre Rîs neaflînd (căci acmu el în niște gauri de stincă să ascunsése), în mîna Inorogului li-au dat, pre carile deșchidzindu-le, cu singură mîna Pardosului în chip ca acesta era scrise⁹³⁹:

583 „Rîsului, fratelui, sănătate! Cărțile ce mi-ai trimis li-am luat; pentru Uleu cîte // în scrii înțeles-am, pentru carile eu încă și mai denainte îți scrisésem că credință n-are și precum comoara minciunilor și izvorul amestecăturilor să fie și-l perigrăpsisem; pre acesta mai vîrtos Camilopardalul l-au nebunit de vreme ce i-au dzis că samănă tătine-său, Brehnaciai, pasirii ceii uimite, carea samănă celui cu ochi negri, mascara. Vrut-au dumnealor cu totul tot asupra dobitoacelor să stăpîniască, precum și asupra pasirilor domnesc, și aceasta nu pentru altă, ce numai pentru ca să-și scoață în fală că ei fac și pot toate, precum să laudă că și epitropiia Strutocamii ei au isprăvit-o și mréjea asupra Vidrii ei au împletit-o. Iară pentru ce-m scrii că poftéște Corbul să te vadză, atîta să-i dea pliscul de stîrv cît îți poftéște el binele tău. Ce să știi că nu iaste altă ceva în socoteala lui, fără numai cît mărghînd tu la dînsul și alalte pasiri și dobitoace de mérgerea ta audzind să dzică: «O, mare putére are Corbul, de vreme ce jigăniia ca acélea îi mărgh la picioare». Deci iată că-ți scriu, frate, Uleul o dată și de da ori de va vini la tine să și să închine, atuncea și tu să mergi la dînsul o dată; iară pentru 584 aceasta, de va scrie ceva la // Corb împotriva ta, pentru ca să ne sparie cu ceva, lasă să scrie, că noi îi vom ști da răspunsul. Iară de să vor ispiti și altă ceva mai mult de aceasta grijă nu purta, căci avem noi ac de cojocul lor⁹⁴⁰.

Pre lîngă acéstea mai era și alte scrisori a căroră coprindere alte pricini înclua, de a căroră tilcuire până acmu a altuia înștiințare, fără numai a Inorogului, n-au dat.

Acéstea așé, iară Corbul pre o parte, precum mai sus s-au pomenit, pentru împraștîiere jigăniilor tare s-au nevoit, iară pre altă parte, scrisori vîrtoase la Uleu și la Camilopardal scriia, în tot chipul rugîndu-să ca, ori cu ce mijloc ar putea fi, pace cu Filul și cu Inorogul să-i facă. Filul cu îmbe mînule pacea priimiia, de vreme ce nu altă, fără numai a sa odihnă socotia; încă și până într-atîta cuvîntul cătră Aspidă își dedése, cît, Inorogul pace cu Corbul de nu va face, el fără nici o împiedecare va face și, pentru a Corbului prieteșug, de toată frățiia Inorogului să va despărți (ce giuruința prea pre lesne și nesocotită mai multă îndoință aduce decît credință). Pentru care lucru și Filului răspunsără că fără Inorog a lui numai pacea nici o cred, nici o priimăsc; deci, pre o parte Filul pre Inorog 585 ruga, pre altă parte Camilopardalul // tare îl îndemna, Uleul nepărăsit și cu mare blîndețe și cucirituri îl cerceta și pentru ca cuvîntul păcii să-și dea în tot chipul îl poftia⁹⁴¹. Carea, cum s-au legat și în ce chip s-au săvîrșit, la locul său mai pre urmă să va dzice, iară acmu la cuvîntul nostru, de unde am ieșit, să ne întoarcem.

După ce Strutocamila în mréje să prinsă, la Grumadzii Boului o adusără⁹⁴². Iară Lupul, Ciacalul și alalți carii partea Filului ținea, până la vinirea Filului lucrurile monarhiii dobitoacelor a chivernisi începură și pe jigăniile carile să împraștiasă până la vinirea Filului iarăși la locul său le adunase, fără numai Guziul Orb și Hameleonul, în fuga lor rămîind, ca cum sămînța răutăților și tulburărilor într-alții de-ar peri într-acéstea să să păzască. Iară înturnarea Pardosului la locul său așé pre lesne n-ar fi fost, de nu l-ar fi împuns la inimă cărțile carile împotriva

Corbului și a Brehnaciei scrisese; căci și Pardosul de pe socoteala vremii bine cunoștea că cărțile acelea în mîna Filului sau a Inorogului or fi cădzut, și acmu el deodată în monarhiia pasirilor capul aciuîndu-și, nu fără frica vieții acolea să zăbăvii. De care lucru, decît supt pliscul Corbului supt hortumul Filului a trăi mai bine a fi socoti. Și așé, // nu mult acolea zăbăvindu-să, prinîncredințarea Lupului, iarăși la locu-și să întoarsă⁹⁴³.

Iară descoperirea cărților Pardosului către Uleu într-acesta chip au fost: Filul, cu toată nevoița prieteșugul Corbului a dobîndi nevoindu-să, și pentru ca cu descoperirea vicșugului Pardosului și a Hamelonului, mai tare spre ura lor să-l'porniască, pre Inorog pofti ca, chemînd pre Uleu, să i le aréte. Cătră carile Inorogul dzisă: „Nu iaste, frate, lucru de cinste așé îndată să ne arătăm, că, cînd mîna ne dă, macar cevași răul a face nu pestim, ce mai cu cale socotesc a fi întăi de la alții pentru acéstea știre luînd și ei întăi rugîndu-ne, apoi noi pofta să le facem”. Și nu mult, una din molii la Uleu mărghînd, precum niște cărți ca acélea la mîna Inorogului să află îi spusă.

Uleul, de lucrul ca acesta știre luînd, îndată cu mari lingușituri și cu capul până la pămînt plecat cătră Inorog vini, i să ruga, dintr-adîncul inimii gema și cărțile să vadză îl poftiia.

Inorogul încășile nu puțin întrei și împătrî țeremoniile, ce până mai pre urmă, de multe rugăminte biruit fiind, să le citească în mîna i le déde.

Uleul, cartea deșchidzind, o slovă citiia și de năcaz o dată pre nări // pufniia, un rînd săvîrșii și de mare rău la pămînt piuind să trîntiia; ce să dzică, de mînie nu știia; ce să răspundză, de dosadă nu putea; sughițul pieptul îi astupa, flegma în grumadzi îl îneca, în locul cuvîntului oftare și în locul voroavii suspinare-i ieșii. Uleul, acéstea vădzind, de prorociia Șoimului carea mai denainte vréme cătră Corb dzisese, aminte își adusă; în scurt, să dzicem, după multe a Uleului rugăminte, Inorogul cărțile în mîna Brehnaciei le trimasă. Ce Brehnacea, ca ceta ce în multă tăcere era învățată, cu totul tot (precum mi să pare) acéste cărți despre Corb până astădzi tăinuie le ține; poate fi în vrémea lor anagnostis a le citi, filosof a le tîlcui și therapevtis slujba a le plini să va afla⁹⁴⁴ (că precum dreptatea în véci astupată, așé vicșugul până mai pre urmă fără plată să rămîie nu poate).

Așé dară, după vînarea Strutocamilii, siloghismul Corbului în barbara carile odată ieșisă în: Cra! cra! cra! acmu aiavea pre limba Strutocamilii să înțelegea Racova! Care stihii pre amănuntul după meșterșugul cabalistilor tălmăcindu-să va să dzică: „Rău! Ai! Capul! Oh! Vai! Ah!” Și adevărat dară că ascunsă a numelui acestuia taină cu luc//rurile mai de pre urmă foarte bine ș-au răspuns de vréme ce în mréje încurcată, pe Grumadzii Boului călare puind-o, mult rău i-au dat de cap și nespus ah și vah din focata-i inimă ieșii, unde viața în vrémi și giușitate de vréme să-și petriacă o lăsară.

Iară Hamelonul (pre carile cu ce nume să-l împodobăsc și cu ce titl să-l slăvăsc mult mă mir, poate fi mai adevărat sămînța vicșugului și simburile minciunii să-l număsc; că zdevărat vicșugul și minciuna ca alalte odrășlitoare sēmînță de ar avea și în toată dihaniia sămînța și simburile de i s-ar usca, cu bună samă numai în singur Hamelonul pururea vie și nevestedzită ar rămînea, din carile în toată zidirea a să împrăștiia și mai mult decît dintăi pre la toți a să ijdări destulă și de prisosit ar fi); acesta iarăși dzic, sămînța vicșugului, rădăcina răutății, odrasla spurcăciunii, cranga scîrnăvii[i], iasca sicofandiii, izvodul epiorchiii,

pilda obrăzniciii și văpsala polipichiliii, Hameleonul, după ce cu câteva jigăanii cu fuga în părțile nopții în Țara munților scăpasă și nu multă vreme într-acolo zăbăvindu-să, prin monarhiia pasirilor trecînd, iarăși la locul prundișului vini, unde, îndată ce sosi, Inorogului știre trimasă. (O, Doamne, ce obraz și // ce féliu de peliță peste obraz!) și ca greșelele carile cu a altora îndemnare, iară nu din răutatea lui, i-au făcut să i le iarte să ruga, și iarăși ca dintăi, rob neschimbat și slugă fără prihană să-i fie dzicea ⁹⁴⁵. Cătră acestea, mai cu de-adins să ruga ca, de va ști vreun liac asupra mușcăturii crocodilului, să-l învețe, căci îndată ce la locul prundișului au sosit, crocodilul să-l fie prins dzicea, carile deodată, macar că de tot nu l-au înghițit, însă foarte de greu să-l fie încolțit să jăluia.

Inorogul, a firii, iară nu a pizmei urme călcînd, cătră Plotunul ⁹⁴⁶ (căci acesta era trimisul de la Hameleon) ce vinisă răspuns ca acesta déde: „Greșelele vicleșugurilor acestora, o, Plotune, de mi-ar fi vinit de la un chip ca acela carile în răutăți să nu fie fost ispitit, adevărat că oarece, sau poate fi și mult, voia mi s-ar fi betejit, iară de vreme ce orce împotrivă mi s-ar fi tîmplat și cu vicleșugurile Hameleonului mi s-ar fi pricinuit, spune-i că organul răutății obiciuitele sale au ispitit și au lucrat. Iară primejdiile carile am tras voii norocului meu le dau, carile, până împotrivă în va merge, încă mulți hameleoni să vor izvodi. Iară el acmu să știe că acestea toate ca cum nu mi // li-ar fi pricinuit așé li-am luat și ca cum nu mi li-ar fi făcut, așé li-am uitat. El, cu trup cu suflet, vicleșug și cu stat, cu fapt, răutate iaste; deci în care parte mă voi uita? și căriia iertăciune sau izbîndă să dau sau să iau? Agiunge-i lui, o, Plotune, singur șie și lucrătoriu și izbînditoriu să-și fie (că cu vreme célea ce din singure faptele réle ochiul dreptății izbîndéște și răsplătéște, nici voia împotrivnică, nici mîna vrăjmășască mai cu asupra a afla poate).

Iară pentru liacul ce mă întriabă, îi vii spune că altă ceva mai mult nu știu, fără numai visul carile odănoară dzic să fie visat, precum iaste și precum adevăraților onirocristi să cade să-l tîlcuiască (că cine spune minciuna, întăi obrazul își rușinează, iară mai pre urmă sufletul își ucide); iară cela ce oaă de vipere bea puii prin pîntece cu mari chinuri naște; precum și el, giurămînturile înghițînd, pîntecele sufletului despîcîndu-i, pre unde nici să gîndéște, pre acolo în ocară a toată lumea vor să-l scoată. Așijderea, a sulemendriții învățături, carea spre înghițirea oaălor viperii li-au îndreptat, pofta răutăților spre vicleșugul și călcarea dreptății aducîndu-l, céle de-apoi mai réle // decît céle dintăi i-au arătat, că cînd prin spinii și deasă pădurea visului îmbla, umbra necunoștinții îl acoperiia și soarele adevărului nu-l videa; căci între doaă împotrivnice chipuri cu cuvinte împleticite îmbla, umbra minciunilor precum lumina dreptății va astupa i să părea. Iară cînd lîngă para focului să apropie, atuncea la ivala vicleșugurilor sosînd, de la pămînt până la nuări, adecă preste toată lumea cu mari sunete, véstea răutății lui au ieșit. Inorogul precum în munte înalt séde, prin vis i să părea, iară acmu în bună nedéjde stăruit, unde vicleșugurile lui a agiunge nu pot, cu linește viața își petrece. Pasirea niagră (carea Corbul iaste) cu neprietiniia în cap a i să pune neputînd, din mîndriia sa gios cădzînd, la pace să pleacă. Iară Hameleonul în groapa carea singur au săpat, într-acéiași singur au cădzut ⁹⁴⁷; precum odănoară pre mine fâlcilor crocodilului nevinovat mă vîndusă, așé acmu același crocodil, în fâlcii țîndu-l, nu-l lînghe, ce-l suge, nu-l améstecă, ce-l încolțéște. După aceasta, sfîrșitul și izbînda dreptății în curînd să aștiaptă, ca ce au sămănat, acéia să sécere, și ce ș-au așternut, pre acéia să să culce ⁹⁴⁸; iară după aceasta viață, fiii răută-

ților, pre carii preste fire și // împotriva a tot binele i-au prăsit, spurcat îl vor moșteni, de vreme ce amintrilea firea ca o înțeliaptă stîlcu stărp și fără de roadă a fi l-au arătat”.

Pentru acéstea, dară, acmu agiunge și la cuvîntul nostru să ne întoarcem.

Filul, după ce mréjea după voie își luă, după cîteva dzile din munți sculîndu-să, în monarhiia dobitoacelor, la locul epitropiiei sale să dusă, în strajea munților și a gîrlelor numai pre Căprioară lăsînd⁹⁴⁹ (facă cereștii lucrul spre bine și începăturile proaste spre sfîrșit bun să le întoarcă) (că decît un muritoriu dégetul în apă a-și băga, cel nemuritoriu toată umedzala mării în clipala ochiului a usca mai pre lesne-i iaste).

Aceștea, așé cu toții, cineși cum putură, un chip mai ales lucrurilor sale pusără și cineși la ale sale întornîndu-să să aședzară, iară toată greutatea lucrului în Înorog și în Corb rămasă; amîndoi, unul de altul, a să înfrînge nu numai cu lucrul, ce așéși nici cu gîndul nu priimiia. Corbul în întemeierea sa cea vécinică să bizuia, Înorogul în dreptatea sa cea neclătîtă să sprieniia; și mai vîrtos că acmu de atîta vreme cu ispita și deprinderea din toate dzilele împotriva a toate vrăjile și farmecele Corbului // liacuri ca acélea învățase, cît toate nevoințele în zădar și toate ostenințele în dar îi întorcea. Și încă în vrémea vrăjitoriului aceluia, nu puțină nădédje avea că de nu va împleti cumva mréjea asupra Corbului, asupra lui așéși nicicum nu o va împleti; de una amîndoi să temea, și acéia amîndoi tare o ascundea, adecă fără véste unul altuia farmecele să nu cumva facă, că amintrilea, de știre luînd, energhiile a le opri, meștersugurile a-și batgiocuri și fără primejdie a să păzi putea.

593

Acéstea și ca acéstea ei în inimile lor tăvălîndu-le și prăvălîndu-le, Uleul cu mari rugăminte (cu porunca Corbului poate fi) la Camilopardos mărghînd (după cum și Corbul îi scrisése) pentru pacea între dînșii mijlocitoriu să să puie îl poftiia, ca doară prin buni chedzi, lucrul carile mulți l-au ispitit și a-l săvîrși nu l-au putut, el la bun și cuvios sfîrșit l-ar aduce, că amintrilea vrajba aceasta așé de va rămînea, fără nici un prepus aiavea iaste, dzicea, că asupra amînduror monarhiilor cea desăvîrșit peire și prăpădenie stăruiaște⁹⁵⁰.

Acéste Uleul dzicînd, Camilopardalul de isprăvirea lucrului să să apuce să giurui, și cu socoteala carea mai gios să vă arăta începu.

Ce acmu, pușintel zăbă//vîndu-ne, pușintéle carile pentru firea și viața aceștii jigăanii știm să dzicem.

594

Această jiganie la trup cît cămila iaste de mare, piialea, ca cum cu soldzi ar fi, în feliu de féliu pestriță și picată îi iaste, de unde și numele, poate fi, Cămilăpardos i s-au alcătuit; partea denapoi cu pîntecele în sus iaste rădicată, ca cum ar fi a leului, iară armurile și picioarele denainte, cu piept cu tot, decît cum măsura trupului ar pofti, mai sus sint rădicate; grumadzii îi sint sulégedzi și gingași; și din trupul cel gros și măminos, de ce mărgh spre cap, gîtlejul i să suptie; capul cu a cămilii să asamănă și de mare ca cum ar fi de da ori cît a Struto-camillii de Livia; ochii mierii, în giur împregiur, ca cum ar fi cu siurmea văpsiți și pre lîngă albușuri roșii, întorcîndu-i încoace și încoalea, groznic caută; îmbletul îi iaste de tot schimbat, și așéși tuturor dihaniilor, precum celor de uscat, așé celor de apă împotrivă, că nu-și mută pre rînd picioarele, nici unul după altul le duce, ce din partea cea dreaptă, pe amîndoaă odată și deosăbite, iară din partea stîngă, cîte unul și împreunate, cu îmbe părțile totdeodată clătîndu-să, din loc în loc să mută; însă la mărș lesne // și sprintînă iaste⁹⁵¹.

595

Această jiganie macar că dintr-amîndoaă monarhiile afară iaste, însă într-îmbe părțile la mare cinste și frică să ținea (că frica mai pe deasupra și dragostea deplin din rădăcini oarecum despărțite ieșind, la același vîrv a evlaviii agiung), și aceasta pentru doaa pricini: una căci cu toți vrăjitorii, mare și de multă vrême cunoștință avînd, la multe farmece a o amesteca obiciuți era (precum din învățăturile și tilcurile hrismosurilor lor să cunoaște); a doa, căci încă de demult era așezată ca hrana ei pre an dintr-aceste monarhii să să orînduiască; hrana nu atîta de multă, cît era de scumpă, căci nu carne, iarbă sau altă materie sățioasă, ce sau argint, sau aur, de multe ori și diamanturi era (căci între toate jigăniile, numai aceasta fărămăturile diamentului și alte pietri scumpe a amestui poate)⁹⁵². De care lucru, și ea foarte aminte lua, ca nu cumva mai mult aceste monarhii stropșindu-să și cu adese stropșiturile mai mult slăbind și sărăcindu-să, obrocul⁹⁵³ ei cel din toate dzilele să scadă⁹⁵⁴.

596 Despre tată, niamul dintr-un ostrov să trăgea, unde niște copaci să nasc, carii într-alt loc în toată lumea undeva nu să mai // află; poama copaciului aceuia nu din flori să liagă, ce din coajă cură, mai toate jigăniile o mîncă însă nu o înghit, ce o amestecă. Sămînță n-are, coajă ca alalte poame n-are, ce miedzul, simburile și pelița tot într-o formă îi sint. Aceasta așé hirișă dintr-acest ostrov fiind, cu rușine ostrovan, iară cu cinste muntean a să numi și a să ținea priimiia. Spre alte multe numere ce avea, singură din sine ó εκ των χρυσμῶν mai hiriș să-i fie ș-au ales.

Iară despre maică, dzicea, că din niamul pasirilor iaste ce lucrul într-adevăr nu așé să avea⁹⁵⁵. Că odănoară unul din corbi, vrînd pre maică-sa să ia, numai cu împreunarea unii nopti, iarăși la părinții săi o înturnase, pentru lipsa vederilor vinuind-o⁹⁵⁶; care sămn de hereghie între simenția lui și până astădzi trăiaște, că precum Camilopardalul, așé fiii lui, așéși în tinerete puterea vederilor slabă le iaste. Și așé, din corbi scoțînd „cappa”, rămîn hiriși orbi. Ce pentru firea ei, acmu destul, la cuvîntul nostru să ne întoarcem.

597 Aceasta (!) dară, treaba aceasta a mîna luînd, între Inorog și între Uleu și între alalți dulăi, carii acoala să afla, soroc pusă, ca la dzi la sălașurile ei adunîndu-să și dintr-îmbe părțile ce li-ar fi cuvintele ascultînd, lucrurile încotro // s-ar pleca să poată înțelge (că amintrilea jiganiia aceasta în alcătuirile păcilor vestită era)⁹⁵⁷ și ce mai cu cuviință și mai pe drept i s-ar părea, acéia să aliagă (că coada lăcomiiei de scaiul fățarniciei nescurcată (!) și curată a fi, lucru peste puțină iaste). Deci după cuvîntul dat și dzua sorocită cu toții la un loc să împreunare, unde Camilopardalul dintr-îmbe părțile, toate pre amănuntul dacă întrebă și toate pricinele vrăjbilor dacă înțaliasă, nesăvîrșită pizma Corbului și neînduplecată firea Inorogului cunoscu (pizma și neînduplecarea într-aceasta să deosăbăsc, că pizma merge înainte, iară neînduplecarea urmadză). Din céle multe, Camilopardalul, un cuvînt alegînd, dzisă: „Corbul de pizma părăsindu-să și Inorogul voii mēle înduplecîndu-să, precum lucrul acesta vreo ieșire va afla socotesc; deci cuvînt ca acesta cu hirograf întărit la mîna de-m viți da, de începerea lucrului acestuia mă voiu apuca”.

598 La aceasta Uleul cu ochii a clipi și din grumadzi a adii începu. Dulăii coada între picioare⁹⁵⁸ și urechile pe spinare a-și ciuli să apucară. După cităva tăcere, cu ochii unul cătră alții, ca cei în furtușag prinși // căutîndu-și, precum de la epitropul pasirilor pozvolenie ca aceasta să nu fie avînd răspunsără⁹⁵⁹.

Iară Inorogul, apucînd cuvîntul, dzisă: „A lucrului meu singur eu stăpîn îi sint și cuvîntul meu din singură voia mea să ține, pre carile sau a-l da, sau

a nu-l da, în singură socoteala mea rămîne. De care lucru, dzic, că orice Camilopardalul între noi drept ar giudeca, spre acéia învoitoriu și priimatoriu sint. Dară voi ce dziceți, o, priiatinilor? Au iarăși tăvălituri de cuvinte a ispiti și după véchiul vostru obicéiu cu șuvăituri vrémea a vîna poftiți? De aveți ceva cu socoteală a grăi și cuvînt vrédnic de ascultare a povesti, acmu, în fața adunării aceștiia, dziceți!”.

Iar ei altă ceva a dzice nu putură, fără numai dzuă să să puie poftiră, pentru ca mintea Corbului cercînd, de le va da pozvolenie ca aceasta să întrébe.

De această poftă a lor, firea Camilopardosului oarecum să tulbură și: „Ce poate fi răspunsul și pofta aceasta? — dzisă. Au nu-m scrie Corbul aiavea că cu mijlocul vostru orice vom alége, acéia să fie? și precum toate a aședza și a alcătui în voia voastră au lăsat, prin cîteva cărți ne însămnează? Dară acmu ce cuvinte brudii sint acéstea? și ce răspuns dziceți să mai aveți și încă de acmu îna//inte mintea Corbului să-i cercați? Noi în lucruri ca acéstea am bătrînit, căroa ce rînd și ce orînduială li-ar trebui foarte am învățat. Ce de pre cuvintele voastre véchea dzicătoare să adevéște (că cine nu va să frămînte, toată dzua cérne)⁹⁶⁰, ce și eu fire-ași fi vrut ca bătrînétele în copilărie să mi să întoarcă, și așé, cuvinte copilărești ca acéstea a asculta și la lucruri brudiești a mă uita să pociu; iară acmu, în vîrsta carea mă aflum (!), nu numai a grăi, ce nici a asculta cuvinte bulbăitoare nu priimăsc”.

Acéstea cuvinte ale Camilopardalului, macar că tare, nu numai urechile, ce și inimile le pătrundea, însă ei, săltătoare și nestîmpărată inima Corbului știind, cătră chip ca acéla cuvînt apofassisticos să dea nu îndrăznia. Însă iarăși aceasta față a scoate mare frică avea, în ascunsul inimii aceasta țîind, ca, de s-ar tîmpla cumva lucrul deplin și lăudat a nu să isprăvi, nu în Corb, ce într-altul pricina să poată muta; și aceasta era pricina carea cu acest féliu de șuvăituri cuvintele a-și rumăga îi făcea.

Acéstea Inorogul mai mult a să scîrșni neputînd sufferi, dzisă: „O, priiatine, Camilopardale, tusăroasă și sughițoase răspunsurile jiganiilor acestora în divă nu prinde, căci doaă pricini // sint carile, uscăcénea (!) cuvîntului scornindu-le, umedzala tusei și izvorîrea flegmei le înmulțéște (că tot dobitocul un muget ce știe firéște îl face; iară dobitocul înțelegătoriu înțelégerea pierdzind, sau tusă, sau gémere, sau alt chip de glas dobitocesc scornéște); una firea, iară alta asupreala firii. Firea, dzic, căci, deosăbi de Uleu, alalți toți dulăi sint, la carii fără lătratul în gîtlej și mușcatul în gură altă nu să află. De care lucru, cînd vor ceva după înțalégere să grăiască, articolul glasului într-altă ceva, fără numai în lătrătură și brehăitură, să deosăbască nu pot; așijderea alta, asupreala firii, dzic, căci niamul dulăilor cînd ceva năcaz, asupreală, sau altă oarecare pătimire peste voie li să tîmplă, atuncea nu numai cuvîntul tocmit, ce și lătratul nealcătuit uitînd, de scîncitură să apucă și de schilălăitură (că ce suspinul cu lacrămile la cei în doaă picioare și fără péne (adecă la dobitoacele platonicești), acéia scîncetura și schilălăitura la dulăi iaste). Cătră acéstea, a triia și altă pricină a să adaoge s-ar putea, căriia singur eu martur neminciunos a-i fi a dzice voi îndrăzni. Carea în doaă părți să împarte, una în stăpîn, iar alta // în stăpînit; în stăpîn, dzic, că singuri din sine stăpîni lucrului de-ar fi, ori spre ce mai de folos și mai bine ar alége, spre acéia voia și cuvîntul ș-ar da; în stăpînit, dzic, că ei supt a altora stăpînire și voie suppuși fiind, nu ce lor, ce ce celui ce-i stăpînéște place, acéia le caută a dzice și a face (că cînd suflă stăpînul, atuncea răsufă stăpînitul și în cuvintele slugii duhul domnului lucrează). De care lucru, socotesc că precum cea multă vréme cu acest féliu de

îngăiméle au trecut și spre toate răbdare neclătită am avut, așé și de acmu înainte încă puțină îngăduință să avem, ca o dzi puindu-și și acéstea aporii a-și dezlega să poată și cu acesta chip toată lătrătura și scîncitura sfîrșitul să-și ia”.

După acéste a Inorogului cuvinte, Camilopardalul, oarece mîniia potolindu-și (carea atuncea de nu și era zugrăvită, iară mai pre urmă în zugrăvită să să fie întors vrémea au dovedit-o), soroc în 20 ani pusără, ca chiarul răspuns de la Corb luînd, adevăratul cuvînt a-și da să poată⁹⁶¹.

Așé dară, într-acea dată cu atîta voroava încheindu-să și cu toții împreună ieșind, cineși la ale sale să dusără.//

PARTEA A 12-ÉCEA

Iară după ce cineși la locurile sale să întoarsără, dulăii cătră Corb carte într-acesta chip scrisără:

„Uleul și toți dulăii Corbului, stăpînului milostiv, cu plecate capete, sănătate!

După ce încă de demult, după a domnului nostru poruncă, în tot chipul am nevoit ca doară pre vrăjmașul Inorog după a noastră voie a aduce am fi putut (carii nevoiește și ceriul și pămîntul // marturi ne sint), numai de vréme ce vrăjile nu ni-au slujit, mreșile nu l-au ținut, lațurile nu l-au oprit, séciurile nu l-au încuiat și tot féliul de măiestrii a-l domoli nu l-au putut, de mare nevoie, nu ce am vrut, ce ce am putut ni-au căutat a face. Și mai vîrtos de la trimisul Uleu înștiințindu-ne precum spre aceasta și voia domnului nostru să să fie plecat (că pasirile rumpătoare, cînd carne proaspătă a cîștiga nu pot, prin stîrvuri și prin împuțiciuni foamea a-și domoli obiciuite sint), de care lucru, noi vedzind că din dzi în dzi a norocului nostru căldură să răcéște și oarecum a împotrivicului să încăldzește, am socotit ca să nu așteptăm până de tot răciala ei ne va cuprinde și toate mădularele ne amurți, ce cu un cias mai înainte, cu blîndéte priimind-o, împotrivă să nu-i stăm (că norocul plecare, iară nu asprime priiméște). Așijderea, de multe ori s-au vădzut (că trestia, după vînt plecîndu-să, să îndoiăște și iarăși să scoală, iară bradul, împotrivă puindu-să, din rădăcină să prăvăléște, cu a căruia răsturnare, céle de prinpregiur mlădițe și zmicéle, stropșindu-să, cu pămîntul să améstecă). De care lucru, cu tot sfatul împreună pre Camilopardalul am rugat ca, în mijlocul nostru puindu-să, cea dorită pace între domnul // nostru și între vrăjmașul Inorog să alcătuiască; ce Camilopardalul, macar că osteneala aceasta a priimi s-au arătat, însă de la noi hirograf ca acela au cerșut, carile alégerea lui, oricum ar fi, să întăriască și să ađeveriască. Ce noi, pozvolenie ca aceasta de la domnul nostru neavînd, altă ceva mai mult a-i răspunde n-am avut, fără numai cît soroc am cerșut, ca pentru acést ea dcemnului nostru în știre să facem. Deci acmu, iată, până în 20 ani soroc avem, în carii după pofta și plăcérea domnului nostru aiavea răspuns să avem ne rugăm; iară noi în toată slujba gata și neobosiți vom fi”.

603

604

La aceasta a dulăilor scrisoare, Corbul într-acesta chip răspunsă⁹⁶²: „Cu mila a ceresului Vultur, Corbul, mai marele epitrop a monarhiii tuturor pasirilor, Uleului și dulăilor, carii în munți să află, sănătate!

605 Cartea carea ni-ați scris am luat-o, célea ce ne scrieți înțeles-am, la carile mai mult altă ceva a vă răspunde nu avem, fără cît, iată că, avînd aicea lîngă noi pre Biholul de Cina⁹⁶³, cum mai curînd într-acea parte îl trimasăm, căruia toată plinirea puterii i-am dat, ca și el împreună cu priiatinul nostru, Camilopardalul, ori cea mai de folosul nostru ar cunoaște, acéia să facă (Biholul de Cina la trup iaste negru, la cap alb, la picioare pîg, la coamă comos ca caii de Schithiia, // la isticione din vulpe nu rămînea, iară hirișia cea mai chiară îi iaste totdeauna a răgi și nepărăsit a mugii)”.
606

Deci după sosirea Biholului la lăcașul Camilopardalului, iarăși de iznoavă adunare mare să făcu, unde Camilopardalul un prolog ca acesta făcu: „Duhurile a toată jiganie, o, priiatinilor, în doaă chipuri fac clătirea lor; una iute și netocmită, carea naște vrajba și mîniia, iară alta moale și tocmită, carea linește începînd, dragostea între dînsele-și scornește, înmulțește și netulburată o păzește. Așj-derea, de multe ori dintr-acea iute și netocmită a duhurilor răpégiune, muritorii, răpiți fiind, din carile ca dintr-o amețală trezindu-să și ca dintr-un spăriiat și tulburat vis deșteptîndu-se, spre odihnă și linește a să întoarce să nevoiesc, ca celor obosite și oarecum înădușite duhuri odihnă și răpaos să dea. De care lucru, în clătiri ca acéstea mai cu de-adins doaă sint de socotit: una, că țénchiul odihnii carile, unde și cînd va să fie mai denainte și așeși din începutul clătirii să-l însăm-nédze; alta, că, până la însămnatul țénchiu va sosi, macar cum cevași lenevirii loc să nu dea, ce toate mijlocele și împregiurstările foarte cu mare // osirdie să să păzască și dintr-îmbă părțile să să păzască; că duhurile muritorilor asemenea sint vînturilor clătitudinii aer, carile și plăcut, și împotrivă a sufla pot. Inimile corăbii[i] pre nestătătoare lucrurile tîmplărilor ca pre umările mărilor plutesc; sfîrșitul lucrurilor liman, intrarea la liman, aflarea lineștii și scăparea din furtună iaste. Deci precum adése s-au vădzut că cu nepaza cîrmaciului și cu lenevirea corăbiiarilor, acmu în sinul limanului întrați fiind, acéia pat, de carea între groznică undele valurilor au scăpat. Într-acesta chip și lucrurile voastre, ca un vas de multe valuri și din multe părți izbit și strînciunat, acmu la limanul adăpostirii și la linește odih-nirii să fie agiuns socotesc. Cea mai multă primejdie, precum să vede, au trecut. Rămas-au acmu ca în adăpost, pentru paza vivorului, fierul să să aruncé(!), pîndzele să să învăliască, funele să să întăriască și vasul, cu nerumpte odgoane, la margine legîndu-să, să să sprijenească, ca nu cîndailea, despre uscat vivorul duhurilor fără veste scornindu-să, iarăși mările odată călătorite și valurile mai denainte trecute a le poftori să silească, unde de nu cea de tot prăpădenie, însă cea mai rea decît//
607 cea dintăi primejdie, poate să să tîmple⁹⁶⁴.

Iată, de o parte, Inorogul singur cîrmaciu, singur vasul voii sale încotro ar pofti a-l porni știe și poate, carile, în liman întrînd, cu ce odgon și la ce stîncă vasul s-ar lega, singur din sine voii și alégerii noastre au lăsat. Deci despre această parte fără prepus sint că în adăpostul odihnii vasul inimii sale, fără nici o primejdie, cu groase odgoane, cu tari funi și la credincioase locuri să va lega, unde, neclătît rămîind, vivor cît de répede, futună cît de mare și holbură cît de năprasnă a-l mai urni nu va putea (că mai pre lesne iaste vîntului o mie de odgoane a rumpe și o mie de fiiară a zmulge, decît sufletului cinstei purtătoriu din cuvîntul dat a să întoarce). Acmu, dară, lucrul rămîne că, de vréme ce vasul Corbului

prin epitropie iaste să să chivernisască, carile dintre voi ar fi acela carile voie slobodă și toată puterea să aibă ca la locul ce vom cunoaște noi că-i mai de credință, cu funea carea vom dzice că-i mai tare și cu fierul carile vom pricepe că-i mai de nedéjde, acolo și cu acélea să să lége și să să priponiască. Deci carile epitropiia navarhului ar avea să mi să aréte, ca cu acela cuvintele obștindu-m, célea ce spre sfîrșitul lucrului ar căuta să vorovască (!)''.

La acéste a Camilopardalului cuvinte, Uleul arăta // precum lui nu numai piadecele în picioare, ce și gîrlița în grumadzi i s-au pus, de vréme ce Corbul scrie precum tot lucrul pre sama Biholului au lăsat⁹⁶⁵.

Dulăii acmu nici lătra, nici scîncia, ce ca cei ce mușcă pe furiș, numai din sémne să cuciriia, să mușce locul mîna nu le da; să latre iarăși socotiia că, adése și de multe ori lătrînd, acmu a tuturor urechile de lătrăturile lor să să fie deprins (că minciuna adése grăită, și adevărul grăit în minciună îl preface).

Aceștea tăcînd, Biholul într-acesta chip a răgi începu: „Între noi cineva, o, Camilopardale, hiriș și cu deplină putere epitrop Corbului nu iaste; nici cineva pozvolenie ca acéia are, carile ce ar lega să fie legat și ce ar dezlega, să fie dezlegat, fără numai a îmbe părților poftte ascultînd, cuvintelor giudecători, dreptății alegători și asupra celui de obște folos sfātuitori și îndemnători să fim. Nici ași socoti cu cale a fi lucrul acesta supt silloghismurile aristotelești și sentențiile platonicești să cadză, nici până într-atîta de adînc scociorit ar trebui, ce numai inimile acmu plecate cu un chip mai pre iușor să le alcătuim (că funele socotéliei mai mult decît ce vrémea poftește, întindzindu-să și destindzindu-să, din socotială, // socoteală naște și din cuvînt, cuvînt izbucnéște, și așé, céle vechi trecînd, altele noaă, ca în roată, să întorc). Ce de iaste lucrul vrăjbii în pace să să săvîrșască, ei înde eii voroavele și poftele să-și aréte, iară noi, céle cu cuviință din céle cu necuviință alegînd, după dreptate să giudecăm, spre carea de vor vrea a să odihni, bine, iară de nu, voia lor în mîna lor iaste și precum le va fi pofta, așé facă''⁹⁶⁶.

Camilopardalul, cunoscînd că socoteala Biholului spulbărat iar nu întemeiat lucru iaste să facă (căci răutatea Corbului pocăință nu știe), foarte să minie și într-acesta chip răspunsă: „De vréme ce socoteala lor au fost, o, priiatine, pentru ca numai între dînșii să să vorovască, alt loc de împreunare să-și fie căutat; iară de au fost (precum Corbul, scriindu-ne, să roagă) lucrul acesta cu mijlociia noastră să să caute, chipul al triilea, adecă adevărat epitropul Corbului, de față a fi ar fi trebuit, carile noi ce vom giudeca, ca cum singur Corbul ar fi, sau astădzi priimitoriu, sau astădzi nepriimitoriu giudecății noastre să să aréte. Ce acmu aiavea iaste că și acéstea ispите sint și apă în piă bătută⁹⁶⁷. Însă ispită ca aceasta printr-alt chip lor asémenea, iar nu prin mine să o facă, căci nu mai puțin pentru a altora decît pentru a mea cînsté port grijă, și // inima carea voia în mîna mea ș-au pus, precum pentru a mea, așé pentru a lui, a sta mi să cade''. Și așé, Camilopardalul, de minie aprins, sculîndu-să, dintre dînșii ieși⁹⁶⁸.

Iară după ieșirea Camilopardalului din adunare, cu toții tulburată firea-i vădzînd, într-o întristare cu tăcere amestecată întrară; și mai vîrtos Inorogul cunoscînd că din toate părțile și în voroavă și în faptă vicleșugul nu lipsiia, ales că Corbul macar că toată pozvoleniia Biholului dedése, însă Biholul, nestătătoare socoteala Corbului știind, supt darea cuvîntului să să lége nu vrea.

Dulăii, așéși dinceput, spre isprăvirea lucrului ca piatra la dial siliia, de vréme ce toată cînstea și agonisita lor în vînători și vrăjituri ca acélea să spriieniia.

Uleul, macar că într-adevăr spre săvârșirea lucrului tare năzuia, însă slujba aceasta supt titlul numelui lui plineala să ia poftiia, care lucru vădzind că Corbul Biholului l-au orînduit, oarecum căldura cu răciala amesteca și, precum la dînsul vreo putere nu iaste dzicînd, tot lucrul asupra Biholului arunca.

611

Camilopardalul, așijderea, singur numai schiptrul giudecătoriii nedejduind, apoi pre Bihol giude[că]toriu, iar nu epitrop, a să numi audzind, pricini, macar că adevă//rate însă nu fără venin amestecate, arunca și lucrul oarecum mai greu decît era a-l arăta siliia.

Inorogul, a tuturor, precum cuvintele, așe chipurile bine socotind, de pre sémnele ce la ivală videa, adevărat cunoștea că toată greuimea lucrului nu atîta în sine, pre cît în lăcomiia titlului giudecătoriii rămăsese. De care lucru, într-acesta chip le vorovi: „Această a noastră vrajbă nu proaspătă, ce precum am dzice de véche acmu împuțită iaste, pre carea încă de la părinți, ca datoriia, rea moștenire preste voie și ca cu mînule ciunte am apucat-o; aceasta dară, atîtea rădăcini în toate părțile, în lat, lung și adînc aruncate avînd, nu iaste cu divă, de să arată așe de cu cu (!) greu a să dezhădăcina (că vrajba neprietiniii ca piatra cu var lucrată până în 40 de ani tot fiiarbe). Ce cît despre a mea parte ar fi, precum pururea și în răbdare și în așteptare gata am fost, și de acmu înainte încă cîtăva vréme loc îngăduinții a da nu mă voi feri. Și pentru ca pricina rămîinerii vrăjbii eu a fi să nu mă arăt, încă un sfat am a vă sfătui, pre carile, audzindu-l, de va fi plăcut, noi înde noi lucrul la săvărșit a duce să putem socotesc. Iară de nu, fietecarile la punctul său cel dintăi a să întoarce cu voia sa să slujéște.

612

Sfatul meu, dară, // iaste acesta: Întăiași dată Camilopardalului pentru ostenința carea până acmu în treaba noastră au făcut, precum să cade, mulțemită prietinéște să-i facem; după aceasta, la alt loc undeva, de iznoavă să ne împreună, unde ce cu nevoie și ce pre lesne în lucrurile noastre ar fi să înțelégem; de ciia, carile mai aspre ar rămînea, de acélea pre Camilopardal să înștiințăm, ca cu mijlocirea și socoteala lui și acélea aședzindu-să, ca pre un martur și întăritoriu aședzimînturilor noastre să-l punem”⁹⁶⁹.

613

Sfatul acesta Uleului plăcu, Biholul nu-l lepădă, dulăii încă pentru bunătatea sfatului cu capetele plecînd sămnul priimirii arătară. Ce nice sfatul Inorogului de îngemănarea gîndului lipsit era, întăi că, vădzind Inorogul pre Camilopardal precum asupra celoralaltî oarecum s-au mîniat, ca și mai mult asupra-le să-l pornească siliia, ca doară pentru mîniia ar uita lăcomiia și în fierbinteala singelui, cuvîntul dreptății ar grăi⁹⁷⁰ (că nu puțin prepus era ca nu cumva cu aceasta pricină obrocul Camilopardalului de la Corb⁹⁷¹ să să fie adaos; care lucru s-au și tîmplat, precum mai gios să va dzice). A doa, ca doară ar putea cunoaște la ce săvărșit bate a lor socoteală, ce ar avea de la dînsul să ciară și în ce féliu ar pofti să să aședze // acea neîncăldzită între dînșii răcială.

Așe dară, cu toții împreună sculîndu-să, a doa dzi într-alt loc să împreună, unde întăi Uleul într-acesta chip voroavă făcu: „Eu, o, priiatinilor, unde nedejduiam că mai mult folos și agiutorință spre a lucrului isprăvire vom avea, acoloa sémne împotrivnice și cuvinte cu zgrăbunți de ghiață amestecate vădzuiu (însă pentru aceasta, într-această dată mai mult voroavă a face nu pociu)⁹⁷². De care lucru, după a Inorogului întriagă sfătuire, ale altora în chip de prorocii paradigmate într-o parte lăsînd, acmu între noi cu line suflete și împăcate inimi, ce greu și ce iușor înainte ni-ar ieși, cu osirdie să cercăm, ca așe, după a lucrului trebuință, într-o parte lăsîndu-ne, spre ce cinsteș și cu cuviință ar fi să ne alcătuim”.

Atuncea Inorogul vădzind că boldurile Uleului în piiala Camilopardalului împung, dzisă: „Eu încă, o, priiatine, mult m-am mierat că chipul pre carile singuri voi de cinstit și de drept l-ați ales, acela acmu între miiare amestecă fiare⁹⁷³, și foarte rău în pare, căci pricina mai dintr-adînc a cunoaște nu pociu (că pricina cunoscută fiind, oricît de aspră ar fi, vreun liac spre netedzirea ei să nu să afle nu poate)”.

Biholul dzisă: („Ucenicii Epithimiii supt dascalul Pleonexiii să suppun)⁹⁷⁴ // ce acmu vrémea acestor provlimate nefind, la ale noastre enthimemate să ne întoarcem. Inorogul într-o parte, Corbul într-altă parte trage, iară dreptatea pre calea sa va mérge; ce acmu întăi trebuie să știm pofta Inorogului de la Corb ce și carea ar fi”.

Inorogul dzisă: „Eu, o, priiatinilor, ceva greu și fără cale de la Corb nu poftesc, fără numai el singur în sine socotindu-să ce va afla strîmb să îndreptédze, și ce dreptatea poftéște să poftiască și să învoiască⁹⁷⁵; acmu, dară, asémenea și eu a ști ași pofti de la mine Corbul ce ar cére”.

Uleul dzisă: „Corbul de la tine altă ceva nu poftéște, fără numai prieteșug și dragoste adevărată”.

Inorogul răspunsă: „De vréme ce el prieteșug și dragoste adevărată poftéște, iată că și lui ca acéleași a ne da i să cade (că toată pofta bună cu binele cătră altul a să obști poftéște); însă de pre ce vom într-adevărat a cunoaște putea, că unul cătră altul acéiași cére și dare plinéște (că voile de bine voitoare din cuvînt încep și fără zăbavă în faptă sfîrșesc). Deci, cît despre a mea parte ar fi, părăsind vrăjmășia neprietiniii, îndată toată giuruința și plinesc (că nici mai mult ceva Corbul de la mine are a pofti). Care lucru Corbului deplin a-i sluji nu poate, de vréme ce eu, de//osăbi de aceasta, asupra lui și alt féliu de dreptate precum să fiu avînd în toată lumea știut iaste. De care lucru, atuncea numai să va dovedj precum adevărat din vrăjmășie întorcîndu-să, spre dragoste să fie purces, cînd strîmbătatea lăsînd, dreptatea a lucra va încépe; așjderea, împotrivă lucrul iaste de socotit că Corbului despre mine pace dîndu-i-să, îndată toată odihna își agoni-séște; carea la mine nu iaste așé, căci sint și altele carile neodihna în pricinesc, și acélea toate de nu să vor spre odihnă alcătui, nici eu de tot a mă aședza și a mă odihni pociu (că prieteșugul adevărat iaste de bună voia închisoarea sufletului în trupul strein și pătimirile streine ca pre ale sale a le sufferi); însă nici cu socoteala întriagă să poate numi acela carile, focul ațișind, cu ochii în fum să stea, că macar că focul spre trebuință să ațișă, însă mai denainte a socoti trebuie ca fumului loc de răzsufare dîndu-să, celuia ce-l aprinde înădușală să nu facă; deci de vă iaste socoteala ca aceasta dragoste deplin și adevărată să să facă, întăi toate peristasele să să cére și aflîndu-să precum să cade să să așédze și aședzindu-să cînsteș să să păzască”⁹⁷⁶.

Biholul dzisă: „Ce și carile pot fi acéle țircunstanții?”//

Inorogul dzisă: „După a mea socoteala sint acéstea:

Întăi: împuțite ranele vrăjmășiii cu mehlemul adevăratei dragostea ungîndu-să să să tămăduiască și toate asuprélele dintr-îmbe părțile, ca cum nici ș-ar fi fost, să nu să mai pomenească (că pomenirea asuprélelor înnoiesc și ijdărăsc neprietiniia).

A doa: pentru céle viitoare lovituri bună pază, ca de vor și vini, a lovi să nu poată, iară de vor și lovi, a răni putére să nu aibă (că ce s-au tîmplat o dată, să poate tîmpla și de altă dată).

A triia: vrăjmășia nu numai din gură să să părăsască, ce deodată cu cuvîntul și ciniile răutății din mîni să să lépede, ispitele să să părăsască, ușile și ferestrele simțirilor, despre tot aburul și vîntul tulburării astupîndu-să, tare să să păzască, ca nu cîndai nepriimitorii bunului acestuia lucru, vréme și loc aflînd, în casa liniștii oaspele tulburării să poată băga (că vîntul răutății și a viclesugului atîta de suptîre iaste, cît nu numai prin găuricea urechii destupate, ce și prin inima supt lăcata socotélîi încuiată a răzbate poate).

617 A patra și cea mai de treabă iaste ca toată dreptatea să să plinească, pentru ca nu cumva, unul despre // altul în pagubă rămîind, mosorîtura aceii lovituri durerile vechi în minte să aducă (că paguba avuții la muritori din rădăcina sufletului a fi să socotéște, pentru acéia, precum avérea din suflet să fie să dzice și la cei mai mulți așé să créde). Deci cu bună osirdie să căutăm trebuie, ca cine supt pagubă iaste și carile pricina aceii păgubiri să fie fost să aflăm, de ciia, cu cumpăna dreptății cumpănindu-să, fietecăruia partea ce i s-ar cădea, dreaptă împărțală să i să facă. Nici dzic, o, priiatinilor, pagube ca acélea să să pomeniască, carile unul în pizma altuia pre la vrăjitori și pre la vînători ar fi pierdut, ce ca célea carile tirănéște streinele prădînd, ca cum ale sale ar fi le ține și fără nici o pravilă a dreptății le stăpînéște”⁹⁷⁷.

Uleul dzisă: „Adevărat că precum în multe dreptate ai și noaă și altora știut iaste, însă am pofti ca și acmu de la tine să audzim ce ar fi acea dreptate și cum s-ar putea plini?”

Inorogul dzisă: „Întăi: bîrlogul carile de moșie ne iaste și până acmu de cîteva ori Corbul tirănéște cu silloghismurile sale unora și altora l-au dat, de acmu înainte aceasta să nu mai adaogă a face.//

618 A doa: în monarhiia dobitoacelor pasirile amestec să nu aibă, nici pliscul Corbului de piialea Boului să să mai atingă”⁹⁷⁸.

A triia: toate cuiburile Corbului, carile mai denainte de acesta epitrop pasirilor au fost, Corbul de acmu într-însele nici să să aoă, nici pui să scoață, nici altor pasiri să le dea, ce după dreptate, puilor Corbului, carii săraci de părinte au rămas, înapoi să să întoarcă”⁹⁷⁹.

A patra: pénele, aripile și toți fulgii și tuléile Corbului trecut, Corbul de acmu între pénele sale să nu le améstece, ce moștenitorilor înapoi să le dea; căci pénele Corbului trecut dintr-acestui de acmu foarte bine să cunosc, căci aceluia sint cu două féțe, pe de o parte négre ca a Corbului, iar pe alta pestrițe ca de pajoră și sure ca de vultur”⁹⁸⁰.

Acéstea, dară, Corbul cu fapta plinind, o, priiatinilor, precum spre adevărata dragoste s-au întors voi putea cunoaște, iară amintrile, macar cum a mă încredința nu voi putea (că giuruințele cuvintelor fără plineala lucrurilor, ca oaăle fără plod și ca sămînțele fără roadă sint)”.

619 Biholul, macar că toată putérea și pozvoleniia epitropiiei avea, însă pentru neîncredințarea în lesne a să muta socoteala // Corbului, din sine asupra lucrului apofasin să facă nu îndrăzniia. De care lucru, vrémea cumpărînd (că Biholul precum la căldură, așé la frig din fire nesufferitoriu iaste), într-acesta chip răspunsă: „Toate poftele tale drépte și pe cale sint și așé s-ar cădea ca toată dreptatea să să pliniască. Însă pentru tuléile Corbului trecut din gura Corbului acestuia cu giurămînt asupra numelui Vulturului ceresc am audzit, precum nici vreodată să nu le fie luat, nici acmu la dînsul să să afle”⁹⁸¹; de carea, macar că cu toții bine știm că adevărul nu.

Alexandru Mavrocordat Exaporitul.
Gravură în E. Legrand, *Généalogie des Mavrocordato*, Paris, 1886

Hrisant Notara. Gravură contemporană
in Χρυσάνθου Νοταρᾶ Εἰσαγωγή εἰς τὰ γεωγραφικά καὶ σφαιρικά, Paris, 1717
(Biblioteca Academiei R. S. România)

Dositei Notara. Gravură contemporană
in 'Ιστορία περι τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων, București, 1715
(Biblioteca Academiei R. S. România)

Șerban Cantacuzino, portret mural la mănăstirea Horezu

grăiaște, însă noi ca priiatinii a îmbe părților nevoitori vom fi, ca nici el de minciună să să rușineze, nici dreptatea ta acoperită și călcată să rămîie. Și de vréme ce poftele ce sint, acmu cum să cade am înțeles și lucrul până la atîta au sosit, încă puțină vréme îngăduitoriu să fii cu toții te poftim; și acéstea toate de nu să vor face încă mai cu multul decît ai poftit, atuncea amăgeala despre mine să o ții”⁹⁸².

Așé dară, cu atîta cuvintele și voroavele între dînșii puindu-se și cu lucrul a le săvîrși rămîind, cineși la ale sale să dusără. Iară Biholul cătră Corb carte într-acesta chip scrisă: „Biholul Cinei, Corbului Dialulilor, sănătate! Pentru // pricina între tine și între Inorog pre carea ca să o caut și să o isprăvâsc tare m-ai rugat și ori în ce chip o voi alége, așé să și fac, voie slobodă mi-ai dat. Iată, cu puține cuvinte, vei ști că lucrul la aceasta au vinit, ori, din tuléiele Corbului trecut, ori dintr-ale tale în tot anul Inorogului patru mi: de tuléie să dai, adecă în toate trii lunele cîte o mie; și tuléiele să nu fie négre de pe spate, ce albe, de pre supt pîntece zmulte. Din toate cuiburile, cîte Corbul trecut au avut și acmu în monarhiia pasirilor să află, a triia parte în putérea și oblăduirea Inorogului să să dea; căci acestora adevărat și drept moștenitoriu a fi să cade. Apoi, pre piialea Boului clonțul tău să nu mai îmble, nici în monarhiia dobitoacelor să te mai amésteci.

620

Acéstea noi am ales (macar că cu toții știm că mai multă și mai mare parte dreptatea lui ar pofti). Aceasta de folosul obștii și de odihna ta a fi sfātuim. Deci într-acesta chip cu dînsul prieteșugul a lega de vii vrea, chiar și adevărat, spre întăritura aședzimîntului răspuns să ne dai, ca, împreună cu Camilopardalul și cu alalți ai tăi carii aicea să află, cuvînt stătătoriu să dăm și să luăm. Și altă mai mult lucrul a cerca și a zbate nu mai ispiti⁹⁸³ (că // léneșul mai mult aliargă și scumpul mai mult păgubéște)”⁹⁸⁴.

621

Corbul, de acéstea înțelegînd, cum mai curînd înapoi răspuns ca acesta trimasă: „Pentru cîte mi-ai scris, foarte bine am înțeles; deci vii ști că acéstea toate, cu toată inima priimindu-le, le întăresc și le adeveresc și, după al vostru aședzimînt, cu fapta a le pleni nevoitori vom fi. Numai și eu aceasta deosăbit poftesc, ca tuléiele carile pre an voi da nu supt numele dării, ce supt chipul darului să fie⁹⁸⁵; pentru cuiburi, așijderea, vreo scrisoare la mijloc să nu să facă, pentru ca să nu să înțăliagă că doară vreodănoară supt mîna noastră fiind, acmu de supt mîna noastră au ieșit”⁹⁸⁶.

Ca acéstea Corbul și cătră Camilopardal scrisă și pre amîndoi tare îi ruga ca, foarte nevoitori fiind, să nu cumva lucrul neisprăvit să rămîie, pentru carea har și mare prieteșug de la dînșii va cunoaște, a căruia mulțămită și răsplătire fără zăbavă și pre larg o va face.

Răspuns ca acesta Biholul luînd, împreună cu Uleul la Camilopardal să dusără, pre carile, în multe féliuri rugîndu-l (că precum mai sus s-au pomenit, la adunarea dintăi mîniindu-să, de lucru mai să parăsisă), îl poftiia ca pre Inorog să poftească și să-l îndémne ca célea ce la mijloc să pun să priimască.

Deci Camilopardalul, de o parte adaogerea obrocului vădzind (căci aceasta încă de demult i să // giuruisă), iară de altă parte, plecată rugămîntea lor înduplecîndu-l, pre Inorog la sine chemînd, întăi pre taină, iar apoi și la ivală, cu multe chipuri și tropuri ritoricești pacea lăudă, iar vrajba huli (că ritorii mai multă materie de dzis decît în lauda păcii și în hula vrăjbii a afla nu pot), apoi inima Inorogului cu alte féliuri de dulci voroave și giuruințe a domoli începu, până

622

mai pre urmă, la deschiderea cuvântului viind, Corbul din mîndria lui la cît s-au lăsat îi spunea și precum atîta dare pre an să dea priiméște îi dzicea. Așijderea crescînd dragostea, precum și darurile vor crește îi giuruia. „De cîia, de socotești (dzice) căci sint priiatin, cuvîntul și sfatul priiatinului tău ascultînd, acéstea de această dată de la Corb priiméște. Acéstea făcînd, pare-mi-să că nu vii greși”.

Așé dară, de o parte Camilopardalul, de alta Biholul și cu Uleul îl ruga. Inorogul încă, pre o parte, de viață primejdioasă supărat și săturat fiind, iar pre altă parte, îndemnarea și pofta priiatinilor a călca neputînd, pre pomenitele condiții aședzimîntul păcii priimi⁹⁸⁷.

623

După acéia, cu toții de acoloa sculîndu-să, iarăși la lăcașul Bivolului să dusără, unde toți dulăii, ogarii, coteii împreună cu Uleul adunîndu-să, pre cinstea numelui și pre credința cuvîntului legămînt//tul păcii aședzară (căci pre numele Vulturului ceresc a să lega amîndoi nu priimiră) (de vréme ce cine a sa cinste nu păzéște, a celor cerești de-abiia va cunoaște). Apoi cu toții sculîndu-să cu capetele plecate, copitele Inorogului săruta⁹⁸⁸. Inorogul încăși îmbrățășindu-i, precum i-ar săruta și sămn de pace li-ar arăta, cu cinste îi priimiia. Și așé, într-acesta chip, vrajba de 1 700 de ani între Corb și între Inorog or (!) sfîrșitul își luă⁹⁸⁹.

Iară toată cuprinderea Istoriei aceștiiia aceasta iaste⁹⁹⁰: Că Vulturul și Leul de putérnici împărați vrînd să să slăvască, muștele îi batgiocuriră⁹⁹¹; Vidra cu neștiința în fericire petrecînd, cu sfatul, fără vréme, cine să fie o pricepură și dintr-amîndoaă monarhiile o izgoniră⁹⁹²; pre jiganiile și pasirile vicléne Liliacul le batgiocuri⁹⁹³; Cămila, coarne cercînd, ș-au pierdut și urechile⁹⁹⁴; Corbul, în doăă monarhiii (!) să stăpîniască vrînd, supt cea pre an dare mai micului său s-au legat⁹⁹⁵. Și precum toate sfîrșitul său au, așé și dreptatea, vrémea, locul, putérea și biruința sa își află⁹⁹⁶./

IARĂȘI CĂTRĂ CITITORIU

[624]

Aminte, cinstite, îmi aduc că în rădăcina cărții am fost giuruit precum scara a numerelor și cuvintelor streine tilcuitoare la sfârșit; iară a numerelor pasirilor și dobitoacelor și alalte supt alte numere suppusă dezvoltare la început vom pune; ce după greșală mutînd socoteala (că și de pe aceasta sămnuț slăbiciunii noastre vii putea cunoaște), mutat-am și scările și pre una în locul alții am așezat. Cătră aceasta, macar că dezvoltarea numerelor aiavea giurim, însă de betejierea inimilor foarte ferindu-ne, dezvoltînd, le acoperim, și acoperindu-le le dezvoltăm, precum semnele aritmeticăi destul te vor învăța, în carile, puțin ostenindu-te, ce vii cerca vii afla, și a noastră până într-atîta ferială de nu vii lăuda, încaileă nu vii de tot defăima, pentru careă toată bună vrerea în măsurata-ți înțelepciune lăsăm.

Ia aminte că scara aceasta nu după rîndul azbuchelor, ce după numărul feteilor îmblă⁹⁹⁷.//

SCARA

625

a numerelor și cuvintelor ieroglificești tilcuitoare

Zidirea Vavilonului	Începătura răutăților	1
Semiramis	Pofta izbîndirii strîmbe	1
Raiul spîndzurat	Fericirea nestăruitoare	2
Evfrathul	Nesațiul lăcomiei	2
Leul	Partea moldoveniască	2
Vulturul	Partea munteniască	2
Jiganie	Tot niamul moldovenesc	3
Pardosul	[Iorgachi vornicul]	
	10. 800. 100. 3. 1. 20. 8. 2. 70. 100. 50.	
	20. 400. 30.	3
Ursul	[Vasilie vornicul]	
	2. 1. 200. 8. 30. 10. 5. 2. 70. 100. 50. 8.	
	20. 400. 30.	3
Lupul	[Bogdan hatmanul]	
	2. 70. 3. 4. 1. 50. 600. 1. 300. 40. 1. 50.	
	400. 30.	3
Vulpea	[Ilie stolnicul]	
	10. 30. 10. 5. 200. 300. 2. 30. 50. 8. 20. 400. 30.	3
Ciacalul	[Maxut ușer]	
	40. 1. 20. 200. 400. 300. 400. 200. 5. 100.	3
Mîța Sălbatecă	[Ilie Cantacuzino]	
	10. 30. 10. 5. 20. 1. 300. 1. 20. 400. 7.	
	8. 50. 70.	3
Pasire	Tot niamul muntenesc	3
Brehnacea	[Costantin stolnicul]	
	20. 800. 200. 300. 1. 50. 300. 8. 50. 200.	
	300. 70. 30. 50. 8. 20. 400. 30	3

	Șoimul	[Thoma postelnicul] 9. 70. 40. 1. 80. 70. 200. 300. 5. 30. 50. 8. 20. 400. 30.	3
	Uleul	[Stefan paharnicul] 200. 300. 5. 500. 1. 50. 80. 1. 600. 1. 100. 50. 8. 20. 400. 30.//	3
626	Cucunoz	[Mihai spatar] 40. 8. 600. 1. 8. 200. 80. 1. 300. 1. 100.	3
	Coruiul	[Răducanul] 100. 1. 4. 400. 20. 1. 50. 400. 30.	3
	Hirățul	[Radul Golescul] 100. 1. 4. 400. 30. 3. 70. 30. 5. 200. 20. 400. 30.	3
	Bălăbanul	[Serban Cantacuzino] 200. 5. 100. 2. 1. 50. 20. 1. 300. 1. 20. 400. 7. 8. 50. 70.	3
	Blendăul	[Serban logofetul] 200. 5. 100. 2. 1. 50. 30. 70. 3. 70. 500. 5. 300. 400. 30.	3
	Monarhie Cîinii	Țară, publică [Capichehaile] 20. 1. 80. 8. 20. 5. 600. 1. 50. 30. 5.	3
	Ogari	[Călărași] 20. 1. 30. 1. 100. 1. 200. 8.	3
	Coteii	[Iscoade] 8. 200. 20. 800. 1. 4. 5.	3
	Bursuc	[Lupul vornic] 30. 400. 80. 400. 30. 2. 70. 100. 50. 8. 20.	3
	Nevăstuică	[Fata Dedului] 500. 1. 300. 1. 4. 5. 4. 400. 30. 400. 8.	3
	Guziul Orb	[Dedul] 4. 5. 4. 400. 30.	3
	Șoarece	[Ursechel] 400. 100. 200. 5. 20. 5. 30.	3
	Corbul	[Basaraba Voda] 2. 1. 200. 1. 100. 1. 2. 1. 2. 70. 4. 1.	4

Alalte numere de pasiri sau de dobitoace carile să pomenesc sau nici vreo sămănare nu au, sau carea iaste să aibă însămănare la locul să va pomeni

Pasire rumpătoare	Rudenii și boierimea celor mari, a munténilor	4
Jiganie rumpătoare	Boierimea și cei mai mari a moldovénilor	4
Jiganie vînătoare și de vînat	Boierime mai de gios a moldovénilor	4
Pasire vînătoare și de vînat	Boierimea mai de gios a munténilor	4
Dobitoc suppus	Țărănimea, prostimea moldové[nilor]	4
Pasire suppusă	Țărănimea, prostimea munté[nilor]	4
Căprioara	[Caratziestii] 20. 1. 100. 1. 300. 7. 8. 5. 200. 300. 8. 8.//	[4]

Lebăda	[Cornescul banul]	627
	20. 70. 100. 50. 5. 200. 20. 400. 30. 2.	
	1. 50. 400. 30.	[4]
Adunarea soborului dintăi	Domniia lui Constan[tin] Vod[ă] dintăi	5
În săbor a să obști	Ccu (!) toții într-un sfat a fi	5
Epitrop	Domn a fitecării țări	[5]
Liliac	[Marco Pseudompeizade]	
	40. 1. 100. 20. 70. 700. 5. 2. 4. 70. 40.	
	80. 5. 10. 7. 1. 4. 5.	7
Vidra	[Costantin Voda Duca]	
	20. 800. 200. 300. 1. 50. 300. 10. 50. 2.	
	70. 4. 1. 4. 400. 20. 1.	17
Bitlanul	[Dimachi]	
	4. 8. 40. 1. 20. 8.	19
Brebul	[Mpurnaz postelnic]	
	40. 80. 400. 100. 50. 1. 7. 80. 70. 200.	
	300. 5. 30. 50. 8. 20.	22
Monarhiia celor de apă	Țarigrădenii	25
Năvoadele	Lucrurile [turtzesti]	
	300. 400. 100. 300. 7. 5. 200. 300. 8.	26
Cămila	[Mihalachi Racvitza]	
	40. 8. 600. 1. 30. 1. 20. 8. 100. 1. 20.	
	2. 8. 300. 7. 1.	29
Strutocamila	[Mihai Voda]	
	40. 8. 600. 1. 8. 2. 70. 4. 1.	29
Marginile gîrlelor	Fănariul Țarigradului	30
Căprioara de Aravia	[Dimitrasco Caratze]	
	4. 8. 40. 8. 300. 100. 1. 200. 20. 70.	
	20. 1. 100. 1. 300. 7. 5.	30
Epitrop Vulturului	Domn țării [muntenesti]	
	40. 400. 50. 300. 5. 50. 5. 200. 300. 8.	32
Silloghismul	[Mazilie]	
	40. 1. 7. 8. 30. 10. 5. unuia și 4. 70.	
	40. 50. 10. 5 [domnie] altuia	33
Ca asina despre maică	Vița bună, carea să trage despre maică	35
Coțofana	[Gramaticul]	
	3. 100. 1. 40. 1. 300. 8. 20. 400. 30. muntenesc	53
Cornul cel de putere	Pecetea domniiii Mold[ovei]	57
Povața Leului	Jélea și tragerea neamului mold[ovenesc]	58
Brîul ars	Iaste meideanul pe ceriu de la zodiacul Racului până la al Capricornului	62
Căderea la grammatică	Slovenește НАДЕЖ, latinește casus	62
Moimița	Chipul voroavii [muntenesti]	
	40. 400. 50. 300. 5. 50. 5. 200. 300. 8.//	67
Coșcodanul	[Vacarescul aga]	
	2. 1. 20. 1. 100. 5. 200. 20. 400.	
	30. 1. 3. 1.	67

Papagaia	[Papi Comneno]	80. 1. 80. 8. 20. 70. 40. 50. 5. 50. 70.	67
Privighitoarea	[Cacavela]	20. 1. 20. 1. 2. 5. 30. 1.	70
Cinci glasuri a lui Porfirie	Temeiul loghicăi, neamul, chipul, deosă- birea, hiriș și timplarea		71
Școala lui Dioghenis	Să chema filosofia ciniască, carii toate lu- crurile firești dzicea că n-au rușine		77
Părintele planetelor	Soarele		86
Coarne ca a bouului	Luarea domniii, adaogerea puterii		121
Rîsul	[Mihalachi Roset]	40. 8. 600. 1. 30. 1. 20. 8. 100. 800. 200. 5. 300.	124
Pestriciune și picături	Meșterșuguri și vicleșuguri		125
Stîbla finicului a apuca	Cinstea numelui a cîștiga		127
Din cămilă în pasire a muta	Din moldovan, muntean a face		133
Alégerea dintr-alaltă monarhie	Pribegiiia din țara sa		134
Din dobitoc, pasire	Din moldovan, muntian		137
De la pasiri aripi, iar de la dobitoace coarne	De la munténi agiutoriu, iar de la mol- dovéni domnie, buăr.		137
Cercînd coarne, ș-au pierdut urechile	Poftind domnie, ș-au pierdut moșiiia		137
Cercînd pasire a fi, nici dobitoc nu mai poate fi	Vrînd a fi cu munténii, au ieșit și din moldovéni		137
Hameleon	[Scarlatachi Roset]	200. 20. 1. 100. 30. 1. 300. 1. 20. 8. 100. 70. 200. 5. 300.	139
Véverița	[Manolachi Roset]	40. 1. 50. 70. 30. 1. 20. 8. 100. 70. 200. 5. 300.	139
Coracopardalis. Pardos făcut Corb	[Neculai]	50. 5. 20. 400. 30. 1. 8. ficiorul lui [Ior- gachi] 10. 800. 100. 3. 1. 20. 8.	141
Căpuși pline de singe	Pungi pline de bani		141
Vrémea foameții	Domniia [Duchii Voda] 4. 400. 20. 10. 8. 2. 70. 4. 1. celui bătrîn		142
Căcărădza Cămilii	Banii ce ar strînge [Mihai Voda]	40. 8. 600. 1. 8. 2. 70. 4. 1.	142
Dinafară de grajd	Afară din trébele țării, curții //		142
Gîndacii	Datornicii de la Țarigrad		142
Pestriciunea Rîsului pe supt pîn- tece, iară spinarea tot într-un păr	Acesta la nume om bun, iară la fapte, într-ascuns, viclian și rău		142
Sac de nuci	Voie slobodă, fală deșartă		143
Hărariu cu hămeiu	Ocna de sare, cămărășie de ocna		143
Coadă mai denainte tăiată să-i puie	Boieriia, din carea era mazil să-i dea		143

Florile, văpsélele Hameleonului dăruite	Voie slobodă, minciuni, vicleșuguri a face și a scrie	143
De poama Helgii mulți dinții își ascuția	De nunta ei mulți nedejduia	145
Finicul în focul său murind	Cela ce în năcazul său să pedepséște și să mîngăie	146
Țințari, grieri, albine, furnicile, muștile	Cîntăreți de nuntă, fete și nevéste carile poartă danțul	147
Broaștele și broateci	Țiganii alăutari și cobzari; aceștea lăcuiesc în Broșteni	147
Evfrathul Evropii	Dunărea	148
Din céle cu soldzi	Din Gălați, unde iaste bișugul péstelui	148
Nevastă ficioară, ficioară nevastă	Până a nu să mărita era nevastă, iară măritindu-să, au ieșit fată	148
Peste șése vremi roada să-i coboară	El, stărp fiind, ea peste șése ani să purciadză grea	148
Patul nevăpsit	Sémnele ficiorii neafiate, nearătate	148
Dzilele de fier în veacul de aur	Vrémea turburată în fericire întoarsă	152
Laconéștea (!)	Pre scurt și deplin ar grăi ce ar trebui	153
De pre unghé Leul	Din puțin, mult, de pre mic, mare a cunoaște	158
Sămnul biruinții între coarnele taurului	Sămnul crucii între coarnele buărului	170
Birlogul	Casa, lăcașul, satul de moșie	171*
Irod, Inorog, Monocheros, el.	[Dimitrasco Voda]	
	4. 8. 40. 8. 300. 100. 1. 200. 20. 70. 2. 70. 4. 1.	172
Filul, elefantul (!), el.	[Antiohi voda]	
	1. 50. 300. 10. 800. 600. 8. 2. 70. 4. 1.	172
Cetatea Deltii	Udriiul, zidiul cetății în chipul deltii //	174
Începutul A, sfîrșitul S	[Adrianopolis]	
	1. 4. 100. 10. 1. 50. 70. 80. 70. 30. 8.200.	174
Apa lui M, apa lui A, apa lui T	[Marisa, Arta, Tuntze]	
	40. 1. 100. 8. 200. 1. 1. 100. 300. 1. 300. 400. 50. 300. 7. 5.	174
Vulturul ceresc	Dumnădzău Părintele	175
Taurul ceresc	Dumnădzău Fiiul	175
Capiștea epiorchii	[Vlah Sarai]	
	2. 30. 1. 600. 200. 1. 100. 1. 10.	175
Munții	Casele, porțile turcilor celor mari	176
Codrii	Casele, porțile mai mici	176
Camilopardalul	[Alehsandrs Mavrocordat]	
	1. 30. 5. 600. 200. 1. 50. 4. 100. 4. 200. 40. 1. 2. 100. 70. 20. 70. 100. 4. 1. 300.	176
Hrismos	Gîndul, învățatura și avaniia Porții	176
Povéstea Camilopardalului pentru apa Nilului	Minunată lăcomiia Porții și viniturile împărăției turcești	176

Capiștea Pleonexiii	Împărăția [turcului] 300. 400. 100. 20. 400. 30. 400. 8.	177*
Cetatea Epithimiii	Inima, omul lacom sau lumea	177*
730 stâlpi	Dzilele și nopțile într-un an	180
24 de mile	Lunele de dzi și de noapte	181
Patru ulițe	Patru părți a anului	182*
Nu monarhie, ce publică	Neaședzământul stăpînilor	182
Chipurile bodzilor	Mulțimea strîmbătăților	183
Pleonexia	Lăcomiia la carea muritorii să închină	183
Vînătoarea filului cu harbuzul	Meșterșugul Porții spre lucrarea lăcomiiei	187
Șapte trule despre răzsărit și șapte despre apus	Șapte dzile și șapte nopți a săptămîinii	188
Trula cea mare din mijloc	Poarta veziriului, haznaoa	188
Soarele de unde răzsăriia, în trulă loviia	Aurul, avuția de pretiutinderea, acolo să strîngea	189
Arătarea ciasurilor în trule	În toată vrémea nepărăsită pofta și strînsoarea avuții	189
Cămara cu șapte stâlpi	Cetatea, tîrgul Țarigradului pe șapte munți	189
Drumul planetelor	Ulițile cetății și giudétele	190
Lebăda bătrînă	[Panaiotachi tertzimanul]	
	80. 1. 50. 1. 10. 70. 300. 1. 20. 8. 300. 5. 100. 300. 7. 8. 40. 1. 50. 400. 30.	190
Voia voilor, putérea puterilor	Voia, putérea dumnădzăiască	192
Nilul apa	Adunarea și împrăștiarea lăcomiiei //	192
631 Cuvîntul cuvintelor	Dumnădzău Fiiul	193
Începutul începăturilor	Dumnădzău Părintele	193
Sfîrșitul sfîrșiturilor	Dumnădzău Duhul Sfînt	193
Chipul bodzului a privi	La slujba Porții, la lăcomie a întra	193
Jirtfă	Mită, mîzdă, daruri	193
Mîna strîmptă	Sărăcie, slăbiciunea averii	193
Iară în mine ceva lucru de materie nu am, fără numai duhul carile mă poartă.	Camilopardalul, sufletul de materie și muritoriu a fi créde	193
Lut galbăn	Aur, galbeni	194
Scaun de foc	Aședzământul, viața poftii și pedeapsa lăcomiiei	194
Supt picioare cuptoraș de aramă plin de jeratec	Sprijiniala lăcomiiei în avuția trecătoare	194
Făclii și pară de foc	Pofta lăcomiiei nestîmpărată	194
Chip vęșted	Lăcomiia de ravna tuturor bolęște	194
Boala împărătiască	Gălbănarea	194
Cumpăna	Giudecata socotéliei, dreptății	195
Ahortatos anevsplanhos	Pentru mita nesăturată și nemilostivă	195
Leica	Punga sau voia lacomului	195
Închiderea ochilor boadzii	Lacomii să fac a nu videa și a nu priimi darurile	196
Punerea urechii spre ascultare	Vor să audză cît și ce li să dă	196

Filohrisos	Robul, iubitoriul aurului și mijlocitorii pentru aducerea mîzdii	196	
Gura tartarului	Nesațiu lăcomi	196	
Cărămida roșie	Arama și alte daruri mai proaste	196	
Fîntînele Nilului	Începătura și învățătura lăcomi	197	
Lutul galbăn pentru dzua niagră	Banii la nevoie //	198	
Fiiul meu te numește	Lăcomi pe Camilopardal fiu de suflet l-au luat	198	632
Năbușirea apei	Adaogerea, înmulțirea vinitului	201	
Cetatea pre stîlpi înalți rădicată	Lăcomi îmbogățindu-să să mîndrește	204	
Sorbitura Nilului supt pămînt	Furtușagurile carile fac lacomi în vinituri	204	
Lacul, balta Medra	Cheltuiala vezirilor	204	
Țara nigriților	Ciata hadîmbilor	204	
Tomvuz și Gvinea	Saraiul împărătesc și haremul, casele muiereshi	204	
Marea despre apus	Cheltuiala fără socoteală pierdută	205	
Catarractele Nilului	Zăticniala, opreala vinitului	205	
Trii filosofi	Trii veziri a vremii aceștia	205	
Păscari	Strîngătorii dăjdilor, tefterdari, birari	206	
Filosoful apa Nigris din Nil a să despărți au aflat	Un vezir célea ce fără ispravă din vinitul împărătesc să cheltuiesc au aflat	206	
Tîlcuirea hrismosului	Învățătura ce și cui să dea mită	207	
Țărna tipărită	Banii, ori de ce fél ar fi	208	
Alb și galbăn într-un loc tecsit	Lei cu galbeni într-un loc amestecați	208	
Chip de om cu chip de om a vina	Voia cuiva cu bani a plini, a întoarce	209	
Ochii întunecați cu lumina galbănă să deșchid	Galbenii deșchid ochii lacomului	209	
Cuvintele scumpe și sfinte	Lucrurile gréle și după plăcére	209	
Slove mănunte, tăblițe rătunde	Moneda, banii de tot féliul	209	
Piei de jder cu țărna albă	Blane de sobol și pungi cu lei	209	
Jirtfa giuruită, în alb cu negru muruită	Pentru mita giuruită, zapis au cerut	209	
Picăturile négre	Pecetele zapisului	209	
Vrăjitorii	Cei ce au putére la Poartă, cei ce isprăvăsc//	209	633
Lună și soare	Argint și aur	210	
Muntele și copaciul cel mai mare	Chipul carile iaste mai putincios	211	
Holbura în munți	Zorbalicul, răzmiriță în Țar[i]grad	211	
Coadă păunului	Cuca carea pun domnii în cap	211	
Coarnele bouului	Căftanul, de la împăratul, de domnie	211	
Leul ceresc	Is[us] H[ri]s[os] Mîntuitoriul lumii	214	
Borta în malul stîncăi	Ascunderea în casa [muftiului] 40. 400. 500. 300. 8. 400. 30. 400. 8.	230	
Întunecarea soarelui	Lipsa banilor, pentru carea pasirile au prins pe Liliac	230	
Vétrelile corăbii și funele	Temnița robilor de la cătargă; tersanaoa unde au pus pe Liliac	232	

Povestea corăbiiariului cu dulful	Patima avutului mîndru după cuvîntul cel bun a săracului	232
Ieșirea Liliacului din vêtrele	Scăparea lui de la cătargă	236
Monocheroleopardalis	[Cantemir Voda]	
	20. 1. 50. 300. 5. 40. 8. 100. 2. 70. 4. 1.	243
Albinele	Țăranii de dajde, birnicii	245
Muștele	Ciocoimea, slugile boierești	245
Tăunii	Curténii, aprodzii și alalți asemenea acestora	245
Viespile	Siiménii, dărăbanii și alalți liufegii	248*
Trîntorii	Scutélnicii	246
Matca albinelor	Orînduiala, obicéiul, pravila țării	247
Țara cîmpilor	Crăiia leșască	249
Ostrovul Critului	Unde jiganie fărmațoare dzic că nu să află	251
Ogradă încungiurată cu apă lată	Ostrov de mare	252
Moliia din blane	[Athanasie Papazoulu]	
	1. 9. 1. 50. 1. 200. 10. 5. 80. 1. 80. 1.	
	7. 800. 400. 30. 400.	253
Cursă, lațuri	Ciauși, miubașiri, armași //	255
Mréjă	Ferman, poruncă stăpîniască	255
Horbura, vivorul	Răscoala, scularea asupra împăratului	255
Dialuri și munți	Norodul Țarigradului	256
Stînci și copaci	Norodul Udriiului	256
Șapte hatmani	Șapte munți a Țarigradului	256
Movilițe	Norodul de pre lîngă Țarigrad, de afară	258
Robiia dobitoacelor	Vinirea moldovénilor la Țar[i]grad	259
Grumadzii Boului	Numele Bogazului de la Țar[i]grad	260
Prețul robiii	Cheltuiala carea li s-au adaos la Țarigrad	261
Gîrlele apelor	Satele pre dinafara Țarigradului	262
Coada păunului cătră coarneau boului	Cuca de la împărat cătră căftanul ce luase	262
Pénele roșii	Cabanița de domnie	263
De vâpsala galbănă dégetele a să vâpsi	Mîna a să împlea de mită	263
Șopron	Curțile, scaunul domnilor Mold[ovei]	264
Giungherile, mesernițele în dobitoace	Prada, jacul boiarilor în cei suppuși	264
Rău, ah, capul, oh, vai, ai	Moșiiia Strutocamilii, de unde numele i să trage	265*
Ielcovan	Călărași, olăcar de Țarigrad	271
Boul	[Donici lugufetul]	
	4. 70. 50. 8. 90. 30. 400. 3. 400. 500.	
	5. 300. 400. 30.	275
Lebăda	[Mpanul Cornescul]	
	40. 80. 1. 50. 400. 30. 20. 70. 100. 50.	
	5. 200. 20. 400. 30.	275
Avînd de nu va avea, neavînd de va avea	El stărp fiind, ea copiii de-i va naște	276
Stihiile	Țările	277

Văzduhul a pasirilor	Munteniască	277	
Pămîntul a dobitoacelor	Moldoveniască //	277	
Războiul lighioilor mici cu céle mari	Pohîrnirea prostimei asupra celor mari ce făcuse unirea	282	635
Povéstea Brehnaciei cătră tot teatrul	Pildă cătră dzisa: cine face, faci-i-să	292	
Simceaoa muntelui, curte de om mare carea nu să poate călca	Curte de om mare carea nu să poate călca	310	
Prundiş	Casele de pre marginea Boazului, dinafară de cetate	311	
Gura poticăi	Poarta cetăţii, capătul uliţii	313	
Crocodil	Hasechi, pristavii bostangiilor	315	
Nilul poate fi	Bogazul, limanul carile merge până la Vlaherna	315	
Fălcile Crocodilului	Închisoarea la bostangii, caichana	316	
Hirişă istoriia Hamleonului	Carea precum iaste jiganie arată	318	
Încleitura muscăi asupra limbii	Năpăştile carile scornéşte asupra pătimaşilor	319	
Hrana	Aagonisită (!) dreaptă	319	
Văzduhul, aerul stricat	Camăta, dobînda banilor	319	
În floarea ce-i stă denainte, într-acéia să mută	Cu care viclian să tumpină, cu acela părtaş să face	320	
Féţele a-şi schimba	Vicleşugurile a-şi muta	320	
Hirişă tilcuirea schimbării fêţelor hirişului Hamleon	Cea din fire arătare care tîlc n-are	321	
Groaza datului cuvînt	Chizăşii pentru datorie	321	
Înotatul apii	Trécerea cu caicul	322	
Sam aerul, datorii şi sărăciia Hamleonului	Datorii şi sărăciia Hamleonului	323	
Întoarcerea la viaţă, îmbogăţirea	Îmbogăţirea. Avut a-l face	324	
Munţi de aur cu pietre de anthrax	Adecă giuruinţă, carea nu iaste de dat	325	
Rămasul bărbatului cu trîntitura muierilor	Iaste povéste, că, vrînd doaă muieri să să trîntiască, dzicea, oricarea s-a birui să facă voia bărbatului. Bărbatul îndată a să găti începînd, eale dzicea: „Ce te găteşti?” El răspunsă: „Ori aşé, ori aşé, eu tot voi să dobîndesc” //	339	
Pilda aceasta va să să înţăliagă că oricum lucrul s-ar tîmpla tot pe voie iaste să fie	Începătura istoriiei	3-	
Dialogul Inorogului cu Şoimul	La stăpînire a părintelui Inorogului	361	
Povéstea naşterii, crêşterii, suirii	Din oameni buni, proşti, din stepăna mai de gios	361	
Din părinţi oaie	Bun vitiaz	361	
Aréte virtos	Războaie (!) carile au avut cu tătarîi	362	
Lupta cu lupul	Numele ce i s-au schimbat		
Mutarea în lup	[Cantemir]		
	20. 1. 50. 300. 5. 40. 8. 100.	362	

Răzleț prin munți	[Capichehae la Tzarigrad] 20. 1. 80. 8. 20. 5. 600. 1. 5. 30. 1. 300. 7. 1. 100. 8. 3. 100. 1. 4.	363
Lupta cu pardoșii	Războaie (!) cu șfedzii în Țara leșască	363
Biruința leului	Stepăna domniii a dobîndi, cap peste toate dobitoacele a fi	365*
Cu înțelepciune dobitoacele a giudeca	Cu dreptate și cu cinste domniia a ținea	365*
Sigiata lutului	Slăbiciunea firii	366
Tîmplările țării	Zavistiia oamenilor	366
Cătră céle de sus lăcașe a să muta	Din viața trecătoare în cea vécinică a să muta	367
Leu între stéle	Sfînt în ceriu	367
Lăcomiia din fire	Pofta științii și a cinstei numelui	368
Mreana	Fata lui [Basaraba Voda] 2. 1. 200. 1. 100. 1. 2. 1. 2. 70. 4. 1.	368
Pre tîlhariul chelar a face	Pre nepriiatin rudă și de casă a face	368
Mérgerea Inorogului la munții	Mérgerea lui din țară-și la Țarigrad	370
Grumadzii Boului		
Singeroase pungi de bani din su- dorile săracilor	Pungi de bani din sudorile săracilor	373
Descîntecul buiguirii	Cuvîntul și lucrul făcut pe taină și peste știința altora	373
Lindini, păduchi, lipitori, cîrcei	Streinii și carii nu sint de țară	374
Cuiul bătut	Lucrul isprăvit; domniia lui [Costantin Voda] 20. 800. 200. 300. 1. 50. 300. 8. 50. 2. 70. 4. 1.	374
Jjirtfe (!) singeroase	Mită, mîzdă dată din spatele altora //	375
Paza Bitlanului la gîrle	[Capichehaelicul] 20. 1. 80. 8. 20. 5. 600. 1. 5. 30. 8. 20. 400. 30. lui [Dimaki] 4. 8. 40. 1. 20. 8.	376
În lumină ponegrit	În adevăr și în dreptate necunoscătoriu	377
Boii, vacile, hergheliia cu fier și cu foc a arde	[Vacaritul] 2. 1. 20. 1. 100. 8. 300. 400. 30.	377
Soldzii péștelui a rade	Bani căptușiți, minciunoși a face	378
Pupădza	[Verga] 2. 5. 100. 3. 1.	381
Țara gemănării	[Tzataltza] 300. 7. 1. 300. 1. 30. 300. 7. 1.	381
Curțile funii satul furcăi	Spîndzurătorile	381
Fără povață la ostroavele fericiților a méрге	Fără știință locul adevărului a afla	389
Bodzul focului	Slava lumii	395
Focul, jeratecul	Binele și desfătările lumii	395
Oaă de șérpe	Minciunile scornite	395
Arsura mațelor	Pedeapsa a științii réle într-ascunsul inimii	396
Ieșirea puilor prin pîntece	Viptul minciunilor, ocară carea peste voie vine	397
Pasirea niagră	[Corbul] 20. 70. 100. 2. 400. 30.	398

Pénele cădzute	Scăderea puterii	398	
De sus în prăpaste căderea	Din mândrie trecerea în ocară	398	
Receta liacului boalei Hamelonului	Neputința întoarcerii firii spre bine	399	
Mîna de aur	Soarele	405	
Dégețe de trandafir	Radzele soarelui roșii, de dimineață	405	
Culégerea florilor din munți	Cînd radzele soarelui în vîrvurile munților lovește	405	
Mănunchele albe din céle négre a alége	Cînd să îngînă dzua cu noaptea	405	
Cucoșul în vîrvul turnului, carile după vînt să întoarce	Cela ce după vréme își mută voia și prieteșugul	406	
Apariul	[Cuparul]		
	20. 400. 80. 1. 100. 400. 30.		
	cel bătrîn //	408	
Hersonisul Crivățului	Crîmul tătărăsc	408	638
Școala, scaunul ritoricai a ținea	Grammatic, scriitoriu de cărți a fi	410	
Dragostele Afroditii	Iubostele spurcate, curvești	411	
dumnădzăii	După obiciuită voroava poeticească		
	trupurile cerești însămiadză	415	
Vinerea	Steaoa ciobanului, carea întăi răsare	415	
Lipsa nespuseilor lumini	Lipsa privélii frumoșilor ochi	415	
Fîntinele Nilului din ochi	Izvoarele lacrimilor nepărăsite	415	
Evdemonul în față,	La arătare priiatin, iar într-ascuns	421	
cacodemonul în inimă	nepriiatin		
Caii soarelui cu fruntea spre apus și carul spre ursul cel mic își întoarce	Adecă, după noaă ciasuri de dzi, pin chindie	434	
Pénele Șoimului și a Bîtlanului	Slugile lor	436	
Văpsitorii pénelor	Schimbătorii stepenelor	437	
Potîrnichea	[Fata Stami]		
	500. 1. 300. 1. 200. 300. 1. 40. 10. 8.	450	
Oceanul apusului	Moartea	455	
Rătundzala pămîntului	Inima omului	455	
Muntele ce izvoréște lapte	Galata Țarigradului	455	
Gustarea laptelui	Logodnă spre nuntă	455	
Biruința	[Vitoria]		
	2. 8. 300. 70. 100. 10. 1.	456	
Din lapte ficioară	Fată gălătiancă	457	
Nighina între grîu	Minciunile între adevăr	462	
Mugurul pădureț în hultuoană	Cuvîntul rău în inima bună	463	
Chipul nezugrăvit	Sfînta năframă	464*	
Brad în pădure	Casă de cetate	464	
Nenăscutul Vultur, nevinovatul miel, viața a tot duhul	Sfînta Troiță //	467	
Pripoiul de aramă	Lipitura ocării la nume	470	639
Cuvinte crunte	Legături cu giurămînt	470	
Ghigariu	Purcariu, cela ce paște dobitoacele	476	

Poticile până în dzuă închise	Porțile cetății nopțilé (!) încuiate	478
Chéia a doăă monarhii	Cetatea Beligradul	484
Împăratul crocodililor	Bostangi-bași, mai marile grădinarilor	485
Padzehr	Bani pentru datorie dreaptă	487
Cucoșul Evropii	[Solul frantzuzesc]	
	200. 70. 30. 400. 30. 500. 100. 1. 50.	
	300. 7. 400. 7. 5. 200. 20.	502
Răspintiia a patru căi	Stavrodromis la Gălata	502
În glasul cucoșului a cînta	Limba [latinasca] 30. 1. 300. 8. 50. 1.	
	200. 20. 1. a ști	505
O jiganie dintr-altă monarhie	[Mehmed Tzelepi]	
	40. 5. 600. 40. 5. 4. 300. 7. 5. 30. 5. 80. 8.	512
Dulăul cel bătrîn	[Caramanli postelnic]	
	20. 1. 100. 1. 40. 1. 50. 30. 8. 80. 70.	
	200. 300. 5. 30. 50. 8. 20.	520
Pétele négre în văpsala roșie a întoarce	Vicleșugurile de rușine a scoate	526
Apa vie și apa moartă	Putérea a face bine și rău	526
Strutocamila a paște	Lucrurile ei a chivernisi	527
Jiganie mare din ostroavele mediterrane	[Calaili]	
Vultur pemintesc	20. 1. 30. 1. 8. 30. 8.	540
	Împăratul [turtzesc]	
	300. 400. 100. 300. 7. 5. 200. 20.	546
Părtaș tainelor	Partași răutăților și păcatelor	554
Istoriograful Afroditi	[Ianachi capichehaia]	
	10. 1. 50. 1. 20. 8. 20. 1. 80. 8. 20. 5.	
	600. 1. 8. 1.	556
Vecinul de la Lacul Dracului	Aproape de Lachedemonia	
	[Menec Seli]	
	40. 5. 50. 5. 20. 200. 5. 30. 8.	556
Lacul Dracilor	Țara Lachedemoniiei	557
Vrăjitoriul despre crivăț	[Serascherul]	
	200. 5. 100. 1. 200. 20. 5. 100. 400. 30.	557
Baier	Carte de jalobă, de rugăminte	557
Aspida de Palestina	[Hrisanthos]	
	600. 100. 8. 200. 1. 50. 9. 70. 200.//	558
640 Vrăjitoriul din părțile Mesopotamii	[Daltampan]	
	4. 1. 30. 300. 1. 40. 80. 1. 50.	559
Vrăjitoriul carile în laptele și în spata oii caută	[Masap-mpasi]	
	40. 1. 200. 1. 80. 40. 80. 1. 200. 8.	562
Dulăoaș la oi crescú în bătrînéțe ținc	[Hurmuz tzelepul]	
	600. 400. 100. 40. 400. 7. 300. 7. 5.	
	30. 5. 80. 400. 30.	575
Vrăjitoriulca ciupărca din gunoiu	[Mehmed pasa]	
	40. 5. 600. 40. 5. 4. 80. 1. 200. 1.	579

Sfârșitul cîntecului lebedii	Moartea ei	580
Locul întinsorii mrejii	[Iasii]	
	10. 1. 200. 10. 8.	581
Mascara cu ochi negri	Caraghioz, păpușă de mascara vestită	583
Una din molii	[Zaharia]	
	7. 1. 600. 1. 100. 10. 1.	586
Țara munților	Ardialul, Crăiia ungurească	588
Plotunul	[Scarlato Caratze]	
	200. 20. 1. 100. 30. 1. 300. 70. 20. 1.	
	100. 1. 300. 7. 5.	589
Hirișă perigrafia Camilopardalului	N-are tilcuire	594
Farmece	Lucrurile Porții	595
Amistuirea diamantului	Nespusă lăcomie	595
Ostrovul carii naște copaci ca	[Hios]	
carii aiurea în lume nu să află	600. 10. 70. 200.	596*
Muntian	Cetățan de Țarigrad	596
Poama mîncată și neînghițită	[Sachizul]	
	200. 1. 20. 8. 7. 400. 30.	596
Cuiburile	Satele	618
Corbul mai denainte de acesta	[Serban Voda]	
	200. 5. 100. 2. 1. 50. 2. 70. 4. 1.	618
Puii	Ficiorii, născuții	618
Pénele, aripile, fulgii	Banii și alaltă avuție	618
Tuléie	Lei bătuți, bani 120	620
Clonțul Corbului	Bîntuiala, zavistiia lui	620
Piialea Boului	Suffereala dobitoacelor //	620
Copita	Mîină	623
Bihol de Cina	[Patriarhul Ierusalimu]	
	80. 1. 300. 100. 10. 1. 100. 600. 400. 30. 10.	
	5. 100. 400. 200. 1. 30. 8. 40. 400.	604
Trup negru	[Rasa]	
	100. 1. 200. 1. portul	604
Picioare page	Cu călțunii peste mestii	604
Cap alb	Bătrîn	604
Unul din Corbi	Unul din [domnii muntenești]	
	4. 70. 40. 50. 10. 8. 40. 400. 50. 300. 5.	
	50. 5. 200. 300. 8.	596
Ddobitoc (!) platonicesc	Omul, dobitoc în doaa picioare ¹ //	600

¹ Trimiterile la pagină făcute de D. Cantemir în Scara de la sfârșitul textului sînt uneori greșite. În aceste cazuri am semnalat cu asterisc (*) cifrele eronate urmînd ca ele să fie citite corect — în ordinea în care apar — astfel: 172, 188, 188, 181, 247, 266, 364, 366, 463, 595.

COMENTARII

NOTE

¹ *Probozire* = certare, ocară, termen utilizat și de I. Neculce (p. 22); el apare și în *Hronic* (p. 144, 478).

² *Stidire* = rușinare, folosit și de Varlaam (p. 126–127), ca și de D. C. în *Hronic* (p. 6, 7, 101, 117).

³ *Vrednicie* are la D. C., ca și la R. Greceanu (p. 55, 84, 91 *passim*) și la alți cărturari ai vremii, sensul de calități, înzestrare de la natură. Vezi și *Hronicul*, p. 7, 15, 27, 86 *passim*.

⁴ Forma *siială* pentru *sială* e utilizată și de M. Costin (*Opere*, ed. P. P. Panaitescu, indice) și Neculce (p. 110, 185, 209).

⁵ *Simcea* = virf, miez, termen folosit și de Dosoftei (p. 502). De „limbă simceloasă” vorbește D. C. în *Hronic* (p. 3).

⁶ *Voroavă*, formă specific moldovenească pentru vorbă, utilizată și de Varlaam (p. 89), M. Costin, Dosoftei etc.

⁷ *Brudiu* = copilăros, necopt, utilizat de asemenea de: Ureche (p. 214–215), Dosoftei (p. 494), în *Cărțile populare* (I, p. 395, 396) etc. Vezi și *Hronicul*, p. 11.

⁸ După cum a arătat P. P. Panaitescu (p. 88), D. C. nu a urmat decât procedeul stilistic al lui Heliodor, anume de a pune începutul acțiunii la mijlocul lucrării, nu a imitat subiectul, care este cu totul altul la scriitorul grec. Vezi și *Istoria ieroglică*, I (p. 5, notele 1 și 2), unde se discută pe larg problema, cu indicații bibliografice pe care nu le mai reproducem.

Cît privește lungile digresiuni pe care le face autorul de la cursul povestirii, acestea constituie, după unii cercetători, un procedeu împrumutat din literatura turcă, cunoscută lui D. C., literatură care utiliza asemenea procedee încă din sec. XV (Al. Rosetti, *Limba lui Dimitrie Cantemir în Istoria ieroglică*, în „Buletinul științific al Acad. R.P.R., Secția de știința limbii, literatură și artă”, t. I, 1951, nr. 1–2, p. 19). Pentru alte opinii vezi Emil Petrovici, *Limba lui Dimitrie Cantemir*, în vol. *De la Varlaam la Sadoveanu*, București, 1958, p. 120–138, Dragoș Moldovan (la bibliografie) și Giosu, *passim*.

⁹ Prin aceasta, D. C. arată că nu va respecta ordinea strict cronologică a faptelor înfățișate; povestirea începe în anul 1703, iar evenimentele din perioada 1688–1703 sînt prezentate în partea a II-a, în cursul întrevederilor dintre Inorog și Șoim (Toma Cantacuzino).

¹⁰ A pedepsi păstrează sensul etimologic de a învăța; în romanul *Sindipa*, un fiu este incredințat de tată unui dascăl să-l „pedepsească la filozofie” (*Cărțile populare*, I, p. 353). Vezi și

N. Iorga, *Documente privitoare la familia Cantacuzino*, București, 1902, p. 206–207, unde un boier, vorbind de fiii săi, cere: „să mi-i pedepsească mai virtos la latinească și la italienească”.

¹¹ Această „scară” cuprinde primul dicționar filozofic apărut în limba română, în care D. C. explică numeroși termeni neutilizați încă la noi pînă în acea vreme. Întrucît explicațiile sale ni se par suficient de clare, iar termenii sînt astăzi destul de cunoscuți, considerăm că nu mai este necesară o nouă explicare a lor în note.

Despre neologismele utilizate de D. C. vezi mai nou Ștefan Giosu, *Dimitrie Cantemir. Studiu lingvistic*, București, 1973, p. 175–187, unde se arată că D. C. „este cel dintîi creator de terminologie filozofică românească”. Neologismele sînt studiate de autorul amintit pe domenii: filozofie, medicină, filologie, literatură, estetică, muzică, geografie etc.

¹² Despre cele 10 categorii ale lui Aristotel – numite predicamente de către Boethius –: substanța, mărimea, relativele, felul de a fi (calitatea), locul, momentul, înniruirea, poziția, posesia și acțiunea, vezi Porfir Dexip Ammonius, *Comentarii la categoriile lui Aristotel*, trad. și note de C. Noica, București, 1968, p. 5. Vezi și Petru Vaida, *Cantemir și aristotelismul* („Revista de filozofie”, 1966, nr. 5, p. 649–661).

¹³ Leul este Moldova, iar Vulturul Țara Românească. Este demn de subliniat faptul că D. C. înfățișează cele două țări române sub chipul celui mai puternic animal, leul, și al celei mai puternice păsări, vulturul, care luptă pentru supremație.

¹⁴ 1700 de ani sînt, de fapt, 17; autorul precizează aici durata în timp a povestirii sale (1688–1705); partea cea mai întinsă a lucrării este dedicată evenimentelor petrecute între anii 1703 și 1705, dar opera cuprinde și o serie de date și fapte despre epoca anterioară (partea a VI-a și a X-a).

¹⁵ 3100 de ani ne dau vîrsta lui D. C. (31 de ani) cînd a scris *Istoria ieroglifică*; ar rezulta de aici că s-a născut la 26 octombrie 1674; el împlinea 31 de ani la 26 octombrie 1705, dată cînd probabil lucra încă la definitivarea operei (ultimul eveniment amintit de D. C., moartea lui Cornea Brăiloiu banul, s-a petrecut după 28 noiembrie 1705).

¹⁶ Zidirea Vavilonului este „începătura răutăților”, adică a conflictului dintre C. Brîncoveanu și Cantemirești, conflict ce formează substanța operei.

¹⁷ Semiramis este „pofta izbîndirii strimbe” pe care o urmărea C. Brîncoveanu prin amestecul său repetat în treburile Moldovei. Despre „raiul spîndzurat” vezi și *Divanul*, ed. V. Cîndea, p. 192.

¹⁸ *Chiteală* = gînd, plan, termen utilizat și de Dosoftei, ca și în *Hronic* (p. 10, 58 passim).

¹⁹ Despre originea și sensul cuvîntului jiganie vezi Sextil Pușcariu, *Etimologii* („Dacoromania”, VIII, 1934–1935, p. 125–126). Acest cuvînt este utilizat și în alte texte vechi (*Învățăturile lui Neagoe Basarab*, p. 250, Dosoftei, p. 357 etc.).

²⁰ Vulturul este numit „împărat tuturor păsărilor” și în *Fiziolog*, cunoscut lui D. C.

²¹ După părerea lui D. C., ar fi vorba despre o luptă pentru întietate între conducerele celor două țări române, luptă care, din nefericire, s-a manifestat și înainte de această epocă, cauzînd mult rău celor două țări locuite de același popor.

²² Este vorba de adunarea boierilor moldoveni și munteni, veniți la Adrianopol pentru a alege pe noul domn al Moldovei. P. P. Panaitescu (Introducere, vol. I, p. XXXVII) afirmă că „e sigur” că C. Brîncoveanu nu a participat la adunarea boierilor care a desemnat ca domn pe Mihai Racoviță la 1703. Lucrurile nu sînt însă atît de simple; evenimentele la care se referă D. C. înainte și în timpul alegerii ca domn a lui Mihai Racoviță au trecut prin mai multe faze, care nu ni se par încă prea bine lămurite, motiv pentru care vom zăbovi puțin asupra lor.

Prima fază este călătoria lui Constantin Brîncoveanu la Adrianopol, călătorie despre care aflăm detalii prețioase în însemnările de taină ale domnului Țării Românești (E. Vîrtosu, *Foletul*

novel, București, 1942, p. 190), în cronica oficială redactată de R. Greceanu (p. 144-145), ca și într-un raport trimis în Rusia prin Teodor Corbea (Sturza, p. 39–40). Această călătorie, care s-a desfășurat între 28 mai și 28 iunie, a avut drept urmare reconfirmarea domniei lui C. Brîncoveanu, reconfirmare care a costat țara o substanțială creștere a haraciului plătit Porții (240 de pungi, după opinia lui Radu Popescu, *Istoriile*, p. 200, și 230 de pungi, după părerea ambasadorului francez Férriol, Hurmuzaki, Supl. I/1, p. 357; vezi și Sturza, p. 40), în afară de numeroase și substanțiale daruri împărțite apropiaților sultanului și demnitarilor Porții, primele evaluate la circa 400 de pungi în raportul amintit (C. Brîncoveanu înseamnă el însuși: 200 de pungi date Porții, 50 sultanei validé, 30 lui cizlar-aga etc., cifre confirmate și de bine informatul Férriol, Hurmuzaki, Supl. I/1, p. 357). După o altă informație, numai demnitarilor turci li s-au împărțit 600000 de florini (*ibidem*, IX/1, p. 401).

În această călătorie—care-i putea aduce maziirea dacă nu plătea aceste importante sume de bani — domnul Țării Românești a fost însoțit de o numeroasă suită de mari boieri („40 delli capi dellà nobiltà”, Hurmuzaki, IX/1, p. 399), dintre care unii apar și în *Istoria ieroglică* ca participanți la adunarea boierilor (Mihai, Toma și Ștefan Cantacuzino, Cornea Brăiloiu etc.); în schimb, alții nu sînt amintiți, deși au fost la Adrianopol (Diicu Rudeanu, mare logofăt, Constantin Știrbei, mare clucer, Dumitrașco Caramanliu, mare postelnic etc.).

Tot cu prilejul acestei călătorii, s-a hotărît înlocuirea lui C. Duca din domnia Moldovei, maziire cerută de domnul Țării Românești, „care-l ura” pe voievodul Moldovei (Neculce, p. 164–165, C. Erbiceanu, *Cronicari greci*, p. 59 și *Letopiseșul*, p. 95). Firmanul de maziire a ajuns la Iași la 26 iunie 1703, deci în timp ce C. Brîncoveanu era încă la Adrianopol; maziirea a fost o ultimă victorie a acestui domn împotriva fostului său ginere.

Întrucît la curtea domnului Țării Românești se găseau refugiați cîțiva boieri moldoveni (printre care și Mihai Racoviță, candidatul la tron susținut de C. Brîncoveanu), iar unii dintre acești boieri au mers la Poartă cu Brîncoveanu, este sigur că un prim contact, o primă adunare restrînsă a boierilor din cele două țări a avut loc încă în timpul acestei călătorii a domnului Țării Românești la Adrianopol (poate între 15 iunie — data cînd C. Brîncoveanu a fost sigur de reconfirmare, după primirea caftanului — și 28 iunie, data plecării sale spre țară).

După cum spune Radu Greceanu (p. 224), C. Brîncoveanu aflîndu-se încă la Adrianopol, „fiind toți boiarii Moldovii la Poartă, pîzind vreme ca să-și isprăvească să le facă domnu”, aceștia „au căzut și la domnu nostru cu rugăminte... ca să le fie într-ajutoriu, să nu să pue altul, ci să pue (pe) acel Mihalache paharnecul, de vreme ce era și boiarin de țară”. Domnul trebuind să plece, după ce „și isprăvisse toate trebile și îmbrăcase și caftan dă la împărăție”, „au lăsat poruncă la boiarii mării-sale ce rămăsese la Poartă și la capuchehaiele ca să le fie într-ajutoriu și să-i ajute și cu o sumă dă bani” (faptul acesta este confirmat și de documente; vezi maijos nota 499). Astfel, „pren nevoița și mijlocirea boiarilor munteni și pren voința și cererea tuturor boiarilor moldoveni, împărăția l-a miluit (pe M. Racoviță — N.S.) cu domniia Moldovii”.

Desemnarea lui M. Racoviță drept candidat la tron se făcuse încă din vremea pribegiei boierilor moldoveni în Țara Românească; I. Neculce (p. 161) știa că Brîncoveanu „chemă pe boierii pribegi la sine și făcură sfat pe taină să stea să le facă domn pe unul dintre dînșii” și că aceștia — la propunerea șiretului Iordache Ruset — l-au ales pe Mihai Racoviță. După cum arată același cronicar (p. 165), Brîncoveanu — înțeles încă din țară cu o parte a boierilor moldoveni asupra persoanei ce trebuia aleasă ca domn — i-a spus marelui vizir să poruncească boierilor „să-și aleagă ei pe cine le va plăcea domn”; cînd vizirul a întrebat pe cine doresc boierii pribegi și C. Brîncoveanu ca domn al Moldovei în locul lui C. Duca, aceștia au cerut pe Mihai Racoviță (*Letopiseșul*, p. 95).

Următoarea fază începe după maziirea lui C. Duca și plecarea sa din Iași (26 iunie 1703). Aflînd de maziire, ca să sperie pe boieri, fostul domn, în înțelegere cu aga turc, a închis cîțiva

mari dregători (Iordache Ruset, Manolache postelnic, Lupu Costache), după care ceilalți boieri moldoveni au fugit la pribegii din Țara Românească, de unde s-au dus „cu toții” la Poartă cu pîră împotriva lui C. Duca. Fostul domn a venit la Țarigrad aducînd cu sine și pe cei trei boieri închiși, pe care i-a slobozit lîngă Adrianopol. Pe C. Duca — a cărui soartă fusese pecetluită — Poarta l-a mazilit „îndată” la Cavala, iar boierii s-au întrunit cu toții la Arnăuțchioi pentru acceptarea ca domn a lui M. Racoviță, desemnat — cum am mai spus — încă mai dinainte de o parte a boierimii (*Cronici*, III, p. 29).

Autorul *Letopiseșului* (ed. C. Giurescu, p. 97) crede că boierii pribegi din Țara Românească i-ar fi chemat pe cei din Moldova după trecerea lui C. Duca spre Adrianopol și că împreună s-au dus apoi la Poartă „să sejeluiască la împărăție pentru răutățile ce au făcut C. Duca”. După opinia lui I. Neculce (p. 167), fiind încă la Adrianopol, C. Brîncoveanu ar fi scris în țară stolnicului C. Cantacuzino „de-au pornit pe boierii pribegi la ceilalți” boieri ce veneau din Moldova, ducîndu-se împreună la Poartă.

Aceasta ar fi deci a doua fază, care dă prilejul lui D. C. să ne înfățișeze caricatural pe participanții la adunare. În orice caz — deși D. C. afirmă că „*nu atîta cursul istoriei în minte mi-au fost*” — trebuie subliniat de la început că *evenimentele narate de D. C. au avut loc în realitate și că participarea unor boieri la adunare și la alegerea lui M. Racoviță ca domn este confirmată și de alte izvoare.*

Această adunare oferă prilejul lui D. C. de a ne prezenta pe unii din eroii povestirii sale, care rostesc discursuri create de autorul *Istoriei ieroglifice*. Cearta boierilor „este travestită magistral într-o dispută bufonă, parodie a disputelor scolastice” (Vaida, p. 157), caracterizare asemănătoare cu cea făcută de G. Călinescu: „proces bufon de discriminare între spețe, cu teze pro- și contra-, cu ascultare de martori, cu o erudiție bombastică” (*Istoria literaturii române*, București, 1941, p. 45).

²³ Afirmînd că „jiganiile” (boierii moldoveni) aveau „arme de moarte purtătoare”, D. C. arată de la început că boierimea își baza puterea pe exploatarea sîngeroasă a țărănimii, constatare pe care o va mai face pe parcursul povestirii.

²⁴ Pardosul (leopardul, panthera pardus), unul dintre eroii principali ai povestirii lui D. C., este celebrul Iordache Ruset, fost mare vistier al lui Constantin Cantemir (august 1685 — aprilie 1693) și Antioh Cantemir (decembrie 1695 — septembrie 1700) și dușman al lui C. Duca, de teama căruia a fugit de două ori în Polonia (aprilie 1693 și septembrie 1700). A fost unul din marii intriganți ai epocii sale, „matca tuturor răutăților” cum îl caracterizează foarte plastic cronicarul, sau „stîlp pe domnie, adunător și mîncător al averilor visteriei Moldovei”, cum îi spune N. Iorga (p. 399). După o prealabilă înțelegere cu C. Brîncoveanu, a susținut candidatura la tron a lui M. Racoviță, fiind rudă cu acesta (era soțul Saftei Racoviță, mătușa viitorului domn); vezi N. Stoicescu, *Dicționar*, p. 436—438, cu bibliografie.

Despre modul cum prezintă D. C. ani malele și păsările din Moldova și Țara Românească în *Istoria ieroglifică* vezi Al. Filipașcu, *Relații despre fauna Moldovei din secolele XVII—XVIII în „Istoria ieroglifică” de D. Cantemir* („Rev. muzeelor”, VI, 1969, nr. 6, p. 485—492), care consideră lucrarea și un „document faunistic”.

Despre influența *Fiziologului* în modul de prezentare a animalelor vezi Mihai Moraru, *Alegoria animalieră și fantasticul animalier în „Istoria ieroglifică” (Contribuția Fiziologului)* („Revista de istorie și teorie literară”, 1972, nr. 3, p. 81—91).

²⁵ În „scara” lucrării, Ursul este indicat a fi Vasile vornicul, pe care P. P. Panaiteșcu l-a identificat cu Vasile Costache, mare vornic (aprilie 1693—septembrie 1700), care a pribegit în Țara Românească în timpul celei de-a doua domnii a lui C. Duca și a murit în pribegie în anul 1703, înainte de alegerea ca domn a lui M. Racoviță (Stoicescu, *op. cit.*, p. 382—383).

În aceeași vreme mai există un alt Vasile vornic, și anume Vasile Cantacuzino, mare vornic al lui C. Duca (1701–1702) și văr cu Iordache Ruset (*ibidem*, p. 366). Întrucât însă în partea a VI-a a lucrării D. C. precizează că acest Vasile vornic este cel pribegit în Țara Românească, nu încapă îndoială că identificarea este exactă.

²⁶ Lupul este Lupu Bogdan, mare spătar și hatman al lui C. Cantemir (august 1688 – aprilie 1693) și hatman al lui Antioh Cantemir (decembrie 1695 – septembrie 1700), pribegit și el în Țara Românească la 1701–1703 de teama lui C. Duca. Lupu era cumnatul lui D. C., fiind căsătorit cu sora acestuia, Ruxandra. Înrudirea sa cu Cantemireștii explică puterea deosebită de care s-a bucurat în vremea domniilor amintite. Întors în țară cu Mihai Racoviță – față de numirea căruia își exprimase anumite rezerve, după cum arată D. C. – a ocupat un timp dregătoriile de mare vornic (septembrie 1703 – martie 1705) și hatman (martie – iulie 1705), murind apoi otrăvit de fostul său cumnat, M. Racoviță (N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 350–351).

După opinia lui N. Iorga (p. 399), Lupu Bogdan apare în *Istoria ieroglifică* ca „un lup credincios față de stăpîni și temut de dușmanii acestora, un lup cu virtuți canine”.

De fapt, după informațiile date de I. Neculce (p. 167), Lupu Bogdan nu a mers cu ceilalți boieri la Adrianopol, fiind „poprit” în Țara Românească, la cererea lui C. Brîncoveanu, care „se temea să nu puie vro piedică să scoată iar pe Antohi Vodă domn”. În Țara Românească fiind, el a scris lui Antioh „să-și caute treaba deusebi”, pentru că Brîncoveanu și ceilalți boieri nu-l doreau ca domn. Antioh însă nu l-a ascultat și a căzut pradă intrigilor lui Iordache Ruset (vezi mai jos nota 313).

²⁷ Numele de Vulpe caracterizează bine pe Ilie Enache Țifescu (zis Frige Vacă), unul din marii intriganți ai epocii. Cumnat cu Mihai Racoviță, pe a cărei soră o ținea în căsătorie, Ilie Enache a fost mare clucer și mare sluger al lui Constantin Cantemir, jucînd un rol de seamă în uciderea fraților Miron și Velicico Costin, pe care i-a pîrît domnului că uneltesc împotriva sa. Mare stolnic al lui Antioh Cantemir (decembrie 1695 – septembrie 1700), a pribegit și el în Țara Românească în anii 1701–1703. Numit mare spătar de Mihai Racoviță (septembrie 1703), a murit după 16 mai 1704, data testamentului său (N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 399). Despre rolul său în *Istoria ieroglifică* vezi M. Tănăsescu, p. 49 și urm. (cap. *Vulpea sau școala ipocriziei*).

Faptul că vulpea ocupă un rol de seamă în opera lui D. C. a determinat pe unii autori dornici să afe influențe străine să afirme că am avea de-a face cu o influență a celebrului *Roman de Renart* din Evul mediu, cunoscut lui D. C. (Scarlat Struțeanu, *Cîteva elemente occidentale în opera lui D. Cantemir*, în „Preocupări literare”, 1942, nr. 8–9, p. 452). Același autor consideră că D. C. este „cel dintîi (european – N.S.) care întrebunțează pentru scopuri politice o afabulație alegorică de caracter zoomorfic”.

²⁸ Maxut serdarul (Ciacalul, Șacalul) a fost o persoană mai puțin importantă a epocii, deși în *Istoria ieroglifică* i se acordă o oarecare însemnătate. D. C. ne oferă el însuși cîteva știri despre acest personaj în *Istoria Imperiului Otoman*, p. 396, 400, unde se spune că a fost servul lui Panaiotachi Nikussios, dragomanul Porții, după care a slujit vreme de 24 de ani pe Constantin și Antioh Cantemir, care l-a făcut mare postelnic. În timpul domniei lui D. Cantemir, Maxut a fost capuchehaia domnului pe lîngă vizir, reușind să scape cu viață după lupta de la Stănilești numai datorită trecerii sale la Poartă (Neculce, p. 265). Este vorba, deci, de un credincios al familiei, ceea ce explică și modul cum este înfățișat în *Istoria ieroglifică*.

²⁹ Mîța sălbatecă este Ilie Cantacuzino, ginerele cronicarului Miron Costin, boier rapace și cu rol nefast în istoria Moldovei. Mare comis al lui C. Duca (iulie 1693 – decembrie 1695), a pribegit în Polonia de teama lui Antioh Cantemir, revenind în țară la 1697. La data adunării era mare paharnic (din 1701), fiind unul din caimacamii scaunului domnesc pînă la venirea pe tron a lui M. Racoviță (Stoicescu, *Dicționar* p. 365–366). El a rămas deci în țară, nu a participat la adunarea descrisă de D. C.

Fiind la mare cinstă în timpul celei de a doua domnii a lui Antioh Cantemir (1705—1707), „mînca (veniturile țării — N.S.) și fățiș și furiș, cumu-i era lui voia”. Mai mult încă, urmărind să ajungă domn, fiind rudă cu C. Brîncoveanu, căuta „să facă nume rău” lui Antioh Cantemir (Neculce, p. 178—179).

³⁰ Prin aceste cuvinte D. C. caracteriza defectele principale ale marii boierimi moldovene, defecte asupra cărora mai revine în cursul povestirii.

³¹ Păsările „rumpătoare” sînt marii boieri ai lui C. Brîncoveanu. După cum a remarcat Al. Filipașcu („Rev. muzeelor”, 1969, nr. 6, p. 488), păsările răpitoare ce întruhidează pe boierii munteni corespund acestora „atît prin noblețea înfățișării și a calităților recunoscute, de luptători, cît și prin cruzimea și firea lor hrăpăreață”.

³² Brehnaea, „acel oracol păsăresc cu vorba adîncă și ascultată”, cum îi spune N. Iorga (p. 399), acvilă țipătoare mare (aquila clanga), este învățatul boier Constantin stolnicul Cantacuzino, fiul marelui postelnic C. Cantacuzino și unchiul dinspre mamă al lui C. Brîncoveanu, asupra căruia a exercitat o puternică influență (deși nu ocupa nici o dregătorie), fiind — cum spune N. Iorga — „principalul factor” al politicii Țării Românești din acea epocă și, mai tîrziu, unul din principalii vinovați de moartea domnului (Stoicescu, *Dicționar*, p. 139—140 și Virgil Cîndea, *Stolnicul între contemporani*, București, 1971).

Stolnicul nu a fost la Adrianopol în 1703 cu nepotul său; după cum declara el însuși într-o scrisoare din 11 aprilie 1703, „la maladie de mes jambes ne me permet pas de faire ce voyage”. În schimb, el arăta: „presque tous les boyards y vont” (Sturza, p. 79).

³³ Șoimul, nume ce arată un viteaz, este Toma Cantacuzino, personaj ce ocupă un loc important în *Istoria ieroglifică*, din care rezultă că a întreținut relații strînse cu D. C. Fiul al lui Matei Cantacuzino aga, el era vărul soției lui D. C., dar și al lui C. Brîncoveanu, în timpul domniei căruia a fost logofăt al II-lea (februarie 1694 — decembrie 1699), mare sluger (ianuarie 1701 — aprilie 1704), mare postelnic (august 1704 — noiembrie 1706) și mare spătar (noiembrie 1706 — iunie 1711), trecînd, ca și D. C., de partea armatei ruse în iunie 1711 (Stoicescu, *Dicționar*, p. 145).

Deși D. C. nu-l pune să vorbească pe Toma Cantacuzino la adunarea boierilor, acesta a fost prezent la Adrianopol în timpul evenimentelor la care se referă autorul *Istoriei ieroglifice*, evenimente în care a avut un rol de seamă. La 2 august [1703], Toma scria din Adrianopol lui C. Brîncoveanu: „quant à moi, je pousse les Moldaves à se choisir en qualité d’hospodar quelqu’un des leurs et qu’ils abandonnent les Doukouletz autant que les Kantémyr” (Sturza, p. 105). Vezi și mai jos nota 499.

³⁴ Uliul, pasăre răpitoare, este Ștefan Cantacuzino, fiul stolnicului C. Cantacuzino și vărul lui C. Brîncoveanu. La acea dată era mare paharnic (octombrie 1703 — noiembrie 1706), după ce fusese multă vreme logofăt al doilea (mai 1694 — iunie 1703). După ce va ocupa dregătoriile de mare postelnic (noiembrie 1706 — iunie 1711) și mare spătar (noiembrie 1711 — ianuarie 1714), va ajunge domn al Țării Românești (1714—1716) în locul lui C. Brîncoveanu, la căderea căruia a contribuit, fiind și el ucis apoi de turci împreună cu tatăl său (N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 145).

³⁵ Cucunozul este Mihai Cantacuzino, spătarul, o altă rudă a lui C. Brîncoveanu și un mare acaparator de pămînturi țărănești. Frate cu stolnicul C. Cantacuzino, el a jucat un rol de seamă în vremea domniei nepotului său, cînd a fost mare spătar (februarie 1690 — octombrie 1706). A fost și el ucis de turci în 1716 (*ibidem*, p. 140—142). După opinia lui Al. Filipașcu, sub numele de cucunoz s-ar ascunde cucul, cunoscut pentru lăcomia sa, asemănătoare cu a spătarului M. Cantacuzino, pe care-l întruhidează („Rev. muzeelor”, 1969, nr. 6, p. 489—490). Vezi și mai jos nota 177.

³⁶ Coruiul (uliul păsărar, accipiter nisus) era un boier tânăr pe acea vreme, Răducanu Cantacuzino, logofăt al doilea (martie 1704 – octombrie 1706), fiul stolnicului Constantin Cantacuzino și văr al lui C. Brîncoveanu. Ajuns mai târziu mare comis (aprilie 1710 – ianuarie 1714) și mare spătar (aprilie 1714 – ianuarie 1715), a murit în 1715 (N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 140).

³⁷ Hîrățul sau eretele (uliul păsărar; vezi *Cărțile populare*, I, p. 208), o altă pasăre răpitoare, este Radu Golescu, nepotul celebrului Stroe Leurdeanu vornicul și rudă cu familia Cantacuzino. A ocupat funcții de seamă în timpul domniei lui C. Brîncoveanu: agă (mai 1690 – septembrie 1694), mare comis (ianuarie 1697 – iulie 1700), mare clucer (septembrie 1706 – decembrie 1709), mare vornic (ianuarie 1710 – ianuarie 1713); și-a încheiat cariera politică în calitate de consilier în Oltenia ocupată de austrieci (N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 187).

Menționăm că în Moldova se utiliza verbul *a hărăși* = a se încăiera (M. Costin, indice, Neculce, p. 78, 141, 223 și *Letopiseșul* p. 77).

³⁸ Bălăbanul (o specie de șoim, și anume șoim dunărean sau rarău, falco cherrug) este Șerban (II) Cantacuzino, fiul lui Drăghici Cantacuzino spătarul și văr cu C. Brîncoveanu, în timpul căruia a fost mare comis (iunie 1692 – decembrie 1696), mare paharnic (ianuarie 1700 – iulie 1703) și mare vornic (septembrie 1706 – august 1709), încetînd din viață în 1710 (N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 144).

³⁹ Blendăul (identificat cu vînturelul sau falco tinnunculus; vezi „Rev. muzeelor”, 1969, nr. 6, p. 489) este Șerban Greceanu, mare vistier (ianuarie 1694 – decembrie 1703) și mare logofăt (martie 1704 – martie 1710). Împreună cu fratele său, logofătul ctionicar Radu Greceanu, a jucat un rol de seamă în traducerea *Bibliei* din 1688. El s-a înrudit cu C. Brîncoveanu prin căsătoria unui fiu al său, Șerban, cu o fiică a domnului (N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 194).

⁴⁰ *Stepena* (slav) = treaptă, rang, termen larg utilizat de Varlaam (p. 8), M. Costin (*Opere*, p. 77, 125), Dosoftei (p. 428), R. Greceanu (p. 56, 181, 183), în *Cărțile populare* (II, p. 259) etc. El apare la D. C. și în *Hronic* (p. 25, 102, 105 passim).

⁴¹ Ciinii sînt capuchehaielele, reprezentanții domnului Țării Românești și Moldovei la Poarta otomană. În timp ce despre C. Brîncoveanu știm că a trimis pe rînd, ca reprezentanți ai săi, o serie de boieri la Poartă (Toma și Ștefan Cantacuzino, Vergo paharnic, Șerban Greceanu etc.), despre capuchehaiele Moldovei din această vreme nu știm prea multe. Vezi Aurel Golimas, *Despre capuchehăile Moldovei și poruncile Porții către Moldova pînă la 1829*, Iași, 1943, p. 80–81.

⁴² Ogarii sînt călărașii sau curierii care duceau și aduceau știrile din Imperiul Otoman; de organizarea lor se ocupă D. C. în *Descrierea Moldovei* (partea a II-a, cap. VII). Ei sînt trecuți în mod inexplicabil între boierii de categoria a doua, deși erau modești slujitori ai domniei.

⁴³ Coteii sînt iscoadele sau spionii pe care domnii țărilor române îi țineau la Poartă pentru a se informa și a contracara manevrele adversarilor.

⁴⁴ Mișele de casă nu au corespondent la cheie. După numele ce li se dă, par a fi persoane apropiate de domn, slujbași ai curții.

⁴⁵ Bursucul este Lupu Costache, vornicul, fratele lui Vasile vornicul, ambii fii ai celebrului Gavril Costache, marele vornic al lui C. Cantemir. D. C. îi spune Bursuc după numele mănăstirii Bursuci, ctitoria sa, unde se retrăgea ca într-o cetate. Mare medelnicer în domnia lui C. Cantemir (mai 1689 – octombrie 1691), a fost folosit apoi de C. Brîncoveanu împotriva bătrînului domn al Moldovei, care l-a adus în fiare în țară.

După moartea lui C. Cantemir, a pîrît pe fiii acestuia la Poartă că tatăl lor ar fi luat 1 000 de pungi de bani din țară, deși „țara a fost iertată de bir” (Neculce, p. 118). Mare vistier în 1693 și mare spătar în 1701–1703, a ajuns apoi hatman al lui M. Racoviță (septembrie 1703 – martie 1705) și mare vornic (martie 1705 – aprilie 1709 și decembrie 1710 – iulie 1711). A avut o atitudine duplicitară în vremea domniei lui D. C., terminînd prin a fi ucis de turci la 1716

(vezi amănunte la Stoicescu, *Dicționar*, p. 383–384). Lupu făcea parte din marea boierime, astfel încât ni se pare greu de înțeles trecerea sa între boierii de categoria a doua, după călărași, în timp ce fratele său, Vasile, este menționat în treapta întâia a boierimii.

⁴⁶ Nevăstuica (numită și Helgea, adică hermelină) este o femeie (trecută inexplicabil între bărbați), și anume Ana, fiica lui Dediu Codreanu, mare spătar și viitoarea soție a lui M. Racoviță. Vezi mai jos notele 330 și 334.

⁴⁷ Guziul orb, numele popular al cîrțiței (*Cărțile populare*, I, p. 191), este Dediu Codreanu, un om de origine modestă care, îmbrățișînd cariera armelor, ca și tatăl lui D. C., a ajuns mare spătar al lui C. Cantemir (august 1685 – august 1688 și 1691). Către sfîrșitul domniei tatălui lui D. C., Dediu a fugit și el în Țara Românească, de unde a fost adus de C. Cantemir, care a vrut chiar să-l ucidă (Neculce, p. 112). După căsătoria fiicei sale cu Mihai Racoviță, Dediu a fost din nou mare spătar al acestuia (noiembrie 1707 – octombrie 1709). După opinia lui Neculce (p. 113) „nu era alt om în țară ca dînsul harnic și viteaz” (Stoicescu, *Dicționar*, p. 394).

⁴⁸ Șoarecele, un personaj șters, este Ursăchel, adică Dumitrașco Ursachi, fiul lui Gheorghe Ursachi, fost mare vistier, cel „vestit de bogat”, căruia lacomul domn G. Duca „i-au luat 250 pungi de bani”. Aflat în relații nu prea bune cu familia Cantemir, D. Ursachi a fost mare sluger al lui C. Duca (decembrie 1693 – iulie 1695) și mare stolnic (1702 și septembrie 1703 – februarie 1705), murind în 1711 (*ibidem*, p. 454–455).

⁴⁹ Fiind un dușman înverșunat al lui C. Brîncoveanu – din motive pe care cititorii le vor cunoaște din textul *Istoriei ieroglifice*, ca și din notele ce o însoțesc – D. C. merge pînă acolo încît îl trece în „a doua tagmă”, adică în familiile de rangul al doilea ale Țării Românești. În realitate, Brîncoveanu aparținea uneia din cele mai vechi și mai bogate familii din țară, fiind, după tată, descendent din boierii Brîncoveni – Craiovești; mama sa era fiica marelui postelnic C. Cantacuzino și nepoata dinspre mamă a lui Radu Șerban voievod (Stoicescu, *Dicționar*, p. 125–127).

D. C. revine pe larg asupra originii lui C. Brîncoveanu în *Istoria Imperiului Otoman*, p. 624–627, unde susține, fără temeii, că – într-o vreme în care singurul semn al originii nobile era moșia părintească, de moștenire – strămoșul lui C. Brîncoveanu, David, ar fi fost un om fără avere și lipsit de calități deosebite; familia sa ar fi fost ridicată de Matei Basarab, care a dat ca soție lui Preda Brîncoveanu, bunicul lui Constantin, pe o nepoată a sa. Tot aici se reproduce și o fabulă cu Catîrul, care se lauda că mama sa e Iapă (aluzie la originea mamei lui C. Brîncoveanu), uitînd de tată, și este condamnată încercarea de uzurpare a lui C. Brîncoveanu în dauna Cantacuzinilor, rudele lui D. C. (care era ginerele lui Șerban Cantacuzino).

⁵⁰ Aceste șase personaje nu au corespondent la cheie, motiv pentru care nu s-a încercat o identificare a lor. Întrucît R. Greceanu (p. 145) ne dă lista completă a boierilor care l-au însoțit pe C. Brîncoveanu la Adrianopol în iunie 1703, este foarte probabil ca cele șase personaje să întru-chipeze pe unii din dregătorii înșirați mai jos: Diicu Rudeanu, mare logofăt, Constantin Știrbei, mare clucer, Barbu Fărcășanu, mare stolnic, Bunea Grădișteanu, mare comis, Constantin Corbeanu mare pitar, Pană Negoescu, mare serdar, Pătrașco Brezoianu, mare șetrar etc.

⁵¹ D. C. se referă aici la dregătorii mărunți care alcătuiau clasa a III-a a boierimii (despre care vorbește în *Descrierea Moldovei*, p. 207) și care nu aveau dreptul să ia parte la conducerea țării.

⁵² Participarea membrilor categoriilor sociale inferioare (așa-zisa „prostime”) la adunare este confirmată de cronicile contemporane. Autorul *Letopiseșului* (p. 97) afirmă că au luat parte la alegerea lui M. Racoviță „cîțiva boieri și curteni și țară multă”; C. Daponte apreciază la 300 numărul celor care au mers la Poartă să ceară domn pe M. Racoviță (C. Erbiceanu, *Cronicari greci*, p. 61), iar I. Neculce (p. 168) amintește pe lîngă boieri și „gloata”. În orice caz, afirmația

autorului *Letopisețului* (p. 98) că „toată țara” sta și striga că vrea domn pe M. Racoviță este exagerată („țară” este utilizat aci cu sensul de reprezentanți ai categoriilor sociale privilegiate).

În această adunare prezentată de D. C., la care au luat parte și boieri de rangul II și III, P. P. Panaitescu (p. 87) a văzut, de fapt, marea adunare a țării. Este adevărat că marea adunare a țării era convocată uneori pentru alegerea domnului, dar aceste adunări aveau loc numai în țară, nu în afara hotarelor ei, ca în cazul de care vorbește D. C.

⁵³ *Țenchiu* = limită, sfârșit, cuvânt folosit și de Gr. Ureche (p. 105, 234, 251), M. Costin (*Opere*, ed. P. P. Panaitescu, p. 42, 152) etc. D. C. îl utilizează și în *Hronic* (p. 89).

⁵⁴ Boul nu este Darie Donici (cum credea P. P. Panaitescu, *Istoria ieroglifică*, I, p. 33, nota 13), ci tatăl său, Nicolae Donici, care a fost mare vornic (iulie 1693 – ianuarie 1695) și mare logofăt (decembrie 1695 – septembrie 1700 și februarie 1702 – mai 1703) (Stoicescu, *Dicționar*, p. 394–395). Deși a ocupat asemenea funcții înalte, D. C. îl trece totuși între boierii din tagma a treia din Moldova, în timp ce pe călărași îi menționează în clasa a doua.

⁵⁵ Aceste 6 animale nu au corespondent la cheie, fiind probabil boieri mai puțin importanți. Menționăm că numeroși boieri însemnați din Moldova acelei epoci nu sînt amintiți de D. C. în opera sa: Ionașco Balș, mare stolnic (1704); Ioan Buhuș, mare logofăt (1700–1702) și apoi caimacam; Ilie Catargi, fost mare comis; Pavel Ciocîrlan, mare vornic; D. Cuza mare spătar (1700–1703) etc. (Stoicescu, *op. cit.*, p. 342, 360, 371, 374–375, 392). Fără îndoială că cei mai mulți dintre aceștia au rămas în țară, nu au participat la adunare. O listă completă a participanților este imposibil de alcătuit, din lipsă de izvoare.

⁵⁶ Căprioara la cheie este familia Caragea. Cantemir a ales acest nume pentru motivul că, în limba turcă, Karadja înseamnă chiar căprioară (vezi C. I. Karadja, *Sur l'origine des Karadja*, în „Revue historique du Sud-Est européen”, 1938, p. 222).

Separat de acest nume mai apare și Căprioara de Aravia, care personifică pe Dumitrașco Caragea, mare postelnic al lui Antioh Cantemir (iulie 1698 – iulie 1699) (Stoicescu, *op. cit.*, p. 369), deci un apropiat al Cantemireștilor, cărora le este credincios și în *Istoria ieroglifică*.

⁵⁷ Lebăda este explicat la cheie prin Cornescu banul, nume sub care apare și în *Cronica Ghiculeștilor* (p. 13) Cornea Brăiloiu, marele ban al lui C. Brîncoveanu (aprilie 1695 – noiembrie 1705), care l-a utilizat în numeroase misiuni la Poartă (N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 121–122). Trecerea sa între boierii din categoria a treia ni se pare nejustificată, cu atît mai mult cu cît însuși D. C., la începutul părții a XI-a, spune despre el că „din cele supusă (păsări) stepăna cea mai de sus ținea”, cu alte cuvinte, că ocupa dregătoria cea mai însemnată (marea bănie).

⁵⁸ Nici aceste păsări nu au corespondent la cheie, ceea ce ne împiedică să le identificăm.

⁵⁹ Hirograful de obște este un act semnat de toți participanții la adunare.

⁶⁰ Soborul este un termen împrumutat din viața bisericească, unde avea sensul de adunare. În viața politică a fost utilizat pentru a desemna o adunare mai largă a reprezentanților claselor dominante, convocată pentru rezolvarea unor probleme importante. În Moldova se mai numea și „sfat de obște” (N. Stoicescu, *Sfatul domnesc*, p. 22–24).

⁶¹ Alergători (cursores) erau un fel de călărași însărcinați cu transmiterea știrilor (*Descrierea Moldovei*, p. 221).

⁶² *Olaturi* = regiuni, ținuturi, termen folosit și de Ureche (p. 89), M. Costin (*Opere*, p. 284), ca și în *Cărțile populare* (I, p. 93). El apare și în *Hronic* (p. 65, 66, *passim*) și în documente (N. Iorga, *Doc. Bistrița*, II, p. 41).

⁶³ Crainicii erau cei ce transmiteau știrile în interiorul țării; termenul este utilizat atît în Moldova, cît și în Transilvania (vezi N. Stoicescu, *Curteni și slujitori*, p. 361–362).

⁶⁴ *Împreunare* = întîlnire, întrevvedere, termen folosit și de alți cronicari (M. Costin, p. 182, R. Greceanu, p. 59, 60, 65, 68 *passim*, Neculce, indice), ca și în *Cărțile populare* (I, p. 328, II, p. 37).

⁶⁵ De obicei, neparticiparea la asemenea adunări nu era pedepsită, așa cum spune D. C.

⁶⁶ Foarte interesantă și sugestivă prezentarea sistemului de transmitere a știrilor cu olăcarii și crainicii, de care vordesc și documentele vremii. Despre modul cum a fost convocată adunarea vezi mai sus nota 22.

⁶⁷ Observație îndreptățită; aceste adunări mai largi provocau unele schimburi violente de opinii și un oarecare tumult.

⁶⁸ Liliacul este Marco pseudo-beizade, un personaj cunoscut mai mult din *Istoria ieroglifică* decît din alte izvoare. Acest pretendent, care nu era nici pasăre, nici jiganie, a încercat să ocupe tronul uneia din cele două țări dar, neavînd mijloace bănești, a ajuns la galere.

În afară de știrile date de D. C., s-a mai păstrat de la el o însemnare cu caracter autobiografic, în care declară că era originar din București, că ar fi fost nepotul lui Matei Basarab și că a trăit în pribegie în Transilvania și apoi 7 ani la curtea lui C. Brîncoveanu, de unde, la 1699, a plecat „tiptil” în Turcia, unde ar fi reușit să „îvingă” pe C. Brîncoveanu, dar turcii i-au „stricat treaba” (P. P. Panaitescu, *Marco pseudo-beizade, un pretendent la tron în vremea lui Constantin Brîncoveanu*, București, 1936; extras din vol. omagial dedicat fraților Al. și I. Lapedatu).

După opinia lui D. C., apartenența lui Marco la una din cele două țări ar fi fost unul din motivele gilcevii dintre boieri.

⁶⁹ Setea de mărire a fost criticată de D. C. atît în *Istoria ieroglifică*, cît și în *Divanul* (ed. V. Cîndea, p. 166) și în *Hronic* (p. 100). Despre „lăcomia slăvii” se vorbește și în cronica lui pseudo-Muste, unde se spune: „fieștecine de cinste (mărire — N.S.) nu se satură” (*Cronici*, III, p. 40). Miron Costin condamnă și el „nesățioasă hirea domnilor spre lățire și avuție oarbă”, care „pre cît să mai adaoge, pre atîta rîhnește” (*Opere*, ed. P. P. Panaitescu, p. 113).

⁷⁰ D. C. consideră că motivele discordiei dintre clasele stăpînitore ale Moldovei și Țării Românești erau setea de putere și lăcomia. D. C. recunoaște, totdeodată, existența unui echilibru de forțe între cele două țări.

De aceeași părere este și pseudo-Muste, după opinia căruia C. Brîncoveanu „de-a pururea se silea să supuie pre domnii din Moldova, să-i fie supt ascultare, adecă ce ar pofti, ori de bine, ori de rău, să nu-i iasă din cuvînt”. Cronicarul moldovean crede că nu era posibilă această supunere, „avînd amîndoi acești domni țări osebite și stăpînirea lor de a tocma”, adică la fel de puternică (*Cronici*, III, p. 56). Despre scopul urmărit de C. Brîncoveanu vezi și mai jos notele 291 și 338.

⁷¹ *Duhnicesc* = suftesc, este o creație a lui D. C. Vezi și Giosu, p. 207. Despre sufixul *-icesc*, care înlocuiește la D. C. uneori pe *-esc*, vezi Fulvia Ciobanu, *Sufixul adjectival -icesc* (SMFC, I, 1959, p. 101—116).

⁷² Concept stoic și aristotelic al „socotelii drepte” (ratio recta), utilizat și în *Divanul* (Vaida, p. 211 și *Divanul*, ed. V. Cîndea, p. 258—259, 500, nota 171, cu bibliografie). Despre rolul „socotelii”, capacitatea de a judeca a omului, vezi *ibidem*, p. 475, nota 43. Despre „dreapta socoteală” se vorbește și în *Hronic* (p. 126).

⁷³ D.C. se declară pentru respectarea obiceiurilor vechi și împotriva introducerii de practici noi, așa cum spune și pseudo-Muste: „domnii cît ar putea să se ferească să nu scoată obiceiuri ce n-au mai fost” (*Cronici*, III, p. 70). Obiceiurile noi din această vreme aveau urmări nefericite, producînd „risipa țării”, cum spune cronicarul I. Neculce.

⁷⁴ *Prepus* = bănuială, termen utilizat și de Gr. Ureche (p. 156), M. Costin (*Opere*, indice), R. Greceanu (p. 193), I. Neculce (indice), ca și de documente și de D. C. în *Hronic* (p. 7, 62, passim).

⁷⁵ *Senatori* este numele latin dat marilor dregători de către M. Costin și D. C. (vezi N. Stoicescu, *Sfatul domnesc*, p. 40—41).

⁷⁶ Prin democrație D. C. înțelege o adunare mai largă, la care luau parte și reprezentanții „țării”, în afară de țărani aserviți, lipsiți de drepturi politice.

⁷⁷ Vasele primitive este o creație a lui D. C. pentru intestine (E. Petrovici, *op. cit.*).

⁷⁸ Expresie utilizată de D. C. și sub forma: „din scînteia mică, mare pojar a se ațîța poate”; înregistrată și de Iordache Golescu și de alții (Zanne, I, p. 280–281). În limba latină: „parva scintilla magnum saepe excitat incendium” (*Proverbele lumii*, p. 349).

⁷⁹ După opinia lui I. Zanne (I, p. 43), proverb popular. El se întilnește în aceeași formă și în limba italiană: „il maggior lume il minor lume abbaglia” (*Proverbele lumii*, p. 358).

⁸⁰ Cf.: „muore ogni astro in faccia al sol” sau „où le soleil luit, la lune n’y a que faire” (*Proverbele lumii*, p. 358–359).

⁸¹ Este vorba de respectul cuvenit monarhului, în fața căruia toți supușii devin mici și neînsemnați. În *Divanul*, soarele este „imaginea înțelepciunii celor veșnice” (ed. V. Cîndea, p. 113).

⁸² *Pozvolenie* = îngăduință, termen utilizat și de M. Costin (*Opere*, p. 121) și I. Neculce (p. 134, 292, 295).

⁸³ D. C. vorbește ca un cunoscător de „privileje” (regulele) muzicii. După cum se știe, el a fost și un apreciat muzician și compozitor (vezi T. T. Burada, *Scrierile muzicale ale lui Dimitrie Cantemir, domnitorul Moldovei*, București, 1911 și Yönetken Halil Bedii, *D. Cantemir dans l’histoire de la musique turque*, în *Actes du Colloque international des civilisations balkaniques, Sinaia, 8–14 juillet 1962*, București, 1962, p. 145–149).

⁸⁴ Vidra, „un anfibiu etnic între grecimea de care-l lega neamul tatălui său și boierimea de țară, căreia-i aparținea prin mama sa, Anastasia, fata lui (Dumitru) Buhuș” și a doamnei Dafina, devenită soția lui I. Dabija (Iorga, p. 400), este tinărul Constantin Duca, la data ținerii adunării fost domn al Moldovei și mazilit decurînd (vezi mai sus nota 22), deci un adversar al celor doi frați Cantemir la tronul Moldovei, motiv pentru care D. C. îl privește cu oarecare antipatie. S-ar părea, din cele relatate de D. C., că adunarea s-a ținut după venirea lui C. Duca la Adrianopol.

⁸⁵ Concepție a filosofiei presocratice care exprimă un principiu al cunoașterii (asemănătorul cunoaște asemănătorul), utilizată de D. C. și în *Divanul* (ed. V. Cîndea, p. 253 și 496–497, nota 144). Despre cultura lui C. Duca vezi mai jos nota 116.

⁸⁶ *A năstăvi* = o orîndui, termen utilizat și de R. Greceanu (p. 58, 99, 199).

⁸⁷ Considerînd că atît boierii munteni cît și cei moldoveni sînt subiectivi, fiecare apărîndu-și numai interesele sale, C. Duca propune un arbitru neutru și obiectiv, cerînd, în același timp, să se pună capăt mai curînd gilcevii din adunare.

⁸⁸ Bitlanul este Chiriță Dimache, un grec, fost capuchehaie a lui C. Duca, pe care l-a trădat intrînd în slujba lui C. Brîncoveanu, ceea ce explică violența atacului ce lansează împotriva Vidrei. În *Condica vistieriei* lui C. Brîncoveanu sînt trecuți 200 de taleri trimiși lui Dimache „de cheltuială” în septembrie 1703 (p. 728), iar R. Greceanu (p. 155) notează că Dimache a plecat „acasă-și la Țarigrad” la 1705, ceea ce arată că, la aceste două date, el era capuchehaia lui C. Brîncoveanu la Poartă.

Menționăm că în *Istoria ieroglică*, D. C. utilizează și termenul de rarău, nume de origine maghiară, însemnînd tot bitlan („Dacoromania”, I, 1920–1921, p. 219).

⁸⁹ *Aporie* (grec) = încurcătură, termen cunoscut și lui R. Greceanu.

⁹⁰ Expresie utilizată în limba franceză sub forma: „parler comme un aveugle des couleurs” (Zanne, II, p. 661). Văpsele e folosit aici în sensul de culori.

⁹¹ Susținînd că aparține Imperiului turcesc, ca animal de apă, Dimache consideră că Vidra nu are ce căuta printre moldoveni.

⁹² Aluzie la sprijinul acordat de C. Brîncoveanu, fără de care C. Duca nu ar fi obținut tronul Moldovei de două ori.

⁹³ „Jiganie mijlocie și de niam cu prepus” nu putea fi – cum credea P. P. Panaitescu, *Istoria ieroglică*, I, p. 45, nota 2 – o aluzie la legăturile lui C. Duca cu C. Brîncoveanu, în slujba căruia se găsea Dimache, ci mai curînd la originea modestă a lui C. Duca; se știe că tatăl său, G. Duca a fost negustor înainte de a ajunge dregător și domn; „au fost la dugheană la abăgerie”, spune un cronicar moldovean (*Cronici*, III, p. 5).

Îndrăzneala cu care se adresează Dimache fostului domn al Moldovei nu trebuie să ne surprindă; după ce au aflat de mazilirea lui C. Duca, boierii moldoveni au venit la curtea domnească unde „strigau răutățile și nedreptățile lui” (*Cronica Ghiculeștilor*, p. 15). Boierimea moldoveană a avut deci față de domnul mazil o atitudine asemănătoare aceleia a lui Dimache, atitudine cunoscută probabil lui D. C.

⁹⁴ D. C., care nu avea „evghenie” (noblețe) din naștere, susține aici că adevărata noblețe stă în „lauda numelui”, care se capătă numai prin calitățile personale și prin cultură, idee care mai revine în lucrare, ca și în *Hronicul romano-moldo-vlahilor* (Vaida, p. 256–257).

Este interesant de subliniat faptul că D. C. explică la „scară” termenul de evghenie prin nemeșie, cuvînt de origine maghiară, utilizat în Moldova cu sensul de noblețe.

Grija de bunul renume sau de păstrarea numelui cu cinste a fost și preocuparea altor cărturari români din epoca medievală, de pildă a lui Neagoe Basarab (*Cronicile slavo-române*, ed. P. P. Panaitescu, p. 290). „Numele bun e mai scump decît aurul” a devenit cu vremea un proverb popular, utilizat și de alte popoare (Zanne, VII, p. 568, 686–687).

⁹⁵ Expresia „funia întreită nu se va rupe ușor” se întilnește și în *Divanul* (p. 8).

⁹⁶ Forma veche *frumseșă* pentru frumusețe este utilizată și de Varlaam, ca și în *Învățăturile lui Neagoe Basarab* (ed. Fl. Moisil, D. Zamfirescu, p. 205, 327, 337) și în *Cărțile populare* (indice).

⁹⁷ S-ar înțelege că C. Duca nu era așteptat la această adunare a boierilor, la care, se pare, nu a participat.

⁹⁸ Brebul (nume întilnit și în *Esopia*) sau castorul european (*Castor fiber*), tot un animal de apă ca și Vidra, este Burnaz postelnic, un alt grec ajuns capuchehaie a lui C. Duca, de care se leapădă și el ca și Dimache. Despre numele de breb vezi I. A. Candrea, *Dialectologie și folclor romanic. Raporturi între limbă și cultură*, curs universitar, 1929–1930, p. 49–51.

⁹⁹ *Cleveta* = ponegrire (de unde a cleveti), termen utilizat și de Varlaam (p. 29, 112, 118 passim), Dosoftei (p. 422), ca și de D. C. în *Hronic* (p. 10, 111 passim).

¹⁰⁰ Burnaz îl acuză pe C. Duca și de furt; este probabil o aluzie la exploatarea fiscală din vremea domniei sale. La începutul anului 1704 stolnicul C. Cantacuzino arată la rîndu-i: „ces rusés chiens de Kantémyr et ce coquin de Doukouletz (C. Duca – N.S.) le voleur, qui, tous deux, nous ont occasionné de grandes pertes dans nos royaumes de là-bas Munténie et Moldavie” (Sturza, p. 74). Precum se vede, există o concordanță între afirmațiile celor doi cu privire la C. Duca.

¹⁰¹ Vorbînd în numele boierimii moldovene care se înțelesese cu C. Brîncoveanu în privința mazilirii lui C. Duca (vezi mai jos nota 645), Burnaz declară că fostul domn nu mai avea ce căuta în Moldova. Dorința lui C. Brîncoveanu de a-l mazili pe fostul său ginere cu sprijinul boierilor moldoveni este confirmată de o scrisoare a stolnicului C. Cantacuzino din 11 aprilie 1703, în care se spunea, printre altele, că domnul Moldovei „prépare lui-même sa perte sans l'aide d'ennemis; déjà la fin est arrivée” (Sturza, p. 79).

¹⁰² Expresie folosită de două ori de D. C. în *Istoria ieroglică*, utilizată în aceeași formă și în *Biblia* din 1688 (Zanne, III, p. 439–440), ca și de Antim Ivireanul (*Opere*, ed. G. Ștrempeț, p. 124).

¹⁰³ D. C. se pronunță pentru scoaterea elementelor incapabile și intrigante din sfatul domnesc, unde produceau mult rău țării.

¹⁰⁴ După mazălire, C. Duca a trăit în mare sărăcie, deoarece tot ce strânsese a trebuit să dea lui C. Brîncoveanu pentru plata datoriilor contractate la ocuparea tronului.

Într-o scrisoare nedată, adresată patriarhului Dositei Nottara al Ierusalimului, după moartea celei de-a doua soții, Eufrosina, C. Duca se plîngea că cei 7 copii ai săi „n-au loc unde să-și plece capetele” și solicita patriarhului o intervenție la „Înălțimea Sa” (probabil C. Brîncoveanu), rugîndu-l să-i dea o grădină în satul Terapia „să facem o căsuță unde să locuim cu orfanii” (rezumatul scrisorii este: „să mijlocească iarăși pentru el la domn”, așa cum mai făcuse și altădată) (Hurmuzaki, XIV/1, p. 318). Scrisoarea nu poate fi din 1698–1699 – cum propune editorul documentului – deoarece la 1710 Eufrosina trăia încă (*ibidem*, p. 424–425).

¹⁰⁵ *Dosadā* = certare, termen folosit și de Varlaam (p. 24, 30, 31, 77, 85), de Dosoftei (p. 322, 382, 472), în *Învățăturile lui Neagoe Basarab* etc.

¹⁰⁶ Dezavuat de cele două părți, C. Duca se va stabili la Țarigrad.

¹⁰⁷ Interpretarea expresiei latine: „vox populi, vox Dei”.

¹⁰⁸ Proverb popular întilnit sub forma: „gura lumii nu o poți opri (astupa)” (Zanne, II, p. 175, 217).

¹⁰⁹ Pentru a se răzbuna pe Dimache, C. Duca îi demască jocul său dublu de om al turcilor intrat în slujba domnului Țării Românești.

¹¹⁰ C. Duca își recunoaște vina, așa cum făcuse și în timpul celei de-a doua domnii, la desființarea văcăritului, cînd, „plecîndu-și capul cu chip smerit spre țară, și-au cerșut ertăciune, căci în domnia sa s-au izvodit aceste obiceiuri... Și așa țara cu toții cu dragoste au strigat pînă în de trei ori: Dumnezeu să-l erte” (*Cronici*, II, p. 46).

¹¹¹ *Izgnanie*, termen de origine polonă însemnînd exil, alungare. Despre izgania sau „surgunul” lui Ovidiu se vorbește în *Hronic* (p. 72, 121).

¹¹² Principiu juridic din dreptul roman: „non bis in idem”.

¹¹³ *Οἴσῆς* = țepușă, termen folosit și în *Învățăturile lui Neagoe Basarab* (ed. cit., p. 165).

¹¹⁴ Un alt principiu din dreptul roman: „testis unus, testis nullus”, adică nu se poate judeca pe baza depoziției unui singur martor, a cărui mărturie este nulă.

¹¹⁵ Cunoscutul principiu: „două mărimi egale cu a treia sînt egale între ele”.

¹¹⁶ Deși i-a fost adversar, D. C. recunoaște că C. Duca era un om cult. Acesta studiasse cu Spandoni, marele retor al patriarhiei din Constantinopol, și cu Ioan Comnen (devenit Ierotei al Dristrei), care apare și el în *Istoria ieroglifică* sub numele Papagaia. Despre studiile lui C. Duca amintește D. C. și în partea finală a *Descrierii Moldovei* (p. 373), ca și în *Istoria Imperiului Otoman*, I, p. 136, unde consideră că tînărul C. Duca era „superior multora din compatrioții săi în antica greacă și în filozofie”. Părerea sa este confirmată de N. Costin, după opinia căruia C. Duca „măcar că era om tînăr, iar era foarte înțelept și prea învățat la cartea elinească” (*Cronici*, II, p. 41). Vezi și *ibidem*, III, p. 25. Despre operele cu caracter teologic ale lui C. Duca vezi D. Russo, *Studii istorice greco-române*, II, București, 1939, p. 421–424.

¹¹⁷ Concluzia trebuie să urmeze premiselor.

¹¹⁸ C. Duca reproșează adunării, că, în timp ce pe el l-a izgonit din ambele monarhii datorită faptului că locuia în două stihii, o preferă pe Struțocămilă, care era și struț și cămilă, o minune a naturii.

¹¹⁹ Struțocămila sau cămila este Mihai Racoviță. Acesta făcea parte dintr-o puternică familie boierească moldoveană, fiind înrudit de două ori cu familia Cantacuzino (și deci și cu C. Brîncoveanu): prin mama sa, Nastasia, care era fiica lui Toma Cantacuzino, mare vornic, fratele postelnicului Constantin Cantacuzino, bunicul dinspre mamă al lui C. Brîncoveanu, și prin fratele său, Dumitrașco, care a devenit generele lui Mihai Cantacuzino, marele spătar și unchiul

lui C. Brîncoveanu. El era văr al doilea cu domnul Țării Românești, ceea ce explică sprijinul dat de acesta.

M. Racoviță și-a început cariera de mare dregător în timpul domniei lui C. Cantemir, care l-a făcut mare comis (mai 1692 – ianuarie 1693), după căsătoria sa cu Safta, fiica domnului. Deși soția sa a murit la scurtă vreme, Antioh Cantemir l-a păstrat în dregătorie ca mare spătar (decembrie 1695 – septembrie 1700). A pribegit în Țara Românească în timpul domniei lui C. Duca (1701–1703), după care a fost ales domn al Moldovei, alegerea sa constituind o bună parte din subiectul *Istoriei ieroglice* (Stoicescu, *Dicționar*, p. 431–432).

Despre compunerea cuvîntului struțo-cămilă (uneori cămilă-pasăre) vezi Fulvia Ciobanu, *Formații cărturărești în compunerea românească*, în vol., *Omagiu lui Iorgu Jordan*, București, 1958, p. 161–167.

După cum s-a arătat de curînd, „Dimitrie Cantemir a fost primul care a răspîndit la noi cunoștințe reale despre struț, cameleon, crocodil, girafă, cămilă ș.a.m.d.” („Rev. muzeelor”, 1969, nr. 6, p. 492).

¹²⁰ „Creieri de aramă”, expresie folosită și în *Hronic*.

¹²¹ Marginile gîrlelor este Fanarul, cartierul locuit de greci la Constantinopol, de unde au venit domnii numiți fanarioși în sec. XVIII. De fapt, C. Duca nu s-a stabilit în Fanar, ci a fost mazilit la Cavala (*Cronici*, III, p. 29).

¹²² Siloghizmul Vidrii este mazilirea lui C. Duca, despre care am vorbit mai sus.

¹²³ Nu ni se pare întemeiată opinia lui P. P. Panaitescu (*Istoria ieroglică*, I, p. 53, nota 1) că Mihai Racoviță ar fi trăit în sărăcie, ca și Dumitrașco Caragea. Întrucît făcea parte dintr-una din cele mai mari și bogate familii ale Moldovei („neam de boier vechi moldovean” și „plin de neam, boierii care era mai capete în țară”, cum spune I. Neculce, p. 162), este mult mai probabil că D. Caragea afirma că trăise cu Struțocămila (M. Racoviță) în pustiurile Arabiei pentru a dovedi că-l cunoaște bine; Arabia fiind mediul lor comun de viață, D. C. se folosește de D. Caragea pentru a-l ponegri pe M. Racoviță. De altfel, în partea a VIII-a a lucrării, Scarlat Ruset declara că-l căutase pe Inorog prin „toate pustiile Aravii” (vezi f. 459), fără ca acesta să însemne, se înțelege, că și cei doi trăiau în sărăcie. Vezi și mai jos nota 193.

¹²⁴ Prin *finic* se înțelege cinstea numelui. Varlaam (p. 67) vorbește de „stîlpări (cununi) de finic” cu care erau cinstiți învingătorii. D. Caragea – ca apropiat al lui Antioh Cantemir – declară că Mihai Racoviță nu s-a bucurat de o cinste deosebită în Moldova, dînd dreptate lui C. Duca. D. C. mai utilizează termenul *finic* și pentru pasărea Phoenix.

¹²⁵ D. C. afirmă că C. Brîncoveanu ar fi ajuns din întîmplare domn al Țării Românești, întîmplare la care se referă în partea a VIII-a a lucrării (vezi mai jos nota 778).

¹²⁶ Constatare făcută în alt chip și de Gr. Ureche, care consideră că: „unde nu-s pravile (legi scrise – N.S.), din voia domnilor multe strîmbătăți se fac” (ed. C. Giurescu, p. 126), voia stăpînului fiind deci pravilă.

¹²⁷ *Hereghie* = noblețe, semn de noblețe. În Evul Mediu însemna și monetărie (Vezi N. Drăganu, *Hereghie (heredie)*, în „Cronica numismatică și arheologică”, III, 1922, nr. 1–2, p. 12–15).

¹²⁸ Portretul lui C. Brîncoveanu vădește antipatia profundă ce-i purta D. C., care-l acuză de tiranie și de dușmănie împotriva moldovenilor.

¹²⁹ Comparația cuvîntului cu doctoria se întîlnește și la Antim Ivireanu (*Opere*, ed. G. Ștrempele, p. vezi și mai jos nota 179).

¹³⁰ Așa cum am mai arătat, C. Duca a fost mazilit la cererea lui C. Brîncoveanu, pe care l-a denunțat la Poartă că are de gînd să fugă la Moscova (Neculce, p. 165). Pe de altă parte, la 4 decembrie 1702, stolnicul C. Cantacuzino acuza pe C. Duca, „l'ennemi comun de la chrétienté”, că încerca să prindă scrisorile trimise de munteni în Rusia „pour les envoyer à

la Porte et nous accuser de toutes sortes de trahisons et d'inimitiés contre la Porte"! (Sturza, p. 42). Vezi și mai jos nota 645.

¹³¹ Lunga discuție care urmează despre originea struțocămilei (dacă este pasăre = muntean sau jiganie = moldovean) are doar menirea de a batjocori pe Mihai Racoviță; nici unul din contemporani nu a contestat originea moldoveană a familiei sale, chiar dacă era înrudit cu Cantacuzinii.

¹³² „Ca asina despre maică” este o aluzie la „vița (originea) bună” a lui M. Racoviță dinspre mama sa, Nastasia, fiica lui Toma Cantacuzino, mare vornic, care a fost fratele lui C. Cantacuzino, mare postelnic, bunicul dinspre mamă al lui C. Brîncoveanu. Împreună cu alt frate al său, Iordache, Toma s-a stabilit în Moldova, ocupînd dregătorii importante în vremea domniilor lui Vasile și Ștefăniță Lupu și întemeind acolo o altă puternică familie Cantacuzino (N. Stoicescu, *Dicționar*, p. 361–364).

¹³³ Constatăre făcută și de un alt cronicar moldovean sub forma „minciuna place stăpînilor” (*Cronici*, II, p. 104).

¹³⁴ Și aici, ca și în alte locuri din *Istoria ieroglică*, D. C. condamnă neștiința. Vezi și mai jos nota 199.

¹³⁵ Boierii de ranguri egale își spuneau unul altuia „frate” (N. Stoicescu, *Sfatul domnesc*, p. 73–74).

¹³⁶ Un alt elogiu adus logicei de către D. C., autorul unui manual de logică.

¹³⁷ „A rîde pe sub mustăți”, expresie populară.

¹³⁸ La provocarea lui Maxut serdarul, Ilie Țifescu recunoaște că nu putea vorbi împotriva lui C. Brîncoveanu, mai întii de frică și apoi din recunoștință pentru faptul că domnul Țării Românești îi acordase adăpost în anii 1701–1703, cînd pribegise de teama lui C. Duca.

¹³⁹ Variantă a spuselor lui Solomon: „prietenui credincios nu este marfă să-l cumperi”, care se află și în *Floarea darurilor*, p. 8.

¹⁴⁰ Adică „prietenui adevărat la nevoie se cunoaște”, proverb utilizat și de poporul turc (*Proverbes turcs*, p. 55).

¹⁴¹ Maxut – credincios Cantemireștilor – declară că ținea la cinstea sa și că nu aprobă atitudinea lui Ilie Țifescu.

¹⁴² Expresie utilizată de trei ori de D.C. în *Istoria ieroglică*. De origine latină, a fost folosită în diverse forme și de alte popoare (Zanne, I, p. 657–658). Se întilnește și sub formele: „rem suam aliena periculo curare”, „tirer les marrons du feu pour les autres” (La Fontaine, *Fabule*, cartea IX, fabula 16) etc. (Zanne, III, p. 516–517).

¹⁴³ *Divă* = mirare, termen utilizat și de M. Costin (*Opere*, p. 247, 260), ca și de D. C. în *Hronic* (p. 100).

¹⁴⁴ Recunoscînd limitele voinței omenești în fața împrejurărilor, D. C. se apropie de concepția lui Miron Costin, care spune că „bietul om” era sub vremuri (*Opere*, p. 144).

¹⁴⁵ Cucoșul la care se referă Ilie Țifescu nu pare a fi ambasadorul francez, cum crede P. P. Panaitescu (*Istoria ieroglică*, I, p. 59, nota 1); acestuia, D. C. îi spune cucoșul Europei, iar Ilie Țifescu nu avea cum să-l cunoască. Este vorba, mult mai probabil, de o pasăre considerată mai puțin puternică decît Corbul și Vulturul.

¹⁴⁶ Aforism de origine populară: „să nu mergi împotriva vîntului” sau „să nu înoți împotriva curentului” (remonter le courant) (Zanne, IV, p. 391). Vezi și Simensky, *Dicționar*, p. 11, unde se citează Ariston: „un bun cîrnaci trebuie să se acomodeze după cum se schimbă vîntul, iar omul înțelept după cum se schimbă norocul”. Prudența și curajul sînt calitățile ce se cer cîrnaciului, în care M. Tănăsescu (p. 40–41) vede pe domn.

¹⁴⁷ Ilie Enache Țifescu (Vulpea) declară că nu-i iubea pe munteni, deși mai jos acceptă ideea de a face „chivernisală politicească” cu Corbul.

¹⁴⁸ În aceste cuvinte M. Tănăsescu (p. 35) a văzut o aluzie la una din cauzele prăbușirii tiranilor: duplicitatea impusă poporului; silindu-i să-i cinstească de frică, când frica încetează, cinstea astfel acordată se preface în ocară. De aceea, cei doi cronicari moldoveni din sec. XVII, Grigore Ureche și M. Costin, considerau că este bine ca supușii să asculte pe domn din dragoste, nu de frică. „Mai bine ar fi pentru blindețe să-l asculte (pe domn — N.S.) și să-l iubească și cu dragoste să-l slujească, decît de frică și de groază să i se plece”, spune primul cronicar (ed. C. Giurescu, p. 210), iar cel de-al doilea: „fericiți sînt aceia domni cărora țările lor slujesc din dragoste, nu din frică”, pentru că „unde este frica, nu încap dragoste” (*Opere*, p. 61). Același lucru îl spune în altă parte a *Istoriei* și D. C., anume că statul (publica) înflorește „cînd stăpînii miluiesc și ceartă cu dreptate și supușii ascultă și slujesc din dragoste”. Precum vedem, în privința relațiilor domn-supuși, bazate pe dragoste nu pe frică, există o concordanță în concepția celor trei oameni de cultură moldoveni. Vezi și Simensky, *Dicționar*, p. 56.

¹⁴⁹ Este și aici — ca și în alte părți ale lucrării — o critică la adresa marii boierimi care nu se gîdea decît la binele și fericirea sa (Vaida, p. 250—251). Constatarea au făcut-o, la vremea lor, și alți cronicari moldoveni care considerau cu părere de rău că „pentru binele cel de obște nimeni (dintre boieri — N.S.) nu căuta, nimărui nici o milă fiind de biata țară” (*Cronici*, III, p. 13).

¹⁵⁰ Expresie populară care condamnă lăcomia. Pentru comparație vezi și *Floarea darurilor*, p. 123—124 și Simensky, *Dicționar*, p. 197.

¹⁵¹ *Fantazie* avea pe atunci un sens ce-l depășea în parte pe cel atribuit de noi. I. Neculce (p. 90) afirmă astfel că Dumitrașco Vodă Cantacuzino „arăta fantazie de dzice surlele și trîmbișele” cînd ieșea din curtea domnească; M. Costin (*Opere*, p. 186) considera că Mihai Radu (Mihnea), domnul Țării Românești (1658—1659) era „tiran drept fantastic, adică buiguitoriu în gînduri”; despre „fantazii nebunești” vorbește și R. Greceanu (p. 79).

¹⁵² Lăcomia lui C. Brîncoveanu era, după D. C., mai mare decît aceea a alchimiștilor, care căutau să transforme metalele în aur.

¹⁵³ *Soție*, cu sensul de prieten apropiat, tovarăș, este utilizat și de Varlaam, de Gr. Ureche (p. 174, 196), Radu Popescu (p. 284), ca și în *Cărțile populare* (indice) și în documente.

¹⁵⁴ D. C. consideră și aici, ca și în alte părți ale lucrării sale, că adevărata glorie se cîștigă numai prin slujirea patriei și neamului din care faci parte (Vaida, p. 99), concepție care a călăuzit acțiunile sale politice. După opinia noastră, nu s-a subliniat încă îndeajuns corespondența dintre acțiunea politică și ideile social-politice din opera lui D. C. O încercare a făcut V. Cheres-teșiu, *Marele învățat, om politic și luptător Dimitrie Cantemir* („Studii”, 1953, nr. 4, p. 75—89).

¹⁵⁵ Proverbul în forma populară este: „tot nașul are naș”.

¹⁵⁶ În această lungă cuvîntare, ținută din îndemnul lui Ilie Țifescu, Maxut serdarul se declară împotriva candidaturii lui Mihai Racoviță la tronul Moldovei, cerînd ca acesta să fie scos — ca și Vidra — atît dintre păsări, cît și dintre animale.

În același timp, el consideră că C. Duca a fost nedreptățit de adunare din cauza pizmei ce-i purta C. Brîncoveanu, nu din pricină că era viețuitoare în două stihii, ca și struțocămila.

¹⁵⁷ Expresie populară.

¹⁵⁸ Despre Porfirie vezi *Oeuvres philosophiques de Théophile Corydalée*, ed. C. Noica, I, București, 1970, p. 16 și urm.

¹⁵⁹ D. C. arată că știința își are originea mai mult în experiență decît în raționamente (Bădărău, p. 303—304). Este o poziție diametral opusă aceleia din *Imaginea științei sacre*, unde revelația divină era considerată izvorul cunoașterii (Panaitescu, p. 92).

¹⁶⁰ Opinia autorului *Istoriei*, după care valoarea oamenilor, nu originea lor, trebuie să determine promovarea în dregătorii și „cinstea” ce li se acorda — poziție de înțeles la un om cu originea, dar și cu calitățile lui D. C. — nu este singulară în literatura noastră veche; ea se întil-

nește și în *Învățăturile lui Neagoe Basarab*, care-și sfătuiește urmașul la tron: „dacă va fi dintre acești săraci unul mai bun decât cei de neam mare” să i se dea acestuia „locul cel mai de cinste... Și dacă va păzi dregătoria cu cinste, se cuvine să fie în mai mare cinste cel sărac decât cei dintre boieri, dar nedestoinici”. Autorul *Învățăturilor* recomandă totuși să se acorde precădere boierilor; dacă cei „de neam mare... vor fi buni și destoinici, este bine să fie aceia în dregătorii... , pentru că se cuvine să fie” (*Cronicile slavo-române*, p. 278).

Mai amintim aici că, într-o cuvîntare ținută în fața lui Șerban Cantacuzino, Sevastos Kimenitul, profesor la școala de la Sf. Sava din București, îl sfătuia pe domn să nu-și aleagă dregătorii după avere sau după legături de rudenie, ci după vrednicie și după modul cum știau să împartă dreptatea (Hurmuzaki, XIII, p. 191–192).

În schimb, Miron Costin se pronunța pentru respectarea cu strictețe a ierarhiei feudale, în care fiecare „stare” trebuia să-și păstreze poziția ce i-o dădea originea, nu valoarea. „Împărații între împărați, craii între crai, domnii între domni, boierii între boieri, slugile între slugi” (*Opere*, p. 159), sau „domnii la domnii pre feciorii săi poftesc să-i vadză ieșiți, boierii la boierii, slujitorii să-și vadză la slujitorie pre feciorul său harnic, pămînteanul de hrana pămîntului pre feciorul său destoinic pofteste să-l vadză” (p. 113). Deci membrii fiecărei categorii sociale nu trebuiau să năzuiască mai sus decât „starea” din care făceau parte, „cineși după breasla sa” (p. 184).

¹⁶¹ D. C. arată că libertatea totală putea fi utilizată spre satisfacerea unor porniri rele, fiind de aceea primejdioasă. Din aceste motive considera că statul trebuie să pună frînă înclinărilor spre rău ale unora (*Istoria ieroglifică*, I, p. LXXV).

¹⁶² Caracterizarea ce-i face D. C. lui Lupu Bogdan corespunde parțial cu aceea a lui Neculce (p. 177), rudă și el cu hatmanul, după opinia căruia era „cap întreg și cunoscător la giudețe și vrednic de toate trebile cu înțelepciune”, iar împreună cu Iordache Ruset „erau mai aleși și capete bune, de-i ajungeau la toate socotelile” (lui Antioh Cantemir – N.S.). Dealtfel, același cronicar afirmă că Mihai Racoviță l-ar fi otrăvit pe Lupu Bogdan pentru a-l lipsi pe Antioh – urmașul său la tron – de priceperea acestui sftnic încercat și cu experiență în treburile statului și a-l împiedica astfel să conducă bine Moldova, așa cum crede cronicarul că făcuse Antioh în prima domnie, datorită sprijinului dat de Lupu Bogdan.

Despre preocupările culturale ale lui Lupu Bogdan vezi Drag. Demetrescu, *Hatmanul Lupu Bogdan și dascălul Ieremia Cacavela* („Bis. ort. rom.”, 1909–1910, p. 394–406), de unde rezultă că acesta a fost „cîrmuitor” al „ostenelii” tipăririi, la Iași, în 1697, a cărții *Învățătura sfîntă a sfintei și dumnezeieștii liturghii*.

¹⁶³ „Din țințar, armăsar”, expresie populară, utilizată și de C. Negruzzi, V. Alecsandri, Anton Pann etc. (Zanne, I, p. 670–671). Echivalentul în limba turcă este: „a face din purece cămilă” (V. Drimba, în „Dacoromania”, XI, 1948, p. 211).

¹⁶⁴ „In cauda venenum” (Berg, *Dicționar*, p. 214–215).

¹⁶⁵ Este o condamnare vehementă a pizmei, care a făcut mult rău Moldovei în vremea lui D. C. (Nu mai poate fi însă vorba de „anarhie feudală”, cum afirmă Vaida, p. 96). Pizma și zavistia sînt condamnate, dealtfel, și de alți cronicari moldoveni, dintre care unii credeau că sînt defecte inevitabile: „pizma și zavistia niciodată lucru bun nu aduce, fără numai pierzare de suflet și unora risipă” (*Cronici*, II, p. 37) sau „pizma și zavistia din începutul lumii nu părăsește a mușca pre toți și niminea de dinții ei nu se poate feri” (*Letopiseșul*, p. 86).

Zavistia, „bălaurul cel cu 7 capete”, care „roade ficații ca rugina pre fier și ca cariul pre lemn”, a fost stigmatizată și de Antim Ivireanul (*Opere*, ed. G. Ștrempel, p. 95). Și el crede că „răutatea și zavistia din lume nici au lipsit, nici va lipsi” (*ibidem*, p. 228). Pentru comparație vezi și *Floarea darurilor*, p. 18–20.

¹⁶⁶ Prin glasul lui Lupu Bogdan, D. C. arată ce mult rău produceau țării intriga și zavistia care au slăbit Moldova, putînd duce la risipa ei. Cf. în acest sens și spusele lui Cicero: „quae

domus tam stabilis, quae tam firma civitas est, quae non odiis atque dissidiis funditus possit evertis”? („care casă, care stat sînt atît de trainice încît ura și învrăjbirea să nu le poată nărui”?) (*Laelius*, VII, 23). N. Costin considera la rîndu-i zavastia drept „muma tuturor răutăților în lumea aceasta”.

¹⁶⁷ Pentru curmarea răului, D. C. propune măsuri radicale, mergînd pînă la exterminarea celor răi și intriganți, pentru a se salva „publica”. Este aici o aplicare a celor spuse în *Divanul* (după evanghelistul Matei, V, 29): „dacă ochiul tău te smintește, scoate-l și leapădă-l de la tine” (ed. V. Cîndea, p. 162).

¹⁶⁸ Hadîmb nu este tot una cu eunuc, cum credea P. P. Panaitescu, ci bărbat lipsit de „organe născătoare”. În Moldova, în vremea domniilor lui G. Duca, a trăit un postelnic cu numele de Iane Hadîmbul, care a recunoscut lipsa amintită în fața domnului (*Cronici*, II, p. 23). Un Petrea Hadîmbul, fiul Ștefaniei călugărița, este amintit la 1612–1615 tot în Moldova, unde nu avea nici el cum să fie eunuc (*Doc. priv. ist. Rom.*, A, sec. XVII, vol. III, p. 69, 117–118, 207). Vezi și G. Ghibănescu, *Ispisoace*, V/1, p. 208–210.

¹⁶⁹ Constatare făcută și de La Bruyere, după opinia căruia, din invidie, oamenilor le place ca un lucru care nu mai există pentru ei să nu mai existe nici pentru alții.

¹⁷⁰ *Prostatec* = naiv, termen utilizat de M. Costin (p. 88), I. Neculce și în *Cărțile populare* (I, p. 248).

¹⁷¹ *Asupreală* = nedreptate, asuprire, termen utilizat și de Varlaam (p. 17), M. Costin (*Opere*, indice), de Dosoftei, ca și de documentele moldovene.

¹⁷² Condamnînd intervențiile celor care au vorbit înaintea sa, semănînd vrajbă, Lupu Bogdan explică mobilul acestor intervenții: pizma și invidia și cere să se pună capăt acestor discuții înveninate, în care fiecare vorbitor se întrecea în a-și ponegri adversarii.

¹⁷³ D. C. numește pe fratele său Antioh Elefant sau Fil deoarece acesta era „om mare la trup”, cum spune Neculce (p. 132).

Părerea nu prea bună a lui D. C. despre calitățile intelectuale ale fratelui său o împărtășea și bailul venețian, care-l considera la 1695 pe Antioh „giovine di poca capacità et ingenio” (*Hurmuzaki*, V/2, p. 277). Caracterizarea ce-i face D. C. fratelui său în *Istoria ieroglifică* este totuși puțin cam nedreaptă. În cele două domnii ale sale (1695–1700 și 1705–1707) Antioh a lăsat cronicarilor o altă imagine decît aceea pe care vrea să o acrediteze D. C. După opinia lui Neculce (p. 132, 177), Antioh era „la minte aședzat, giudecător drept; nu era prea cărturar (ca fratele său – N.S.), numai nu era prost. Menciunile și tălpijicurile (vicleniile) nu le iubea”. În prima domnie, tînăr fiind și preocupat de vînătoare și de „celelalte treburi ale tinereții”, a lăsat grija conducerii țării pe seama boierilor, îndeosebi a cumnatului său Lupu Bogdan hatmanul; în cea de-a doua domnie, însă, s-a purtat aspru cu boierii (*Cronica Ghiculeștilor*, p. 3, 21).

După cum a arătat P. P. Panaitescu, D. C. a fost cam aspru cu fratele său pentru că nu l-a ajutat cînd a fost prins de turci; auzind despre această tristă întîmplare, Antioh ar fi spus: „o mie de ani la opreală de ar fi, un ban n-aș putea găsi”. În plus, cînd C. Brîncoveanu i-a propus tronul lui Antioh, acesta a promis a „se lepăda de frăția și tovărășia lui Dimitrie”. Vezi și N. Iorga, p. 413–414.

La 1703, cînd este amintit în *Istoria ieroglifică*, Antioh era și el unul din candidații la tron, dar boierii cei mai apropiați ai săi, printre care și Ruseteștii, au trecut de partea lui M. Racoviță (Neculce, p. 168). La 2 august <1703> Toma Cantacuzino scria din Adrianopol că a cerut moldovenilor „qu'ils abandonnent les Doukouletz autant que les Kantémyr”. La acea dată Antioh mai spera încă să fie el numit domn (Sturza, p. 105).

¹⁷⁴ Inorogul este Dimitrie Cantemir, autorul lucrării, în care este prezentat ca posesor al unor virtuți ce lipsesc celorlalți eroi din povestire. Ar trebui să arătăm că Inorogul este un personaj înzestrat cu calități deosebite ce apare și în alte opere. În *Alexandria* (*Cărțile populare*, I,

p. 20), Inorogul este împăratul Macedoniei, care, potrivit proorociei, urma să alunge pardoșii (craii) de la apus și berbecele cel mare (Por împărat). În *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei (ed. I. Bianu, p. 93) se spune că Inorogul „biruiaște preste toată hiara din lume cu tăria și cu războiul”. În *Fiziolog* — de unde s-a inspirat probabil D. C. — „cornul Inorogului este unealta experiei. Venirea Inorogului se petrece atunci când mulțimea păcatelor o cere... Inorogul, izbăvitor, este opus lumii gadinilor” (M. Moraru, *op. cit.*, în „Rev. de istorie și teorie literară”, 1972, nr. 3, p. 488—489). Fără îndoială că D. C. cunoștea aceste calități excepționale atribuite Inorogului în momentul în care s-a hotărât să întruchieze el acest personaj din *Istoria ieroglifică*.

¹⁷⁵ Expresia „a stinge focul cu paie” este utilizată și de I. Neculce (p. 127).

¹⁷⁶ Expresie împrumutată de la Horațiu („nescit vox missa reverti” sau „et semel emissum, volat irrevocabile verbum”; *Epistolae*, I, 18, 71), utilizată și de francezi și spanioli (Zanne, II, p. 814). În *Învățăturile lui Neagoe Basarab* (p. 266) se utilizează forma: „cuvîntul este ca vîntul; dacă ese din gură nici într-un chip nu-l mai poți opri”.

¹⁷⁷ Părerea proastă a lui D. C. despre spătarul M. Cantacuzino (îndeosebi despre fizicul și lăcomia sa) corespunde în parte cu opinia nu prea bună ce și-o formase C. Brîncoveanu despre unchiul și sfetnicul său apropiat. După înlocuirea sa din dregătorie, în 1707, domnul Țării Românești mărturisea că-l înșuse „ani îndelungați în acel rang (de mare spătar — N.S.) nu din cauză că ar fi slujit cu folos în treburile noastre, ci din cauza înruderii pe care am avut-o cu el”; după opinia lui Brîncoveanu, M. Cantacuzino „muncește numai pentru sine și pentru casa sa, iar nu pentru treburile obștești”. Era un mod voalat de a recunoaște că spătarul era un om lacom și interesat („Studii și cerc. de istorie medie”, I, 1950, p. 213). Nu trebuie să uităm însă că spătarul M. Cantacuzino a fost și un mare ctitor: el a ridicat spitalul și școala de la Colțea, mănăstirea Sinaia, mănăstirea Rm. Sărat (cu C. Brîncoveanu) etc.

¹⁷⁸ Expresie echivalentă cu „a vinde castraveți la grădinar”.

¹⁷⁹ Coșofana este la cheie „gramaticul muntenesc”, al cărui nume nu ni se indică; este vorba de un bun orator.

¹⁸⁰ Este aici o influență a stilului lui Cicero din celebrul său discurs „quousque tandem, Catilina, abutere patientia nostra”? (Tănăsescu, p. 96—97).

¹⁸¹ Intervenția brutală a lui Mihai Cantacuzino avea scopul să convingă pe boierii moldoveni nehotărâți încă să se supună lui C. Brîncoveanu, prin intermediul căruia mai fuseseră numiți domni în Moldova. El se declară pentru încetarea discuțiilor și pentru „astuparea gurilor” cu „porunci împărătești”; Mihai Racoviță să fie ales domn al Moldovei, beneficiind de „ocrotirea corbului cea tare”.

¹⁸² Cf.: „un răspuns blînd domolește minia” (*Pilde*, 15, 1).

¹⁸³ După cum a remarcat D. Bădărău (p. 297), comparația omului cu o trestie este utilizată de numeroși scriitori. Sub aceeași formă („trestia care se pleacă vîntului niciodată nu se frînge”) se întilnește și la Anton Pann (Zanne, I, p. 298).

¹⁸⁴ „Jigăniuța” — în care P. P. Panaitescu (I, p. 73, nota 2) a văzut „personificarea poporului, a neamului îndurerat de toate relele care s-au abătut asupra Moldovei” — pare a fi mai curînd un boier mai mic, nenumit de D. C., înzestrat cu calități ce lipsesc celorlalți boieri. El nu face discuții filozofice ci de bun simț, considerînd că soluția cea mai bună este chemarea Struțocămilei în fața adunării, pentru a spune ea însăși ce știe despre sine, fiind, în mod normal, singura în stare să se cunoască cel mai bine.

¹⁸⁵ Constatate asemănătoare cu a lui Esop: „cei frumoși la chip n-au minte”; de aceea, spune el, să nu alegem boierii pentru că sînt frumoși, ci pe cei ce au minte (*Cărțile populare*, I, p. 166, 214).

¹⁸⁶ *Lanțuh*, formă specific moldovenească pentru lanț (E. Petrovici, *op. cit.*). Vezi și N. Iorga, *Studii și documente*, VII, p. 175, 189, 193, T. Bălan, *Doc. bucovinene*, III, p. 194 etc.

¹⁸⁷ *Vartă*, cuvînt polonez (vezi „Romanoslavica”, X, 1964, p. 204), folosit în limba română începînd din sec. XVII, cu sensul de pază sau închisoare (vezi Varlaam, p. 77, Neculce, indice). R. Greceanu (p. 185) îl utilizează cu înțelesul de pază.

¹⁸⁸ După cum a arătat P. Vaida (p. 211), aforism influențat de Epictet, după care nici o constrîngere exterioară nu poate răpi libertatea voinței unui individ; „nu-i liber omul care nu-i stăpîn pe sine”.

¹⁸⁹ D. C. recunoaște aici dreptul supușilor de a nu asculta de legile nedrepte, alcătuite de suverani silnici. Dreptul natural al oamenilor nu poate fi încălcat de nici o putere, ceea ce se întîmpla totuși adeseori în societatea feudală (Bădărău, p. 292—293), unde, după cum spune același D. C., „poftelile stăpînilor pravile de lege supușilor era”.

Poziția lui D. C. diferă de a stolnicului C. Cantacuzino, care considera ca fiind ideal un stat de ordine și dreptate, în care legile să fie respectate: „bunii și dreptii (stăpînitori) au legi puse și nemișcate, le țin ca să poată sta politia și însoțirea omenească, ca nici cei tari și mari să nu asuprească și să nu calce pe cei mai slabi și mai mici, nici cei mici să nu năpăstuiască și să ocărăască pe cei mai mari, nici unul de la altul să răpească și să ia fără de tocmeală și fără de lege” (*Opere*, ed. N. Iorga, p. 133—134).

Ea diferă fundamental de atitudinea lui M. Costin în această problemă; el considera că, în orice împrejurare, „cu cale să fie frică celor mai mici de cei mai mari” (*Opere*, p. 99), celor mici nefiindu-le îngăduit să se ridice împotriva ordinii existente. În schimb, pseudo-Muste constată că „de multe ori multa răutate face pre cei supuși de se ridică asupra celui ce-i stăpînește” (*Cronici*, III, p. 36).

¹⁹⁰ Cf. proverbul francez: „sous le chapeau d'un paysan peut se trouver le conseil d'un prince” (*Proverbele lumii*, p. 221).

¹⁹¹ D. C. arată că înțelepciunea nu era apanajul boierimii trufașe, ci al oamenilor învățați, care puteau da sfaturi prețioase.

¹⁹² Rîndurile ce urmează cuprind o satiră usturătoare la adresa lui Mihai Racoviță, ridiculizat de D. C. prin gura unui om „din gloate”, care i se dovedește superior.

Opinia lui D. C. despre M. Racoviță nu este împărtășită de ceilalți cronicari, care au în general o părere destul de bună despre acest domn, fost dregător. Autorul *Letopiseșului* (ed. C. Giurescu, p. 98) consideră că Mihai Racoviță era „boer mare de țară și dintre toți (boierii) mai ales de bun, de blind, de înțelept, de milostiv, nerăpitor, nemîndru și cu dreptate”. În cronica lui pseudo-Muste se afirmă : „domnia țara cu cumpăt bun și la judecată foarte cu dreptate. . . . și judecata o cerca foarte cu amăruntul și prea încet, cu îngăduială, de-și puteau spune săracii jalbele lor; și era tuturor cu fața veselă” (*Cronici*, III, p. 30; vezi și p. 95). El s-a schimbat însă în următoarele domnii, caracterizate printr-o aspră fiscalitate (Hurmuzaki, XIV/1, p. 421).

¹⁹³ M. Racoviță susține că, fiind de origine imperială (Cantacuzin după mamă), dorește să fie domn. Autorul *Letopiseșului* (p. 98) — favorabil lui M. Racoviță — afirmă însă că acesta, auzind de alegerea sa ca domn, ar fi refuzat tronul, reeditîndu-se aidoma situația de la alegerea lui C. Brîncoveanu; domnul ales „tare se apăra și se lepăda, socotind că mai bine și mai cu odihnă este să-și ție moșiile sale, satele și altă avere cu îndestulare ce avea, ca un boier de țară, decît domnia ce este pururea cu grijă”. El ar fi fost silit însă de boieri să primească domnia. Vezi și *Cronici*, III, p. 95. Neculce (p. 169) crede însă că noul domn se prefăcea „că nu-i trebuie domnia, ca și fata cie ce dzisă unui voinic: fă-te tu a mă trage și eu oi merge plîngînd”!

¹⁹⁴ *Mascară*, turc, are mai multe sensuri: păpușă de bilci sau pentru teatru de păpuși, obiect de batjocură, vorbă jignitoare, dar și un anumit gen de distracție. Despre Aron Tiranul se spunea, de pildă: „nu se sătura de curvie, de jocuri de cimpoiași, pre carii îi ținea de măscării” (Ureche, p. 261). În sec. XVII existau în Moldova și măscărici pentru distracții (doc. din 12 ianuarie 1669, copie Inst. de istorie „N. Iorga”).

La cheie D. C. explică el însuși „mascara cu ochii negri” ca fiind „caraghioz, păpușă de mascara vestită”. Vezi: Costa-Foru, A., *Spectacole de divertisment la curțile domnești și boierești în epoca feudală* („Studii și cerc. de istoria artei”, V, 1958, nr. 2, p. 127–138) și L. Nădejde, *Teatrul popular de păpuși în secolul al XIX-lea (ibidem, VII, 1960, nr. 1, p. 203–215).*

¹⁹⁵ În modul cum se adresează „unul din gloate” adunării Șt. Giosu (p. 272, n. 43) a văzut o influență a plugușorului ce se zice de Anul Nou.

¹⁹⁶ D. C. concepe spațiul, ca și Descartes, ca avînd oarecare densitate, nu ca pe un vid absolut. Vezi Descartes, *Texte filozofice*, București, 1952, p. 99 și urm. (cap. „Despre vid”).

¹⁹⁷ Aluzie la lipsa de cultură a lui Mihai Racoviță, despre care se spune mai sus că aerul pătrunsesese în căpățîna sa în locul creierilor.

¹⁹⁸ *A se timp* = a se toci, termen utilizat și de R. Greceanu (p. 134).

¹⁹⁹ Și aici — ca și în cap. XVII din partea a II-a a *Descrierii Moldovei* — învățatul D. C. privește cu oarecare dispreț pe ignoranți; pentru el, „infernul este sinonim cu ignoranța, cu lipsa de interes pentru preocupările spirituale” (Tănăsescu, p. 130). Aceeași idee o găsim și în *Divanul* (p. 296) sub forma: „neștiința și necunoștința a lucrurilor ... a multe răutăți pricină iaste”, ea ducînd la „dobîndirea răutății sau păcatului”.

Pentru comparație vezi și prefața la *Mărgăritarele Sf. Ioan Gură de Aur*, tipărite la 1691, unde se spune: „decît toate căderile (lipsurile) ființei omenești mai rea este neaverea știința și cunoștința adevărului, că de la aceia pogoară și spînzură toate, greșala și vina tuturor lucrurilor și lucrărilor”. (I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, I, p. 317). Latinii au proverbul „viața fără învățatură este moarte” (*vita sine litteris mors est*).

Despre importanța științei în concepția lui D. C. vezi Ion Verdeș, *Probleme de învățămînt și educație în opera lui Dimitrie Cantemir* („Revista de pedagogie”, 1970, nr. 5, p. 89–94).

²⁰⁰ Cunoscutul principiu al filozofilor antici „cunoaște-te pe tine însuși”, despre care vorbește și Antim Ivireanu (*Opere*, ed. G. Ștrempel, p. 104). Vezi și Simensky, *Dicționar*, p. 205 și *Proverbele lumii*, p. 247–248. În *Hronic* (p. 478), D. C. afirmă că bătrînii au un cuvînt frumos: „nimeni nu poate ști mai mult pe altul decît singur pe sine”.

²⁰¹ Ținînd seama de prostia și de lipsa de cultură a lui M. Racoviță, o jiganie „din gloate” propune să nu se mai discute probleme filozofice, ci ca viitorul domn să răspundă doar cum îl cheamă; exagerînd, ca să-l compromită pe M. Racoviță, D. C. arată că nici la această întrebare simplă Struțocămila nu a putut răspunde, avînd mîntea „tîmpă”.

²⁰² *Căderea chemătoare* = cazul vocativ.

²⁰³ Echivalent cu: „și tăcerea-i un răspuns” sau „cum tacent clamant” (Cicero, *In Catilinam*, VIII, 21).

²⁰⁴ D. C. se pronunță pentru o cît mai largă popularizare a științei, condamnînd pe cei care-și ascundeau cunoștințele de doritorii de a le afla. Această concepție umanistă era împărtășită și de stolnicul C. Cantacuzino, după părerea căruia cărturari adevărați puteau fi considerați numai aceia care „cu ostenelele lor au folosit viața de obște, adică traiul tuturor” (V. Cîndea, *op. cit.*, p. 117).

Dealtfel, opinia aceasta este întîlnită și la alți cărturari ai vremii. De pildă, frații Șerban și Radu Greceanu, în prefața citată mai sus la *Mărgăritarele Sf. Ioan Gură de Aur*, București, 1691, scriau: „ce lucru mai slăvit și mai lăudat în lume iaste decît den neștiut a face știut... și ce lucru mai sfînt... iaste decît a povăui neștine la lumină pre cei ce trăiesc întru întunericul necunoștinței și neștiinței?” (I. Bianu și N. Hodoș, *op. cit.*, I, p. 316–317).

²⁰⁵ Sub numele de „Moimîța Livii”, deci străin de origine, dar înzestrat cu minte uimitoare (la cheie este trecut „chipul voroavii muntenești”), P. P. Panaitescu consideră că s-ar putea ascunde învățatul Antim Ivireanu (*Istoria ieroglifică* I, p. 81, nota 1).

²⁰⁶ Coșcodanul Tharsisului (un fel de maimuță cu coadă lungă) este Ianache Văcărescu. El nu era de origine străină, cum lasă să se înțeleagă P. P. Panaitescu (*Istoria ieroglifică*, I, p. 81, notele 2 și 3), ci făcea parte dintr-o veche familie munteană. Fiind rudă cu soția lui C. Brincoveanu, a fost unul din cei mai apropiați dregători ai acestuia, ca agă (martie 1695 — februarie 1706), mare paharnic (martie 1707 — decembrie 1710) și mare clucer (martie 1711 — ianuarie 1714). După ce a îndeplinit numeroase misiuni în vremea domniei rudei sale (printre altele, a fost și solul domnului la nunta lui Dimitrie Cantemir cu Casandra Cantacuzino în mai 1699; vezi *Condica vistieriei lui C. Brincoveanu*, p. 490 și E. Vîrtosu, *Foletul novel*, sub dată), a fost ucis de turci împreună cu C. Brincoveanu (Stoicescu, *Dicționar*, p. 252—253). D. C. afirmă că I. Văcărescu era priceput la muzică; este posibil ca el să fi aflat acest amănunt cu prilejul nunții amintite, când vor fi cîntat poate împreună la petrecere.

²⁰⁷ În *Descrierea Moldovei* (p. 373), D. C. recunoaște că Ion Comnenul era „foarte învățat”. Cînd a fost adus de G. Duca în Moldova pentru educarea lui C. Duca el se numea Ion Papas (preot în limba greacă; numele său adevărat era însă Ioan Molibdos — N.S.); plecînd apoi la Moscova — spune D. C. — (de fapt la Padova — N.S.), a luat numele Comnen, ajungînd mai tirziu mitropolit de Drista (Siliștra) cu numele Ierotei. Aici Ioan Comnen este numit Papagaia (papagalul), pentru că era retor, iar *Istoria ieroglifică* cuprinde — așa cum a arătat P. Vaida (p. 103 și urm.) — numeroase atacuri împotriva retoricii și a retoricilor, inclusiv a lui Ioan Comnen.

I. Comnen a fost, într-adevăr, un om învățat, care a colaborat cu stolnicul Constantin Cantacuzino și cu Antim Ivireanu, fiind el însuși autorul unei descrieri a mănăstirilor de la muntele Athos (*Proschinitariul Sfîntului Munte*), tipărit la Snagov în anul 1701 în limba greacă (I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia*, I, p. 422—423), ca și a unor epigrame și scrisori cu conținut retoric; una din aceste epigrame preamărește pe stolnicul C. Cantacuzino. Tot el a dedicat lui C. Brincoveanu o culegere de maxime la 1697 (Al. Dușu, *Cărțile de înțelepciune*, p. 24—25). (Vezi: E. Legrand, *Bibliographie hellénique au dixhuitième siècle*, Paris, 1918, p. 3, 9, passim, N. Iorga, *Manuscrite din biblioteci străine relative la istoria românilor*, în „Analele Acad. Rom., Mem. Secț. ist.”, s. II, t. XX, 1897—1898, p. 220 și Olga Cicanci—Paul Cernovodeanu, *Contribution à la connaissance de la biographie et de l'oeuvre de Jean (Hierothée Comnène (1658—1719))*, în „Balkan Studies”, 1971, nr. 1, p. 143—186, cu bibliografia completă despre viața și opera lui Comnen). Vezi și mai jos nota 338.

²⁰⁸ Coșofana de Evropa — cu care este comparată ca „vrednicie” Papagaia — a fost identificată, cu probabilitate, de P. P. Panaitescu în persoana lui Anton Maria del Chiaro, secretarul italian al lui C. Brincoveanu (*Istoria ieroglifică*, I, p. 82, nota 3). Identificarea nu poate fi însă acceptată pentru că la 1705 — data alcătuirii *Istoriei ieroglifice* — Anton Maria del Chiaro nu ajunsese încă prin țările noastre; după cum se știe, el a intrat în slujba lui C. Brincoveanu de-abia în anul 1710. Vezi A. M. del Chiaro, *Revoluțiile Valahiei*, p. 23 și 57 și C. Boroianu, *Un interprète italien de l'histoire valaque. Nouvelles données sur Del Chiaro* („Revue des études Sud-Est européennes”, 1972, nr. 1, p. 43—63).

²⁰⁹ *Grozav* este utilizat în sensul de urît, ca și la M. Costin (*Opere*, p. 50), în *Învățăturile lui Neagoe Basarab* (p. 202) și în *Cărțile populare* (vezi indice) etc.

²¹⁰ Pentru comparație, vezi și *Învățăturile lui Neagoe Basarab*, p. 350—351.

²¹¹ Pentru rezolvarea problemei, Ilie Țînescu cere să se renunțe la etimologie și să se lămurească „ființa lucrului” Struțocămilei, pentru care propune o „jiganie filozoafă”, gîndindu-se probabil la Lupu Bogdan.

²¹² D. C. distinge filozofia „fizică”, ce are ca obiect lumea materială, de filozofia „obicei-nică”, etică. Vezi și Giosu, p. 224, n. 171.

²¹³ Faptul că Maimuța se ocupa de probleme de morală l-a determinat pe P. P. Panaitescu (*Istoria ieroglifică*, I, p. 84, nota 1) să o identifice cu Antim Ivireanu, învățatul mitropolit al Țării Românești, renumit pentru predicile sale moralizatoare.

²¹⁴ Privighetoarea este Ieremia Cacavela, fostul dascăl al lui D. C., considerat în *Descrierea Moldovei* (p. 373) drept „foarte erudit”. Scurta sa apariție în *Istoria ieroglifică* îi dă prilejul lui D. C. să-l ironizeze pe fostul său profesor ca retor cu „limbă lată și la voroavă neincetată”. După cum a arătat P. P. Panaitescu (p. 94), libertatea ce-și ia fostul elev față de maestrul său constituie dovada că D. C. ieșise de sub tutela sa spirituală. Despre Cacavela vezi mai nou Ariadna Cioran-Camariano, *Jérémie Cacavela et ses relations avec les Principautés Roumaines* („Revue des études Sud-Est européennes”, 1965, nr. 1–2, p. 165–190).

²¹⁵ Vezi și inversul la R. Greceanu (p. 94): „unde Dumnezeu nu dă, nimica truda și osteneala nu poate folosi”.

²¹⁶ Cele cinci glasuri ale lui Porfirie sînt la cheie: neamul, chipul, deosebirea, hiriș și tîmplarea, identificate cu: genul, speța, diferența, propriul și accidentul (Bădărău, p. 212). Vezi și Giosu, p. 223, n. 163.

²¹⁷ D. C. se pronunță pentru puterea logicii — „meșterșugul meșterșugurilor”, cum o numește el — dar conține „operațiile logicii sub aspectul lor pur formal” (Bădărău, p. 312).

Este foarte posibil că termenul „meșterșugul meșterșugurilor” să fie luat de la Aristotel, care numește astfel filozofia, după cum spunea Sevastos Kimenitul într-o cuvîntare ținută în fața lui Șerban Cantacuzino (Hurmuzaki, XIII, p. 189).

²¹⁸ D. C. consideră că „fîrea” a orînduit ca unii să fie conducători, iar alții muncitori și supuși.

²¹⁹ Autorul deosebește pe filozof, cel ce caută să explice esența lucrurilor, de dialectician, cel care minuieste arta logicii, manifestîndu-și desconsiderarea față de acesta din urmă. Despre „meșterșugurile sofistice ale dialecticilor” vorbește D. C. și în *Descrierea Moldovei*, partea III-a, cap. I, p. 339.

²²⁰ Cf.: „nemo dat quod non habet” (nimeni nu dă ce nu are), maximă de drept. Vezi și Giosu, p. 252.

²²¹ Discursul Vulpii, prin care încearcă să-l discrediteze pe Lup, este pe drept cuvînt considerat „o capodoperă de șiretenie” (Tănăsescu, p. 53 și urm., unde se face o analiză a acestui discurs).

Trebuie spus aici că între Ilie Țifescu și Lupu Bogdan a existat o veche dușmănie încă de pe vremea domniei lui C. Cantemir. Conflictul a izbucnit din pricina unei moșii pe care Lupu Bogdan i-a luat-o în silă lui Ilie Enache; acesta s-a temut că, de nu va da moșia, puternicul boier îi „pustiește casa”. Bucurîndu-se de mare trecere pe lîngă C. Cantemir, Lupu Bogdan a cerut domnului să-l numească pe Ilie Enache vistier al II-lea, urmărind „să-l sărăcească, să-i stingă casa”; cunoscînd puterea marelui dregător al lui C. Cantemir, boierii l-au sfătuit pe Enache să-i dea moșiile ca să scape (I. Tanoviceanu, *Marele spătar Ilie Țifescu și omorîrea lui Miron și Velicico Costin*, București, 1910, p. 7–8). Este foarte probabil că D. C. face aluzie la această dușmănie, cînd vorbește de „zavistia veche” dintre cele două animale.

²²² Simțînd viclășugul lui Ilie Țifescu și știînd că partida este pierdută pentru Cantemirești, Lupu Bogdan dovedește multă prudență, motivînd că nu mai are ce spune deoarece „unde răcnăște leul” nu se mai aude vocea lupului.

²²³ Cf. Horațiu, *Epistolae*, I, 18, 84: „nam tua res agitur, paries cum proximus ardet” („căci tu singur ești în primejdie cînd arde peretele vecinului”).

²²⁴ Expresia a face „înalgiosul” se găsește și la Ureche (p. 95, 223), în *Letopiseșul Moldovei* (ed. C. Giurescu, p. 80), la pseudo-Muste (*Cronici*, III, p. 84) etc. Despre origine vezi „Daco-romania”, IV, 1924–1926, p. 824–825.

²²⁵ Filozofia ciinească este cea cinică care „toate lucrurile firești dzicea că n-au rușine”. D. C. dovedește o bună cunoaștere a marilor curente filozofice (Vaida, p. 186).

²²⁶ Alexandru cel Mare; este vorba despre anecdota privind întâlnirea sa cu Diogene la Corint.

²²⁷ Discursul Vulpiei este împărțit nemotivat în partea I și a II-a a lucrării; Țifescu își desfășoară argumentele după care Lupu Bogdan trebuia să fie considerat filozof.

²²⁸ *Suppus* = substanță, corespunzând lat. *substantia*, termen creat de D. C.

²²⁹ Definiția dată de D. C. „filozofiei fizice” a fost interpretată ca o despărțire a acestei filozofii de teologie (D. Bădărău, în *Istoria gândirii sociale și filozofice în România*, p. 76) sau ca o precizare a faptului că obiectul filozofiei fizice îl constituie lumea materială (Panaitescu, p. 92). După cum a arătat P. Vaida (p. 231–235), „această definiție (a lui D. C.) nu pare a fi altceva decât o traducere sau o parafrazăre a definiției date de Coridaleu obiectului fizicii”, care are o semnificație materialistă. Vezi *Oeuvres philosophiques de Théophile Corydalée*, ed. C. Noica, I, București, 1970.

²³⁰ În timp ce P. P. Panaitescu (p. 86) consideră că D. C., văzînd în istorie „lauda eroilor”, nu are încă „o concepție științifică despre istorie”, P. Vaida (p. 99–100) subliniază caracterul tipic umanist al modului în care D. C. definește rolul istoriografiei, punîndu-ne în față un text asemănător din Poggio Bracciolini.

D. C. mai revine asupra rolului istoriei și în partea a II-a, unde susține că lauda eroilor trebuie să fie și „deplină pildă următorilor” (urmașilor — N.S.). Rolul moralizator al istoriei l-au înțeles și alți cronicari. După opinia lui M. Costin (*Opere*, p. 184), oamenii trebuiau să învețe din istorie „ce ieste bine și ce ieste rău și de ce să să ferească și ce va urma hie cine” Exact același rol are istoria și pentru Grigore Ureche (ed. C. Giurescu, p. 1) ca și pentru stolnicul C. Cantacuzino, care citează din Diodor Siciliotul un pasaj despre lauda cuvenită istoricilor „căci cu ostenelele lor au folosit viața de obște” (vezi V. Cîndea, *op. cit.*, p. 151–153, paragraful „Cum trebuie scrisă istoria”).

Despre concepția istorică a lui D. C. vezi Radu Dragnea, *Cantemir și filozofia istoriei* („Scrisul românesc”, I, 1927, p. 43–59); I. Minea, *Concepția lui Dimitrie Cantemir în domeniul filozofiei istorice* („Cercetări istorice”, II–III, 1927, p. 267–268).

²³¹ Cf. Justiniu, IV, 2: „homines plura habent, eo cupiunt ampliora”.

²³² Forma *șărămonie* (pentru ceremonie) era folosită în mod obișnuit în Moldova și Țara Românească în sec. XVII–XVIII. Vezi: M. Costin, *Opere*, p. 108, Neculce, p. 98; D. Simonescu, *Condica lui Gheorgachi logofătul*, p. 270–271, R. Greceanu, p. 138, 162, *Cărțile populare*, indice etc.

²³³ *Meștersugul* avea pe acea vreme nu numai înțelesul de pricepere, îndeminare, dar și de viclenie, înșelăciune. Vezi: Varlaam, p. 52, 54, 98, *passim*, *Lexiconul lui Mardarie Cozianul*, p. 159, N. Cartoian, *Fiore di virtù în literatura românească*, p. 93, M. Costin, *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, indice, R. Greceanu, p. 59, 63, 119, *Cărțile populare*, indice, G. Ghibănescu, *Ispisoace*, V/1, p. 167, A. Sava, *Doc. Orhei*, p. 173 etc.

²³⁴ *Vipt* = produs, fruct, termen utilizat și de Dosoftei (p. 362, 377), ca și în *Divanul*.

²³⁵ Exprimare poetică pentru răsăritul soarelui.

²³⁶ Părintele planetelor este soarele, numit de Antim Ivireanu *virful stelelor*.

²³⁷ Proverb utilizat și în limba italiană (anche boschi hanno l'orecchie) și înregistrat în sec. XIX și de Iordache Golescu (*Zanne*, I, p. 232). Proverbul circulă și sub forma: „gardul are ochi și zidul urechi” (les murs ont des oreilles) (*ibidem*, III, p. 155–156). El se găsește și la turci sub forma: „și pămîntul are urechi” (*Proverbes turcs*, p. 89).

²³⁸ Este vorba de înțelepciunea căpătată din experiență „experientia docet”; „a¹ suferi înseamnă a învăța” (Eschil, *Agamemnon*, 176); „cu cît pătimește, omul învață” (*Esopia*, în *Cărțile populare*, I, p. 176) etc. Vezi și *Proverbele lumii*, p. 381–383.

²³⁹ Lăudînd „filozofia” lupului, boierii prezenți la adunare se declarau de acord cu modul său de a-și „chivernisi” viața.

²⁴⁰ *Basnă* avea înțelesul de scornire, afirmație neîntemeiată, de genul celor făcute de compilatarii cronicii lui Gr. Ureche și combătute de Miron Costin (*Opere*, p. 208) și de D. C. în *Hronic*, p. 135 și urm. Termenul se găsește și la I. Neculce (p. 4, 128), Antim Ivireanul, ca și în *Cărțile populare* (II, p. 195), ceea ce dovedește largă sa circulație.

²⁴¹ D. C. parafrazează un vers al lui Virgiliu (*Georgice*, I, 145): „munca îndirjită pe toate le biruie” (labor omnia vincit improbus). Expresia se găsește și în *Divanul* sub forma „strădania pe toate le-nvinge” (ed. V. Căndea, p. 346, 509, nota 219).

²⁴² Proverb popular întâlnit sub diverse forme în limba română, utilizat și în Franța și Italia (Zanne, II, p. 556–558).

²⁴³ D. C. se dovedește și aici un bun cunoscător al obiceiurilor animalelor; el știe că lupul poate regurgita alimentele (vezi Al. Filipașcu, *op. cit.*).

²⁴⁴ Proverbul cunoscut astăzi este: „un nebun aruncă o piatră în apă și zece înțelepți nu pot să o scoată”, fiind utilizat și de francezi, italieni, germani (*Proverbele lumii*, p. 304).

²⁴⁵ Pildele spuse de Ilie Țifescu despre Lup au stîrnit interesul boierilor, care și-au arătat dorința de a cunoaște înțelepciunea lui Lupu Bogdan.

²⁴⁶ Este posibil ca acest îndemn de a-l recunoaște ca domn pe M. Racoviță să-l fi transmis C. Brîncoveanu lui Lupu Bogdan încă de pe vremea cînd acesta se afla în pribegie în Țara Românească, unde a fost desemnat ca domn M. Racoviță (vezi mai sus nota 22).

²⁴⁷ Proverb de origine latină („si tacuisses, philosophus mansisses”; Boetius, *De consolatione philosophiae*, cartea a II-a, cap. 13), întâlnit în limba noastră sub forma: „dacă tăceai, filozof rămîneai” (Zanne, V, p. 290–291 și Berg, *Dicționar*, p. 402).

²⁴⁸ P. Vaida (p. 103–104) vede pe drept cuvînt în acest pasaj o critică la adresa rolului exagerat ce se acorda retoricii în învățămîntul epocii. Atacuri împotriva retoricii și retorilor se mai întîlnesc și în alte pagini ale *Istoriei ieroglifice*, deși aceasta este ea însăși considerată „un monument al retorismului”, în care eroii folosesc retorica nu numai ca mijloc de a-și înfrumuseța frazele, dar și ca armă de luptă (Tănăsescu, p. 97).

²⁴⁹ Cf. proverbul arab: „știința e mai aproape de tăcere decît de cuvînt” (*Proverbele lumii*, p. 261).

²⁵⁰ Caracterizarea făcută stolnicului C. Cantacuzino, una din cele mai frumoase din *Istoria ieroglifică*, este pe de-a-ntregul îndreptățită. Stolnicul a fost un om de vastă cultură și un om politic priceput, ale cărui calități au fost remarcate de numeroși contemporani, care au avut cuvinte pline de laudă despre C. Cantacuzino (vezi V. Căndea, *Stolnicul între contemporani*, p. 109–112). D. C. revine asupra acestor calități ale stolnicului în mai multe rînduri în *Istoria ieroglifică*, unde îl disociază uneori de faptele lui C. Brîncoveanu.

²⁵¹ *Glogozit* = amestecat, termen utilizat și de M. Costin (*Opere*, p. 78, 84, 188), ca și de D. C. în *Hronic* (p. 25).

²⁵² Este posibil ca aici D. C. să se refere la discuțiile purtate la 1703 de Lupu Bogdan cu stolnicul C. Cantacuzino în Țara Românească, unde C. Brîncoveanu poruncise stolnicului să-l poprească pe Lupu pentru a nu putea să susțină candidatura la tron a lui Antioh Cantemir. Discuția dintre cei doi vădește priceperea lor în treburile politice.

²⁵³ *Așezămînt* avea atît sensul de înțelegere sau pact între două părți (Greceanu, p. 137), cît și de hotărîre de interes general luată de un domn (de pildă, așezămîntul sau legătura lui Mihai Viteazul, așezămîntul privind încasarea dărilor în 4 sămi făcut de C. Brîncoveanu, *ibidem*, p. 134 etc.). Uneori se spune „tocmeală și așezămînt”, ca într-un document din 1703 („Hrisovul”, 1941, p. 451).

²⁵⁴ Prin aceste cuvinte, atribuite stolnicului C. Cantacuzino, D. C. arăta rolul nefast jucat de certurile și luptele dintre facțiunile boierești în aservirea țării și agravarea acestei aserviri de către Imperiul Otoman (Vaida, p. 249–250).

Constatări asemănătoare despre luptele și neînțelegerile interne au făcut și alți cronicari; Miron Costin spunea, de pildă: „de primejdia din casă foarte cu anevoie a se feri (este) fiului”, iar pseudo-Muste considera „adevărat că vrăjmașii omului cei de casa lui sînt” (*Cronici*, III, p. 55).

Nu mai puțin rău au făcut și neînțelegerile dintre conducătorii celor două țări române, care apelau adeseori la turci unii împotriva altora. „Ce era bucuroși (turcii — N. S.) că se sfădescu aceste țări între sine”, remarcă cu tristețe M. Costin (p. 115), iar autorul *Cronicii Ghiculeștilor* (p. 533) recunoaște și el că dregătorilor turci „le plăcea să fie vrajbă între cei doi domni, ca să tragă foloase ei și să ia bani și daruri de la amîndoi”. Vezi și mai jos nota 338 (apelul la unire).

²⁵⁵ *Toapsăc* = otravă (de la lat. toxicus, toxicare). D. Cantemir îl utilizează și în *Hronic* (p. 22). Vezi și Giosu, p. 211, n. 19.

²⁵⁶ „A arăta cu degetul”, expresie populară, utilizată și astăzi.

²⁵⁷ „Fireanul firii a urma să cade” este o parafrază a principiului stoic „să urmezi firea” (*Sequere naturam*) (*Istoria filozofiei românești*, I, București, 1972, p. 91).

²⁵⁸ Pentru D. C., filozoful „este cel care cercetează cauzele și natura lucrurilor”, pe cînd oamenii simpli iau cunoștință doar de aspectul real al lucrurilor prin simțuri (Panaitescu, p. 93. Vezi și Măciucă, p. 130). Mai jos D. C. ironizează pe ignoranții care cred în „basnele băbești”. Unele asemenea „basne” vor fi combătute de el mai tîrziu în *Hronicul vechimii romano-moldo-vlahilor*.

²⁵⁹ *Chiar* = clar, utilizat de D. C. și în *Hronic* (p. 308).

²⁶⁰ D. C. — care a fost el însuși profesor la Istanbul — arată că dascălul nu trebuie numai să învețe pe elevi, ci să aibă influență morală asupra lor, adică să le formeze caracterul.

²⁶¹ După cum a observat P. Vaida (p. 158), textul acesta este o parafrază a unui pasaj din *Compendiolum logices* a lui D. C. (*Opere*, ed. Acad. Române, vol. VI, p. 415).

²⁶² Cele „patru firești pricini” sînt: „pricina făcătoare” (cauza eficientă), „partea materială” (cauza materială), „pricina forme” (cauza formală) și „pricina săvîrșitului” (cauza finală).

²⁶³ „Nevoia, mama meșterșugurilor” (*mater artium necessitas*) este utilizat și de italieni, englezi și germani; proverbul există și sub forma „paupertas excitat artes” (*Proverbele lumii*, p. 16–17).

²⁶⁴ Un nou elogiu al minții care biruie forța fizică.

²⁶⁵ În *Hronicul vechimii romano-moldo-vlahilor* (p. 254) D. C. explică cuvîntul *vîlhovnic* prin vrăjitor, căutător în stele, astrolog. Pentru interpolatorul lui Gr. Ureche (p. 9), *vîlhovnic* = filozof!

²⁶⁶ *Meschiu*, nume vechi dat oțelului (*Cărțile populare*, indice). Despre originea cuvîntului vezi „Dacoromania”, I, 1920–1921, p. 264–265.

²⁶⁷ Cf. și pseudo-Muste: „vremea mută și schimbă lucrurile” (*Cronici*, III, p. 71) și Lucrețiu, *Despre natura lucrurilor*, V, 826 („timpul schimbă fața lucrurilor. . .”).

²⁶⁸ După această lungă descriere a Struțocămilei, care nu este nici pasăre nici animal, Lupu Bogdan consideră o nebunie a ridica în domnie o asemenea creatură lipsită de calități.

²⁶⁹ În vremea aceea prognosticurile erau la mare preț; însuși C. Brîncoveanu pusese pe un anume Ioan Românul să prelucreze asemenea prognostice apărute în apusul Europei; unele din acestea, privind perioada 1693–1704, ni s-au păstrat și au fost publicate de E. Virtosu, *Foletul novel*, București, 1942.

²⁷⁰ Cf. spusele cronicarului: „sfîrșitul la ce este vremea arată” (*Cronici*, II, p. 67–69).

²⁷¹ *Pricaz* = nenorocire, utilizat și în *Cărțile populare* (II, p. 232).

²⁷² Lupu Bogdan arată mai departe că domnia lui M. Racoviță îi va aduce nenorocire atît acestuia, cît și Moldovei.

²⁷³ *Aporie* (grec) = încurcătură, termen folosit și de R. Greceanu.

²⁷⁴ Deși D. C. crede că C. Cantacuzino ar fi fost convins de Lupu Bogdan să nu sprijine candidatura la tron a lui M. Racoviță, o scrisoare a stolnicului din 18 iulie <1703> ne dove-

dește că el a fost de acord cu planurile nepotului său, domnul Țării Românești. La data amin-tită — când la Adrianopol se purtau încă discuții asupra persoanei noului domn al Moldovei — C. Cantacuzino scria: „nous faisons tout notre possible, et notre hospodar a fait aussi tout ce qui était en son pouvoir en demandant partout où il y avait lieu à ce qu'on mette un homme d'origine moldave et non un Kantemyr ou un Douka. Nous avons la promesse qu'il en sera ainsi et attendons une quinzaine que cette affaire sera réglée; pourvu que Dieu veuille qu'on nomme la personne que nous proposons, ce que tous les Moldaves attendent avec joie” (Sturza, p. 98). Persoana propusă era M. Racoviță, nepot dinspre mamă al stolnicului, pe care acesta îl considera „attaché corps et âme” (*ibidem*, p. 76). Vezi și Ștefan Ionescu și P. I. Panait, *Constantin Vodă Brincoveanu*, București, 1969, p. 218.

²⁷⁵ „Nimic nu se învechește așa de repede ca o binefacere”, spune Aristotel, iar Menan-dru: „toți uită binele ce li s-a făcut” (Simensky, *Dicționar*, p. 83).

²⁷⁶ Rîsul este Mihalache Ruset spătarul, cumnatul lui Mihai Racoviță, căsătorit cu Elena, sora acestuia (Stoicescu, *Dicționar*, p. 432). Deși a fost capuchehaia lui Antioh Cantemir la Poartă (Neculce, p. 133), în care calitate l-a ajutat pe domnul Moldovei în lupta sa contra lui C. Brincoveanu (Greceanu, p. 133), și-a trădat și el stăpînul și a trecut de partea lui M. Raco-viță împreună cu frații săi.

²⁷⁷ Spătarul M. Cantacuzino arată că se biziua pe sprijinul fraților Iordache și Mihalache Ruset, ca și pe acela al lui Ilie Țifescu și Vasile Costache, care promisese că vor susține candi-datura la tron a lui M. Racoviță.

²⁷⁸ Spătarul M. Cantacuzino își arată aici dorința ca Lupu Bogdan să nu participe la sfatul ce trebuia să aleagă domn pe M. Racoviță. Vezi și nota 26.

²⁷⁹ O nouă dovadă că D. C. ducea dorul țării sale, de care era departe. După cum spunea N. Iorga, D. C. „a rămas și în locuri atât de depărtate un om al țării sale” (*Istoria literaturii în sec. XVIII*, I, București, 1969, p. 331). Vezi și nota 626.

²⁸⁰ C. Cantacuzino se arată neîncrezător în promisiunea făcută de Iordache Ruset că va susține candidatura lui M. Racoviță, deoarece Pardosul și neamul lui erau vicleni și prefăcuți. El amintește și de „vrăjmășia veche” existentă între Cupărești și Cantacuzini încă din vremea domniei lui Șerban Cantacuzino, când Iordache Ruset a fugit în Moldova pentru a nu fi ucis.

Stolnicul cunoștea bine caracterul lui Iordache și al fraților săi, pe care-i acuza într-o scrisoare din 5 ianuarie <1704> că „sont et seront l'organe de pillage et de ruine de la terre de Valachie” (= Moldova — N.S.) și că „les hommes pieux ne doivent pas se mêler à de telles gens” (Sturza, p. 45). Totuși, C. Brincoveanu s-a înrudit cu Iordache Ruset, trecînd, probabil, peste opinia unchiului său. Despre încercarea lui Lascarache Ruset de a ocupa tronul Țării Românești vezi mai jos nota 875.

La 1711, făcînd bilanțul lungii și nefastei activități politice a lui Iordache Ruset, Nicolae Mavrocordat arăta că acesta fusese tot timpul „învrăjbitor de domni, de nu se mai satură de domni (slujise și trădase pe rînd 6 domni! — N.S.). De cunoștea pe vreun domn că nu-i umblă în toate pe voia și plăcerea lui, cerca mijloace de se maziliau domnii aceia de alegea pe alții să-i intre în voia lui și să fie toată puterea în mîna lui” (*Cronici*, II, p. 83). Pentru N. Mavrocordat, Iordache era „răul și vestitul în răutate” (Hurmuzaki, XIV/1, p. 430).

²⁸¹ Stolnicul arată fratelui său, spătarul M. Cantacuzino, că este mai bătrîn (deci și mai înțelept) de cît el și, în plus, a văzut mai multe țări, făcînd aluzie la călătoriile sale în Italia și în Imperiul Otoman. Spătarul M. Cantacuzino era și el un om călătorit prin lume; printre altele, pe la 1681, el vizitase Ierusalimul, însoțind pe mama sa Elina (vezi însemnarea publicată în „Studii și mat. de istorie medie”, VI, 1973, p. 440).

²⁸² Expresie luată de la evanghelistul Matei (cap. VII, versul 6), utilizată și de Antim Ivireanul și devenită populară (Zanne, I, p. 609; Berg, *Dicționar*, p. 270).

²⁸³ Spătarul M. Cantacuzino consideră că fratele său, stolnicul, este prea bătrîn și obosit pentru a mai face politică. Pentru respectul ce-i arăta spătarul fratelui său stolnicul vezi o scrisoare a primului din 1695, în care vorbește de „mai marele meu frate, dumnealui nenea Costandin stolnicul” (N. Iorga, *Studii și documente*, X, p. 135–136 și Hurmuzaki, XV/2, p. 1458).

²⁸⁴ Mihai Cantacuzino (prin pana lui D. C.) se dovedește un adept al lui Machiavelli, care susținea că fortuna, fiind femeie, se supune celor îndrăzneți, care știu să profite de împrejurările favorabile fără a sta pe gânduri (Vaida, p. 123); „audaces fortuna iuuat”, spunea Vergiliu (*Eneida*, cartea X, versul 284); turcii spun: „norocul întovărășește pe cel îndrăzneț” (*Proverbes turcs*, p. 75); francezii: „le succès fut toujours un enfant de l'audace” (*Proverbele lumii*, p. 363). Vezi și Berg, *Dicționar*, p. 49–50, 174 și Simensky, *Dicționar*, p. 207, unde se citează spusele lui Sofocle: „norocul nu ajută pe cei fără curaj”.

²⁸⁵ Spătarul Mihai Cantacuzino se dovedește și un om prevăzător. Despre sensul acestei expresii vezi și N. Cartoian, *Fiore di virtù în literatura românească*, p. 93. Despre înțelesul cuvîntului *jitniță* (= hambar, grînar) vezi N. Stoicescu, *Sfatul domnesc*, p. 288.

²⁸⁶ Morală asemănătoare cu una din *Esopia* (*Cărțile populare*, I, p. 202). „Oblatam occasionem arripere”, spunea Cicero (*Proverbele lumii*, p. 21).

²⁸⁷ D. C. arată aici că un suveran trebuia să acționeze repede, zăbava în luarea hotărîrilor fiind foarte dăunătoare domniei și statului. Ideea se găsește și în *Divanul* sub forma: „nu zăbovi niciodată cu fapta” (ed. V. Cîndea, p. 334). După cum spune M. Costin: „graba perde adevărat de multe ori, iară de multe ori și izbîndește” (Zanne, VII, p. 804); N. Costin crede însă că: „negraba și chiverniseala bună trece primejdia cea rea” (*Cronici*, II, p. 824).

²⁸⁸ Expresie populară, utilizată de D. C. de două ori, avînd sensul „cu deamănuntul”, folosită și astăzi (Zanne, III, p. 285). Ea se întilnește și în *Hronic* (p. 98).

Despre originea latină a expresiei vezi L. M. Wagner, *Über die Unterlagen der romanischen Phraseologie (im Anschluss an des Petronius „Satyricon”)* („Volkstum und Kultur der Romanen”, VI, p. 1–26).

²⁸⁹ După cum a observat P. Vaida (p. 211), „socoteala dreaptă” (ratio recta, orthos logos) este un concept stoic și aristotelic.

²⁹⁰ Prin cele spuse aici, C. Brîncoveanu recunoștea că Lupu Bogdan era un dușman redutabil al planurilor sale; înțelegem astfel de ce domnul Țării Românești l-a împiedicat pe Lupu să ia parte la adunarea de care este vorba aici.

²⁹¹ C. Brîncoveanu declară că nu poate renunța la promisiunea făcută de a susține candidatura la tron a lui M. Racoviță (vezi mai sus nota 22); domnia acestuia ar fi adus creșterea prestigiului Țării Românești și slăbirea Moldovei. D. C. atribuie însă lui C. Brîncoveanu și unele intenții pe care acesta nu le-a avut (printre altele, provocarea unui război civil în Moldova, de pe urma căruia să profite domnul și boierii Țării Românești). Menționăm aici și opinia agentului suedez Hylteen, după care C. Brîncoveanu era un om orgolios (Hurmuzaki, IX/1, p. 519), ceea ce ar explica atitudinea sa.

²⁹² Cf. proverbul turc: „omul adevărat este cel care-și respectă cuvîntul” (*Proverbes turcs*, p. 97).

²⁹³ „Sfatul divanului”, expresie des utilizată în documentele vremii cu sensul de consultarea membrilor divanului (sfatul domnesc lărgit). Vezi N. Stoicescu, *Sfatul domnesc*, p. 17.

²⁹⁴ Idee întilnită și în *Monarchiarum physica examinatio* (ed. I. Sulea Firu, în „Studii și cerc. de bibliologie”, V, 1963, p. 274).

Aceeași idee o găsim și la stolnicul C. Cantacuzino, care spunea: „toate cîte sînt în naștere și la stricăciune sînt și stau, adecă una stricîndu-se și putrezind, alta se naște și se face” (*Opere*,

ed. N. Iorga, p. 143). După cum a remarcat N. Iorga, stolnicul „stabilește un curs fatal împrejurărilor, care domină istoria și viața” (*Istoria românilor*, VI, p. 386).

²⁹⁵ D. C. recunoaște că la cîrmuirea Moldovei aveau un rol precumpănitor cîțiva mari boieri (dintre care nu lipsește Iordache Ruset și Lupu Bogdan), care, de regulă, aranjau între ei treburile și combinațiile politice, hotărîrile lor fiind apoi acceptate de restul boierimii.

²⁹⁶ D. C. arată prin aceasta că admiterea celor mulți la conducerea treburilor publice și în sfatul țării nu era recomandabilă, ținînd seama de lipsa de pricepere și de pregătire a „gloatelor”, despre care vorbește mai jos.

²⁹⁷ După opinia lui D. C., „gloatele” nu se puteau conduce singure, avînd nevoie de un principe luminat dar ferm, care să le guverneze și îndrume cu dreptate. (Expresia se găsește și la M. Costin sub forma: „roiul fără matcă” — Zanne, I, p. 640). În *Divanul* (ed. V. Cîndea, p. 138), D. C. susținea că lumea „are nevoie de conducere (căci ceea ce nu este condus nu poate progresa)”. După cum a arătat P. P. Panaitescu (p. 84—85), D. C. a militat pentru un stat autoritar și absolutist, în care domnul stăpînește iar poporul ascultă și-l urmează.

Despre concepția lui D. C. cu privire la domnia autoritară și la organizarea statului vezi și Ioan Platon, *Unele idei înaintate din gîndirea politico-juridică a lui Dimitrie Cantemir* („Justiția nouă”, 1966, nr. 11, p. 69—80).

²⁹⁸ D. C. consideră că boierii moldoveni doreau liniște, dar că boierii munteni și C. Brîncoveanu, perfizi, urmăreau satisfacerea setei lor de putere. D. C. uită aici înțelegerea lui C. Brîncoveanu cu o parte a boierimii moldovene.

²⁹⁹ Deși avea mare influență asupra lui C. Brîncoveanu, acesta nu urma totdeauna sfaturile unchiului său, stolnicul C. Cantacuzino, care-l acuză uneori că asculta de sfetnici răi (Sturza, p. 77). La 22 octombrie 1705, același scria lui David Corbea că Brîncoveanu („notre chef”) „ne veut entendre que ce qui lui passe par la tête et lui fait plaisir; de ses lèvres nous n’entendons qu’une seule et même chose: de l’argent et encore de l’argent” (*ibidem*, p. 112).

³⁰⁰ „Boală fără leac”, expresie populară.

³⁰¹ Proverb de origine latină: „camelus desiderans cornua, etiam aures perdidit”. D. C. îl utilizează de trei ori în *Istoria ieroglică*. Proverbul este cunoscut și lui Iordache Golescu și Anton Pann (Zanne, I, p. 362). Utilizat aci pentru a arăta că, încercînd să ocupe tronul Moldovei, M. Racoviță și-a pierdut moșia.

După cum s-a arătat de curînd, există și o fabulă a lui Esop cu o cămilă care a cerut lui Zeus coarne ca ale taurului, la care Zeus, mîniat, i-a ciuntit urechile (Mircea Angheliescu, *Dimitrie Cantemir și literatura orientală*, în „Revista de istorie și teorie literară”, 1973, nr. 2).

³⁰² La începutul anului 1704, stolnicul C. Cantacuzino confirma spusele lui D. C., susținînd că M. Racoviță „il nous est attaché corps et âme” (Sturza, p. 76).

³⁰³ *Dodeială* = tulburare, supărare, termen utilizat și de: Dosoftei (p. 425), M. Costin (*Opere*, indice), în *Cărțile populare* (I, p. 373) etc. Vezi și *Lexiconul lui Mardarie Cozianul*, p. 243.

³⁰⁴ *A se pedestri* = a deveni pedestru, termen utilizat și de Grigore Ureche (p. 27, 62, 232), M. Costin (*Opere*, p. 129) etc.

³⁰⁵ Ursul (Vasile Costache vornicul) se arată indiferent față de candidatura lui Mihai Racoviță, el mulțumindu-se cu un trai liniștit la bîrlogul său, a cărui indetulare o asigura exploatarea țărănilor (albinelor). De fapt — așa cum am mai arătat — Vasile vornicul murise la această dată în pribegie „și n-au apucat... să să bucure de sfatul ce-l începuseră” de a sprijini candidatura lui M. Racoviță (Neculce, p. 163).

³⁰⁶ *Tocmală* = înțelegere, împăcare, utilizat atît în documente (Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, IV/1, p. 12, 13, 46, 54), cît și de cronici (Greceanu, p. 63, 193, Ureche, p. 16, 33, M. Costin, indice, Neculce, indice) etc. El apare și în *Hronic* (p. 82 passim).

³⁰⁷ Ca și M. Costin (*Opere*, p. 85), D. C. folosește acest termen în sensul de înșelător, aparent.

³⁰⁸ Și aici D. C. recunoaște că în lumea din acea vreme valorile nu erau respectate, că se întâmpla adeseori o răsturnare a lor. Constatăre făcută și de N. Costin, care citează pe Sirah, cap. 11, stih. 5, unde se spune: „cel nepriceput a purtat stema și mulți puternici s-au necinstit foarte” (*Cronici*, II, p. 43). Vezi și *Eclesiastul*, cap. 10, 6: „nebulul este ridicat la dregătorii, iar cei vrednici stau în locuri de jos”.

³⁰⁹ D. C. recunoaște prin aceste cuvinte că Lupu Bogdan a fost păcălit de C. Brîncoveanu și boierii săi.

³¹⁰ Hameleonul, care are un rol odios în *Istoria ieroglifică*, unde este „marele meșter al minciunilor și prefăcătoriilor”, cum îl caracteriza N. Iorga (p. 408), este Scarlat sau Scarlatache Ruset; el domină prin intrigile sale partea a doua a lucrării, în care izbutește să prindă pe Inorog. Vezi și analiza detaliată și pătrunzătoare a acestui personaj la M. Tănăsescu, p. 110 și urm. (Cap. „Demonicul Hameleon”), unde se arată că D. C. a făcut din el „primul personaj cu adevărat memorabil al literaturii noastre”.

Scarlat Ruset, fratele lui Iordache Ruset, nu a jucat un rol politic prea însemnat; a fost retor al patriarhiei din Constantinopol, devenind apoi capucehaie a lui C. Cantemir, funcție pe care i-o încredințează apoi și M. Racoviță și chiar Antioh Cantemir.

Considerăm că nu este lipsit de interes să semnalăm aici faptul că, deși vorbește așa de urît de rolul jucat de Scarlatache în *Istoria ieroglifică*, D. C. a continuat să păstreze relații prietenești cu acest personaj. La 4 mai <1706>, D. C. îi scria lui Scarlatache — capucehaie a lui Antioh Cantemir — într-o problemă bănească, semnînd „al stăpînirii tale adevărat prieten”! (Vezi Paul Cernovodeanu, A. Lazea, M. Caratașu, *Din corespondența inedită a lui Dimitrie Cantemir*, în „Studii”, 1973, nr. 5, p. 1033).

³¹¹ Veverița este Manolache Ruset, un alt frate al vestitului Iordache Ruset. Căsătorit cu Irina, fiica lui Nicolae Buhuș, mare logofăt, a fost staroste de Putna în timpul domniei lui C. Cantemir (1686—1693), mare postelnic al lui Antioh Cantemir (1696), funcție pe care i-o încredințează apoi și Mihai Racoviță; fiind un apropiat al acestui domn, a fost făcut apoi mare vornic. Fiind un dușman al lui N. Mavrocordat, D. C. a încercat să-l folosească el însuși împotriva acestuia (Stoicescu, *Dicționar*, p. 439—440).

³¹² Lupu Bogdan spera deci că frații Ruset — care fuseseră partizanii Cantemireștilor — se vor afla și de această dată alături de el, dar s-a înșelat. Vezi și nota următoare.

³¹³ După cum ne informează I. Neculce (p. 168), Iordache Ruset se afla și el la Adrianopol unde făcuse un joc dublu: pe de o parte l-a determinat pe Antioh Cantemir „să șază mîlcom că (boierii) l-or cere pe dînsul domn”, iar pe de alta, a chemat pe boierii partizani ai lui C. Duica și le-a comunicat că boierilor moldoveni „li-i voia să puie pe Mihălaichie spătarul domn”, cerîndu-le să sprijine această candidatură, ceea ce ei au și făcut, după ce au primit asigurări „cum că n-or avea nice o nevoie” din partea noului domn. Iordache Ruset s-a dovedit și de această dată un mare intrigant.

³¹⁴ Constatăre făcută și de M. Costin (*Opere*, p. 122) sub forma: „că încă în lume om n-au născut pînă acum ca acela să nu-i trebuiască voroava cu svat, că, deși gîcește cîrmuitorul cite o treabă, încă tot să nu să încrează c-au gicit, pînă nu să întărește părerea lui cu voroava și altor părei”. Despre importanța sfatului vezi și constatările asemănătoare atribuite lui Solomon, Pythagora, Aristotel etc., cuprinse în *Floarea darurilor* și cunoscute desigur lui D. C. (N. Cartoian, *Fiore di virtù*, p. 94—95), ca și *Învățăturile lui Neagoie Basarab*, p. 265—268.

³¹⁵ D. C. face aluzie la tratativele secrete dintre C. Brîncoveanu și Iordache Ruset, pe care bogatul domn l-a cîștigat de partea planurilor sale cu privire la M. Racoviță prin promisiunea că va putea exploata în voie țara (ceea ce s-a și întîmplat) și prin bani. După cum ne informează

I. Neculce (p. 161—162), tratativele au fost purtate de Hrisant Nottara, viitorul patriarh de Ierusalim, trimis, chipurile, în mod oficial la C. Duca, dar care a vizitat în secret și pe Iordache Ruset, pe care l-a asigurat că C. Brîncoveanu este gata să uite vechea lor dușmănie cu condiția ca Iordache să se lepede de Cantemirești. Iordache ar fi propus apoi ca domn pe Mihai Racoviță, care era „plin de neam, boierii care era mai capete în țară”. În timp ce I. Ruset trăda astfel și pe Cantemirești (C. Cantemir îl salvase de la moarte în vremea domniei lui Șerban Cantacuzino, iar Antioh refuzase să-l ucidă la cererea lui C. Brîncoveanu) și pe C. Duca, acesta din urmă — necunoscînd uneltirile bătrînului intrigant — îl făcea mare vornic al țării!

În această împrejurare, Hrisant Nottara a dat dovadă de „o lipsă de scrupule rar întîlnită chiar și în această epocă de dominație a ipocriziei și feloniei” (Măciucă, p. 104).

Alianța dintre Iordache Ruset și C. Brîncoveanu va fi consfințită apoi prin căsătoria unui fiu al lui Iordache cu o fiică a lui Brîncoveanu (vezi mai jos nota 319).

Este interesant modul cum se reflectă schimbarea aceasta de poziție a domnului Țării Românești față de vicleanul boier moldovean în cronica lui R. Greceanu: pe cînd la 1700 acesta era un grec care jefuia țara ca un vrăjmaș, la 1704 este cinstit de C. Brîncoveanu cu care stă la masă! (Greceanu, p. 133, 226).

³¹⁶ Proverbul se găsește aidoma la Miron Costin (*Opere*, p. 56), care precizează că era „un cuvînt leșesc”; el circula și în Moldova, ca o dovadă a recunoașterii puterii deosebite a aurului (Zanne, IV, p. 638). D. C. îl utilizează de două ori în *Istoria ieroglifică*.

³¹⁷ D. C. condamnă cu aceste cuvinte lăcomia, unul din viciile fundamentale ale boierimii moldovene. Lăcomia omenească a fost înfierată de același autor și în *Divanul* (ed. V. Cîndea, p. 164 și urm.), unde se susține — cu citate din Solomon, Isaia și Eclesiast — că setea de bogăție face să crească lăcomia, care duce la invidie și crimă. Vezi și *Floarea darurilor*, p. 122—124.

³¹⁸ Constatare făcută la sfîrșitul carierei politice a lui Iordache Ruset de Nicolae Mavrocordat (vezi mai sus nota 280).

³¹⁹ Coracopardalis, sau Pardosul făcut Corb, este Nicolae Ruset, fiul lui Iordache, căruia C. Brîncoveanu îi promite pe fiica sa Anița, cu care se va căsători în 1704, pecetluind alianța politică dintre vicleanul boier moldovean și bogatul domn al Țării Românești (Șt. D. Grecianu, *Contele Nicolae Rosetti*, București, 1903). Iordache Ruset a fost el însuși în Țara Românească, în decembrie 1703, pentru a perfecta căsătoria (vezi *Condica vistieriei lui C. Brîncoveanu*, p. 743).

³²⁰ Pentru a-l atrage de partea sa, C. Brîncoveanu promite lui Mihalache Ruset restituirea unei jumătăți din cele 53 de pungi de bani de care fusese prădat în vremea domniei lui G. Duca, precum și slujba de „socotitor” peste banii ce se vor strînge din țară, din care o parte trebuiau dați datornicilor de la Țarigrad (gîndaci).

Nu știm din ce motive D. C. numește domnia lui G. Duca „vremea foameții”. O asemenea foamete a fost în anii 1684—1685 (vezi Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, IV/1, p. 83-84 și C. A. Stoide, *Contribuții la cunoașterea „foametei” celei mari din 1684—85*, în „Arhiva”, 1934, nr. 3—4, p. 151—158), deci în timpul domniei lui Dumitrașco Cantacuzino. Este, probabil, o confuzie a lui D. C. între cele două domnii (domnia a treia a lui G. Duca s-a terminat în 1683). De aceea nu ni se pare întemeiată explicația dată de P. P. Panaitescu (I, p. 133, nota 4) că domnia lui G. Duca s-ar fi numit așa deoarece domnul „silise pe boieri să dea bani grei domniei”. Este vorba, evident, de foamete, nu de fiscalitate.

³²¹ *Hărariu* = desagă, sac, termen utilizat și în *Cărțile populare* (I, p. 124) și de I. Neculce (p. 14).

³²² Lui Manolache Ruset i se făgăduiește cămărășia de la ocnele din Tg. Ocna, precum și repunerea în funcția din care fusese mazilit de C. Duca. Ultima informație este exactă, Manolache redevenind sub Mihai Racoviță mare postelnic. P. Panaitescu (*Istoria ieroglifică*, I, p. 135,

nota 1) crede că demnitatea încredințată (de mare postelnic) nu producea venituri; în realitate, toți dregătorii realizau importante venituri (mai mult sau mai puțin legale) din slujbele lor (vezi N. Stoicescu, *Sfatul domnesc*, p. 131–152).

³²³ Cantemir ridiculizează pe cei care judecă valoarea oamenilor după poziția ce ocupau în ierarhia feudală, nu după calități, punând astfel coada în loc de cap.

³²⁴ Cameleonul (Scarlatache Ruset) fiind un specialist în intrigi și viclesuguri, C. Brincoveanu promite că-l va utiliza în acest domeniu, așa cum o va și face în *Istoria ieroglifică*.

³²⁵ *A preobrăji* (slav) = a schimba la față; un cuvânt din aceeași familie, Preobrajenia = Schimbarea la față (sărbătoare religioasă), este des utilizat în documente și inscripții.

³²⁶ Cine iubește pe domn sau pe stăpîn trebuie să-l slujească (a dvori = a sluji la curte) și în afară de palat.

³²⁷ Frumusețea Anei Codreanu (Helgea) scosese din minți pe mulți boieri moldoveni, care spera fiecare să-i devină soț, motiv pentru care încercau să intre în grațiile tatălui ei, Dediu Codreanu.

³²⁸ „Norocul nu împarte cu aceeași măsură” (*obroc* = măsură de capacitate utilizată în Țara Românească, mai puțin în Moldova; vezi N. Stoicescu, *Cum măsurau strămoșii*, p. 221–225).

³²⁹ Este vorba de pasărea Phoenix din antichitatea greacă, care renăștea din propria-i cenușă. Legenda se întâlnește în *Fiziolog* („Calendarul revistei I. Creangă”, 1914, p. 44), fiind cunoscută și lui Antim Ivireanu, care utilizează forma finix (*Opere*, ed. G. Ștrempel, p. 191).

³³⁰ Mihai Racoviță s-a căsătorit cu Ana, fiica lui Dediu Codreanu, în timpul primei domnii a lui Antioh Cantemir (1695–1700), nu în vremea adunării prezentate de D. C., cum s-ar putea înțelege. Murindu-i prima soție, care era sora lui Antioh, Mihai Racoviță, mare spătar pe acea vreme, a cerut voie domnului să se recăsătorească cu Ana. Antioh i-a îngăduit, păstrându-l mai departe în dregătorie; „pe Mihalache dup-aciie nu l-au mazilit din boierie”, se miră I. Neculce (p. 134), căruia i se părea firească, încetînd înrudirea dintre cei doi, domnul să fie îndreptățit să-l scoată din dregătorie pe fostul său cumnat.

D. C. consideră că M. Racoviță nu merita frumusețea Anei Codreanu. După opinia lui I. Minea (p. 29), D. C. a intercalat aci povestirea cu nunta lui M. Racoviță „pentru ca să arate și mai mult ridicolul din personalitatea (!) fostului său cumnat”.

³³¹ Această acumulare de epitete este un procedeu cunoscut literaturii apusene, de pildă lui Fr. Rabelais (Emil Petrovici, *op. cit.*). Vezi și Giosu, p. 256–257.

³³² Portretul Helgei, care întrupează voluptatea carnală, „are o savoare boccaccescă” (Măciucă, p. 124).

³³³ După cum a remarcat N. Iorga (p. 403), acest frumos pasaj a inspirat pe M. Eminescu „pentru fermecătoarea nuntă de gize din Călin”. D. C. se va ocupa pe larg de frumoasele obiceiuri de nuntă în cap. XVIII al părții a II-a din *Descrierea Moldovei*. Vezi și Leca Morariu, *Eminescu și Dimitrie Cantemir* („M. Eminescu”, I, 1930, nr. 1, p. 31–32).

³³⁴ În această poezie D. C. ponegrește pe Ana Racoviță, fiica lui Dediu spătarul, pe motiv că nu și-ar fi păstrat fecioria înainte de nuntă. Ținînd seama de tot contextul, se pare că învinuirea de imoralitate este o calomnie la adresa tinerei și frumoasei soții a domnului Moldovei. I. Neculce consideră că soția lui M. Racoviță era „de treabă, bună și milostivă” (p. 321). Vezi și D. Russo, *Din corespondența doamnei Ana Racoviță*, București, 1911 (extras din „Conv. literare”, 1911).

³³⁵ După cheie rezultă că Ana e din Galați, afirmație exactă; tatăl său, Dediu Codreanu, a fost pîrcălab de Galați în anul 1686, dată la care se va fi născut Ana (G. Ghibănescu, *Ispisoace*, IV/1, p. 125–126, 128).

³³⁶ D. C. insinuează că fiul lui M. Racoviță, născut după 6 ani, nu ar fi fost al său. Despre netemeinicia acestei afirmații vezi *Istoria ieroglifică*, I, p. 139, nota 3 și Neculce, p. 321.

³³⁷ *Rost* (de la lat. rostrum), cuvânt vechi utilizat cu sensul de gură de: Ureche (p. 132), Varlaam (p. 71, 86, 129, passim), Dosoftei (p. 234, 255 passim), M. Costin (*Opere*, indice), ca și în *Învățăturile lui Neagoe Basarab* (ed. cit., p. 343).

³³⁸ În anii 1697–1702, Ioan Comnen (Papagaia) a fost medicul lui C. Brîncoveanu, căruia îi era foarte îndatorat (vezi mai sus nota 207). Modul cum îl pune D. C. să vorbească denotă, de altfel, priceperea în medicină a lui Comnen, care face dese aluzii la boli și leacuri. Pentru a înțelege stilul de retor al Papagaiei, ca și sentimentele ce nutrește I. Comnen față de C. Brîncoveanu, vom cita dintr-un elogiu adresat de el domnului Țării Românești, unde acesta este numit „divinul bărbat... , plin de grații și înțelepciune... , cel mai bun dintre domnitori... , blînd, dulce, dar minte profundă și dreaptă... , stea înțeleaptă... săvîrșind lucruri demne de un suflet nobil” (I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, I, p. 381).

D. C. arată că fostul său patron i-a încredințat lui Comnen misiunea delicată ca „prin rost (gură – N.S.) de bun ritor” să înduplece partea moldovenească să primească propunerea sa. Urmează un lung discurs al priceputului retor, ridiculizat de D. C. (Tănăsescu, p. 66–67, Vaida, p. 104), în care Comnen – bun cunoscător și al situației din Moldova – face un apel la unire, laudînd politica lui C. Brîncoveanu (vezi *Istoria ieroglifică*, I, p. 140, nota 2). Cuvintele sînt frumos meșteșugite, dar unirea trimbițată de Comnen însemna, de fapt, acceptarea tutelei lui C. Brîncoveanu asupra domnilor Moldovei.

În această privință ar mai trebui, desigur, să consemnăm și faptul că, în iunie 1703, turcii au oferit lui Brîncoveanu și tronul Moldovei, dar C. Cantacuzino stolnicul s-a opus cu înverșunare, sfătuiindu-și nepotul „să-și păzească treaba și grija țării sale, iar mai mult să nu-l știe că se amestecă, că apoi, de nu-l va asculta și va face peste voia lui, bine să știe că, cînd va încăleca el la Odriiu (Adrianopol – N.S.), el va inhăma la căruță și va trece în Ardeal” (Neculce, p. 164 și *Letopiseșul*, p. 95).

Prin aceste afirmații, stolnicul nu „socotea unirea principatelor o nebulie așa de mare”, cum afirmă P. P. Panaitescu (*De ce au fost Țara Românească și Moldova țări separate*, București, 1938, p. 16), ci dovedea că a înțeles intenția turcilor de a-l sili astfel pe bogatul domn al Țării Românești să asigure și plata obligațiilor bănești ale Moldovei față de Poartă. Acest lucru rezultă în mod clar dintr-o scrisoare a stolnicului din 24 iunie 1703, în care motiva refuzul său, afirmînd: „dă vor turcii să dea Moldova asupra lui Vodă, să ști că nu pentru florile cucului sau pentru alte ghizdării (plăceri) ale mării sale, fără de cît... ca să dea el banii ce ar cerea și ai Moldovei și cum ziși, știindu-l bogat mare, să miră cum îl vor mai mulge”. Stolnicul mai declara că „domnul nu dă doi bani (de la el – N.S.), iar țara se prăpădește, de care, ce să zicem, de stă măriia sa tot la acest nărav, numai să-și caute dobînda sa (banilor plătiți – N.S.) nu știm ce drum vom apuca” (Șt. Ionescu și P. I. Panait, *op. cit.*, p. 218). De aceea și D. C. îl pune pe stolnic să declare că „mai de folos a fi cineva ale sale hotară cu dreptate a păzi decît toată lumea tirănește a agonisi”.

³³⁹ Cu alte cuvinte: „unirea face puterea” sau „în unire stă tăria” (*Proverbele lumii*, p. 242).

³⁴⁰ Expresie asemănătoare ca sens cu: „cel ce are început rău, nu poate ca să aibă sfîrșit bun”, utilizată în *Floarea darurilor* (N. Cartoian, *Fiore di virtù*, p. 94). Proverbul se întîlnește în altă formă și în limba latină: „boni principii, bonus finis”, ca și în alte limbi (*Proverbele lumii*, p. 132).

³⁴¹ Proverb popular, cu sensul: „ziua bună se cunoaște de dimineață”, înregistrat și de Iordache Golescu (Zanne, I, p. 25–26).

³⁴² Expresie populară avînd înțelesul de foarte puțin (Zanne, I, p. 120). În *Hronicul romano-moldovlahilor*, p. 24, D. C. utilizează cu același sens expresia: „cît negru sub unghie”.

³⁴³ *A zăticni* = a împiedica, utilizat de Gr. Ureche (p. 243), R. Greceanu (p. 55, 119), ca și în *Cărțile populare*.

³⁴⁴ Termen utilizat prima oară în literatura română; mai târziu, în sec XVIII, acest termen va fi folosit adeseori, îndeosebi în anaforalele boierilor către domn, cu sensul de înțelegere, armonie. De pildă, la 26 februarie 1783, vorbindu-se de o înțelegere între doi locuitori pentru chiria unei case, se spunea că unul din aceștia „nu poate să strice vechea lor simfonie ce au avut” (G. Potra, *Doc. București*, p. 510; vezi și p. 543, 638, 657 passim).

³⁴⁵ Cf. „panta rei” a lui Heraclit (Berg, *Dicționar*, p. 421) sau: „omnia mutantur, nihil interit” (Ovidiu, *Metamorfozele*, XV, 165).

³⁴⁶ Pentru D. C. himera este minunea (ciuda) nevăzută.

³⁴⁷ Descrierea frumoasă a țărilor române este asemănătoare, în parte, cu aceea făcută mult mai pe larg Moldovei în partea I din *Descriptio Moldaviae*, deși aici se exagerează mulțimea așezărilor omenești.

³⁴⁸ Expresie utilizată de două ori în *Istoria ieroglifică*, întâlnită și în limba italiană: „doi corp e un'ânima sola” (Zanne, II, p. 448); turcii spuneau că prietenii sînt ca o inimă în două corpuri (*Proverbes turcs*, p. 58), expresie ce-i aparține lui Aristotel (Marian, *Dicționar*, p. 21).

Pentru înțelesul și utilizarea acestei expresii vezi o scrisoare a lui Alexandru Mavrocordat către C. Duca, prietenul său, prin care declară că nimic nu e mai de cinste „decît ascultarea de tine și prin, ca să zic așa, unirea în simțire și prin confundarea în sînul prietenilor tăi, să nu vin în al doilea rînd, ci să mă învrednicesc să te aud spunînd acel «altu eu»” (Hurmuzaki, XIV/1, p. 288).

³⁴⁹ Papagaia arată că Țara Românească și Moldova unite vor putea combate ușor pe toți neprietenii, chiar pe cei ce se vor duce la Poartă.

³⁵⁰ Expresie menită să arate puterea celor mari, utilizată și de Homer în *Iliada* și de latini sub forma: „longae regum manus” (Zanne, IV, p. 560—561).

³⁵¹ *Împoncișare* = împotrivire, termen folosit și de Udriște Năsturel (*Viața lui Varlaam și Ioasaf*, p. 3); de Varlaam (p. 8, 163 passim) etc. La „scară” = antipatie.

³⁵² „Clipala ochiului”, expresie veche, utilizată și în *Învățăturile lui Neagoe Basarab* (p. 172), în *Pravila de la Govora*, de mitropolitul Varlaam (p. 77), în cronica lui pseudo-Muste (*Cronici*, III, p. 68); se întâlnește și în limba franceză (en un clin d'œil) (Zanne, II, p. 527).

³⁵³ Este posibil — așa cum credea P. P. Panaitescu (*Istoria ieroglifică*, I, p. 145, nota 1) — ca I. Comnen să fi avut în vedere faptul că Țara Românească și Moldova unite ar fi putut rezista mai ușor turcilor, „lighioaia dodeielii”, adică a asupririi, fiind Imperiul Otoman.

³⁵⁴ „Ex ungue leonem”, expresie utilizată de trei ori în *Istoria ieroglifică*, ca și în *Hronic* (p. 88); de origine grecească, a fost pusă în circulație de Plutarh, devenind apoi populară (Zanne, I, p. 505 și Berg, *Dicționar*, p. 160).

³⁵⁵ Prin aceste cuvinte D. C. nu ironizează pe I. Comnen, cum credea P. P. Panaitescu (*Istoria ieroglifică*, I, p. 147, nota 2); să nu uităm că I. Comnen a fost doctor și că, deci, se pricepea la rețete (vezi N. Vătămanu, *De la începuturile medicinei românești*, București, 1966, p. 178—184). Vorbind împotriva lui C. Duca, al cărui profesor fusese cu ani în urmă (*ibidem*, p. 180), I. Comnen dovedea că trecuse de partea lui C. Brîncoveanu în conflictul acestuia cu fostul domn al Moldovei. Din aceleași motive, I. Comnen își bate joc de Marco pseudo-beizade, și el adversar al lui C. Brîncoveanu.

³⁵⁶ *Megalopsihie* (grec) = curaj, vitejie, termen folosit și de R. Greceanu (p. 79).

³⁵⁷ După ce vorbise de unire și de înțelegere între boierii munteni și moldoveni, Papagaia cere acestora din urmă să urmeze „siloghizmul Corbului” și să accepte ca domn pe M. Racoviță; unirea însemna deci acceptarea tutelei lui C. Brîncoveanu asupra Moldovei.

³⁶⁰ *Buiguire* = zăpăceală, aiureală, termen utilizat și de Varlaam (p. 15), M. Costin (*Opere*, indice), Dosoftei (p. 400) etc. La „scară” = cuvânt fără socoteală.

³⁶⁰ Cuvîntarea lui I. Comnen, bun retor, a avut efectul scontat de C. Brîncoveanu, convingînd pe boierii moldoveni să accepte ca domn pe M. Racoviță.

³⁶⁰ Cioara, fără corespondent la cheie, grec (din țara Elada), a fost identificat cu probabilitate de P. P. Panaitescu (*Istoria ieroglifică*, I, p. 150, nota 1) cu Panaiotache Morona postelnicul. Acesta era rudă cu M. Racoviță, fiind căsătorit cu fiica lui Iordache Cantacuzino. După ce fusese pescar în tinerețe, a ajuns terziman la Poartă, de unde a venit în Moldova. Aici a fost mare ușar (1676—1686), apoi mare postelnic al lui C. Duca (decembrie 1693—1695); fiind surghiunit de Antioh Cantemir, pe care l-a pîrît la Poartă (*Cronici*, III, p. 32), a revenit în aceeași dregătorie în domnia a doua a lui C. Duca (septembrie 1700 — iunie 1703), care l-a trimis la Constantinopol să aducă firman pentru restituirea boierilor pribegi în Țara Românească. Aceasta a stîrnit dușmănia lui C. Brîncoveanu, dușmănie de care vorbește și D. C. în *Istoria ieroglifică*.

Deși a avut un rol de seamă la numirea ca domn a lui M. Racoviță, acesta l-a închis și ucis la 1707 sub acuzația că „pe toți domnii pîrăște” la Poartă. După opinia unui cronicar, Panaiotache era „om foarte vestit la Poarta turcească cînd era trimis cu trebile țării” (Stoicescu, *Dicționar*, p. 418—419).

Panaiotache a fost convins să susțină alegerea ca domn a lui M. Racoviță de către Iordache Ruset, care l-a asigurat pe el și „pe alți boieri a Ducăi Vodă... cum că n-or avea nicé o nevoie” din partea noului domn (Neculce, p. 168). Ca urmare a acestei asigurări, Panaiotachi — știind turcește — a scris un arz în numele boierimii moldovene, pe baza căruia M. Racoviță a fost investit domn de sultan (*ibidem*, p. 168—169).

³⁶¹ Mita primită de la C. Brîncoveanu făcuse ca unii boieri moldoveni să se simtă munteni (zburătoare).

³⁶² Expresia „aurul se încearcă prin foc”, luată din sfîntul Augustin, se întilnește și în *Divanul* (p. 230). Ea este utilizată și de Sevastos Kimenitul (Hurmuzaki, XIII, p. 191).

³⁶³ C. Cantacuzino previne pe fratele său, spătarul M. Cantacuzino, că — dată fiind dușmănia dintre C. Brîncoveanu și Panaiotache Morona — acesta din urmă susținea candidatura la tron a lui M. Racoviță pentru a compromite pe domnul Țării Românești.

³⁶⁴ Rezultă că Cioara se pricepea la magie și astrologie, practici răspîndite în acea vreme.

Despre literatura astrologică de prevestire vezi N. Cartoian, *Cărțile populare în literatura românească I. Epoca influenței sud-slave*, București, 1929.

³⁶⁵ Dovedindu-și din nou înțelepciunea și pricepînd viclesugul boierilor moldoveni care făceau jocul lui C. Brîncoveanu, Lupu Bogdan are o atitudine rezervată.

³⁶⁶ *De iznoavă* = din nou, iarăși, termen larg utilizat în Moldova de: Gr. Ureche (p. 175, 188 passim), Dosoftei (p. 77), M. Costin (*Opere*, indice), I. Neculce (p. 298, 310), în documente (G. Ghibănescu, *Ispisoace*, IV/1, p. 107, 121) etc.

³⁶⁷ Iordache și Mihalache Ruset — rezervați pînă acum în fața adunării — încep să strige și ei alături de ceilalți boieri că vor domn pe M. Racoviță și că cei ce se vor împotrivi vor suferi „groaznica moarte”.

³⁶⁸ D. C. condamnă viclenia, arătînd că este un viciu care duce la pieire (Tănăsescu, p. 63—64). Aici el consideră că boierii moldoveni și-au trădat țara, trecînd de partea lui C. Brîncoveanu.

³⁶⁹ Iordache Ruset — înțeles cu C. Brîncoveanu — intervine în discuție, cerînd recunoașterea ca domn a lui M. Racoviță. Intervenția sa — susținută de Ilie Țifescu și Vasile Costache — a avut o puternică influență asupra celorlalți boieri.

³⁷⁰ D. C. consideră că moartea lui Ilie Țifescu și Vasile Costache a fost o pedeapsă divină pentru politica lor duplicitară. După cum am arătat și mai sus, Vasile Costache a murit în Țara Românească, fără să mai apuce să vadă domn pe Mihai Racoviță, pentru alegerea căruia militase „pentru bișugul mierii ce aștepta”, cum spune D. C. Cît privește pe Țifescu, acesta a fost mai bine de un an mare spătar al lui Mihai Racoviță; între moartea celor doi este deci o diferență de circa doi ani.

³⁷¹ Poziția singulară a lui Lupu Bogdan, rămas credincios Cantemireștilor, este cunoscută și lui I. Neculce, care mărturisește (p. 162) că toți boierii care fuseseră „de casa Cantemireștilor... s-au făcut toți de casa lui Mihălachi spătarul și Cantemireștii rămăseseră din boierii de frunte numai cu cumnatul său, cu Bogdan hatmanul”.

³⁷² D. C. afirmă că Lupu Bogdan a fost trimis sub strajă la moșia sa; de fapt, el fusese oprit în Țara Românească de stolnicul C. Cantacuzino, iar după numirea lui Mihai Racoviță ca domn a ocupat funcția de mare vornic al țării de sus (începînd din septembrie 1703). D. C. a trebuit să trimită el însuși pe Lupu Bogdan în țară pentru a putea astfel să încheie discuțiile în jurul alegerii ca domn a lui Mihai Racoviță, Lupu fiind singura piedică rămasă în calea acestei alegeri.

³⁷³ *Blem*, cuvînt vechi românesc, utilizat și în *Învățăturile lui Neagoe Basarab* (p. 197, 260), de mitropoliții Varlaam (p. 60, 90) și Dosoftei (p. 231), de I. Neculce (p. 74), ca și în *Cărțile populare* (I, p. 199, 374, II, p. 344), cu sensul: „să mergem!”.

³⁷⁴ Această sentință moralizatoare despre deșertăciunea „lucrurilor omenești” reia tema „fortuna labilis”, una din cele mai răspindite atît în literatura europeană (Ramiro Ortiz, *Fortuna labilis*, București, 1927 și H. R. Patsch, *The Golddess Fortune in Medieval Literature*, Cambridge, 1927), cît și în literatura românească veche. Ea este prezentă și în *Divanul* lui D. C. (vezi ed. V. Cîndea, p. LVI—LX), ca și în numeroase opere ale culturii noastre medievale: în atît de mult discutatele *Învățături ale lui Neagoe Basarab* (Vaida, p. 105—116), în cronica lui Gr. Ureche (ed. C. Giurescu, p. 176), unde se spune că nimic nu este „stătător pre lume, ci toate dă răsipă și trecătoare”; la Miron Costin, la Axinte Uricarul: „toate ale lunii sînt deșarte, și bogățiile și slava” (Zanne, VII, p. 790, 881); la stolnicul C. Cantacuzino: „nici un lucru (din) cite sînt supt lună stătătoriu și neschimbat nu poate fi, nici în nenumărații ani pot tot într-același chip sta, ci toate sînt în mutări și stricăciuni zidite” (*Cronicari munteni*, I, p. 56); la pseudo-Muste: „cu adevărat fum și umbră, visuri și păreri” este cinstea lumii (*Cronici*, III, p. 56). Vezi și observațiile lui V. Cîndea (*Divanul*, p. 479—482, nota 67).

³⁷⁵ Cetatea Deltii este Adrianopol, unde boierii s-au dus cu Mihai Racoviță pentru investitură. D. C. ironizează și acest moment, care avea o anumită solemnitate (vezi *Descrierea Moldovei*, partea a II-a, cap. III). Domnul ales este dus de căpăstru de către Iordache Ruset, care l-a tutelat de fapt în timpul primei sale domnii.

³⁷⁶ Boierii moldoveni au jurat credință noului domn, conform unui vechi obicei feudal. Jurămîntul însă se depune în capiștea Epiorchii, adică în Vlah-serai, reședința capuchehaielor, Țării Românești, nu la Bogdan-serai, reședința reprezentanților Moldovei, tocmai pentru a marca dependența noului domn de stăpînirea Țării Românești. De fapt, cele două reședințe se găseau la Constantinopol, nu la Adrianopol (vezi G. Balș, *Bogdan-Serai*, în „Bul. Com. mon. istorice”, 1916, p. 10—18 și Marcel Romanescu, *Monumente românești la Stambul*, în „Boabe de grîu”, 1932, nr. 6, p. 226—238).

³⁷⁷ Sensul celor spuse de D. C. este că boierii căutau să obțină investitura lui M. Racoviță de la turci dar nu știau cum să ajungă la marii demnitari ai Porții, pînă cînd Mihălache Ruset nu i-a îndrumat la Alexandru Mavrocordat, ruda sa dinspre mamă.

³⁷⁸ Camilopardalul (girafa) este Alexandru Mavrocordat, marele dragoman al Porții (1673—1709) și negociatorul păcii de la Karlowitz din 1699. Om cu însușiri deosebite, cu studii făcute

la Padova și Bologna, autor a câtorva scrieri, printre care și un tratat de retorică, a fost considerat de D. C. în *Istoria Imperiului Otoman* un „spirit subtil și pătrunzător... , iubitor de glorie, care nu cunoaște mai puțin limbile și poezia orientalilor decât geniul curții otomane” (apud V. Căndeș, D. C. Giurescu, M. Malița, *Pagini din trecutul diplomației românești*, București, 1966, p. 192—193). După opinia lui Alexandru Comnen-Ipsilanti, Exaporitul era „foarte învățat în limba elinească, latinească, arabă și persană și în medicină” (Hurmuzaki, XIV, p. 147).

Al. Mavrocordat a întreținut relații apropiate cu C. Brîncoveanu, cu care s-a și înrudit: „cuconul” său Scarlatache a fost căsătorit cu Ilinca, fiica domnului Țării Românești, care l-a făcut pe tânărul Mavrocordat paharnic în sfatul domnesc al țării (15 ianuarie 1698 — 3 ianuarie, 1699). După unele informații, la nuntă socrul a încredințat ginerelui său 100 de pungi de bani, plus venitul satelor date ca zestre, care produceau circa 200 de pungi, deci un venit de 150 000 de lei anual, o sumă imensă pentru vremea aceea (Hurmuzaki, V/2, p. 286). Scarlatache a murit însă în iulie 1699, fiind îngropat la Tirgoviște (Greceanu, p. 129 și Stoicescu, *Dicționar*, p. 209). Au circulat unele zvonuri că tânărul ar fi fost otrăvit de C. Brîncoveanu „pentru niște pricini ce avea socrul cu ginerile între dinșăi” (R. Popescu, *Istoriile*, p. 199). Zvonurile par greu de crezut, ținînd seama de scopul urmărit de C. Brîncoveanu prin această căsătorie, de a cîștiga un aliat în persoana influentului mare dragoman, „om mare lîngă împărăție” (Greceanu, p. 122).

După opinia lui Al. A. Sturza, afirmația lui Anton Maria Del Chiaro că pacea de la Karlowitz, semnată la 26 ianuarie 1699, ar fi înveninat raporturile dintre Brîncoveanu și Al. Mavrocordat ar fi doar „une pure supposition sans fondement réel” (*Alexandre Mavrocordato l'Exaporite, 1641—1709. Essai de psychologie historique*, Paris, 1912, p. 40—41).

În același an, după părerea lui N. Iorga, Alexandru Mavrocordat ar fi susținut complotul organizat de Dumitrașco Corbeanu, care, asociat cu fiica lui Grigore Ghica, fostul domn al țării, urmărea răsturnarea lui Brîncoveanu și înlocuirea sa cu Matei Ghica, fiul lui Grigore Ghica și ginerele lui Al. Mavrocordat (*Constantin vodă Brîncoveanu. Viața și domnia lui*, București, 1914, p. 118; capitolul intitulat *Lupta cu Alexandru Mavrocordat, afaceri ardeleni și ani de liniște, 1699—1703*). Cronica lui Radu Greceanu, la care se face trimitere (vezi p. 214—215), nu vorbește însă de participarea Exaporitului la aceste evenimente.

La 1700, cronicarul oficial al lui C. Brîncoveanu arăta că „prea înțeleptul dragoman” a refuzat să fie unealta lui Antioh Cantemir, care încerca să-l folosească împotriva domnului Țării Românești (Greceanu, p. 133).

Se pare, totuși, că în 1703 relațiile lui C. Brîncoveanu cu Exaporitul nu erau prea bune (vezi Hurmuzaki, IX/1, p. 400). După opinia stolnicului C. Cantacuzino, Al. Mavrocordat ar fi pus la cale chemarea domnului la Poartă: „par sa ruse et sa fourberie qu'il a inventé et qu'il a demandé au vizir de faire venir nôtre hospodar près de la Porte” (Sturza, p. 80—81). Este foarte posibil că marele dragoman nu urmărea decît să stoarcă noi sume de bani de la C. Brîncoveanu, deoarece, convins de darurile primite, va sprijini pînă la urmă reconfirmarea acestuia în domnie (Greceanu, p. 144). Dealtfel, în fiecare an *Condica vistieriei* lui C. Brîncoveanu înregistrează numeroasele daruri în bani (cîte 1 000 de taleri de Paște) și blănuri trimise Exaporitului (p. 402, 425, 467, 539, 570, 615, 659, 694, 712).

Toate acestea dovedesc existența unor relații bune în general între domnul Țării Românești și marele dragoman al Porții, relații bine plătite de C. Brîncoveanu. Aceste raporturi explică și poziția lui D. C. față de Exaporit. Despre activitatea diplomatică a Exaporitului și relațiile sale cu C. Brîncoveanu vezi și Nestor Camariano, *Alexandre Mavrocordato Le Grand Drogman. Son activité diplomatique (1673—1709)*, Tesalonic, 1970.

³⁷⁹ Povestea ce urmează are scopul de a demasca lăcomia demnitarilor Imperiului Otoman, prin intermediul Exaporitului, care arată cum a ajuns el însuși să înțeleagă mecanismul care pune în mișcare această uriașă organizație ce exploata veniturile Imperiului. După cum spunea

Toma Cantacuzino la 1703, toți demnitarii Porții „nu gîndesc decît să fure și să jefuiască” (N. Iorga, *Histoire des Roumains*, VI, p. 560).

³⁸⁰ Despre sensul cuvîntului *mereu* = întins, vast, care se întinde pînă departe, vezi Șt. Pașca, *În legătură cu rom. „mereu”* („Dacoromania”, X, 1943, partea a II-a, p.315–318).

³⁸¹ Orașul descris de aci înainte este Istanbulul, capitala Imperiului Otoman, descriere în care D. C. introduce și unele elemente fanteziste (de pildă, munții din jur).

³⁸² După părerea Manuelei Tănăsescu (p. 90), „pentru prima dată înainte de Eminescu întinse arhitecturi monumentale pătrund în literatura noastră”. D. C. cunoștea foarte bine toate clădirile capitalei Imperiului Otoman, unde a trăit mai bine de 20 de ani. De la el ne-a rămas, dealtfel, și un plan al marelui oraș; „planul este foarte amănunțit, desenat după vechiul sistem geografic, cu căsuțe, indicînd aglomerațiile locuite, cu copăcei, indicînd pădurile. Legenda cuprinde 162 de denumiri de locuri și monumente” (moschei, palate, biserici etc.) (Panaitescu, p. 186–187).

Cit privește cifrele de 730 de stilpi și 24 de mile din text, acestea sînt cifre simbolice, fiind echivalente cu numărul zilelor și nopților dintr-un an și, respectiv, al lunilor „de dzi și de noapte”.

³⁸³ „Nu monarhie, ce publică” înseamnă „neăședzămîntul stăpînirilor”, aluzie la starea de anarhie ce domnea în Imperiul Otoman, unde chiar în acel timp a izbucnit o răscoală, descrisă de D. C. cîteva pagini mai departe.

Este interesant de subliniat că D.C. — adept convins al monarhiei, fiind el însuși fost și viitor monarh — consideră că numai această formă de conducere asigură ordinea; „publica” (republica) însemna pentru el — în acest caz — anarhie („neăședzămînt”).

³⁸⁴ „Chipurile bodzilor” înseamnă „mulțimea strîmbătăților” cauzate de administrația Imperiului Otoman. *Bodzi* = zei, termen utilizat și de Varlaam (p. 48, 70, 72, 115), Dosoftei (p. 330, 333), M. Costin (*Opere*, p. 250), *Cărțile populare* (indice) etc.

³⁸⁵ *Capiște* = templu, termen larg folosit în literatura noastră veche de: Gr. Ureche (p. 112), Dosoftei (p. 95), M. Costin (*Opere*, p. 105), Udriște Năsturel (*Viața lui Varlaam și Ioasaf*, p. 7, 267), în *Cărțile populare* (indice) etc.

³⁸⁶ „Boadza Pleonexii” simbolizează lăcomia Imperiului Otoman.

³⁸⁷ Arșinul era o măsură de lungime asemănătoare cotului (N. Stoicescu, *Cum măsurau strămoșii*, p. 91).

³⁸⁸ Cele spuse de D. C. în sens figurat arată lupta acerbă ce se dădea în capitala Imperiului Otoman între diverse grupuri setoase de putere.

³⁸⁹ Despre instrumentele sau măiestriile utilizate la vînătoare vezi și Antim Ivireanul, *Opere*, ed. cit., p. 97. Vezi și nota 654.

³⁹⁰ Vînătoarea filului (elefantului) urmărește să prezinte modul cum știau dregătorii Porții să amăgească și să prindă în capcană pe cei care le solicitau sprijinul (Elefant sau Fil era și Antioh Cantemir, ajuns și el domn cu un astfel de sprijin).

³⁹¹ Nimic mai rău decît a fi flămînd. Expresie devenită populară sub forma „e mare necaz cînd foamea nu-ți dă răgaz” (Zanne, III, p. 561).

³⁹² Turla din mijloc este haznaua sau poarta vizirului, despre a cărui lăcomie vorbește D. C.

³⁹³ D. C. numește Istanbulul cămară, pentru faptul că aici se strîngea avuția Imperiului.

³⁹⁴ Al. Mavrocordat mărturisește că nu ar fi putut cunoaște mecanismul complicat al Imperiului Otoman, bazat pe lăcomie și exploatare, dacă nu ar fi fost ajutat de Panaiotachi Nikusios (lebăda bătrînă), care a fost predecesorul său în slujba de mare dragoman (J. Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, III, p. 651) și care l-a introdus în secretele acestei meserii. Despre Panaiotachi — care a avut legături și cu Țara Românească, unde a construit hanul mănăs-

tirii Sf. Gheorghe din București — vezi *Istoria Imperiului Otoman*, p. 395—403, Radu Popescu, *Istoriile*, p. 132, 144—149, Greceanu, p. 124 și Hurmuzaki, XIV, p. 147.

³⁹⁵ D. C. arată că Al. Mavrocordat i-a cerut lui Panaiotache să-l învețe cum să-și satisfacă lăcomia, la care acesta l-a prevenit asupra primejdiilor ce-l pot aștepta, primejdiile de care Exaporitul a știut însă să scape cu multă dibăcie, pe care o deprinsese probabil și de la predecesorul său.

³⁹⁶ Aluzie la preocupările științifice ale lui Al. Mavrocordat, autor a citorva lucrări de logică, medicină și filozofie (C. Litzica, *Catalogul manuscriselor grecești din Biblioteca Academiei române*, București, 1909, nr. 121, 148, 259, 673, 718 etc.).

³⁹⁷ Începînd inițierea, Panaiotache comunică emulului său că, dacă vroia să ajungă la scopul urmărit, trebuia să dea mai întii mită vizirilor (filozofilor) și, după ce le va cumpăra astfel bunăvoința, să le ceară sprijinul. La răspunsul lui Mavrocordat că nu are ce da, fiind lipsit de mijloace, Panaiotache arată că turcii se mulțumeau cu mai puțin de la săraci.

³⁹⁸ Aceste pagini conțin o puternică satiră la adresa organizării Imperiului Otoman, organizare bazată pe lăcomie și necinste. Imperiul este personificat de zeița lăcomiei, care stă pe un scaun de foc, sub care arde un cuptor cu jăratice ce simbolizează nemulțumirile poporului exploatat. Ca și Toma Cantacuzino (vezi mai jos nota 593), D. C. își exprima astfel convingerea sa că imperiul acesta putred și corupt se va prăbuși. Această convingere i-a și determinat pe cei doi să lupte împotriva turcilor la 1711.

După cum s-a mai arătat (*Istoria ieroglică*, I, p. LXXXXII), și cronicarii moldoveni și munteni dinainte de D. C. condamnaseră lăcomia Porții, „sac fără fund”, cum îi spune Gr. Ureche, sau „lăcomiia păgînească mod și sațiu n-are”, cum zice Greceanu (p. 159), dar nici unul dintre ei nu îndrăznise să gîndească că tocmai această lăcomie va fi cauza căderii imperiului, că acest imperiu trebuia să dispară. Stolnicul C. Cantacuzino admitea și el legea izvorită din mersul istoriei că „monarhii mari și groaznice și puternice s-au pierdut” (V. Cîndea, *op. cit.*, p. 149), dar nu făcea nici o aluzie la Imperiul Otoman. Vezi și Măciucă, p. 136—137.

³⁹⁹ Al. Mavrocordat este pus să mărturisească că a plătit mulți bani ca să fie numit mare dragoman, aceasta probabil și ca o justificare a faptului că și el cerea răsplată pentru orice serviciu ce i s-ar fi solicitat. Dealtfel, acesta era obiceiul vremii: veniturile din slujbe erau alcătuite în mare parte din diverse cadouri, din mită etc.

⁴⁰⁰ Conținutul hrismosului (oracolului) este tălmăcit astfel: întrucît dăduse bani (lut galben), Al. Mavrocordat este luat ca „fiu” de către Poarta otomană, care-i încredințează cea mai înaltă demnitate ce putea fi dată unui creștin, aceea de mare dragoman.

⁴⁰¹ După cum a remarcat M. Tănăsescu (p. 83), aceste pagini constituie prima narațiune fantastică din literatura noastră. Pentru semnificația numeroșilor termeni (unii fără importanță deosebită) din acest text vezi *Istoria ieroglică*, I, p. 180—181, notele.

⁴⁰² Aluzie la revărsarea Nilului, care, prin milul depus, asigură fertilitatea solului.

⁴⁰³ D. C. dovedește că poseda frumoase cunoștințe de geografie fizică. Vezi Constantin Simionescu, *Dimitrie Cantemir geo-cartograf („Săptămîna culturală”*, 27 IV 1973, p. 4), unde se discută această problemă și unde lacul Zaffan e identificat cu lacul Victoria.

⁴⁰⁴ D. C. cunoștea fenomenul evaporării și al decantării apelor.

⁴⁰⁵ Nilul simbolizează bogățiile și veniturile Imperiului Otoman, iar dispariția lui sub pămînt arată că aceste venituri erau acaparate de lăcomia dregătorilor necinstiți ai Porții, îndeosebi de marii viziri, la care se referă balta Medra.

⁴⁰⁶ Nikussios povestește cum, în timpul cît a fost el dragoman, trei viziri (filozofi), prinși că furau din veniturile statului, au fost destituiți și uciși; informația este exactă (vezi Hammer, *op. cit.*, III, p. 401—437, unde se dă și numele celor trei viziri: Siavuș, Tarchundji Ahmed și Mohamed Derviș-pașa).

⁴⁰⁷ După această lungă istorisire, menită să lămurească modul cum se putea obține investitura, Mihalache Ruset propune boierilor moldoveni să meargă la Al. Mavrocordat să-i învețe cui trebuie să dea mită pentru a-și atinge scopul.

⁴⁰⁸ Cu aceste cuvinte Al. Mavrocordat urmărea să arate că atât demnitarul Porții, cât și el personal, pot îndeplini dorințele boierilor numai în schimbul unor sume de bani. Faptul acesta era, de altfel, bine cunoscut cronicarilor. I. Neculce (p. 154) arată, de pildă, că obiceiul turcului era „de-l faci prieten cu bani”, iar Gr. Ureche spune: „că turcu-i bucuos fiecui să-i priimească, numai să i se plece și să-i dea bani” (ed. C. Giurescu, p. 149). Că Exaporitul a primit importante sume de bani pentru diverse servicii făcute domnilor sau boierilor nu există nici o îndoială. În mai 1703, de pildă, când a ajutat pe C. Brincoveanu să capete reconfirmarea în domnie, a primit de la acesta: 1 000 de zloți, o blană de samur, un cal frumos „și altele” (Greceanu, p. 144; vezi și Hurmuzaki, IX/1, p. 400), în afară de darurile în bani și blănuri trimise anual de C. Brincoveanu, daruri de care vorbește și D. C. în *Istoria ieroglică*.

Se pare că, în timpul evenimentelor la care se referă D. C., Exaporitul fusese cîștigat de C. Brincoveanu în susținerea candidaturii la tron a lui M. Racoviță. Așa rezultă cel puțin dintr-o scrisoare a lui Toma Cantacuzino din 2 august [1703] adresată din Adrianopole domnului Țării Românești, prin care-l anunță că „Judas, c'est à dire Alexandre, promet toujours de travailler dans le sens indiqué et promis à Votre Excellence” (Sturza, p. 105). Nu știm însă ce sprijin a putut acorda Al. Mavrocordat, deoarece după izbucnirea răscoalei, la începutul lunii septembrie, i s-a confiscat averea iar el a trebuit să fugă ca să nu fie ucis, răscumpărîndu-se mai târziu cu o mare sumă de bani (*ibidem*, p. 107).

Dealtfel, după ce C. Brincoveanu a fost întărit în domnie, surse franceze arătau că Al. Mavrocordat dorea el însuși tronul Moldovei pentru fiul său, Nicolae, care se cobora prin mama sa din Petru Rareș și care a ajuns domn al Moldovei în 1710 (Hurmuzaki, Supl. I/1, p. 348; vezi și N. Iorga, C. *Brincoveanu*, p. 120).

⁴⁰⁹ „Sînge amestecat” indică rudenția dintre Al. Mavrocordat și Mihalache Ruset, care-i era nepot (R. Rosetti, *Familia Rosetti*, I, București, 1938, p. 28). Expresia „sînge amestecat” se întilnește și în documentele prin care episcopii erau împuterniciți să împiedice căsătoria dintre rude (Episcopul Melchisedec, *Cronica episcopiei Hușilor*, p. 215–216, 264–265; D. Stănescu, *Viața religioasă la români*, p. 499–501 etc.).

⁴¹⁰ Întrebat de M. Ruset, Exaporitul arată din nou că dorința boierilor moldoveni nu putea fi împlinită decît dînd bani; Ruset îi promite bani și blănuri de sobol.

⁴¹¹ Dregătorii Porții (vrăjitorii) acceptă sumele de bani ce li se promet, dar nu garantează dacă un alt pretendent, care putea plăti mai mult, nu putea izbîndi; de aceea spunea I. Neculce că turcii sînt „schimbători”.

⁴¹² Termenul *mîzdă* = mită este utilizat atât de Gr. Ureche (p. 26, 222) și M. Costin (*Opere*, p. 250), cît și de documentele moldovene din sec. XVII–XVIII („Arhiva”, 1895, p. 100–101 și Sava, *Doc. Orhei*, p. 200). Vezi și Giosu, p. 211, n. 17.

⁴¹³ Este vorba de răscoala de la Țarigrad, care a fost descrisă și de Toma Cantacuzino într-o depeșă adresată lui C. Brincoveanu la 14 iulie 1703 (Sturza, p. 99–101); ea s-a încheiat la 10 august prin detronarea sultanului Mustafa al II-lea și înlocuirea sa cu Ahmed al III-lea. Vezi *Cronici*, II, p. 51, Neculce, p. 167–168, J. Hammer, *op cit.*, IV, p. 63.

⁴¹⁴ *Rediu* = pădure, termen folosit și de M. Costin (*Opere*, p. 146), ca și de documentele moldovene (*Documenta Romaniae Historica*, A, vol. XIX, p. 15, 306; T. Bălan, *Doc. bucovinene*, II, p. 151; A. Sava, *Doc. Orhei*, p. 128 etc.).

⁴¹⁵ Datorită împrejurărilor nefavorabile, boierii nu pot obține decît caftanul de domnie pentru M. Racoviță, nu și investitura cu cuca (coada păunului) de la sultan, pentru care au

trebuie să mai aștepte. Cele două ceremonii au fost descrise pe larg de D. C. în *Descrierea Moldovei*, partea a II-a, cap. III.

⁴¹⁶ Boierii se hotărăsc să nu mai zăbovească la Poartă, de teamă ca, în lipsa lor din țară, să nu se întâmple turburări. Totuși, au mai întârziat aici pentru a rezolva și problema lui Marco pseudo-beizadea, de care va fi vorba în paginile următoare.

⁴¹⁷ Deși admite libertatea de acțiune a omului, D. C. crede totuși că rezultatele depind de voia lui Dumnezeu. Concepția că nimic nu se face fără „agiutorul ceresc” este asemănătoare cu aceea a cronicarilor moldoveni. Neculce, de pildă, afirmă: „cînd Dumnezeu e împotriva, nu slujește nici mintea, nici banii” (p. 125), iar turcii spuneau: „celui care nu-i ajută Alah, în zadar îi ajută lumea” (*Proverbes turcs*, p. 3–4).

⁴¹⁸ *Scandală* = scandal, ceartă, termen utilizat și de alți cronicari contemporani (Greceanu, p. 182), ca și în *Cărțile populare* (indice) și în documente. El se întâlnește și în *Hronic* (p. 96).

⁴¹⁹ După ce s-a rezolvat problema alegerii lui Mihai Racoviță ca domn, Iordache Ruset cere lui Marco pseudo-beizade să se pronunțe dacă este muntean sau moldovean, pentru a nu mai provoca „scandală”.

⁴²⁰ Moimița (personaj neidentificat, probabil Antim Ivireanul) dă dovadă de un deosebit rafinament: sub masca generozității, ține un discurs înjositor pentru Liliac, al cărui avocat s-a făcut (Tănăsescu, p. 60–62).

⁴²¹ Cunoscutul principiu de drept roman „non bis in idem”, nu se pot da două pedepse pentru aceeași culpă.

⁴²² Expresie întilnită adesea în literatura veche, sub forma: „capul plecat nu-l prinde sabia” la I. Neculce (p. 134) sau „capul plecat nu-l poate tăia sabia” în *Alexandria* (ed. Dan Simonescu, p. 73) și devenită populară sub forma „capul plecat sabia nu-l taie”, folosită de Anton Pann (Zanne, II, p. 38–40). Proverbul se întâlnește și la poporul turc (*Proverbes turcs*, p. 35 și „Dacoromania”, XI, 1948, p. 212).

⁴²³ D. C. consideră că una din greșelile celor puternici este prea marea încredere în forța lor brută și în teroarea ce o insufflă supușilor (Tănăsescu, p. 36). În *Istoria ieroglifică* D. C. dovedește că cei slabi care luptau pentru libertate sau pentru o cauză dreaptă izbuteau să învingă uneori pe cei puternici; așa a izbîndit, de pildă, Inorogul împotriva Corbului. Constatarea a făcut-o și înțeleptul cronicar Miron Costin: „de multe ori cel mai tare de cel mai slab pier” (*Opere*, p. 315).

⁴²⁴ Marco pseudo-beizadea este pus de D. C. să țină o cuvîntare îndrăzneță, în care condamnă adunarea boierilor, bazată pe „cumplite tirăni”.

⁴²⁵ Aceeași constatare o fac și alți cronicari moldoveni, care mărturisesc că uneori țăranilor asupriți nu le rămînea decît blestemul împotriva exploatatorilor. Referindu-se la a treia domnie a lui G. Duca în Moldova, I. Neculce (p. 80) relatează că, în drumul său spre Polonia, unde era dus în captivitate la 1684, domnul a cerut unei femei să-i dea niște lapte, la care aceasta i-a răspuns: „n-avem lapte să-ți dăm, c-au mîncat Duca Vodă vacile din țară, de-l va mîncă viermii iadului cei neadormiți”; la auzul acestor vorbe, Duca Vodă „au început a suspina și a plînge cu amar”.

Blestemul era considerat a avea mare putere în acea vreme. După opinia lui Gr. Ureche (ed. C. Giurescu, p. 259), Petru Șchiopul a refuzat să mărească haraciul țării, așa cum cereau turcii, ca să nu ia „blestemul țării asupra sa”; I. Neculce (p. 38) crede că domnii mazili rămîneau săraci „din blăstămul cel mult al oamenilor”, iar M. Costin era convins că „blestemul săracilor nu cade pre copaci, cît de tîrziu”; exact același lucru afirmă și pseudo-Muste (*Cronici*, III, p. 70). Vezi și Zanne, V, p. 556–557.

⁴²⁶ D. C. face deosebire între sfatul restrîns și „soborul de obște”, o adunare mai largă a reprezentanților clasei conducătoare, convocată în împrejurări deosebite. Maimuța exagerează

însă cînd afirmă că toți boierii erau prezenți la adunare; după cum am arătat, mulți dintre ei rămăseseră în țară (vezi mai sus nota 22).

⁴²⁷ La afirmația Maimuței că adunarea a avut un caracter larg (sobor de obște), Marco reproșează excluderea lui C. Duca și prezice victoria fraților Cantemir, deoarece Filul (Antioh) este mai mare decît Cămila (M. Racoviță), iar Inorogul este înzestrat cu calități deosebite.

Menționăm că expresia „și de cît cămila e mai mare elefantul” se întilnește și în cuge-tările rămase de la Nicolae Mavrocordat (Hurmuzaki, XIV/2, p. 421).

⁴²⁸ Aforism de inspirație stoică, menit să arate superioritatea morală a robului față de tiran (Vaida, p. 211). Vezi și *Istoria filozofiei românești*, I, p. 91.

⁴²⁹ Această morală se găsește și la Esop sub forma: „cei care aleargă după mult, pierd și ceea ce au” (*Cărțile populare*, p. 163, 197). Setea de mărire („nesățioasă hirea spre lăjire”) fusese condamnată și de M. Costin (*Opere*, p. 113).

⁴³⁰ Proverb utilizat de D. C. și sub forma „pre fier rugina îl topește”, atît în *Divanul* (ed. V. Cîndea, p. 151), cit și în *Istoria ieroglifică*. El se găsește și la M. Costin: „și rugina hierul strică” (*Opere*, p. 315), în *Învățăturile lui Neagoe Basarab* (ed. cit., p. 225), la Iordache Golescu, V. Alecsandri etc. (Zanne, I, p. 163).

⁴³¹ Este vorba aici de interacțiunea dintre lucruri, în care fiecare se manifestă potrivit naturii sale; totdeodată, se arată că nu există nici un lucru atît de tare încît să nu poată fi distrus de altul, fiecare din acestea acționînd numai în limitele (țircălamul hotarelor) naturii sale firești.

⁴³² După opinia lui D. C., „dreapta stăpînire” era numai aceea care nu exploata pe cei „neputincioși” și nu urmărea o politică expansionistă.

⁴³³ *Merța* era o măsură și o unitate de măsurat capacitatea pentru materii solide, echivalentă cu 110 ocale (N. Stoicescu, *Cum măsurau strămoșii*, p. 204).

⁴³⁴ „A atinge la ficați”, expresie populară.

⁴³⁵ *Brîncă* = labă, termen utilizat și în *Cărțile populare* (I, p. 178). Despre originea termenului vezi E. Petrovici, *Articole mărunte; Omonimia: brîncă, main; érysipèle* („Dacoromania”, X, 1943, partea a II-a, p. 356—360).

⁴³⁶ I se atrage atenția Liliacului că dreptul de a gîndi și a hotărî îl au numai cei puternici, sărăcia sa inspirînd milă.

⁴³⁷ Importanța sfatului a fost relevată și de M. Costin (p. 122), care consideră că tot ce au făcut domnii Moldovei fără să consulte sau să asculte sfatul dregătorilor a ieșit rău. „Că pentru aceia au dat Dumnedzău să aibă împărații, craii, domnii, cîrmuitorii țărilor, să aibă svetnici pre lingă sine, cu carii vorovind o treabă, să frămînte cu voroava lucrul și unul una, altul alta răspunzînd, să lămurește lucrul care este mai spre îndemînă”.

⁴³⁸ Marco refuză să se supună vreunuia din cei doi domni, știind că se putea aștepta oricînd la represalii. Domnii celor două țări urmăreau cu deosebită înverșunare pe pretendenții la tron, care sfîrșeau de obicei prin a fi ucîși.

⁴³⁹ După filozofia materialistă a vechilor greci, cele patru „stihii” (elemente) erau: aerul, focul, apa și pămîntul. Ele erau cunoscute și lui Antim Ivireanul (*Opere*, ed. G. Ștrempele, p. 68). Liliacul este invitat să-și aleagă ca lăcaș una din aceste stihii, din care, la D. C., pămîntul reprezenta Moldova, aerul, Țara Românească iar apa, Imperiul Otoman.

Menționăm că Eminescu va folosi și el stihie cu sensul de element al lumii (G. Ivănescu, în *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, I, București, 1956, p. 203).

⁴⁴⁰ Proverb folosit și de popor sub forma „cine seamănă vînt culege furtună” (Zanne, I, p. 88). Expresia „ce semeni aceea culegi” este utilizată și în *Divanul* (ed. V. Cîndea, p. 243 și 496, nota 142); această expresie, de origine latină (ut sementem feceris, ita metes; Cicero, *De oratore*, II, 65, 361), este utilizată de poporul român și sub forma: „ce a semănat să secere”

(*Învățăturile lui Neagoe Basarab*, p. 191 și Zanne, I, p. 284–285), ca și de poporul turc (*Proverbes turcs*, p. 87). Ea se găsește și între cugetările rămase de la Nicolae Mavrocordat sub forma: „fiecare nu seceră decît tot ce a semănat” (Hurmuzaki, XIV/2, p. 438).

⁴⁴¹ Expresie înregistrată și de Iordache Golescu sub aceeași formă, cu sensul să nu necinstești pe cei mari că necinstea se revarsă asupra ta (Zanne, II, p. 723).

⁴⁴² Acest proverb (Aristofan, *Cavalerii*, 392) se întilnește și în limbile latină („alii semen-tem faciunt, alii metent”), italiană („uno semina, l’altro ricoglia”) și turcă (*Proverbes turcs*, p. 4) cu sensul că unii se folosesc de munca altora (Zanne, I, p. 283–284). Vezi și *Cazania* lui Varlaam, p. 115 și *Proverbele lumii*, p. 57–58.

⁴⁴³ Este posibil ca povestea delfinului și a corăbierului să reprezinte chiar viața lui Marco pseudo-beizadea, așa cum credea P. P. Panaitescu.

⁴⁴⁴ Despre „eclipsis” = întunecare de soare, vorbește și I. Neculce (p. 145). Termenul nu-i era cunoscut însă lui M. Costin, care numește eclipsa „întunecarea soarelui” (*Opere*, ed. cit., p. 165 și 175).

⁴⁴⁵ După tălmăcirea dată de P. P. Panaitescu (*Istoria ieroglifică*, I, p. 205, nota), este vorba de prinderea lui Marco de către boierii munteni și trimiterea lui la galere; acest fapt nu s-a putut întîmpla însă în anul 1703 – cum credea autorul amintit – pentru faptul că în acel an Marco era liber și vorbea adunării încă de la începuturile ținerii ei. Pentru același motiv este greu de admis afirmația că el ar fi scăpat de la galere cu prilejul răscoalei din iulie-august 1703 (*ibidem*, p. 207, nota 2); vezi și mai sus partea I, nota 68.

⁴⁴⁶ După cum s-a mai arătat, D. C. „are și meritul de a fi adus primul în literatura noastră aerul marin” (Tănăsescu, p. 180), dovedindu-se, în *Istoria ieroglifică*, un bun cunoscător al mării.

⁴⁴⁷ Pentru comparație vezi și o descriere asemănătoare la Antim Ivireanul, *Opere*, ed. G. Ștrempel, p. 156–157.

⁴⁴⁸ *A călăfătui* înseamnă a unge vasele cu smoală; originea verbului a fost discutată în istoriografia noastră, unii istorici considerîndu-l de origine italiană (B. P. Hasdeu, *San Giorgio și Calafato*, în „Columna lui Traian”, I, 1870, nr. 57), iar alții ca fiind venit prin filieră bizantină (N. Iorga, *Revelații toponimice pentru istoria neștiută a românilor*, București, 1941, p. 11).

⁴⁴⁹ Este și aici o condamnare a tiraniei, împotriva căreia D. C. se ridică adeseori, opunîndu-i monarhia bazată pe principii morale, condusă de un suveran luminat. Tiranii au fost înfierăți și de stolnicul C. Cantacuzino, care-i numește „cruzi tigri și veninați balauri, stîrpituri și terata, fiind din neamul omenesc, iar nu rod omenesc” (*Cronicari munteni*, I, p. 19).

Este interesant de semnalat faptul că, la sfîrșitul sec. XVII, oamenii de cultură făceau o deosebire netă între monarh (așa cum îl concepea și D. C.) și tiran. În prefața la *Mărgăritarele Sf. Ioan Gură de Aur*, lucrare tipărită la București în 1691, frații Radu și Șerban Greceanu scriau: „domnul monarh binele de obște caută, iară tiranul la al său numai bine privește și lui și numai adaos silește a cîștiga; și ca să-și împlă voia, singur își pune și-și face legi și dreptăți poftele lui. Dreptu aceia dară iaste și ticăloasă și plină de turburări și de lacrimi acia politie și țară care supt tiran, nu supt domn, zace și să află” (I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, I, p. 317).

⁴⁵⁰ D. C. arată o deosebită simpatie lui Marco pseudo-beizade, poate și pentru faptul că era sărac ca și dînsul și dușman al lui Brîncoveanu.

⁴⁵¹ Deși aici D. C. afirmă că Ilie Țifescu „la adunare să se afe nu putusă”, mai sus (vezi p. 369) spusese că Vulpea, la adunare fiind, aprobase propunerea lui Iordache Ruset.

⁴⁵² Scrisoarea trimisă din țară de Ilie Țifescu urmărea să arate efectele cuvîntării lui Marco pseudo-beizade (de care se aflase, ce-i drept, cam repede la așa distanță!), și anume: auzind

că s-a pus problema celor doi frați Cantemir, Lupu Bogdan a început să spere în izbînda acestora. (De fapt, cum spune I. Neculce, Antioh era gata să obțină domnia la 1703, dacă sprijinitorii săi turci nu ar fi intervenit prea tîrziu, după investitura lui M. Racoviță). Țifescu sfătuiește pe boieri să vină mai repede în țară „la scaunul monarhiei”. E curios că această veste nu a fost transmisă de logofătul Ioan Buhuș, care a fost caimacamul țării pînă la venirea lui Mihai Racoviță (Hurmuzaki, XIV, p. 277).

⁴⁵³ Pentru a-i dovedi ipocrizia, D. C. pune pe Ilie Țifescu ca, după ce l-a pîrit boierilor aflați la Poartă pe Lupu Bogdan, să-l viziteze pe acesta și să-i declare că este profund afectat de faptul că el, Lupu, „mîntea și înțelepciunea a tot sfatul”, lipsind din adunarea de la Adrianopol, aceasta a ales ca domn („o, ocară mare!”, exclamă ipocritul) pe Mihai Racoviță (a cărui candidatură, de fapt, Țifescu o susținuse). După această introducere, el propune lui Lupu să trimită împreună o scrisoare fraților Cantemir, în care să-i asigure că sînt de partea lor. Vicleanul Țifescu urmărea prin aceasta să-l compromită pe Lupu Bogdan, știind sigur că scrisoarea va cădea în mîna boierilor. El dorea să se răzbune în felul acesta pe Lupu, care ar fi fost ucis pentru hiclenie. Despre motivele dușmăniei lor vezi mai sus nota 221.

⁴⁵⁴ Și aici D. C. arată că gloatele aveau nevoie de un conducător cu „mîntea întregă”.

⁴⁵⁵ Monocheroleopardul, adică licornul și leopardul, este Constantin Cantemir, tatăl lui D. C., fost domn al Moldovei (1685—1693). Licornul era pentru vechii greci un animal ce simboliza puterea neînfrîntă și curățenia sufletească. Autorul mai revine asupra calităților atribuite de el tatălui său în partea a VI-a a lucrării.

⁴⁵⁶ Dînd dovadă de aceeași înțelepciune și prudență, Lupu Bogdan a priceput viclenia lui Ilie Țifescu și i-a declarat că el s-a supus voinții și hotărîrii „marilor împărați” și că nu-l interesează „ce vor să scornească” Antioh și Dimitrie Cantemir.

⁴⁵⁷ Muștele sînt „ciocoimea, slugile boierești”. Aceștia nu erau tot una cu poslușnicii, cum credea P. P. Panaitescu (*Istoria ieroglifică*, I, p. 215, nota 2). În timp ce poslușnicii erau scutiți de dări pentru a presta diverse slujbe boierilor sau mănăstirilor („a sluji și a posluși ce vor hi trebile sfîntei mănăstiri”, sau să fie „de ajutor și de poslușania casii”) slugile făceau parte din aparatul represiv al stăpînilor feudali (vezi N. Stoicescu, *Subalternii marilor dregători din Țara Românească și Moldova*, în „Studii și mat. de istorie medie”, VI, 1973, p. 60—63).

Unii dintre acești așa-ziși ciocoi (termen introdus în sec. XVII) și slugi au fost ridicați între boieri sau boiernași în vremea domniei lui C. Cantemir, care s-a sprijinit pe ei împotriva mării boierimi ce-i era în general ostilă.

Marii boieri moldoveni aveau motive temeinice să se teamă de ciocoi și boiernași, care, în vremea acestei domnii, le produsese rădăstule supărări. După cum spune I. Neculce (p. 109): „cînd ieșie la țară cu slujbe, boiernașii făcea multe năcazuri caselor celor mari a boierilor”. În vremea primei domnii a lui C. Duca, aflat sub tutela mării boierimi, acesta persecutase pe boiernașii ridicați de C. Cantemir, pe care-i bătuse, îi închisese și-i sărăcise, lăsîndu-i „mojici” (I. Neculce, p. 119). O atitudine asemănătoare a avut în prima domnie și M. Racoviță față de oamenii lui Antioh Căntemir (*ibidem*, p. 171).

⁴⁵⁸ Tăunii fac parte — ca și ciocoimea — din păturile de mijloc ale societății moldovene; ei sînt la cheie „curtenii, aprodzii și alalți asemenea acestora”. Curtenii nu ședeau pe pămînt domnesc, cum afirmă P. P. Panaitescu (*op. cit.*, I, p. 215, nota 3), ci erau mici proprietari de pămînt, obligați să presteze serviciul militar călări (N. Stoicescu, *Curteni și slujitori*, București, 1968, p. 15—49).

Aprozii erau în această vreme mici slujbași care făceau serviciu la curtea domnească (N. Stoicescu, *Unele categorii de slujbași ai statelor feudale Țara Românească și Moldova*, în „Studii și articole de istorie”, XII, 1968, p. 107—113).

D. C. îi amintește aici împreună cu ciocoimea, deoarece îi considera partizanii Cantemireștilor și, deci, nemulțumiți de alegerea ca domn a lui M. Racoviță.

⁴⁵⁹ Nu întimplător D. C. numește albine pe țărani birnici, dovedind prin aceasta că lor le atribuia rolul de producători ai bunurilor materiale. Despre albina care caută prin toate florile și strânge miere dulce vorbește D. C. și în *Divanul*, p. 120. Mai tirziu și-a schimbat părerea despre hărnicia țăranilor moldoveni, considerându-i leneși în *Descrierea Moldovei* (vezi p. 301).

⁴⁶⁰ Trîntorii sînt scutelnicii, țărani scutiți de bir, de obicei la intervenția și în beneficiul unui boier. În timpul domniei lui Mihai Racoviță, spune I. Neculce (p. 172), jumătate din locuitorii țării erau scutelnici, țărani „tot a neamului lui (M. Racoviță – N.S.) ș-a Cupăreștilor”. D. C. îi numește trîntori, în opoziție cu albinele (= țărani birnici), tocmai datorită acestui regim de favoare ce li se acorda.

⁴⁶¹ Expresie populară cu sensul că cei leneși fac mai mult zgomot decît cei care muncesc (Zanne, I, p. 672).

⁴⁶² Termenul grec *afocrator* este tradus în documentele redactate în limba slavonă cu *самодержавны* = de sine stăpînitor sau singur stăpînitor, titlu ce marca situația de independență a domnilor țărilor române (I. Bogdan, *Originea voievodatului la români*, București, 1902, p. 17 și E. Virtosu, *Titulatura domnilor și asocierea la domnie în Țara Românească și Moldova (pînă în sec. XVI)*, București, 1960, p. 197 și urm.; capitolul „Titlul de sine stăpînitor”).

La data cînd scrie D. C., titlul nu se mai utiliza de cîteva secole; folosindu-l, D. C. dorea să sublinieze puterile depline pe care le avea domnul în atribuțiile sale de politică internă, ideea suveranului absolut, idee atît de dragă lui.

⁴⁶³ Acesta este domnul ideal, după opinia lui D. C.: luminat, drept, energic și sever la nevoie, dar milos cu supușii săi. Această imagine a lăsat, dealtfel, posterității domnul Dimitrie Cantemir (vezi N. Iorga, *Practica domnească a unui ideolog. Dimitrie Cantemir*, București, 1935; extras din „Analele Acad. Rom., Mem. Secț. ist.”, s. III, t. XVI, 1935).

După cum a arătat P. P. Panaitescu (*Istoria ieroglică*, I, p. 216, nota 3), prima parte a acestei caracterizări (matca fără ac) este de origine polonă, fiind utilizată de Gr. Ureche pentru definirea unui domn favorabil boierimii, așa cum a fost Petru Șchiopul.

⁴⁶⁴ Curtenii, slugile boierești, scutelnicii și țărani se declară nemulțumiți de faptul că nu au fost chemați și ei la adunarea boierilor care a ales ca domn pe M. Racoviță. Dar D. C. uită că la începutul părții I (vezi mai sus, nota 52) a spus că la adunarea respectivă au fost chemați „cu toții”. În plus, nu toți locuitorii puteau merge la Adrianopol; unii dintre ei (de pildă țărani birnici și cei nêliberi) nu erau invitați la asemenea adunări; ei sînt singurii care aveau motive să fie nemulțumiți în acest caz.

⁴⁶⁵ După cum a observat P. Vaida (p. 257–258), acest aforism exprimă unitatea dintre umanismul lui D. C. și doctrina sa politică antioligarhică: țara nu avea nevoie de boieri mîndri și robi ai plăcerilor, cum erau cei care o conduceau, ci de unire și de oameni cu mintea ascuțită. De aceea D. C. este adeptul promovării oamenilor în dregătorii după merite, nu după origine (vezi mai sus, nota 160).

⁴⁶⁶ Viespile sînt „seimenii, dărăbanii și alalți liufegii”, categoriile de oșteni mercenari din acea vreme, care se văitau și ei că o duc „foarte greu”. Faptul este confirmat și de alte izvoare, care atestă o stare de nemulțumire a acestor categorii, fie pentru faptul că nu erau plătiți prea regulat (D. Cantemir, *Viața lui C. Cantemir*, ed. N. Iorga, p. 44), fie pentru că erau impuși uneori la dări, ca în timpul domniei lui N. Mavrocordat, cînd au ieșit „cu pari în mină” înaintea domnului, ameninșîndu-l (*Cronici*, II, p. 84). Vezi și N. Stoicescu, *Curteni și slujitori*, p. 199–200.

⁴⁶⁷ Țințarii și gărgăunii nu sînt explicați la cheie; ei vor fi reprezentat, desigur, diverse categorii, asemănătoare ca poziție socială cu cele amintite în notele precedente (hînsarii, călărașii etc).

⁴⁶⁸ Toate categoriile amintite se declară împotriva amestecului domnului Țării Românești în treburile Moldovei. Ele nu mai doreau, cu alte cuvinte, reeditarea situației din vremea domniilor lui C. Duca, cînd adevăratul domn al Moldovei era C. Brîncoveanu (vezi mai jos notele 597 și 891).

⁴⁶⁹ „Odată cu capul”, expresie populară, utilizată și sub forma „în ruptul capului” (Zanne, II, p. 59).

⁴⁷⁰ Nici acești doi termeni nu sînt explicați la cheie; este greu de spus cine ar fi putut să fie cei care urmau să sprijine pe nemulțumiți.

⁴⁷¹ Este, probabil, o influență a lui Tacit: „honestas mors turpi vita potior” (mai bine să mori cu cinste decît să trăiești cu rușine).

Aceste cuvinte dovedesc patriotismul lui D. C., care consideră că menirea celui ce-și iubește țara e să lupte pentru „slobozenie și moșie” chiar cu prețul vieții, ceea ce, de altfel, el a și încercat să facă la 1711. Cuvintele sale își găsesc un corespondent parțial în *Învățăturile lui Neagoe Basarab*, care își sfătuiește urmașul la tron să-și apere cuibul (țara) ca un șoim și, la nevoie, să moară pentru ea, pentru că „e mai bine moartea cu cinste, decît să aveți numele cu rușine” (*Cronicile slavo-române*, p. 290).

⁴⁷² D. C. afirmă că între Iordache Ruset și Lupu Bogdan s-ar fi iscat o neînțelegere în timpul pribegiei lor în Polonia (țara cîmpilor) și că, datorită acestei neînțelegeri, Ruset ar fi făcut ca Lupu să fie alungat din adunare. Despre pribegia lor vezi mai jos nota 627.

⁴⁷³ Despre motivele dușmăniei dintre C. Brîncoveanu și C. Duca vezi mai jos nota 896.

⁴⁷⁴ Crisoarea lui Țifescu a fost analizată de o adunare restrînsă a boierilor, la care au participat Iordache și Mihalache Ruset împreună cu Ștefan Cantacuzino, reprezentantul lui C. Brîncoveanu. I. Ruset ar fi cerut atunci înlăturarea lui Lupu Bogdan. Probabil că otrăvirea lui de către M. Racoviță va fi fost pusă acum la cale.

⁴⁷⁵ Proverb popular, foarte utilizat de cronicari (Miron și Nicolae Costin, Zilot Românul) și de scriitorii din sec. XIX (Anton Pann, C. Negruzzi, D. Țichindeal etc.) P. P. Panaitescu afirmă că este proverb românesc (*Istoria ieroglifică*, I, p. 221, nota 1). Despre originea lui vezi I. Bilețchi-Albescu, *Lupu și schimbă părul dar năravul nu* („Orpheus”, III, 1928, p. 228—231), care susține că proverbul e de origine grecească, întîlnindu-se la Procopius, *De bello Gothico*. Proverbul se găsește și în limba latină („lupus pilum non ingenium mutat”), ca și la alte popoare: la turci (*Proverbes turcs*, p. 13), la italieni (T. Papahagi, *Folclor român comparat*, curs universitar, 1928—1929, p. 35), uneori și sub forma: „vulpes pilum mutat, non mores” (vulpea își schimbă părul, dar năravul nu; Suetoniu, *Vespasian*, XII). Vezi și Zanne, I, p. 519—521, 702. Ca și la celelalte proverbe, este greu de spus cum și cînd a devenit acesta un proverb popular românesc.

⁴⁷⁶ Ar rezulta din cele spuse de Mihalache Ruset că, la 1695, D. Cantemir ar fi obținut el domnia Moldovei, dar că o cedase fratelui său, Antioh, fapt confirmat și de un raport contemporan (I. C. Filitti, *Documente din arhivele Vaticanului*, II, p. 148).

⁴⁷⁷ Antioh Cantemir se afla și el la Adrianopol, unde se aștepta să fie cerut ca domn de boieri, dar aceștia l-au preferat pe M. Racoviță.

⁴⁷⁸ *Cinstea* înseamnă pentru D. C. poziția socială, rangul, dregătoria. Pentru a înțelege importanța ce se acorda lipsirii de „cinstea” despre care vorbește D. C., vom aminti că într-unele blesteme trecute în documentele din această epocă se spune: „dregătoria lui să o ia altul”, aceasta fiind, se vede, o pedeapsă cumplită (vezi N. Stoicescu, *Sfatul domnesc și marii dregători*, p. 132).

⁴⁷⁹ Despre părerea nu prea favorabilă a lui D.C. cu privire la fratele său vezi mai sus nota 173.

Afirmînd că Antioh putea fi purtat sau „tras” după voia boierilor, D. C. nu susține neapărat că acesta era om prost (cum crede P. P. Panaitescu, I, p. 222, nota 2), ci influențabil. Într-

adevăr, în prima domnie s-a aflat sub influența lui Iordache Ruset, iar în cea de a doua sub aceea a lui Ilie Cantacuzino.

Cît privește „Căprioara Hindii”, de care este vorba în text, aceasta nu pare a fi un membru al familiei Caragea (cum se afirmă în aceeași notă), ci un animal din același mediu de viață cu acela al elefantului.

⁴⁸⁰ Întrucît Inorogul (D. C.) era considerat foarte primejdios pentru boierii moldoveni, M. Ruset propune ca el să fie surghiunit de turci într-o insulă.

⁴⁸¹ „Molia din blană” care anunță lui D. C. planurile boierilor împotriva sa este la cheie Athanasie Papazoul, probabil un grec din Constantinopol, cunoscut lui D. C.

⁴⁸² S-ar înțelege din cele spuse aici că Marco pseudo-beizade a primit o sumă de bani pentru a renunța la pretențiile sale.

⁴⁸³ *Beleag* = tabără militară, termen utilizat și de Gr. Ureche.

⁴⁸⁴ Ar rezulta din cele spuse aici că boierii au obținut un firman de surghiunire a lui D. C., pe care urmăreau să-l pună în aplicare folosind toți agenții forței publice: ceași, armași, mumbașiri.

⁴⁸⁵ D. C. crede că răscoala (horbura, vivorul) ar fi izbucnit deoarece cerul nu a putut suferi nedreptatea ce se făcea Inorogului. De fapt, răscoala — care a dus la înlocuirea sultanului — a avut alte cauze (Hammer, *op. cit.*, IV, p. 57—69, Greceanu, p. 146). Dar, indiferent de cauzele sale, ea a salvat pe Inorog, anulînd firmanul dat de sultanul și dregătorii înlăturați.

⁴⁸⁶ *Smidă* = grindină, termen folosit și de Dosoftei (p. 87, 262, 280). Despre origine vezi „Dacoromania”, III, 1923—1924, p. 736 și IV, 1924—1926, p. 846—847.

⁴⁸⁷ Proverb întilnit și în limba franceză: „la dernière goutte fait déborder le vase” (Zanne, IV, p. 73). Răscoala a izbucnit deci cînd paharul suferințelor s-a umplut.

⁴⁸⁸ După cum a arătat P. P. Panaitescu (*Istoria ieroglifică*, I, p. 226—227, notele), răscoala a fost „o pornire a celor din Constantinopol împotriva Adrianopolului”, unde locuiau sultanul și vizirii.

⁴⁸⁹ Tonul acestui îndemn la răscoală este asemănător întrucîtva cu celebra proclamație a lui Tudor Vladimirescu.

⁴⁹⁰ După cum a remarcat P. P. Panaitescu (*Istoria ieroglifică*, I, p. 226—227, notele), D. C. a arătat că răscoala a avut și un caracter social, ceea ce nu spun alte izvoare.

⁴⁹¹ Este vorba de adunarea boierilor surprinși la Adrianopol de evenimentele povestite de D.C.

⁴⁹² După cum se știe, D. C. avea o somptuoasă reședință personală la Istanbul.

⁴⁹³ Afirmăția lui D. C. că boierii ar fi fost aduși cu forța la Constantinopol este contrazisă de I. Neculce (p. 169), care povestește cum au trecut aceștia printre ieniceri, spunîndu-le că se duc la noul sultan să-i pîrască pe dregătorii înlăturați de la putere că „le-au mîncat țara”.

⁴⁹⁴ Profitînd de schimbarea situației din Imperiul Otoman, cei doi frați Cantemir se înțeleg să acționeze împreună pentru a obține atît tronul Moldovei (Antioh), cît și pe al Țării Românești (Dimitrie). Acesta din urmă, fiind ginerele lui Șerban Cantacuzino, a urmărit, într-adevăr, să ocupe tronul Țării Românești (vezi Panaitescu, p. 67 și urm. și mai jos nota 894).

⁴⁹⁵ Antioh Cantemir a reușit să cîștige de partea sa pe ienicer-aga, dar intervenția acestuia s-a produs prea tîrziu și nu a mai putut „strica giucăria” aranjată de boieri: domnia lui M. Racoviță (Neculce, p. 169).

⁴⁹⁶ Inorogul, la rîndul său, umbla pe la toți demnitarii Porții (vrăjitorii) ca să-l mazilească pe Brîncoveanu, dar domnul Țării Românești, dînd sume mari de bani, a izbutit să-i deoace planurile. După cum spune Greceanu (p. 149), „feciorii lui Cantemir Vodă de la Moldova” au promis lui Cialic pașa, comandantul ienicerilor, „mari sume de bani pentru domnia țării aceștia”. Reprezentanții lui C. Brîncoveanu aflînd de aceste intenții, „neputîndu-să într-alt chip a să face”, au trebuit să plătească „pînă la 550 dă pungi” (275 000 de taleri!). Înțelegem astfel mai bine înverșunarea lui C. Brîncoveanu împotriva lui D. C.

⁴⁹⁷ Profitînd de împrejurări, C. Duca a solicitat și el tronul Moldovei, oferind „prețul îndoit”. Prezența sa la Istanbul este atestată de un raport din 12 septembrie 1703, în care se spune că venise din exilul de la Cavală, lângă Salonic, fusesse închis cîteva zile și apoi eliberat (Hurmuzaki, IX/1, p. 403).

⁴⁹⁸ Din licitația oneroasă pentru tron au cîștigat, bineînțeles, dregătorii turci, iar boierii moldoveni (dobitoacele) și cei mînteni (pasărilor) au ieșit jumuliți de bani, pe care și-i vor scoate cu vîrf și îndesat de la locuitorii din țară.

⁴⁹⁹ După ce au plătit sumele de bani cerute, boierii moldoveni au obținut investitura lui M. Racoviță. Potrivit opiniei unui cronicar, acesta ar fi sărutat poala împăratului la 23 septembrie 1703 (*Cronici*, II, p. 51). După alte informații, acest eveniment ar fi avut loc însă la 12 septembrie, probabil stil nou (Hurmuzaki, IX/1, p. 403). La 4 septembrie 1703, stolnicul C. Cantacuzino anunța pe David Corbea că „grâce à Dieu et aussi à nos efforts, tout est heureusement arrangé, attendu que la principauté a été donnée à notre neveu Michel” și că „c'est le neveu Thomas (Cantacuzino) qui lui a donné l'argent dont il a eu besoin à cette occasion”. După opinia sa, frații Cantemir ar fi oferit 400 de pungi pentru tronul Moldovei (Sturza, p. 107).

⁵⁰⁰ După plecarea lui M. Racoviță în țară, au rămas la Poartă, în calitate de capuchehaiele, frații Scarlatache și Mihalache Ruset (cf. Neculce, p. 170), cărora li s-a dat misiunea să vegheze asupra Inorogului.

⁵⁰¹ D. C. satirizează aici alaiul domnesc ce-l însoțea pe M. Racoviță, ca și pe domnul (Cămila), îmbrăcat cu caftan și cabaniță și purtînd pe cap cuca domnească. Vezi o descriere obiectivă a unui asemenea alai în *Descrierea Moldovei*, partea a II-a, cap. III.

⁵⁰² *Meserniță* = măcelărie, termen utilizat atît în documente, cît și în textele vechi (*Documenta Romaniae Historica*, A, vol. XIX, p. 321, M. Costin, p.172).

⁵⁰³ *Olecăitură* = vaiet, termen vechi folosit și în *Cărțile populare* (I, p. 94), ca și de I. Neculce (p. 320).

⁵⁰⁴ Ajunși în țară, noul domn și boierii supun pe locuitori la o cruntă exploatare, foarte plastic descrisă de D. C. Exploatarea nemiloasă din această vreme este recunoscută și de I. Neculce (p. 171), ca și de autorul *Letopiseșului* (p. 99).

⁵⁰⁵ M. Racoviță era prea slab pentru a se opune mării boierimi, deși își dădea seama de situația gravă în care se afla țara. Asupra legăturii dintre numele Racoviță și moșia Racova, D. C. revine și în *Descrierea Moldovei*, p. 263.

⁵⁰⁶ Moartea lui Ilie Țifescu s-a produs după 16 mai 1704, data testamentului său.

⁵⁰⁷ În această vreme relațiile dintre domnii Țării Românești și ai Moldovei erau bune, încetînd pentru scurt timp pîrile la Poartă. „Avea pace bună Mihai Vodă cu domnul muntenesc și de-a pururea se cerca cu solii ce veniau de acolo și de aice mergeau acolo și cu scrișori deapurerea, că și rudă își erau amîndoi, al doilea veri din Cantacuzinești” (*Cronici*, III, p. 31). În schimb, după cum spune D. C., C. Brîncoveanu își va concentra eforturile pentru neutralizarea fraților Cantemir.

⁵⁰⁸ Tratatul în forma dată de D. C. este o creație a autorului. Este posibil ca o înțelegere între domnii și boierii Țării Românești și ai Moldovei să se fi încheiat cu prilejul nunții fiului lui Iordache Ruset cu o fiică a lui C. Brîncoveanu, nuntă ce a avut loc la 26 mai 1704, deci la scurtă vreme după moartea lui Ilie Țifescu, la care se referă D. C. înainte de a vorbi de această înțelegere (vezi Groceanu, p. 227).

Menționăm că o asemenea înțelegere între boierii reprezentanți ai domnilor Țării Românești și Moldovei a avut loc în mod sigur la 29 mai 1706 la „slimul de la Focșani”, unde însă „ponturile” sînt cu totul altele, ele privind: hotarele, fugarii, moșiile cumpărate de munteni în Moldova etc. (N. Iorga, *Documente geografice*, București, 1900, p. 29–31).

⁵⁰⁹ Această formulă se găsește de obicei în zapisele de vânzare sau de întărire a unor vânzări în Moldova: „noi de bună voia noastră, de nimeni nevoiți, nici asupriți” etc. (*Documenta Romaniae Historica*, A, vol. XIX, p. 136; document din 1626).

⁵¹⁰ D. C. face deosebire între pravilă, culegere de legiuri scrise, și obiceiul locului sau pământului, dreptul nescris, problemă reluată în *Descrierea Moldovei*, partea a II-a, cap. XI.

⁵¹¹ *Distihie* (grec) = nenorocire, termen utilizat și de R. Greceanu (p. 187).

⁵¹² Expresia „pînă într-un cap de ață” este utilizată și de alți cronicari (*Cronici*, II, p. 49 și III, p. 40). În unele documente moldovene de la sfîrșitul sec. XVII se întilnește expresia asemănătoare: „pînă într-un capăt de păr” (N. Iorga, *Doc. Bistrița*, II, p. 64).

⁵¹³ Prin acest așa-zis tratat, boierii din Țara Românească și Moldova promit să fie „ascultători” domnilor lor, să colaboreze între ei ca „tovarăși nedespărțiți”, să lupte împreună împotriva lui C. Duca și a fraților Antioh și Dimitrie Cantemir și să recunoască caracterul ereditar al domniei pentru familiile Brîncoveanu și Racoviță, „ca în veci seminția lor din thronul stăpînirii să nu lipsască”.

Dacă primele trei puncte ar putea corespunde dorinței boierilor moldoveni și munteni, ultimul — caracterul ereditar al domniei — este numai dorința lui D. C., exprimată și în alte opere ale sale. Boierii din această vreme susțineau că „nu este bine (pentru boieri, se înțelege) să fie domn vecinic pre neam (adică dinastie — N.S.), ce este bine să se schimbe, după cum va pofti țara (adică boierii), precum este și acum” (Neculce, p. 277—278).

⁵¹⁴ Data actului este 1704, în al 15-lea an al domniei lui C. Brîncoveanu și în primul an al stăpînirii lui M. Racoviță (începută efectiv în octombrie 1703); după opinia lui D. C., trecuseră 290 de ani de la întemeierea Țării Românești (adică 1414!) și 301 ani de la formarea statului feudal moldovean (deci 1403), date care nu corespund realității istorice cunoscute.

⁵¹⁵ Lista cuprinde numeroase nume de boieri munteni și moldoveni, din care majoritatea nu au corespondent la cheie. Colunul = măgar sălbatic, amintit și de Dosoftei (p. 353).

⁵¹⁶ „Cinstea” se acorda pe acea vreme după „stepena” (rangul) fiecărui boier, lucru despre care vorbește și Miron Costin.

⁵¹⁷ Luînd act de înțelegerea boierilor, cei doi domni le promit ocrotire și apărare ca unor supuși credincioși, amenințînd cu pedeapsa excluderii dintre boieri pe cei neascultători și cu moartea și confiscarea averii pe hiclani. Este curios că D. C. afirmă că toți supușii plăteau „datoria țărănească” după obicei; precum se știe, boierii erau scutiți de dări.

⁵¹⁸ Formula de încheiere este cea obișnuită a documentelor din această vreme, doar că numele marilor logofeți e trecut greșit: în Țara Românească mare logofăt nu era Cornea Brăiloiu (Lebăda), ci Șerban Greceanu (martie 1704 — martie 1710), iar în Moldova mare logofăt era Antiohie Jora (septembrie 1703 — ianuarie 1706), nu Donici (Boul).

⁵¹⁹ În afară de domnia ereditară a celor doi suverani (vezi mai sus nota 513), actul mai prevede măsurile ce trebuiau luate împotriva fraților Cantemir și a lui C. Duca.

⁵²⁰ Măsurile preconizate în act împotriva lui Lupu Bogdan nu au un fundament real, deoarece el a fost în această vreme mare vornic al țării de sus (septembrie 1703 — martie 1705), numit de M. Racoviță.

⁵²¹ Această prevedere — dacă va fi existat — s-a aplicat în realitate; în afară de fiul lui Iordache Ruset, căsătorit cu fiica lui C. Brîncoveanu (vezi mai sus nota 319), și alți boieri moldoveni s-au înrudit prin căsătorie cu familii din Țara Românească; amintim câteva exemple:

- Bălașa, fiica lui Ilie Cantacuzino, vistierul, s-a căsătorit cu Ștefan, fiul lui C. Brîncoveanu (*Genealogia Cantacuzinilor*, p. 500—501);

- Dumitrașco Racoviță, hatmanul, fratele domnului Moldovei, a devenit soțul Ilincăi, fiica lui Mihai Cantacuzino, spătarul (*ibidem*, p. 45);

– Constantin, fiul lui Matei Cantacuzino, agă din Țara Românească, s-a căsătorit cu fiica lui Iordache Cantacuzino din Moldova („Arhiva”, 1899, p. 602–603) etc.

Aceste căsătorii au contribuit, fără îndoială, la strângerea relațiilor dintre clasele conducătoare ale celor două state românești.

⁵²² Brincoveanu, fiind mai bogat, promite ca Țara Românească să suporte 2/3 din cheltuielile ce se vor face la Poartă pentru cumpărarea demnitarilor turci, combaterea adversarilor etc., Moldova urmînd să dea doar 1/3.

Dealtfel, trebuie să arătăm că, în această vreme, Țara Românească plătea Porții un haraci de 460 de pungi (= 230 000 de taleri sau 92 000 de galbeni), în timp ce Moldova, secătuită de războaie, dădea numai 65 000 de taleri sau 26 000 de galbeni. Diferența dintre valoarea tributului celor două țări oglindea „mai slaba dezvoltare economică (a Moldovei) în raport cu Țara Românească” (*Istoria României*, III, p. 14–15). Din aceste motive, în secolul al XVIII-lea, domnii fanarioți ai Moldovei vor căuta cu asiduitate să ocupe tronul Țării Românești.

⁵²³ *Bănat* = supărare, termen utilizat și de M. Costin (*Opere*, indice) și I. Neculce (p. 18, 119).

⁵²⁴ Pe vremea aceea galbenii erau cîntăriți în cumpene speciale, pentru a se constata ce cantitate de metal prețios conțineau (vezi N. Stoicescu, *Cum măsurau strămoșii*, p. 285–291).

⁵²⁵ Strîngerea dărilor din țară era concesionată marilor boieri și oamenilor lor, care realizau din această operație cîștiguri însemnate (N. Stoicescu, *Sfatul domnesc*, p. 143–147).

⁵²⁶ După domni, cele mai importante personaje erau C. Cantacuzino stolnicul în Țara Românească – „principalul factor” al politicii muntene, cum îl numește N. Iorga – și Iordache Ruset în Moldova, unde „ce vrea el, ce porunca el, acia făcea și Mihai Vodă”, cum spune Neculce (p. 166, 170; vezi și *Cronici*, II, p. 278–280, III, p. 94, 114).

⁵²⁷ Proverb asemănător ca sens cu latinescul „inum caret clauo” (vinul nu are zăvor) (Zanne, IV, p. 188) sau „in uino ueritas”.

⁵²⁸ Proverb utilizat de numeroși scriitori din sec. XIX, folosit de popor sub forma: „nu tot ce zboară se mîncă” (Zanne, I, p. 643–644). Turcii spuneau: „nu toți arborii au fructe” (*Proverbes turcs*, p. 66).

⁵²⁹ În timp ce N. Iorga (p. 408) consideră că răscoala descrisă de D. C. în *Istoria ieroglică* este o răscoală dorită de frații Cantemir, nu una reală, P. P. Panaitescu (introducere la *Istoria ieroglică*, I, p. XXXIX) susține, dimpotrivă, că „aceste răscoale au fost reale”, deși cronicile vremii le trec sub tăcere (la p. 245 se spune doar că e „foarte probabil ca răscoala să fi avut loc”).

După opinia noastră, probele aduse de P. P. Panaitescu pentru a dovedi existența acestei răscoale nu sînt concludente și convingătoare. Mai întîi, autorul amintit, deși admite (p. XL) că *Istoria ieroglică* „trebuie privită cu rezervă... din punctul de vedere al exactității faptelor”, crede totuși că această rezervă încetează cînd e vorba de lupta de clasă. Ni se pare că se aplică două moduri diferite de apreciere a faptelor înfățișate de D.C.

O răscoală de proporțiile celei descrise de D. C. nu putea scăpa numeroaselor cronici relative la această epocă, cronici care nu amintec *nici una* de un asemenea eveniment, ceea ce constituie o dovadă care nu poate fi neglijată că răscoala nu a avut loc.

Cît privește cazul invocat de P. P. Panaitescu (*op. cit.*, I, p. 217, nota 1) al lui Toma Cantacuzino, sol muntean la curtea lui Mihai Racoviță în momentul mazilirii acestuia, care a fugit la auzul știrii mazilirii de teama zurbalei, izvorul citat, ca și I. Neculce (p. 174), arată clar că este vorba doar de zarva obișnuită cu ocazia mazilirii domnilor, cînd țara rămînea temporar fără stăpin. După cum spune N. Costin, era în firea moldovenilor ca „la mazilitul domnilor” să fie „gata de gilcevit... fiind necăjiți și asupriți de acel domn” (*Cronici*, II, p. 48).

În sfîrșit, spargerile de sate nu indică nici ele o răscoală, ci existența fugii, forma obișnuită de luptă a țărănimii din acea vreme.

Fără îndoială că o stare de nemulțumire a existat aproape permanent în Moldova acelei vremi, dar ea nu s-a concretizat într-o răscoală. Prezența acesteia în *Istoria ieroglifică* este rodul atitudinii anti-boierești a autorului ei, care a dat nemulțumirilor existente forma răscoalei, probabil și pentru a-și speria adversarii politici. Să nu uităm că cei care luptă împotriva mării boierimi în povestirea lui D. C. nu sînt țărani, ci ciocoimea, slugile boierești, mercenarii, adică acele categorii pe care se sprijineau Cantemireștii împotriva boierimii.

Mai amintim și de faptul că, la scară, D. C. tilcuiește el însuși „războiul lighioilor mici cu cele mari” prin „pohîrnirea (pornirea) prostimei asupra celor mari ce făcuse unirea”. Întrucît o asemenea „unire” nu avusese loc de fapt, se înțelege că nu au existat motive nici pentru un „război”. Este deci vorba doar de nemulțumirea unor pături mijlocii ale populației — favorabile, în parte, Cantemireștilor — împotriva politicii partidei boierești patronate de C. Brîncoveanu.

⁵³⁰ Hatmanii, serdarii și căpitaniii sînt comandanții armatei din acea vreme (vezi N. Stoicescu, *Sfatul domnesc*, p. 247—253, 256—260 și *Curteni și slujitori*, p. 246—255).

⁵³¹ Interesantă dispoziția de luptă pe care o ia armata ce urma să înfrunte pe răsculați. După cum a remarcat Șt. Giosu (p. 263—264), „atmosfera pregătirii bătăliei prevestește, parcă, «freamătul» și «zbuciumul» din *Scrisoarea III* a lui Eminescu”.

⁵³² Bulucul, pilcul, polcul și ceata sînt mici unități militare organizate, care apar în opoziție cu gloatele (N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 214—217 și 272—273).

⁵³³ Puști se numeau în Moldova tunurile, iar ostașii care le mînuiau, pușcași (N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 176).

⁵³⁴ Este traducerea unui celebru vers latin al lui Horațiu: „parturiunt montes, nascitur ridiculus mus” (*Ars poetica*, versul 139), vers care a devenit o zicătoare folosită și de Iordache Golescu și de alții pînă în zilele noastre (Zanne, I, p. 221).

⁵³⁵ „Udul de ploaie nu se teme”, proverb popular (Zanne, I, p. 59); D. C. vroia să arate că răsculații nu aveau ce pierde.

⁵³⁶ Retragerea oștilor era anunțată prin sunetul buciului. Acesta era un vechi obicei la moldoveni, utilizat încă din vremea lui Ștefan cel Mare (Ureche, p. 39, 57). D. C. nu folosește forma veche bucine, utilizată de Varlaam (p. 8, 24, 154).

Despre utilizarea buciurilor pentru darea semnalului de atac „în loc de trîmbițe” vezi și relația lui Joppecourt în *Călători străini*, IV, p. 393.

⁵³⁷ Expresia: „cu cît se ridică mai sus cu atît cade mai greu” se găsește și în *Divanul* (ed. V. Cîndea, p. 338).

⁵³⁸ „Picătura ploii piatra găurește” („gutta cauat lapidem”), proverb popular, utilizat de două ori de D. C. în *Istoria ieroglifică*, auzit și de Iordache Golescu (Zanne, I, p. 58—59). De origine greacă, de la poetul Choerilos din Samos (Berg, *Dicționar*, p. 187), preluat de latini: „dura tamen molli saxa cauantur aqua” (Ovidiu, *Ars amandi*, I, 476) sau „stillicidi casus lapidem cauat” (Lucrețiu, *De natura rerum*, I, 314), a fost utilizat apoi de numeroase popoare (*Proverbele lumii*, p. 154).

⁵³⁹ D. C. recunoaște din nou că stolnicul C. Cantacuzino avea calități ce lipseau celorlalți boieri.

⁵⁴⁰ În acest pasaj despre fenomenele „tîmplătoare” și „fințești”, despre care vorbește Brehnacea, D. Bădărău (p. 298—300) a văzut o concepție „care anunță principiul legității statice”. Vezi analiza acestei concepții la locul amintit și P. P. Panaitescu, p. 93, unde se afirmă că D. C. admite existența legilor sociale. Totuși, după cum a arătat I. Verdeș, D. C. „consideră că nimic nu are loc fără dirijarea rațiunii divine” (*Istoria ieroglifică*, I, p. XLVIII). Vezi și *Istoria filozofiei românești*, I, p. 75—76.

⁵⁴¹ Forma *bișug* (*bivșug*) pentru belșug este utilizată și de M. Costin, Dosoftei și I. Neculce.

⁵⁴² Primele două versuri se găsesc și în poemul *Viața lumii* de M. Costin (*Opere*, p. 319); celelalte sînt creația lui D. C., care a fost, printre altele, și poet.

⁵⁴³ D. C. explică acest cuvînt prin *arcubalista*, adică arbaleta sau arcul cu vîrtej, armă utilizată în sec. XV—XVI.

⁵⁴⁴ În această lungă „pildă” spusă de Brehnacea, care are drept morală legea talionului („cine face, face-i-se”, expresie considerată de Emil Petrovici de proveniență populară; vezi și *Proverbele lumii*, p. 4) unii specialiști au văzut o influență a unei fabule cuprinse în celebra lucrare orientală *Qalita și Dimna*, sau fabulele lui Bidpai, producțiune literară care are însă alte personaje (Mircea Anghelescu, *op. cit.*, în „Revista de istorie și teorie literară”, 1973, nr. 2, p. 199).

⁵⁴⁵ Expresie utilizată de Eschil sub forma: „singele vărsat cere răzbunare” (Zanne, II, p. 709), ca și de I. Neculce: „singele nevinovat cere giudecată de la Dumnezău și nu lasă” (p. 131).

⁵⁴⁶ Considerînd că răscoala este urmarea firească a modului cum acționaseră boierii „pentru deșartă și înflată slava numelui”, stolnicul C. Cantacuzino propune o serie de măsuri înțelepte, menite să calmeze spiritele și să instaureze liniștea; printre aceste măsuri era și încetarea urmăririi frașilor Cantemir.

⁵⁴⁷ Ridicîndu-se împotriva veciniei sau șerbiei, care va fi desființată la mijlocul secolului al XVIII-lea prin reformele lui C. Mavrocordat, D. C. a devenit pentru D. Bădărău (p. 159) primul scriitor român care a pus în circulație ideea desființării șerbiei, fiind considerat precursorul reformelor amintite (Panaitescu, p. 84).

Trebuie să arătăm însă că asemenea idei circulau în Moldova la începutul sec. XVIII, cînd chiar unii domni considerau șerbia și aservirea un păcat. De pildă, tînărul C. Duca — un domn cult, ridiculizat de D. C. în *Istoria ieroglifică* — a favorizat eliberarea din rumînie, condamnînd vecinia cu aceste cuvinte: „Cu păcat este să-l robești pe frate-tău, căci păgînii își cumpără robii pe bani și în al șaptelea an îi iartă, iară alții și mai curînd le dau slobozenie; eară tu ești creștin și, neluîndu-l pe bani și fiind creștin ca și tine, și tu vei în veci să-l vecinești” (cronica lui N. Costin, *Cronici*, II, p. 41).

D. C. a fost consecvent acestor idei; el consideră aservirea țăranilor o nedreptate a boierilor și în *Descrierea Moldovei*. Ni se pare însă că s-a exagerat puțin atribuindu-se lui D. C. „idei de dezrobire personală a țăranilor șerbi” (Panaitescu, p. 84), idei pe care D. C. nu le-a propovăduit și nici nu a încercat să le aplice în scurta sa domnie.

În plus, „muștele” la care se referă textul nu sînt propriu-zis țărani birnici (cum credea P. P. Panaitescu), ci slugile boierești, aparatul represiv de care se slujeau boierii împotriva țăranilor exploatați, slugi al căror „prieteșug” era deci necesar boierilor pentru a-și asigura exploatarea și a-și întări poziția politică. În concluzie, ni se pare deci că textul lui D. C. a fost puțin forțat să spună ceea ce autorul său nu a avut în intenție.

⁵⁴⁸ Parafrază a cuvintelor apostolului Pavel: „văd ceea ce este bine, dar urmez pe cele rele” sau ale lui Ovidiu: „văd lucrurile bune și le aprob, dar urmez pe cele rele”. C. Brîncoveanu refuză să asculte sfaturile înțelepte ale unchiului său, învățatul stolnic, invocînd obligația de a-și respecta cuvîntul dat.

Despre modul cum utilizează D. C. citatele din Biblie vezi Dragoș Moldovanu, *Stilizarea citatului biblic în Divanul lui Dimitrie Cantemir* („Anuar de lingvistică și istorie literară”, Iași, 1969, p. 49—68).

⁵⁴⁹ Vorbînd cu dispreț despre „obraznicia” muștelor, C. Brîncoveanu încearcă să minimizeze gravitatea situației create de revolta lor, susținînd că acestea se hrănesc în mod obișnuit cu „fărîmușele mesii stăpînilor”; se dovedea astfel că cei ce se revoltaseră făceau parte din categoria celor ce slujeau la curțile boierești.

⁵⁵⁰ În concluzie, C. Brîncoveanu cere ca Inorogul să fie urmărit și prins, ceea ce se va întâmpla în capitolele următoare.

⁵⁵¹ *Sirep* = iute, năvălaş, utilizat și de Varlaam (p. 129) și de D. C. în *Hronic* (p. 14).

⁵⁵² Prezența lui Toma Cantacuzino la Istanbul în această vreme este atestată de o scrisoare a stolnicului C. Cantacuzino, în care se spune că nepotul său se preocupa îndeosebi de treburile Moldovei („notamment pour les affaires moldaves”) (Sturza, p. 98).

Trimiterea lui Toma Cantacuzino pentru „negotia apud istam Portam” este anunțată bailului venețian de C. Brîncoveanu la 8 septembrie 1703, când M. Racoviță se mai găsea încă acolo (Valeriu Papahagi, *Correspondența inedită a lui Constantin Brîncoveanu cu bailul Ascanio Giustinian*, în „Rev. istorică”, 1931, p. 171–172). El este amintit, de asemenea, în rapoartele rezidentului imperial Mihail Talman, dintre 10 octombrie 1703 și 21 aprilie 1704 (Hurmuzaki, VI, p. 20–23).

⁵⁵³ Aici începe prigoana organizată de C. Brîncoveanu împotriva lui D. C. Domnul Țării Românești obține de la demnitarul Porții, cumpărași de el, un firman pentru arestarea și surghiunirea lui D. C., care se ascunde însă în casa unui prieten al său, dregător de vază. În aceste împrejurări apare sinistrul Hameleon (Scarlatache Ruset), care promite că va atrage pe D. C. la o convorbire cu Toma Cantacuzino, capuchehaia lui C. Brîncoveanu, cu care prilej D. C. va putea fi prins și livrat turcilor.

⁵⁵⁴ *Simceaua* = virful muntelui, unde s-a ascuns D. C., este „curte de om mare, carea nu să poate călca”, casa unui mare dregător, al cărui nume, D. C., discret, nu-l divulgă. Este curios însă cum a aflat Cameleonul această ascunzătoare; D. C. nu ne spune cum a ajuns S. Ruset să o cunoască.

⁵⁵⁵ Prundișul este casa lui D. C. de pe malul Bosforului, unde acesta se ducea în timpul nopții, când nu putea fi prins de urmăritori.

⁵⁵⁶ Nereușita agenților lui C. Brîncoveanu a stîrnit minia acestuia, care i-a amenințat cu moartea, iar pe urmașii lor cu „urgie” împărătească.

⁵⁵⁷ „Prin ciur și prin dîrmou”, expresie populară, utilizată și astăzi.

⁵⁵⁸ Agenții domnului Țării Românești pun la cale planul de a-l atrage pe D. C. într-o cursă pentru a-l prinde.

⁵⁵⁹ Scarlat Ruset (Hameleonul) ia asupra sa sarcina de a-l prinde pe D. C. prin vicieșug.

⁵⁶⁰ Proverb utilizat și de latini și de turci (de unde l-a auzit probabil D. C.), întîlnit în diverse forme și la poporul nostru (Zanne, I, p. 8–9). În *Esopia* se spune că numai cei fără minte lasă bucata din mină cu speranța uneia mai bune (*Cărțile populare*, I, p. 163).

⁵⁶¹ Povestea spusă de Scarlatache Ruset avea menirea să dovedească adunării dibăcia sa deosebită, care-l ajutase să scape din închisoarea bostangiilor, prin promisiunea că va da în locul său un alt vînat mai mare.

⁵⁶² Prin Barbaria – termen utilizat și în *Descrierea Moldovei* – D. C. înțelege „regiunile Africii de nord, situate la apus de Egipt” (*Istoria României*, III, p. 63).

⁵⁶³ Descrierea Cameleonului este deosebit de precisă, dovedind cunoștințele de zoologie ale lui D. C. Autorul introduce însă și unele elemente care, la cheie, arată caracterul urît al lui Scarlat Ruset, capabil să se preteze la orice viclenie și perfidie (schimbarea culorii), dînd bani cu camătă etc.

⁵⁶⁴ Scarlat Ruset spera că, predîndu-l pe D. C. bostangiilor, își va îndeplini cuvîntul dat căpeteniei acestora, că-i va aduce „un vînat mare, gras și frumos”, promisiune pe baza căreia scăpase el însuși din închisoare.

⁵⁶⁵ Aluzie la favoarea și sprijinul de care se bucuraseră Rusetestii în vremea domniilor Cantemireștilor, ca și a unui ajutor în bani acordat de D. C. lui Scarlat Ruset pentru a-l scăpa de datorii, binefaceri pe care acesta le-a uitat.

⁵⁶⁶ D. C. arată că Scarlat Ruset utiliza aceeași morală ca și Al. Mavrocordat, răsplătind binele cu răul. În *Esopia* se spune că numai viclenii răsplătesc binele cu răul (*Cărțile populare*, I, p. 209).

⁵⁶⁷ *Lascav* = binevoitor, prietenos, cuvânt de origine polonă, folosit și de I. Neculce (p. 318). După cum a remarcat P. P. Panaitescu, D. C. cunoștea limba polonă, utilizând câteva cuvinte de origine polonă în opera sa. Ca dovadă că D. C. vorbea polona se invocă convorbirea sa cu solul polon Rafael Lesczjnski, la 28 februarie 1700 (P. P. Panaitescu, *Călători poloni în țările române*, București, 1930, p. 103).

⁵⁶⁸ Prin această scrisoare dată lui Scarlat Ruset, Toma Cantacuzino și subalternii săi îl chemau pe D. C. la o discuție, asigurându-l de bunele lor intenții. Formularul scrisorii este acela al unui salvconduct ce se încredința solilor trimiși în diverse misiuni.

⁵⁶⁹ Expresie populară utilizată sub forma: „moartea-i fără leac”, întâlnită și în limba franceză („il y a remède à tout hors à la mort”) (Zanne, II, p. 626). D. C. o utilizează de două ori în *Istoria ieroglifică*. Ca sens este asemănătoare cu: „quid, quod medicina mortuorum sera est” (medicamentul e inutil celor morți) (Quintilian, *Despre oratorie*, II, 23). După cum s-a remarcat, D. C. cunoștea și unele noțiuni de medicină (C. Simionescu, *Dimitrie Cantemir și medicina*, în „Săptămîna culturală”, 25 V 1973). Despre termenii medicali utilizați de D. C. vezi Giosu, p. 181–182 și 227, n. 203.

Despre această problemă vezi și Pompei Samarian, *Medicina și farmacia în trecutul românesc*, I, Călărași, 1935, p. 231–232, care crede că D. C. a cunoscut lucrarea lui Al. Mavrocordat despre circulația singelui.

⁵⁷⁰ Căutînd să uite vechea dușmănie, D. C. promite că va veni la întrevvedere cu Toma Cantacuzino, cu care urma să discute direct, fără martori.

⁵⁷¹ *Parola*, termen utilizat în sec. XVIII și de pseudo-Muste (*Cronici*, III, p. 14) și I. Neculce (p. 99). D. C. folosește paralel și termenii voroavă și cuvînt.

⁵⁷² Scarlat Ruset jurase lui D. C. că va sluji pe stăpînul său (înțelegîndu-se Toma Cantacuzino); aici mărturisește că, la jurămînt, s-a gîndit la alt stăpîn, cel adevărat, comandantul bostangiilor, căruia îi promisese să-l prindă pe D. C.

⁵⁷³ P. P. Panaitescu (*Istoria ieroglifică*, II, p. 22, nota 2) a văzut în aceste afirmații o „aluzie răutăcioasă la familia Cantacuzino”. Este însă greu de crezut că Scarlat Ruset putea să cunoască, la începutul sec. XVIII, modul cum a ajuns la tron, prin uzurpare, Ioan Cantacuzino la 1341. Probabil D. C., care cunoștea istoria acestui împărat (vezi *Istoria Imperiului Otoman*, p. 29–40), o strecoară el prin gura lui Scarlat Ruset. Morala este: „scopul scuză mijloacele”. Ioan Comnenul îl considera pe I. Cantacuzino „mai mare decît ceilalți împărați” (M. Ruffini, *Biblioteca Stolnicului C. Cantacuzino*, p. 182 – 183).

⁵⁷⁴ „Ac de cojocul cuiva”, expresie de origine populară, utilizată adesea de la D. C. înainte (Zanne, V, p. 3 și Giosu, p. 251–252). Uneori D. C. arată el însuși originea acestor „zicători”; în cazul cînd acestea sînt de origine populară – ca în cazul de față – se spune: „cum să dzice dzicătoarea”.

⁵⁷⁵ Despre originea și sensurile acestui termen vezi Sextil Pușcariu, *Chiti* („Rev. filologică”, I, 1927, nr. 3, p. 271–275).

⁵⁷⁶ Impresionat de încrederea arătată de D. C., Toma Cantacuzino renunță la gîndul de a folosi împotriva lui viclenia și trădarea. Vorbînd astfel, Toma Cantacuzino se vedea un om setos de glorie, dar pe căi cinstite, nu prin orice mijloace. Cele spuse aici de el sînt confirmate și de alte izvoare, care-l înfățișează ca pe un om curajos și dornic de glorie. Vezi mai sus nota 593.

⁵⁷⁷ Scarlat Ruset consideră însă că în luptă se poate utiliza orice mijloc pentru obținerea izbinzii. Cf.: „dolos an uirtus, quis in hoste requirat”? (vicleșug sau curaj, ce nu-i îngăduit contra dușmanilor?) (Vergiliu, *Eneida*, II, 390).

⁵⁷⁸ Observînd schimbarea de atitudine a lui Toma Cantacuzino, care refuză să utilizeze mijloace necinstite contra lui D. C., Scarlat Ruset crede că acesta fie urmărea să trădeze pe C. Brîncoveanu, fie era gelos pe succesul Hameleonului.

⁵⁷⁹ *Cinie* = unealtă, instrument, termen utilizat și în *Cărțile populare*, I, p. 153. Cînd vorbește de diverse instrumente (astrolav, mihanie), D. C. explică el însuși în „scara” lucrării termenul de cinie prin măiestrie, „lucru cu care se fac alte lucruri”.

Termenul este utilizat și de Miron Costin (*Opere*, p. 119). După opinia lui V. Bogrea, la M. Costin cinie are sensul tehnic special de clădire pentru baie (*Pasagii obscure din Miron Costin*, în „Anuarul Inst. de istorie”, Cluj, I, 1921—1922, p. 310—317).

⁵⁸⁰ Urmărind să-și realizeze planul peste voia lui Toma Cantacuzino, Scarlat Ruset se înțelege cu agenții lui C. Brîncoveanu să-l prindă pe D. C. cînd acesta va veni la întîlnire; în felul acesta, considerau ei, toată bănuiala lui D. C. va cădea asupra lui Toma Cantacuzino.

⁵⁸¹ Are loc o întrevvedere între Scarlat Ruset și Dimache, devenit și el unul din agenții lui C. Brîncoveanu la Poartă. Scarlat Ruset îi împărtășește doar planul întrevederii dintre D. C. și Toma Cantacuzino, nu și intenția sa de a prinde pe Inorog.

⁵⁸² Ascunzîndu-și intențiile față de Toma Cantacuzino, Scarlat Ruset îl previne ca, la întîlnirea cu D. C., să nu se aplece pe aproape vreun agent al lui C. Brîncoveanu, care i-ar putea face rău Inorogului. El urmărea în acest fel să șteargă orice bănuială că ar fi uneltit ceva împotriva lui D. C. În același timp, Ruset arată față de Toma Cantacuzino o deosebită grijă de „cinstea” acestuia.

⁵⁸³ Scarlat Ruset împărtășește căpeteniei bostangiilor planul său privind prinderea lui D. C., care va fi păzit pe uscat de agenții munteni, iar pe mare de bostangii, astfel încît nu avea nici o posibilitate de salvare.

⁵⁸⁴ Proverb utilizat de D. C. și în *Divanul* (ed. V. Cîndea, p. 10), ca și în *Hronic* (p. 106), sub forma: „gura care se laudă pe sine, nu miroase bine”. În formă populară: „lauda de sine nu miroase bine”.

⁵⁸⁵ Este vorba de icoane zugrăvite pe niște palete mici fixate pe icoana mare, care oferă privitorului din față chipul de pe icoana mare, iar din stînga și din dreapta chipurile zugrăvite pe cele două fețe ale paletelor.

⁵⁸⁶ După ce a pus la cale planul prinderii lui D. C., Scarlat Ruset s-a întors la acesta pentru a-l asigura că se poate duce fără nici o grijă la întîlnirea cu Toma Cantacuzino, deoarece el îndepărtase din cale toate primejdiile!

⁵⁸⁷ D. C. avea încredere în Toma Cantacuzino pentru motivul că adevăratul nobil trebuia să fie un om de onoare. Ceea ce se spune aici despre familia Cantacuzino contrazice oarecum afirmația făcută cu cîteva pagini mai înainte (vezi mai sus nota 573).

⁵⁸⁸ Expresie populară.

⁵⁸⁹ După ce aranjase planul prinderii lui D. C., Scarlat Ruset se retrage acasă, pentru a nu fi bănuît că a știut ceva despre ceea ce urma să se întîmple.

⁵⁹⁰ Partea a V-a se termină odată cu încheierea pregătirilor făcute de Scarlat Ruset pentru prinderea lui D. C.

⁵⁹¹ Aici încep discuțiile purtate de D. C. cu Toma Cantacuzino, căruia îi explică punctul său de vedere în dușmănia cu C. Brîncoveanu, dușmănie ce începuse încă din timpul domniei tatălui său, Constantin Cantemir. Sînt trecute în revistă relațiile lui Brîncoveanu cu domnia Moldovei pînă la urcarea pe tron a lui M. Racoviță, subliniindu-se amestecul lui C. Brîncoveanu în treburile acestei țări, unde schimba domnia după voie.

⁵⁹² D. C. înțelege poziția delicată a lui Toma Cantacuzino, care nu voia să-și trădeze domnul, dar nici nu putea comite o nedreptate pentru a-și sluji stăpînul. De fapt, întîlnindu-se cu D. C.

cu gânduri bune, Toma Cantacuzino trăda într-un fel pe C. Brîncoveanu, care nu știa de această întâlnire și care urmărea prinderea lui D. C.

⁵⁹³ D. C. avea motive temeinice să se împrietenească cu Toma Cantacuzino. Dintre acestea enumerăm: opoziția față de politica lui Brîncoveanu, pe care Toma îl va trăda la 1711, trecînd de partea rușilor; faptul că boierul muntean ura pe turci, la fel ca și D. C., ură pe care și-o manifestă într-o scrisoare din 1703, în care acuză pe dregătorii turci că „nu se gîndesc decît să fure și să jăfuiască” și își exprima speranța că „împărăția aceasta turcească o va lua dracul în curînd” (N. Iorga, *Istoria românilor*, VI, p. 458). În afară de aceste idealuri politice care-i uneau, mai trebuie notat și faptul că Toma Cantacuzino era și el un om de cultură; după mărturiile lui Anton Maria del Chiaro, era „om ales și curajos, cunoscînd la perfecție limbile latină și italiană și posedînd o cultură variată” (*Revoluțiile Valahiei*, p. 104–105).

Se pare că aceste convorbiri cu D. C. au avut o mare influență asupra lui Toma Cantacuzino care și-a schimbat complet poziția față de Cantemirești. Pentru a înțelege această poziție, amintim aici că în iulie 1703, cînd C. Duca fusese mazilit, Toma Cantacuzino se afla la Poartă „pour différentes affaires, notamment pour les affaires moldaves”. Aici a jucat un rol de seamă la alegerea ca domn a lui Mihai Racoviță, a cărui candidatură o susținea C. Brîncoveanu (Sturza, p. 98).

La 2 august <1703>, Toma Cantacuzino scria din Adrianopol că a cerut moldovenilor „qu'ils abandonnent les Doukouletz autant que les Kantémyr” (*ibidem*, p. 105). La 4 septembrie același an, se spunea că Toma dăduse lui Mihai Racoviță banii necesari pentru obținerea investiției (*ibidem*, p. 107). Mai tîrziu, la începutul anului 1704, stolnicul C. Cantacuzino arăta că Toma Cantacuzino se afla la Poartă pentru a contracara manevrele făcute de „ces rusés chiens de Kantémyr et ce coquin de Doukouletz le veleur” (*ibidem*, p. 74). Este clar deci că Toma Cantacuzino a devenit un partizan al Cantemireștilor numai după ce D. C. i-a explicat motivele neînțelegerilor sale cu C. Brîncoveanu.

⁵⁹⁴ „Începătura dialogului” este „începătura istoriei”, pe care D. C. o plasează la mijlocul operei, utilizînd procedeul lui Heliodor. Aici începe deci *Istoria ieroglifică*, reluîndu-se faptele petrecute înainte alegerii din 1703.

⁵⁹⁵ După această lungă introducere filozofică despre coexistența binelui și a răului, D. C. îi cere lui Toma Cantacuzino să lase deoparte ura veche și să-i arate care sînt motivele pentru care era urmărit cu atîta înverșunare de C. Brîncoveanu. De fapt, D. C. cunoștea el însuși prea bine aceste motive, nefiind chiar atît de nevinovat pe cît vrea să pară în *Istoria ieroglifică*.

⁵⁹⁶ După opinia lui Toma Cantacuzino, neînțelegerile dintre domnii Moldovei și ai Țării Românești ar fi început în timpul primei domnii a lui C. Duca, ginerele lui C. Brîncoveanu (1693–1695).

După cum spune și Neculce (p. 131–132), tînărul C. Duca era domn doar cu numele, pentru că, de fapt, țara o conducea C. Brîncoveanu: „ce dzicea (muntenii – N.S.) acie făce” (domnul). În această conducere unică a celor două țări române, N. Iorga a văzut o restabilire a „sistemului de la începutul veacului, în care, supt două chipuri domnești înrudite, era o singură voință în Moldova și în Țara Românească” (*Istoria românilor*, VI, p. 411). Amestecul acesta a creat nemulțumiri legitime în sinul boierimii moldovene, obișnuită să conducă țara fără ingerințe din afară.

În plus, C. Brîncoveanu îi cerea mereu lui C. Duca banii pe care îi plătise la Poartă pentru cumpărarea domniei sale în Moldova, bani pe care domnul nu-i putea restitui (Neculce, p. 122, *Letopiseșul*, p. 88). Vezi și nota următoare.

⁵⁹⁷ Este vorba de plîngerile trimise de C. Duca socrului său împotriva fraților Cantemir și a partizanilor lor, Lupu Bogdan și Rusetștii sau Cupăreștii. *Condica vistieriei* lui C. Brîncoveanu

veanu (p. 30, 86, 92, 165) înregistrează câteva solii venite din Moldova în anii 1694—1695: Nicolae Costin, hatmanul, Chiriță Vlasto, postelnicul, Ioniță Costin, serdarul, Vasile Cantacuzino, spătarul.

În aceeași vreme, Neculce (p. 120) amintește însă și de pîrile trimise de tînărul domn la Poartă. Despre pribegirea boierilor amintiți în Polonia vezi mai jos nota 627.

De fapt, C. Duca nu putea acuza pe Antioh și Dimitrie Cantemir că nu se supun „stă-pînirii” lui împreună cu boierii; după cum se știe, nici un domn mazil nu era dator să devină un „supus” al domnului în funcție.

⁵⁹⁸ Spre deosebire de Toma Cantacuzino, D. C. afirmă că „începătura lucrului”, adică a neînțelegerilor, este mai veche, și anume din timpul domniei lui C. Cantemir (1685—1693) și, într-adevăr, izvoarele vremii atestă înrăutățirea relațiilor dintre domnii Moldovei și Țării Românești spre sfîrșitul domniei lui C. Cantemir.

Acesta, cînd obținuse domnia Moldovei cu sprijinul lui Șerban Cantacuzino, jurase domnului Țării Românești să prindă și să omoare pe Iordache și Manolache Ruset, considerați marii dușmani ai Cantacuzinilor (Neculce, p. 88). Întrucît C. Cantemir nu și-a ținut promisiunea, ba mai mult, a numit pe Iordache mare vistier, iar pe Manolache staroste de Putna, relațiile dintre cei doi domni s-au stricat. Încă din această vreme deci, datorită Cupăreștilor, domnii Moldovei și Țării Românești „tot să pîrie și să mînca unii pe alții”, cum spune Neculce.

Considerăm că nu este lipsit de interes să arătăm de unde a pornit conflictul dintre Șerban Cantacuzino și Iordache Ruset. Ca mare postelnic al lui G. Duca în Țara Românească (1676—1678), Iordache a fost acuzat de Cantacuzini că i-a pîrit domnului, care i-a închis și le-a luat o sumă mare de bani. De teamă, la venirea pe tron a lui Șerban Cantacuzino, Iordache a fugit în Moldova (doc. din 17 mai 1679, copie Inst. de istorie „N. Iorga”). E curios însă că G. Duca nu l-a mai numit dregător în Moldova.

După 1685, Șerban a cerut lui C. Cantemir să-l judece. Iordache a fugit, iar domnul i-a confiscat „bucatele” și 3 sate. Revenind la judecată, Ruset a explicat că, în vremea la care se referea Șerban Cantacuzino, era plecat la Adrianopol în haraciul țării, astfel încît nu-l putea pîri. Șerban insistă totuși ca C. Cantemir să-l omoare pe Iordache, iar „singele lui să fie ca un pahar de apă”. La 1689 C. Cantemir dădea o „carte” de judecată în care recunoștea că Iordache fusese acuzat pe nedrept și că el însuși greșise cînd îi confiscase averea, deoarece „zavistele fac multe lucruri rele și la unele locuri și sufletul se piarde”. Iordache susținea că avea și o „carte” de iertare de la Șerban Cantacuzino (V. A. Urechia, *Un nou document de la Constantin Cantemir Vodă, Iași, anul 17197—1689*, București, 1895; extras din „Analele Acad. Rom., Mem. Secț. istorice”, 1894—1895).

Mai menționăm că, deși dușmani, Iordache Ruset și Șerban Cantacuzino erau rude: tatăl primului, Cuparul, era nepotul lui Toma și Iordache Cantacuzino, frații tatălui lui Șerban Cantacuzino.

Ar mai trebui să amintim, desigur, că domnii Țării Românești și ai Moldovei duceau și o politică externă diferită: în timp ce Șerban Cantacuzino încerca o apropiere de puterile creștine, căutînd să se integreze în marea ligă ce lupta contra turcilor, C. Cantemir — amenințat de poloni — ducea o politică prudentă de neangajare. În asemenea condiții, „prieteni turci ai lui Cantemir i-ar fi promis Țara Românească, dacă și-ar putea prinde vecinul” (pe Șerban Cantacuzino — N.S.) (N. Iorga, *Istoria românilor*, VI, p. 365).

La rîndul său, Șerban Cantacuzino a încercat să pună un nou domn în Moldova, oprindu-se asupra unui alt boier de origine modestă, Ilie Drăguțescu, „ca să să mîntuiască de Cantemir Vodă să nu-i mai fie piedică”; el nu a apucat să o facă deoarece a murit (Neculce, p. 100—102).

D. C. nu amintește de toate aceste fapte deoarece Șerban Cantacuzino era socru. Mai târziu însă, după moartea soției sale Casandra (1713), în *Viața lui Constantin Cantemir* — alcătuită între 1714—1716 — D. C. va vorbi și despre conflictul dintre tatăl său și fostul său socru. După opinia sa, conflictul s-ar fi datorat refuzului lui C. Cantemir de a urma politica filoautriacă preconizată de Șerban Cantacuzino (ed. N. Iorga, p. 96—97).

Despre această problemă vezi și G. Constantinescu-Rîmniceanu, *Vrajba dintre Cantacuzinești, Cantemirești și Brîncoveanu, 1688—1705. Cu o introducere și explicare a adevărului cuprins în Ist. ieroglică, a principelui Dimitrie Cantemir, referitoare la subiectul descris*, Bîrlad, 1889, p. 11—22.

Relațiile au continuat să fie încordate și după moartea lui Șerban Cantacuzino. După uciderea fraților Miron și Velicico Costin, „o seamă de boieri” moldoveni au fugit la C. Brîncoveanu, de unde, cu ajutorul domnului Țării Românești, s-au dus la Poartă să-l pîrască pe bătrînul domn al Moldovei „de rău și de ucigaș de oameni”. Acesta însă, cu „meșteșugul” lui Lascarache Ruset, capucehaia sa, i-a adus în fiare în țară.

În anul următor, cei doi domni au căutat fiecare „să facă rău unul asupra altuia”, umblînd pe la mehistanii Porții „ca să mazălească unul pe altul” (*Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 pînă la octombrie 1717*, București, 1959, p. 37, *Cronici*, III, p. 88—89, Neculce, p. 111).

Mai târziu, C. Cantemir a oferit adăpost lui Staico Merișanu, dușmanul lui C. Brîncoveanu (Neculce, p. 113—114); bogatul domn a reușit însă să obțină de la Poartă un firman (care ar fi costat 1 000 de pungi!), cu care a adus în obezi pe Staico, pe care l-a judecat și condamnat la moarte, iar Cantemir a rămas „rușinat împreună cu ai lui” (Greceanu, p. 92—94). În întreținerea acestor neînțelegeri un rol deosebit avea Iordache Ruset, pe acea vreme un mare dușman al lui C. Brîncoveanu.

La 1692 se susținea că Lascarache Ruset — capucehaia lui C. Cantemir — umbla chiar să răstoarne pe C. Brîncoveanu și să-i ia locul pe tronul Țării Românești cu sprijinul dregătorilor turci prieteni (N. Iorga, *Studii și documente*, XX, p. 130); domnul Țării Românești a reușit însă să obțină surghiunirea sa în insula Rodos (Neculce, p. 114, *Cronici*, II, p. 256).

La începutul anului 1693 se aflau din nou la Poartă niște boieri moldoveni trimiși cu pîră contra lui C. Brîncoveanu, pe care îl acuzau că întreține relații cu austriecii. Ei au fost primiți de marele vizir prin mijlocirea ambasadorului Franței, de Castagnères (Hurmuzaki, Supl. I/1, p. 304 și *Istoria* citată, p. 39). Vezi și Hurmuzaki, V/2, p. 243, 246, unde un izvor favorabil lui C. Brîncoveanu vorbește despre „le malitiose trame et imposture greche delli Cupari (Ruseștii — N.S.) uniti coll’Ambasciatore di Francia, col Tekeli et col Cantemir, Prencipe di Moldavia, contro il Prencipe di Valachia”.

Înțelegem astfel de ce, după moartea lui C. Cantemir, C. Brîncoveanu a intervenit la Poartă pentru a nu fi recunoscut ca domn D. C., ales de boierii moldoveni. Vezi și mai jos partea a X-a, nota 889.

Despre motivele vrajbei dintre Brîncoveanu și Cantemirești vezi și G. Constantinescu-Rîmniceanu, *op. cit.*, p. 23—34, care consideră că politica externă diferită dusă de domnul Țării Românești și de familia Cantemir s-a transformat „în vrăjmășie personală”.

⁵⁹⁹ Și aici, ca și în alte opere ale sale ((îndeosebi în *Vita Constantini Cantemirii*), D. C. exagerează calitățile tatălui său, din care face o mare personalitate, și aceasta nu numai din dragoste filială, ci și pentru a acredita ideea că face parte dintr-o familie care merita tronul Moldovei. În realitate, C. Cantemir a fost un om modest, pe care împrejurările l-au ajutat să ajungă domn, iar ca domn — deși bun cu țara — a fost o unealtă a marilor boieri Gavril Costachi și Iordache Ruset (Panaitescu, p. 27—31).

⁶⁰⁰ D. C. recunoaște aici obîrșia modestă a familiei sale, care era „din oameni buni, proști (simplici — N.S.) din stepena mai de gios”, fapt confirmat de toți cronicarii moldoveni,

care știau și ei că tatăl său „au fost de oameni proști de la ținutul Fălciului” (Neculce, p. 93 și *Letopiseșul*, p. 80); „om prost mai de gios, că nice carte nu știa” (Neculce, p. 87); „om de țară, moldovean drept” sau „pămîntean” (*Cronici*, II, p. 35). După R. Greceanu (p. 94), aflat în slujba lui C. Brîncoveanu, C. Cantemir „întîi au fost bergheligi, apoi lefegiu, apoi și ceauș la steagul spătăresc”. Vezi și S. Zotta, *Despre neamul Cantemireștilor*, Iași, 1937.

Mai tîrziu, trăind într-o lume care puna mare preț pe titlurile de noblețe, D. C. și-a creat o genealogie fantezistă, afirmînd că ar fi fost chiar urmașul lui Timur Lenk! (*Istoria Imperiului Otoman*, p. 539) și că un strămoș al său s-ar fi stabilit în Moldova în vremea domniei lui Ștefan cel Mare, care l-ar fi boierit; pentru a dovedi aceasta, el a creat chiar un document dat, chipurile, de domnul Moldovei (vezi *Descrierea Moldovei*, p. 263 și nota 4 de la p. 266, precum și Panaitescu, p. 27–28).

⁶⁰¹ „Cînd se îngînă ziua cu noaptea”, expresie populară (Emil Petrovici, *op. cit.*).

⁶⁰² Este vorba de luptele lui C. Cantemir cu tătarii, despre care vorbește și D. C. în *Vita Constantini Cantemirii*. Cronicile țării recunosc că, în tinerețe, C. Cantemir „a arătat vitejie și vrednicie în ceata slujitorească” (*Cronici*, III, p. 24) sau că „era om harnic de slujbă și viteaz bun” (*ibidem*, p. 85).

⁶⁰³ D. C. recunoaște că tatăl său și-a luat numele de Cantemir (s-a prefăcut în lup din berbece) ca urmare a luptelor cu tătarii. Ca domn, „își scria titlușul său: Constandin voevoda” (*Letopiseșul*, p. 81 și Neculce, p. 93). Tot Neculce îi dă și numele întreg: Constantin Cantemir serdarul, apoi clucerul (p. 87 și urm.); vezi și *Cronici*, III, p. 23.

Cantemir a fost numele unui vestit mîrzac din Bugeac de la începutul sec. XVII (M. Costin *Opere*, indice), împotriva căruia au luptat codrenii sau tighecenii lui Constantin, devenit el însuși apoi Cantemir. În *Viața lui C. Cantemir*, însă, D. C. nu mai vorbește despre această schimbare de nume, ci ia în serios originea tătară a lui Cantemir, din care va face apoi un urmaș al lui Timur Lenk.

⁶⁰⁴ Aici D. C. rezumă în cîteva cuvinte viața tatălui său ca mercenar și apoi capuchehaie. Vezi Stoicescu, *Dicționar*, p. 367–368, unde datele din *Viața lui C. Cantemir* sînt completate cu cele aflate în alte izvoare. Deși P. P. Panaitescu (*Istoria ieroglifică*, II, p. 43–44, nota 3) afirmă că nu sînt dovezi că a fost capuchehaie, în *Letopiseșul* editat de C. Giurescu (p. 81) se arată clar: „fost-au și capuchehaie la Poartă, știind limbă”. Vezi și Neculce, p. 93, unde se spune același lucru, și I. Mînea, p. 40.

⁶⁰⁵ „Nevoia toate învață”, expresie populară, utilizată sub diverse forme și de latini, francezi, italieni, germani, portughezi, etc. (Zanne, III, p. 314–316 și *Proverbele lumii*, p. 16–18).

⁶⁰⁶ Despre luptele din Polonia la care a luat parte C. Cantemir în anii 1655–1660 vezi amănunte în ediția Panaitescu–Verdeș, II, p. 44, nota 1. Este interesant de subliniat faptul că în aceste lupte, ca oștean în armata polonă, C. Cantemir luptase, probabil, și împotriva contingentului moldovean trimis de Gheorghe Ștefan să sprijine pe Gheorghe Rakoczy al II-lea, principele Transilvaniei, care dorea să ajungă regele Poloniei (M. Costin, *Opere*, p. 176).

⁶⁰⁷ D. C. recunoaște că școala la care a învățat tatăl său a fost aceea a luptei, ceea ce spun și cronicarii moldoveni.

⁶⁰⁸ D. C. afirmă aici că tatăl său s-a gîndit la domnia Moldovei încă de la întoarcerea sa în țară, afirmație contrazisă de *Viața lui C. Cantemir*, unde este lăudată credința cu care a slujit bătrînul Cantemir pe diverși domni ai Moldovei. Despre dregătoriile ocupate înainte de domnie, vezi Stoicescu, *loc. cit.*

⁶⁰⁹ D. C. consideră că tatăl său a transformat originea sa modestă (miel din oaie) în două „hirișe numere”, din care primul, Provatolicoelefas, înseamnă în limba greacă: oaie-lup-elefant. C. Cantemir avea deci calitățile acestor animale: blîndețe, vitejie și putere. Despre semnificația lui *Monocheroleopardalis* vezi mai sus nota 455.

⁶¹⁰ Ca fiu al tatălui său, D. C. crede că acesta ar fi căpătat domnia grație meritelor sale deosebite. În realitate, el a fost ales domn cu „nevoința și cheltuiala” lui Șerban Cantacuzino, domnul Țării Românești (1678—1688), de boierii moldoveni pribegi, care sperau „că-l vor purta precum le va fi voia” (Neculce, p. 87 și 93); în plus, a fost ales deoarece „alții mai de cinste și mai de neam nu primie să fie domn”, date fiind împrejurările grele prin care trecea Moldova în acea vreme. C. Cantemir s-a urcat pe tronul Moldovei la 10 iunie 1685 (Hurmuzaki, XIII, p. 16).

⁶¹¹ Expresie întilnită la Solomon sub forma: „răspunsul cucernic întoarce minia” (Zanne, II, p. 534). Vezi însă și *Pilde*, 15, 1: „un răspuns blind domolește minia, iar un cuvânt aspru așijă minia”.

⁶¹² Continuînd înșirarea meritelor tatălui său, D. C. afirmă că a fost un domn drept, care și-a ocrotit supușii, îndeplinind astfel calitățile fundamentale cerute unui domn bun, problemă asupra căreia se revine adeseori în *Istoria ieroglifică*. După opinia lui N. Costin, C. Cantemir era „foarte viteaz bun, eară la fire blind și cu inima milostivă, răbdător, cu puțină minie întii apoi ertător și nelacom la avere și îndurător, necărturar, dar slujit și la toate priceput” (*Cronici*, II, p. 53; vezi și p. 39).

⁶¹³ Despre concepția lui D. C. cu privire la relațiile domn—supuși vezi mai sus nota 148.

⁶¹⁴ D. C. recunoaște aici că nici tatăl său nu a rezistat intrigilor, ceea ce — crede P. P. Pănaiteșcu (*Istoria ieroglifică*, p. 47, nota 1) — este o aluzie la uciderea fraților Miron și Velicico Costin, săvârșită în urma unor intrigi boierești. Bătrînul domn a regretat el însuși această sîngeroasă faptă, pentru care „de multe ori plîngea între toată boierimea și blăstăma pe cine l-au îndemnat de-au grăbit de i-au tăiat” (Neculce, p. 111). În *Viața lui C. Cantemir*, D. C. a justificat însă uciderea celor doi boieri prin faptul că ar fi fost vinovați de trădare, apărînd memoria tatălui său, acuzat de tiranie.

⁶¹⁵ C. Cantemir a murit la 13 martie 1693, lăsînd ca moștenitori pe cei doi fii, Antioh și Dimitrie, din care primul se găsea ostatic la Poartă (*Cronici*, II, p. 39). D. C. a descris înmormîntarea tatălui său în partea a II-a, cap. X din *Descrierea Moldovei*.

El consideră aici că tatăl său a devenit „un leu între stele” (= sfînt în ceruri). Menționăm că documentele moldovene ce vorbesc de domniei morții ai țării și de faptele lor îi numesc de regulă „sfînt-răposaji” (Vezi *Documenta Romaniae Historica*, A, vol. XIX, p. 208, 214 passim).

⁶¹⁶ Deși D. C. nu spune pentru ce „pricini” Antioh Cantemir se afla la Poartă în momentul morții tatălui său, știm din alte izvoare că el era ostatic la Istanbul. N. Costin spune: „Antioh Vodă nu s-au tîmplat la moartea tătine-său..., fiind zălog la Poartă, la Țarigrad” (*Cronici*, II, p. 39).

⁶¹⁷ *Rafturi* = harnașamente, termen utilizat și în *Învățăturile lui Neagoe Basarab* (p. 265), de M. Costin (*Opere*, p. 84), I. Neculce (p. 118, 324), ca și în *Cărțile populare* (II, p. 299) și în documente (N. Iorga, *Studii și documente*, VII, p. 175, 183, 192 passim).

⁶¹⁸ Parafrazarea unui proverb al lui Solomon: „mere de aur în panere de argint este cuvîntul zis la timp” (Zanne, II, p. 808).

⁶¹⁹ D. C. afirmă că el ar fi fost ales ca domn atît de boieri („nesupusele jigăniei”), cît și de țărani („supusele jigăniei”). Această știre nu este confirmată de alte izvoare. De pildă, N. Costin susține că alegerea lui D. Cantemir ca domn s-a făcut de către boierii „de casa” (apropiați) lui C. Cantemir (*Cronici*, II, p. 39); la acestea Neculce (p. 115) adaugă faptul că, după ce Lupu Bogdan și Iordache hatmanul Ruset vistierul „s-au agiuns (înțeles — N.S.) cu slujitorii”, aceștia „au și început a strigare că altul nu li trebuie să fie domn ce numai Dumitrașco beizadea, feciorul lui Constantin Vodă”. Este vorba deci de o hotărîre a boierilor favorabili Cantemireștilor, pe care au acceptat-o și slujitorii.

⁶²⁰ După opinia lui D. C., C. Duca ar fi cerut sprijinul lui C. Brîncoveanu, pentru a fi numit domn al Moldovei la 1693, promițându-i mari profituri. Despre sprijinul acordat de domnul Țării Românești, vezi mai jos partea a X-a, nota 889.

⁶²¹ Mreana este Maria, fiica lui C. Brîncoveanu, care a devenit soția lui C. Duca la 5 noiembrie 1693 (Neculce, p. 120–121, Greceanu, p. 100), după ce acesta ocupase tronul Moldovei datorită sprijinului lui C. Brîncoveanu (vezi partea a X-a, nota 889).

După cum știa în cercurile diplomatice, căsătoria s-a făcut din motive politice, domnul Țării Românești urmărind prin aceasta „viver in riposo, senza patire calunnia, persecutioni dalle trame et maligne cabale” (Hurmuzaki, V/2, p. 246).

Maria a devenit celebră prin cuvintele înregistrate de Neculce (p. 131) la prima mazilire a soțului ei, că tatăl său nu se va lăsa, va pune „pungă dă pungă din București pînă în Țarigrad” și-i va da din nou domnia tinărilor Duca. Ea nu a mai apucat să revină în Moldova deoarece a murit de ciumă la Țarigrad în august 1697 (Greceanu, p. 118; N. Iorga, *Studii și doc.*, XX, p. 143). Cu moartea ei a dispărut singura legătură ce una pe bogatul domn al Țării Românești de fostul domn al Moldovei.

⁶²² Proverb de origine latină (Martial, *Epigrame*: „Mortuo leoni et lepores insultant”), cu sensul: după prăbușirea celui puternic, și cei mici își bat joc de dînsul (Zanne, I, p. 505–506). O pildă asemănătoare se găsește și la Esop.

⁶²³ Despre zgomotele scoase de diverse categorii de păsări și animale vezi Serghie Șutu, *Strigătele animalelor. Studiu lexicografic* („Dacoromania”, II, 1921–1922, p. 85–174).

⁶²⁴ Proverb întilnit și în limba latină sub forma: „si caput dolet, omnia membra languent”, ca și în alte limbi europene (Zanne, II, p. 46–47). D. C. vrea să arate că Moldova fiind lipsită de un conducător temut, așa cum fusese tatăl său, moldovenii s-au înspăimîntat, iar unii au fugit din țară.

⁶²⁵ D. C. se referă aici la unii din boierii pribegiți de teama lui C. Cantemir, care s-au întors la C. Duca, îndeosebi rudele Costineștilor, dintre care Nicolae Costin, cronicarul și logofătul, va deveni cumnatul lui C. Duca (Stoicescu, *Dicționar*, p. 391).

⁶²⁶ Se vede că D. C., care trăia la Istanbul de 12 ani, simțea el însuși dorul de țară. Cuvintele acestea exprimă cât se poate de frumos dragostea de pămîntul strămoșesc al unui om deșărat („e mai bine în coliba ta decît în palatul altuia”; Zanne, III, p. 127. Vezi și nota 279).

⁶²⁷ Iordache Ruset, vistierul, și Lupu Bogdan, hatmanul, — care conduseseră de fapt țara în ultimii ani ai domniei lui C. Cantemir și care făcuseră să fie ales ca domn D. C. — au fugit în Polonia de îndată ce au aflat de numirea ca domn a lui C. Duca, la 8 aprilie 1693 (Neculce, p. 116, *Letopiseșul*, p. 88, *Cronici*, II, p. 39–40, *Cronica Ghiculeștilor*, p. 9–11). Aici au rămas pînă în 1695, căutînd să slăbească poziția tinărilor domn.

La 21 iunie 1695 se spunea că cei doi boieri, aflați în vecinătatea hotarului cu Moldova, ar fi oprit corespondența diplomatică franceză trimisă din Polonia spre Constantinopol (Hurmuzaki, Supl. I/1, p. 334). Ei au venit în țară înainte de detronarea lui C. Duca, creindu-i acestuia mari greutăți și grăbindu-i mazilirea (Neculce, p. 126, *Letopiseșul*, p. 89). Cei doi boieri au rămas mai departe adversarii lui C. Duca, pribegind și la începutul celei de a doua domnii a acestuia (*ibidem*, p. 93).

⁶²⁸ În realitate, D. C. nu a plecat de bună voie la Țarigrad, ci a fost dus de un capugi-bașe, pe care boierii favorabili Cantemireștilor l-au rugat „să-i fie milă” de tinărilor domn (Neculce, p. 116). D. C. a locuit împreună cu fratele său la Istanbul, așteptînd împrejurări prielnice pentru a reocupa tronul.

⁶²⁹ De fapt, C. Duca — și el fiul unui fost domn, Gheorghe Duca — avea, după obiceiul vremii, aceleași drepturi de a ocupa tronul Moldovei ca și fiii lui C. Cantemir, pe care însă D. C. consideră, în mod subiectiv, ca fiind „dreptii moștenitori”.

În această vreme, în formula de încheiere a hrisoavelor, domnii Moldovei arătau, dealtfel, că după ei pot urma la tron domni „din sămiiința noastră sau dintr-alt niam strein” (A. Sava, *Doc. Orhei*, p. 136).

⁶³⁰ Știind că nu va putea domni în liniște datorită fraților Cantemir, C. Duca cere socrului său ca împreună să caute să-i suprimă. Obiceiul ca domnul în funcție să solicite Porții îndepărtarea (sau suprimarea) pretendenților la tronul ocupat de el este mai vechi (să ne amintim de suprimarea lui Petru Cercel în anul 1589, la cererea lui Mihnea Turcitul).

⁶³¹ Despre motivele neînțelegerii dintre C. Brîncoveanu și C. Duca vezi mai sus nota 596.

⁶³² D. C. consideră că C. Duca era doar o unealtă în mâinile lui C. Brîncoveanu, care se folosea de el împotriva fraților Cantemir.

⁶³³ D. C. recunoaște că, împreună cu fratele său Antioh, a promis dregătorilor turci 50 de pungi de bani pentru tronul Moldovei. El recunoaște, de asemenea, că sînt „pungi de bani din sudorile săracilor”.

Suma fiind destul de mică față de cele plătite de obicei cu asemenea prilejuri, este foarte probabil că au contat, mai mult decît banii, relațiile de prietenie cu demnitarii Porții; cum spune cronicarul: „fiind în cunoștință la toți agalarii la curtea vizirului”, Antioh a căpătat domnia (*Cronici*, II, p. 42).

Este interesantă informația dată de D. C. că cei doi frați Cantemir au strîns în jurul lor la Poartă o parte din boierii moldoveni fugiți din țară, aceasta pentru a dovedi demnitarilor turci că au partizani în țară.

⁶³⁴ După opinia lui D. C., mazilirea lui C. Duca și venirea pe tron a lui Antioh Cantemir în anul 1695 a însemnat scoaterea țării din robie și eliberarea ei de exploatarea fiscală la care fusese supusă de fostul domn.

⁶³⁵ Acești paraziți sînt, după părerea lui D. C., grecii veniți în țară cu C. Duca (Neculce, p. 118). D. C. are față de aceștia atitudinea obișnuită a cronicarilor moldoveni, îndeosebi a lui I. Neculce.

⁶³⁶ După mazilirea lui C. Duca și numirea ca domn a lui Antioh Cantemir, ambele făcute în mare taină („descîntecul buiguirii”), D. C. rămîne la Poartă în calitate de capuchehaie a fratelui său (din decembrie 1695).

⁶³⁷ Numirea lui Antioh ca domn al Moldovei a stîrnit mînia lui C. Brîncoveanu, care a promis că se va răzbuna împotriva fraților Cantemir.

⁶³⁸ De fapt, C. Brîncoveanu era îngrijorat de trecerea pe care o aveau Cantemireștii la Poartă; la 17 ianuarie 1696 el cerea protecția imperialilor împotriva dușmanilor săi (N. Dobrescu și C. Giurescu, *Documente și regeste privitoare la Constantin Brîncoveanu*, p. 85).

Ar mai trebui să amintim aici și de faptul că, în același an 1696, C. Brîncoveanu a încercat, prin oamenii săi, să-l otrăvească pe D. Cantemir, aflat pe acea vreme la Poartă. Despre această încercare neizbutită aflăm dintr-o scrisoare recent publicată, adresată de Antioh Cantemir lui Scarlatachi Ruset și datată 7 noiembrie 1696 (Paul Cernovodeanu, A. Lazea și M. Caratașu, *Din corespondența inedită a lui D. Cantemir*, în „Studii”, 1973, nr. 5, p. 1025). Este curios că D. C. nu amintește despre această tentativă de asasinat (peste cîteva pagini D. C. afirmă că C. Brîncoveanu a încercat să-l ucidă pe Antioh Cantemir la 1700, după mazilire).

⁶³⁹ Expresia 4 700 de ani nu este explicată la cheie. După opinia lui P. P. Panaitescu, ar fi vorba de prima domnie a lui Antioh Cantemir, care a durat 4 ani și 7 luni (1 decembrie 1695 – 14 septembrie 1700).

Ar rezulta din cele spuse aici că C. Brîncoveanu a încercat tot timpul să-l scoată din domnie pe Antioh Cantemir, cheltuind sume mari de bani pentru aceasta. În septembrie 1700 strădaniile sale au dus la rezultatul urmărit. La 23 septembrie 1700, ambasadorul francez Férriol

anunța că mazilirea lui Antioh „s'est fait par l'intrigue du Bey de Valachie qui a gagné la Porte à force d'argent” (Hurmuzaki, Supl. I/1, p. 352).

R. Greceanu – care prezintă punctul de vedere al lui C. Brîncoveanu – după ce acuză pe Antioh că ar fi încercat să-l sape pe stăpînul său la Poartă, recunoaște și el că domnul Moldovei a fost mazilit „cu a sa (a lui C. Brîncoveanu) vrednicie și putere ce avea la Poartă”, influență determinată, se înțelege, de sumele de bani plătiți de domn (Greceanu, p. 133). Vezi și C. Erbiceanu, *Cronicari greci*, p. 57. După unele informații, domnul Țării Românești ar fi cheltuit cu acest prilej peste 100 000 de taleri, pe care *Condica vistieriei* (p. 569, 578) îi înseamnă ca fiind dați „pentru năpasta ce au făcut vrăjmașii”.

C. Brîncoveanu încercase întii să susțină candidatura la tron a lui Toderașco, un negustor bogat din Galați, dar Poarta nefiind de acord să înmulțească numărul domnilor a trebuit să-l accepte pe C. Duca, deși acesta nu-i mai era rudă, iar Brîncoveanu și unchii săi, spătarul M. Cantacuzino și stolnicul C. Cantacuzino, „nici să auză de acest nume (al lui C. Duca – N.S.) nu suferia” (*Letopiseful*, p. 91); „neputîndu-se mîntui într-alt chip de Cantemirești, au cheltuit și l-au scos domn” pe C. Duca (*Cronici*, III, p. 92).

Despre Toderașco, vezi mai jos nota 655. Despre mazilirea lui Antioh, vezi și partea a X-a, nota 894.

⁶⁴⁰ Încercările repetate ale lui C. Brîncoveanu de a schimba pe domnii Moldovei au fost condamnate de reis-efendi-ul Rami, devenit apoi mare vizir, care spunea că „muntenii (adică domnul și boierii – N.S.) cu faptele lor au stricat țara Moldovii, schimbînd domniile cu faptele lor și cum vor ei”. Rami credea că Brîncoveanu se va potoli numai dacă i se va încredința lui și domnia Moldovei și va fi silit „să dea el de la dînsul toate cheltuielile Porții și birul”, fără să ia nimic de la moldoveni (*Letopiseful*, p. 94).

Atitudinea lui C. Brîncoveanu a fost condamnată și de pseudo-Muste, care spune: „multă nevoie și greutate au avut țara Moldovei de Brîncovanul, domnul muntenesc, agiutorînd cu banii lui pre o samă de domni mazili ce era la Țarigrad, care prea lesne isprăviau lucrurile lor de la Poartă și le da domnia țării; iar după ce se așeza domnul acela în scaunul țarei și nu vrea să plinească toate poftetele lui, îndată îl lepăda pre acela și se apuca de altul, ori care era mazil la Țarigrad. Și așa niciodată țara noastră nu avea odihnă de răul Brîncoveanului” (*Cronici*, III, p. 37). După opinia lui I. Neculce (p. 107), uciderea lui C. Brîncoveanu ar fi fost o plată pentru răul făcut Moldovei și „pentru suspinurile săracilor”!

⁶⁴¹ Mazilirea lui Antioh s-a făcut repede și în mare secret „și nici capichehaialele lor (ale moldovenilor – N.S.) n-au prins de veste (Greceanu, p. 133). Domnul Moldovei aștepta „milă și cinste” de la Poartă pentru slujba ce făcuse cu „deșertarea cetății Camenița, dar turcii, în loc de milă, l-au mazilit” (*Cronici*, III, p. 28). Totuși D. C. afirmă că domnul mazilit a avut vreme să anunțe pe Lupu Bogdan și pe Iordache Ruset să fugă din țară pentru a nu fi prinși de capugiul turc. Fuga lor este povestită de I. Neculce (p. 152–153), care era rudă cu Lupu Bogdan, ca și de N. Costin (*Cronici*, II, p. 45).

⁶⁴² Ajuns la Constantinopol ca mazil, Antioh Cantemir a trebuit să lupte împotriva încercărilor lui C. Brîncoveanu, care urmărea să-i determine pe demnitarii turci să-l ucidă pe fostul domn al Moldovei.

⁶⁴³ D. C. arată că oricît ar fi plătit cineva demnitarilor turci nu putea fi sigur de promisiunile făcute; ele erau uitate la primirea unor sume mai mari de la adversari, ca la o adevărată licitație, care nu sătura lăcomia dregătorilor Porții. De aceea, cronicarii spun că turcii erau „nestătători”, adică nestatornici (*Cronici*, III, p. 31), iar I. Neculce (p. 366) constată cu amărăciune: „așe sînt prieteșugurile turcilor: cine dă mai mult, acela-i mai prietin și mai bun”.

⁶⁴⁴ Numit capucehaie la Istanbul de către C. Duca, grecul Dimache își trădează stăpînul pîrîndu-l lui C. Brîncoveanu că uneltește împotriva sa la Poartă. Acesta a fost unul din motivele înveninării relațiilor dintre cei doi domni.

⁶⁴⁵ Este vorba de pribegia în Țara Românească a lui Lupu Bogdan, hatmanul, Vasile Costache, vornicul, Ilie Țifescu, stolnicul, Maxut, serdarul, Mihai Racoviță, spătarul „și alți mulți”, în timpul celei de a doua domnii a lui C. Duca (1701—1703), pribegie de care amintesc toate cronicile (*Letopiseșul*, p. 93, Neculce, p. 155, *Cronici*, III, p. 28, Greceanu, p. 136, *Cronica Ghiculeștilor*, p. 11—13 etc.), precum și D. C. în *Istoria Imperiului Otoman*, p. 395 și unele documente (N. Dobrescu și C. Giurescu, *op. cit.*, p. 121—122).

După cum arată mai departe D. C., boierii pribegi au cerut sprijinul lui Brîncoveanu pentru înlocuirea lui C. Duca, sprijin ce avea să fie hotărîtor în mazilirea domnului.

Domnul Moldovei a încercat să-i aducă pe fugari în țară, în care scop a trimis în Țara Românească, în iulie 1701, pe cumnatul său, Nicolae Costin, și a obținut chiar aprobarea Porții, care a expediat un capugi-bașe, în decembrie 1701 (*Condica vistieriei*, p. 633, 647 și 651).

C. Brîncoveanu a reușit să contracareze însă manevrele lui C. Duca cu metoda sa obișnuită: banii. El a obținut un alt firman prin care Poarta dădea voie boierilor pribegi care vor vrea să rămînă în Țara Românească să locuiască mai departe aici, ceea ce au și făcut cîțiva boieri „ce era mai capete”: Vasile Costache, Lupu Bogdan, Mihai Racoviță și Ilie Cantacuzino. Încercarea lui C. Duca de a-i obține de la Poartă nu a avut succes (*Cronici*, III, p. 29).

Din această vreme datează, foarte probabil, o scrisoare a lui C. Duca adresată lui Dositei, patriarhul Ierusalimului, prin care îl roagă să-l împace cu C. Brîncoveanu, „ca să nu ne pierdem cîrmuirea”; scrisoarea are doar data de 2 iunie, fără indicarea anului (Hurmuzaki, XIV/1, p. 337).

În aceeași epocă, *Condica vistieriei* lui C. Brîncoveanu înregistrează soliile schimbate între cei doi domni: Bunea Grădișteanu, mare comis, trimis în Moldova, în noiembrie 1700 (p. 694); un sol moldovean sosit în ianuarie 1701 (p. 604).

Tînărul domn al Moldovei nu s-a dat în lături nici de la încercarea de a suprima pe unii din adversarii mai periculoși, trimișînd în Țara Românească pe Dumitrașco Buhuș (vărul său) cu misiunea de a-l îpușca pe Lupu Bogdan; Buhuș a refuzat însă să devină ucigaș și s-a predat muntenilor, dezvăluindu-le planurile lui C. Duca. (*Cronici*, II, p. 45). Înțelegem astfel cît de acerbă era lupta pentru putere dintre facțiunile boierești, care utilizau ca armă nu numai banul, dar și crima.

Cronicarii moldoveni deplîng asemenea practici, condamnînd pe boierii moldoveni pribegi la C. Brîncoveanu, care nu se gîndeau că acțiunile lor „tot de risipa și paguba țării erau, făcînd nume bun domnului muntenesc și hulă domnului din Moldova” (*Letopiseșul*, p. 93—94) sau că nu țineau seama de faptul că „tot spre căderea și spre slăbiciunea țării erau toate rocoșiturile lor asupra domnului”. (*Cronici*, III, p. 37). Același cronicar constată, pe bună dreptate, că „sfzile și vrajbele celor mari de multe ori se descarcă în spatele celor mici. Și toată răutatea cade peste cei supuși și nevinovați” (*ibidem*).

⁶⁴⁶ D. C. înțelege cît de greu este să cîrmuiești pe alții și consideră că un conducător trebuia să fie în primul rînd un om echilibrat și așezat. Cf. spusele lui Cato: „cel mai rău conducător este cel care nu se poate conduce pe sine însuși” (Simensky, *Dicționar*, p. 178).

⁶⁴⁷ După cum aflăm din cheia lucrării, este vorba de exploatarea fiscală la care C. Duca a supus Moldova, îndeosebi de vîcărît, o dare care lovea și pe boierii posesori de animale (vezi V. Mihordea, *Vîcărîitul, dare temporară*, în „Studii”, 1968, nr. 3, p. 449—467).

D. C. recunoaște că această exploatare fiscală a determinat fuga țărănilor (oile) prin munți și păduri. Afirmațiile lui D. C. sînt confirmate și de documente. La 20 august 1701, domnul C. Duca spunea că „mișeii noștri țărani” din satele Vicov și Frătăuți s-au „spămîntat pentru nevoile ce sînt și pe altă țară” și au fugit (T. Bălan, *Doc. bucovinene*, III, p. 110).

⁶⁴⁸ „Solzii peștelui a rade” sînt explicați de D. C. prin „bani căptușiți, minciunoși a face”. Spre deosebire de P. P. Panaitescu care credea că este vorba de banii datoraji de C. Duca lui C. Brîncoveanu (*Istoria ieroglifică*, II, p. 38, nota 2), avem impresia că D. C. se referă mai curînd la o acuzație de falsificare de monedă, pentru că aceasta pare a se înțelege prin expresia „bani minciunoși” (sau calpi).

⁶⁴⁹ Din nou D. C. susține că el și fratele său erau moștenitorii de drept ai tronului Moldovei, C. Duca fiind un uzurpator și un „tiran”; el consideră că numai revenirea Cantemireștilor la tron ar aduce liniște țării și încetarea tulburărilor.

⁶⁵⁰ Despre mazilirea lui C. Duca la 1703 vezi mai sus nota 22.

Este interesant de subliniat faptul că R. Greceanu — cronicarul oficial al lui C. Brîncoveanu — nu vorbește nimic despre amestecul domnului Țării Românești în mazilirea domnului Moldovei. El spune (p. 148) că boierimea moldoveană nu-l mai putea suferi „de relele obiceiuri și lucruri fără socoteală și de multe răotăți ce avea și reaoa otcîrmuire”; pentru a scăpa de domn, boierii au dat „multe jalbe” la Poartă, reușind pînă la urmă să înduplece pe Rami pașa vizirul să-l mazilească pe domn.

⁶⁵¹ Expresie atribuită lui Solomon sub forma: „răspunsul cucernic întoarce minia și cuvîntul aspru aprinde urgia” (Zanne, II, p. 534 și 668—689. Vezi și *Pilde*, 15, 1); utilizată și în cronica lui pseudo-Muste: „voroava blindă toată pornirea îmblînzește, iară cea aprigă și pre cel slab ațîfă la minie” (*Cronici*, III, p. 88). utilizată de D.C. de trei ori.

⁶⁵² D. C. afirmă că C. Brîncoveanu l-ar fi chemat pe Lupu Bogdan, cerîndu-i să fie mijlocitor pentru împăcarea sa cu Cantemireștii și că s-ar fi ajuns chiar la încheierea unei înțelegeri, pe care C. Brîncoveanu nu a respectat-o. Este însă greu de crezut ca mîndrul domn al Țării Românești să fi recunoscut față de Lupu Bogdan că a greșit cînd a susținut alegerea ca domn a lui C. Duca și că dorea „răscumpărarea păcatului”. Vezi și mai jos nota 897.

⁶⁵³ D. C. nu are o părere prea bună despre poeți, creatori de „basne”, deși el însuși a fost și poet.

⁶⁵⁴ *Măiestrie* = iscusință, capcană, termen utilizat și de Dosoftei (p. 502). În *Lexiconul lui Mardarie Cozianul* măiestrie este sinonim cu meșteșug. În documentele moldovene, măiestrii erau numite și instrumentele de pescuit (C. C. Giurescu, *Istoria pescuitului și a pisciculturii în România*, I, București, 1964, p. 146, 216, 224). Vezi și Giosu, p. 210, n. 15.

⁶⁵⁵ P. P. Panaitescu (*Istoria ieroglifică*, II, p. 61, nota 2) considera că „e greu de spus” cine era Pupădza, echivalent la cheie cu Verga, candidatul lui C. Brîncoveanu la domnia Moldovei în anul 1703; după opinia sa, Verga ar putea fi identificat cu Toderășco, negustorul din Galați, și el candidatul lui C. Brîncoveanu la domnia Moldovei, dar în 1700, înainte de mazilirea lui Antioh Cantemir.

În realitate, este vorba de un grec (origine atestată de *Istoria ieroglifică*, unde se precizează și locul de naștere, satul Ceatalgea, lingă Constantinopol), numit chiar Vergo (cum îi spune și D. C.). Întreținînd relații bune cu turcii, Vergo a fost utilizat în diverse misiuni atît de Șerban Cantacuzino, cît și mai ales de C. Brîncoveanu, în timpul domniei căruia a ocupat dregătorii importante vreme de 10 ani: mare portar (iunie 1692 — noiembrie 1694), mare paharnic (martie 1695 — iunie 1697) și mare clucer (septembrie 1697 — iulie 1702), fiind deci un personaj foarte cunoscut în această vreme.

Cum el dispăre chiar în jurul datei de care vorbește D. C. că și-ar fi slobozit duhul „puturos”, toate datele de mai sus ne îndeamnă să afirmăm că Pupădza este Vergo, mare clucer. Este deci un nou candidat la tronul Moldovei, despre care aflăm știri numai din *Istoria ieroglifică*. Amintirea sa ni s-a păstrat în numele cunoscutei șosele a Vergului din Capitală (vezi Stoicescu, *Dicționar*, p. 253, unde se aduc și dovezile originii sale grecești și ale deselor misiuni încredințate de C. Brîncoveanu).

Cît privește pe Toderășco, acesta era și el tot grec, fiul lui Tudori, vameșul, și nepotul lui Enache postelnic. Ocupîndu-se cu negustoria, a strîns o avere însemnată și a ajuns vameș și pîrcălab de Galați. După 1700, cînd a fost propus de C. Brîncoveanu candidat la tronul Moldovei, nu mai este amintit în documente. Vezi despre el Neculce, p. 150 (care-i aduce numeroase acuzații, printre care și pe aceea de tiran), ca și studiul lui C. A. Stoide, *Un pretendent la tronul Moldovei: Toderășco din Galați* („Orizonturi”, Galați, 1942, nr. 3–12, p. 392–399 și „Arhiva rom.”, 1945–1946, p. 271–280).

⁶⁵⁶ D. C. afirmă că numai după ce turcii au refuzat să accepte ca domn al Moldovei pe Vergo, C. Brîncoveanu s-a gîndit să-l susțină pe M. Racoviță, informație care contrazice cele spuse de I. Neculce. Vezi mai sus nota 22.

⁶⁵⁷ Despre numirea ca domn al lui M. Racoviță, vezi mai sus notele 22, 499.

⁶⁵⁸ Este evident că D. C. a scris această parte a cărții în timp ce domnea încă M. Racoviță (el spune că „și pînă astăzi” acesta stăpînea Moldova). Mai jos însă D. C. va vorbi despre mazi-lirea lui M. Racoviță și numirea ca domn a lui Antioh Cantemir (care a primit caftanul la 21 februarie 1705; Hurmuzaki, IX/1, p. 414). Cartea a fost scrisă deci în etape diferite.

⁶⁵⁹ D. C. arată mai departe că, la 1703, C. Brîncoveanu promisese lui Antioh Cantemir sprijinul pentru ocuparea tronului Moldovei, acesta avînd chiar o întrevvedere cu Toma Cantacuzino, care-i arătase „priința” domnului Țării Românești. În realitate, Toma fusese trimis la Poartă tocmai ca să împiedice alegerea ca domn lui Antioh. Vezi mai sus nota 593.

⁶⁶⁰ De fapt, nu s-a ajuns la războaie între cele două țări, lipsite pe acea vreme de forțe armate puternice.

⁶⁶¹ Proverb popular sub forma: „dreptatea niciodată nu piere” sau „dreptatea iese ca untdelemnul deasupra apei” (Zanne, V, p. 283–284).

⁶⁶² După ce l-a ascultat — fără să-l aprobe însă — pe D. C., Toma Cantacuzino îi cere să uite vechea dușmănie și să se împace cu C. Brîncoveanu.

⁶⁶³ La întrebarea lui D. C. dacă este îputernicit de cineva să încheie această înțelegere, Toma Cantacuzino răspunde că nu are învoirea lui C. Brîncoveanu, dar că îl va convinge pe acesta că este în interesul lui să înceteze prigoana împotriva fraților Cantemir. Toma arată cu acest prilej că avea mare trecere la C. Brîncoveanu.

⁶⁶⁴ Vezi și Dosoftei (p. 83), unde se spune că puii corbului se nasc albi și că acesta — bănuindu-și corbița de infidelitate — îi părăsește; puii țipă apoi pînă se fac penele negre. Această transformare era numită *oposcorachință*. Iuvenal spunea „coruus albus” tocmai pentru a indica imposibilitatea unei astfel de schimbări (Berg, *Dicționar*, p. 103–104).

⁶⁶⁵ *Ghizdav* = frumos, adjectiv utilizat și de Dosoftei (p. 147), ca și în *Cărțile populare* (I, p. 104, 207). D. C. îl folosește aici pentru a nu repeta cuvîntul frumos, utilizat în aceeași frază.

⁶⁶⁶ Cf. „mortem effugere nemo potest” (nimeni nu poate scăpa de moarte) (Cicero, *Philippice*, VIII, 10).

⁶⁶⁷ Această expresie, ce caracterizează pe tiran, este o parafrază a dictonului latin: „sic uolo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas”, care aparține poetului Ennius (Vaida, p. 188). (În *Dicționarul* lui I. Berg, p. 197, este atribuită lui Iuvenal *Satire*, VI, versul 223, sub forma: „hoc uolo, sic iubeo”).

Tirania a mai fost condamnată în diverse forme în *Istoria ieroglică*. Vezi mai sus nota 449.

⁶⁶⁸ Parafrază a principiului școlii senzualiste: „nihil est in intellectu quod non prius fuerit in sensu”, enunțat de mai multe ori în *Istoria ieroglică*.

După cum s-a arătat de curînd, D. C. „reabilitează sensualismul. . . , adoptînd chiar axiomele neoaristotelice respinse în *Sacrosanctae*” (*Istoria filozofiei românești*, I, București, 1972, p. 82).

⁶⁶⁹ Întrucît D. C. nu se putea încrede în C. Brîncoveanu, refuză propunerea lui Toma Cantacuzino, fiind sigur că domnul Țării Românești nu dorește împăcarea în mod sincer, nefiind posibilă întoarcerea rapidă din „uriciune” în „desăvîrșită dragoste”.

⁶⁷⁰ La insistențele lui Toma Cantacuzino, D. C. expune totuși condițiile împăcării: Antioh să fie lăsat să ocupe tronul Moldovei — „driapta și părinșasca moștenire” — și să înceteze persecuția împotriva Inorogului, fixînd un nou termen de discuție peste „1 500 de minute” (probabil 15 zile). Ca și în *Descrierea Moldovei* (vezi p. 135), D. C. consideră că tronul Moldovei era ereditar; de fapt, în această vreme domnul era numit de Poartă, care consulta uneori dorința boierilor.

⁶⁷¹ „Nas de ciară”, expresie populară, utilizată și astăzi.

⁶⁷² Bodzul (zeul) focului este „slava lumii”, iar „focul, jeraticul” înseamnă „binele și desfătările lumii”. Influență din *Divanul?*

⁶⁷³ Acest lung vis al Cameleonului are de scop să arate că minciunile și uneltirile sale își vor primi pedeapsa (ouăle șarpelui sînt „minciunile scornite”, iar arsura mațelor „pedeapsa a științii rele într-ascunsul inimii”).

⁶⁷⁴ În *Fiziolog*, cornul Inorogului avea putere de vindecare.

⁶⁷⁵ În continuarea visului, S. Ruset vede o luptă între Corb și Inorog, din care ultimul iese biruitor (penele căzute înseamnă scăderea puterii, iar căderea în prăpastie, trecerea din mîndrie la ocară).

⁶⁷⁶ I. Neculce (p. 371) folosește forma *aplică*, pentru apotecă.

⁶⁷⁷ *Aspidă* = reptilă cu coada veninoasă, termen utilizat și de Dosoftei (p. 316); despre *aspidă* vezi *Fiziolog* („Calendarul revistei Ion Creangă” pe 1914, p. 41) și *Cărțile populare* (indice).

⁶⁷⁸ Oferind o asemenea rețetă, D. C. arăta că Scarlat Ruset nu se mai putea schimba (la cheie: „neputința întoarcerii firii spre bine”).

⁶⁷⁹ *Buiguire*, vezi nota 358.

⁶⁸⁰ Scarlat Ruset interpretează visul în felul său, văzînd în el un semn al victoriei ce avea să repurteze, deși după cheia lucrării visul are altă tilcuire.

⁶⁸¹ *Strat* (de la lat. *stratum* = așternut), termen vechi utilizat și de Dosoftei și în alte texte vechi, cu sensul de pat; de la acest cuvînt ar veni numele de stratornic (C. C. Giurescu, *Contribuțiuni la studiul marilor dregători*, p. 160).

⁶⁸² Pușin cam curioasă totuși transformarea aceasta atît de rapidă a lui Toma Cantacuzino într-un prieten al lui D. C., după ce-i fusese multă vreme adversar. Vezi și nota 593.

⁶⁸³ Influența lui Homer din *Iliada* (Aurora cu degete de trandafir).

⁶⁸⁴ Granul sau grăunțul era o unitate mică pentru cîntăritul monedelor de aur (N. Stoicescu, *Cum măsurau strămoșii*, p. 288—292).

⁶⁸⁵ Neștiind că D. C. se întîlnise cu Toma Cantacuzino, deoarece acesta din urmă nu-l anunțase, Scarlat Ruset acuză pe D. C. că nu și-a respectat cuvîntul și-l îndeamnă pe Toma să continue urmărirea („Cucoșul în virful turnului, carile după vînt se întoarce” e tălmăcit la cheie prin „cela ce după vreme își mută voia și prieteșugul”).

⁶⁸⁶ Expresia populară echivalentă este: „tot nașul are naș”.

⁶⁸⁷ *Amăgeu* = amăgitor, formă utilizată și de Varlaam (p. 92, 131) și M. Costin (p. 246).

⁶⁸⁸ Șifariul sau șufarul era în Țara Românească și Moldova un subaltern al marelui stolnic, fiind șeful bucătarilor curții domnești (Stoicescu, *Sfatul domnesc*, p. 283—284). Este posibil însă ca D. C. să utilizeze acest termen cu un sens asemănător cu amăgeu. În Transilvania se spunea șefar celui care cumpăra cai pentru a ciștiga, vînzîndu-i după 2—3 zile, un gen de geambaș („Dacoromania”, V, 1927—1928, p. 92 și 228).

Neștiind că D. C. a fost la întîlnirea cu Toma Cantacuzino, furios că nu și-a putut realiza planul de a-l prinde pe Inorog, Scarlat Ruset îl acuză că din pricina lui ar fi stat la

închisoarea bostangiilor, fiind de multe ori în primejdie de a-și pierde viața. Fără să putem spune cine are dreptate, remarcăm doar că între D. C. și Scarlat Ruset au existat relații destul de apropiate, reflectate și în corespondența de care am amintit.

⁶⁸⁹ Apariul, la cheie „Cupariul cel Bătrîn”, se numea Constantin Ruset, tatăl celor cinci frați Ruset (Manolache, Lascarache, Iordache, Mihalache și Scarlatache) care au jucat un rol funest în viața politică a Țării Românești și apoi a Moldovei, unde s-au stabilit. Tinăr fiind, Constantin a fost cupar în vremea domniei lui Vasile Lupu; de la această dregătorie din tinerețe a căpătat porecla de Cuparul, iar urmașilor săi li s-a spus Cupărești.

Acest Cupar a jucat un rol politic deosebit, datorită influenței de care se bucura la Poartă. Astfel, la 1662, „fiind Cuparul cel bătrîn la Țarigrad”, unde avea „trecere și cinste”, „au tocmit lucrurile domniei pentru Dabija vornicul” (Neculce, p. 31, *Cronici*, III, p. 3). După moartea lui Eustratie Dabija, Cuparul — „purtător de trebile domniei la vizirul” — a aranjat și numirea ca domn a lui G. Duca (*ibidem*, p. 5); în timpul domniilor acestuia, „Cupăreștii” s-au bucurat de o deosebită putere în Moldova și în Țara Românească, unde au intrat în dușmănie cu Cantacuzinii. Patru din fiii Cuparului joacă un rol de seamă în *Istoria ieroglifică*; dintre ei lipsește Lascarache, care a murit de dropică în 1697 (Neculce, p. 133).

⁶⁹⁰ Scarlat Ruset arată că tatăl său se inițiasse în științele oculte, cunoscînd geomanția = ghicirea prin anumite semne făcute pe pămînt, chiromanția = ghicirea viitorului după semnele din palmă și necromanția sau spiritismul, adică posibilitatea de a comunica cu spiritele morților.

⁶⁹¹ După ce a descoperit adevăratele sentimente ale lui Scarlat Ruset față de D. C., Toma Cantacuzino îl acuză pe Cameleon de zavistie.

⁶⁹² Expresia „a schimba fețe” e utilizată și de I. Neculce (p. 131). Vezi și Giosu, p. 255.

⁶⁹³ Proverb de origine greacă, preluat de latini (*paupertas excitat artes*) și de alte popoare (*Proverbele lumii*, p. 17).

⁶⁹⁴ Este o critică îndreptată împotriva retoricii ca artă de a transforma minciuna în adevăr și adevărul în minciună (Vaida, p. 104 și M. Tănăsescu, p. 102–103). După cum a arătat autoarea citată, D. C. a utilizat el însuși „deprinderea ritoricească” cu scopul de a-și înfrumuseța frazele, opera sa fiind „un stadiu maxim de estetizare a retoricii”.

⁶⁹⁵ Prin aceste cuvinte, Scarlat Ruset arăta că fusese gramatic sau scriitor de cărți și că se pricepea să alcătuiască scrisori amăgitoare. El a fost, într-adevăr, grămatic al lui Gheorghe Duca, mai întîi în Țara Românească, apoi și în Moldova (*Cronici*, II, p. 17; Radu Rosetti, *Familia Rosetti*, p. 46–47).

⁶⁹⁶ *Liubov* = dragoste, termen folosit și de Varlaam (p. 18, 36, 47, 51 *passim*), M. Costin (*Opere*, indice), *Cărțile populare* (II, p. 262, 281). D. C. îl utilizează paralel cu cuvîntul dragoste. Termenul se întîlnește și în documente (T. Bălan, *Doc. bucovinene*, III, p. 107).

⁶⁹⁷ Versuri de factură populară. După cum a observat Șt. Giosu (p. 261–262), acest pasaj este unul „dintre cele mai revelatoare din opera lui D. Cantemir pentru influența poeziei populare”, anticipînd poezia noastră elegiacă.

⁶⁹⁸ Unii specialiști au semnalat în acest pasaj influența orientală, resimțită nu numai în termenii de comparație necunoscuți la noi, dar și în prezența lunii ca termen de comparație pentru frumusețea masculină (vezi Mircea Angheliescu, *Dimitrie Cantemir și literatura orientală*, în „Revista de istorie și teorie literară”, 1973, nr. 2). În schimb, Șt. Giosu (p. 262–263) a remarcat aici „ecourile *Miorișei*”, considerînd că D. C. utilizează un procedeu popular, dar cu termeni de comparație exotici.

Despre versurile lui D. C. vezi Nichita Stănescu, *Poezii dezvelite din Istoria ieroglifică a neasemuitului Dimitrie Cantemir și puse în vedere de către...* („Lucafărul”, 1968, nr. 30, p. 8).

⁶⁹⁹ Vinerea este la cheie „steaoa ciobanului, carea întîi răsare”; D. C. confundă această stea (numită și Arcturus) cu lucafărul (Venus).

⁷⁰⁰ Cameleonul arată că lipsa frumoșilor ochi (lumini) ai iubitului provocau lacrimi (fintinile Nilului din ochi). Nilul a mai fost folosit de D. C. și pentru a simboliza bogățiile Imperiului Otoman.

⁷⁰¹ Văzînd că s-a dat fără voie în vileag, Scarlat Ruset încearcă să-l convingă pe Toma Cantacuzino că a procedat ca un îndrăgostit părăsit care vorbește de rău din gelozie pe cel iubit. Acum începe să laude pe D. C., atribuindu-i calități pe care i le negase cu câteva clipe mai devreme și-l roagă pe Toma Cantacuzino să-l anunțe cînd se mai întîlnește cu D. C.

⁷⁰² Încercîndu-se din nou în Scarlat Ruset, Toma Cantacuzino îi comunică că va avea o nouă întrevedere cu D. C. peste câteva zile (aceasta arată că cele 1 500 de minute de care vorbește D. C. mai sus, erau, într-adevăr, 15 zile).

⁷⁰³ Scarlat Ruset dă acum o nouă interpretare visului său, asigurîndu-l pe Toma Cantacuzino că lucrurile se vor termina cu bine pentru Inorog.

⁷⁰⁴ „A-și mușca buzele”, „a-și frînge mîinile”, expresii populare, utilizate și astăzi.

⁷⁰⁵ „Evdemonul în față, cacodemonul în inimă”, este explicat de D. C. prin „la arătare priiatin, iar într-ascuns nepriiatin”, adică ipocrit și amăgitor.

⁷⁰⁶ Proverb înregistrat și de Iordache Golescu sub forma: „cuvîntul cel mai dulce la-ntristare leac aduce” (Zanne, II, p. 533). Unii cercetători au văzut în aceasta o dovadă că D. C. avea o concepție psihoterapeutică, crezînd în puterea sugestiei (C. Simionescu, *Dimitrie Cantemir și medicina*, în „Săptămîna culturală”, 25 V 1973).

⁷⁰⁷ Acestea sînt 4 din cele 7 așa-zise „minuni ale lumii”: piramidele Egiptului, colosul din Rodos, grădinile suspendate ale Babilonului și templul din Efes. Celelalte trei de care nu amintește D. C. sînt: mausoleul de la Halicarnas, farul din Alexandria și statuia lui Zeus, făcută de Fidias. Despre aceasta vezi mai recent Georgeta Chițulescu și Traian Chițulescu, *Șapte monumente celebre ale antichității*. „*Cele șapte minuni ale lumii*”, București, 1969.

⁷⁰⁸ Proverb popular sub forma: „ajunge un par la un car de oale”.

⁷⁰⁹ Proverb popular, utilizat atît de poporul român, cît și de alte popoare: francez, italian-german, englez (Zanne, III, p. 294–296 și *Proverbele lumii*, p. 304).

⁷¹⁰ La insistențele agenților lui C. Brîncoveanu, care-i ceruseră să le spună de ce este supărat, Scarlat Ruset le dezvăluie planul său de a suprima atît pe D. C. cît și pe Toma Cantacuzino, pe care îl considera un trădător al lui C. Brîncoveanu, pe motiv că s-a înțeles cu D. C.

⁷¹¹ Cf. proverbele chineze: „un om care nu știe este întunecat ca unul care umblă în noapte, sau „neștiința e noaptea spiritului” (*Proverbele lumii*, p. 266–267).

⁷¹² Expresie populară.

⁷¹³ Scarlat Ruset arată agenților lui C. Brîncoveanu în ce constă vina lui Toma Cantacuzino: nu l-a anunțat de întîlnirea cu D. C., s-a împrietenit cu acesta, copleșindu-l cu „nespuse laude”, considerînd că acțiunea lui C. Brîncoveanu este nedreaptă. Aceste fapte au stîrnit – spune S. Ruset – tulburarea sa. Nu știm de unde a aflat D. C. de această convorbire.

⁷¹⁴ Mai departe S. Ruset mărturisește că el a simțit mai de mult trădarea lui Toma Cantacuzino, care a refuzat să urmeze planul stabilit inițial și a legat prietenie cu dușmanul de moarte al stăpînului său, domnul Țării Românești. Spusele sale concordă cu ale cronicarului Radu Greceanu (p. 226), care-l acuză pe Toma Cantacuzino că „nu să astîmpără, ci umblă turburînd lucrurile împotriva mării sale” sau „umbla turbat, turburînd lucrurile și făcînd mari și nesocotite cheltuieli, păgubind țeara”.

⁷¹⁵ „Răbdarea învinge totul” (patientia uincit omnia), proverb utilizat de numeroase popoare (*Proverbele lumii*, p. 188).

⁷¹⁶ Expresie populară („să n-am parte de copii”). Vezi și Giosu, p. 265.

⁷¹⁷ *Hultoană* = altoi, termen utilizat în Moldova (Emil Petrovici, *op. cit.*) Despre pomi „hultuiți” vorbesc și documentele moldovene din sec. XVII–XVIII (P. P. Panaitescu, *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova*, București, 1964, p. 122 și G. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, VII, p. 170).

⁷¹⁸ Despre legătura între lene și cerșetorie – oglindită în numeroase proverbe – vezi *Proverbele lumii*, p. 91–93.

⁷¹⁹ Ținând seama de faptele „spurcate” săvârșite de Toma Cantacuzino, Scarlat Ruset cere agenților lui C. Brîncoveanu să-l înștiințeze pe acesta.

⁷²⁰ Principiu stoic, utilizat de D. C. și în *Divanul* (p. 396–397).

⁷²¹ S-ar înțelege de aci că Athanasie Papazoulu era în posesia unor secrete ce priveau pe unii din eroii povestirii, secrete pe care voia să le știe și Scarlat Ruset.

⁷²² Din nou D. C. repetă că C. Brîncoveanu nu căpătase domnia datorită originii sale.

⁷²³ Papazoulu prezice că D. C. va ieși biruitor din lupta cu C. Brîncoveanu. Totodată, el mărturisește că Toma Cantacuzino uneltea împotriva vărului său, domnul Țării Românești, problemă despre care vezi mai sus nota 714.

⁷²⁴ După cum rezultă din cele spuse aici, cele două capucehaiale ale lui C. Brîncoveanu, Toma Cantacuzino și Dimache, aveau fiecare agenții săi (penele), care se spionau între ei.

⁷²⁵ Agenții lui C. Brîncoveanu se hotărâsc să anunțe domnului trădarea lui Toma Cantacuzino. Această acțiune este cunoscută și lui Radu Greceanu (p. 226), care spune: „viind călărașii dă la Țarigrad la 15 ale lui dichemvrie, înștiința boiarii pă domnu și alți priiateni dă acolo cum că Toma slujeru nu să astîmpără, ci umblă turburînd lucrurile împotriva mării-sale”. După părerea lui R. Greceanu – confirmată de Papazoulu – lui Toma Cantacuzino îi intraseră în cap „fumuri și fandasii dă domnie”.

⁷²⁶ După opinia lui P. P. Panaitescu (*Istoria ieroglică*, II, p. 99, nota 1), versurile ar aparține lui Hesiod, dar P. Vaida (p. 188, nota 3) a arătat că nu se găsesc la autorul indicat de Panaitescu.

⁷²⁷ D. C. – ca toți umaniștii – își exprimă admirația sa pentru scriitorii vechi, care și-au lăsat învățăturile turnate în „slovele nemuririi”.

⁷²⁸ *Trezvie* = trezie, formă utilizată și de R. Greceanu (p. 135, 197) și de Udriște Năsturel (*Varlaam și Ioasaf*, p. 10).

⁷²⁹ Plecînd de la versurile citate, S. Ruset cere agenților lui C. Brîncoveanu să acționeze chiar înainte de primirea răspunsului domnului Țării Românești, meritul lor fiind mult mai mare dacă vor lucra după mintea lor. Planul lui era să-l prindă pe D. C. cu prilejul celei de a doua întrevederi cu Toma Cantacuzino, fără ca acesta din urmă să știe.

⁷³⁰ În modul cum este redactată introducerea scrisorii se simte influența osmană cu „frecarea obrazului” de „pulberea” de la picioarele sultanului (vezi scrisorile publicate de A. Decei în „Anuarul Inst. de istorie și arheologie”, Cluj, XV, 1972, p. 62–80). În rest, așa cum a arătat P. P. Panaitescu (II, p. 100, nota 2), unele pasaje imită „stilul epistolar românesc al vremii”.

Formula cu care se adresau boierii moldoveni domnului în această vreme era: „Milostive și luminate doamne, să fii măria-ta sănătos. Facem știre măriei-tale” etc. (doc. din 22 oct. 1704, T. Bălan, *Doc. bucovinene*, III, p. 125–126; vezi și p. 151 și A. Sava, *Doc. Orhei*, p. 185–186).

⁷³¹ În scrisoarea lor, agenții domnului Țării Românești (la care se adaugă și Mihalache Ruset, capucehaia lui M. Racoviță) îl denunță pe Toma Cantacuzino că nu numai că nu întreprinde nimic să-l prindă pe D. C., dar a legat cu el „mare dragoste”, făcînd „vicleșug” față de C. Brîncoveanu.

⁷³² *Silfă* = cursă, termen utilizat și de Dosoftei (p. 438, 475), ca și de D. C. în *Hronic* (p. 111).

⁷³³ La rîndul său, Dimache este acuzat că face cunoscut lui D. C. tot ce se pune la cale împotriva sa.

⁷³⁴ În încheiere se cere lui C. Brîncoveanu să recheme pe Toma Cantacuzino și pe Dimache și să-i pedepsească. Urmarea a fost, într-adevăr — după cum spune Greceanu (p. 226) — rechemarea lui Toma Cantacuzino, pe care însă domnul — convins desigur de Cantacuzini — nu l-a pedepsit pentru „blestemățiile și lucrurile cele necuviincioase ce Toma umblase să isprăvească asupra măriei-sale”, ci l-a avansat în dregătorie, făcîndu-l mare postelnic.

Este foarte probabil că C. Brîncoveanu și-a dat el însuși seama de justetea poziției vărului său; dovadă este faptul că se va împăca într-adevăr cu D. C., așa cum propusese Toma Cantacuzino.

⁷³⁵ Fără să știe de scrisoarea trimisă domnului de agenții săi, Toma Cantacuzino scrie și el lui C. Brîncoveanu, arătîndu-i că se întîlnise cu D. C., care dorea să se împăce cu domnul Țării Românești, despre reaua credință a căruia avea și dovezi scrise (aluzie probabilă la înțelegerea încheiată prin intermediul lui Lupu Bogdan). Asigurîndu-l de bunele intenții ale lui D. C., Toma Cantacuzino cere răspunsul domnului la propunerea de împăcare făcută de D. C.

⁷³⁶ „*A mină*”, expresie utilizată adeseori și de M. Costin (*Opere*, indice).

⁷³⁷ „*Voie veghiată*”, expresie veche, utilizată și în documentele moldovene din sec. XVII—XVIII, cu sensul de părtinire (A. Sava, *Doc. Orhei*, p. 200, N. Stoicescu, *Sfatul domnesc*, p. 150), ca și de Varlaam (p. 58), în *Cărțile populare* (I, p. 262, 264), de I. Neculce (p. 102) etc.

⁷³⁸ Se repetă din nou că termenul pentru răspuns era de 15 zile, timp considerat suficient pentru străbătut distanța Istanbul—București și înapoi. Din cronica lui Radu Greceanu rezultă că această distanță era parcursă de călărași în 7—8 zile. Astfel, știrea că M. Racoviță a fost numit domn la 12 iulie 1705 a ajuns la Brîncoveanu la 19 iulie (p. 164), iar vestea despre moartea patriarhului Gavriil, la 16 octombrie același an, a ajuns la Țirgoviște la 25 octombrie (p. 166).

⁷³⁹ Cf. și spusele cronicarului moldovean: „minciuna place stăpînilor” (*Cronici*, II, p. 104).

⁷⁴⁰ În documentele și legiuirile moldovene, ca și în literatura veche, *certare* avea înțelesul de pedeapsă (A. Sava, *Doc. Orhei*, p. 184; *Carte românească de învățătură, 1646*, Ed. Academiei, p. 10, 36, 42, 60, 67, Varlaam, p. 28, 40, 110, Dosoftei, p. 306, *Învățăturile lui Neagoe Basarab*, p. 187 etc.).

⁷⁴¹ Primind ambele scrisori, C. Brîncoveanu a hotărît să recheme pe Toma Cantacuzino și pe Dimache și a cerut agenților săi să depună toată rîvna pentru a prinde pe D. C., amenințîndu-i cu grea pedeapsă dacă nu vor izbîndi.

⁷⁴² C. Brîncoveanu scrie lui Toma Cantacuzino că refuză să se împăce cu D. C. și-i cere vărului său să-l prindă pe D. Cantemir prin vicleșug, motivînd că împotriva dușmanului se poate folosi orice mijloc. După opinia lui D. C., morala lui C. Brîncoveanu era cinică: este preferabil să te judeci cu mortul decît cu cel viu și este mai bine să scapi de dușmani decît să te cureți de păcate.

⁷⁴³ Brîncoveanu a rechemat în țară pe Toma Cantacuzino nu pentru a-l pedepsi — cum ceruseră agenții săi — ci pentru a-i încredința alte „trebe”. Vezi și mai sus nota 734. În locul său a fost trimis Ștefan Cantacuzino, un alt văr al lui C. Brîncoveanu; despre trimiterea acestuia vorbește și R. Greceanu (p. 153).

⁷⁴⁴ Proverb popular din Moldova (Zanne, I, p. 250).

⁷⁴⁵ Agenții lui C. Brîncoveanu comunică lui S. Ruset textul scrisorii domnului, rugîndu-l să le anunțe data cînd se va întîlni cu D. C., pentru a-l putea prinde conform dorinței lui C. Brîncoveanu.

⁷⁴⁶ Deși C. Brîncoveanu a scris lui Toma Cantacuzino să se întoarcă în țară, el nu a venit imediat; scrisoarea de rechemare a ajuns la 15 ianuarie 1704, iar el a plecat de la Istanbul la

10 martie, după ce a obținut „voia” reprezentanților Porții (R. Greceanu, p. 226). A doua întrevedere a lui Toma Cantacuzino cu D. C. a avut loc deci între aceste două date. Deși rechemat în țară, Toma Cantacuzino nu a renunțat la planul său de a rămâne prietenul lui D. C.

⁷⁴⁷ Neștiind că S. Ruset a scris lui C. Brîncoveanu împotriva sa și necunoscînd planurile Cameleonului împotriva lui D. C., Toma Cantacuzino l-a chemat pe S. Ruset „să-i poruncească” să-l viziteze pe D. C. și să-i comunice să vină la o a doua întîlnire peste cîteva zile.

⁷⁴⁸ Potîrnichea este fata lui Stama, un grec din Constantinopol, al cărui urmaș a ajuns mare postelnic în Țara Românească în timpul celei de a doua domnii a lui Nicolae Mavrocordat (I. C. Filitti, *Arhiva G. Gr. Cantacuzino*, p. 251). După cum a arătat P. P. Panaitescu (II, p. 108, nota 2), este vorba de o aventură de dragoste a lui Toma Cantacuzino cu această fată a lui Stama.

⁷⁴⁹ Dovedindu-și din nou viclenia, S. Ruset cere lui Toma Cantacuzino să aibă grijă ca nu cumva să i se întîmple ceva rău lui D. C. în timpul întîlnirii, pentru că el nu vroia să fie considerat un „vînzător” și să se facă de ocară.

⁷⁵⁰ R. Greceanu (p. 180) folosește expresia „vas primitiv de zavistie”.

⁷⁵¹ Cunoscînd acum intențiile lui Toma Cantacuzino, Scarlat Ruset reia planul mai vechi de a-l prinde pe D. C. cu ajutorul agenților lui C. Brîncoveanu și al bostangiilor.

⁷⁵² Crocodilul este comandantul bostangiilor. Despre bostangi-pașa vorbește D. C. în *Istoria Imperiului Otoman*, p. 579, nota 1.

⁷⁵³ Cf. R. Greceanu p. 181, care citează un filozof care spune: „zavistiia nu cunoaște a alege folos”.

⁷⁵⁴ Planul prinderii lui D. C. era același ca la prima tentativă: agenții munteni urmau să păzească pe uscat, iar bostangii să patruleze cu bărcile pe Bosfor, pentru a împiedica fuga lui D. C. pe mare.

⁷⁵⁵ Comandantul bostangiilor știa că D. C. și Scarlat Ruset au fost prieteni buni; de aceea îl întreabă pe acesta ce are cu Inorogul. Despre relațiile dintre cei doi vezi mai sus nota 310. Referința Crocodilului la faptul că D. C. și S. Ruset au locuit „într-un loc nedespărțiți” privește vremea cînd aceștia erau împreună capuchehaiele domnului Moldovei.

⁷⁵⁶ Este greu de spus ce înțelege D. C. prin „fîntinele de sînge”; este însă la fel de greu de admis că ar putea fi vorba de veniturile strînse de cupar de la vilele din Cotnari, așa cum se afirmă în *Istoria ieroglifică*, II, p. 111, nota 2; aceasta pentru motivul că cel ce strîngea veniturile de aici era marele paharnic, nu cuparul (M. Costin, *Opere*, p. 388). În plus, din cele spuse mai jos rezultă că este vorba de fîntini de sînge de lîngă munții vrăjbii, deci de o treabă nu prea cinstită.

⁷⁵⁷ *Vădzum*, formă arhaică, utilizată și de M. Eminescu (E. Petrovici, *op. cit.*).

⁷⁵⁸ În modul cum prezintă D. C. pe viitoarea soție a lui Scarlat Ruset, Șt. Giosu (p. 264) a văzut „influența baladei — legendă a meșterului Manole”.

⁷⁵⁹ Este vorba în această alegorie de căsătoria lui Scarlat Ruset cu Victoria (Biruința) din Galata (muntele ce izvorăște lapte), o femeie deosebit de frumoasă, dar stearpă.

⁷⁶⁰ Recunoașterea rolului de transfigurare a realității prin iubire: „nu iubim realitatea, ci iluziile noastre” (Tănăsescu, p. 99). Turcii spuneau: „este frumos ceea ce place inimii” (*Proverbes turcs*, p. 60).

⁷⁶¹ Adică a schimbat zeița castității cu aceea a dragostei, devenind soția lui Scarlat Ruset.

⁷⁶² După opinia lui P. P. Panaitescu (II, p. 116, nota 1), Scarlat Ruset și-ar fi oferit soția lui D. C., dar acesta l-a refuzat, refuzul său constituind motivul dușmăniei dintre cei doi. Este posibil însă că D. C. să vorbească aici în sens figurat de calitățile curative ale Inorogului care, prin atingerea cornului său de pîntecele Victoriei (de care se vorbește în text), i-ar fi făcut pîntecele să rodească, pentru că, se spune tot în text, cornul Inorogului „împotriva a toată pătîmirea putere are”.

Adevăratul motiv al dușmăniei lui S. Ruset nu pare însă a fi fost acesta (D. C. însuși consideră toată povestea drept o „basnă”, adică scornire minciună). Frații Ruset, fiind obișnuiți cu trădarea, ca și alți boieri din acea vreme, Scarlat nu a făcut altceva decât să treacă temporar din slujba Cantemireștilor în aceea a lui C. Brîncoveanu. Dealtfel, așa cum am arătat mai sus (vezi nota 310), peste câteva luni după aceste evenimente D. C. îl va considera prieten pe S. Ruset.

⁷⁶³ La invitația făcută de S. Ruset de a se întâlni cu Toma Cantacuzino, D. C. răspunde că trecuse termenul fixat la prima întâlnire și că, în plus, aflase că bostangiii vor s-l prindă. În *Istoria Imperiului Otoman*, II, p. 734, D. C. mărturisește că fusese prevenit de această cursă de către tefterdarul Firari Hasan-pașa.

⁷⁶⁴ Pentru a alunga bănuielile lui D. C., S. Ruset se jură că Toma Cantacuzino are intenții bune, ceea ce era adevărat.

⁷⁶⁵ Proverb popular, utilizat și de I. Neculce (p. 134), Anton Pann, I. Creangă, V. Alecsandri etc. (Zanne, VII, p. 572–573).

⁷⁶⁶ *Pristăvie*, de la *pristav* = supraveghetor, termen folosit și de M. Costin (*Opere*, p. 257) și foarte răspândit în Transilvania (D. Prodan, *Iobăgia în Transilvania în sec. XVI*, indice). Udriște Năsturel îl utilizează cu sensul de crainic, cel care duce știrile (*Viața lui Varlaam și Ioasaf*, p. 27, 36).

⁷⁶⁷ Afînd despre temerile lui D. C., Toma Cantacuzino cheamă la sine pe agenții munteni care — urmărind să prindă pe Inorog — se jură că nu știu nimic. Aceasta îl determină pe Toma Cantacuzino să scrie lui D. C., asigurîndu-l că poate veni fără grijă la întâlnire.

⁷⁶⁸ „Cît negru sub unghie”, expresie populară, utilizată și de turci („Dacoromania”, XI, 1948, p. 211). Vezi și Giosu, p. 251.

⁷⁶⁹ S. Ruset îl asigură pe D. C. că, ținînd seamă de scrisoarea lui Toma Cantacuzino, putea veni fără grijă la întâlnirea cu acesta; refuzul său ar fi putut fi interpretat fie ca lașitate (micropsihie), fie ca dispreț (apsifisie) față de Toma Cantacuzino.

⁷⁷⁰ Expresie utilizată și de N. Mavrocordat sub forma: „vinele nu opresc singele care e să curgă” (Hurmuzaki, XIV/2, p. 421).

⁷⁷¹ După ce a anunțat pe bostangii și pe agenții lui Brîncoveanu că în acea seară îl vor prinde pe D. C. la întâlnirea cu Toma Cantacuzino, S. Ruset s-a dus la acesta din urmă rugîndu-l să aibă grijă ca nu cumva să i se întîmple vreun rău lui D. C. în cursul întrevederii!

⁷⁷² La a doua întâlnire, Toma Cantacuzino îi dezvăluie lui D. C. — cu care se împrietenise — intențiile rele ale lui Brîncoveanu, care urmărea să-l prindă pe D.C., iar lui Toma să-i micșoreze „cinstea”, adică să-i schimbe dregătoria ce ocupa; totuși, el arată că nu poate deveni trădător față de domnul său. Neputînd să fie nedrept cu D. C., Toma Cantacuzino îi cere acestuia să aibă grijă de el și să se păzească de cursele ce i se întindeau.

⁷⁷³ Termenul *simbrie* este folosit încă din prima jumătate a sec. XVII, îndeosebi la plata tăietorilor de sare de la ocne. Vezi Aurora Ilieș, *Știri în legătură cu exploatarea sării în Țara Românească pînă în veacul al XVIII-lea* („Studii și mat. de istorie medie”, I, 1959, p. 182–184). Tot în Țara Românească simbria era utilizată în sec. XVII pentru plata diverselor munci (vezi documentele din: 12 decembrie 1635, 22 septembrie 1642, 20 iulie 1652, 8 mai 1666, 23 iulie 1688 etc. în copie la Inst. de istorie „N. Iorga”).

⁷⁷⁴ „Fortuna caeca est” (Cicero, *De amicitia*, XV, 54; cf. Berg, *Dicționar*, p. 175), expresie devenită populară sub forma „norocu-i orb”, utilizată în această formă și de francezi („la fortune est aveugle”), italieni, elvețieni (Zanne, VII, p. 418–420). Despre „orbul noroc” care fuge de la unul la altul vorbește și stolnicul C. Cantacuzino (*Cronicari munteni*, I, p. 57).

⁷⁷⁵ Izbutită caracterizare făcută marilor boieri moldoveni: toți vor să comande, nici unul să se supună. Acest adevăr era cunoscut și lui I. Neculce (p. 185), care considera că domni

Moldovei „nu puteau deplin să stăpînească cum se cade”, pentru că boierii erau „țapeni” și „putincioși” și nu se învoiau „să-i calce și să-i scoată din obiceiele lor”. De acest adevăr se va convinge D. C. și în timpul scurtei sale domnii în Moldova.

⁷⁷⁶ „Sfat de obște” era un sfat mai larg, sinonim cu soborul, care se convoca în împrejurări speciale, de pildă la alegerea domnilor (C.Cihodaru, *Sfatul domnesc și sfatul de obște în Moldova*, sec. XV—XVIII, în „Anuarul Inst. de istorie și arheologie” — Iași, I, 1964, p. 55—86).

⁷⁷⁷ „Sara ghigar (porcar), dimineața spătar”, zicală avînd același înțeles ca versurile populare

„Aseară mă culcai bolocan,
Și azi iată-mă mare ban”

(Zanne, I, p. 68). Întîlnită în diverse limbi europene, de pildă în franceză sub forma: „hier vacher, huy chevalier” (*ibidem*, V, p. 310).

⁷⁷⁸ Fabula povestită de D. C. urmărește să denigreze pe C. Brîncoveanu — dușmanul implacabil al Inorogului — care ar fi ajuns domn datorită norocului, așa cum porcarul din poveste a fost ales împărat pentru simplul fapt că a intrat primul pe poarta cetății. În realitate, așa cum am mai arătat, C. Brîncoveanu făcea parte dintr-o veche familie boierească a Țării Românești, înrudită cu Matei Basarab și, prin Cantacuzini, cu Radu Șerban. Cînd a fost ales domn de boieri, Brîncoveanu ocupa dregătoria de mare logofăt, iar din cronici aflăm că s-ar fi opus alegerii, pe motiv că era „ca un domn” la casa lui, nelipsindu-i nici averea, nici onorurile.

⁷⁷⁹ D. C. se declară împotriva obiceiului unor domni de a se răzbuna după „pizma veche” împotriva boierilor care nu le erau favorabili, care nu făceau parte din „casa” lor. Într-adevăr, în această vreme se observă un adevărat exod al boierilor moldoveni partizani ai unui domn cînd la tron ajungea un adversar al acestuia. Nicolae Costin afirmă că „acest obicei de la o vreme încoace s-au făcut” (*Cronici*, II, p. 70; vezi și III, p. 91).

Pe de altă parte, este posibil ca D. C. să aibă aici în vedere faptul că C. Brîncoveanu, ca domn, a ucis cîțiva boieri cu care avusese neînțelegeri în vremea cît fusese dregător. De pildă, așa a procedat cu Cîrstea Drăgescu, fost mare postelnic „numai (pentru) că s-au certat cu Brîncoveanu în boeriile lor” (Radu Popescu, *Istoriile*, p. 191).

⁷⁸⁰ D. C. prevede sfîrșitul domniei lui C. Brîncoveanu pentru „spurcăciunile” ce săvîrșea, aceasta cu 9 ani înainte de uciderea domnului!

⁷⁸¹ D. C. arată prin aceste cuvinte că destinul nu poate fi pătruns de mintea omenească, avînd aici atitudinea fatalistă a țăranelui moldovean despre care vorbește în cap. XVII din partea a II-a a *Descrierii Moldovei*. Vezi și Vaida, p. 119.

⁷⁸² La despărțire, D. C. și Toma Cantacuzino își jură prietenie pînă la moarte și promit să se ajute unul pe altul. Acțiunea lor comună din 1711 își are deci o bază mai veche.

⁷⁸³ Știînd că porțile cetății s-au închis, fiind tirziu, D. C. se hotărăște să se întoarcă cu barca pe mare.

⁷⁸⁴ Acest text a fost interpretat în mod diferit de P. P. Panaitescu (p. 91—92) și de P. Vaida (p. 189—192). Acesta din urmă consideră că „filozofia atomistă, legată de Cantemir de numele lui Epicur, este privită și criticată ca una ce neagă providența, afirmînd că toate sînt întîmplătoare”, interpretare asemănătoare cu aceea dată de Panaitescu și Verdeș în studiul introductiv la *Istoria ieroglică*, p. XLVIII.

⁷⁸⁵ Proverb întîlnit într-o formă asemănătoare la Sf. Augustin (Zanne, I, p. 116). Vezi și *Pilde*, cap. 27, 21: „în topitoare se lămurește argintul și în cuptor aurul, iar omul se prețuește după numele cel bun”.

⁷⁸⁶ *Crivăț* este utilizat în sensul de nord, ca și în *Hronic* (p. 60, 63, 126 passim).

⁷⁸⁷ *De năprasnă* = pe neașteptate, termen folosit și de Varlaam, ca și în *Cărțile populare* (indice) și în *Hronic* (p. 48, 142 passim).

⁷⁸⁹ *Acesta este punctul culminant al povestirii: prinderea lui D. C., pregătită de S. Ruset.*

În *Istoria Imperiului Otoman*, II, p. 734, D. C. povestește altfel prinderea sa de către bostangii: după versiunea de acolo, C. Brîncoveanu ar fi convins cu daruri pe vizirul Damad Hasan-pașa ca să-l exileze pe D. C. în insula Hios; bostangii au înconjurat casa lui D. C., iar acesta a fugit la ambasadorul Franței.

⁷⁸⁹ Amestecul lui C. Brîncoveanu în prinderea lui D. C. nu era cunoscut bostangiului, care nu fusese prevenit de S. Ruset.

⁷⁹⁰ *Apās* = greutate, termen vechi folosit și de Gr. Ureche (p. 113, 128, 130 passim). Termenul este utilizat și în documentele muntene. La 30 noiembrie 1700, pe motiv că era „un pās mare asupra țării”, C. Brîncoveanu porunca slujitorilor să dea trei biruri, consolidându-i că, dacă ar fi plătit „cu țara . . . , mai cu pās v-ar fi fost” („Studii și mat. de istorie medie”, V, p. 395).

⁷⁹¹ D. C. vorbise de paharul vieții și al morții și în *Divanul* (p. 19–21).

⁷⁹² Acest lung și imaginar discurs al Inorogului „este pătruns de cel mai pur spirit stoic, fiind inspirat, probabil, mai cu seamă din Seneca” (Vaida, p. 211–216). El vrea să arate că înțeleptul nu trebuie să se teamă de moarte, care aduce mîntuirea din „robia furtunilor” vieții. Cele zece porunci ale stoicilor, printre care și „cugetă mereu la moarte, dar nu te teme de dînsa”, se găsesc și în *Divanul* (ed. V. Cîndea, p. 396–397). Destinul fiind inevitabil, omul nu trebuie nici să i se împotrivescă, dar nici să se lase cuprins de deznădejde. În afară de influența lui Seneca, remarcată de P. Vaida, este aici și o undă din concepția fatalistă a poporului român din acea vreme, concepție despre care vorbește D. C. în cap. XVII din partea a II-a a *Descrierii Moldovei*. Vezi și M. Costin, *Opere*, p. 136, unde se citează din „istorii” spusele lui Pirus: „Cu anevoie este hie căruia a să feri de ce ieste să hie”.

⁷⁹³ La sfîrșitul acestui discurs, D. C. își exprimă speranța în Dumnezeu, fără a renunța însă la tăria sa morală, împletind (cum spune P. Vaida, p. 214–215) conceptul stoic cu cel religios.

⁷⁹⁴ Numind Belgradul „cheia a două monarhii”, D. C. recunoaște rolul strategic important al acestei cetăți, atît de disputată în conflictele armate dintre Imperiul Otoman și regatul maghiar și apoi Imperiul Austriac. Aici este vorba despre ajutorul dat de D. C. hasechiului în timpul retragerii armatei turcești din 1697, după bătălia de la Zenta.

⁷⁹⁵ Proverb turcesc utilizat de D. C. și în *Descrierea Moldovei* (partea a II-a, cap. V, p. 193) pentru a explica cîntea ce o acordau turcii domnilor mazili ce puteau redeveni domni. Într-o altă formă se găsește și în cugetările lui Nicolae Mavrocordat: „cei ce clădesc își vor aduce aminte desigur de piatra cea bună pentru zidărie” (Hurmuzaki, XIV, p. 423).

⁷⁹⁶ Deși nu uitase binefacerile făcute de D. C., bostangiul îl închide în temnița Caihana, refuzînd să-l pună în libertate pînă a doua zi, așa cum ceruse D. C.

⁷⁹⁷ *A suna* = a se zvoni, a vesti, termen utilizat și de M. Costin (*Opere*, p. 136–138).

⁷⁹⁸ Bostangi-pașa făgăduiește lui D. C. libertatea în schimbul unei sume de bani, pe care D. C. promite să o dea.

⁷⁹⁸ Deși nu are explicație la cheie, praful de pe cornul Inorogului semnifică probabil o sumă de bani promisă de D. C. ca răscumpărare (de aceea se spune mai jos: „sula de aur zidiul pătrunde”).

⁸⁰⁰ D. C. află că fusese prins datorită intrigilor lui Scarlat Ruset de la bostangiul care declară că acesta îi era dator și că pentru datorie îi promisese pe D. C.

⁸⁰¹ Pentru a fi eliberat, D. C. promite să plătească și datoria lui Scarlat Ruset și astfel, cu „suptire meșterșug”, scapă de la închisoarea bostangiilor. Termenul „meșterșug subțire” este utilizat și de Radu Popescu (*Istoriile*, ed. cit., p. 137) pentru a desemna o acțiune diplomatică subtilă reușită.

⁸⁰² D. C. susține că singurul său prieten era Lupu Bogdan, cumnatul său, dar că acesta nu-l putea ajuta la nevoie, fiind departe, în Moldova.

⁸⁰³ D. C. acuză pe fratele său Antioh că a refuzat să-l ajute pentru a scăpa din închisoare, spunând că 1 000 de ani dacă ar sta acolo și nu poate da bani pentru el. Menționăm că între cei doi frați au mai fost neînțelegeri de acest gen. La mai 4 <1706>, în scrisoarea sa către Scarlat Ruset, de care am amintit și mai sus, D. C. acuza pe fratele său că „nu ne-a trimis un ban de cheltuială” și amenința că, dacă va continua să se poarte astfel, va fi obligat să se schimbe și el (P. Cernovodeanu, A. Lazea, M. Caratașu, *op. cit.*).

⁸⁰⁴ După cum a remarcat P. P. Panaitescu (*Istoria ieroglifică*, II, p. 137, nota 2) „prima parte din această «plângere» este imitată după așa-numitele «trenoii» din literatura greacă din secolele XV—XVI”.

Un text cu un conținut asemănător găsim și în poemul grec dedicat lui Mihai Viteazul de vistiierul Stavrinus, unde, deplângându-se moartea eroului, se spune: „O, pietrelor, sfărâmați-vă, arborilor dezrădăcinați-vă și voi munți plîngeți, cîmpiilor mîhniți-vă, căci au pierdut vitejii pe acela de care se cutremurau balaurii și leii”. (D. Russo, *Poema lui Stavrinus*, în *Studii istorice greco-române*, I, București, 1939, p. 118). A se vedea însă și plîngerea asemănătoare a Fecioarei Maria la crucea lui Hristos la Varlaam, p. 86—87, ca și plîngerea din *Învățăturile lui Neagoe Basarab*, p. 288.

După cum a observat Șt. Giosu (p. 260—261), chiar dacă D. C. a utilizat modele din literatura greacă, „el a turnat tot conținutul în vers de factură populară românească”, fiind influențat probabil de descîntece (p. 273, n. 51).

⁸⁰⁵ „Ochiuri de cucoară, voi, limpezi izvoare”; „acest vers trezește la cititorul de azi un intim ecou preeminescian” (Perpessicius, *Locul lui Dimitrie Cantemir în literatura română*, în vol. *Mențiuni de istoriografie literară și folclor, 1948—1956*, București, 1957, p. 297).

⁸⁰⁶ După cum au observat editorii *Istoriei ieroglifice* (II, p. 137, nota 3), partea a doua a plîngerii este inspirată din cărțile sibiline, și anume din partea în care se vorbește despre sfîrșitul lumii.

⁸⁰⁷ D. C. dovedește frumoase cunoștințe de astronomie, fiind și în acest domeniu un precursor la noi. Despre modul cum prezintă planetele și constelațiile vezi observațiile lui P. P. Panaitescu și I. Verdeș la ediția precedentă. II, p. 138—139, notele.

⁸⁰⁸ „Cu o falcă în cer și alta în pămînt”, expresie populară, utilizată și de I. Creangă (Zanne, II, p. 120—121).

⁸⁰⁹ Aflînd de arestarea lui D. C., Scarlat Ruset acuză pe Toma Cantacuzino că acesta fusese prins din cauza lui și se plînge că el a devenit fără voie părtașul unei fapte urîte.

⁸¹⁰ *A se ciudi* = a se mira și *ciudease* = mirare, termeni vechi, utilizați și de: Gr. Ureche (p. 262), Varlaam (p. 32, 39, 50, 53, 55, 59 *passim*), Dosoftei (p. 233, 254, 257), R. Greceanu (p. 91, 116), I. Neculce (p. 79). Se întilnește și în *Hronic* (p. 454).

⁸¹¹ Toată natura participă la durerea Inorogului.

⁸¹² Expresie întilnită sub forma: „norocul n-are picioare” și la M. Costin (p. 316), împrumutată de la Quintus Curtius (*Divanul*, ed. V. Cîndea, p. 493—494).

⁸¹³ La reproșul prefăcut al lui S. Ruset, Toma Cantacuzino nu mai poate răbda viclenia acestuia și-i arată că-i cunoștea toate manevrele întreprinse împotriva lui D. C., pe care l-a livrat bostangiilor.

⁸¹⁴ Fiind descoperit, S. Ruset mărturisește că a acționat ca o slugă devotată a lui C. Brîncoveanu și-l previne pe Toma Cantacuzino că, dacă va scăpa, D. C. va aduce „tulburarea” celor două monarhii, ca și moartea dușmanilor săi.

⁸¹⁵ Parafrazarea celor spuse de Ovidiu (*Tristia*, I, 5, 25): „Scilicet, ut fuluum spectatur in ignibus aurum, Tempore sic duro est ispicienda fides” (după cum aurul cel galben se cunoaște în foc, tot așa credința trebuie văzută în vremuri grele).

⁸¹⁶ Simțindu-se înconjurat de dușmani și lipsit de prieteni, D. C. se hotărăște să-și caute adăpost la vechiul său prieten, ambasadorul Franței la Constantinopol.

⁸¹⁷ Cucoșul Evropei (de la cocoșul galic) la cheie solul franțuzesc, este Charles d'Argental, marchiz de Férriol (1637—1722), ambasadorul Franței la Poartă, de la care ni s-au păstrat numeroase rapoarte cu știri și despre țările române din perioada 1692—1709, publicate parțial într-un volum de corespondență (*Correspondance du marquis de Férriol, ambassadeur de Louis XIV à Constantinople*, Anvers, 1870), precum și în colecția Hurmuzaki, XVI, p. 276 și urm. și Supl. I/1, p. 298 și urm. (Între 1692—1700, ambasador a fost Pierre de Castagnères de Chasteauneuf, pe care Férriol l-a înlocuit la 1700, după ce fusese un timp subalternul său.) Din nefericire, lipsește din volumul amintit corespondența anilor 1703—1705. D. C. se ocupă de Férriol și de relațiile sale cu Poarta și în *Istoria Imperiului Otoman*, p. 732—734, unde recunoaște că s-a ascuns în casa sa la 1704.

Prin atitudinea lui trufașă, ambasadorul Franței nu a făcut o impresie prea bună la Poartă, unde a provocat o serie de conflicte. Printre altele, el a dorit să se prezinte în audiență la sultan cu sabia, ceea ce nu îngăduia ceremonialul curții otomane; mîndrul marchiz nu a vrut să renunțe la sabia sa decît după lungi discuții cu dragomanul Alexandru Mavrocordat (*Correspondance*, p. 75—79, *Relation d'un voyage du Levant*, II, Paris, 1718, p. 19—20 și *Istoria Imperiului Otoman*, p. 733). Îneebunind la 1709, Férriol a fost dus în Franța (L. W. Zinkeisen, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, p. 342—348).

Férriol a fost un dușman al lui C. Brîncoveanu, ceea ce explică sprijinul dat lui D. C. La 15 septembrie 1704 Férriol aducea o serie de învinuiri lui C. Brîncoveanu față de marele vizir, care-i răspunde că-l va ucide pe domnul Țării Românești dacă aceste învinuiri se vor dovedi întemeiate (Hurmuzaki, Supl. I/1, p. 358). Brîncoveanu era acuzat că înreține relații cu Imperiul austriac, într-o vreme cînd acesta se afla în război cu Franța (*ibidem*, p. 360, 362, 365, 368). Despre dușmănia dintre C. Brîncoveanu și ambasadorul Férriol, care l-a costat pe domn „mari sume de bani”, vezi și Ionnescu-Gion, *Ludovic XIV și Constantin Brîncoveanu*, București, 1884, p. 263 și urm.

Ar mai trebui să amintim și de faptul că, la 27 februarie 1706, același Férriol anunța pe regele Franței că C. Duca, fostul domn al Moldovei, se refugiase de două ori la ambasada Franței de la Pera, fiind persecutat și el de C. Brîncoveanu, „cet ami des Allemands” (Hurmuzaki, Supl. I/1, p. 364). Înțelegem deci și motivele pentru care Férriol a adăpostit pe D. C.

Pentru a întregi profilul intelectual al acestui ambasador, menționăm că el este și editorul unei lucrări în care sînt prezentate dregătoriile Imperiului Otoman, situația bisericii și a diferitelor categorii etnice și sociale, descriere însoțită de numeroase desene, intitulată *Recueil de cent estampes representant différentes nations du Levant, gravées sur les tableaux peints d'après nature en 1707 et 1708 par les ordres de M. de Férriol, ambassadeur du roi à la Porte...*, Paris, 1714, publicată și în traducere germană la 1723 sub titlul *Wahreste und neueste Abbildung des Türkischen Hofes, welche nach denen Gemälden, so der Königliche Französische Ambassadeur Monsr. de Férriol Zeit seiner Gesandtschaft in Constantinopel im Jahre 1707 und 1708...* Precum vedem, Férriol avea unele preocupări asemănătoare cu ale lui D. C., ceea ce explică prietenia lor.

După unele opinii aici la ambasada franceză ar fi cunoscut D. C. poemele medievale occidentale, care l-ar fi influențat apoi (Laetiția Cartoian, *Legenda „Mama lui Ștefan cel Mare”*. *D. Cantemir, izvorul baladelor din secolul al XIX-lea*, în „Cercetări literare”, 1943, p. 65—98 + VII planșe). În orice caz, relațiile cu Férriol ar trebui cercetate mai îndeaproape și pentru

a înțelege influența franceză asupra lui D. C. (menționăm, printre altele, că în *Istoria ieroglifică* sînt și proverbe de origine franceză).

⁸¹⁸ Știind că nu are nici un amestec în treburile lui C. Brîncoveanu (pe care Férriol îl ura), și că, în plus, era foarte bine informat de tot ce se petrecea la Poartă, D. C. adresează ambasadorului francez o scrisoare în care-i cere adăpost „pînă va trece urgia”.

⁸¹⁹ D. C. știa prea bine care sînt calitățile ce se cer prietenilor, ca și datoriile acestora, prietenia fiind unul din subiectele ce revin adesea în *Istoria ieroglifică*. Dealtfel, la 1700, fiind la Iași, D. C. discutase îndelung cu o solie polonă „asupra datoriilor prieteniei” (P. P. Panaitescu, *Călători poloni*, p. 103), dovedind că subiectul îl preocupa încă de pe atunci.

⁸²⁰ Cf. „tot pomul care nu face roadă bună se taie și se aruncă în foc” (Matei, cap. 3, 10).

⁸²¹ Este o aplicare a dictonului: „omul înțelept se schimbă după cum se schimbă norocul” (Simensky, *Dicționar*, p. 11).

⁸²² *Meidean*, turc = spațiu gol, termen utilizat și de Varlaam (p. 57), M. Costin (*Opere*, indice), R. Greceanu, în *Cărțile populare* (indice) etc.

⁸²³ Scrisoarea lui D. C. către Férriol a fost scrisă în limba latină (glasul cucoșului), iar ambasadorul francez a admirat stilul ales al scrisorii. Cunoștințele lui D. C. în acest domeniu au fost remarcate și de alți contemporani. Un sol polon în Moldova, pe la 1700, mărturisea că D. C. era „un bărbat erudit în limba latină și cu educație aleasă, ca și cum ar fi fost educat în Polonia” (P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 115). Vezi și Jean-Nicole Moreau de Brasey, *Mémoires politiques amusants et satiriques*, I, p. 186, unde se afirmă că domnul Moldovei vorbea o latină foarte distinsă.

⁸²⁴ D. C. vorbește despre refugiul său la ambasada Franței și în *Istoria Imperiului Otoman*, II, p. 734, unde dă unele detalii ce lipsesc în *Istoria ieroglifică*.

⁸²⁵ *Atocma*, formă utilizată și de M. Costin pentru întocmai (*Opere*, indice), ca și în documente (A. Sava, *Doc. Lăpușna*, p. 149).

⁸²⁶ „Apa doarme, dușmanul nu”, proverb turc (*Proverbes turcs*, p. 54). D. C. susține că îl spunea „prostimea”. Sub forma: „dușmanii nu dorm” e cunoscut și lui N. Mavrocordat (Hurmuzaki, XIV, p. 424).

⁸²⁷ *Mijloc* = intermediu, utilizat și de I. Neculce (p. 51, 59, 272).

⁸²⁷^{bis} Afînd de salvarea lui D. C., S. Ruset acuză pe Toma Cantacuzino că l-a ajutat să scape și cere agenților lui C. Brîncoveanu să adreseze o nouă scrisoare domnului împotriva capuchehaielii sale și să solicite rechemarea acestuia.

⁸²⁸ *A știupi*, formă populară pentru a scuipa, folosită și în *Cărțile populare*, I, p. 342.

⁸²⁹ D. C. ironizează pe agenții lui C. Brîncoveanu—gata oîcînd să intre în slujba celui care plătea mai bine—punîndu-i să declare că sînt credincioși domnului Țării Românești și că preferă să moară în slujba sa decît să fie fericiți în slujba unui neprieten al său.

⁸³⁰ Întrucît mai auzise și de la alți „prieteni” despre intențiile lui Toma Cantacuzino (Greceanu, p. 226), C. Brîncoveanu îl rechemă urgent în țară, trimițînd în locul său pe Ștefan Cantacuzino. Venirea acestuia la Poartă este anunțată de C. Brîncoveanu bailului venețian la 13 martie 1704 (Valeriu Papahagi, *op. cit.*, p. 174–175).

⁸³¹ Neștiind de ce a fost rechemat așa de grabnic, temîndu-se de C. Brîncoveanu, Toma Cantacuzino scrie unchilor săi, stolnicul C. Cantacuzino și spătarul M. Cantacuzino, să afle care este pricina; aceștia i-au răspuns, liniștindu-l, că C. Brîncoveanu nu-i poate face nimic, aceasta deoarece Cantacuzinii erau prea puternici pentru a-i atinge „clonțul Corbului”. Precum se știe, pînă la 1707, cînd a izbucnit un conflict între el și Cantacuzini, C. Brîncoveanu s-a aflat sub influența acestora (*Istoria României*, III, p. 209).

⁸³² Ștefan Cantacuzino fiind trimis pentru a prinde pe D. C., are loc o întrevvedere între acesta și frații Mihalache și Scarlat Ruset, capuchehaiele Moldovei; Scarlat promite din nou că-l va prinde pe D. C., folosind „meștersugul mreji”.

⁸³³ „O jiganie dintr-altă monarhie” este Mehmed Celebi, un demnitar turc ce a primit numeroase sume de bani de la C. Brîncoveanu în anii 1701–1702 (*Condica vistieriei*, p. 615, 643, 650, 658, 669), unele din acestea pentru „o datorie a lui”. La acest demnitar se duc reprezentanții lui C. Brîncoveanu cu daruri, rugîndu-l să-i ajute să-l prindă pe D. C.

⁸³⁴ Vezi mai sus nota 394.

⁸³⁵ Mehmed Celebi mărturisește că veniseră la el Toma Cantacuzino și Dimache, cerîndu-i să intervină împotriva lui C. Brîncoveanu. El mai arată că datorită lui fusese mazilit Antioh Cantemir în 1700 în favoarea lui C. Duca, ca și acesta din urmă la 1703, dar că amîndoi îi rămăseseră datori. El primește să facă „mreaja” împotriva lui D. C. dacă boierii vor plăti datoriile celor doi domni mazili, ceea ce aceștia făgăduiesc.

⁸³⁶ Toma Cantacuzino, venit și el la Mehmed Celebi, află de la acesta că se pune la cale prinderea lui D. C. Credincios prieteniei cu Inorogul, îl anunță de primejdia ce-l amenință.

⁸³⁷ Cf. „toate le adeverește timpul în decursul său” (Euripide) sau „timpul scoate adevărul la lumină” (Menandru, apud Simensky, *Dicționar*, p. 12, 14).

⁸³⁸ Un demnitar turc îl înștiințează pe D. C. că fratele său Antioh, dornic să ocupe tronul Moldovei, promisese unor dregători otomani că se va împăca cu C. Brîncoveanu și-l va părăsi pe D. C. dacă i se va asigura obținerea tronului. D. C. știa că fratele său nu era sincer cînd făcuse aceste promisiuni, urmărind ca „cu vicleșug, vicleșug” să viclenească.

⁸³⁹ Despre opinia lui D. C. cu privire la fratele său vezi mai sus nota 173.

⁸⁴⁰ „Jigania mare din ostroavele mediteraneei” este Calaili Ahmed pașa, fost capudan-pașa, numit mare vizir la 17/28 septembrie 1704 (Sturza, p. 110 și *Istoria Imperiului Otoman*, II, p. 767–770.) (În *Condica vistieriei*, p. 728, sub data septembrie 1704, sînt trecuți 15 000 taleri trimiși plocon lui Ahmet pașa vizirul și altora „ai Porții”).

Calaili a fost un dușman al lui C. Brîncoveanu. Vorbînd despre numirea sa ca vizir, Greceanu (p. 152) îl califică de „om nebun, rău și lacom” și mărturisește că, auzindu-se despre numirea sa, „multă întristare la toți au fost”. După opinia sa, noul vizir era nespus de lacom: „nu puține luări și jafuri dă la toți făcea, mult strămutînd lucrurile Porții”. De aceeași părere este și stolnicul C. Cantacuzino, pentru care Calaili era „méchant et sans coeur” (Sturza, p. 45).

Numirea lui Calaili a adus salvarea lui D. C., care, părăsînd ambasada franceză unde fusese găzduit, se poate întoarce „la ale sale”. Se pare însă că C. Brîncoveanu a reușit să stabilească apoi relații bune cu Calaili, a cărui înlocuire din funcție i se pare o nedreptate, după cum spune într-o scrisoare din 10 ianuarie 1705 (Sturza, p. 52).

⁸⁴¹ D. C. opune intereselor de partid sau grup boieresc principiul „folosului de obște” sau interesul general al țării, despre care mai este vorba în *Istoria ieroglifică*.

După cum s-a arătat de curînd, principiul „folosului de obște” sau al „folosului publicăi” „ne amintește de umanismul civic al Renașterii”. D. C. a legat acest umanism civic de lupta pentru independență și de politica sa antioligarhică (*Istoria filozofiei românești*, I, București, 1972, p. 89–90).

⁸⁴² Dulăul cel bătrîn este Dumitrașco Caramanliu, grec de origine, stabilit în Țara Românească încă din timpul domniei lui Radu Leon (1669). A fost multă vreme mare postelnic al lui C. Brîncoveanu (iulie 1688 – aprilie 1704), fiind trimis adeseori la Poartă în diverse misiuni. A murit în august 1709 (Stoicescu, *Dicționar*, p. 146). La data cînd vorbește despre împăcarea celor două „monarhii”, Caramanliu era capuchehaia lui C. Brîncoveanu la Poartă. Propunerea sa nu a fost primită de Mihalache și Scarlat Ruset.

⁸⁴³ Este un apel adresat boierilor de a pune capăt luptelor și neînțelegerilor dintre ei, de a pune hotar răutății, pentru a se putea salva țara. Un asemenea apel la unirea boierilor a făcut D. C. și ca domn, când a arătat boierilor „folosul unirii boierești” în jurul domnului, „poftind pre cei mai bătrâni ca pre niște părinți, pre cei de vîrsta sa ca pre niște frați, pre cei mai tineri ca pre niște fii” (*Cronici*, II, p. 90). El nu a fost urmat de marea boierime, care a respins politica de restabilire a autorității domnești și încercarea lui D. C. de a crea o domnie ereditară în Moldova (vezi Panaitescu, p. 99–100).

⁸⁴⁴ După opinia lui D. C., intrigile Rusetștilor ar fi început cu 40 de ani în urmă, deci prin 1664, când trăia încă Cuparul cel bătrîn.

⁸⁴⁵ Expresie populară sub forma: „ferește-mă, Doamne, de prieteni, că de dușmani mă păzesc eu”, utilizată și de francezi, italieni și germani (Zanne, VII, p. 448, 460–461). Turcii spuneau: „mai bine un inamic declarat decît un prieten ascuns” (*Proverbes turcs*, p. 55).

⁸⁴⁶ *Straja* era în Moldova paza de hotare, iar pázitorii se numeau străjeri (N. Stoicescu, *Curteni și slujitori*, p. 153–161).

⁸⁴⁷ Frații Scarlat și Mihalache Ruset se împotriveau împăcării dintre D. C. și C. Brîncoveanu pentru motivul că primul cunoștea multe din intrigile puse la cale de Rusetști împotriva domnului Țării Românești, intrigi pe care le notase într-un „catalog” anume și care au ajuns pînă la urmă la cunoștința lui C. Brîncoveanu.

⁸⁴⁸ Variantă a proverbului: „errare humanum est, perseuerare diabolicum”, utilizat de Seneca (*Controversiae*, IV, 3), de Cicero (*Filipice*, XII, 2.5), de Sofocle și preluat de numeroase popoare (*Proverbele lumii*, p. 337, Berg, *Dicționar*, p. 150).

⁸⁴⁹ Expresie utilizată de Cicero „male parta, male dilabuntur” (*Filipice*, II, 27, 65) și de Plaut: „male partum, male disperit” (*Poenulus*, IV. 2.22), apoi de alte popoare (vezi Zanne, VII, p. 735 și *Proverbele lumii*, p. 132–133).

⁸⁵⁰ Cf. „oleum addere canino” (a turna ulei peste foc) (Horațiu, *Satire*, II, 3, 321).

⁸⁵¹ D. Caramanliu acuză pe Rusetști că se amestecă în politica lui C. Brîncoveanu, pe care-l înșeală și arată că intrigile politice contribuiau la întărirea dominației otomane.

⁸⁵² Într-adevăr, în timpul primei domnii a lui M. Racoviță, Iordache Ruset se bucura de o influență deosebită: „ce vrea el, ce porunca el, aceea făcea și Mihai Vodă” (I. Neculce, p. 166, 170; *Cronici*, III, p. 94).

⁸⁵³ *Mestecătură* sau *amestecătură* = intrigă, uneltire, termen utilizat foarte adesea de croniciari: Gr. Ureche (indice), M. Costin (*Opere*, p. 58), R. Greceanu (p. 58, 92, 131), I. Neculce (p. 135, 190–191), *Cronici*, II, p. 49, în *Învățăturile lui Neagoe Basarab* (p. 184, 197 passim) etc. Vezi și T. Bălan, *Doc. bucovinene*, III, p. 188.

⁸⁵⁴ Termen utilizat pentru prima oară în limba română.

⁸⁵⁵ Proverb de largă circulație, a cărui origine este greu de stabilit (N. Vătămanu, *Medicina veche românească*, p. 140).

⁸⁵⁶ Constatînd că D. Caramanliu nu este de acord cu planurile lor, Rusetștii se gîndesc să ia pe cont propriu lupta împotriva lui D. C. pentru a păstra ca domn pe M. Racoviță. În acest scop scriu lui Iordache și Manolache Ruset, care se aflau în Moldova, întrebîndu-i dacă „monarhia” lor va putea lupta singură cu atîția dușmani.

⁸⁵⁷ După rechemarea sa de la Poartă, Toma Cantacuzino fusese avansat mare postelnic.

⁸⁵⁸ Expresie populară: „socoteala de acasă nu se potrivește cu cea din tîrg” (Zanne, V, p. 603).

⁸⁵⁹ Se repetă că între Cantacuzini și Rusetști exista o „vrajbă vecinică”. Vezi mai sus nota 598.

⁸⁶⁰ Ajuns la București — deși s-a lovit de opoziția familiei Cantacuzino, dușmana Rusetștilor — Scarlat Ruset a reușit să fie primit de C. Brîncoveanu, pe care l-a convins să continue urmărirea lui D. C., lăsînd în pace pe Antioh Cantemir, pentru care intervenise un demnitar turc.

⁸⁶¹ Această vizită a lui Scarlat Ruset la curtea lui C. Brîncoveanu nu este înregistrată în alte izvoare; *Condica vistieriei* — în care ar fi fost trecute darurile primite de S. Ruset — se termină la anul 1703.

⁸⁶² Toma Cantacuzino caută să dezvinovățească pe Dimache, care — de frica lui C. Brîncoveanu — rămăsese la Istanbul.

⁸⁶³ Acest lung excurs filozofic „se înfățișează în ansamblu ca un adevărat mic tratat *De dignitate hominis*, asemenea celor scrise de umaniștii Renașterii” (*Istoria filozofiei românești*, I, București, 1972, p. 86—87). După opinia lui P. Vaida (p. 236), în acest lung excurs al Șoimului, D. C. face o critică teoriei cauzei finale, obiectînd lui Aristotel că „finalismul nu are ce căuta în fizică, domeniul ei fiind etica”. Tot aici se arată că această critică se bazează pe o înțelegere parțial greșită a doctrinei lui Aristotel. Dealtfel, în *Sacrosanctae scientiae*, D. C. îl calificase pe filozoful grec drept „fiul întunericii, părintele obscurității păgînești” (Bădărău, p. 204). Vezi și analiza făcută de același problemei cauzei finale, la Aristotel și D. C. (p. 229 și urm).

Despre schimbarea poziției lui D. C. față de Aristotel în *Istoria ieroglică* vezi și *Istoria filozofiei românești*, I, p. 79—80.

⁸⁶⁴ D. C. se dovedește a fi un atomist în ceea ce privește modul cum concepe structura materiei, îmbinînd atomismul cu creaționismul (vezi *Istoria ieroglică*, I, p. XLVI—XLVII).

⁸⁶⁵ *Anangheon*, grec = lucru ce se impune cu necesitate, termen utilizat și de R. Greceanu (p. 157).

⁸⁶⁶ Deși admite că lumea este creația divinității, D. C. consideră că universul se conduce după legi imuabile, stabilite de la început, în care divinitatea nu mai intervine (Panaitescu, p. 92). Legile care conduc universul ar fi deci o „poruncă inițială a divinității” (*Istoria ieroglică*, I, p. XLV). Este o reluare a concepției dualiste din *Stimuli uirtutum* a lui Wisowatius, ca și din *Divanul* lui D. C. (Vaida, p. 79).

⁸⁶⁷ Acest pasaj amintește de „memento, homo, quia pulvis es et in puluerem reuerteris” (*Cartea genezei*, cap. III, versul 19; apud Berg, *Dicționar*, p. 279). Frumusețea sa, care „îmbină cugetarea cu accentele profetice”, cu „presentimentele poetului inspirat față de un destin atît de expus catastrofelor, prin chiar excesele ambiției lui, cum era acela al lui Constantin Brîncoveanu”, a fost subliniată de Perpessicius (*op. cit.*).

⁸⁶⁸ Cf.: „quidquid agis, prudenter agas et respice finem”, adică: „orice faci, fă cu băgare de seamă și gîndește-te la sfîrșit” (*Gesta Romanorum*, cap. 103). Vezi și *Proverbele lumii*, p. 134.

⁸⁶⁹ Toma Cantacuzino arată vărului său, domnul Țării Românești, cît rău producea atît Moldovei cît și Țării Românești politica sa de amestec în afacerile interne ale Moldovei și-i cere să înceteze această politică nefastă și — gîndindu-se că omul este trecător — să facă fapte bune, pentru a avea un sfîrșit fericit.

Pentru comparație, vezi introducerea unui hrisov dat de Mihai Racoviță la 11 decembrie 1707, unde se spune: „nici un lucru nu stă pre pămînt nepremenit și cu moartea neînșoțit, ci ca floarea s-arată și ca umbra trece și să răsipește tot omul”, singura amintire lăsată fiind „bunele și fericitele lucruri” făcute (T. Bălan, *Doc. bucovinene*, III, p. 135). Vezi și p. 152—153.

⁸⁷⁰ Mai departe Toma reproșează lui Brîncoveanu purtarea sa față de frații Cantemir și de partizanii lor și-i arată că — deși puternici — domnul și boierii Țării Românești au fost ridiculizați de Marco pseudo-beizadea și făcuți de ocară în timpul răscoalei muștelor. Întrucît Inorogul și Filul sînt mai puternici decît aceștia, ei pot face mai mult rău Țării Românești.

⁸⁷¹ Obligația omului de a urma rațiunea („socoteala”) și de a cinsti cum se cuvine „evghenia”, noblețea sa, este consecința firească a concepției dualiste despre om (Vaida, p. 79).

⁸⁷² Considerînd că-i este prieten, rudă și „dreaptă slugă”, Toma Cantacuzino îi arată lui C. Brîncoveanu adevărul asupra relațiilor domnului Țării Românești cu domnii și boierii Mol-

dovei. Din modul cum prezintă aceste relații se vede că fusese influențat de punctul de vedere al lui D. C.

⁸⁷³ Expresie utilizată de greci, latini („*ueritas nunquam latet*”), francezi, italieni, germani (Zanne, VII, p. 485).

⁸⁷⁴ D. C., care cunoștea trecutul celor două țări, atît din spusele bătrînilor cît și din „istorii”, arată că, deși uneori acestea au fost conduse de frați sau de părinți și fii (cazuri de domni în Țara Românească și Moldova rude între ei există), nu s-a realizat o înțelegere între ele, datorită zavistiei dintre clasele conducătoare. D. C. deplînge astfel neînțelegerile iscate între Moldova și Țara Românească în decursul vremii.

Este curios că el nu spune nimic de faptul că cele două țări erau locuite de același popor, ceea ce ar fi trebuit să le unească peste dezbinările trecătoare dintre domnii și boierii lor. Aceasta dovedește fie că D. C. nu avea încă conștiința unității de neam, manifestată mai tîrziu în operele sale, fie că nu putea face caz de această conștiință într-o lucrare în care este vorba de vrajba dintre clasele conducătoare ale celor două țări. Vezi și Vaida, p. 202 și mai sus nota 338.

⁸⁷⁵ Toma Cantacuzino previne pe C. Brîncoveanu că nu trebuie să aibă încredere în Rusești, care îi arătau prietenie domnului Țării Românești numai pentru că erau și ei dușmanii temporari ai Cantemireștilor.

Dealtfel, după unele izvoare italiene, favorabile lui C. Brîncoveanu, Cupăreștii ar fi urmărit — încă de pe cînd trăia C. Cantemir — să ocupe tronul Țării Românești. La 26 iulie 1692 se spunea că „il Greco Cupari” (probabil Lascarachi) „coll’assistenza dell’ambasciatore di Francia (dușmanul lui C. Brîncoveanu — N.S.) continua a sollecitar con donativi e con mille cabale per farsi dichiarar dalla Porta prencipe di Vallachia” (N. Iorga, *Studii și documente*, XX, p. 130). Mai tîrziu, la 16 octombrie 1695, se spunea: „quel Lascarachi (Ruset) Greco e ricco che fece tante columnie per il passato al moderno prencipe di Valachia colle sue cabale, tutto appoggiato alla protezione dell’ambasciatore di Francia, et a forza di danaro, pretendeva salla Poarta il prencipato di Vallachia... fu esiliato dalla Porta” (*ibidem*, p. 141).

⁸⁷⁶ *Ciocotniție* = mentalitate de ciocoi; ciocoi sînt oameni noi și întreprinzători, gata să facă orice pentru a se îmbogăți. Termenul a apărut în sec. XVII, fiind întîlnit prima oară în poemul lui Stavrinus, sub forma *ciocotniți*; glosarul ediției din 1672 dă și explicația „stringători de biruri ai voievodului”. În sfaturile date de Matei al Mirelor lui Alexandru Iliăș, domnul Țării Românești, se spunea că *ciocotniții* „despoaie pe săraci ca ienicerii... pîrlesc și ard pe săraci ca în flăcările iadului” (*Tezaur de monumente*, I, p. 357). Încă din sec. XVII *ciocotniții* stringători ai dărilor ajung să posede sume mari de bani și să cumpere moșii, după cum rezultă dintr-un document din 23 iunie 1697, de unde aflăm că un „ciocoi, mojic gras și plin de bani” cumpărase moșia unor boieri (Copie Inst. de istorie „N. Iorga”). La începutul sec. XVIII ciocoi încașatori ai dărilor au continuat abuzurile care-i făceau urîți de locuitori. Vezi și mai sus nota 457.

⁸⁷⁷ Mai departe Toma Cantacuzino demască pe agenții lui C. Brîncoveanu, care, pentru a-și justifica „pita ce mîncă”, se străduiau să întretină o atmosferă de încordare și suspiciune.

⁸⁷⁸ Expresie echivalentă cu popularul: „cui pe cui se scoate” (Zanne, VII, p. 371).

⁸⁷⁹ Toma Cantacuzino declară că nu va lua apărarea lui Antioh Cantemir, despre care nu știe prea multe lucruri. El confirmă că se întîlnise cu fostul domn al Moldovei la Adrianopol, așa cum spusese și D. C.

⁸⁸⁰ Toma Cantacuzino reproșează lui C. Brîncoveanu că nu a ținut seama de sfatul său de a nu se amesteca în alegerea domnului Moldovei. De fapt, așa cum am arătat la nota 593, Toma acționase el însuși în timpul alegerii ca domn a lui M. Racoviță conform dorințelor lui C. Brîncoveanu.

⁸⁸¹ Șoimul relatează acum domnului Țării Românești discuția avută cu D. C. în partea a VI-a a lucrării, însușindu-și punctul de vedere al Inorogului.

⁸⁸² Cf.: „adesea forțe mici înclină puternic balanța”; Isocrates (Simensky, *Dicționar*, p. 143). Dramul era a 400-a parte dintr-o oca, iar cântarul avea 44—45 de ocale (N. Stoicescu, *Cum măsurau strămoșii*, p. 271—279).

⁸⁹³ De la Toma Cantacuzino aflăm că începutul conflictului dintre D. C. și C. Brîncoveanu ar fi fost pîra scrisă de primul împotriva celui de al doilea, pîră care ar fi ajuns pînă la urmă în mîna domnului. Cum nu se precizează cînd anume a fost făcută această pîră, cum cei doi s-au pîrit reciproc la Poartă, este greu de stabilit la ce epocă se referă Toma Cantacuzino.

⁸⁸⁴ *Giudeț* = judecată, instanță de judecată, termen utilizat foarte des în textele vechi, în documente, cronici (Ureche, p. 9 passim, M. Costin, *Opere*, p. 89), în *Cartea românească de învățătură*, de mitropoliții Varlaam (p. 13, 22, 23, 49 passim) și Dosoftei (p. 325, 332). Vezi și G. Ghibănescu, *Ispisoace*, IV/1, p. 94, 143, V/1, p. 12, 18 passim, T. Bălan, *Doc. bucovinene*, III, p. 38, 71, 91.

⁸⁸⁵ D. C. recunoaște că scrisese pîra de care vorbea Toma Cantacuzino, precum și altele necunoscute lui, dar arată că nu el a fost „pricina începăturii” conflictului cu C. Brîncoveanu.

⁸⁹⁶ Reluînd tema începuturilor neînțelegerii dintre C. Brîncoveanu și C. Cantemir de care se vorbește și în partea a VI-a (vezi nota 598), D. C. consideră vinovat pe domnul Țării Românești, care a pornit zavistia (nu vom mai reveni la faptele povestite în partea a VI-a și repetate aici).

⁸⁸⁷ Asupra dreptului de moștenire a tronului (caracterului ereditar al domniei), D. C. va reveni în *Descrierea Moldovei*, partea a II-a, cap. I—II.

⁸⁸⁸ D. C. mărturisește că — ales domn în 1693 — ar fi scris lui C. Brîncoveanu, rugîndu-l să uite neînțelegerile avute cu tatăl său și să trăiască în pace. Știrea aceasta nu se găsește în cronicile vremii. Domnul Țării Românești i-ar fi răspuns că-l va sprijini la Poartă pentru a fi confirmat domn, dar, pe de altă parte, a făcut să fie numit domn C. Duca.

⁸⁸⁹ Toți cronicarii sînt de acord că nerecunoașterea lui D. C. ca domn al Moldovei la 1693 s-a datorat lui C. Brîncoveanu, care a intervenit la Poartă pentru numirea lui C. Duca, pe care și l-a făcut apoi ginere. Radu Popescu (p. 195) arată că Brîncoveanu „îndată au trimis la Poartă de s-au rugat ca să pue domn pă Costandin, feciorul Ducăi Vodă, vrînd să-l facă ginere, după o fică a măriei sale, anume Măriea; și s-au ascultat rugăciunea lui și l-au făcut domn Moldovei și au rămas Dumitrașco beizadea în ocară și toți boiarii carii făcuse sfat de l-au rădicat pă el domn fără știrea stăpînilor”. R. Greceanu (p. 95) recunoaște și el că C. Duca a fost ridicat domn „dintru multă nevoiță, ajutor și osirdie a măriei-sale lui Costandin Vodă Basarab”; în cronica lui pseudo-Muste se afirmă că Brîncoveanu „au agiunsu la Poartă cu bani și au făcut pe Constantin Duca domn Moldovei” (*Cronici*, III, p. 25). Vezi și *Cronicari greci*, p. 46.

De aici a început ura dintre D. C. și C. Brîncoveanu, ură care va ține — cu o mică întrerupere — pînă la moartea domnului Țării Românești și care formează fondul *Istoriei ieroglifice*.

⁸⁹⁰ Cf. și cronica lui Radu Popescu (p. 94), unde se spune că, după moartea lui C. Cantemir, „Cantemireștii împreună cu Cupăreștii la împărătească urgie au căzut, că pre unii în Țarigrad i-au prins, iar alții carii au fost în Moldova, prinzînd de veste, cum au putut, unii în Țara Ungurească, alții în Țara Leșască au pribegit”. Vezi și *Letopiseșul*, p. 88.

⁸⁹¹ D. C. afirmă că datorită intervențiilor sale ar fi fost scos din domnie C. Duca. În realitate, aceste intervenții nu ar fi avut succes dacă tînărul domn nu ar fi creat el însuși mari nemulțumiri în Moldova prin politica sa fiscală, ca și prin îngăduirea amestecului lui C. Brîncoveanu, care conducea de fapt țara, C. Duca fiind „numai cu numeli domn”.

După părerea cronicarilor moldoveni, „tot greu ce era în țară la acest domn tot de la Brîncoveanu era”; acesta cerea mereu banii „ce au cheltuit la domnie să-i dea”, fără să precizeze însă ce sumă cheltuise, astfel încît tot ce strîngea C. Duca din țară da socrului său „și nu se mai putea plăti” (Neculce, p. 123, 131 și urm., *Letopiseșul*, p. 88 și *Cronici*, III, p. 89–90).

În plus, C. Duca a făcut și greșeala de a porunci să fie ucis un capugi-bașa trimis la Iași „să cerce starea țării” și să ceară haraciul (Neculce, p. 126 și urm., *Letopiseșul*, p. 89, Radu Popescu, *Istoriile*, p. 196). După cum se spune în cronica lui pseudo-Muste, C. Duca a săvîrșit „multe greșeli și lucruri fără cale și fără de orîndueală” (*Cronici*, III, p. 26).

D. C. a profitat deci de lipsa vădită de experiență a tînărului domn, mazilit în primul rînd datorită greșelilor sale. Afirmația lui R. Greceanu (p. 113) că C. Duca „însuși pohtea să să lipsască de acea domnie... pentru că nu putea să plinească poruncile cîte și de acolo împărăția cerea” urmărește să minimalizeze victoria familiei Cantemir, care căpăta din nou domnia Moldovei, peste voia lui C. Brîncoveanu.

⁸⁹² D. C. afirmă mai departe că el a „așezat” pe Antioh Cantemir ca domn în 1695, adică a renunțat la tron în favoarea acestuia. Afirmațiile sale sînt confirmate de această dată de un raport din 11 ianuarie 1696, în care se spune că D. C. a cedat domnia „fratelui său mai mare” (I. C. Filitti, *Din arhivele Vaticanului*, II, București, 1914, p. 148).

⁸⁹³ Prin aceasta D. C. afirma fie că se rezervă pentru tronul Țării Românești, fie pentru activitatea științifică, pe care o considera mai grea decît politica.

⁸⁹⁴ Deși între Antioh Cantemir și C. Brîncoveanu a existat „învoială și jurămînt să nu se supere între ei în domniile lor” și „să fie pace între dînșii”, relațiile dintre ei s-au înrăutățit datorită refuzului domnului Țării Românești de a-i da de soție lui Antioh pe una din fiicele sale (*Cronici*, II, p. 42–43), ca și faptului că, în 1699, „peste voia domnului muntenesc”, D. C. se căsătorise cu Casandra, fiica lui Șerban Cantacuzino (*Cronici*, III, p. 91).

După căsătorie, „muntenii și-au și prepus că (D. Cantemir) umblă pentru domnia Țării Muntenesti, avînd și pizmă pentru fata lui Șerban Vodă (Cantacuzino) ce o luase preste voia lor cu taină” (Neculce, p. 144 și *Letopiseșul*, p. 91). (Dealțfel, D. C. s-a și considerat urmașul lui Șerban Cantacuzino și a încercat pînă la 1710 să ocupe tronul Țării Românești; vezi Panaitescu, p. 67 și urm., cap. „Lupta lui Dimitrie Cantemir pentru tronul Țării Românești. Activitatea lui politică la Constantinopol, 1700–1710”).

Considerîndu-se amenințat, C. Brîncoveanu a denunțat pactul încheiat și a promis boierilor moldoveni pribegi că se va strădui să-l mazilească pe Antioh Cantemir; în acest scop a trimis la Istanbul pe Mihai Cantacuzino spătarul, care, „dînd daruri multe înalților demnitari ai Porții”, a obținut mazilirea lui Antioh și investirea ca domn a lui C. Duca, fostul ginere al lui Brîncoveanu pe care acesta îl ura (*Letopiseșul*, p. 90–91, Neculce, p. 150, *Cronica Ghiculeștilor*, p. 3–9). Vezi și *Cronici*, III, p. 28, unde se spune că C. Duca a luat domnia „cu mijlocul socru-său, lui Constantin Basarab Vodă”.

După informațiile lui I. Neculce (p. 151), C. Duca ar fi avut și sprijinul ambasadorului „nemțesc” la Poartă, care era gazda viitorului domn și care se afla în „mare cinste” la vizir. „Puindu-se chizeși muntenii și agiutîndu-l și cu bani”, C. Duca a obținut din nou tronul Moldovei.

După opinia lui Lorenzo Soranzo, bailul venețian la Poartă, C. Brîncoveanu luptase să-l mazilească pe Antioh Cantemir ca răzbunare pentru faptul că ocupase tronul împotriva voinței sale (Hurmuzaki, IX/1, p. 363).

Cronicarul oficial al lui C. Brîncoveanu, Radu Greceanu, dă întreaga vină pe Antioh Cantemir, care se „înălța cu firea” și urmărea să-i facă rău domnului Țării Românești la

Poartă cu ajutorul lui Mihalachi Ruset; văzînd „cea nesuferită și crudateca lor răutate”, „cu puterea ce avea la Poartă. . . și pren mijlocul prietenilor, pre Antiohie de domnie l-au lipsit”.

I. Neculce (p. 135) recunoaște că C. Brîncoveanu și Antioh Cantemir, aliat cu Cupăreștii, se „mestecau” (pîrau) reciproc la Poartă, „cum place turcilor”. După opinia sa, „nu-și putea strica unul altuia nemic, fără cît cheltuiè sute de pungi de bani la Poartă”, din care pricină Antioh a fost silit să pună văcărît, făcînd „mare pustiire țării”. Cronicarul condamnă aceste practici, care „nu era nice de-o laudă nice moldovenilor, nice munttenilor de-atîta cheltuială”.

După cum spune N. Iorga (p. 377) — urmîndu-l pe I. Neculce (p. 136) — Antioh „despera pe Brîncoveanu, făcîndu-l să cheltuiască cinci-șese sute de pungi pe lună pentru a se apăra”.

Este vorba de o ură oarbă între aceste familii, în care este greu de spus cine este mai vinovat (cronicile muntene îl acuză pe Antioh, iar cele moldovene pe Brîncoveanu!), ură de care profita Poarta pentru a stoarce sume mari de bani de la ambele tabere, bani pe care-i plăteau bieții locuitori birnici, „pungi de bani din sudorile săracilor”, cum le spune D. C.

Faptul acesta a fost observat și de diverși reprezentanți străini la Poartă, atenți la realitățile românești. Vorbînd de înlocuirea lui Antioh Cantemir cu C. Duca la 1700, Lorenzo Soranzo arăta că „Turchi profitano di tale competenze” (Hurmuzaki, IX/1, p. 363). Mai tîrziu, la 1705, Ascanio Giustinian aprecia și el că domnii „recercano con il mezzo di grossi esborsi alla Corte (ottomana — N.S.) d’esser preferiti l’uno all’altro in quel Principato, sempre incerti del loro destino nel continuarvi in esso” (*ibidem*, p. 414).

⁸⁸⁵ Despre aceasta vezi mai sus nota 645.

⁸⁸⁶ D. C. recunoaște că și C. Duca l-a pîrît la Poartă pe C. Brîncoveanu; aceasta l-a determinat pe domnul Țării Românești să contribuie la mazilirea fostului său ginere. Cf. și I. Neculce, p. 156.

⁸⁸⁷ C. Brîncoveanu a promis sprijinul său boierilor moldoveni pentru răsturnarea lui C. Duca, dar a refuzat să susțină candidatura la tron a fraților Cantemir, cu care avea „veche vrajbă”. La propunerea de împăcare a lui Lupu Bogdan, C. Brîncoveanu se declară de acord.

⁸⁸⁸ Istoriograful Afroditiu este Ianachi capuchehaia, pe numele său complet Porfirita (Halepliu), un om labil, gata să intre în serviciul oricui plătea. Scriitor bisericesc, fost tîlmaci al Imperiului austriac la Poartă, a devenit capuchehaia lui Șerban Cantacuzino (I. C. Filitti, *Arhiva G. G. Cantacuzino*, București, 1919, p. 266) și apoi capuchehaia „ou premier agent” (1694) al lui C. Brîncoveanu, în timpul domniei căruia este amintit adeseori, între 1689—1700, îndeplinind diverse misiuni, întreținînd relații cu ambasadorul francez, dar fără să-i uite nici pe reprezentanții Imperiului austriac (N. Dobrescu și C. Giurescu, *Documente și regeste privitoare la domnia lui C. Brîncoveanu*, p. 50, 61, 67—73, 79, 110, Greceanu, p. 108). După cum spune D. C., în noiembrie 1702, Porfirita fusese însărcinat de C. Brîncoveanu să pregătească împăcarea cu Cantemireștii și mazilirea lui C. Duca.

⁸⁸⁹ Menec Seli („descîntătorul de la Lacul Dracului”) este un dregător turc la care s-a dus Porfirita pentru a încheia pace cu Cantemireștii și a pregăti mazilirea lui C. Duca.

⁸⁹⁰ Din scrisoarea lui Ianachi rezultă că C. Brîncoveanu ceruse „epitropia” (domnia) Moldovei pentru Vergo paharnicul (căci el este jigania străină din Țara îngemănată); despre el, vezi mai sus nota 655. Această scrisoare era menită să dovedească „vicleșugul” lui C. Brîncoveanu, care promisese sprijinul fraților Cantemir, cu care se împăcase, dar susținea un alt candidat la tronul Moldovei, pe grecul Vergo, dregător al domnului Țării Românești.

⁸⁹¹ Aspida (reptilă cu coada veninoasă) de Palestina este Hrisant Nottara, nepotul fostului patriarh Dositei Nottara al Ierusalimului și urmașul său la scaunul patriarhal la 6 februarie 1707

(Greceanu, p. 160, 235). După cum spune acesta, Hrisant era „om tânăr, învățat și blind și cu mult dar împodobit”. A făcut studii la Padova.

Hrisant a întreținut relații foarte bune cu C. Brîncoveanu; în 1690 pe cînd era doar ieromonah și arhimandrit la Sf. Mormînt, numea pe C. Brîncoveanu: „floare de lumină, ospătătorul grației” (I. Bianu și N. Hodoș, *op. cit.*, I, p. 300). El a venit de cîteva ori în Țara Românească, unde a fost bine primit de C. Brîncoveanu, care i-a dat „o cruce de aur cu pietre scumpe, foarte frumoasă și de mare preț” (Greceanu, p. 166–167, 235–236). Vezi și Hurmuzaki, XIV/1, p. 355, 364–365, 367, 392–397, 411–414 etc. de unde rezultă că a întocmit regulamentul de funcționare al Academiei de la Sf. Sava (1707).

Affindu-se în „mare prieteșug” cu stolnicul C. Cantacuzino și fiind priceput la geografie, Hrisant a contribuit la alcătuirea hărții Țării Românești (P. P. Panaitescu, *Contribuții la opera geografică a lui D. Cantemir*, București, 1928; extras din „Analele Acad. Rom., Mem. Secț. istorice”, s. III, t. VIII, 1928).

Mai menționăm că Hrisant Nottara este și autorul a două rezumate în limba greacă ale operelor lui N. Milescu privitoare la Extremul Orient (N. Milescu, *Oeuvres inédites*, ed. N. Iorga, București, 1929).

⁹⁰² Despre solia lui Hrisant în Moldova la C. Duca vezi mai sus nota 315. Cînd l-a trimis în Moldova la C. Duca, C. Brîncoveanu avea probabil în vedere și faptul că cei doi erau buni prieteni și aveau preocupări asemănătoare (Hurmuzaki, XIV/1, p. 297). Dealtfel, Hrisant a mai fost utilizat în relațiile dintre domnii țărilor române. La <1707?> Antioh Cantemir îl ruga să-l determine pe C. Brîncoveanu să renunțe la „dușmăniile și pîrile” împotriva domnului Moldovei (*ibidem*, p. 385).

⁹⁰³ Brîncoveanu juca pe trei planuri, promișînd domnia Moldovei și Cantemireștilor, și lui Vergo paharnicul și apoi lui M. Racoviță (nu lui C. Duca pe care se străduia să-l mazilească).

⁹⁰⁴ *Parahorisis*, grec = abandon, dezicere, termen utilizat și de R. Greceanu (p. 94).

⁹⁰⁵ D. C. prinsese, nu se știe cum, o scrisoare a stolnicului C. Cantacuzino, în care se anunța pieirea fraților Cantemir (aceasta la sfîrșitul anului 1702). D. C. spune toate acestea pentru a arăta cît de necinstit era C. Brîncoveanu, care pe față se arăta prietenul Cantemireștilor, iar în ascuns urmărea să-i ucidă.

⁹⁰⁶ Vrăjitorul din părțile Mesopotamiei este Mustafa pașa Daltaban. El a fost un prieten al familiei Cantemir încă din vremea domniei bătrînului C. Cantemir, cînd, în calitate de seraschier (comandant) de Babadag sau de Oblucița, luptase împotriva oștilor polone ce atacau Moldova (Neculce, p. 109). „În acest timp — arată D. C. — a făcut cunoștință cu tatăl meu și a intrat în amicitie intimă cu el, pe care a conservat-o nu numai față de tatăl meu pînă ce a trăit, ci, după moartea acestuia, chiar și către fiii săi, lucru care nu este de toate zilele (obișnuit — N.S.) între barbari” (*Istoria Imperiului Otoman*, p. 716; vezi și p. urm., unde se face biografia acestui mare vizir, acordîndu-i-se un spațiu neobișnuit de mare).

Daltaban a fost numit mare vizir în septembrie 1702 (J. Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, IV, p. 41), pe cînd era „serascher asupra harapilor din Hutai” (Greceanu, p. 141). Imediat ce a auzit de numirea lui, ca să-i cîștige bunăvoința. C. Brîncoveanu i-a trimis plocoane (*Condica vistieriei*, p. 679, înregistrează 12 500 lei), „rugîndu-l să-i fie milă de țară”.

După unele informații, Daltaban era foarte lacom; el urmărea să realizeze cît mai multe venituri de la domnii țărilor române. Lui C. Brîncoveanu i-a luat 80 000 de lei ca să nu-l mazilească, iar pe C. Duca l-a pus să plătească 100 000 lei, pe care îi promisese Antioh și Dimitrie Cantemir pentru domnia Moldovei (N. Iorga, *Știri despre veacul al XVIII-lea în țările noastre*, București, 1909, p. 7). Înțelegem deci bucuria nestăpînită a lui R. Greceanu (p. 142–143) la aflarea veștii că Daltaban — considerat „om nebun și rău” — a fost mazilit

„cu urgie și peste 3 zile l-au și omorît” (decembrie 1703). Uciderea sa a provocat nemulțumirea ienicerilor, care s-au răsculat, eveniment povestit de D. C. la începutul *Istoriei ieroglifice*, cu prilejul alegerii ca domn a lui M. Racoviță.

Moartea lui Daltaban a fost regretată de D. C., care scrie: „așa a murit cel mai viteaz dintre oamenii de stat și războinicii ce i-a avut vreodată Împărăția Otomană” (*Istoria Imperiului Otoman*, p. 728, nota 35).

Spre deosebire de D. C., stolnicul C. Cantacuzino are o opinie foarte nefavorabilă despre acest mare vizir, prieten al Cantemireștilor; el afirmă că turcii „n'eurent jamais un vizir aussi insensé; il ne sait ni lire, ni écrire, et il accomplit de telles actions que aucun vizir jusqu'alors n'accomplit jamais... Les autres Turcs, ministres du Divan, le craignent et tremblent tellement devant lui qu'ils n'osent rien entreprendre” (Sturza, p. 34).

Daltaban s-a purtat bine și cu Antioh Cantemir, pe care l-a scos din închisoarea datornicilor, unde ședea pentru că nu plătise toți banii Porții. În schimb, a fost un dușman al lui Al. Mavrocordat, pe care a vrut să-l ucidă pentru concesiile făcute la Karlowitz, unde — precum se știe — dragomanul fusese cumpărat de austriaci (*Istoria Imperiului Otoman*, p. 595).

Desele schimbări de viziri din această epocă produceau mari cheltuieli țărilor române; „leur instabilité, leur rapacité et leurs changements continuels... ils nous prenaient beaucoup d'argent et par la suite certains se sont révoltés et ne tiennent plus aucun compte de ce qui a été donné précédemment; de plus, certains d'entre eux demandent encore plus, et constamment leurs affaires sont ruinées”, scria îngrijorat stolnicul C. Cantacuzino la începutul anului 1704 (Sturza, p. 74).

⁹⁰⁷ Daltaban nu-l simpatiza de loc pe C. Duca, deoarece în prima domnie a acestuia, când Daltaban era seraschier-pașa la Oblucița, domnul Moldovei nu îngrijise de zahereaua necesară trupelor turcești, care fusese luată de podgheazurile polone. Din această pricină, Daltaban „să minie foarte pe Constantin Vodă”, care „cădzu în mare prepus”; seraschierul a scris la Poartă „că nu este om harnic de domnie nice este cu dreptate Porții” (Neculce, p. 123). Poarta a trimis apoi un capugi-bașe „să cerce pentru pîra ce-l pîrise (pe C. Duca — N.S.) Daltaban” și din aceasta i s-a tras apoi mazilirea (*ibidem*, p. 124).

⁹⁰⁸ Daltaban promite fraților Cantemir că-l va mazili pe C. Duca.

⁹⁰⁹ Fiind incolțit, C. Brîncoveanu recurge la un vicleșug: cheamă la el pe boierii moldoveni pribegi, pe care îi pune să semneze o jalbă în limba turcă, îndreptată — spunea el — contra lui C. Duca, dar care în realitate lovea mai mult în Antioh Cantemir, pe care unii dintre boieri îl susțineau. Această jalbă a trimis-o la Poartă, împreună cu „nu puține” pungi de bani, arma sa obișnuită.

⁹¹⁰ Jalba a ajuns însă, nu se știe cum, în mîinile lui D. C., care, știind turcește, i-a comunicat și lui Antioh conținutul.

⁹¹¹ Pentru a vedea ce „trecere” va avea jalba, Antioh a apelat la masap-bașa, un dregător care se îngrijea de stringerea oilor necesare curții sultanului; acesta i-a comunicat că D. C. urma să fie surghiunit sau chiar ucis.

⁹¹² „Cu coada ochiului”, expresie populară, utilizată și de I. Creangă sub forma: „a fura cu ochii” (Zanne, II, p. 363). Despre originea latină a expresiei „a trage cu coada ochiului” vezi L. M. Wagner, *Über die Unterlagen der romanischen Phraseologie (im Anschluss an des Petronius „Satyricon”* („Volkstum und Kultur der Romanen”, VI, p. 1–26).

⁹¹³ În aceste împrejurări grele pentru D. C., fratele său Antioh — de teama lui C. Brîncoveanu — se leapădă de el, comunicînd agenților domnului Țării Românești, prin intermediul lui D. Caragea, planurile lui D. C. În acest fel, Antioh, dornic să ocupe tronul, și-a trădat fratele.

⁹¹⁴ Neavînd altă soluție, D. C. se duce la marele vizir Mustafa Daltaban, căruia îi comunică intențiile lui C. Brîncoveanu și-i cere sprijinul promis; el susține că domnul Țării Românești urmărirea să-i împiedice pe Cantemirești să ocupe tronul Moldovei de teamă ca aceștia să nu informeze Poarta despre „toate răutățile și vicleșugurile lui”.

⁹¹⁵ Daltaban îl asigură mai departe pe D. C. de sprijinul său, dar îl întreabă ce sumă de bani îi poate oferi pentru serviciile făcute.

C. Daponte afirmă că Daltaban pașa vroia să dea domnia Moldovei lui Antioh Cantemir, iar pe cea a Țării Românești lui Dimitrie Cantemir. Auzind despre aceste intenții, C. Duca și C. Brîncoveanu au dat bani și i-au îndepărtat pe cei doi (C. Erbiceanu, *Croniciari greci*, p. 58).

⁹¹⁶ Antioh și Dimitrie Cantemir nu puteau lupta cu arma lui C. Brîncoveanu: banii, pentru că erau săraci. După cum spune Neculce (p. 117) „de la Cantemir Vodă nescareva avere nu le-au rămas, că ce era vinitul (țării — N.S.) minca alții” (îndeosebi lacomul Iordache Ruset, mare vistier pe acea vreme), iar la mazilirea sa, în 1700, Antioh nu avea decît 27 pungi de bani (*ibidem*, p. 154). De aceea Cantemireștii se bizuiau îndeosebi pe sprijinul unor mari demnitari ai Porții. După cum spune I. Neculce (p. 150), D. C. „știé bine rîndul Porții și avea cîinste mare de la turci”, ceea ce umplea „de grije și de frică” pe C. Brîncoveanu, silindu-l să cheltuiască sume mari de bani.

⁹¹⁷ În aceste împrejurări, silit fiind să se apere, D. C. a alcătuit o jalbă împotriva lui C. Brîncoveanu, jalbă de care a fost vorba mai sus. Toată această lungă poveste urmărirea să arate că nu D. C. începuse vrajba, ci C. Brîncoveanu, și că Inorogul fusese obligat să se apere, folosind aceleași arme.

⁹¹⁸ La cererea lui Toma Cantacuzino de a i se arăta scrisorile lui Ianache Porfirita și stolnicului C. Cantacuzino pentru a se convinge de dreptatea lui D. C., acesta îi răspunde că i le va aduce la întrevedere următoare, ceea ce a și făcut. Convingîndu-se de adevărul celor spuse de D. C., Toma Cantacuzino s-a oferit să-l împace cu C. Brîncoveanu, căruia îi relatează toate aceste discuții (despre care nu s-a vorbit în partea a VI-a, în cursul întrevederilor Șoimului cu Inorogul).

⁹¹⁹ Toma Cantacuzino declară din nou că nu este de acord cu principiul „scopul scuză mijloacele”, utilizat în politică de C. Brîncoveanu.

⁹²⁰ Proverb utilizat și de M. Costin: „norocul n-are picioare, numai aripi și mîini” (*Opere*, p. 316); se găsește la Quintus Curtius (vezi *Divanul*, ed. V. Cîndea, p. 493—494).

⁹²¹ În încheiere, Toma Cantacuzino cere lui C. Brîncoveanu să se împace cu D. C., pentru că altfel îi așteaptă pe toți o „cumplită primejdie”. Domnul Țării Românești, convins de vărul său, ca și de Dimache capuchehaia, care-l acuză pe Scarlat Ruset că face „amestecături mincinoase”, a dat poruncă agenților săi să mijlocească împăcarea cu D. C.

⁹²² *Aposifis*, grec = hotărît, termen utilizat și de R. Greceanu (p. 96).

⁹²³ Cornea Brăiloiu — care purta tratativele cu D. C. — a murit după 28 noiembrie 1705, dată cînd este încă amintit ca mare ban (Stoicescu, *Dicționar*, p. 121—122); întrucît acesta este ultimul eveniment databil povestit de D. C., P. P. Panaiteșcu (p. 76) a plasat sfîrșitul redactării *Istoriei ieroglice* în luna decembrie 1705. Menționăm însă că D. C. nu respectă cronologia, deoarece mai departe povestește fapte întîmplate la sfîrșitul anului 1704 și începutul lui 1705.

Despre originea expresiei „cîntecul lebedei” vezi Berg, *Dicționar*, p. 93.

⁹²⁴ Trimisul lui C. Brîncoveanu are o întrevedere cu masap-bașa, care-l sfătuiește că, dată fiind trecerea pe care o are D. C. la marele vizir, este recomandabil să se împace cu D. C.

⁹²⁵ Adică: „prietenul adevărat la nevoie se cunoaște”, proverb cunoscut și turcilor (*Proverbes turcs*, p. 55). Proverbul, sub forme diferite, a fost utilizat de Euripide, Cicero,

Democrit, Epictet etc. (Berg, *Dicționar*, p. 36–37); în forma latină: „amicus certus in re incerta cernitur”.

⁹²⁶ „Dulăoaș la oi crescut, la bătrînețe trecut” este Hurmuz gelepul, un negustor cu relații la Poartă, pe care D. C. l-a trimis să-i aranjeze întrevederea cu demnitarul turc.

⁹²⁷ Proverb de origine latină, utilizat atît de poporul nostru, cît și de alte popoare (Zanne, I, p. 653–654).

⁹²⁸ La 1705, D. C. se considera un om fără noroc!

⁹²⁹ Aici începe prima rundă a convorbirilor dintre D. C. și reprezentanții lui C. Brîncoveanu, purtate sub arbitrajul unui demnitar turc. Lucrurile fiind „încurcate”, se stabilește un armistițiu de 25 de zile, care a fost prelungit apoi.

⁹³⁰ „Ca ciuperca din gunoi”, expresie de origine populară (Zanne, I, p. 141).

⁹³¹ „Vrăjitorul ca ciuperca din gunoi” este Tefterdar Mehmed pașa, devenit mare vizir la 14 decembrie 1704.

⁹³² Întrucît noul vizir era favorabil Cantemireștilor, C. Brîncoveanu trimite din nou la Poartă pe Ștefan Cantacuzino pentru împăcarea cu D. C. Cornea Brăiloiu se întoarce în țară, unde în curînd avea să moară (vezi: P. P. Panaitescu, *Moartea lui Cornea Brăiloiu, banul Craiovei*, în „Arhivele Olteniei”, 1932, p. 352 și V. Brătulescu, *Diata lui Cornea Brăiloiu*, în „Mitropolia Olteniei”, 1964, nr. 5–6, p. 474–475).

⁹³³ Este desigur o aluzie la faptul că Antioh era un bun vînător. În prima sa domnie, „mai mult își perdea vremea cu vînătoarea” (*Cronici*, III, p. 27); „la preumblări și la vînături cu șoimi și cu ogari pururea împla... și la arc încă trăgea bine” (*ibidem*, II, p. 55).

⁹³⁴ Adică a risca totul pentru succes, sau, cum spune francezul: il jouait son va tout (le tout pour le tout) (Zanne, I, p. 436). D. C. mărturisește că dorea să ocupe tronul lui C. Brîncoveanu, pentru mazierea căruia se străduia la Poartă.

⁹³⁵ Adică: „tot răul spre bine”.

⁹³⁶ Antioh Cantemir a primit caftanul de domnie la 21 februarie 1705 (Hurmuzaki, IX/1, p. 414); Mihai Racoviță a fost mazilit la 14 februarie (*Cronici*, II, p. 51).

⁹³⁷ După cum rezultă și din cronica lui R. Greceanu, mazierea lui Mihai Racoviță s-a făcut în mare secret, astfel încît nici Mihalache Ruset, capuchehaia sa, nu a știut nimic. Afiind de mazierea domnului prin intermediul lui C. Brîncoveanu, boierii apropiați ai fostului domn: Iordache, Scarlat și Manolachi Ruset, Dedi Codreanu și ceilalți au fugit în Țara Românească, fapt cunoscut și lui I. Neculce (p. 172–173).

⁹³⁸ „A cădea în mîna cuiva”, expresie populară, utilizată și de V. Alecsandri, întilnită și în limba franceză (il passera par mes mains) (Zanne, II, p. 262). Expresia „a fi la mîna” cuiva e utilizată și în documente (N. Iorga, *Doc. Bistrița*, II, p. 70). Vezi și porunca din 1 august 1687 către pîrcălabii unui ținut, în care se vorbește despre „verice slujbă va veni la mîna voastră” (N. Stoicescu, *Curteni și slujitori*, p. 345–346, n. 241).

⁹³⁹ Scarlat Ruset a continuat intrigile, acum împotriva lui Brîncoveanu și a Cantacuzinilor, căutînd să convingă pe fratele său Iordache că boierii munteni le sînt dușmani. După împăcarea cu C. Brîncoveanu, ca să-i dovedească acceștia și Cantacuzinilor cine sînt Rusetștii, D. C. i-a prezentat lui Ștefan Cantacuzino niște scrisori trimise de Scarlat Ruset fratelui său Mihalache, în care primul își arăta „toată vrăjmășia” împotriva Cantacuzinilor. Scrisorile fuseseră aduse lui D. C. de un boier după mazierea lui M. Racoviță, cînd Mihalache Ruset, capuchehaia sa, se ascunsese în casa unui demnitar turc și nu fusese găsit.

⁹⁴⁰ Din conținutul scrisorii rezultă că vechea ură dintre Cantacuzini și Rusetști nu se stinsese și că Rusetștii nu se temeau de Cantacuzini, știind, probabil, unele lucruri despre politica lor; ei susțineau că au „ac de cojocul” Cantacuzinilor.

⁹⁴¹ Deși Antioh era gata să facă pace cu C. Brîncoveanu în dauna fratelui său, domnul Țării Românești răspunde că vrea să încheie pace și cu D. C., pe care-l considera mai periculos. Pentru împăcarea acestuia cu domnul Țării Românești stăruiau Antioh Cantemir, Ștefan Cantacuzino și Al. Mavrocordat.

⁹⁴² După mazilirea sa, M. Racoviță a fost dus la Țarigrad, unde a fost acuzat de boierii puși de Antioh „pentru prădarea țării”, fiind închis de turci (I. Neculce, p. 175–176).

⁹⁴³ După alegerea ca domn a lui Antioh, la Iași, au fost numiți caimacami Lupu Bogdan și Maxut serdarul, care au cerut boierilor pribegi să se întoarcă în țară. De teama lui C. Brîncoveanu, s-a întors și Iordache Ruset, pe care noul domn al Moldovei l-a arestat mai târziu, dar apoi l-a iertat (Neculce, p. 174, 181–182, *Cronici*, II, p. 51–52).

⁹⁴⁴ Din spusele lui D. C. rezultă că el nu a dorit să arate scrisorile lui Ștefan Cantacuzino, considerînd că nu este „lucru de cinste”, dar că a fost îndemnat de fratele său să o facă și, la insistențele lui Ștefan Cantacuzino, i le-a arătat. Citirea lor a stîrnit minia boierului muntean, care le-a trimis apoi tatălui său, stolnicul C. Cantacuzino. Acesta nu le-a arătat însă lui C. Brîncoveanu, considerînd că va veni vremea cînd îi vor fi utile la ceva.

⁹⁴⁵ De teama lui Antioh Cantemir, Scarlat Ruset fuge prin Transilvania și Țara Românească la Țarigrad, unde-i cere iertare lui D. C. pentru răul ce-i făcuse, promișîndu-i să-i fie „slugă fără prihană”! Cei doi s-au împăcat, după cum rezultă și din scrisoarea amintită la nota 310.

⁹⁴⁶ Plotunul (cerbul) este Scarlat Caragea, prin intermediul căruia Scarlat Ruset i-a cerut iertare lui D. C.

⁹⁴⁷ Cf. „cine sapă groapa altuia cade singur în ea” (*Pilde*, cap. 26, 27), proverb foarte utilizat în evul mediu, în *Învățăturile lui Neagoe Basarab* (p. 174, 191), de mitropolitul Dosoftei, N. Costin, pseudo-Muste, I. Neculce (p. 129), Radu Greceanu (p. 79), Zilot Românul etc. (Zanne, I, p. 191–193; *Cronici*, II, p. 75, III, p. 54, etc.). În afară de forma din *Pilde*, el se găsește și la proorocul David; N. Costin dă și trimiterea: psalmul 170 (*Cronici*, II, p. 25); la Dosoftei este însă psalmul 6 (ed. I. Bianu, p. 26). Sub forma: „căzut-au neamurile în groapa care au făcut-o, în cursa aceasta pe care au ascuns-o” se află în psalmul 9. Vezi și Simensky, *Dictionar*, p. 208–209, *Proverbes turcs*, p. 99, R. Youssouf, *Dictionnaire turc-français*, p. 559–560 etc.

⁹⁴⁸ „Cum îți așterni, așa vei dormi”, proverb popular, utilizat și de turci („Daco-romania”, XI, 1948, p. 212).

⁹⁴⁹ După plecarea lui Antioh ca domn la Iași, a rămas la Poartă capucehaie postelnicul Dumitrașco Caragea; deși se afla și el la Istanbul, D. C. nu a mai reprezentat pe fratele său, ca în prima domnie, dovadă evidentă a răcelii intervenite între cei doi frați. La 18 septembrie (probabil 1705) Antioh a mai trimis „pe dumnealui marele nostru comis drept capucehaie, ca să se afle cu dumnealui postelnicul” (Hurmuzaki, XIV, p. 322).

⁹⁵⁰ Întrucît conflictul dintre D. C. și C. Brîncoveanu nu fusese rezolvat prin numirea ca domn a lui Antioh Cantemir, C. Brîncoveanu depune eforturi pentru împăcarea cu Inorogul, apelînd la serviciile lui Alexandru Mavrocordat.

⁹⁵¹ După cum a observat P. P. Panaitescu, descrierea camilopardalului (girafei) este tradusă din *Etiopicele* lui Heliodor, cartea X, 27.

⁹⁵² D. C. arată marea trecere de care se bucura Al. Mavrocordat la Poartă, ca și „cinstea deosebită” pe care i-o acordau domnii celor două țări.

⁹⁵³ *Obroc* avea și sensul de rație, porție, mertic, fiind utilizat adeseori în documente (N. Stoicescu, *Cum măsurau strămoșii*, p. 222). La „scară” D. C. explică el însuși termenul de obroc prin „merticul care se dă în toate dzilele”.

⁹⁵⁴ Foarte interesantă observația lui D. C. că Exaporitul avea grijă ca cele două țări să nu decadă, pentru ca să nu scadă veniturile ce primea de la domnii lor. Vezi și mai sus nota 378.

⁹⁵⁵ În continuare — după ce a vorbit de lăcomia Exaporitului — D. C. arată originea lui: născut în insula Hios (ostrovul care naște copaci care într-alt loc nu se află), stabilit la Țarigrad, unde deținea importante secrete de stat (de unde numele Exaporitul). După mamă, Al. Mavrocordat era din neamul păsărilor (muntean). Vezi și Radu Popescu, *Istoriile*, p. 215, unde se spune că Al. Mavrocordat era soțul Sultanei, nepoata de fiică a lui Alexandru Iliăș, fost domn al Țării Românești, care era „moșul despre mamă” al lui N. Mavrocordat.

⁹⁵⁶ D. C. revine asupra primei căsătorii a Ruxandrei, mama Exaporitului, și în *Istoria Imperiului Otoman*, p. 591—595, unde susține că aceasta rămăsese chioară, dar că reușise să-și ascundă infirmitatea pentru a se căsători cu Matei Basarab, domnul Țării Românești. Descoperind adevărul, domnul ar fi repudiat-o imediat după căsătorie.

În realitate, primul soț al Ruxandrei a fost Alexandru Cuconul, fiul lui Radu Mihnea, după cum spune Chesarie Daponte, unul din biografii Exaporitului (C. Erbiceanu, *Cronicari greci*, p. 17).

După unele opinii, afirmațiile lui D. C. urmăreau să ponegrească pe soția Exaporitului. Astfel Dora d'Istria crede că D. C. a falsificat „grottescamente” imaginea Ruxandrei Mavrocordat (*Gli Albanesi*, Firenze, 1873, p. 102), iar un urmaș al familiei, Al. G. Mavrocordat, a combătut afirmațiile lui D. C. într-un articol *Despre originea Mavrocordaților*, apărut în „Arhiva”, 1894, p. 170—188.

Dealtfel, D. C. nu a întreținut relații bune nici cu N. Mavrocordat, fiul Exaporitului, care a fost predecesorul și urmașul său la tronul Moldovei.

⁹⁵⁷ Aluzie la rolul jucat de Al. Mavrocordat la încheierea păcii de la Karlowitz, 1699.

⁹⁵⁸ „Cu coada între picioare”, expresie populară.

⁹⁵⁹ Începînd discuțiile pentru împăcare, Al. Mavrocordat solicită un înscris (hirograf) că el este acceptat ca arbitru. Reprezentanții lui C. Brîncoveanu cer o păsuire, deoarece nu aveau învoirea domnului, ceea ce provoacă supărarea lui Al. Mavrocordat.

⁹⁶⁰ „Cine nu vrea să frămînte, toată ziua cerne”, zicătoare populară, întilnită în Moldova, Țara Românească și Macedonia (Zanne, III, p. 564—565). Al. Mavrocordat o folosește pentru a arăta că reprezentanții lui C. Brîncoveanu nu doreau să ducă discuții serioase pentru împăcare.

⁹⁶¹ După ce D. C. a explicat lui Al. Mavrocordat că reprezentanții lui Brîncoveanu nu puteau hotărî singuri, deoarece domnul lor era schimbător, cu aprobarea Inorogului, Exaporitul le-a acordat un nou termen peste 20 de zile. Ștefan Cantacuzino a scris apoi domnului, cerîndu-i aprobarea.

⁹⁶² Brîncoveanu răspunde că va trimite și pe patriarhul Dositei Nottara pentru a participa la tratative cu depline puteri din partea sa.

⁹⁶³ Biholul (Bivolul) de Cina este patriarhul Ierusalimului Dositei Nottara (1699—1707), o figură de seamă a bisericii ortodoxe, autorul unei serii de lucrări de polemică religioasă îndreptate împotriva prozelitismului catolic aflat în plină ofensivă, lucrări tipărite în Moldova și Țara Românească (A. Palmieri, *Dositeo, patriarca di Gerusalemme*, Florența, 1909). Dintre lucrările sale amintim: *Manual în contra rătăcirii calvine*, tipărit cu cheltuiala lui C. Brîncoveanu, București, 1690; *Manual contra lui Ioan Karyophyles*, Iași, 1694; *Tomul dragostei asupra latinilor*, Iași, 1698; *Istoria patriarhilor Ierusalimului*. În care viața sa este scrisă de Hrisant Nottara etc. Vezi I. Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche*, I, București, 1903, p. 251—258, 286—290, 298—315, 337—338, 369, 381—389, 501—507.

Dositei a întreținut relații bune cu C. Brîncoveanu, pe care-l considera „sprijinul credinței ortodoxe”. La 1702, venind la București, a discutat cu domnul Țării Românești

și cu unchiul său, stolnicul C. Cantacuzino și spătarul M. Cantacuzino, despre situația creștinilor din Imperiul Otoman, ca și despre Unirea unor ortodocși cu Roma, săvârșită în Transilvania (Sturza, p. 31).

În octombrie—noiembrie 1704 și ianuarie 1705, Dositei se afla la Iași, unde a făcut un schimb de moșii pentru mănăstirea Cașin cu „prea cinstitul și prea măritul boier mare vornic chir Iordache Ruset” (Hurmuzaki, XIV, p. 411—412). Vezi și T. Bălan, *Doc. bucovinene*, III, p. 126—127.

După opinia cronicarului oficial al lui C. Brîncoveanu (p. 160), Dositei „au stătut mare om și învățat foarte, au păstorit turma pravoslavii ca un vrednic păstoriu, lumină multă lumii și bisericii lui Hristos au fost, știut de monarși și de domnii mari; toți ereticii și cîți erau împotrivi neci pravoslavii să temea dă el, că putere mare și tare avea și la cuvînt și la scris”. Vezi și elogiul asemănător făcut de N. Costin (*Cronici*, II, p. 53).

La 23 februarie 1707, anunțînd decesul patriarhului Dositei, C. Brîncoveanu mărturisea că vestea îi cauzase „beaucoup de tristesse et de larmes” și că „une seule chose nous à consolé, c'est que sur le très saint thrône de patriarche est nommé son neveu, M. Chrysanthe qui était à Césarée” (Sturza, p. 160). Vezi și Hurmuzaki, XIV/1, p. 386—388.

În schimb, D. C. avea motive personale să nu simpatizeze pe Dositei, deoarece, înainte de moarte, tatăl său, Constantin Cantemir, încredințase patriarhului 50 de pungi de bani, dar Dositei, „pentru voia muntenilor, le-au spus turcilor și le-au luat”, astfel încît celor doi fii ai domnului Moldovei le-au rămas doar 10—15 pungi (Neculce, p. 117). Aceasta și explică portretul caricatural ce-i face patriarhului, șiret ca o vulpe.

Se pare însă că părerea lui D. C. nu o împărtășea și fratele său, Antioh, de la care ni s-au păstrat unele scrisori către patriarhul Dositei (Hurmuzaki, XIV/2, p. 321), pe care, la moartea acestuia, îl numea „temelia sfintei biserici”. Ca și C. Brîncoveanu, Antioh se bucura că în locul lui rămăsese Hrisant, care avea „nume mare în toate” și care fusese „adăpat din apele lui” (Dositei) (*ibidem*, p. 354). Vezi și scrisoarea din septembrie 1705 prin care Antioh îi răspundea lui Dositei la acuzația că pusese la dări mănăstirile moldovene închinat la Sfîntul Mormînt (*ibidem*, p. 368—369). La 1707 Antioh declara lui Hrisant că Dositei îl iubise ca un părinte (*ibidem*, p. 385).

⁹⁶⁴ După sosirea patriarhului Dositei la Constantinopol, se reiau discuțiile. După un elogi adus păcii, Al. Mavrocordat arată că a venit vremea ca cele două părți să înceteze dușmănia.

⁹⁶⁵ Ștefan Cantacuzino arată că, prin trimiterea patriarhului Dositei la tratative, rolul său a scăzut mult, considerîndu-se jignit de lipsa de încredere ce-i arătase vărul său, domnul Țării Românești.

⁹⁶⁶ Dositei dă dovadă de multă diplomație în slujba lui C. Brîncoveanu, care nu dorea să arate că se grăbește să încheie pace cu D. C. Deși, de fapt, reprezenta una din părțile aflate în discuție, iar arbitrul era Al. Mavrocordat, Dositei vrea să-și aroge el dreptul de judecător.

⁹⁶⁷ „A bate apa în piuă”, expresie de origine latină (aquam in mortario tundere), utilizată atît de poporul nostru, cît și de alte popoare (Zanne, V, p. 496—497 și *Proverbele Lumii*, p. 313).

⁹⁶⁸ Scurta cuvîntare a lui Dositei a stîrnit minia lui Al. Mavrocordat, care nu înțelege de ce C. Brîncoveanu a mai apelat la arbitrajul său, și părăsește adunarea. De fapt, după cum spune mai jos D. C., Al. Mavrocordat dorea să fie el singur judecător în această problemă.

⁹⁶⁹ Grăbindu-se să încheie pace, D. C. propune ca Al. Mavrocordat să fie împăcat prin daruri și mulțumiri pentru ostenele sale, iar apoi să se continue discuțiile în altă parte, Exaportul fiind „martur și întăritoriu așeziminturilor” încheiate.

⁹⁷⁰ De fapt, lui D. C. îi convenea că Exaporitul se supărase pe reprezentanții lui C. Brîncoveanu, sperînd că le va ține mai puțin partea.

Deși în împrejurările din 1704–1705 D. C. se găsea pe alte poziții decît Al. Mavrocordat, mai tîrziu soarta i-a apropiat. În secolul al XIX-lea, în Italia, D. C. era citat alături de Al. Mavrocordat ca reprezentant de seamă al culturii grecești! (Al. Marcu, *Românii priviți din Italia în secolul al XIX-lea*, în „Roma”, II, nr. 3, p. 1–14).

⁹⁷¹ Despre darurile anuale primite de Exaporit de la C. Brîncoveanu (obrocul de care vorbește D. C.) vezi mai sus nota 378.

⁹⁷² Ștefan Cantacuzino acuză – în lipsă – pe Al. Mavrocordat că, în loc să caute restabilirea păcii, s-a supărat și a plecat.

Familia Cantacuzino nu avea o opinie prea bună despre Alexandru Mavrocordat. Adeseori acesta este numit „Juda” în corespondența trimisă din Rusia de stolnicul C. Cantacuzino sau de Toma Cantacuzino (Sturza, p. 75, 79, 80, 105 passim). Cu toate acestea, din motive politice, Mihai Cantacuzino fusese nașul Ruxandrei, fiica lui Al. Mavrocordat, la căsătoria acesteia cu Matei Ghica (Hurmuzaki, V/2, p. 248).

Dealtfel, ipocrizia Exaporitului era cunoscută și altor cercuri de la Țarigrad. De pildă, la 25 iulie 1698, mărturisind că Al. Mavrocordat era considerat dușman al Franței și din pricina înrudirii sale cu C. Brîncoveanu (despre care vezi mai sus nota 378), ambasadorul Franței îl califică pe marele dragoman al Porții drept: „un de plus excellents comédiens de l'Europe” (Hurmuzaki, Supl. I/1, p. 346).

⁹⁷³ „Între miere amesteci fiere”, expresie populară, utilizată de Euripide și întilnită în limbile latină, italiană, spaniolă etc. (Zanne, III, p. 673). D. C. o folosește și în *Divanul* (vezi ed. V. Cîndea, p. 478, nota 62).

Ca sens, mai există un proverb asemănător (Petronius, *Satiricon*): „ubicumque dulce est, ibi et acidum inuenies”, adică „oriunde se află dulcele, vei găsi și amarul” (Simensky, *Dicționar*, p. 33).

⁹⁷⁴ Aluzie la faptul că Al. Mavrocordat aștepta să fie plătit.

⁹⁷⁵ La întrebarea lui Dositei ce vrea de la Brîncoveanu, D. C. îi răspunde că nu dorește decît ca acesta să îndrepte ce este strîmb, adică să restabilească dreptatea în relațiile dintre ei.

⁹⁷⁶ D. C. arată că, dacă pentru C. Brîncoveanu pacea cu Inorogul era suficientă, domnul nedorind altceva, el suferise unele pagube care trebuiau reparate. El se referă, foarte probabil, la averea lui Șerban Cantacuzino însușită de C. Brîncoveanu, din care o parte i se cuvenea lui, ca ginere al fostului domn. Vezi mai jos notele 979–980.

⁹⁷⁷ Dintre cele patru condiții puse de D. C., cea mai de seamă este ultima, prin care ginerele lui Șerban Cantacuzino cere „dreaptă împărțeală” a averii socrului său, din care să i se dea partea ce i se cuvinea.

⁹⁷⁸ Prin aceste două condiții asemănătoare, D. C. cerea să înceteze amestecul lui C. Brîncoveanu în afacerile Moldovei și la numirea domnilor. Interesant este faptul că și aici D. C. considera că tronul Moldovei este de „moșie” al Cantemireștilor.

⁹⁷⁹ „Corbul carile mai dinainte de acesta epitrop pasirilor au fost” este Șerban Cantacuzino (1678–1688), predecesorul lui C. Brîncoveanu și socrul lui D. C., care cerea la acest punct ca domnul să restituie copiilor lui Șerban averea imobilă a tatălui lor („cuiburile” sînt satele și moșiile familiei).

Despre averea lui Șerban Cantacuzino, însușită parțial de C. Brîncoveanu, vezi: G. Potra, *Averea lui Șerban Cantacuzino și întemeierea mănăstirii Cotroceni* („Rev. istorică română”, 1934, p. 300–306) și G. Georgescu-Buzău, *Moșiile lui Șerban Cantacuzino* („Studii”, 1969, nr. 2, p. 297–301).

⁹⁸⁰ Penele, aripile, fulgii și tuleiele sînt „banii și alaltă avuție” și „leii bătuți, bani 120” (adică talerii care aveau cîte 120 de bani). După cum spune I. Neculce (p. 102–103), C. Brîncoveanu silise pe doamna lui Șerban Cantacuzino să-i dea banii „de pe unde erau mistuiți”. Vezi și mărturia marilor boieri munteni despre banii și arginturile luate văduvei fostului domn de către C. Brîncoveanu, la N. Iorga, *Studii și documente*, V, p. 192–194. Mai tîrziu, în *Viața lui C. Cantemir* (ed. N. Iorga, p. 100), D. C. va declara că C. Brîncoveanu a „prădat comorile” lui Șerban Cantacuzino, ceea ce în *Istoria ieroglifică* nu spune.

D. C. cerea domnului Țării Românești să-i restituie acești bani în calitate de moștenitor al lui Șerban Cantacuzino. După opinia lui P. P. Panaitescu (*Istoria ieroglifică*, II, p. 241, nota 2) „cearta între Cantemir și Brîncoveanu apare... ca un litigiu în familie pentru moștenirea averii lui Șerban Cantacuzino, Brîncoveanu fiindu-i nepot de soră, iar D. Cantemir ginere”.

⁹⁸¹ În mărturia citată mai sus a boierilor se spunea că, într-adevăr, C. Brîncoveanu dăduse banii Porții, fiindcă fuseseră strînși din țară pentru acoperirea obligațiilor către Imperiul Otoman.

⁹⁸² Patriarhul Dositei recunoaște că D. C. are dreptate și-i promite mai mult decît dorește, dar îi solicită o scurtă amîinare pînă va primi răspunsul lui C. Brîncoveanu.

⁹⁸³ În scrisoarea adresată domnului Țării Românești prin care-i comunică condițiile puse de D. C., Dositei Nottara îi cere lui Brîncoveanu să-i dea acestuia cîte 4 000 de taleri anual, precum și a treia parte din numărul satelor foste proprietatea lui Șerban Cantacuzino (acesta a avut cinci copii, dar două fice sînt scoase dintre moștenitori: Maria fusese soția lui Constantin Bălăceanu, aga, dușmanul lui C. Brîncoveanu, ucis în lupta de la Zărnești din 1690, iar o altă fiică, Bălașa, nu se măritase încă; vezi *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 257-258).

⁹⁸⁴ Proverb vechi popular, utilizat și astăzi în aceeași formă (*Proverbele lumii*, p. 101).

⁹⁸⁵ C. Brîncoveanu se declară de acord să dea bani lui D. C., dar nu ca un drept, ci ca un dar. Despre această condiție a împăcării știe și I. Neculce (p. 175), după opinia căruia C. Brîncoveanu a dat lui D. C. 10 pungi de bani (deci 5 000 de taleri!) „pentru chiver-niseala lui”. În realitate, domnul îi dăduse banii ca „să nu mai îmble mestecînd pe Brîncoveanul și făcîndu-i cheltuială”. Cele 10 pungi date lui D. C. îl costau mai puțin pe bogatul domn al Țării Românești decît sumele de bani pe care ar fi trebuit să le dea dregătorilor Porții pentru a combate „mestecăturile” lui D.C.

⁹⁸⁶ C. Brîncoveanu se declară de acord și cu privire la restituirea satelor, cu condiția să nu trebuiască să facă acte scrise.

⁹⁸⁷ La intervenția lui Al. Mavrocordat, Dositei Nottara și Ștefan Cantacuzino, D. C., sătul de „viață primejdioasă”, primește condițiile lui C. Brîncoveanu pentru „așezimîntul păcii”.

⁹⁸⁸ D. C. susține că reprezentanții lui C. Brîncoveanu i-au sărutat mîna (copita) ca semn al împăcării. Lucrul este greu de crezut în cazul lui Ștefan Cantacuzino, vărul lui C. Brîncoveanu și mare dregător al Țării Românești.

⁹⁸⁹ În felul acesta a luat sfîrșit dușmănia de 17 ani (1688–1705) dintre Cantemirești și C. Brîncoveanu. De fapt, a fost doar un armistițiu, pentru că intrigile vor reîncepe peste puțin timp. După cum spune I. Neculce (p. 175), cele două părți „așe au ținut de bine această paci, precum țin cîinii vinerii”!

⁹⁹⁰ Acesta este, am spune, epilogul cărții.

⁹⁹¹ Aluzie la răscoala povestită la f. 281 și urm.

⁹⁹² Despre mazilirea lui C. Duca vezi mai sus nota 22.

⁹⁹³ Este vorba de discursul lui Marco pseudo-beizadea care a demascât ipocrizia boierilor.

⁹⁰⁴ D. C. se referă la faptul că, după prima domnie, Mihai Racoviță a fost închis de turci în urma acuzației aduse de Antioh Cantemir că ar fi încasat două biruri și două bairamlicuri pe care nu le-a plătit Porții (Neculce, p. 175).

⁹⁰⁵ D. C. consideră că suma de bani primită de la C. Brîncoveanu era „o dare”, nu un dar, cum îi spunea domnul.

⁹⁰⁶ D. C. consideră, de asemenea, că încheierea păcii a fost o biruință a sa și a dreptății.

⁹⁰⁷ D. C. previne pe cititori că „scara” nu este aranjată alfabetic, ci după ordinea paginilor, ordine care nu este respectată însă cu prea multă strictețe.

Abrevierile utilizate la note

- Bădărău = Dan Bădărău, *Filozofia lui Dimitrie Cantemir*, București, 1964.
- Berg, *Dicționar* = I. Berg, *Dicționar de cuvinte, expresii, citate celebre*, ed. a II-a, București, 1969.
- *Cărțile populare* = *Cărțile populare în literatura română*, ed. I. C. Chițimia și Dan Simonescu, 2 vol., București, 1963.
- M. Costin = Miron Costin, *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, București, 1958.
- *Cronici* = *Cronicile României*, ed. M. Kogălniceanu, 3 vol., 1872–1874.
- *Descrierea Moldovei* = D. Cantemir, *Descriptio Moldaviae. Descrierea Moldovei*, Ed. Academiei, București, 1973.
- *Divanul* = D. Cantemir, *Divanul*, ediție îngrijită și studiu introductiv de Virgil Cândea, București, 1969.
- Dosoftei = Mitropolitul Dosoftei, *Psaltirea în versuri*, ed. I. Bianu, București, 1887.
- *Floarea darurilor* = *Floarea darurilor foarte folositoare fieșcăruia iubitoriu de cetire atît sufletește cît și trupește...* Sibiu, 1834.
- Giosu = Ștefan Giosu, *Dimitrie Cantemir. Studiu lingvistic*, București, 1973.
- Greceanu = Radu Greceanu, logofătul *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brîncoveanu Voievod (1688–1714)*, ed. a A. Ilieș, București, 1970.
- *Hronicul* = D.] Cantemir, *Hronicul vechimei a romano-moldovlahilor întii pre limba lătiniască izvodit, iară acmu pre limba româniască scos cu truda și ostenința lui*, ed. Gr. Tocilescu, București, 1901.
- Iorga = N. Iorga, *Istoria literaturii române, II. De la 1688 la 1750*, vol. II, ed. a II-a, București, 1928 (cuprinde o analiză a împrejurărilor istorice la care se referă *Istoria ieroglifică*).
- Iorga, *Doc. Bistrița* = N. Iorga, *Documente românești din arhivele Bistriței*, 2 vol., București, 1899–1900.
- *Istoria ieroglifică* = D. Cantemir *Istoria ieroglifică*, ed. P. P. Panaitescu și I. Verdeș, 2 vol., București, 1965 (citată pentru unele note și comentarii).
- *Istoria Imperiului Otoman* = D. Cantemir, *Istoria Imperiului Otoman. Creșterea și scăderea lui*, trad. de Ios. Hodoșiu, București, 1876.

- *Letopiseșul = Letopiseșul țării Moldovei de la Istratie Dabija pînă la domnia a doua a lui Antioh Cantemir, 1661–1705*, ed. C. Giurescu, București, 1913.
- Măciucă = Constantin Măciucă, *Dimitrie Cantemir*, București, 1972.
- Marian, *Dicționar* = B. Marian, *Dicționar de citate și locuțiuni străine*, ed. a VI-a, București, f.a.
- Minea = I. Minea *Despre Dimitrie Cantemir. Omul. Scriitorul. Domnitorul*, Iași, 1926.
- Neculce = Ion Neculce, *Letopiseșul Țării Moldovei și o samă de cuvinte*, ed. Iorgu Iordan, ed. a II-a, București, 1959.
- Panaitescu = P. P. Panaitescu, *Dimitrie Cantemir. Viața și opera*, București, 1958.
- *Proverbele lumii = Munca reflectată în proverbele lumii*, culegere de Mircea Duduleanu, I, București, 1972.
- *Proverbes turcs = Mille et un proverbes turcs*, traduits et mis en ordre par J. A. Decourdemanche, Paris, 1878.
- Sava, *Doc. Lăpușna* = A. Sava, *Documente privitoare la târgul și ținutul Lăpușnei*, București, 1937.
- Sava, *Doc. Orhei* = A. Sava, *Documente privitoare la târgul și ținutul Orheiului*, București, 1944.
- Simensky, *Dicționar* = Theofil Simensky, *Un dicționar al înțelepciunii. Cugetări antice și moderne*, vol. I, Iași, 1970.
- Stoicescu, *Curteni și slujitori* = N. Stoicescu, *Curteni și slujitori. Contribuție la istoria armatei române*. București, 1968.
- Stoicescu, *Dicționar* = N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova (sec. XIV–XVII)*, București, 1971.
- Stoicescu, *Sfatul domnesc* = N. Stoicescu, *Sfatul domnesc și marii dregători în Țara Românească și Moldova (sec. XIV–XVII)*, București, 1968.
- Tănăsescu = Manuela Tănăsescu, *Despre Istoria ieroglifică*, București, 1970.
- Ureche = *Letopiseșul țării Moldovei pînă la Aron Vodă (1359–1595) întocmit după Grigorie Ureche vornicul, Istratie logofătul și alții de Simion Dascălul*, ed. C. Giurescu, București, 1916.
- Vaida = Petru Vaida, *Dimitrie Cantemir și umanismul*, București, 1972.
- Varlaam = Varlaam, *Cazania, 1643*, ed. J. Byck, București, 1966.
- Vianu, *Dicționar* = Tudor Vianu, *Dicționar de maxime comentat*, București, 1962.
- Zanne = Iuliu Zanne, *Proverbele românilor*, 10 vol., București, 1895–1912.

INDICI

GLOSAR *

A

abur s.m. — tărie, aromă 279; adiere 616

aburi vb. IV — a sufla lin, a adia 421

acoluthos * VII

activitas * 225

adins, în loc. adv. *mai cu de-adins* = mai ales, îndeosebi, mai cu seamă 254, 294, 309

adulmăcare s.f. — descoperire, aflare 10, 83, 151

adulmăcătoriu adj. — care cercetează, care pricepe „agiutoréște mai denainte știința în mintea adulmăcătoare” 48, 58, 138

afrodisău * VIII, 559

afthadia * 297

aftocrator * 246, 272

agem adj. — persan XIV

agona * 190

ahortatos* 195, 197

alaiu * 85, 283, 476

albuș s.n. ~ul *ochiului* = albul ochiului, sclerotica 318, 594

alcătui vb. IV refl. — a se orîndui „la ciata monarhiei sale să alcătuiră” 7; a se alătura, a se uni 137, 272

alege vb. III — a deosebi, a distinge, a remarca „nu cel surd alége frumsétea și dulciața vier-sului” 20

* Am înregistrat cuvintele și sensurile care astăzi nu mai au circulație, care sînt mai puțin cunoscute și care în opera lui Cantemir sînt folosite cu alt înțeles decît cel obișnuit.

Pentru a nu încărca în mod inutil glosarul, termenii notați de autorul *Istoriei ieroglice* în Scară i-am înregistrat cu * fără nici o altă explicație deoarece D. Cantemir își definește aproape toate cuvintele „străine”, iar în cazul cuvintelor polisemantice notează accepțiunea dată de el în cursul lucrării.

În cazul unei familii de cuvinte s-a trecut în glosar, de obicei, numai un membru al familiei respective considerîndu-se că explicarea celorlalți termeni nu mai este necesară dacă ei nu se îndepărtează de sfera semantică a cuvîntului dat.

Pentru ilustrarea sensului, am dat mici contexte la unele cuvinte la care am socotit că era necesar acest lucru.

alergător s.m. — curier 5, 6, 272
 alfavita s.f. — alfabet „iarăși alfavita dinceput a citi și buchele din capăt a prociti începură” 519
 alhimista* 39
 alofil* 140
 amăgeală s.f. — viclenie, înșelăciune „îngăiméle de amăgele și fapte pline de răutate” 23
 amăgeu s.m. — înșelător, șarlatan „a amăgeilor... învățătură... iaste ca în inimă pe cacode-
 monul, iară în față evdemonul să poarte” 421, 407
 amăguli vb. IV — a măguli, a flata, a linguși 143
 amestecătură s.f. — uneltire 371: învălmășeală „alte lingușituri și chipuri de amestecături
 a scociorî să nevoi” 530
 anagnostis* 587
 anangheon* 537
 anatomic* 74
 anevsplanhos* 195
 anomalie* 215
 anonim* 65
 anthepatia* 517, 530
 anthrax* 325
 antidot* 160, 418
 antifarmac* 107
 apăs s.n. — apăsare, păs, necaz „fiul cătră părinte de apăsul ce are să jeluaște” 481
 apelpisia* 97, 297
 aplos* 101, 120
 apofasisticos* 109, 460, 572
 apofthengma* 566
 aporia* 19, 102, 479
 apothecariu* 399
 apsifisia* 468
 arap s.m. — arab 31, 45
 arătoriu s.m. — plugar 397
 arcos adj. — arcuit „arcoasă sprincénele” 58
 aréte* 521 pentru sensul din Scară; berbec 361; *zodia* ~ *lui* 200, 490
 argument* 45, 76. 136
 arm s.n. și s.m. — partea de sus a picioarelor, coapsă „armurile și picioarele denainte . . . mai
 sus sînt rădicate” 594
 armistiție* 578, 579
 aromate* 68
 articule* 265, 493
 armaș s.m.—om de arme însărcinat cu urmărirea, prinderea răufăcătorilor și aducerea la
 îndeplinire a pedepselor 633
 arșin s.m. — cot (măsură de lungime) 184
 aspidă s.f. — viperă 399, 558
 aspuma vb. I — a face spumă „din gură aspumînd” 423
 astrolav* 562
 astruca vb. I — a acoperi, a înveli „țărna tiranul, țărna țaranul astrucă” 296, 88
 asupreală s.f. — constrîngere, oprimare 18; supărare, necaz 74, 600
 aședzămînt, -uri s.n. — orînduială 10, 212, 377; înțelegere, tratat 135, 278, 343
 atheist* VIII

atheofobia* VII

atici vb. IV — a vorbi dialectul atic 168

atocma adv. — întocmai, la fel XI, 19

atocma vb. I — a se potrivi întocmai (cu altceva), a se adapta perfect (la)... „zid de marmure în sus să rădica, cât cu înălțimea sclipului să atocma” 180

atocmat adj. — potrivit; nivelat 180

atom* 534, 539

atomist* 479

ațina vb. I — a atîrna „nu numai pravul ce ar fi aținat rămas, ce încă și stramțele de pre mine... cădea” 198

austru* 31

avea vb. II refl. — a se petrece, a se întîmpla, a avea loc „istoria adevărat precum s-au avut istorisêște” 80

avocat* 217

azbuche s.f. — alfabet 624

axioma* 27, 103, 213

B

baier s.n. — legătură 424; scrisoare 557

barbara* 45, 276, 541bis

bălăban s.m. — specie de șoim 3

bătêleşte s.f. — loc bătătorit 490

beli vb. IV — a *beli budzele* = a desface astfel buzele încît să se vadă dinții 512; a jupui 262

beliag s.n. — semn de recunoaștere; parolă „asupra Inorogului vînătoare, beliag și cuvînt își déderă” 255

betejire s.f. — știrbire; vătămăre 11, 14

biftuire s.f. — ghiftuire 315

bilială s.f. — albeală; suliman alb 160

bișug, bivșug s.n. — belșug 115, 170, 202

biv s.n. — îndestulare; belșug 114, 293

bîntuitor adj. — vătămător 273

bîrzoiat adj. — (despre coadă) ridicat 185, 298

blagoutrobnic* 275

blem interj. — să mergem! să plecăm! 172

blendău s.m. — o specie de șoim 3, 626

blojeritură s.f. — scornitură 434

blojori vb. IV — a defăima, a birfi 331

boala hronică* 19

bodz s.m., boadză s.f. — zeu, zeitate; idol 26, 183, 189

bolbăitură s.f. — vorbire neînțeleasă 99, 122, 265

bolborăi vb. IV — a bolborosi 340

bold s.n. — imbold, îndemn 398, 613

boldit adj. — holbat 236

bortă s.f. — gaură, scobitură 36, 230

bostangiu s.m. — soldat pedestru 635

botios adj. — umflat, îngroșat „picioare înalte și la genunchi botioase” 113, 118, 146

boji vb. IV — a îngrămădi, a înghesui „toate firile într-una bojînd” 364, 201

breb s.m. — castor 554

brehăi vb. IV — a lătra 185
 brehău s.m. — cîine sau animal care brehăiește 507
 brehnace s.f. — o specie de uliu 530, 583
 brîncă s.f. — labă 185, 227, 234
 brudiu adj. — tînăr, crud, neformat, copilăresc 217, 598
 buăr s.m. — bour 176, 186, 224
 buărat adj. — ca de bour 241, 263
 buări vb. IV — a ciuli „urechile înainte buărîndu-și” 90
 bubușlie s.f. — boabă, bobîță, pilulă XV
 buhăbie s.f. — buhăială, umflare 253
 buhnet s.n. — zgomot înfundat, pocnet 109, 227, 236
 buigui vb. IV — a aiura, a spune vorbe fără rost ; a zăpăci, a ului, a năuci, a buimăci 129, 228
 buluc s.n. — unitate mică (companie) de soldați 282
 bute s.f. — butucul roșii 14

C

cabala* XI
 cabalist s.m. — cel versat în cabala iudaică 587
 cabaniță s.f. — manta domnească pe care sultanul o dădea domnilor la confirmare odată cu cuca, sangiacul, topuzul, sabia etc. 634
 cacodemon* 421, 497
 cacum s.m. — hermină 414
 cahlă s.f. — coș pe unde iese fumul la un cuptor 196
 caie s.f. — gaie (pasăre răpitoare) 184, 271, 283
 can, cani adv. — cam 83, 116, 179
 capiște s.f. — templu 167, 175, 184
 capituluri* 269, 274
 carte s.f.—scrisoare 250, 410, 440
 carvuncul s.n. — piatră prețioasă VII
 casă s.f. — familie, neam 508
 catalog* 45, 161, 473
 cataracte* 204, 206
 categorii* 63, 71
 catholici* III
 cazanie s.f. — predică 165, 524
 cădere s.f. — întimplare; (gram.) ~ *chemătoare* = vocativ 65
 căialnic adj. — căinător 492
 călăfătui vb. IV — a astupa cu cilți crăpăturile dintre scindurile unei corăbii și a le unge cu păcură spre a nu lăsa apa să pătrundă printre ele 234
 călcan s.m. — pavăză „obraznicia călcan și nestidirea meteriz obrazului făcînd” 497
 căldărăresc adj. — de căldărar, grosolan, primitiv 109
 cămili vb. IV — a deveni cămilă 225
 căptușit adj. — ascuns, nesincer, mincinos 496
 cătălige s.f. pl. (adjectival) — picioare lungi „cătălige picioarele... Cămilei” 146
 căuta vb. I refl. (a-și ~) — a se sili „dintr-adunările voastre... în caută a lipsi” 26
 ceauș s.m. — mic comandant de oaste la curtea domnească 283, 633
 cehni vb. IV — a lătra 438

cehnit, -uri s.n. — chefnit, lătrat, chelălăit 311, 369
ceiță s.f. — calitate „la întrebarea ceiții dă răspunderea citinții și féldeinții” 63, 196
cerbice s.f. — ceafă, grumaz 96, 180, 370
cerca vb. I — a căuta, a cerceta „fietecare cuvînt strein... la scară îl ciarcă” V, 44, 85, 112
cescuț s.n. — ceas scurt, timp (foarte) scurt, clipă, moment 197
cezului vb. IV — a lega strîns 94
cfartana* 129
cfiddidas* XII
chedz s.m. — piază (rea sau bună), augur 30, 53, 312
chelariu s.m. — persoană în grija căreia se află cheile de la o cămară, pivniță etc. 72, 368
chentru* 389, 492
chiar adj. — limpede, curat, clar 112, 115, 150
chichiță s.f. — lădiță 160
chit, chiți s.m. — balenă 491
chiteală s.f. — judecată, socoteală; gînd; idee 45, 72, 120
chivot s.n. — arcă 491
chizmire s.f. — pizmuire 566
ciacal s. m. — șacal 3, 271
cii adv. — ici IV
cinie s.f. — unealtă, instrument 10, 340, 559
cinsteș adj., adv. — cinstit, corect, drept 336, 355
ciocotniție s.f. — (?) flecăreală, lingușire, uneltire 545
cira s.f. — un fel de arbore rășinos 349
ciritei s.m. pl. — tufiș, desiș de tufe, mulțime de copaci tineri, stufoși 86
ciuciuli vb. IV — a ciuguli 305
ciudă s.f. — ciudățenie, minune 120, 154; uimire, mirare 164, 412
ciudésă s.f. — mirare, uimire 61, 281; minune, miracol 263
ciudi vb. IV — a se mira 494
ciulinos adj. — spinos, ghimpos 152
ciung s.m. — trunchi de copac căruia-i lipsesc mai toate crăcile sau frunzele 416
ciunți vb. IV — a reteza, a trunchia; a lăsa ciunt 265
cîndai adv. — cumva; cîndva, vreodată 19, 406, 575
cîndailea adv. — cumva 535, 560
cirjob adj. — strîmb, încovoiat 146
cîrlig s.n. — cață (băț lung cu un cîrlig la capăt cu care ciobanul prinde oile de picior) 185
cîtăva adj. — cam mare, mărișoară „avea cîtăva herghelie de iape” 90; ~ *de* = destul de „o apă mare și cîtăva de lată curea”
cîtință s.f. — cantitate (v. ceiță) 63, 196
clâncăi vb. IV — a cloncăni, a cirii (o cioară) 165
clăti vb. IV refl. — a se emoționa, a se înduioșa „de multă mișelătatea lui clătindu-mă” 218; a (se) mișca „de-abia clădindu-să” 95, 118, 125; a-și porni, a-și da drumul „rîsul își clătiră” 62; a se zgudui, a se cutremura „nu pușin fură clătiți de împotrivă cuvinte ca acestea” 9
clătire s.f. — schimbare 15, 52, 155
clătitoriu adj. — care se mișcă „jiganiile în patru picioare clătitoare” 2, 31
clevetă s.f. }
clevetire s.f. } — calomnie, bîrfă, ponegrire 23, 494

clinciuros adj. — țepos, spinos 213
 clipală s.f. — clipă, moment 299, 592
 clironomie s.f. — moștenire 57
 clonț s.n. — cioc 38, 184
 cohăietură s.f. — răsucire;ocoliș, înconjur „cu multe șuvăituri și cohăieturi... a fugi luă” 301
 cohăiat adj. — încovoiat, strîmb, răsucit „grumaz cohăiat” 263
 colachie s.f. — lingușeală 279, 504
 colun s.m. — măgar sălbatic 271, 414
 comedie* XII, 164
 comitis* XII
 condei s.n. — scris „condeiul a-mi împodobi” II; capitol XI
 condiții* 622
 coneț s.n. — sfirșit 521
 coprindere s.f. — cuprins XIX
 corăbierie s.f. — negoț pe apă „cu corăbierii îmblînd” 408
 corespondenții* 276
 cornat adj. — care are coarne 224, 241
 coromislă s.f. — cobiliță 454
 coronă s. f. — culme, vîrf, punct principal 556
 corții vb. IV — a roade, a ronțai „mai mult corția decît mistuia” 264
 corui s.m. — uliu păsărar 3, 198, 271
 costrăș s.m. — biban 320
 coș s.n. — cavitatea toracică a animalelor 93, 265
 coșcodan s.m. — soi de maimuță cu coada foarte lungă 67
 cotei s.m. — ciine 262, 278
 covăit adj. — încovoiat 201
 crainic s.m. — cel ce strigă în public poruncile sau veștile de la domnie 5, 242
 crăngăi vb. IV — a croncăni 101, 312
 crăngos adj. — cu multe crengi 258
 crede vb. III refl. -- a-și încredința „mai cu credință iaste cuiva trupul fără vas oceanelui a-și
 créde” 87
 cucă s.f. — căciulă înaltă de formă piramidală, împodobită cu pene de struț, pe care o primea
 domnul în dar de la sultan odată cu cabanița, cînd i se acorda tronul 633
 cuciri vb. IV refl. — a se ploconi 608
 cuciritură s.f. — temenea, ploconeală 585; slugărnice 327, 346
 cucunoz s.m. — o specie de pasăre răpitoare 3,530
 cunoscătoriu s.m. — om cu știință, instruit 21
 cunoștință s.f. — cunoaștere, știință 64, 93, 111
 curător adj. — care curge, curgător 503
 curechiu s.n. — varză 293, 299
 curmă s.f. — ascuțiș, tăiș 288
 curmei s.n. — frînghie sau funie făcută din coajă de tei 351
 cute s.f. — gresie (piatră de ascuțit instrumente tăioase) 213
 cuvios adj. (și adverbial) — fermecător, atrăgător, agreabil „tot chipul de flori din fire răzsa-
 rite... cuvios să împrăștiia” 178; cuviincios, potrivit, respectuos „cuvioasă și frumoasă
 iaste lauda” 106, 356

- dar, în ~ = în zadar, degeaba 124, 338
dărăban s.m. — soldat de gardă 633
dăscălie s.f. — învățătură, știință XIII
dejgheuca vb. I — a desface; a descrie pe larg „numele și firea Strutocamilei... a-ți dejgheuca
mă voi sili” 111
delungare s.f. — întârziere, amânare 252, 564, 577
demăna vb. I — a susține, a ajuta 170
deosăbi adv. — aparte, deosebit; ~ *de* = în afară de 181, 191
descilcitură s.f. — descurcare 12
descînta vb. I — opusul lui *cînta* 343
desficiori vb. IV — a lăsa fără feciori „precum tu pre mine mă desficioarești, așe altul pre puii
tăi va despărinți” 296
desfrătat adj. — (?) neînfrățit, neîmperecheat 280
desfrinat adj. și adv. — fără friu 129, 135, 410
despărinți vb. IV — a lăsa fără părinți (v. desficiori) 296
despoia vb. I — a jupui „prin... ghimpoase hinciuri scociorînd... piialea ni s-au despoiat” 441
destins adj. — opusul lui *întins* 518
desvește vb. III — a dezbrăca „cu podoabe îl învăscu și-l desvăscu” 99
detuna vb. I — a trăsni 284, 436
dezgrăi vb. IV — a dezice 52
dezsămăna vb. I refl. — a se dezice „de la cea mai de-a firea și mai evghenichi te dezsameni” 541^{his}
diafora s.f. — deosebire 43
dialectic* 9,72
dialog* 356
diathesis* 39
dicăi vb. IV — (?) a spune într-una 351
didascal s.m. — profesor, învățător, dascăl 39, 111
dihanie s.f. — animal, sălbatic; sălbăticiune 16, 38, 112
dihaniesc adj. — de animal 117
dihonie* 17, 249, 476
dimocrație* 12, 16
discolii* 118
disidemonesc adj. — superstițios 6
disidemonie* 306, 563
distihie s.f. — ghinion, nenorocire 217, 267
div, -uri s.n. — chip, fel 163, 261
divă s.f. — minune, lucru de mirare 37, 245, 307
dîrjie s.f. — dîrzenie, cutezanță, curaj 223
dîrmoia vb. I — a cerne 289, 519
dîrmoiu s.n. — ciur cu găuri mari 313
dodei vb. IV — a supăra, a necăji 138
dodeială s.f. — supărare, necaz 156
domesnic adj. — domestic 463
dormitare s.f. — somnolență 164
dos s.n. — spate; a *da* ~ = a determina pe cineva să o ia la fugă, a determina să-și ia tălpă-
șița „căută Lupului a da dos” 83

dosadă s.f. — ocară, înfruntare 136, 172, 265
dosedii vb. IV — a chinui „de pedepse mai dosedit și mai ispitit... sint” 126, 165
doseditură s.f. — ocară, înfruntare 451
drob s.n. — măruntaie „băutură ca aceia trebuie că numai acelea doară văpaia care în droburile tale s-au aștit — a stinge vor putea” 395
drobi vb. IV — a zdrobi, a se face bucăți „dinții... să să drobască” 222
dropică s.f. — idropizie IX
dropicos adj. — bolnav de idropizie 152
duh s.n. — respirație, suflare „într-o sughițare duhul ș-ar sfirși” 132; intenție, plan „nu cu bune duhuri să poartă” 139; suflet „vii și cu duh a fi să videa” 180; tărie, putere, (la pl.) calități „în tine... vrédnice duhuri să află” 74; ~ *vinului** 14; *intr-un* ~ = într-un suflet 348
duhnicesc adj. — sufletesc 11, 155
dulf s.m. — delfin 232, 234

E

eclipsis* 230, 415
ectonhrismon* X
elefterie s.f. — libertate „a noastră elefterie a cunoaște să le facem” 280
elegii* 492
eliniza vb. I — a traduce în greacă VI
embrionat adj. — în fază de embrion 396
enthimema* 614
epifonema* 100
epihirima* 563
epiorchie* 588
epithimia* 613
epitrop* 12, 57, 132
epitropie s.f. — funcție în administrația de stat 132, 175, 212
erése* 19
ermafroditis* XI
etimologhia* 69
evdemon* 421
evghenie* 21, 35, 350
evlavie* 595
evsevie* 563
evtiiiie s.f. — fericire 267
exighisis* 276
experienția* 45
exțentrum* 39

F

fantazie* 64, 82, 144
față s.f. (gram.) — persoană „fața a triia” 552
faur s.m. — fierar 437
făptură s.f. — înfățișare, aspect „făptura și îngrăditura cetății era așé” 179, 181, 183
fărămușă s.f. — fărimitură 77, 475, 545
fără prep. în loc. adv. ~ *sine* = într-una, neconținut 26

fățarnicie s.f. — înfățișare, aspect „după fățarnicia priinții, iară nu după pofta dreptății giudecata să abași” 21
 féldeință s.f. — calitate (v. ceință) 63
 ferici vb. IV — a lăuda, a slăvi „ce stăpînul poftéște acéia să laude și să fericiască” 35
 figură* XVIII
 ființă s.f. — existență, realitate, esență; conținut 69, 72, 111
 ființasc adj. — existent, avînd existență reală „în știința lucrurilor ființaști să sprijenéște” 79, 290
 fiitor adj. — existent, în ființă 290
 fil s.m. — elefant 186, 205
 filaftie* 60
 filohrisos* XIX, 196
 filoprosopie* 260
 filozofisi vb. IV — a face filozofie, a filozofa 99
 finic s.m. — curmal 127, 205; pasărea Phönix „ca finicii în focul lor murind și iarăși înviind” 146, 491
 fire s.f. — natura (totalitatea lucrurilor create) 69, 108; organizarea particulară a fiecărei ființe, caracteristică „din fire așé ești” 20, 71, 90; aspect, înfățișare „frea chipului cu firea dihanii ca să-și răducă tare am nevoie” 2, 25; *mai de-a firea* = mai răsărit „cei mai de-a firea și mai de frunte să fie” 242
 firesc adj. — natural, conform firii „de virtutea firească părăsindu-să” 84, 112, 124
 firian adj. — natural, care ține de fire „firianul firii a urma să cade” 108
 firime s.f. — (?) înfățișare, aspect „deosăbit de de-a firimea trupului ce poartă... oarecare evghenie în niamul său are” 35
 fizic* 79, 339
 fizicesc adj. — care se raportează la natura materială; materialist „cei fizicești filozofi” 17, 79
 fiziognomie* XIX
 fiicav adj. — gîngav „multe agiunge mintea ascuțită carile limba fiicavă și slabă a le vorovi nu poate” 67, 160
 fișchie* XIX, 522
 floare s.f. — culoare „floarea părului o vădése” 22, 142, 183
 fluturat adj. — ușuratic, neserios 561
 formă s.f. — figură pantomimică XVIII
 formui vb. IV — a formula, a exprima „gîndul a le formui harnic nu iaste” 183
 fortună s.f. — soartă, noroc 83, 577
 frămîntătură s.f. — aluat frămîntat 23
 fricos adj. — înfricoșător „pre aproape de fricos glasul lui nici a mă opri... am putut” 81
 fugaș s.m. — cel ce fuge, fugar 157
 furesc adj. — ca furul, ca hoțul „cu furească îmlare, pre pîntece furișîndu-să” 86

G

galactea* 490
 gătăt adj. — pregătît 488
 găunășitură s.f. — gaură 203
 găzdălui vb. IV — a se adăposti, a sălășlui „pizma... în inima mea... nici un cias n-au găzdăluit” 76
 ghegeneralis* 42

gheomandia* 408
 ghib s.n. — cocoșă, gheb 112
 ghigariu s.m. — porcar „sara ghigariu, dimineața spătariu” 476
 ghimnosofist s.m. — adept al filozofiei digambara (filozofi care umblau goi, se abțineau de la carne și duceau o viață contemplativă) 205
 ghiulghiul s.m. — floare în formă de ciorchine XX
 ghizdav adj. — frumos, arătos „ghizdav și frumos ca soarele” 413, 182, 387
 ghizdăvie s.f. — frumusețe 58
 giurui vb. IV — a făgădui (în mod solemn) 132, 143, 194
 girii vb. IV — a cirii, a cloncăni 52
 girlici s.n. — intrare îngustă a unei băști (săpătură, fortificație subterană) 186
 girliță s.f. — cerc de fier ce se punea, legat de un lanț, în jurul gîtului unor răufăcători 608
 girtan s.n. — gitlej 265
 glas s.n. — rostire, (la animale) strigăt „glas de sfat... începu a da” 16
 glvășină s.f. — greutate rotundă și mobilă a cîntarului care arată cantitatea măsurată 508
 gligan s.m. — porc sălbatic, mistreț „căcărăza Cămilii mai de mare preț iaste decît căstanii la gliganiu muntelui Olimpului” 175
 glogozală s.f. — învălmășeală, încurcătură 55, 134
 glogozit adj. — învălmășit „tăcerea lui cu glogozite voroavele noastre de trecut nu iaste” 103
 gnomon* 189
 gonț s.m. — urmăritor 315
 grai s.n. — ~ *fără chip* = verb impersonal „nici în grammatice graiul fără chip și cuvîntul *agiunge* au învățat” 39
 grăuncean s.n. — bob de grîu sau de alte cereale 292
 grebănos adj. — cocoșat, ghebos 318
 greșit adj. — vinovat „smintit și greșit vădzindu-să” 555
 greuime s.f. — pondere, greutate 58, 114
 grijliv adj. — grijuliu 168, 305
 grozav adj. — care umple de groază, care inspiră groază, înfiorător „și ochiul de privală săturat, albul véde negru și frumosul grozav” 69, 142, 175
 grozăvi vb. IV — a urîți „ficioara frimséțe să-și grozăvască” 491
 gurgui s.n. — sfîrcul țîței 456
 guziu s.m. — cîrțiță; orbete 271, 585

H

hadîmb s.m. — eunuc 51, 79
 harmonie* 152, 488
 hărariu s.m. — sac 142
 helge s.f. — nevăstuică 147
 hendec s.n. — șanț 308
 hereghie s.f. — origine, neam „precum pre dinafară niagră din hereghie, încă mai poneagră pe dinluntru era de pizmă” 32, 162, 436
 hersonisos* XIX
 hinciuri s.n.pl. — tufșuri 393, 441

hireș, hiriș adj. — firesc, natural, adevărat, așa cum l-a creat firea „Strutocamila hirișă pasire a să numi și a fi nu poate” 43, 96, 122; propriu, personal „la cel cunoscătoriu mai tare să ține și iaste legătura hireșului cuvînt” 21; de origine, originar „mai de credzut iaste un cuvînt de mărturisire a gurii hirișe, decît o mie de mărturii a altora streine” 58

hiriș adv. — exact, întocmai „cînd ar tălmăci hiriș numele de pre sunarea limbii arăpești” 66, 112, 320

hirișie s.f. — trăsătură, caracter distinctiv, particularitate, caracteristică „cea mai adevărată și cea mai ghegeneralis hirișiiia pasirii iaste a zbura” 42, 74, 111

hirograf* 125, 266

hiromandie* 408

hîrăț s.m. — erete 3, 271

hîrzob s.n. — funie groasă folosită la coborîrea sau ridicarea greutăților din adîncime; vîrtej 455

holbură s.f. — vînt puternic, vijelie 205, 234

holm s.n. — deal, dîmb 255, 488

hortum s.n. — trompă de elefant, proboscidă 585

hotărîre s.f. — definiție, definire; importanță; semnificație „pute-va cineva... a dzice... precum toată hotărîrea pasirii în Struțocamilă să cuprînde?” 30

hrisov, hrisovului s.n. — document emis de cancelariile domnești 266, 273

hrizm, hrizmos* 41, 176, 373

hudișos adj. — care ține de uliță 86

hultuoană s.f. — altoi 434, 463

hultui vb. IV — a altoi 434

hulub s.m. — porumbel 75

I

iasmin* 414

icoană s.f. — chip, înfățișare „icoana în cuvinte sau în lucruri își tipărește” 142

idea* 11

idol* 334, 523

ielcovan s.m. — pescăruș 271

iepuri vb. IV — a se comporta ca un iepure 156

ieroglifă* 69

ieroglific adj. — ascuns, simbolic II

iezetură s.f. — zăgaz, stavilă 201, 204

iezi vb. IV — a stăvili apa printr-un zăgaz, o stavilă 200, 201

iie s.f. — partea dintre pîntecele și armul calului 97

ijdări vb. IV — a lua naștere, a se isca 289, 323, 477

imăciune s.f. — murdărie, necinste „corbul... supt albiciune din fire imăciune au avut” 386, 493

inorog s.n. — animal fabulos înfățișat cu un cap de cerb, cu trup de cal și cu un corn lung în mijlocul frunții 226, 253

interiecție* 216, 220

ipervolicești* 429

ipochimen* 28, 52

ipoghei* 86

ipohondriac* 171

ipopsiie s.f. — bănuială 26, 527

ipothetică* 19
 ipotesis* VI
 irmafrodit s.m. — hermafrodit; cu natură dublă 120
 iroas* 80, 107
 iscusit adj. — chipeș, arătos „cu iscusit mijlocelul... Helgii” 147; potrivit 79, 105
 isimeria* 188, 204
 ispisoc s.n. — act prin care se acordă un privilegiu 8
 ispiti vb. IV — a încerca, a cerceta, a examina „ispitesc aurul, argintul de bun” 7, 74, 135
 ispitiț adj. — încercat, experimentat „ispitiț, iscusit anatomic Lupul iaste” 74, 126
 istovi vb. IV refl. — a se isprăvi, a se sfârși 152
 ithica* 113, 324
 iuboste s.f. — iubire 150, 417
 ivală s.f. — apariție, prezență 191; *la* ~ = la vedere, de față 523
 izgnanie* 30, 249, 562
 iznoavă s.f. — *de* ~ = din nou, iarăși 212, 461
 izvod s.n. — listă, catastif 27, 41
 izvodi vb. IV — a face, a da naștere, a crea 265
 izvodzel s.n. — ~ *de liacuri* = rețetă XVI

I

îmbăiera vb. I — a lega cu un baier (sfoară) 301
 imblăzni vb. IV — a (se) supăra, a (se) necăji „îndrăzniala voroavei îi imblăznii” 47, 129
 îmbumbăcat adj. — astupat (cu bumbac) 109
 împăna vb. I — a căpăta pene, a se acoperi cu pene „nici pénele a să încorna, nici coarneau a să împăna s-au cădzut” 226
 împărechere s.f. — dezbinare, vrajbă IX, 7
 împelițat adj. — legat cu pieleță „la copită îngemănată și ca giștele pe dedesupt împelițată” 113
 împistri vb. IV — a face pestriț 209
 împoncișă vb. I refl. — a se împotrivi 108, 432
 împoncișitoriu s.m., adj. — potrivnic 124, 131
 împoncișere s.f. }
 împoncișitură s.f. } — împotrivire, opoziție 52, 156, 215
 împotrivă adv. — invers „témerea iubovnicului cătră ibovnică și împotrivă” 6, 149
 mpregiurstare s.f. — circumstanță 605
 împresura vb. I — a apăsa greu asupra unui lucru, a înăbuși, a covârși „greutatea lucrului preste puțința lor îi împresura” 312
 împreuna vb. I refl. — a se întâlni 123, 174; a se uni prin căsătorie 147
 împunge vb. III — a îndemna, a ațîța 67, 99
 împunsătură s.f. — vorbă înțepătoare, mușcătoare, care ofensează 54
 împuțicios adj. — plin de putoare, urit mirositor 20
 înainte-mărgătoriu adj. — premergător XV
 inalgios s.m. — nedreptate, inechitate 240, 242; neajuns, pagubă 76, 430
 înădușală s.f. — sufocare 615

încheietură s.f. — îmbinare VIII; concluzie 443
 încinge vb. III — a constringe, a sili 76
 încorna vb. I — a dobîndi carne 138, 226
 încruntare s.f. — acțiunea de a fi crunt, sîngeros 237
 încuia vb. I — a încheia; a conchide 34; a conține 584
 încuiat adj. — închis IV, 616
 îndatorit adj. — dovedit 118
 îndămîna vb. I — a înzestra 71, 77; a încuraja, a da ajutor, a sprijini „cu toată lumina privéliei il îndămîna” 144
 îndămînare s.f. — înlesnire „a cucoşului voie caut şi, după îndămînarea vremii, cinste şi închinăciune a-i da pociu” 37
 îndămînat adj. — înzestrat, dăruit „din forma pasirii îndămînată a fi numai pénele o arată” 118
 înde prep. — între 86, 611
 îndelungat adj. — de durată, lung 384
 îndoînţă s.f. — bănuială, suspiciune; îndoială, nehotărîre 87
 îndrăpntnicie s.f. — opoziţie, opunere 130, 136; apucătură „în firea şi îndrăpnticia hadîmbilor cade” 51
 îndupăca vb. I — a înghiţi, a infuleca 95
 înfăşura vb. I — a împleti „mai tare să ţină... legătura hireşului cuvînt decît frenghiia întreită de la altul înfăşurată” 21
 înflăcios adj. — semeţ, trufaş 528
 înformui vb. IV (şi refl.) — a formula „socotiala îşi orîndui şi cuvintele îşi înformui” 73; a (se) constitui, a (se) alcătui, a lua forma „corb pestriţ să va înformui” 141
 înfricoşetură s.f. — înfricoşare 5
 îngăima vb. I (şi refl.) — a încurca „în glogozala în zădar vă îngăimaţi” 55; a trăgăna, a zăbovi „alt chip de chivernisală să afle şi spre acéia a să nevoi să nu să îngaime” 312
 îngăimală s.f. — vorbire îngînată, bolborosire 23; zăbavă, trăgănanare 223, 267
 îngăimare s.f. — şovăială, încurcătură, confuzie „ce să răspundă cu toţii în îngăimare sta” 47
 îngemăna vb. I refl. — a se împreuna, a se îmbina 177
 îngrijlivi vb. III — a purta de grijă 470
 îngrozătură s.f. — ameninţare, înfricoşare 374; groază 5
 înnăcâji vb. IV — a necâji, a supăra 116
 însomnorat adj. — somnoros 81
 întări vb. IV — a adeveri, a confirma „povestea Vidrii... aşé o întărim” 24
 întiri vb. IV — a alunga, a izgoni 88, 274
 întoarce vb. III (şi refl.) — a (se) schimba, a (se) transforma 92, 119, 127
 întruloca vb. I refl. — a se aduna, a se întruni 150
 întrulocare s.f. — adunare, întrunire 104
 învălătuci vb. IV (şi refl.) — a (se) înfăşura, a (se) încolăci 184, 458
 învăluială s.f. — învălmăşeală „perioadele mari în voroavă, ... celuia ce povestirea ascultă, la audzire şi la pomenire învăluială face” 182
 înveşte vb. III — a (se) îmbrăca (v. desveşte) 99, 264

învîrteji vb. IV (și refl.) — a se întoarce „înapoi să învîrtiți și față la față nepriiatinului déde” 88;
a învîrți 287

învoință s.f. — acord, înțelegere deplină 149, 155

învrednicie s.f. — cunoștință, învățătură „cu învredniciei și învățături împodobéște viața” 111

J

jicniță s.f. — grînar, hambar cu grîu; cămară 128, 226

jiganie s.f. — animal (sălbatic) 69, 112

julire s.f. — știrbire „julirea cinstii” 14

L

lacherda* 318

laconesc adj. -- laconic 153, 384

laringa* XII, 239

lascav adj. — binevoitor 325; voios 452

labyrinth* 168, 314

lăcrămos adj. — plin de lacrimi, înlăcrămat 377, 415

lectică s.f. — un fel de pat sau de scaun (acoperit), purtat de cai sau de oameni, întrebuințat
ca mijloc de locomoție 476

lega vb. I (și refl.) — a făgădui, a (se) obliga 175

legătură s.f. — convenție XII; (la pl.) obezi, cătuși „cine supt soare fără nici o nevoie minule spre
legături ș-au îndoit?” 219

leică s.f. — pilnie de metal 195

lemarghie* 279

lembic* 203

lesnire s.f. — ușurință, înlesnire 114, 158

leui vb. IV — a se comporta ca un leu 156

lira* XII

liubov s.n. — dragoste 411, 417

lînged adj. — slab 315, 352

logoș adj. — pitic, mic 115

logoși vb. IV refl. — a se micșora 22

loză, loază s.f. — lujer, vrej, ramură verde, vlăstar 184

luciu adj. — lucios, strălucitor „decît diamantul mai luciu era” 187

lucru s.n. — faptă 30, 98, 619; (la pl.) *lucruri finîșți* = lucrurile firești, *lucrurile firii* = fenomene naturale

M

mamcă s.f. — doică 101, 414

mamină s.f. — namilă 207; mărime 112, 252; greutate „mari mamini de la pămînt în sus
aruncă” 508

maskara s.f. — batjocură, ocară 62, 263; bufon, păpușă de bilci 583

mateologia* XII
 mateologhisi vb. IV — a vorbi fără rost, a spune fleacuri 217
 materie* 112,153,184
 materiesc adj. — material, ce ține de materie 112,117
 mathematic s.m. — matematician 27
 mădulariu s.n. — membru (al trupului); organ 97,162
 măiestrie s.f. — iscusință 65; mașinărie, mecanism „măiestrii spre vinarea fililor puneau” 186, 255
 mămina vb. I — a se mări, a se dezvolta 291
 măminos adj. — mare, uriaș 115,594
 mănunc s.n. — miner „sabiia zavistii mănunc nu are” 409
 megalopsihia* 161,469
 megieșie s.f. — vecinătate 248
 mehenghiu* 233
 mehlem* 327,545
 meidian s.n. — teren deschis folosit ca teren de lupă 132, 283; ~ *ul ceriului* = calea lactee
 melanholie* 171,253
 melciuri s.n.pl. — orbitele ochilor „ochiul... din melciuri afară ca a broascăi ies” 318
 melodie* XIII,16
 mereu, mereie adj. — întins 178
 merichi adj. — particular, individual III, XIII
 meschiu s.m. — oțel tare 119
 meserniță s.f. — măcelărie 264
 mesti vb. IV — a oferi, a încredința, a pregăti pentru a servi 352
 meșterșug s.n. — talent, pricepere, iscusință, dibăcie 58, 113; unealtă, armă de război 7;
 șiretenie, viclenie 85, 92; ~ *ul meșterșugurilor* = logica, ~ *ul voroavei* = retorică
 meșterșugesc adj. — iscusit; șiret 84
 metafizic * XIII
 metafizica * XIII
 metalon* 184, 479
 metamorfosis* 256
 meteris* 497
 mică s.f. sg., în loc. adv. *mica ciasului* = într-o clipă, foarte repede 234
 micropsihie s.f. — frică, lașitate 306, 468
 mieriu adj.—de culoare albastru închis pină la violet 594
 mihaniii* 337, 521
 mijloc s.n. — posibilitate 130, 402; intermediu „cu mijlocul Hameleonului cuvinte de pace...
 i-am trimis” 443; împrejurare 553; procedeu 158
 mijlociu adj. — de mijloc; îmbinat „firea într-aceasta jiganie un lucru mijlociu au lucrat” 119
 milă s.f. — măsură de lungime 201
 milos adj. — care stârșește milă, trist, jalnic „cu miloase glasuri... moartea puilor săi cu jële
 cinta” 296
 milosirdi vb. IV — a se înduioșa 219
 milosirdie s.f. — bunăvoință, înțelegere, îngăduință 273
 minunat adj. — care are caracter supranatural „o istorie... carea pre cît iaste de adevărată, pre
 atita iaste și de minunată” 80

miră s.f. — măsură de lungime 201
 mirosală s.f. — miros 178
 mirtic s.n. — porție, rație 7
 mirță s.f. — măsură de capacitate întrebuințată pentru cereale sau alte produse (agricole) mărunte 226
 mișelătate s.f. — nenorocire; mizerie, sărăcie, nevoie 218
 mișelie s.f. — ticăloșie, nemernicie 119
 mișelime s.f. — puținătate 316
 mișelos adj. — nenorocit, prăpădit, vrednic de plins 218,239
 mișină s.f.—gaură în pământ sau mușuroi în care își depozitează unele animale hrana pentru iarnă 292
 miubașir s.m. — slujbaș al divanului însărcinat cu execuțiile fiscale 633
 mizdă s.f. — mită 166,210
 modul* 158
 mojiție s.f. — umilire, stare, condiție a mojiului (om din pătura de jos) „statul trupului de mojiție i s-au schimosit” 22
 molceluș adj. — gingaș, delicat, fin 147
 monarhie* 56,105
 monomahia* 92,364
 mosoritură s.f. — umflătură, tumefacție 617
 mreaje s.f. — plasă de prins pește 206; capcană 157, 255
 mreji vb. IV — a unelti, a pregăti o cursă 512
 muftiu s.m. — șef religios al unei comunități musulmane 633
 mulcomiș adv. — pe tăcute 86,298
 muritoresc adj. — muritor 468
 musele* 435
 mutare s.f. — schimbare, transformare, modificare „mai iuți sint mutările lucrurilor în vreme” 128,536

N

nafaca* 293
 namesnic s.m. — locțiitor X
 nard s.m. — plantă cu rădăcină aromată pe care cei vechi o întrebuințau ca parfum 188
 navarh* 106,607
 năboi s.n. — torent, șuvoi, puhoi (format de o apă) 422, 430
 năprasnă s.f., în loc. adv. *de ~* = fără veste, pe neașteptate 97, 171
 năstav s.n. — înclinație; impuls, îndemn, imbold 71
 năstăvi vb. IV — a îndemna, a îmboldi, a călăuzi, a îndruma „un chip ca acela să găsim, carile dintr-îmbe părțile a face să nu aibă, pentru ca priința firească mai mult într-o parte sau într-altă parte să nu-l năstăvască, ce numai orice ar pofti dreapta socoteală, acéia să dzică” 18, 575
 năvrăpi vb. IV — a năvăli, (refl.) a se năpusti 90,298
 năvrăpitură s.f. — atac (neașteptat) 353
 nealcătuit adj. — neașezat, nemăiestrit 64,600
 neamestecat adj. — clar 526,582
 nebetejire s.f. — nealterare, neștirbire „spre agonisirea și ciștigarea cinstei sudorile trupului destule sint, iară spre paza nebetejirii ei — lacrimi de singe trebuiesc” 35bis

nebetejit adj. — nestricat 70; întreg 45, 90
 nebîntuit adj. — nesupărat, netulburat „la birlogul lui nebîntuit să lăcuiască pofteste” 138
 neclătit adj. — neschimbat, nemișcat, neclintit 139
 necovîrșit adj. — netrecut, nedepășit 504
 necromandia* 408, 457
 nedejdul vb. IV (refl.) — a (se) bizui, a(-și) pune nădejdea „noptii nedejduindu-mă și de nepriia-
 tin nicicum în grijă purtînd” 230
 nedierisit* 33, 276
 negreșit adj. — care să nu greșească „în toată alegerea negreșit și nesmintit să fie” 60
 nehotărît adj. — fără hotar, fără limită 535
 neimat adj. — curat, neîntinat, nepătat „de păcura zavistiii neimată și neîntinată” 51, 237, 449
 neispitit adj. — neîncercat, neexperimentat 138
 neisțelit* 431
 neîndămînare s.f. — împrejurare nefavorabilă 502
 neînspăimare s.f. — curaj XII
 nemernicie s.f. — țară străină, loc străin „celui rău toate rudele streine și toată moșia nemer-
 nicie îi iaste” 24
 nemișie s.f. — noblețe X
 nemutat adj. — neschimbat 87, 125
 nenedejduit adj. — neașteptat, neprevăzut 221; fără speranță 236
 nenevoință s.f. — pasivitate 312
 nepărăsît adv. — neîncetat, mereu „pasiri carile nepărăsît în sus și în gios pe mare zboară”
 6, 75
 neprepus adj. — neîndoit, sigur „începăturile bune ... din inima bună și neprepusă izvorăsc”
 385
 nepriiatin adj. — dușman 432, 453; ~ *de cap* = dușman de moarte 441, 509
 nepriință s.f. — dușmănie 430
 nesăvîrșit adj. — neterminat, fără sfîrșit, continuu 292
 nescuciurat adj. — nescotocit, necercetat 310, 443
 nesimțit adj. — ascuns „simțire nesimțită simt” 394
 nesimțitorêște adv. — pe nesimțite 11
 nesmintit adj. — nestrămutat 60, 304
 nestătut adj. — neînterupt, permanent, neconținut „o clătire nestătută și neobosită între toți să
 va scornî” 52
 nestidire s.f. — nerușinare, neobrăzare 497
 nestropșit adj. — nezdrobot 343
 netocmit adj. — neorînduit 135; confuz „chiote netocmite” 16
 nevestire s.f. — nuntire 457
 nevoie s.f. — primejdie, pericol „nici nevoia agiunsului... îi poate opri” 39, 116, 151; trebuință,
 necesitate 73, 119
 nezăticnit adj. — netulburat 395
 nezugrăvit adj. — sincer; nemincinos 387, 570
 niciodănaoară adv. — niciodată 31, 37
 norocire s.f. — noroc 145
 nume, numere s.n.pl. — nume 107

O

- obicéinic adj. — ceea ce ține de obicei; tradițional 70, 533
- oblici vb. IV — a afla, a descoperi 497; a observa „adevărul și socoteala ce ne va arăta să oblicim” 117
- obraz s.n. — față, chip, înfățișare „neputința prinde obrazul puținții” 13
- obrintitor adj. — inflamator 431
- obroc, oboroc s.n. — unitate de măsură pentru cereale 145; porție 595
- obști vb. IV (și refl.) — a da în vileag, a face cunoscut III; a (se) pune de acord 372, 614
- ocean s.n. — ocean XII, 9
- ocol s.n. — curte, loc îngrădit 89
- odihni vb. IV — a se potoli 81, 95
- oglinzii vb. IV — a privi, a vedea ca într-o oglindă „de unde... oglinzii încotro herghelia imblă” 91; a reflecta 48
- ohendra* 396, 423
- oină s.f. — carne de oaie 82
- olat s.n. — ținut, regiune 212, 402
- olăcariu s.m. — curier, ștafetă 5,6
- olăcări vb. IV — a ținți, a viza „vrăjile lui spre moarte olăcării” 517
- olecăi vb. IV (și refl.) — a (se) boci, a (se) plînge; a (se) văita 257, 296
- olecăitură s.f. — văicăreală, tînguire 264, 297
- olecăios adj. — tînguitor, jalnic 296
- omofil* 140,172
- omofilie s.f. — înrudire „Lupul... în numele omofiliei bizuindu-să, prost nemeri” 140
- omonie* 149, 163
- onirocrit* 590
- oproșca vb. I refl. — a se improșca 17
- organ s.n. — instrument 16, 483
- orizon* 471
- orînduială s.f. — înșiruire, rînd, ordine 3, 5; stăpînire; poziție socială, rang 7; hotărîre 47
- orînduitoriu s.m. — dregător 72
- ostenință s.f. — oboseală, trudă; efort, sirguintă 46
- ostrovan adj. — locuitor al unui ostrov; insular 596
- oteșire s.f. — potolire, alinare, liniștire 397, 422
- oșapoc s.n. — țandără, așchie „nevinovăția unuia oșapoc stă în ochiul altuia” 27,314
- oșaros adj. — supărăcios, furios; supărător 261, 296
- oxiia s.f. — accent ascuțit 129, 325

P

- padzerh* 487, 490
- palat* 474
- palestra* 299, 300

alinodie* 34, 101
 paminte s.f. — amintire, memorie 296
 paradigma* 425, 536
 paradigmă adj. — pilduitor 613
 paradosis* 408
 parahorisis* 558
 pară s.f. — flacăra 45, 128
 pardos s.m. — leopard 271, 586
 parimie* 137
 parigorie* 464
 parisie* 217
 parola* 331, 381
 patimă s.f. — suferință 323
 păciuire s.f. — împăcare, împăciuire 567
 părăsi vb. IV refl. — a se lăsa, a ceda, a abandona, a renunța „de lăcașul stătoriu de pre uscat
 s-au părăsit” 24
 părere s.f. — aparență „dulăul de tot vesel pentru părerea biruinții” 85
 părtășie s.f. — complicitate 433
 părticesc adj. — particular IX, 7
 păsa vb. I — a pleca „de ai povață ca aceasta bărbătește pasă” 389
 păsărit adj. — transformat în pasăre 241, 263
 pedeapsă s.f. — învățătură, instruire 121, 126
 pedepsi vb. IV — a educa, a învăța VI
 pedestri vb. IV — a merge pe jos 138
 perigrapsi* 153, 406
 period* 108, 182
 perispomenă s.f. — accent 130
 peristasis* 336, 615
 pesti vb. IV — a zăbovi, a întârzia 586
 petrecanie s.f. — alai, pompă VII
 petrece vb. III — a-și duce viața 370
 pica vb. I — a păta 126
 picat adj. — pătat; pestriț 169, 320
 pilula* 160
 piramide* 424
 pirghel s.n. — compas 178
 piști vb. IV — a se scurge încet 234
 piștitor adj. — care mustește 171
 piticea s.m.pl. — pești mici 24
 pizmăluire s.f. — pizmă, invidie 41
 pizmătariu s.m. — invidios, pizmaș 158, 306
 pizmos adj. — plin de invidie, de pizmă 51, 104
 pîrjol s.n. — prăpăd, pustiire, urgie 15, 52
 planeta* 86, 190
 platan* 167
 plecare s.f. — înclinare 474
 pleonexie* XV, 613
 pleșă s.f. — loc lipsit de vegetație, pleșuv 310

plotun s.m. — animal fabulos foarte puternic și fioros 589
 poetic s.m. — poet XVI
 pofală s.f. — pompă, fast, măreție 143; batjocură „cu mascara în pofală a lua” 62
 pofță s.f. — cerință „după pofța dreptății giudecata să abați” 21
 pofți vb. IV — a dori; a cere, a obliga „întrebare... carea poftește dezlegare” 4
 pofitori vb. IV — a repeta 94, 110, 165
 pohîrni, păhîrni vb. IV refl. — a se răsturna, a se dărîma, a se prăvăli 101, 225 ; a năvăli 257
 pohoară s.f. — povară 119, 257
 poidinoc s.n. — duel 7
 pojar s.n. — înflăcărare, ardoare „pîrjolul minii și pojarul izbîndii” 52; foc 442, 477
 polc s.n. — regiment, legiune 283
 poleit adj. — fals 138
 polipichilie* 588
 politicesc adj. — politic 83, 348
 politie* 149, 247
 polog s.n. — învelitoare, pled „pentru ca pologul stidirii să să rădice” 460
 polos antarctic* 189
 polos arctic* 189
 pomăt s.n. — grădină de pomi roditori 178
 pominoc s.n. — dar, prinos 194
 pompă* XV; și: fast, strălucire 98
 ponegru adj. — foarte negru „mai poneagră pe dinluntru era de pimă” 32
 pont, punt s.n. — punct 266, 274
 poprea s.f. }
 popreală s.f. } — sprijin, reazem 478, 181
 popri vb. IV — a opri, a pune stavilă 26, 152
 porcie s.f. — porcărie, josnicie 477
 porfiră* 179, 476
 porii* XV, 63
 porumb s.m. — porumbel 491
 porumbrieru s.m. — arbust spinos ale cărui fructe se numesc „porumb(r)ele” 297
 poslanie* 236
 potricăli vb. IV — a găuri 303
 potricălit adj. — găurit 203
 povelî vb. IV — a ordona, a porunci, a dispune 275
 pozvolenie s.f. — permisiune, voie, învoire 143, 337
 prag. s.n. — treaptă (ierarhică) „săracul înțelept [se vede] denafara pragurilor” 139
 pravoslavie s.f. — dreaptă credință X, 9
 praxin, praxis* 191
 predoslovie s.f. — introducere 8
 preobrăji vb. IV refl. — a se schimba, a se transforma 143
 prepeliți vb. IV — a se comporta ca o prepeliță 156
 prepuitoriu adj. — bănuitor, neîncrezător 462
 prepune vb. III — a pune înainte 82, 263; a se îndoi 462; a bănuî, a presupune 140, 341; a-și închipui 152, 449
 prepus adj. — pus înaintea cuiva, pus peste, mai mare peste cineva, în fruntea cuiva „niam prepus” 19; s.n. bănuială, îndoială, presupunere, ambiguitate 22, 63, 151
 pretenție* XV

prezentuiaște* XV
 prezenție* 15
 pricaz s.n. — necaz, pagubă, nenorocire „din fericire în pricaz și din ce iaste în ce nu iaste va tréce” 121, 261
 pricznic adj. — care aduce necazuri 495
 price s.f. — ceartă, gilceavă 214
 pricepe vb. III — a-și da seama, a lua cunoștință 206
 pricină s.f. — motiv 109, 111; cauză 134, 292; ceartă, conflict 48, 166; ~ făcătoare = problemă, chestiune „despre partea pricinii făcătoare, aiavea iaste, că ca și alalte în pintece să zămisléște și în vrémea cădzută firéște să fată” 112, 226
 pricini vb. IV — a produce, a cauza, a fi pricină 136, 153
 prii vb. IV — a se arăta binevoitor 267, 432
 priință s.f. — bunăvoință 62, 140, 155
 prijeni vb. IV refl. — a se sprijini, a se rezema 101, 140
 prilaz s.n. — pîrleaz 170
 primi vb. IV — a accepta, a consimți 24, 40
 primitor adj. — bucuros 378
 princet adv. — încet 118, 213
 pripoi s.n. — aliaj de lipit metalele 470
 prisosală s.f. — prisosință 16
 pristăvie s.f. — conducere, administrare 467
 privat* 520, 544
 privilegie* 235, 248
 probă* XVI
 probozală s.f. — certare, ocară, mustrare 19
 probози vb. IV — a dojeni, a certa 167; a înfrunța, a ocări 429, 506
 probozire s.f. }
 probozitură s.f. } — dojană, mustrare, certare; ocară II, 438, 509
 procathedrie* 279
 prociti vb. IV — a repeta 463, 519
 procopsi vb. IV — a spori „duhurile puterii puțin procopsesc” 115, 161
 prodrom* 303
 profasin* 267
 profesui* 276
 profitie s.f. — profeție 435
 prognostic* 121, 243
 prognostici vb. IV — a prevedea 48, 291
 proimion* 154, 332
 pronie* XVI
 propozit* 50, 105
 propozui vb. IV — a propune 548
 prost adj. — simplu, modest 149, 220; neînvățat, neinstruit 221; naiv, credul 467; umil, de jos, de rînd 135; neînsemnat, fără valoare 227; clar, curat 142
 prostateg adj. — simplu, naiv, lipsit de experiență 51
 prostie s.f. — origină umilă 21
 prostime s.f. — prostie, nepricepere 208, 406; simplitate, naivitate 335, 517; cei de jos 108, 507
 protasis* 29, 100
 prothimie* XV

provideț* 467
provlima* 216, 614
psifisi* 175
publică* 50, 110, 134
puchinos adj. — urduros 146
puhace s.f. — bufniță 196, 215
putincios adj. — puternic 156, 288

R

raft s.n. (la pl.) — tacim(uri) de cal „voroava nu în vréme și la locul său, ca rafturile de aur în capul măgariului să prind” 367
rarău s.m. — o specie de șoim de munte 271
răduce vb. III refl. — a se asemena „firea chipului cufirea dihaniii ca să-și răducă tare am nevoit” III, 51
răspundere s.f. — răspuns 63, 65
rășchira vb. I — a împrăștia 435
răzsunare s.f. — sunet „precum a unui organ de muzică toate coardele deodată lovindu-să o răzsunare oarecare dau” 16
rediu s.n. — pădurice 211, 375
referendar s.m. — boier însărcinat cu corespondența domnească 271
reis s.m. — conducător de corabie 7
rețeta* 160, 399
ritor* 107, 154
ritoricesc adj. — ce ține de oratorie, de retorică 34, 216
ritorisi vb. IV — a vorbi ca un ritor 149, 153
rîndză s.f. — pipotă IX
romfea* 275
rost s.n. — gură 150, 273
rufos adj. — zdrențaros 476
rujdi vb. IV refl. — a se zdrobi, a se sfărîma, a se strivi; a se juli 288
rumpe vb. III — a rupe 23, 246

S

sagriu s.m. — o specie de măgar alb cu pielea granulată 318, 321
salamandra* XVI, 46
sam* XVI, 323
samsun* 504
sarachean s.m. — arab 66
savoane* 92
săciui vb. IV — a tăia, a doborî 255
săltător adj. — nestatornic, schimbător 338
sămăluire s.f. — judecată, calculare 61
sămălutoriu s.m. — cel care compară, socotește, cîntărește, calculează „sufletul sămălutoriu cuvinte decît vrăjile Pithii mai nemeritoare izbucnește” 470
sămăna vb. I — a împrăștia, a presăra 85
săminție s.f. — neam, familie, rudenie XIV, 268, 269

săvîrși vb. IV — a sfîrși, a înceta „nu săvîrșiam a mă mira” 28; a încheia 103, 132; a îndeplini 115, 168

săvîrșit adj. și s. m. — sfîrșit 159, 190; îndeplinit, terminat 244; țel, scop 118, 162

scandălă* 152, 214

scară s.f. — tabel făcut într-o anumită ordine 624

scaun s.n. — rang 4 ; loc, reședință V

scădere s.f. — lipsă, defect 234; neajuns „iaste... cu greu și de scădere cineva de știință sărac a fi” 66; pagubă 259, 483

scămos adj. — cu scame; îmbicsit, neluminat „scămos la minte” 157

scărândăvi vb. IV refl. — a se scîrbi 154, 289

scărândăvicios adj. — greșos, scîrbos 322, 473

scărândăvitură s.f. — îngreșoare, greață 122

schimosi vb. IV refl. — a se poci, a se stîlci 413; a se schimba 22

schimosire s.f. — transformare, schimbare 355

schimosit adj. — schimbat 346

schimositură s.f. — schimbare, transformare 369, 421

schiptic adj. — sceptic 9

schipticesc* 120

schiptr* 16, 610

schithii* XVII

schizmi vb. IV — a alcătui, a forma, a constitui 166

schizmie s.f. — alcătuire, întocmire; schimbare, modulare XVIII

schizmut adj. — prefăcut „vicleșugul ascuns și dragostea schizmută sufletul întristeadză” 387

scîrșnet s.n. — scîrșit 223, 227

sclavesi vb. IV — a netezi, a polei; a lustrui „arc sclipuit de marmure foarte frumos sclavesit” 180

sclip s.n. — boltă, încăpere boltită 180, 190

sclipuit adj. — arcuit, boltit 180

scociori vb. IV — a scormoni 244, 396, 441

scorni vb. IV (și refl.) — a (se) isca, a (se) porni 287, 289; a provoca, a produce, a stîrni 222; a inventa, a descoperi 503

scripț s.n. — scripete „tănuirea lucrului scripțul corăbii iaste” 341

scrisoare s. f. — scriitură, scriere „păreții caselor... tot féliul de scrisori ieroglificești într-însele săpate avea” 182, 410

scruntariu s.n. — loc nisipos, pietros, la marginea mării sau a unui rîu; peninsula XIX

scutelnic s.m. — om, din serviciul domnului sau al vreunui boier, scutit de orice bir 633

scutura vb. I — a dezbate, a discuta, a analiza „tot féliul de voroavă cu dînsul am scuturat” 443, 226

seciuri s.n. pl. — baraje de arbori tăiați; palancă 603

seimen s.m. — om din corpul de gardă al curții domnești 633

senator* 59, 72

sentenție* 65, 100, 175

sfătuitură s.f. — sfat, consiliu 22, 425

sferă* 190, 292

sferesc adj. — sferic; cosmic 492

sfigmos* 244

sfti vb. IV — a arăta, a dovedi 115, 580; a hotări „gloatelor tăcere și mie voroavă sftesc” 220; a sfătui „de cuvinte adevărate grăitoriu să fii te sftesc” 388

shimate* 83

shizma* XVII, 19

sicofand s.m. — cel ce clevetește, calomniază „din gurile sicofandilor să te mîntuiești” 494
 sicofandie* 220, 530
 sii vb. IV refl. — a se sîi 110; a se sili „armăsariul... și de spaimă și de durere, macar că peste
 puterea sa să sii... cevași macară nu spori” 97
 siială s.f. — sfială, teamă, frică 93, 111
 silă s.f. — putere 84; tiranie, asuprire 59
 sili vb. IV — a îmboldi, a zori 524
 siloghismos* 34, 52, 175
 silță s.f. — laț, cursă 269, 313, 323
 simbathia* 153, 426
 simcea s.f. — vîrf, coamă, culme 96, 397; ascuțiș, tăiș 213, 316
 simcelos adj. — ascuțit, cu vîrf, tăios 302
 simeț adj. — îndrăzneț, cutezător; trufaș, arogant, obraznic 60
 simeți vb. IV — a se face semeț 84
 simfonie* 152
 simperasma* 28
 simptomatic* 38
 simțire s.f. — simț „știința din povața simțirilor să află” 19—20
 sineț s.n. — pușcă cu cremene XIV
 sinhorisis* 483
 sinod* 237, 250
 sinonim* 538, 546
 sireap adj. — sălbatic 488; (despre cal) iute, nărăvaș 309, 410
 sirena* 168, 441
 sirgui vb. IV — a zori, a grăbi „viața lui a multora moarte sirguiaste” 499; a sili 276
 sistatichi* 43
 sistima* XVIII
 siurmea* 594
 slavă s.f. — slăvire, alai, pompă XV; glorie, faimă 9, 30
 slujbă s.f. — însărcinare, misiune 182; ajutor, binefacere 47; talent, dar „dragostea din suflet
 adevărată, în sărăcie și în foamete slujba vredniciei își arată” 35^{bls}
 sluji vb. IV refl. — a se folosi 45
 smidă s.f. — grindină 255
 sminti vb. IV — a strica; a schimba în rău 151, 236
 sobornic adj. — ecumenic XI
 socolan s. m. — (?) strîngător 434
 socoteală s.f. — gînd, plan, proiect „mîntea... de i-au fost bună, spre rea socoteală o întoarsă”
 25, 72, 139; rațiune, minte, judecată „acesta [cucunozul] iaste din fire cu socoteală înaltă”
 54, 65, 88; părere, opinie, idee „în ce socotială să află ispitia” 135, 121; imaginație,
 închipuire „făpturile și urdziturile acélea toată socoteala muritorilor covîrșește” 181, 183
 sofisma* 72
 sofistic s.m. și adj. — (persoană) care face uz de sofisme 53, 121
 solichismos* 167
 solichizmi vb. IV — a face solecisme 168
 somna vb. I — a dormi 352, 393
 soție s.f. — tovarăș, prieten 85, 206
 spată s.f. — spinare 562; sabie lată 274
 spăimos adj. — care înspăimîntă 553

sprintini vb. IV — a deveni sprinten, iute 97
sprintinie s.f. — sprinteneală, agilitate, vioiciune 364
stat s.n. — statură „statul trupului ... i s-au schimosit” 22; stare, condiție „în glogozală în zădar vă îngăimați și statul vredniciei voastre în samă nu băgați” 55, 236
stavă s.f. — herghelie 96
stăruii vb. IV — a tinde, a aspira, a năzui „inima [jigăniilor] totdeauna spre liniște le stăruia” 135; (refl.) a rămîne, a persista „toată evgheniia la muritori în lauda numelui videm că să stăruiaște” 21
stăruit adj. — persistent 328
stăruitură s.f. — stabilitate XVIII
stătătoriu adj. — statornic 149, 417; s.m. *împotrivă* ~ = cel ce stă împotrivă 157
stelesc adj. — împodobit cu stele 326
steli vb. IV — a sclipi, a scînteia 196
stemă* 134
stepenă s.f. — treaptă socială, rang 170, 365
stidi vb. IV refl. — a se sfi; a se teme 552
stidire s.f. — rușine, sfială 460; teamă 324
stihie* 46, 277
stihotvorț s.m. — poet, stihuitor 107
stîblă s.f. — rămurică, ramură 127
stîlcu s.m. — (?) butuc, trunchi (probabil de la gr. *στέλεχος*) „stîlcu stărp și făr de roadă a fi l-au arătat” 592
stîlp s.n. — capăt, început „stîlpul voroavei” IV
stîlpit adj. — care este ca un stîlp; țeapăn, încremenit „la inima stîlpită și împietrită un cuvînt după plăcere decît 1 000 de talanți mai plăcut iaste” 130
stramță s.f. — zdreanță 36, 198
strat s.n. — așternut; pat „iarăși în stratu-și culcîndu-să” 404, 471
stratagemată s.f. — vicleșug (de război) „cu mihanii și stratagemate să slujăsc” 72
strălumina vb. I — a lumina puternic 415, 538
strămurare s.f. — îndemn, imbold, așîțare 18
strămutare s.f. — alungare 30
streleț s.m. — vînător 491
strîncenos adj. — dușmănos, vrăjmaș 11
strînciunare s.f. — zbuciumare, zbucium; zdruncinare 12
strînciunat adj. — zdruncinat 22, 606
strofi* 72
stropși vb. IV — a strivi (călcînd în picioare) 90, 524
sudson adj. — care produce sudoare „sudsonoasele ostenituri” 470
suferială s.f. — răbdare, suportare „atîta nevoie nu face nenorocirea cea cu sufferială purtată” 166, 433
sughîșos adj. — sughîțat 599
suléget adj. — subțire, mlădios, suplu 146, 594
sulimendriță s.f. — salamandră 428, 590
supăr s.n. — supărare 534
supune vb. III — a ascunde, a tăinui III, XII; a pune sau a prezenta (ceva, cuiva) spre cunoștință, apreciere sau judecare „scara aci am suppus” VI
suvac s.n. — sfredel, burghiu 542

U

ucinic s.m. — învățăcel, ucenic 39, 111
 uitit adj. — distrat 314
 umilință s.f. — smerenie 218
 unghi s.n. — colț 244, 443
 uricios adj. — urit 24; necuviincios 66
 uriciune s.f. — vrajbă 390
 uric s.n. — document de privilegiu 254, 278
 uricariu s.m. — cel care scrie urice, secretarul cancelariilor domnești 270, 275
 următor adj. — urmaș „pre acela următoriu și moștenitoriu epitropiului... să-l priimim” 270; care urmează un sfat, o poruncă „ascultători și următori să ne arătăm” 267
 uscat s.n. — pământ 20, 177

V

varia* 129, 325
 vartă s.f. — casă de pază, arest 59
 varvar adj. — străin, barbar, de alt neam 109, 167
 varvarizmi vb. IV — a vorbi o limbă barbară 168
 varvarismos adj. — barbarism (în limbă) 167
 vase priimitoare* 14
 vasuri* IX
 vatologie* 34
 vărsa vb. I — a turna „chip de bodz... în metal vărsat” XI, 187
 vărsat s.n. — operația de a turna; turnare 184
 vărsător s.m. — cel care toarnă un metal în diferite forme; turnător 184
 vărsătură s.f. — vărsare, confluență 176
 vechi vb. IV refl. — a se învechi 497
 vecinie s.f. — starea de vecin, rumân (iobag) „a muștelor prieteșugul și frăția, iară nu vrăjmășia și vecinii să poftim” 304
 verș s.n. — vers, stih 107, 296
 veșcă s.f. — cercul de coajă de tei din jurul sitei, ciurului, dirmonului; vătălie 290
 vetrélă s.f. — pînză de corabie 231, 483
 viderat adj. — vădit, neîndoios „Corbul ale Lupului, decît soarele mai viderate și decît lumina mai strălucite și mai adevărate cuvinte audzind,... cătră Brehnace... voroavă făcu” 130
 viers s.n. — melodie, muzică, glas, cîntec 163, 264, 296
 vinars s.n. — rachiu X
 vipt s.n. — fruct 178, 384
 vitioan adj. și s.m. — (despre vite) slab, costeliv „de n-ași fi fost de vitioan așé de iușor” 95
 vitiona vb. I refl. — a se slăbi „de post trupul vitionindu-să” 70
 vitionime s.f. — slăbiciune 94, 372
 vitionire s.f. — slăbire 171
 vînturos adj. — care se vîntură 450
 vîrsta vb. I — a învîrsta, a îndunga, a împeștrița cu diferite culori 330

vîrtop s.n. — crăpătură adîncă, groapă mare săpată de apă 54
 vîrtos adj. (și adverbial) — solid, dur, puternic, tare 64, 88, 115
 vîrtute s.f. — tărie, vigoare, putere 84, 93
 vizii vb. IV — a bizii 245
 volatilis — zburătoare 45
 volnic adj. — liber, independent 142, 357
 voroavă s.f. — cuvînt, vorbă 109, 129; cuvîntare, discurs 134, 182, 289; sfat 110, 277
 vorovaci s.m. — vorbitor 154
 vorovitoriu adj. — vorbăreț; vorbitor 149, 222
 vraciu s.m. — doctor XIX
 vrajă s.f. — descîntec 512, 555
 vrednicie s.f. — merit, calitate „nu puțină vrednicie iaste și pentru nepriiatin adevărul a mărtu-
 risi” 26, 90, 116
 vreodănoară adv. — vreodată, cîndva 53, 274
 vulturi vb. IV refl. — a se comporta ca un vultur 156

Z

zaceală s.f. — capitol, paragraf; verset XI
 zahara s.f. — proviant; hrană pentru oameni și vite 128
 zapis s.n. — înscris, act 266, 326
 zavistie s.f. — invidie, pizmă 74, 109
 zavistnic s.m. — indivios, pizmuitor 51, 74
 zavistui vb. IV — a invidia, a pizmui 250; a ponegri 51
 zălud adj. — năuc, smintit 492
 zăminti vb. IV — a amesteca 244, 340
 zăstalniță s.f. — stavilă la moară XII
 zăticneală s.f. — stinghereală 274
 zăticni vb. IV (și refl.) — a (se) stingheri, a (se) deranja 152
 zăvor s.n. — scindură despîcată cu toporul dintr-un trunchi; răzlog „vînătorii... cu pari și cu
 alte zăvoară... gura girlicului astupă” 187
 zbate vb. III — a dezbate 620; a cerne „orice răspuns ar da, pre acela în ciurul alégerii cu
 dreapta buneii socotele să-l zbateți” 61
 zbînăi vb. IV — a zumzăi 245
 zdvori vb. IV — a aștepta la ușă pentru a fi primit de un domn sau de un superior 144
 zelotipie, zilotipie* 411, 414
 zemberec s.n. — vîrtej, sistem de încordare a palestrelor XIV
 zgîrci vb. IV refl. — a se strînge, a se contracta 171
 zgrăbunș s.n. — grăuncior 613
 zizanie* 159
 zmeu s.m. — balaur, dragon 54, 180
 zmicea s.f. — vlăstar, mlădiță, nuielușă 184, 434
 zugrăvală s.f. — vopsire, colorare; fățarnicie 358
 zugrăvi vb. IV — a înfățișa 279, 393, 444; a descrie în mod fals 410
 zugrăvit adj. — prefăcut, nesincer, ipocrit, fățarnic „decît pacea zugrăvită, războiul crunt măi
 curat și mai fericit iaste” 380, 469
 zugrăvitor adj. — nesincer, fățarnic 412
 zvînăni vb. IV — a răsuna, a suna „de foame deșert coșul Lupului cu sunet au zvînănit” 93

INDICE DE NUME

A

adîncurile apelor, v. Țarigrad.

Adrianopolis (Adrianopol) (*cetatea Deltii, Udriiu, începutul alfi și sfîrșitul sigmei*), 174, 244, 251, 256, 259, 269, 370, 378, 383, 547, 556, 557, 559, 564, 574, 578, 629, 634.

Afrodita, Afroditis, 148, 411, 457, 458, 460, 511, 638.

aerul (stihia pasărilor), v. Țara Românească.

Alexandru Cuconul, v. Unul din corbi.

Alexandru cel Mare, v. Un împărat mare.

America, v. Tharsisul vechi.

Andarticul (Polul Sud), 492.

Andromeda, constelație, 491.

Antim Ivireanu, v. Moimița Livii.

apa lui A, Arta, riu lingă Adrianopol, 174, 629.

apa lui M, Marița, fluviu, 174, 629.

apa lui T, Tunge, riu lingă Adrianopol, 174, 629.

apă, v. stihia apei.

Apariul (Vărsătorul de apă), constelație, 491.

Apariul: Cupariul cel bătrîn (Constantin Ruset, tatăl celor cinci frați Ruset), 408, 454, 456, 457, 458, 459, 511, 543, 637.

Apolon (*Apolon Pithianul*), 36, 42, 45, 57, 167.

arapi, 31, 44, 50, 66, 346.

Araviia (Arabia, pustiurile Aravii), 30, 31, 66, 459.

Arcticul (Polul Nord), 492.

Ardeal, v. Țara munților.

Aretele (Berbecul), constelație, 200, 490.

Aridanul (Eridan), constelație, 491.

Aristotel, filozof grec, 53, 71.

Arta, v. apa lui A.

Asia, 2, 156, 178, 318, 425.

Asina (Anastasia Cantacuzino, mama lui Mihai Racoviță), 35.

Aspida, *Aspida de Palestina*: Hrisanthos (Hrisant Notara, viitor patriarh de Ierusalim), 558, 584, 639.

Athina (Atena), 148.

atică (din Atica), 167.

Austrul, vântul de miazăzi, 31, 42, 62, 63.

B

Babilon, v. *Vavilon*.

Barbaria, nordul Africii, 318.

Bălăbanul: Șerban Cantacuzino (paharnic și vornic), 3, 626.

Belgrad (Beligrad), v. *Cheia a două monarhii*.

Biholul de Cina: (Dositei Notara), patriarhul Ierusalimului, 604, 605, 608, 609, 610, 612, 613, 615, 618, 619–622, 640.

Biruința (*fata gălățeană*): Victoria (Ruset, soția lui Scarlat Ruset), 456–460, 498, 638.

bișugul peștelui, v. *Galați*.

Bitlanul: (Chiriță) Dimachi, 19, 22, 26, 27, 50, 52, 79, 134, 334, 343–345, 376, 378, 436, 442, 445, 447, 507, 508, 509, 510, 512, 514, 532, 533, 554, 570, 571, 627, 636, 638.

Blendăul: Șerban (Greceanu) logofătul, 3, 626.

bodzul dragostei, Cupidon, 457.

Bogaz, v. *Țarigrad*.

Bogdan Lupu hatmanul, v. *Lupul*.

Bou: (Nicolae) Dănici logofătul, 4, 271, 275, 34.

Brăiloiu Cornea banul, v. *Lebăda*.

Brebul: Burnaz postelnicul, 22, 24, 28, 50, 52, 79, 554, 627.

Brehnacea: Constantin (Cantacuzino) stolnicul, 3, 103, 104, 106, 108, 122, 123, 124, 125, 127, 131, 135, 136, 166, 167, 168, 270, 279, 289, 302, 305, 306, 510, 530, 558, 567, 568, 582, 583, 585, 587, 625, 635.

Brîncoveanu Constantin, v. *Corbul*.

Broșteni, sat de lăutari din Moldova, 629.

Burnaz postelnic, v. *Brebul*.

Bursucul: Lupu (Costache) vornicul, 3, 270, 626.

C

Cacavela Ieremia, v. *Privighetoarea*.

Cașaron, munți, 199, 200, 202.

Caia, boier neidentificat, 4, 270.

Calaili Ahmed Pașa, v. *Jiganie mare din părțile ostroavelor mediterane*.

Calul, dobitoc supus (boier mic), 4, 271.

Camilopardalul (Camilopardalis, Camilopardos, fiul Pleonexiii): Alexandru Mavrocordat (Exaportul), 176, 181, 190, 191, 192, 193, 206, 207, 208, 209, 210, 262, 324, 512, 526, 583, 584, 593–597, 598–601, 603, 604, 605–607, 608–610, 612, 613, 620, 621, 622, 629, 631, 640.

Cantacuzino, familia, 332.

Cantacuzino Anastasia, v. Asina.
Cantacuzino Constantin, v. Brehnacea.
Cantacuzino Ilie, v. Mița sălbatică.
Cantacuzino Mihai, v. Cucunozul.
Cantacuzino Radu, v. Coruiul.
Cantacuzino Vodă Șerban, domnul Țării Românești (1678–1688), v. Corbul carile mai dinainte de acesta..., Corbul trecut.
Cantacuzino Șerban, v. Bălăbanul.
Cantacuzino Ștefan, v. Uleul.
Cantacuzino Toma, v. Șoimul.
Cantemir Antioh, v. Filul.
Cantemir Constantin, v. Monocheroleopardalis.
Cantemir Dimitrie, v. Inorogul.
capîștea Efesului, v. Efes.
capîștea Epiorhiii: Vlah Sarai (reședința capucheaielor Țării Românești), 175, 629.
capîștea Epithimiii, 373.
capîștea lui Apolon, v. Apolon.
capîștea Pleonexiii, v. Pleonexia.
Capra, dobitoc supus, 4, 271.
Capricornul (constelație), 491, 536.
Caragea, familia, v. Căprioara.
Caragea Dumitrașco, v. Căprioara de Araviia.
Caragea Scarlat, v. Plotunul.
Caramanliu Dumitrașco, v. Dulăul cel bătrîn.
Casiopa (Casiopeea, Scaunul lui Dumnezeu), constelație, 491.
cămara cu șapte stîlpi, v. Țarigrad.
Cămila, v. Struțocămila.
Cămila, dobitoc supus (boier mic), 271.
Căprioara: Carageștii (familia Caragea), 4, 271, 626.
Căprioara de Araviia: Dumitrașco Caragea, 30, 33, 50, 52, 66, 563, 592, 627.
Căprioara Hindiii, membru al familiei Caragea, 252.
Căprioara sălbatecă (același?), 541.
ceata hadîmbilor, v. Țara Nigrișilor.
Ceatalgea, v. Țara gemănării, Țara îngemănată.
cele cu solzi, v. Galași.
Cerbul, dobitoc supus, 4, 271.
Cerescul leu, v. Iisus Hristos.
Cerescul vultur, v. Dumnezeu.
Cetatea Deliii, v. Adrianopol.
Cetatea Epithimiii, v. Țarigrad.
Cheia a doă monarhii: cetatea Belgrad, 484, 639.
Chipul voroavei munteștii, v. Moimița.
Chitul (Balena, Coetus), constelație, 491.
Chivotul lui Noe (corabia Argo), constelație, 491.
Ciacalul: Maxut ușar, 3, 34 bis, 35 bis, 36, 40, 50, 52, 55, 72, 125, 134, 139, 172, 243, 246, 250, 270, 277, 280, 377, 541, 585, 625.
Cina (China), v. Biholul de Cina.
Cintița, pasăre supusă, 271.

Cioara: Panaiotachi Morona, 4, 165, 166, 167, 168, 270.
Ciuta, dobitoc supus, 271.
Cinele Mării, 20.
Cinele mare (Canis maior), constelație, 492.
Cinele mic (Canis minor), constelație, 492.
Cinele, boier neidentificat, 271.
Cîrsteiul, pasăre supusă, 271.
Cloșca (Pleiadele), constelație, 490.
Codreanu Dediu, v. Guziul Orb.
Coloanele lui Hercule (Gibraltar), v. Stîlpîi lui Iraclis.
colosul Rodosului, v. Rodos.
Colunul, dobitoc supus, 271.
Comnen Ioan, v. Papagaia.
Congo, 204.
Constantinopol, v. Țarigrad.
Coracopardalis (pardos-corb): Nicolae (Ruset), fiul lui Iordache Ruset, ginerele lui C. Brîncoveanu 141, 628.
Corbul (*Corbul dialurilor, domnul domnilor, epitrop împărăției Vulturului, epitropul pasărilor, mai marele epitrop al monarhiei tuturor pasărilor, monarh, navarh, puternicul stăpîn*): Basaraba Vodă (Constantin Brîncoveanu, domnul Țării Românești), 4, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 42, 45, 46, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 61, 62, 65, 77, 100, 101, 102, 121, 122, 123, 124, 125, 129, 130, 135, 136, 137, 140, 141, 162, 166, 169, 170, 175, 176, 212, 223, 241, 247, 249, 261, 263, 267, 270, 275, 276, 277, 279, 306, 308, 309, 310, 312, 322, 326, 341, 344, 359, 367, 368, 369, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 382, 383, 386, 390, 426, 432, 434, 436, 438, 439, 440, 443, 444, 445, 448, 449, 472, 478, 480, 486, 489, 491, 498, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 514, 517, 518, 520, 523, 524, 527, 528. 529, 530, 531, 532, 533, 539, 541 bis, 549, 550, 566–587, 591–593, 597–599, 602–604, 607, 608, 609, 610, 612, 613, 614, 617–623, 626, 640.
Corbul carile mai denainte de acesta epitrop paserilor au fost: Șerban Cantacuzino, 618, 619, 620, 640.
Coroana (Coroana boreală, Hora), constelație, 491.
Coruiul: Răducanu (Cantacuzino), 3, 35, 270, 626.
Costache Lupu, v. Bursucul.
Costache Vasile, v. Ursul.
Coșcodanul Tharsisului vechi: (Ianache) Văcărescu aga, 67, 628.
Coteiul, boier neidentificat, 271.
Coșofana, boier neidentificat, 4, 270.
Coșofana, grămătic muntenesc, 55, 270, 627.
Coșofana de Evropa, grămătic, 68.
Crăiia Leșască, v. Țara cîmpilor.
Crăiia Ungurească, v. Țara munților.
Crimeia, v. Hersonesul Crivățului.
Crit (Creta), ostrovul Critului, 251, 633.
Crivățul, 62, 201, 233, 454, 479.
Cronos (Saturn), planetă, 491.
Cucoșul, 37

Cucoșul Evropii: solul franțuzesc (la Poartă; Charles de Ferriol, marchiz d'Argental), 502—506, 515, 518, 639.

Cucunozul (Coconozul): Mihai (Cantacuzino) spătarul 3, 54, 57, 58, 60, 61, 62, 65, 100, 101, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 129, 130, 131, 135, 166, 167, 168, 169, 175, 289, 306, 308, 510, 530, 626.

Cucuvaia, boier neidentificat, 4.

Cumpăna (Balanța), constelație, 491.

Cupariul cel Bătrîn, v. Apariul.

Cupăreștii, v. Ruset.

Cupidon, v. bodzul dragostei.

Curca, pasăre supusă, 4, 271.

Cuvîntul cuvîntelor, v. Iisus Hristos.

D

Daltaban pașa, v. Vrăjitorul din părțile Mesopotamiei.

Dardanele, v. Elispont.

Dediu, v. Guziul.

Delfis, 45, 57.

Diana, 458, 460.

Dimachi, v. Bîțlanul.

din lapte fecioară, v. Biruința.

Dioghenis (Diogene), întemeietorul filozofiei cinice, 77, 628.

Donici logofătul, v. Boul.

Dropiia, pasăre supusă, 4, 271.

Duca Constantin, v. Vidra.

Duca Gheorghe, v. vremea foameții.

Duca Maria, v. Mreana.

Dulăoaș la oi crescut, la bătrînețe ținc: Hurmuz gelepul, 575—576, 640.

Dulăul cel bătrîn (Dumitrașco) Caramanliu postelnicul, 520—522, 524—526, 639.

Dulful, boier neidentificat, 270.

Dumnădzău Puternicul, cel nemuritoriu, cerescul vultur, nenăscutul vultur, cumpăna nevădzută, izvoditorul și pricinitorul frii, începutul începuturilor, din afară clătitoriu, neclătitul clătitoriu, clătitoriu frii, pricinitorul clătirii, pricinitorul frii, ochiul ceresc, sfîrșitul sfîrșiturilor, ziditoriu), VI, 37, 71, 159, 175, 193, 239, 260, 270, 326, 356, 357, 415, 416, 432, 440—441, 446, 461, 467, 470, 473, 478, 525, 526, 535, 536, 537, 538, 540—541, 546, 548, 552, 571, 604, 619, 623, 629, 630. V. și cel firesc lucrătoriu, puterea puterilor, voia voilor.

Dunărea, v. Evfrathul Evropii.

Dzimbrul, dobitoc supus, 271.

E

Efes, 425.

Eghipt (Egipt), 201, 202, 424.

eghipțiani (egipteni), 69, 249.

Elada, 168.

Elefantul, v. Filul.
elinii, greci, VI, 66
Epiorhia, v. capiștea Epiorhii.
Epithimia, v. Țarigrad.
Ethiopia (Etiopia), 176, 191.
Ethna (Etna), 240, 416.
Etiopicile, v. Iliodor.
Evfrathul (Eufrat), 2, 148, 625.
Evfrathul Evropii, Dunărea, 148, 629.
Evropa (apusul Europei), 69, 156, 178. V. și Cucoșul Evropii.

F

Fasianul, pasăre supusă, 271.
fata gălățeană, v. Biruința, Victoria Ruset.
fata lui Basaraba Vodă, fata Corbului, v. Mreana.
fata Dedului, v. Helgea.
fata Stamii, v. Potirnichea.
Fănariul Țarigradului, v. marginile gîrlelor.
Fecioara, constelație, 491.
Férriol, v. Cucoșul Evropii.
ficioara din lapte, v. Biruința
Filohrisos, preotul iubitor de aur, 196—198, 631.
Filul (elefant): Antioh (Cantemir) Vodă, 52, 172, 224, 226, 237, 238, 242, 243, 245, 249, 251, 252, 254, 260, 269, 276, 304, 305, 308, 359, 367, 370, 371, 372, 374, 376, 379, 380, 383, 390, 489, 512, 513, 516, 517, 518, 530, 533, 541, 544, 547, 553, 554, 555, 556, 559, 560—563, 562, 574, 580, 581, 582, 584, 585, 586, 592, 629.
Finicul (Phoenix), constelație, 491.
francezi, v. pasările de pre marginile oceanelor despre apus.
fundul apelor, v. Țarigrad.

G

Galata, v. muntele ce izvorăște lapte.
Galatea, calea lactee, 490.
Gangur, pasăre supusă, 271.
Găina, pasăre supusă, 4, 271.
Gălași (Galași) *cele cu solzi, (bișugul pîștelui)*, 148, 629.
Gemenii, constelație, 491.
Gibraltar, v. Stîlpii lui Iraclis.
Gînsca, pasăre supusă, 4, 271.
Golescu Radu, v. Hirățul.
Gomvuz, oraș în țara Negrișilor, 204, 632.
gramaticul muntenesc, v. Coțofana.
Greceanu Șerban logofătul, v. Blendăul.

Grumadzii Boului (Bosforul), 260, 262. V. și Țarigrad.

Guziul (Guziul Orb): Dedul (Codreanu spătarul), 3, 144, 271, 581, 585, 626.

Gvinea, oraș în Țara Negriților, 204, 632.

H

Hameleonul: Scarlat Ruset, 139, 143, 262, 314, 315–318, 320, 321–353, 392, 419–422, 425–440, 443, 448, 449, 450, 452, 453–471, 480, 487, 488, 489, 492–499, 501, 506–510, 511, 513, 518, 521, 527–531, 532, 533, 543, 568, 569, 570, 572, 581, 585, 586, 588, 589, 591, 628, 635, 637.

Helge (*Nevăstuică*): fata Dedului (Ana Codreanu-Racoviță), 3, 144, 145, 146, 147, 148, 626, 629.

Heliodor, v. *Iliodor*.

Hercule, v. *Iraclis*.

Hersonisul Crivățului, Crimul tătäresc, Crimeia, 408, 637.

Himerinos, tropical, 233.

Hindia, v. *Căprioara de Hindia*.

Hios, v. *Ostrovul care naște copaci*.

Hirățul: Radu Golescu, 3, 270, 626.

Hulpea, v. *Vulpea*.

Hurmuz, v. *Dulăoaș la oi crescut*

I

Ianachi Porfirita, v. *Istoriograful Afroditei*.

Iașii, v. *locul întinsorii mreji*.

Iepurile, constelație, 491.

Iepurile, dobitoc supus, 4, 271.

Iisus Hristos (*Dumnezeu Fiul, cerescul leu, cuvântul cuvintelor, taurul ceresc, nevinovatul miel*), 326, 461, 467, 629, 630, 633.

Ilie (*Enache*) stolnicul, v. *Vulpea*.

Iliodor (*Heliodor*), autorul *Etiopicelor* sau *Istoriei etiopicești*, 3.

Imperiul otoman (*apă, adâncurile apelor, fundurile apelor, monarhiia celor de apă, gârle etc.*) 25, 228, 304, 629. V. și Țarigrad și Pleonexia.

Inorogul (*Irod, Monocheros, cel cu un corn, cel iute, dobitoc cu patru picioare, fiara vestită, jigania cea vestită, Inorogul de crivăț*): Dimitrie Vodă (Cantemir) 52, 172, 224, 226, 237, 238, 242, 243, 245, 249, 251, 252, 253, 254, 259, 260, 261, 262, 269, 276, 304, 305, 308, 310, 311, 312, 313, 314, 322–361, 367, 370, 371, 372, 374, 375, 379, 380, 384–392, 397, 398, 399, 403, 404, 405, 408, 417, 419, 420, 421, 426, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 436, 437, 438, 440, 441, 442, 443, 444, 446, 448, 449, 450–453, 459, 461, 462, 464, 465, 467, 468, 469, 470, 471, 474–478, 479–492, 493, 496, 498–499, 500–506, 507, 512–519, 522, 523, 524, 530, 531, 532, 541, 544, 548–582, 584–587, 591, 592, 596–601, 602, 604, 607, 610, 611–623, 629, 636.

Irod, v. *Inorogul*

Istoriograful Afroditei (*istoricul Afrodiseu*): Ianachi (Porfirita) capuchehaia, 556, 557, 559, 567, 568, 639.

ital (italian), VI.

J

Jiganie dintr-altă monarhie (jiganiia vrăjitoare): Mehmet Celebi, 512—513, 514, 639.
Jiganie mare din părțile ostroavelor mediterane: Calabi Ahmed mare vizir, 518, 520, 640.
Jigăniuța, moldovean din treapta supușilor (povața Leului), 57.

L

Lachedemonia, v. Lacul Dracilor.

Lacul Dracilor: țara Lachedemonii, 556, 557, 639

latin, VI.

Lăstunul, pasăre supusă, 271.

Lebăda, constelație, 490.

Lebăda: Cornescul banul (Cornea Brăiloiu), 4, 271, 574, 575, 578, 579, 627.

Lebăda bătrână: Panaiotachi (Nicussios) dragomanul, 190, 191, 192, 193, 194, 198, 206, 630.

Leul, v. Moldova.

Leul, constelație, 490.

Leul ceresc, v. Iisus Hristos.

liah (polon), VI.

Libia, v. Livii.

Liliacul: Marco-pseudobeizadé, 7, 48, 52, 159, 160, 161, 212, 214, 216, 217—224, 226, 227, 228, 229, 230, 235, 236, 237, 238, 242, 245, 248, 254, 304, 305, 623, 627, 633.

Livii, Libia, Africa de Nord, 67, 69, 202, 204, 594.

Locul întinsorii mreji: Iași, 640.

Lupul: Bogdan (Lupu) hatmanul, 3, 48, 52, 54, 55, 74, 75, 76, 77, 80, 89, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 108, 122, 125, 129, 130, 133, 136, 138, 139, 140, 168, 171, 172, 173, 238, 239, 244, 245, 246, 249, 250, 251, 265, 276, 277, 280, 289, 308, 359, 370, 375, 377, 380, 489, 541, 556, 585, 625.

M

Maimuța Libiei, v. Moimița Livii.

Marco-pseudobeizadé, v. Liliacul.

Marea Roșie, 201, 202.

Marginile girlelor, Fanarul din Țarigrad, 627.

Marița, v. apa lui M.

Mars (Marte), planetă, 491.

Mars (Marte), zeu, 511.

Mavrocordat Alexandru, v. Camilopardalul.

Mavrocordat Ruxandra, mama Camilopardalului, 556

Maxut ușarul, v. Ciacalul.

Măgarul, dobitoc supus, 271.

Medra, lac, 204, 205, 206, 632.

Mehmet Celebi, v. Jiganie dintr-altă monarhie.

Mehmet pașa, v. Vrăjitorul ca ciuperca din gunoi.

Memfis, 57.

Menec Seli, v. *Vecinul de la Lacul Dracului*.

Mercurie (Mercur), planetă, 491.

Mesopotamia, 559.

Mița de casă, boier neidentificat, 271.

Mița sălbatică: Ilie Cantacuzino, 3, 271, 625.

Moimița Livii, Antim Ivireanul (?), 67, 70, 217, 219, 222, 226, 228, 229, 230, 627.

Moldova (*Leul, împărăția sau monarhiia Leului, monarhiia dobitoacelor, pământul dobitoacelor, stihia pământului, aftocrator și oblăduitoriu, chip împărătesc, înalt monarh, înălțat monarh, mare împărat, monarh al pământului, oblăduitoriu, stăpfn, împărat etc.*) 2, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 17, 21, 22, 24, 46, 56, 58, 132, 133, 134, 154, 155, 156, 157, 162, 170, 175, 223, 227, 228, 235, 236, 241, 242, 247, 267, 268, 272, 275, 276, 277, 282, 326, 329, 331, 359, 378, 382, 383, 401, 426, 427, 486, 498, 499, 505, 517, 520, 521, 527, 529, 531, 540, 542, 570, 581, 585, 592, 593, 618, 620, 623, 625, 634.

moldoveni (*jigăanii cu patru picioare clătitoare, ceata celor cu patru picioare, ceata dobitoacelor, jiganiile uscatului, dobitoace pre uscat îmblătoare, etc.*), 3, 7, 10, 12, 19, 25, 29, 135, 165, 208, 211, 223, 247, 264, 266, 267, 272, 276, 277, 281, 286, 365, 366, 367, 369, 382, 583.

Moliia din blane: Athanase Papazoulu, 253, 435, 436, 438, 507, 512, 633.

Monocheroleopardul (*Monocheroleopardalis, arete, berbece, leu, lup, miel, pardos, părintele Inorogului, Provatolicoelefas* : (Constantin) Cantemir, domnul Moldovei (1685–1693), 243, 361–370, 551, 552, 633, 636.

Monocheros, v. *Inorogul*.

Monomotapa, munți, 199, 200, 201.

Morona Panaiotachi, v. *Cioara*.

Mreana: (Maria), fiica lui Basaraba Vodă (C. Brîncoveanu și soția lui C. Duca), 368, 371, 373, 636.

Muntele ce izvorăște lapte: Galata Țarigradului, 456, 638.

munteni (*jigăanii zburătoare, partea zburătoarelor, ceata zburătoarelor, dihanii zburătoare, paseri, niamul pasirilor, pasirile văzduhului etc.*), 3, 7, 8, 19, 22, 25, 29, 37, 135, 138, 165, 208, 247, 248, 260, 261, 266, 267, 272, 277, 278, 280, 281, 286, 583, 596, 618, 625.

Munții Lunii, 205.

Munții Vrăjbii, 454.

Musculița (Musca), constelație, 491.

Mustafa Daltaban, v. *Vrăjitorul din părțile Mesopotamii*.

N

Nevăstuica (pare a fi un boier), 271.

Nevăstuica, v. *Helge*.

Nevinovatul miel, v. *Iisus Hristos*.

Nicussios Panaiotachi, v. *Lebăda bătrână*.

Nigris (Niger), fluviu, 205, 632.

*Nilul**, 156, 176, 177, 178, 179, 180, 191, 192, 193, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 315, 415, 629, 631, 635, 638.

Notara Hrisant, v. *Aspida de Palestina*.

* Nilul are mai multe accepțiuni (vezi scara).

Oaia, dobitoc supus, 4, 271.
Oceanul despre apus (Oceanul Atlantic), 455.
Ochiul ceresc, v. Dumnezeu.
Ogarul, boier neidentificat, 271.
Olimpul, munte, 175, 240.
Oltariul (Altarul), constelație, 491.
ostrovul Critului, v. Crit.
ostrovul care naște copaci: Hios, 593, 640.

P

Palestina, v. *Aspida de Palestina*.
Panaiotachi Morona, v. Cioara.
Panaiotachi Nicussios, v. *Lebăda bătrână*.
Papagaia: Papi (Ioan) Comnenul, 67, 68, 149, 154, 160, 163, 164, 165, 169, 628.
Papazoulu Athanase, v. *Moliia din blane*.
Pardosul: Iordăchi (Ruset) vornicul, 3, 124, 125, 126, 133, 139, 140, 141, 169, 170, 175, 210, 216, 217, 220, 241, 249, 250, 270, 279, 308, 359, 370, 376, 527, 528, 543, 581, 582, 585, 586, 625.
Pardos-Corb, v. *Coracopardalis*.
pardoși (suedezi), 363, 636.
pasirile de pre marginile oceanului despre apus, francezi, 502.
Păharul (Cupa), constelație, 491.
părțile Austrului, 62.
părțile Crivățului, partea de nord a Europei, 62.
Pătrinichia, pasăre supusă, 271.
Păunul, pasăre supusă, 271.
Pelicanul, la adunarea animalelor, 4.
Persiia, 559
Perseos (Perseu), constelație, 491.
Peștii, constelație, 491.
Pithagora (unul dintre cei a firii tilcuitori), filozof idealist grec, 119.
Pigasos (Pegas), constelație, 491.
Pithia, 470.
Pithianul, v. *Apolon*.
Pițiguș, pasăre supusă, 271.
Pleonexiia, lăcomia, zeița lăcomiei (Imperiul otoman), 183, 188, 189, 193–197, 207, 208, 209, 210, 373, 376, 512, 613, 629.
Pletele Verenicăi (Cosița Berenicei), constelație, 491.
Plotunul: *Scarlat Caragea*, 589, 590, 640.
polon, v. *liah*.
Polonia, v. *Țara cîmpilor*.
Porcul, dobitoc supus, 271.

Porfirie (Pseudo-Porfiriu), 43, 71, 628.
Porfirita Ianachi, v. Istoriograful Afroditei.
Porumbul, pasăre supusă, 4, 271.
Porumbul (Porumbelul), constelație, 491.
Potrânichea: fata Stami, 450, 638. V. și Pătrînichia.
Prepeșița, pasăre supusă, 271.
Privighetoarea: (Ieremia) Cacavela, 70, 628.
Provatolicoelefas, v. Monoheroleopardalis.
Puhacea, boier neidentificat, 4, 270.
Pupădza: Vergo (paharnicul), 381, 637.

R

Racova, sat, 265, 587, 634.
Racovișă Ana, v. Helgea.
Racovișă Anastasia, v. Asina.
Racovișă Mihai, v. Strutocămila.
Racul (constelație), 200, 491, 536.
Rața, pasăre supusă, 4, 271.
Rîmătoriul, la adunarea animalelor, 4.
Rîrăul, boier neidentificat, 270.
Rîsul: Mihalache Ruset, 124, 139, 141, 142, 169, 175, 176, 206, 207, 208, 209, 210, 241, 250, 251, 253, 262, 270, 278, 308, 359, 440, 464, 511, 513, 518, 521, 522–524, 525, 527, 528, 543, 581, 582, 628.
Rodos, insula, 424.
Roset, v. Ruset.
Ruset Constantin, v. Apariul.
Ruset Iordache, v. Pardosul.
Ruset Manolache, v. Veverița.
Ruset Mihalache, v. Rîsul.
Ruset Nicolae, v. Coracopardalis.
Ruset Scarlat, v. Hameleonul.
Ruset Victoria, v. Biruința.

S

sarachenii (sarazini), 66.
Satul Furcâi, 381.
Schithia, regiunea locuită de tătari, 605.
schithii (tătari), 408.
Scorpiia, 491.
Semiramis (Semiramida), 2, 625.
Sfîntul Duh (*duhul a toată viața*), 467.
Sirianul, Sirius, 491.
Smirna, v. Zmir.
Sobolul, boier neidentificat, 271.

Stavrodromos la Galata (răspîntia a patru căi), 638.

Stelescul leu, v. Dumnezeu.

Strelețul (Săgetătorul), constelație, 491.

Struocămila (cămila): Mihai Racoviță, domnul Moldovei, 29, 31, 32, 33, 34, 42, 43, 44, 46, 47, 50, 52, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 65, 66, 67, 74, 100, 101, 109, 111, 112, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 132, 133, 134, 137, 142, 146, 147, 148, 162, 170, 174, 175, 207, 210, 211, 212, 214, 224, 225, 241, 247, 249, 251, 260, 263, 264, 267, 270, 275, 276, 277, 279, 289, 304, 325, 377, 379, 382, 383, 390, 513, 516, 517, 518, 527, 543, 545, 580, 581, 582, 583, 585, 587, 623, 627, 634, 639.

suedezi (svezi), v. pardoși.

Ș

Șoarecele: Ursechel (Dumitrașco Ursache), 3, 271, 626.

Șoimul: Toma (Cantacuzino) postelnicul, 3, 35, 270, 310, 311, 312, 314, 325, 328, 330, 331, 333, 337, 338–346, 348–352, 354–361, 384–392, 404, 405, 407, 408, 409, 410, 416, 419, 420, 426, 427, 429, 430, 432, 433, 434, 436, 437, 440, 441, 442, 443, 445, 446, 448–449, 450, 451, 452, 461, 462–474, 478, 493, 495–499, 506–511, 512, 514, 527, 529, 530, 532–558, 566, 571, 587, 625, 636, 638.

T

Taurul, constelație, 490.

Taurul ceresc, v. Iisus Hristos.

tătari, v. sciți.

Tefterdar Mehmet pașa, v. Vrăjitorul ca ciuperca din gunoi.

Tharsisul vechi care să dzice America, 67.

Therinos, tropicul, 233.

Transilvania, v. Țara munților.

Tunge, v. apa lui T.

Turturea, pasăre supusă, 4, 271.

Ț

Țara cîmpilor (Crăiia leșască, Polonia), 249, 370, 375, 633, 636.

Țara gemănării (îngemănată), Ceatalgea, 381, 557, 558, 637.

Țara munților, Ardealul, 588, 640.

Țara nigrișilor, 632.

Țara pasărilor, v. Țara Românească.

Țara pizmei, 454.

Țara Românească (*Vulturul, aer, văzduh, stihia văzduhului, monarhia, țara sau publica pasirilor, împărăția sau monarhia Vulturului, monarhia celor zburătoare, monarhia monarhiilor etc.*), 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 17, 21, 24, 32, 34 bis, 35, 36, 37, 38, 39, 46, 56, 57, 62, 77, 100, 101, 127, 132, 134, 141, 154, 155, 156, 162, 170, 214, 215, 223, 224, 227, 228, 235, 236, 247, 248, 267, 268, 272, 275, 276, 277, 282, 283, 303, 326, 329, 331, 341, 359, 371, 374, 377, 378, 385, 401, 402, 426, 427, 446, 447, 486, 498, 499, 505, 517, 520, 522–523, 525, 527, 528, 529, 540, 542, 544, 551, 552, 554, 581, 593, 604, 623, 625, 634.

Țarigrad (fundul apelor, adâncurile apelor, cămara cu șapte stâlpi, cetatea Epithimii, Grumadzii Boului), 176—185, 206, 207, 209, 367, 370, 373, 374, 376, 436, 441, 443, 556, 558, 585, 588, 613, 630, 633, 634, 636. V. și Capiștea Epithimii.

Țifescu Ilie, v. Vulpea.

U

Udriiu, v. Adrianopol.

Uleul: Ștefan (Cantacuzino) paharnicul, 3, 35, 135, 250, 253, 270, 447, 510, 511, 568, 579, 581, 582, 583, 585, 586, 587, 593, 596, 600, 602—604, 607, 610, 612, 613, 614, 617, 621, 622, 625.

Un împărat mare (Alexandru cel Mare), 77.

Una din molii: Zaharia, 587.

Unul din corbi (Alexandru Cuconul, domnul Țării Românești, primul soț al Ruxandrei Mavrocordat), 596, 641.

Ursache Dumitrașco, v. Șoarecele.

Ursul: Vasile (Costache) vornicul, 3, 124, 133, 138, 170, 171, 270, 377, 625.

Urșii (Carul-mic și Carul-mare, Ursa-mică, Ursa-mare), constelații, 434, 491.

V

Vaca, dobitoc supus, 271.

Vavilon (Babilon), 2, 424—425, 625.

Văcărescu Ianache, v. Coșcodanul Tharsisului vechiu.

Vecinul de la lacul Dracului, aproape de Lachedemona: Menec Seli, 639.

Venus, v. Vinerea.

Vergo, v. Pupădza.

Veverița: Manolache Ruset, 139, 142—143, 270, 359, 528, 543, 581, 628.

Victoria din Galata, v. Biruința.

Vidra: Constantin Duca, fostul domn al Moldovei, 17, 19, 20, 22, 24, 25, 28, 30, 32, 33, 41, 45, 46, 47, 50, 51, 52, 56, 79, 134, 143, 159, 161, 212, 223, 249, 261, 262, 269, 277, 304, 343, 359, 367, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 513, 533—560, 564, 583, 623, 627, 636.

Vinerea (Venus), planetă, 415, 491, 638.

Vlah Sarai, v. capiștea Epiorhiii.

Vlaherna, palat bizantin la Istanbul, 635.

Vrabiia, pasăre supusă, 271.

Vrăjitoriul ca ciuperca din gunoi: Tefterdar Mehmet pașa, 579, 640.

Vrăjitoriul carile în laptele și în spata oii caută: Masap bași, 640.

Vrăjitoriul din părțile Mesopotamiei: (Mustafa), Daltaban pașa, 559—561, 564—565, 564—565, 640.

Vremea foameții: domnia lui (Gheorghe) Duca Vodă, 142, 628.

Vulcanul (Vulcan, Hephaistos), zeul focului și meșteșugurilor la romani, 511.

Vulpea (Hulpea): Ilie (Enache Țifescu) stolnicul, 3, 34 bis, 35 bis, 36, 37, 38, 40, 41, 52, 53, 54, 55, 67, 69, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 89, 100, 110, 124, 133, 138, 170, 171, 236, 237, 239–244, 246, 250, 266, 270, 280, 304, 377, 625.

Vulturul, v. Țara Românească.

Vulturul ceresc, v. Dumnezeu.

Z

Zaflan, lac, 203, 204.

Zaharia, v. *Una din molii*.

Zangvi, ȧara dinspre oceanul de amiadzădzi, 202.

Zefs (Zeus), 429, 491, 493.

Zephirul, vântul dinspre apus, 178.

Zmăul (Dragonul, Balaurul), constelație, 491.

Zmir (Ismir, Smirna), 318.

INDICE CULTURAL

- acei vechi a lucrurilor cunoscători* (filozofii antici), 439.
- a cincilea stihie*, v. stihii.
- a fi a lucrului* (existența lucrului, realitatea), 534.
- agiutorul ceresc*, 221.
- alcătuirea loghicească* (formarea silogismului după regulile logicii), 39.
- alhimști*, 39.
- argument*, 45, 47, 76, 77, 136, 176, 242, 444, 468, 566.
- a sa hirișă clătire* (mișcare proprie), 356.
- astrologhi*, 117.
- atheist*, 154.
- atomiști*, v. filozofia atomistă.
- atomuri* (în structura lucrurilor), 534, 536, 539, 540.
- axiomă*, 17, 27, 85, 103, 217, 446.
- axioma filozofască*, 389.
- barbara*, v. siloghism.
- cabaliști*, 587.
- canon de obște* (lege, dispoziție), 27.
- casus*, v. căderea la gramatică.
- categoriile lui Aristotel*, 71.
- categoriile lui Porfiriu* (quinque uoces Porphyrii); *niamul*, *chipul*, *deosăbirea*, *hirișia*, *tfmplarea* (genus, species, differentia, proprium, accidens), 30, 43, 45, 51, 71, 79, 120, 628.
- cauza dintii*, v. pricină.
- căderea chemătoare în gramatică* (padej, casus), 65.
- cărți filosofești*, 27.
- cei a firii iscoditori și cu deadinsul cercători* (filozofi ai naturii), 533.
- ceinșă* (categorie filozofică care răspunde la întrebarea ce; *quidditas*), 63, 196, 427.
- cel firesc lucrătoriu* (cauza eficientă în natură, Dumnezeu ca lege a naturii), 534.
- cel nemuritor*, v. Dumnezeu.
- cele firești* (fenomenele naturale), 536. V. și *lucruri finșăști*.

cercetare, 8.
cerești, 355, 366, 384, 418, 430, 431, 433, 471, 483, 494, 495, 504, 525, 592, 623.
chipul, v. categoriile lui Porfiriu.
chiti (a) (a medita, a gândi), 123, 289, 333, 338, 464.
cinci glasuri a lui Porfirie, v. categoriile lui Porfiriu.
cinică, v. filozofia cinică.
citiința (cantitatea), 63, 196.
clătire (mișcare), 15, 162, 225, 356–357, 534, 535, 537, 605. V. și *neclătutul clătitoriu* (Dumnezeu).
clătitorul firii, v. Dumnezeu.
cumpăna nevădzută, v. Dumnezeu.
cunoștința (cunoașterea), 34 bis, 51, 60, 64, 98, 104, 111, 389, 474, 503.

deosăbirea, v. categoriile lui Porfiriu.
deprindere, 463, 474.
descîntece, v. necromandie.
dialectic (*cela ce știe a să întreba după canoanele loghicăi*), 72.
dimocrație (democrație, adunare mai largă a reprezentanților țării), 12, 13, 16.
din afară clătitorul, v. Dumnezeu.
dobitoc platonicesc (omul), 600, 641.
duhnesc (spiritual, sufletesc), 11.
duhul a toată viața, v. Sfîntul duh.

elementele ontologiei aristotelice, v. stihii.
eter, v. stihii.
etica, v. ithica, filozofia obiceinică.
experiența (experiență), 45.
expențruri astrologhicești, 39.

fantazie (fantezie, închipuire), 39, 144, 403, 421, 434, 468, 475, 477.
fața (individualitate, particularul, *species*), 534.
feldeință (*qualitas*), 63.
fenomenele naturale, v. cele firești.
ființa lucrului (esența), 69, 111.
filosofi, filosofie, 15, 17, 27, 28, 70, 72, 74, 76, 77, 79, 83, 89, 111, 120, 123, 129, 587. V. și *cei a firii iscoditori*.
filozofia: obiectul ei, 64, 539;
— *filozofia atomiștilor*, 479;
— *filozofia cerească*, 167;
— *filozofia cinică* (*școala lui Diogenis*), 77, 628.
— *filozofia fizică* (naturală), 17, 70, 71, 79, 113, 533.
— *filozofia obiceinică*, v. ithica.
firea în lucruri (*care le face a fi ce sînt, condiția naturală a lucrurilor*), 51, 534.
fireștii (*firiani*), oamenii, 108, 536. V. și *dobitoc platonicesc*.
firi de duh purtătoare (tot ce este viu), 5.
fizica, v. filozofia fizică.
foc, v. stihii.
forma filosofască (cauza formală), 39.

gheomandie (ghicirea prin anumite semne desenate pe pămînt), 408.
graiul fără chip (sunetul), 39

grammatică, 39, 65, 67, 71.

grei și deplini învățători (filozofi care consideră cauza finală ca aparținind filozofiei naturale), 533.

himera (ciuda nevăzută), 120, 154.

himera filosofilor (două firi într-un ipochimen), 28.

hirișii (trăsătură, proprietate), 8, 9, 14, 29, 42, 43, 45, 47, 66, 74, 111, 112, 128, 214, 215, 225, 328, 411, 497.

hiromandie (chiromanție), 408.

hotărîre (definire, definiție), 30, 120, 501.

ipothetic (ipotetic), 19.

istorie, obiectul ei, 80.

ithica, învățătura obieceinică (etica, filozofia morală), 70, 75, 113, 324, 533, 537, 538. V. și școala ithică.

izvoditorul și pricinuitorul firii, v. Dumnezeu.

înainte mărătoare simfire, 19.

începutul începuturilor, v. Dumnezeu.

într-o parte clătirea (tendența), 357.

învățătură, 16, 21, 332, 421, 426, 439.

învățătura obieceinică, v. ithica.

lexicoane etimologhicești, 67.

loghica, logica (meșterșugul meșterșugurilor) VI, 29, 34 bis, 63, 71, 72, 100.

loghici (logicieni), 33.

lucruri finșăști (firești), fenomenele naturale, 70, 79, 290, 356, 533, 536. V. și cele firești.

lucruri tâmplătoare (tâmplătorești), 290, 291, 302, 503.

maghie (magie), 511.

materiie (cauza materială), 15, 39, 534 (v. și pricina materială); *materie arzătoare*, 15, 241; *materiie dihâniască* (materie biologică), 119; *materiie filosofască* (substrat al lucrurilor și cauză materială), 39.

mathematecă, 29.

matematici (filozofii din ramura matematică a pitagoreismului), 27.

meșterșugul meșterșugurilor, v. loghica.

metafizica, 538.

monarhiie, definiție, accepțiuni, 30, 123, 235, 626.

muse (muze), 435.

ne a fi (neant), 159.

neamul, v. categoriile lui Porfiriu.

neclătitul clătitoriu, v. Dumnezeu.

necromandie (spiritism), 408, 456, 457.

nefinșă, 98, 159.

nemica (neantul), 534, 540.

niamul, v. categoriile lui Porfiriu.

ochiul ceresc, v. Dumnezeu.

osiia sferiască (axa cosmică), 492.

partea materiască, v. pricina materială.

părintele plantelor (soarele), 86.

perioadă, v. sferă.

poetică, 439.

politie, țara, divanul țării, boierimea, 247, 248, 257.

pravile ethicești (reguli de etică), 217. V. și *ithica*.

pricină = *incepătura*, 549; *pricini firești*, 112; *pricina făcătoare*, *cine*, (motoare, eficientă), 112, 117; *pricina formei* (formală), 112, 117; *pricina săvârșitului*, *pentru ce* (finală), 113, 118, 534; *pricina materială*, *din ce* (partea materială), 112, 117; *pricina asupraitoare* (necesitatea), 357, 433; *pricina clătitoare*, 357, 358, 360; *pricina îngreuitoare* (obstacolul, frâna), 357; *pricina iușurătoare sau lesnitoare*, 357; *pricina împingătoare*, 357; *pricina lățitoare*, 357; *pricina rădicătoare* (anihilarea), 357; *pricina pricinătoare* (pricina dintii, cauza primă), 260, 291, 292, 302, 418; *cele patru pricini*, 112, 533.

pricinuitorul clătirii, v. Dumnezeu.

pricinuitorul firii, v. Dumnezeu.

protase (premize), 28, 29, 33, 45, 100.

publica, 1) boierimea de divan, sfatul sau divanul domnesc; 2) țară (*statul publicăi*), 13, 23, 49, 50, 78, 104, 110, 134, 182, 289, 366, 520, 540; 3) formă de guvernământ opusă monarhiei, 182.

purtătoriu de duh (fință, vietate), 533.

puterea puterilor (puterea dumnezeiască), 192, 630. V. și *voia voilor*.

ritori, 221, 622.

ritorică (retorică), 39, 71, 169, 438. V. și *tropuri ritoricești*.

sentenție (cugetare, sentință), 10, 11, 22, 27, 56, 60, 65, 77, 109, 121, 332, 438, 474, 523, 543, 567.

sentențiile platonicești, 608.

sferă (ciclu, perioadă), 534, 535.

sfârșitul sfârșiturilor, v. Dumnezeu.

silloghism, silogism, 29, 33, 35, 45, 65, 72, 100, 121, 132, 169, 382, 541 bis;

— *silloghismul arătătoriu* (silogismul demonstrativ), 543;

— *silloghismuri aristotelești*, 53, 608. v. și *Aristotel*.

— *silloghismuri loghicești*, 56. V. și *socoteala loghicească*.

simperasma (concluzia), 28, 29.

simțiri (simțuri), 2, 10, 19, 144, 389.

slobodă voia muritorilor (libertatea de voință), 356.

slobodzeniie (libertate), 59, 337.

socoteala dreaptă (ratio recta), concept stoic și aristotelic, 11, 18, 44, 118, 472.

socoteală loghicească (raționament, silogism), 31, 33, 45.

sofistic, 100, 121.

soți (soartă), 482, 501.

soțul tâmplătoriu, 482.

stat (țară), 49, 50, 149.

stat (stare), 55, 539.

*stihii**, cele cinci stihii: apă, aer, foc, pământ, eter, 47, 228, 229, 393, 492.

suflet înfelegătoriu (intelectul activ), 538.

supus, substanță (substantia), 79.

* D. C. utilizează termenul stihie și pentru țară (f. 5, 6, 634).

școala lui Dioghenis, v. filozofia cinică.

școala fizicăi (morală laică), 339.

școala ithicăi (morală religioasă), 339. V. și ithica.

știința, în sens general, 2, 19, 34 bis, 35, 48, 61, 63, 65, 66, 68, 98, 103, 110, 111, 145, 160, 167, 384, 389, 427, 464, 503, 548.

știința fiziognomască, 543.

theologie (teologie), 538.

tiranie, 30, 220, 221, 235, 375, 376, 377, 477, 478, 554, 555.

împlerea, v. categoriile lui Porfiriu.

trigonul la matematică, 29.

tropuri iperbolicești, 429.

tropuri ritoricești, 216, 382, 622. V. și ritorică.

voia slobodă (libertatea), 46, 59, 121, 162, 226, 229, 358, 472, 541 bis.

voia voilor (voia dumnezeiască), 192, 473, 630.

vednicie (calități, înzestrare de la natura), 12, 13, 26, 35 bis, 42, 45, 46, 55, 58, 60, 73, 75, 76, 93, 101, 120, 121, 132, 143, 334, 361, 497.

vulturul ceresc, v. Dumnezeu.

zidirea (lumea produs al creației divine), 494, 516, 537, 588.

ziditoriul, v. Dumnezeu.

BIBLIOGRAFIE

1. TEXTUL

a. MANUSCRISUL

Istoria ieroglică în doasprădzéce părți împărțită, așijderea cu 760 de sentenții frumos împodobită, la începătură cu scară a numerelor dezvoltătoare, iară la sfirșit cu a numerelor streine tilcuitoare. Manuscris autograf, Moscova, Arhiva Centrală de Stat a U.R.S.S. de acte vechi, fondul 181; Biblioteca Academiei R.S. România Mm 1.

b. EDIȚIILE LUCRĂRII

Istoria ieroglică, în Operele principelui D. Cantemir, ed. Academiei Române, vol. VI, București, 1883.

Lupta între inorog și corb (Istoria ieroglică), cu o prefață de Em. Grigoraș, București, 1926.

Istoria ieroglică, cu o introducere de I. Vartician, Chișinău, 1957.

Istoria ieroglică, ed. P.P. Panaitescu și I. Verdeș, 2 vol., București, 1965.

2. LUCRĂRI DESPRE „ISTORIA IEROGLIFICĂ”

a. MONOGRAFII

Măciucă C., *Dimitrie Cantemir*, București, 1972.

Minea I., *Despre Dimitrie Cantemir. Omul. Scriitorul. Domnitorul*, Iași, 1926.

Panaitescu P.P., *Dimitrie Cantemir. Viața și opera*, București, 1958.

Pascu G., *Viața și operele lui Dimitrie Cantemir*, București, 1924.

b. DESPRE CUPRINSUL LUCRĂRII

Anghelescu Mircea, *Dimitrie Cantemir și literatura orientală* („Revista de istorie și teorie literară”, 1973, nr. 2, p. 195–200).

- Bădărău Dan, *Filozofia lui Dimitrie Cantemir*, București, 1964.
- Bădărău Dan, *Ideile filozofice ale lui D. Cantemir*, în *Istoria gândirii sociale și filozofice din România*, București, 1964.
- Bilețchi-Albescu I., *Lupul își schimbă părul, dar năravul nu* („Orpheus”, III, 1928, p. 228–231).
- Cartoian Laetiția, *Legenda „Mama lui Ștefan cel Mare”. D. Cantemir izvodul baladelor din secolul al XIX-lea* („Cercetări literare”, 1943, p. 65–98).
- Constantinescu-Rimniceanu G., *Vrajba dintre Cantacuzinești, Cantemirești și Brincoveanu* (1688–1705). *Cu o introducere și explicare a adevărului cuprins în Istoria ieroglifică a principelui Dimitrie Cantemir. Teză de licență în litere și filozofie*, Birlad, 1889.
- Curticăpeanu Doina, *Ieroglife în... Istoria ieroglifică* („Tribuna”, Cluj, 31 dec. 1970, p. 6).
- Filipașcu Al., *Relații despre fauna Moldovei din secolele XVII-XVIII în „Istoria ieroglifică” de D. Cantemir* („Revista muzeelor”, VI, 1969, nr. 6, p. 485–492).
- Grigoraș Em., *Cîteva maxime de D. Cantemir* („Adevărul”, 1933, nr. 15.249, p. 2).
- Grigoraș Em., *Cum am descoperit pe Cantemir literat* („Adevărul”, 1933, nr. 15.192, p. 1).
- Grigoraș Em., *D. Cantemir, om de știință și literat* („Conv. literare” LVIII, 1926, p. 800–807).
- Grigoraș Em., *Satira românească veche* („Adevărul”, 1929, nr. 13.885, p. 1–2).
- Grigoraș Em., *Sentenții de Dimitrie Cantemir* („Cuvîntul”, 1933, nr. 3026, p. 1–2).
- Gulian C.I., *Gînditorul Cantemir în context european* („Contemporanul”, 26 oct. 1973).
- Lăudat I.D., *O complexă operă de evocare a trecutului – Istoria ieroglifică* („Flacăra Iașului”, 6 nov. 1966).
- Morariu Leca, *Eminescu și Dimitrie Cantemir* („Mihai Eminescu”, I, 1930, p. 31–32).
- Moraru Mihai, *Alegoria animalieră și fantasticul animalier în „Istoria ieroglifică”. (Contribuția Fiziologului)* („Rev. de istorie și teorie literară”, 1972, nr. 3, p. 481–490).
- Moraru Mihai, *Construcția labirintică și semnificațiile ei în Istoria ieroglifică (ibidem, 1973, nr. 2, p. 187–193).*
- Papadopol P.I., *Dimitrie Cantemir și începuturile fabulei românești* („Rev. Moldovei”, IV, 1926, nr. 3–5, p. 31–36).
- Perpessicius, *Locul lui Dimitrie Cantemir în literatura română*, în vol. *Mențiuni de istorie literară și folclor, 1948–1956*, București, 1957, p. 286–304.
- Piru Al., *Măștile Istoriei ieroglifice* („România literară”, 25 oct. 1973).
- Platon Ioan, *Unele idei înaintate din gândirea politico-juridică a lui Dimitrie Cantemir* („Justiția nouă”, 1966, nr. 11, p. 69–81).
- Radu Vasile, *Considerații asupra ideilor politice și sociale ale lui Dimitrie Cantemir* („Apulum”, VI, 1967, p. 379–392).
- Simionescu C., *Dimitrie Cantemir și medicina* („Săptămîna culturală”, 25 mai 1973).
- Sîrbulescu M., *Poezia lui Dimitrie Cantemir* („Tînărul scriitor”, VI, 1957, nr. 5, p. 91–93).
- Sîrbulescu M., *Poetul Dimitrie Cantemir* („Preocupări literare”, VI, 1941, nr. 8, p. 307–311).
- Stănescu Nichita, *Poezii dezvelite din Istoria ieroglifică a neasemuitului Dimitrie Cantemir și puse în vedere de către...* („Lucaefărul”, 1968, nr. 30, p. 8).
- Struțeanu Scarlat, *Cîteva elemente occidentale în opera lui D. Cantemir* („Preocupări literare”, 1942, nr. 8–9, p. 452. și urm.).
- Tănăsescu Manuela, *Despre Istoria ieroglifică*, București, 1970.
- Vaida P., *Cantemir și aristotelismul* („Rev. de filozofie”, XIII, 1966, nr. 5, p. 649–661).
- Vaida P., *Umanismul lui Dimitrie Cantemir*, București, 1972.
- Verdeș I., *Dimitrie Cantemir, patriot, gînditor și om de știință*, în vol. *Din istoria filozofiei în România*, II, București, 1959, p. 35–110.
- Verdeș I., *Ideile filozofice și social-politice ale lui D. Cantemir în „Istoria ieroglifică”* („Cercetări filozofice”, III, 1956, nr. 6, p. 75–89).

- Brătulescu V., *Diata lui Cornea Brăiloiu* („Mitropolia Olteniei”, 1964, nr. 5–6, p. 474–475).
- Camariano-Cioran Ariadna, *Jéremie Cacavela et ses relations avec les Principautés Roumaines* („Revue des Études Sud-Est Européennes”, 1965, nr. 1–2, p. 165–190).
- Camariano Nestor, *Alexandru Mavrocordato Le Grand Drogman. Son activité diplomatique* (1673–1709), Tesalonic, 1970.
- Cantemir Dimitrie, *Viața lui Constantin Vodă Cantemir*, text latin și trad. rom. de N. Iorga, București, 1925.
- Cicanci Olga, Cernovodeanu Paul, *Contribution à la connaissance de la biographie et de l'œuvre de Jean (Herothée) Comnène (1658–1719)* („Balkan Studies”, 1971, nr. 1, p. 143–186).
- Cândea Virgil, *Stolnicul între contemporani*, București, 1971.
- Demetrescu Dragomir, *Hatmanul Lupu Bogdan și dascălul Jeremia Cacavela* („Bis. ort. română”, XXXIII, 1909–1910, p. 394–401).
- Filitti I.C., *Cine erau frații cărturari Radu și Șerban Greceanu* („Rev. istorică română”, IV, 1934, p. 65–70).
- Găleşescu Al. G., *Spătarul Mihai Cantacuzino, 1650–1716*, București, 1906.
- Grecianu Șt.D., *Contele Nicolae Rosetti*, București, 1908.
- Ionescu Ștefan și Panait I. Panait, *Constantin Vodă Brincoveanu*, București, 1969.
- Iorga N., *Viața și domnia lui Constantin Vodă Brincoveanu*, București, 1914.
- Mavrocordat Al., *Alexandre Mavrocordato l'Exaporite, 1641–1709. Essai de psychologie historique*, Paris, 1912.
- Mavrocordat Al., *Originea Mavrocordaților* („Arhiva”, 1894, p. 170–188).
- Palmieri A., *Dositeo, patriarca di Gerusalemme*, Florența, 1909.
- Panaiteșcu P. P., *Marco pseudo-beizade un pretendent la tron în vremea lui Constantin Brincoveanu*, București, 1936 (extras din vol. *Omagiu fraților Al. și I. Lapedatu*).
- Panaiteșcu P. P., *Moartea lui Cornea Brăiloiu, banul Craiovei* („Arhivele Olteniei”, 1932, p. 352).
- Papahagi Valeriu, *Corespondența inedită a lui Constantin Brincoveanu cu bailul Ascanio Giustinian* („Rev. istorică”, 1931, p. 171–172).
- Rosetti Ioana, *Iordache Ruset* („Rev. istorică română”, VII, 1937, p. 300–322).
- Rosetti R., *Familia Rosetti*, I, București, 1938.
- Russo D., *Din corespondența doamnei Ana Racoviță*, București, 1911 (extras din „Conv. literare”, 1911).
- Stoicescu N., *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova (sec. XIV–XVII)*, București, 1971.
- Stoide C.A., *Un pretendent la tronul Moldovei: Toderășco din Galați* („Orizonturi” – Galați, 1942, nr. 3–12, p. 392–399 și „Arhiva rom.”, 1945–1946, p. 271–280).
- Tanoviceanu I., *Marele spătar Ilie Țifescu și omorârea lui Miron și Velicico Costin*, București, 1910.
- Vătâmanu N., *De la începuturile medicinei românești*, București, 1966.

d. LIMBA ȘI STILUL

- Ciobanu Fulvia, *Formații cărturărești în compunerea românească*, în vol. *Omagiu lui Iorgu Iordan*, București, 1958, p. 161–167.
- Ciobanu Fulvia, *Sufixul adjectival -icesc* (SMFC, I, 1959, p. 101–116).
- Cioculescu Șerban, *Cantemir—retor și artist* („România literară” 25 oct. 1973).
- Giosu Ștefan, *Dimitrie Cantemir. Studiu lingvistic*, București, 1973.

- Giosu Ștefan, *Limba în opera lui Dimitrie Cantemir* („Analele Univ. Al. I. Cuza”, Secț. a III-a, t. IV, 1958, p. 109–152).
- Giosu Ștefan, *Violența limbajului o particularitate a stilului lui Dimitrie Cantemir* („Conv. literare”, 1971, nr. 11, p. 86–90).
- Ivănescu G., *Formarea terminologiei filozofice românești moderne*, în vol. *Contribuții la istoria limbii române literare în sec. XIX*, București, 1956, p. 171–204.
- Moldovan Dragoș, *Oriental și clasic în stilistica frazei lui Cantemir* („Anuarul de limbă și istoria literaturii”, 1968, p. 29–60).
- Moldovan Dragoș, *Influențe ale manierismului greco-latin în sintaxa lui Dimitrie Cantemir : hiperbatul*, în *Studii de limbă literară și filologie*, I, București, 1969.
- Nițu G., *Arta discursului literar la D. Cantemir* (Revista de istorie și teorie literară”, 1973, nr. 2, p. 213–218).
- Petrovici Emil, *Limba lui Dimitrie Cantemir*, în vol. *De la Varlaam la Sadoveanu*, București, 1958, p. 120–138 și în „Limba română”, IV, 1953, nr. 6, p. 5–16).
- Rosetti Al., *Observații asupra limbii lui Dimitrie Cantemir în Istoria ieroglifică* („Buletinul științific al Academiei R.P.R., Secția de știința limbii, literatură și artă”, t. I, 1951, nr. 1–2, p. 17–38).
- Vaida Petru, *Calcul lingvistic ca procedeu de creare a terminologiei filozofice la Dimitrie Cantemir* („Limba română”, XV, 1966, nr. 1, p. 3–11).

LISTA ILUSTRĂȚILOR

	<u>Pag.</u>
Dimitrie Cantemir. Gravură contemporană (Biblioteca Academiei R. S. România. Cabinetul de stampe)	4—5
<i>Istoria ieroglifică</i> . Manuscrisul original, foaia de titlu (Arhiva centrală de stat a U.R.S.S. de acte vechi, Moscova, fondul 181, kn. 1419)	56—57
<i>Istoria ieroglifică</i> . Manuscrisul original, p. VIII: <i>Scară a numerelor și cuvintelor streine tilcuitoare</i> (Arhiva centrală de stat a U.R.S.S. de acte vechi, Moscova, fondul 181, kn. 1419)	56—57
<i>Istoria ieroglifică</i> . Manuscrisul original, p. 271: <i>Partea a patra</i> (Arhiva centrală de stat a U.R.S.S. de acte vechi, Moscova, fondul 181, kn. 1419)	56—57
<i>Istoria ieroglifică</i> . Manuscrisul original, p. 624: Postfață (<i>Jarăși către cititoriu</i>) (Arhiva centrală de stat a U.R.S.S. de acte vechi, Moscova, fondul 181, kn. 1419)	56—57
<i>Leul</i> . Inițială ornată de Șerban protopopul în <i>Liturghier</i> , 1799, f. 27 (Biblioteca Academiei R. S. România, ms. rom. 1384)	80—81
Scenă din <i>Fiziologul</i> (<i>Pelicanul hrănindu-și puii</i>). Inițială ornată din <i>Slujebnic arhieresc</i> , c. 1650, f. 78 (Biblioteca Academiei R. S. România, ms. rom. 1790)	80—81
<i>Bourul</i> (în stema Moldovei). Gravură în Dosoftei, <i>Psaltirea de-șăles</i> , Iași, 1680, f. [I ^v] (Biblioteca Academiei R. S. România, Secția Carte rară)	80—81
<i>Corbul</i> (în stema Țării Românești), Gravură în <i>Mărgăritare . . . a lui Zlatoust</i> , București, 1691, f. [I ^v] (Biblioteca Academiei R. S. România, Secția Carte rară)	80—81
<i>Ursul</i> . Inițială ornată de Șerban protopopul în <i>Liturghier</i> , 1799, f. 17 (Biblioteca Academiei R. S. România, ms. rom. 1384)	80—81
<i>Vulpea</i> . Inițială ornată de Șerban protopopul în <i>Liturghier</i> , 1799, f. 53 (Biblioteca Academiei R. S. România, ms. rom. 1384)	80—81
<i>Inorogul</i> . Detaliu din <i>Judecata de apoi</i> , frescă la mănăstirea Voroneț, 1547	80—81
<i>Vulturul</i> . Inițială ornată de Șerban protopopul, în <i>Liturghier</i> , 1799, f. 16 (Biblioteca Academiei R. S. România, ms. rom. 1384)	80—81
Constantin și Antioh Cantemir, frescă la mănăstirea Mera, jud. Vrancea	128—129
Constantin Brîncoveanu, gravură contemporană în A.-M. Del Chiaro, <i>Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia</i> , Venezia, 1718 (Biblioteca Academiei R. S. România)	128—129
Neamul Cantacuzinilor, frescă la mănăstirea Horezu	128—129

Spătarul Mihai Cantacuzino. Portret modern, după Al. G. Gălășescu, <i>Spătarul Mihai Cantacuzino</i> , București, 1906, p. 16–17	128–129
<i>Cetatea Epithimiii</i> . Desen de Dimitrie Cantemir în <i>Istoria ieroglică</i> , p. 1 (Arhiva centrală de stat a U.R.S.S. de acte vechi, Moscova, fondul 181, kn. 1419).	176–177
Planul Constantinopolului, de Dimitrie Cantemir, în <i>The History of the Growth and Decay of the Othoman Empire</i> , I, London, 1734 (Biblioteca Academiei R. S. România)	176–177
Iașii la sfârșitul secolului al XVII-lea. Gravură contemporană, în Paul Ricaut, <i>Die Neu-eröffnete Ottomanische Pforte . . . Vortsetzung</i> , Augspurg, 1701, p. 355 (Biblioteca Academiei R. S. România)	176–177
Bucureștii la începutul secolului al XVIII-lea. Gravură contemporană, în <i>Vorstellung des höchstbeglückten zweiten Feldzug auss dem Hungarisch und Venezianischen Kriegs-Theatro</i> , Leipzig, 1717 (Biblioteca Academiei R. S. România. Cabinetul de stampe)	176–177
Palatul lui Dimitrie Cantemir din Constantinopol, în <i>The History of the Growth and Decay of the Othoman Empire</i> , London, I, 1734 (Biblioteca Academiei R. S. România)	224–225
<i>Alai domnesc</i> , desen de Petrache logofătul în <i>Erotocritul</i> , 1787. f. 89 ^v –90 (Biblioteca Academiei R. S. România, ms. rom. 3514)	224–225
Antioh Cantemir, portret modern, după N. Iorga, <i>Portretele domnilor români</i> , Sibiu, 1930, pl. 141)	224–225
Spătarul Toma Cantacuzino, litografie publicată de maiorul Dumitru Pappazoglu (Biblioteca Academiei R. S. România, Cabinetul de stampe)	224–225
Alexandru Mavrocordat Exaporitul. Gravură în E. Legrand, <i>Généalogie des Mavrocordato</i> , Paris, 1886	272–273
Hrisant Notara. Gravură contemporană în Κρυσάνθου Νοταρά Ἐισαγωγή εἰς τὰ γεωγραφικὰ καὶ σπαιρικά, Paris, 1717 (Biblioteca Academiei R. S. România)	272–273
Dositei Notara. Gravură contemporană în Ἱστορία περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων, București, 1715 (Biblioteca Academiei R. S. România)	272–273
Șerban Cantacuzino, portret mural la mănăstirea Horezu	272–372

SUMAR

Prefață	5
Studiu introductiv	
I. Caracterul, scopul și data „Istoriei ieroglice”	8
II. „Istoria ieroglică” operă literară	13
1. Modele și izvoare	14
2. Limba	16
3. Proverbele și maximele	18
III. Gîndirea cantemiriană în „Istoria ieroglică”	23
1. Ideile filozofice.	23
2. Ideile social-politice	27
IV. Istorie și autobiografie în „Istoria ieroglică”	35
V. Edițiile, manuscrisul	42
Notă asupra ediției	45

ISTORIA IEROGLIFICĂ ÎN DOASPRĂDZECE PĂRȚI ÎMPĂRȚITĂ, AȘIJDEREA CU 760 DE SENTENȚII FRUMOS ÎMPODOBITĂ, LA ÎNCEPĂTURĂ CU SCARĂ A NUMERELOR DEZVĂLITOARE, IARĂ LA SFÎRȘIT CU A NUMERELOR STREINE TÎLCUITOARE ALCĂTUITĂ DE DIMITRIU CANTEMIR

Izvoditoriului cititoriului sănătate	53
Iarăși cătră cititoriu	55
Scara a numerelor și cuvintelor streine tilcuitoare	57
Partea 1	69
Partea a doa	95
Partea a triia	125
Partea a patra	151
Partea a cincea	169
Partea a șésea	183
Partea a șéptea	195
Partea a opta	213
Partea a noa	231
Partea a dzécea	243
Partea a 11-écea	257
Partea a 12-écea	267
Iarăși cătră cititoriu	275
Scara a numerelor și cuvintelor ieroglicești tilcuitoare	277
Comentarii	293
Abrevierile utilizate	387
Glosar	391
Indice de nume	421
Indice cultural	435
Bibliografie	441
Lista ilustrațiilor	445

Redactor STELLA NICOLAU
Tehnoredactor ELENA POPESCU

*Bun de tipar. 15.11.1973. Tiraj. 4500. Hirtie scris IA.
Format 70 × 100 de 56 G₁m². Coli de tipar 28. Planșe 25.*

C.Z. pentru biblioteci mari $\left\{ \begin{array}{l} 859(c.1.01) \\ 9(498)(081) \end{array} \right.$

C.Z. pentru biblioteci mici $\left\{ \begin{array}{l} 859(c.1.01) \\ 9(498)(081) \end{array} \right.$

Întreprinderea poligrafică „Informația”, str. Brezoianu
nr. 23–25, București.

REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

I. P. „Informația” c. 777

C O R R I G E N D A

Cititorul este rugat ca la lectura cărții să țină seama de următoarele îndreptări:

p. 23 r. 22 de jos în loc de p. 8—90 se va citi 89—90; p. 54 r. 11 de sus în loc de *Uliodor* se va citi *Iliodor*; p. 98 r. 8 de sus în loc de *tlhariul* se va citi *tălhariul*; la p. 100 r. 1 de sus în loc de *da-ori* se va citi *da ori*; p. 126 r. 19 de jos în loc de *preo* se va citi *pre o*; la p. 127 r. 1 de sus în loc de *deciia* se va citi *de ciia*; p. 148 r. 20 de jos în loc de *sufiet* se va citi *suflet*; p. 184 r. 20 de sus în loc de *obicuit* se va citi *obiciuit*, iar la r. 14 de jos în loc de *funii* se va citi *funii[i]*; p. 193 r. 15 de jos în loc de *daori* se va citi *da ori*; p. 199 r. 11 de jos în loc de *ca alta* se va citi *cu alta*; p. 218 r. 15 de jos în loc de *adeca* se va citi *adecă*, iar la r. 13 de jos în loc de *ce știința* se va citi *cu știința*; p. 233 r. 1 de jos în loc de *acum* se va citi *acmu*; p. 235 r. 9 de sus în loc de *mrejească* se va citi *mrejască*; p. 263 r. 17 de jos în loc de *să vă arăta* se va citi *să va arăta*; p. 277 col. II r. 10 de sus în loc de *vornicul* se va citi *vorncul*, r. 11 de jos în loc de *stolnicul* se va citi *stblnicul*, r. 9 de jos în loc de *ușer* se va citi *user*; iar la r. 7 de jos în loc de *Cantacuzino* se va citi *Catacuzino*; la p. 278 col. III r. 9 de sus în loc de *Răducanul* se va citi *Raducanul*, r. 13 de sus în loc de *Cantacuzino* se va citi *Catacuzino*, r. 20 de sus în loc de *Capichehaile* se va citi *Capichehanle*, r. 22 de sus în loc de *Călărași* se va citi *Calarasi*, iar la r. 12 de jos în loc de *Voda* se va citi *Vda*; p. 285 col. III r. 6 de jos în loc de 3 se va citi 356, și, marginal, 636; p. 286 col. III r. 17 de jos în loc de *Dimaki* se va citi *Dimachi*; p. 293 r. 1 de sus în loc de *Note* se va citi *Comentarii*; p. 314 r. 16 de sus în loc de *Drista* se va citi *Dristra*, iar la r. 18 de sus în loc de *retoricilor* se va citi *retorilo*.

